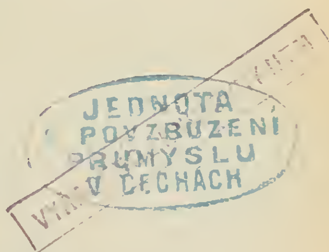

ŽIVOT

JOSEFA DOBROVSKÉHO.

SEPSAL

V. BRANDL.

(ZVLÁŠTNÍ OTISK ZE SBORNÍKU MATICE MORAVSKÉ.)

V BRNĚ 1883.

TISKEM MOR. AKC. KNĚHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

LIBRARY
SEP 29 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

Předmluva.

Nebyl puvodně úmysl muj sepsati úplný život J. Dobrovského, nýbrž měl jsem jen na mysli, podati toliko příspěvky k životopisu jeho na základě listů Dobrovského k Cerronimu daných a listů hr. Frant. Šternberka, Pelcla, Dlabáče, Meinerta, Zlobického, Ribaye témuž učenci zaslaných, kteréžto listy v archivě moravském složené mnoho zajímavých zpráv o Dobrovském obsahují. Avšak, když jsem viděl, že by mně přemnoho poznámek přičiniti bylo, aby zprávy životopisné z oněch listů čerpané souvislosti a srozumitelnosti nabyly, změnil jsem původní úmysl svůj a odhodlal jsem se sepsati obšírnější biografii tohoto našeho slavného učence. Nastala tedy práce sbírati životopisný material zde onde buď již tištěný neb rukopisný v ústavech veřejných neb u soukromých osob chovaný. Užil jsem tištěných listů všech, které v Hormaierově archivě, v Monatschrift des vaterländischen Museums, v Neues Lausitzisches Magazin, v Časopisu Čes. Museum, v Archiv für slav. Philologie a Pismach k M. P. Pogodinu N. Popovem vydaných na světlo vyšly; krom toho však bylo mi lze čerpati z přebohaté korrespondence Dobrovského, kterou České Museum chová, z dopisů Dobrovského k hr. Eugeniovi Černínovi, ze zápisníku Pelclova a několika listů chovaných v dvorské bibliotece vídeňské. Bohužel, marně jsem se snažil dopíditi se listů, které Dobrovský Fr. Poláškovi a Janu Volnému psal: onen byl zároveň s Dobrovským vicerektorem v generálním semináři v Klášteře Hradišti, tento prefektem

tam a s oběma ctihodnými muži zůstal Dobrovský na důvěrném spůsobu upřímného přátelství, tak že korrespondence jejich zajisté mnoho zajímavé látky by byla poskytla.

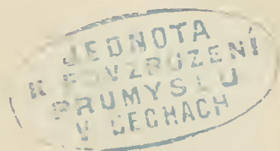
Sbírání dopisů, vypisování z nich a uspořádání výpisků stálo mnoho času, tak že jsem teprve začátkem srpna ke spisování životopisu samého dospěti mohl. A okolnost ta jest na příčině, že první díl tohoto Sborníku, ustanovený na r. 1883. teprve začátkem roku 1884 vydán býti může.

Z tištěných životopisů, ač jsem jich několik před rukama měl, užil jsem jen toho, který Fr. Palacký ve spisech královské učené společnosti české a z nich pak jako zvláštní otisk r. 1833 vydal. Jest to posud jediná obšírnější biografie, při níž jen litovati jest, že Fr. Palacký, duchem svým Dobrovskému tak podobný, nenapsal zevrubný životopis Dobrovského: jestli vždy věci prospěšno, když životopisec zná osobně muže, jehož biografii píše, jest to tím více žádoucí při Dobrovském, kteréhož zvláštnosti, jmenovité z duševní jeho choroby pocházející, spravedlivě posouditi téměř lze toliko tomu, jenž důvěrně jemu obcoval. Toho však nyní, kde všichni vrstevníci Dobrovského již odpočívají, dočkati se již nelze. Ještě více litovati jest, že Dobrovský slíbiv několik dní před smrtí svou Dom. Kinskému, že „nechaje trudných recensí a putok běh svého života a v něm všelijaká poznamenání svého zkoumání“ složí, smrtí jsa překvapen slibu svého splniti nemohl.

Vzdávám uctivé díky Slavnému Výboru českého musea, že dovolil, abych korrespondence Dobrovského v Brně užiti mohl; Jeho Excellenci vysokorodému p. hraběti Jaromíru Černínovi, vladaři domu Jindřichohradeckého, za přepisy listů Dobrovského k hr. Eug. Černínovi učiněných; p. bibliotekáři Jarosl. Vrťátkovi, p. Fr. Dvorskému za výpisky ze zápisníku Pelclova a p. Fer. Menšíkovi za přepisy listů Dobrovského v cís. dvorské knihovně chovaných. Zvláštními díky také zavázán jsem p. Dr. K. Jičínskému, jenž o mnoho vzácných zpráv, které o životě Dobrovského v okolí Chuděnickém sebral, přelaskavě a ochotně se mnou se sdělil.

V Brně, dne 31. prosince 1883.

V. Brandl.

I.

Mládí Dobrovského. Studia gymnasialní v Něm. Brodě a v Klatovech. Návštěva university pražské. Fakulta filosofická; Seibt a Stepling. Fakulta theologická. Noviciat u jezovitů v Brně. Studium orientalských řečí a staroslovanštiny. Durich. (1753—1776.)

Předkové Dobrovského, jichžto rodinné jméno bylo *Doubravský*, bydleli v Solnici, městě kraje Kralovehradeckého. V Solnici žil v druhé polovici 17. století Jan Doubravský, který, jak Luštěnický farář Fr. Novotný r. 1813 Dobrovskému zprávu dal, r. 1666 deklarace Ferdinanda III a r. 1672 obnovené zřízení zemské, oboje na jazyk český převedené, opsal. Byl to snad praděd našeho Dobrovského. V Solnici umřel r. 1707 Václav Doubravský, děd, a narodil se r. 1701 Jakub Doubravský, otec Josefův, který pak byl desátníkem a později strážmistrem v dragounském pluku arciknížete Josefa. Když s plukem svým Jakub Doubravský v Děrmetu u Rábu tábořil, narodil se mu prvorozenec jeho, náš Josef. Dnem narození ustanovoval se posud 17tý den měsíce srpna; všechny životopisy i ty, které ještě za živobytí Dobrovského vydány jsou, udávají den ten, jmenovitě také Pelcl v popisu učenců českých z tovaryštva Ježíšova tištěném r. 1786; tím více tedy jest nápadno, že Dobrovský sám r. 1828 psal Pogodinovi: „Zítra slavím své narozeniny, které na den osmnáctého srpna připadají.“ Zůstavujíce tuto okolnost méně důležitou na váze dotýkáme důležitější, že totiž při křtu nedopatřením kněze místo pravého jména Doubravský do matriky zapsáno jest Dobrovský, kterýmžto jmenem z příčin na snadě jsoucích on se obyčejně psával, ač někdy na listech důvěrných pravým jmenem svým, Doubravský totiž, se podpisoval, přičiniv někdy také rodiště rodinné: ze Solnice.

Náhoda, že Dobrovský v Uhrách se narodil, byla na příčině, že Maďaři, když prácemi svými byl proslul, národnosti maďarské jej přiosobovali; on však tuto snahu Maďarů odmítal a sebe vždy za Čecha prohlašoval. Tak

knihami v lidu šířily. Také na pražskou universitu dostal se přívrženec tohoto směru, Karel Jindřich Seibt, narozen v Marienthalu v Horní Lužici, který odbyv gramatikalní třídy ve vlasti své humaniora u piaristů v Kosmonosích studoval, pak universitu pražskou a lipskou navštěvoval, r. 1762 do Prahy se vrátil a rok na to přímluvou přátel mocných, hlavně Jana barona Koce, od císařovny dovolení obdržel na pražské universitě jako mimořádný profesor o pěkných naukách přednášeti, k nimž se tehda počítaly mravopis, pedagogika, německá stilistika a dějepis. To nebylo nic neobyčejného, ale neobyčejné a proti všemu posavádnímu zvyku bylo, že Seibt jediný na přednáškách svých užíval jazyka německého, kdežto všichni ostatní profesoři učili latinsky. Byl to muž vzdělaný, znal moderní jazyky a jejich literaturu výtečně; přednášel plynně, ohnivě a nadšeně a uměl do přednášek svých vplítati myšlenky filosofů francouzských i anglických; neostýchal se chváliti Hume-ho, Rouseau-a atd. a spůsobil, že mládež jména dříve v nenávisť uváděná nyní s úctou vyslovovala. Kde se neodvážil přímým slovem mluviti, tam si napomáhal jemnou ironií, které jen nadanější žáci rozuměli; ti však starali se o další výklad slov jeho. Rozněcoval mládež pro literaturu německou a jsa rád vítán do vyšších společností rozšiřoval i tam zálibu v literatuře německé.[1])

Nelze pochybovati, že Seibt veliký a důležitý vliv měl v mladistvého Dobrovského, kterému že nakloněn byl, dokázal, když jej později hraběti z Nostic za učitele synů jeho odporučil. Seibtem byl probuzen v Dobrovském kriticismus a ona ironie, kterou se již před r. 1780 věcí, jichžto formy se mu zdály býti již zastaralé a bezjadrné, opatrně dotýkal. Seibtovi měl Dobrovský bezpochyby také děkovati obratnosť v slohu německém, kterým před ostatními spisovateli doby té v Čechách a na Moravě předčil. Mimo Seibta měl v Dobrovského důležitý vliv slovutný mathematik, jezuita Josef Stepling, bystrý a velezasloužilý reformator fisikalního studia, jenž v Dobrovském velice si zalíbil a vida jej potřebného, do zámožných rodin odporučoval za učitele, an Dobrovský sám výživy dobývati musil. Ač vyučováním soukromným mnoho zaměstknán byl, nicméně pilností a bystrostí rozumu svého vnikal rychle a hluboce do vědy filosofické; již tehda zjevoval se jeho hloubavý vždy jádra se dobírající duch, an při disputacích, v nichž tehda studující se cvičili, důvtipem a kritickým rozborem hajitele nějaké věty zvláště při páté a šesté námitce vítězně porážel.[2]) Pokrok Dobrovského ve vědách filo-

[1]) Seibt byl snad zednařem. Nasvědčuje tomu aspoň ta okolnost, že r. 1774 učiněn jest ředitelem sirotčince založeného od „společnosti lidomilů“, která se později zednařskou zjevila. Viz o tom Journal für Freimaurer 1785. Viertes Vierteljahr, str. 201.

[2]) Tato námitka slula „quoad quintum et sextum argumentum“. Oponenti totiž při disputaci byli ustanoveni a měli právo, obhajci věty čtvero námitek činiti. Bylyli odbyty, měli ostatní přítomni toho vůli, ač ustanoveni nebyly, obhajci ještě

sofických poznati lze jest, že při povýšení kandidatů filosofie na mistrovství r. 1771, tedy osmnáctiletý, mezi všemi magistry obdržel místo první a vřaděn jest i před tak zvaným šlechticem z vavřínu (nobilis de Lauro), jemuž podle starého zvyku filosofie hájiti bylo.[1])

Skončiv studia filosofická měl se Dobrovský rozhodnouti o budoucím stavě svém. Veškera povaha vedla jej k tomu, aby i dále vědě se věnoval. Jsa bez prostředků hmotných nemohl jinak, chtěl-li bezstarostně vědu pěstovati, než dáti se na stav kněžský. Studoval tedy v školním roce 1771—72 bohosloví. Jelikož však duchovní správě oddati se nemínil, nýbrž výklad písma za úkol studií svých si ustanovil, poslechnul rady Steplingovy, který znaje jeho neobyčejné nadání mu přimlouval, aby vstoupil do tovaryšstva Ježíšova: ale i tu byla nesnáz, an Dobrovský již byl překročil stáří, do kterého řehole vstup do noviciatu připouštěla; avšak na přímluvu Steplingovu přijal jej provincial Provin přece, vymíniv si jen, aby Dobrovský přísnou zkoušku z filosofie podstoupil, zdali v ní tak vzdělán jest, jak řehole jezovitská na kandidatech svých žádala. Tu když zkoušku Dobrovský výtečně učinil, vstoupil dne 9. října r. 1772 v Brně do noviciatu, v němž osmadvacet druhů měl, a dne 17. téhož měsíce v šat řeholní oblečen jest. V noviciatě raději se čtením a studováním než plněním povinností noviců zanášel a představeným, jak Palacký vypravuje, se zdálo, jakoby se při některých cvičeních obedience a askese ironicky choval. A věrojatně se nemýlili. Neboť Dobrovský povahou svou zajisté se nehodil do řehole, která více než ostatní řády na členech svých žádala bezvýminečného podrobení se vůli vyšších, která předpisovala, aby člen tovaryšstva na pokyn generala se odebral do kteréhokoli dílu světa. Ovšem byl Dobrovský při všem kriticismu svém schopen idealního vzletu a právě v noviciátu brněnském kochal se, jak Kopitarovi po osmatřicíti letech t. j. 1810 psal, v myšlence, že bude misionářem v Indii: avšak uvažujemeli povahu jeho, jak se nám již r. 1779 zjevuje; uvažujemeli, že raději se všelijak uskrovňoval, než aby byl nějaký úřad na sebe vzal, nelze nám myšlenku odmítnouti, že Dobrovský do tak přísného řádu se nehodil. V noviciatě meškal sotva jedenáct měsíců: neboť bulla papežská, daná dne 21. července r. 1773, kterou řád jezovitský na věčné časy se zrušuje, ohlášena jest brněnské koleji dne 1. září téhož roku a brzo na to opustili novicové řád; jak spolunovic Aug. Helfert ještě r. 1785 připomíná, četl Dobrovský druhům svým před vystoupením latinskou báseň o zrušeném tovaryšstvu jezovitském a lodi mladíkův, která z přístavu

---

pátou a šestou námitku učiniti, načež obhajce dalšího hájení prost byl. V tomto „quintum et sextum argumentum“ vynikal hlavně Dobrovský a jeho přítel Scheppel, rozený Kladruban, který r. 1814 jako dvorský rada ve Vídni umřel.

[1]) Nejvýtečnější chovanec Svato-Václavského semináře dostával na základě privileje císařem Leopoldem I. daného a r. 1781 znovu potvrzeného při promoci osobní šlechtictví a predikat: de Lauro.

do velikého moře vypuzena jest — jediná snad báseň, kterou Dobrovský kdy složil. Vrátil se do Prahy, aby tam bohosloví dále studoval.

Zabrav se totiž do studia orientalských jazyků, jmenovitě hebrejštiny, nemínil kněžského stavu se zříci a to tím méně, čím více se mu zamlouvaly důležité změny, které se hlavně působením prelata Rautenstraucha právě r. 1773 ve studium bohoslovecké zaváděly. Nelze upírati, že věda bohoslovecká od polovice 17ho a po celé 18té století na velikém díle byla zkřehla a zkostnatěla. Velicí myslitelé, kteří v duchu sv. Augustina a sv. Tomáše Akvinského od 13. až do konce 14. století tuto vědu na vysoký stupeň povznesli, nenalezli již stoupenců, kteří by byli chápali ducha oněch velikánů a proto klesala theologie ustavičně až ona konečně a s ní filosofie sklesla na pouhou hříčku s formami, z nichž dřívější svěží duch dávno byl vymizel. Není se tedy čemu diviti, že nadanější duchové, když myšlenky francouzských encyklopedistů po západní a střední Evropě se šířily, také do mrtvých forem bohosloveckých a filosofických nový život vlíti chtěli. Jen že tento pokus nevzniknul na půdě přirozené t. j. z vědy samé, nýbrž že státní moc dekretovala; nebyl to tedy obrod ze životní moci vědy samé pocházející, nýbrž slovo vlády, které nebylo slovem Páně vzkřišující moc v sobě majícím: ale svobodnější ruch, který v badání vůbec nastal, spůsobil také, že tokem času též positivismus v theologii a filosofii naleznul obrance a zjednal-li si tento positivní směr za naší doby uznání a platnost, nesluší zapomínati, že positivismus slavil své vzkříšení vlastně z útoků záporu, který jej z kořenů vyvrátiti usiloval.

Reformy, které stát v učení bohosloveckém za Marie Teresie a ještě více za Josefa II zaváděl, víží se k jménu broumovského prelata Fr. Štěpana Rautenstraucha, který spisem svým r. 1774 na vnuknutí státní vydaným: Anleitung und Grundriss zur systematischen dogmatischen Theologie posavádní spůsob vyučování theologického na dobro zrušil. Před r. 1774 totiž přednášeli čtyři profesoři dogmatiku, v niž tehda také patristika, hermeneutika a pastoralní theologie zahrnuty byly, a sice augustinian ji přednášel ad mentem s. Augustini, dominikan ad mentem s. Thomae a dva jezovité ad mentem Suarezii. Tento spůsob vyučování jmenuje svrchudotčený návrh Rautenstrauchův nespůsobem (missbrauch), jelikož dogmatika jsouc vědeckou soustavou učení Kristova nemá se přednášeti ad mentem s. Augustini a t. d. nýbrž ad mentem Jesu Christi, výrok to sice mnoho obsahující ale vlastně přece nic neznamenající, jelikož sv. Augustin a sv. Tomáš jiných pravd netvrdili než které z učení Kristova jdou. Avšak v tom měl Rautenstrauch dobře, že spůsob, theologické vyučování planými hádkami na pouhém formalismu založenými naplňovati, přísně káral; ale nejprospěšnější bylo, že k jeho návrhu patristika, hermeneutika a pastorální theologie z dogmatiky se vyloučily a že pro tyto předměty, jakož i pro dějiny literatury bohoslovecké r. 1774 nové stolice na pražské universitě zřízeny jsou.

V těch třech letech (1774—1776), ve kterých studium theologické skončil, studoval Dobrovský neunavnou pilností orientalské jazyky. chaldejský, syrský, hlavně pak hebrejský, jejž si tak znamenitě osvojil, že již jako theolog zasílal kritické příspěvky do orientalní a exegetické bibliothéky, kterou slovutný Michaelis v Gotinkách vydával. Studium hebrejštiny seznámilo jej s Fortunatem Durichem, tehda profesorem řečí východních v klášteře pavlanském v Praze a vešel s ním v upřímné přátelství, které až do smrti Durichovy potrvalo. Ač Durich o patnáct let starší byl než Dobrovský, nicméně uznával rád genialní nadání a hluboké vědomosti, jimiž mladý Dobrovský již vynikal a jako čtyřicátník učil se s mladým Dobrovským a takořka pod jeho návodem jazyku arabskému. Všecka snaha vědecká Dobrovského za doby té nesla se k tomu, nabyti důkladné znalosti těch jazyků, jichž potřebí jest, aby správná čtení biblická ustanoviti se mohla. Za tou příčinou učil se také pod návodem Durichovým jazyku staroslovanskému, aby při určování správného textu biblického nový prostředek získal a nové zřídlo si otevřel. Tehda nebylo to tedy ještě vědomí slovanské, které jej ke studium církevního jazyka vedlo a té doby zajisté ještě netušil, že znalost jazyka, který považoval jen za prostředek ku kritice textu biblického, později se stane základem i slavistiky i slávy jeho. Po ta tři léta, co Dobrovský theologii studoval, byly knihy a bibliotheky pražské světem, v němž meškal; co bystrý, genialní duch, jenž snad jen jednou za století se narází, co nadšená láska ku vědě, železná vytrvalost, podivu hodná pamět a neunavná pilnost při práci denní a noční spůsobiti mohou, toho dovedl Dobrovský za let studijních, an nashromáždil tolik důkladných vědomostí a učené látky a jmenovitě zevrubnou znalost bibliografickou, která při třiadvacetiletém muži zřídka se nachází. Skončiv studia bohoslovecká přijal jen jahenství, na kněžství vysvěcen jest teprve r. 1786.

———————

II.

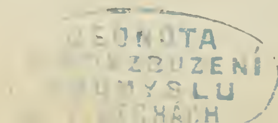
Zednařství. Born. Dům hraběte z Nostic. Studium přírodovědy. Kritika biblických textů. Pragische Fragmente hebräischer Handschriften. Dobrovský zednařem. Odpor stavů proti novotám Josefa II. Smutný stav jazyka českého a první pokusy o vzkříšení jeho. (1776—1779).

Obíraje se posud jen knihami a učením, které jej od přítomnosti odvracelo a do dávnověké minulosti zavádělo, nepoznával světa; ve skrytě bibliothek a studírny vzdělával vlohy své, ale proudu života, v němž karakter se vzdělává a utvrzuje, byl posud vzdálen: Seibtovými přednáškami ovšem nabyl tušení, že svět myšlenkový připravuje obrat světa skutečného; ale jsa téměř jen o samotě živ a nemaje kromě kněh společníků neměl příležitosti poznati mocností, které ve skutečný život a změny jeho působí. Snaha a ruch naší doby, změniti posavádní ústavy socialní, pochází z nižších tříd obyvatelstva; ale za doby Dobrovského, která se především snažila odstraniti hráze volnému badání překážející, vycházely pokusy o to od vzdělanců a vyšší společnost, aspoň část její, snah těch se nevzdalovala, nýbrž je podporovala. Na politické převraty ovšem žádný nemyslil; svobodomyslnost týkala se hlavně věcí náboženských, zrušení primatu římského a náhrady kladného náboženství jakýmsi filantropismem, podle něhož Bůh jen jako nějaký president dozor nad světem má, který jest shromáždění těch, „qui bonae voluntatis sunt". Látkou k takovým myšlenkám byl vzduch za doby té naplněn; ani šlechta se mu neubránila, která milujíc literaturu francouzskou lekturou volné myšlenky francouzských literatů v sebe ssála. Kdokoli zámecké bibliotheky z doby té pocházející prozkoumal, zajisté v nich viděl množství kněh francouzských, jimiž símě Voltairovo se valně rozsívalo. Jakmile mysle francouzskými knihami myšlenkám svobodomyslným přístupnými se staly, čteny také knihy německé podobného obsahu, jež tím zhoubněji působily, jelikož je také nižší třídy obyvatelstva čítaly. Takto se narodil duch času, jemuž dáno zvučné jméno, osvícenost rozumu, která především skepticismem u všech náboženských se zjevovala, a zajata byla v te-

natech myšlenek zednařských. Z toho ovšem nejde, že každý, jenž těmi myšlenkami nadchnut byl, také k tajnému spolku zednařskému náležel; naopak členů zednařských bylo poměrně málo, ale lidí, kteří takové myšlenky přijímali, bylo mnoho, ačkoli nevěděli, že ti, kteří je rozšiřují, zednaři jsou. Svobodomyslníci onoho věku byli odpůrci zjeveného náboženství; oni viděli zjevení Boha v přírodě a učili tedy, že poznávati přírodu jest poznávati Boha; odtud také pochází snaha oné doby, pěstovati vědy přírodní a vědomosti přírodní v lidu šířiti. Ačkoli učení svobodomyslnické velmi mlhavé bylo, přece nelze upírati, že mnozí svobodomyslníci duchem, vzdělaností, humanitou a vědomostmi vynikali.

Také v Praze jevil se tento ruch svobodomyslnický, zvláště od doby té, co Ignác Born jako přisedící nejvyššího mincovního úřadu se tam dostal (1770). Známo, že on za Josefa II. byl horlivým rozšiřovatelem a hlavním representantem zednařství v Rakousku; ale sotva pobloudíme tvrdíce, že již tenkráte, když do Prahy zavítal, zednařem byl a že lóže, které za Josefa II v Praze známy byly, k Bornovi ne-li jako ke skutečnému tedy aspoň jako k moralnímu zakladateli hleděly.[1] Byl to neobyčejně bystrý muž, jenž duchem, učeností, vzdělaností, jemným a obratným chováním všeobecnou náklonnost si získal. Znal staré klasiky a otce církevní, ale znal také francouzské encyklopedisty, znal pohádky a báchorky dětské ale rovněž traktaty osvícenosti rozumové. Jako bývalý novic jezovitský zanášel se s otázkami theologickými, ale nejvíce studoval vědy přírodní a zálibu k nim ve společnosti šířil. Vědomostmi svými hodil se do učených spolků a jemným obcováním byl vítán v každé společnosti vzdělané. Vrstevník o něm praví: „Všecko, co z úst jeho vychází, mohlo by se tisknouti; jest to vtip, který ráz na ráz z něho šlehá, humor, který neuráží, učenost a znalost lidí, a všechno tak snadně a hravě praví jakoby z něho mluvil jen prostý rozum. A na opak, mluví-li o věcech obecně známých, zní to z jeho úst tak zvláštně, jakoby člověk něco neobyčejného, o čem dříve nevěděl, slyšel“. Nelze se tedy diviti, že muž takových vlastností vyšší společnost pražskou, která vnímavostí vědeckou, jemnou uhlazeností a humanitou vynikala, brzo okouzlil a v její salonech rád vítán byl. Praha byla tenkráte skutečně středištěm učenců znamenitých, ale také sídlem mecenášů, kteří nejen vědu podporovali, nýbrž sami ji pěstovali. Jmenujeme zde jen knížete Egona Fürstenberga, přítele přírodovědy a prvního presidenta učené společnosti soukromé i veřejné, Eugena hraběte z Vrbna, hrabata Frant. Kinského, Jáchyma a Jana ze Sternberka, milovníky přírodovědy, hr. Canala, obětivého podporovatele obecného dobrého, ale zároveň nepřítele židův, zakladatele botanické zahrady v Praze, hraběte

[1]) Lóže ty byly: 1. Loge zu den drei gekrönten Sternen im Orient. 2. Loge zur Union im Orient. 3. Loge zur Wahrheit und Einigkeit i. O. 4. Loge zu den drei ekrönten Säulen i. O.

Salma, hraběte Lažanského, presidenta patriotické hospodářské společnosti, rytíře Neuperka, hraběte Františka Antonína z Nostic, v jehožto domě aristokracie rodu i ducha rádo hledané a rádo popřané ohniště měla. Tam docházel i Born, a poznav, že mužové tu se scházející krom vědy kosmopolitické také zření mají k vlasti české, pohnul je, zvláště hraběte Frant. Kinského, aby působili ku založení společnosti, která by si úlohu ustanovila pěstovati matematiku, vlasteneckou historii a přírodovědu. Tak povstala r. 1771 společnost soukromá, která r. 1784 stala se veřejnou a r. 1790 dostala jméno: královská učená společnost. Vydávala r. 1771 a 1772 „Prager gelehrte Nachrichten" a od r. 1775—1784 šest svazků nadepsaných: „Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte und der Naturgeschichte."

Mužové v domě Nosticově se scházející ovšem nebyli stejného smýšlení. Stepling n. p., ač byl znamenitý znatel silozpytu, zůstal přece věren řádu jezovitskému i po zrušení jeho, kdežto Seibt, hrabě Künigl, baron Jan Koc a jiní přívrženci ryze Bornovského svobodomyslnictví byli. Zkrátka byl to kruh, v němž rozmanití karakterové, rozličné stavy, různé názory a umění, všecky směry vědecké zastoupeny byly, které však humanní vzdělanost, šlechetná snaha a jemnost v obcování pevně a mile spojovala. Do tohoto kruhu, v němž aristokracie rodu a ducha se pohybovala, dostal se také Dobrovský. Hrabě Nostic totiž, jehož čtyři synové soukromě studovali a nejstarší již do tak zvané filosofie vstoupiti měl, hledal učitele, který by syny jeho matematice a filosofii vyučoval. Stepling a Seibt odporučili mu Dobrovského, který nabídnutí rád přijal a tudíž do domu vstoupil, jenž nejen bohatstvím a starožitným rodem nýbrž také šlechetným smýšlením, úctou k vědám a spanilou vzdělaností se skvěl. Nížiny života znal Dobrovský pocházeje sám z lidu a jsa živ s prostými třídami jako studující v Něm. Brodě, v Klatovech a v Praze. Poznav pak v domě pravého šlechtice vyšší vrstvy společnosti získal si volný, nepředpojatý a jasný názor světa, vedle kterého k nižším nikdy pohrdlivě se neměl, k vyšším pak nikdy závistivě nebo podlízavě se nechoval. V kruhu vybraném vzdělanců a učenců, v němž nyní žil, stal se Dobrovský brzo miláčkem vždy veselou myslí svou, vtipem, bystrostí ducha a úslužností a zušlechtil tyto vlastnosti sobě vrozené takovou měrou, že pravým vzorem socialního vzdělání až do kmetských let svých zůstal a od vysokých a prostých milován a ctěn byl. V hraběcím domě meškal jedenáct let od r. 1776 až do r. 1787, ani čtyři synové hraběcí jeden po druhém filosofii studovali a Dobrovský podle povinnosti k sobě přijaté každého matemice vyučoval. Starší syny, kteří práva veřejně na universitě slyšeli, sprovázel do koleje a tak býval často také přednáškám právnickým přítomen.[1])

---

[1]) Protož píše v Antwort auf die Revision der böhm. Literatur: „Auch muss ich Sie belehren, dass ich kein actualis auditor juris sei, sondern die Ehre habe

Ačkoli lingvistická studia k vůli kritice textu biblického na ten čas a ještě několik roků potom zůstala hlavním úkolem Dobrovského, přece obcovav Bornovi a jiným přátelům přírody naleznul zalíbení v přírodovědě a jmenovitě v botanice, s kterou později, když studium biblické kritiky poodložil, rád a dosti horlivě se zanášel. Ale k biblické hermeneutice tehda po výtce badavost Dobrovského ještě se nesla a jak hluboce v badání svém do paleografie a etymologie hebrejské byl vniknul, dotvrzuje pojednání jeho nadepsané: Pragische Fragmente hebräischer Handschriften vytištěné r. 1776 v Michaelisově: Orientalische und exegetische Bibliothek, v němž zlomky hebrejské nalezené v Klementinské knihovně kriticky rozebírá. Pojednání to vyšlo bez jmena Dobrovského v č. 198 dotčeného časopisu, jelikož Dobrovský jmenován býti nechtěl; teprve v č. 214, když Michaelis druhou práci Dobrovského, o níž hned vzmíníme, posuzoval, zjevil čtenářům spisovatele praviv: „Abych čtenáře své s p. Dobrovským lépe seznámil, dokládám, že on to jest, jemuž pojednání o pražských zlomcích hebrejských děkovati máme“.

Upozorněn-li učený svět na Dobrovského těmi zlomky, dobyl si mladý učenec ještě většího uznání kritickým důkazem, že evangelium sv. Marka v archivě metropolitní kapituly pražské chované není rukopis od sv. Marka samého pocházející. Kritický ten rozbor nadepsaný: Fragmentum Pragense Evangelii s. Marci vulgo autographi (1778), zjevuje tolik důvtipu, znalosti paleografické a exegetické, že snadně pochopujeme, kterak učenci domácí i zahraniční hlubokým vědomostem Dobrovského, jemuž tehda bylo pětadvacet let, se podivovali, ano někteří nad smělostí jeho strnuli. Kodex ten totiž r. 1354 obdržel Karel IV. od patriarchy Akvilejského a poslal jej šlechticem Ludvíkem z Hohenlohe arcibiskupovi Arnoštovi, oznámiv jemu listem dne 30. října 1354 ve Feltri daným, že na posledním listě vlastní rukou zprávu napsal, jaké osudy kniha ta měla. Praví se tam, že kodex ten vlastní rukou sv. Marka psaný se posud choval v kostele Akvilejském, kamž jej přinesl sv. Hermagoras, jenž jej z ruky sv. Marka obdržel, když se po sv. Markovi patriarchou v Akvileji stal; kodex obsahoval sedm kvaternů, z nichž dva darovány jsou císaři, ostatních pět že v Akvileji zůstalo. Císař dal pak zhotoviti skvostné pouzdro, v němž se evangelium uschovávalo a nařídil, aby se dvakráte za rok, v neděli velikonoční a na nebe vstoupení Páně četlo; později s toho čtení sešlo, ale ještě za doby Dobrovského několikráte za rok na oltář se přinášelo, aby pergament zetleti aneb hnilobou škody vzíti nemohl. Takto byl kodex ctěn jako svátost od samého sv. Marka pocházející a nyní mladý muž, jenž na titulním listě svého pojednání k svému jmenu ještě slova: clericus ecclesiasticus

---

den jungen Grafen Friedrich Nostiz in die juridischen Kollegien zu begleiten und seinen zwei jüngeren Brüdern die Mathematik vorzulesen“.

přičinil, dokazovati se odvážil, že to není psáno vlastní rukou sv. Marka, že po čtyři století v Praze byli na klamu ctíce rukopis za vlastní sepsání toho evangelisty, které rukou obyčejného člověka a několik set let po sv. Markovi pořízeno bylo.

Výsledek zkoumání Dobrovského jest: kodex pochází z IX. století; část jeho Karlem IV. do Prahy zaslaná ze dvou kvaternů záležející činí s částí tou, která se v Benátkách chová a pět kvaternů obsahuje, úplné evangelium sv. Marka. Toto evangelium náleželo původně do celého evangeliáře chovaného v Cividale, z něhož patriarcha Akvilejský z rodiny de la Turre mezi r. 1274—1299 evangelium sv. Marka vyňal neb vytrhl, což se mimo totožnosti písma také tím dosvědčuje, že Cividalský evangeliář tři ostatní evanlisty v sobě má, kdežto právě evangelium sv. Marka v něm schází; evangelium Markovo vytrženo bylo z evangeliáře Cividalského zajisté dávno před Karlem IV. a věrojatně proto, aby neučení snáze uvěřili, že od ruky sv. Marka pochází. Jasnosti a přesnosti, s kterou mladý učenec důvody své kladl, zvláště pak kritickému rozboru různočtení, při čemž také ku čtením staroslovanského překladu biblí zření měl, a znalosti spisů všech k věci té náležitých, vším právem podivovali se všichni, kteří nejsouce předpojati kritických důvodů si vážiti uměli. Tak n. p. vyslovil se o tom pojednání pochvalně Rafael Ungar v listě daném dne 13. června 1778 a slovutný Michaelis nazval je vzácným darem pro biblickou kritiku, kterým stará pověsť o originalním rukopise sv. Marka nepopíratelně se vyvrací; chválil zvláště, že Dobrovský přičinil také varianty z překladu staroslovanského a zavřel rozpravu svou těmito slovy: „Maně v kritiku se probouzí přání, aby Dobrovský varianty slovanského překladu k celému novému zákonu vydal. Obsahovaly by několik archů a kritice byly by darem, kterým by se jmeno dárcovo zajisté zvěčnilo“.

Avšak ozývali se také učení hlasové Dobrovskému odporující, mezi nimi jeden až z Vlach, což důkazem jest, jak velice ta věc všecky mysle zajímala. Kněz vlašský ve Videmu Antonio Comoretti sepsal totiž r. 1780 pojednání: „De codice evangeliario S. Marci, partim Pragae partim Venetiis adservato“ v němž tvrzení Dobrovského, ovšem marně, vyvrátiti se snaží. Dobrovský dal pojednání proti sobě čelící vytisknouti nadepsav je: De codice evangeliario s. Marci partim Pragae partim Venetiis adservato epistolaris dissertatio auctore Ant. Comoretto, Congreg. Oratorii Udinensis presbytero. Pragae 1780. — a poslal výtisk Comorettimu s přípisem, v němž všecky námitky jeho vítězně vyvrací, avšak námitek těch tiskem neuveřejnil z příčiny, kterou níže udáme. Ale také v Praze a jinde v Čechách vzbudil si Dobrovský zapíraje původnost evangelia sv. Marka mnoho odpůrců, na díle z cechu starších učenců, kteří na mladého muže zanevřeli, že něco dokázal, na co oni posud nepřišli, na díle pak ty, kteří považujíce kodex za svátost úcty hodnou práci Dobrovského za rouhavou všetečnost považovali. Ty urazil slovy předmluvy: „že evangelium sv. Marka, které někteří více pobožně

než učeně za autograf považují, v kostele Svato-Vitském od čtyř století uctivě se chová a jako svátost ctí, našincům známo jest". Že pak bylo potřebí odvahy k počínání takovému dokazuje list, který přítel Dobrovského, Augustin Helfert, jemu r. 1778 z Králové Hradce psal. Praví v něm, že biskup Hradecký práci Dobrovského přisvědčuje, a že neschvaluje soptění v Praze proti ní; že P. Haiden, exjesuita, chvalořečník pojednání Dobrovského, za minulých let o evangelium sv. Marka v podobném smyslu psáti chtěl, ale že se bal dáti pohoršení pobožné mysli těch, kteří písmo to líbali v domnění, že od sv. Marka pochází. Té opatrnosti Dobrovský neměl a popudil krom učenců žehravých také ctitele domnělé svátosti sv. Marka, kteří prodej práce Dobrovského všelijak zameziti chtěli, an n. p. kněhkupec Mangold, jak Aug. Helfert Dobrovskému psal, mu zrazoval, aby pojednání Dobrovského, jelikož příliš drahé jest, nekupoval. Poněkud utišili se tito horlitelé, když v známost obecnou vešlo, že papežský nuntius ve Vídni práci Dobrovského pochválil v listě Dobnerovi zaslaném. Že pak Dobrovský důvtipem svým neviděv ani ostatní části původního evangeliáře r. 1778 věc náležitě vysvětlil, o tom vzdal svědectví arcibiskup Videmský, napsav dne 2. května 1854, tedy pětadvacet let po smrti Dobrovského, do toho kodexu: „Já Josef Alois Trevisanato, arcibiskup Videmský, nástupce patriarchatu Akvilejského, viděl jsem tento kodex, jehožto čásť jest v Benátkách, kdežto kodex ostatní evangelia obsahující jest v Cividale v mé diecesi." —

Pojednání Dobrovského o zlomku evangelia sv. Marka jest spis, o němž platí latinská průpověď: ex unque leonem, spis, ve kterém se ukazují všecky známky povahy Dobrovského, již jako spisovatel po celý život svůj zachoval: kritičnost, bystrost a snaha po pravdě, která jej někdy až k nešetrnosti osob a tak zvaného veřejného mínění poháněla. Jako v pojednání tom nedbal, že lidi pobožné ze starého milého klamu vyrušuje, tak později nevšímal si také, když škrobenosti učené, cechovské domýšlivosti učenců kritikou, autoritativních forem pak dlouhým zachováváním ctihodných ironií se dotýkal. Všecka nařízení statní, kterými se jako n. p. ve školství novoty a opravy u vyučování rozkazovaly, horlivě vítal, jakož se také nepříčil rozšíření a vkládání se moci statní do pravomocnosti hierarchické. Z těchto názorů jeho soudíme, že již o té době, když pojednání o evangelii sv. Marka psal, myšlenek zednařských prost nebyl a domněnka naše stává se tím pravděpodobnější, any jsou znamení na snadě, že Dobrovský za Josefa II, když zednařství jsouc trpeno čtyři lóže v Praze mělo, členem jedné a sice lóže sv. Jana v Orientě byl. Zednařská lóže Svatojanská založena byla r. 1780, která jako ostatní lóže se skládala z trpících a hledajících, kteří teprve po přísných zkouškách za skutečné zednaře se přijímali, již ze čtyř stupňů a sice 1. z rytířů a bratrů zasvěcených; 2. z moudrých mistrů a 3. z královských kněží a 4) tajných starších záleželi. Lóže Svatojanské kromě obyčejného učení, že zednařství humanitou, láskou,

tolerancí t. j. náboženským indiferentismem všecka vyznání náboženská spojiti či vlastně nahraditi má, obíraly se s alchymií a kabalistikou a vlivu tomu připisovati sluší blouznivé myšlenky filantropické, kterými Dobrovský od té doby, co duševní choroba v něm povstala, zachvácen býval po každé, když nemoc ta jej napadala. Dobrovský věrojatně náležel k té lóži Svatojanské, která se jmenovala: Die sehr ehrwürdige S.(anct) J.(ohanns) Loge zur Wahrheit und Einigkeit im Orient zu Prag. Znak její byl: dva hadi korunu na hlavě mající, jeden had od pravé strany dolů se točící, tak že konec jeho druhý had drží v tlamě, kterýžto z levé strany na horu se toče konec svůj má v tlamě prvního tak že oba hadi činí kruh, symbol věčnosti představující. Uprostřed toho kruhu jest rovnostranný trojhran, u zednařů bezkonečný prostor představující, se znamením kabalistickým, pod trojhranem dvě ruce podél do sebe složené. Mezi trojhranem a kruhem hadím na hoře jest opis: Wahrheit und Eintracht. Že Dobrovský k lóži u pravdy a jednoty náležel, domníváme se z pečetí, které po jeho smrti Gregor Volný nalezl a nyní v Rajhradě se chovají; jedna z těch pečetí má v sobě rovnostranný trojhran a pečetí tou Dobrovský listy své pečetil někdy ještě v době, kde zednařství již přísně zakázáno bylo, jakož n. p. jest na listě, který Dobrovský z Vídně dne 29. června 1821 Cerronimu zaslal, ač té doby obyčejně užíval pečetí, v kterých začátečná písmena J. D. neb i celé jmeno jeho vyryto bylo. Druhá pečet po Dobrovského smrti nalezená představuje tabulku kabalistickou, třetí pak písmena, která bezpochyby též k tajnému učení zednařskému se vztahují.[1]) Okolnost, že Dobrovský pečeti ty měl a jich užíval, ovšem ještě na jisto nepostavuje, že zednařem byl; to by se plnou jistotou určiti jen mohlo, kdyby se nalezl seznam členů loží pražských a v něm jmeno Dobrovského se spatřilo; avšak uvážíme-li mimo ty pečeti, že mu hrabě Salm, přítel zednařů, postaviti dal pomník ve formě jehlance, který v symbolice zednařské též důležitost má; pak že Dobrovský, když jej duševní choroba napadla, o chiliasmu a všelijakých proroctvích blouznil, nebude nám lze odmítnouti domněnku, že zednařem byl. Jen tím jest možná vysvětliti svobodomyslnické jeho názory u věcech náboženství, které v první době jeho spisovatelské činnosti jen narážkami, ač někdy dosti smělými, za Josefa II. neobarvenou kritikou se zjevovaly. Že pak zednařství, aspoň nižší stupně jeho, za doby té na větším díle jen filantropismem se zabývalo, do-

[1]) Srov. Čas. Mat. Mor. 1872 str. 51. Třetí pečeť představuje tuto tabulku:

V	V	V
C	P	Ž
W	W	L

Co by vlastně tato písmena znamenati měla, nelze nám vypátrati a marně se o to již namáhal Kopitar r. 1824, když mu je Dobrovský bezpochyby v nápadu pomatenosti byl zaslal.

svědčuje hrabě Kašpar Sternberk, člen lóže a kanovník v Řezně, který ve své biografii od Palackého vydané na str. 20. praví: „Řezenská lóže byla nevinna a dobročinna, a tajemství, jež svěřovala, nebylo skutečně potřebí velikou přísahou dáti stvrditi“.

Z náklonnosti k zednařům vysvětlují se nám tedy některé výrazy v prvních spisech Dobrovského a poznáváme z nich, že k illuminatům smýšlením svým náležel. Co se však týče jeho studií, kterými pak nejvíce proslul a o národ český nesmrtelné zásluhy si získal, studia totiž české historie a jazyka českého, položil základ k nim v domě hraběte z Nostic, ač zajisté původně netušil, že se stane vzkřísitelem jazyka českého ze vzdělané společnosti a veřejného života vypuzeného a tudíž již na polo mrtvého a obudiv jazyk že obudí zároveň s ním národ, který tím jazykem mluví, k novému, jarému životu. Chceme-li však zásluhy Dobrovského v příčině té a v celé jich velikosti pochopiti, jest nám se ohlídnouti po smutném stavu, v němž národnost česká v druhé polovici minulého století byla, kdež všecky zhoubné následky na nejvyšší stupeň přivedeny byly, k nimž za Ferdinanda II zárodky puštěny byly. Politický život v království žádný; postulatní sněmy jen málo kdy se scházely; správa země soustředěna ve Vídni a tato centralisace přitužena za Marie Teresie šetrně, poněvadž jen povolně, za Josefa II násilně, který nejen svobodu nýbrž také státní centralizaci mocí absolutismu dekretovati chtěl. Co ještě samostatného života v zemích za Marie Teresie zbylo, bylo od něho na niveč potlačováno, v Rakousku měla býti, jako jeden mocnář, jedna správa a jeden národ, německý totiž k vůli jednodušší správě; němčina měla vládnouti všudy v rakouské državě a vnucován tedy jazyk německý všem neněmeckým národům, aby z nich Němci se stali. Jako by věděl, že života jeho jest na krátce, nařizoval a prováděl své úmysly kvapem a úprkem, při kterém někdy ani privátních práv nešetřil. Tím však vzbudil odpor předně Maďarů, k nimž brzo se přidružili Čechové. Vandalismus, který při zrušení klášterů a prodaji bibliotek a uměleckých sbírek klášterských trpěl dokázav tím, jak hrabě Kašpar Sternberk praví, že přítelem umění a věd není, dostoupil vrcholu, když stará rudolfinská komora umělecká dvorským kurirem se podávala, kdež socha Ilionea, nyní ozdoba Mnichovské Glyptoteky, kameníkovi za 18 zlatých se dostala! Popudil-li takovým jednáním všecky přátely umění, urazil šlechtu, když dámy šlechtického ústavu, které v domě na Novém Městě, jenž privatním majetkem byl, bydlely, téměř násilně do císařského ústavu na Hradčany přestěhovati kázal, aby v dřívějším jejich bydlišti porodnici umístil. Všeobecná však nevole zmocnila se Čechů, když císař staroslavný hrad královský vykliditi a jej na kasárnu dělostřeleckou připraviti kázal, jakoby tím vůli zjeviti chtěl, že tam již žádný král bydleti nebude. Celá země tím úmyslem císařovým pobouřena byla, nejvíce však šlechta, která, jakkoli politicky zmalátnělá byla, na to přece ještě nezapomněla, že královský hrad pražský není jen pomníkem moci královské

nýbrž také slávy stavovské. Touto rouhavou nešetrností probuzeni jsou podle příkladu Maďarů také šlechtici čeští; cítíce, že ničení památek k staré slávě Čech ukazujících se děje k vůli absolutismu, jenž všem královstvím a zemím jednu správu a k vůli správě všem národům jeden jazyk vnutiti chtěl, dali nevoli svou, jak hrabě Kašpar Sternberk vypravuje, předkem tím na jevo, že, aniž se umluvili, v předsíních císařského paláce jen česky mluvili, ačkoli jen málo česky uměli. Fecit indignatio versus — co nepřirozené vychování šlechty udusilo, musela nevole probuditi; šlechta přestala považovati řeč českou za řeč nižší, přišla k vědomí, že tenkráte, když samosprávné zřízení zemské v stavu panském vrcholící platnost mělo, také jazyk český v sněmovně na královském hradě hlaholil a že nadvláda jazyka německého s ponížením politické platnosti stavův stejným krokem pokračovala. Tím dostal jazyk český politický význam; stal se živým symbolem slavné minulosti české, jížto hájiti a práv zemských dobývati někteří šlechticové za čestnou úlohu svou považovali.

První, který se odstrčeného jazyka českého rázně ujal, byl general hrabě František Kinský, jenž spisem svým již r. 1774 vydaným: Erinnerungen eines Böhmen über einen wichtigen Gegenstand, důkaz vedl, že jazyk český v rakouském mocnářství jest důležitý, že potřeba, rozum a šetrnosť káží, aby jazyk ten nejen zachován nýbrž také vzděláván byl. Spis ten měl za následek, že rok na to František Pelcel vydal pojednání statečného Balbina: Dissertatio apologetica pro lingua bohemica, v němž tytýž jazyk český se brání a přímluva se činí o jeho vzdělání. Ale jak ten jazyk český tehda vypadal? Již Pešina si stěžoval, že za jeho doby v královských městech německý jazyk se šíří a český se zanedbává; v osmnáctém století toto zanedbávání a kazení jazyka českého pokračovalo. Ti, kteří studovali, osvojili si jazyk latinský a německý a kdo v městech vzdělaným slouti chtěl, snažil se mluviti německy. Když pak sem tam bílá vrána se vyskytla, která jazyk český mluvnicky pěstovala, pak to pěstování se dělo na tak nemotorný spůsob, že vymýšlení nových nejapných slov se jmenovalo obohacením jazyka, kdežto v skutku bylo zpotvořením, a nechutné, neladné sestavení paradigmat nad potřebu četných nazývalo se mluvnicí, kdežto skutkem bylo jen prohřešením proti duchu jazyka českého. Smutných zásluh v příčině té si dobyli Rosa, ale ještě více Pohl, kterýžto nestvůrami svými zavinil, že jazyk český i těm, kteří by chuť byli měli jemu se učiti, se znechutil a že ti, kteří v duchu jeho psali, tak nečeské češtiny užívali, že žádný tomu nerozuměl. Kazení české mluvnice trvalo dále, až Dobrovský tomu přítrž učinil. S mluvením a psaním v jazyku českém tedy velmi smutně to vypadalo. Vždyť i Pelcel, který později správně česky psal a sám mluvnici českou sepsal, anoť sám první původce byl, že Dobrovský s češtinou zanášeti se začal, musel se přiznati v době, kde lidé již po českých knihách více se poptávali, že by nebyl s to českou knihu sepsati. Psal totiž dne 20. září 1784 Zlo-

bickému: „Pozoruji, že Čechové nyní více než dříve po knihách se ptají; ale jim se líbí staré knihy lépe než ty, které nyní se skládají. Příčina jest na bíledni. Onyno jsou ryze české slovy i výrazy jsouce více v duchu národním psány; tyto, novější totiž, nechtějí se jim líbiti, ježto sloh spůsobem německým zavání. A přiznávám se, že si netroufám, knihu v jazyku českém sepsati, jelikož jsem již němčině více přivykl, ačkoli čeština mým mateřským jazykem jest.“ Přátel jazyka českého i ve vzdělané třídě obyvatelstva přibývalo, ale nedostávalo se mu potud vzdělavatele, kterýby genia jeho pojal, zákony jeho organického složení ustanovil, mluvnici a skladbu z ducha řeči samé určil a takto vědecké základy položil, podle nichž správnost výrazů se posouditi, elegance mluvení tříbiti a tvoření nových slov, nastane-li k tomu potřeba, duchu jazyka připodobiti a přispůsobiti se může. A tímto vzdělavatelem žádoucím stal se našemu jazyku Dobrovský.

III.

Studium bibliografie. Böhmische Literatur auf das Jahr 1779. Spor s Ungarem. Revision der bömischen Literatur auf das Jahr 1779. Böhmische und mährische Literatur. Literarisches Magazin für Böhmen und Mähren. (1779—1781.)

Malé této odchylky, v níž jsme podali náčrtky o smutném stavě národnosti a řeči české, jakýž byl před Dobrovským a jakýmž do sklonku 18. století potrval, bylo potřebí, jednak abychom přehledem tím se vyhnuli ustavičným poznámkám a přetržkám v dalším vypravování, jednak aby se poznala obtížná bať gigantická práce, kterou Dobrovský na sebe vzal a také vykonal. Nyní se vraťme k životopisu samému.

Mimo to, že v domě hraběte Nostice socialní obzor Dobrovského se rozšířil, měl on příležitost poznati materialie k dějinám českým a probuzena jest v něm chuť obírati se s češtinou. Vedle něho totiž vyučoval mladá hrabata také známý topograf český, piarista Jaroslav Schaller a dějepisec Martin Pelcel byl jako dozorce nad veškerým vychováním. U Schallera seznal Dobrovský veliký material historicko-topografický, na tisíce originálů a opisů starších akt i diplomů; Pelcel pak, který tehda právě třetí a čtvrtý svazek životopisů českých učenců a dílo své o králech Karlovi a Václavovi spisoval, spůsobil, že Dobrovský se studiem historie a řeči české se obírati začal. Pelclovi k vůli věnoval prázdeň svou k tomu, že v universitní knihovně a jiných bibliotekách pražských pilně čítal, badal a výpisky z pramenů pro Pelcla činil; pracovitostí a pilností nashromáždil si za tři léta takové množství dat k bibliografii, tak zevrubnou znalost starších tisků českých, že, když je při první příležitosti, která se naskytla, na jevo vynesl, všichni tím více překvapeni byli, ani myslili, že jen pro sebe hledá materialií ku kritice biblických textů.

Příležitost ukázati své bibliografické vědomosti a podati tytýž důkaz, že knihy nejen zevně nýbrž také obsah jich zná, nadešla brzo. Bylo totiž za doby té přání všech učenců, aby rukopisné dílo Balbinovo Bohemia docta tiskem se vydalo. V práci tu uvázal se strahovský bibliotekář Rafael Ungar, an r. 1776 první svazek toho díla obsahující pojednání Balbinovo:

De Carolina universitate Pragensi et vetustis Bohemiae scholis tiskem uveřejnil. Též augustinian pražský P. Kandidus, rovněž bibliotekář v klášteře svém, odhodlal se Balbinovo dílo vydati, ku kterémužto vydání dříve již byl přípravy konal. Úmysl ten nezůstal tajný a Ungar, jenž veliké o sobě myšlenky měl, vášnivý a velmi dráždivý byl, neostýchal se, všelijakými narážkami svou nevoli proti Kandidovi zjevovati. Ten však roku následujícího (1777) dílo přece vydal, anot v předmluvě na předchozí kritiku a zlobu Ungarovu narážel, bať se osmělil říci, že s vydáním svým pospíšiti si musil, jelikož traktat Balbinův o vysokých školách pražských před rokem tak nedostatečně vydán byl, že strach jest, aby ostatek práce Balbinovy v témž vydání podobně nevypadal. Těmito slovy byl Ungar nejvýš popuzen a odpověděl Kandidovi v předmluvě v druhém svazku svého vydání tak nehorázně a urážlivě, že tento, vida, že Ungar veliké částky z jeho vydání otiskuje, aby doklady a vysvětlivky jeho vyvrátil, Ungara u censury právě když osmý arch druhého svazku se tiskl, z patisku žaloval. Ungar však u censury obdržel vrch a Kandidovi dostal se „ein ernst gemessener Verweis“.

Do toho sporu byl také Dobrovský vpleten. Byv totiž Kandidovi při vydání jeho radou ujal se ho také, když Ungar tak hrubé střelby proti němu užíval. Sotva, že druhý díl vydání Ungarova na světlo přišel (1778), napsal Dobrovský do Prager Intelligenzblattu, jehož spolupracovníkem byl, oznámení o práci Ungarově dosti ostré, v němž Ungara nováčkem pojmenoval a zároveň dodatky k jeho vydání ohlašoval. Ungar, v kterém při skutečné učenosti dobrý kus domýšlivosti a pýchy učencovy byl, již tím oznámením velice popuzen jest, ještě více však anonymním listem, v němž o jeho práci výrazy, jako: unnützes Gewäsch, Noten ohne Text, leere Worte ohne Sinn atd. se nalezaly. Ungar dověděv se, že Dobrovský list ten mu zaslal, psal mu do Měšic, kde Dobrovský právě s rodinou hraběcí meškal, ptaje se ho, zda-li onen list psal? k čemuž Dobrovský odvětil: „Kdo by pisatelem ondyno Vám zaslaného listu bezjmenného byl? Nemáte-li nic proti tomu: já to jsem níže podepsaný. A proč bych tím nesměl býti? Vy jste mi arciť nic neudělal, já Vám však, jak doufám, také nic. Vždyť knihu, která ve všech kněhkupectvích se prodává, posouditi bude snad dovoleno!“ Na to poslal dne 13. června 1778 Ungar Dobrovskému do Měšic list velmi obšírný, v němž výtky v Prager Intelligenzblattu činěné ovšem na větším díle marně vyvrátiti se snažil. List celým obsahem svým měl způsobiti, aby Ungar s Dobrovským na dobré míře zůstal t. j. aby především Dobrovský ohlášených již dodatků k dílu Ungarovu nevydal; anoť žádal zpříma, aby Dobrovský sebrané opravy mu poslal, že je s velikou pochvalou jména Dobrovského v třetím svazku Bohemiae doctae vydá. List ovšem německy psaný končí těmito slovy: „Úcta, kterou k Vám mám, pohnula mě na všechno zevrubně odpověděti, bych Vás přesvědčil, že o Vaši vzácnou přízeň se připraviti nechci, nýbrž jí nabyti a ji utvrditi si přeji“.

Avšak Dobrovský, jenž ještě za kmetských let svých v příčině kritiky neustupný byl, od úmyslu svého neupustil, nýbrž vydal ohlášené dodatky latinsky, jichžto nápis, jenž nezněl dodatky nýbrž opravy, již Ungara urazil. Spisek ten: Corrigenda in Bohemia docta juxta editionem P. Raph. Ungar, Pragae 1779., obsahoval sice jen 43 strany, ale spůsobil v literarních kruzích pražských mnoho hluku. Že mladý muž, jemuž teprve šestadvacet roků bylo, se odvážil, proti muži již jakési jmeno v učeném světě majícímu a nad to více o deset let staršímu, opravy vydati, již to bylo podle úsudku starších literatů všetečné počínání; že však opravy své podával slohem živým, že satyry naproti škrobené učenosti nešetřil, svá tvrzení sebevědomou jistotou předkládal, bez obalu mluviti, chyby a nedopatření také předchůdců Ungarových kárati se osmělil a nad to více slovy: Si quis cuiuscunque asserti a me rationem exposcat, reddam lubens, ohlašoval, že tvrzení svá zastávati bude — to byla neslýchaná posud v učené republice pražské neomalenost a rouhavost, která trest a pomstu vyvolávala. Vytýkáno Ungarovi od Dobrovského, že pro neznalosť češtiny — Ungar pocházel ze Žatce — smyslu českých kněh, o kterých psal, neporozuměl a cech učenců strnul nad úsudky a výrazy n. p. quae Joecherus adfert, tot mendaciis involuta sunt (str. 8); — e lutulento rivo, Hammerschmidium intelligo (str. 12); — mentiuntur annales Strahovienses, nec video, quam fidem compilatio recentissima mereatur (str. 13); — non possunt ergo hi duo, nisi ab ignorantissimo confundi (str. 29); a žasnul nad závěrkou spisku: „Již se mně hnusí a ošklivi tato nevděčná práce!“ Avšak nejhorší a skutečně svévolné urážky dopustil se Dobrovský dav vytisknouti na titulním listě obrazec představující žáčka, který abecední tabulku trhá, a heslo z Lomnického vyňaté:

Cizí práce nikdy nehaněj, netup,
Nehyzď, nedrbej, ze cti nelup;
Ale máš-li k čemu od Boha dar síc,
Vydej, znáš-li co víc.

V tovaryšstvu učenců pražských, kde posud klid idyllického života vyjma malé přehanky rušen nebyl, kde se věda posud pěstovala jako nějaká libůstka, jako čirá abstrakce, jež se životem skutečným nic činiti nemá, stalo se pobouření veliké; všichni se uctívali mluvíce o někom ze svých nejinak než: doctissimus ille a nyní se ozval hlas mladistvý, který ani o Dobnerovi oním lichotivým až podlízavým tonem nemluvil, jemuž on byl přivyknul a jehož také žádal. Mladému všetečkovi mělo se dostati řádného poučení a potrestání a tím citedlnější, an již na začátku r. 1779 odvážně a nešetrně si počínal.

Jak svrchu dotčeno, začal Dobrovský, co v domě hraběte Nostice byl, český jazyk vědecky studovati; všímal si při tom všech literarních plodů nejen českých nýbrž také latinsky a německy psaných, které tehda v Čechách

se vydávaly. Ačkoli Dobrovský velmi mlád byl, poznal přece, co starším literatům, vyjma Borna a Seibta, potud zjevno nebylo, že život a literatura úzce k sobě spojeny jsou, že onen v tuto a tato v onen působiti mají, že tedy literatura nejen pokud starší jest zajímavosti a důležitosti do sebe má, nýbrž že také literatura přítomnosti má býti předmětem, kterého učenost a život si všímati mají. Chtěje znalosť nové před očima vrstevníků se vyvinující literatury šířiti a obraz vědeckých a intelligentních snah i plodů doby své podávati, při tom však ohledy do minulosti nevylučovati, odhodlal se učený časopis vydávati, jenž r. 1779 pod jmenem: Böhmische Literatur auf das Jahr 1779 vycházeti začal. Na titulním listě dal jako heslo vytisknouti výrok Ciceronův: Braň každý, co myslí, vždyť úsudky jsou svobodné. V úvodě praví, že posavadní práce o literatuře v Čechách téměř výhradně se vztahují ke starší době; zanášeti se pak s novou literaturou a sice v obsahu všeobecném, že jest účel jeho spisu. Toho účelu chce naplniti zprávami o universitě a duševním ruchu při ní, o bibliotekách a vzácnostech v nich, oznamením kněh, o němžto praví: „Nemá to býti recense, neboť nejsem censorem: nechávám každé knize od díla vážného autora počínaje až do škváru papír kazícího pisálka cenu její. A vůbec nechválím a nekárám ničeho. Chváliti bych snad neuměl podle zásluhy, jelikož nejsem chválořečník. Kárati bych ovšem dovedl; ale bylo-li by mé kárání vždy spravedlivo? Kdo má meze šetrnosti a nešetrnosti ustanoviti?“ Praví také (str. 5) že dost učiniti chce těm, kteří věděti si přejí, na jakém spůsobě nynější stav učenosti skutečně jest, nikoli pak, jakého spůsobu by mohla nebo měla býti: tento skutečný stav literatury v Čechách stručně a zřetelně vylíčiti, jest plán a účel publikace jeho a z vyvedení toho plánu prý každý bude moci posouditi, zdali spůsob literatury v Čechách jest dobrý nebo nedobrý nebo horší než minulý a každý pozná příčiny, za kterými literatura právě taková býti musí a přirozeným během jiná býti nemůže.

Ačkoli Dobrovský slíbil, že v časopise svém ničeho kriticky posuzovati nebude, přece toho slibu nesplnil, jelikož povaha i jeho i věci samé tomu se příčila. Autority, která toliko zevnější byla a základů svých v podstatě t. j. v duchu neměla, sobě nevážil, nýbrž ji považoval za překážku, která lepšímu t. j. opravě a reformě v cestu se staví. Proto byl horlivým přívržencem nového zřízení ve školství a chválil je, nevida tenkráte ještě, že normalní školy národnímu životu v Čechách na závadu budou. Vůbec probleskují z jeho časopisu názory, kterými příbuznost jejich se smýšlením zednařů se prozrazuje, a synem své doby se zjevuje, o které hned v úvodě praví, že jest jako poledne, „kde záře osvěty všecky tmavoty mozku až daleko za náš obzor zapuzuje“; že reformace teologického a na díle také filosofického učení nepříslušnosti staré odstranila, že gymnasia na venkově lépe zřízena jsou než dříve a že zavedením školy normalní důležitá oprava školství se začala. Již tato chvála nebyla po chuti mnohých lidí, tím méně pak se

jim líbiti mohla skrytá ironie, kterou se přísahy pražské university s strany hájení neposkvrněného početí P. Marie dotekl: „Kdyby kdo lepší vyučování od této přísahy očekával, račiž se podívati do spisu Muratoria: de ingeniorum moderatione a de superstitione vitanda“.

Avšak i taková narážka nebyla snad neodpustitelna podle úsudků učených; horší na všecek spůsob se jim zdálo, že o některých akademických hodnostech pravil: „několik těchto hodností zdá se býti jen k tomu, aby veřejné slavnosti, jež universita pořizuje, jimi nabyly větší ozdoby a slávy“. Ale nejhorší bylo, že se Dobrovský odvážil poznámky činiti o spisovatelích na větším díle sice spravedlivé, kterými však buď pro choulostivost osob buď pro živost výrazů muže, jichž poznámky se týkaly, urazil. O grammatikářích, jichž si nejvíce nabíral, prozatím pomlčíme, pravíce zde jen, že urazil prof. Chládka řka o jeho spise: „Memoria vitae et mortis rev. dom. B. J. Herwig“, že jej za vzor vtipu se slovy hrajícího odporučiti nelze; urazil Ungara, jemuž s strany jeho výroku o Řehoři z Jelení: Haec translatio (t. j. Petrarky) hodie minus laudatur; etenim puritatem eam Veneresque bohemicas haud complecti dicitur, quas aliorum interpretationes hoc aevo praeseferunt“ vytýká: „Kdoby se nepodivil takovému neočekávanému úsudku? Kdo pak jsou ti jiní, kteří nám hoc aevo lepší překlady než Řehoř pořídili? Hoc aevum, rozumím tím nynější věk, jinak by státi mělo illo aevo — jest v české filologii právě železný věk, kdežto za Řehoře z Jelení zlatý věk začal. Prosím čtenářů svých pro tuto odchylku za odpuštění; ale já a každý literator jsme povinni osvědčené zásluhy našeho Řehoře proti neoprávněným útokům novějšího spisovatele chrániti“. Podobně podráždil Ungara na str. 150 svého časopisu, praviv o poznámce P. Kandida k cestopisu Kabátníka: „velice pochybuji, že tato poznámka jest správná, ač P. Ungar nic proti ní nepřipomíná a tudíž ji schvalovati se zdá a na str. 139: „nejvíce chyb, které v obou vydáních Bohemiae doctae jsou, pocházejí, jak na jiném místě dovedeme,[1]) z nedostatečné znalosti české bibliografie“. Také Dobnera dotknul se na str. 299 praviv o jeho specimen codicis diplomatici Moravici: „Latinské a německé listy podává Dobner v řeči původní, české v latinském překladě; snad dbal více o zahraničné než domácí milovníky dějepisu“. Též se nelíbilo Dobnerovi, že Dobrovský dávaje na str. 198 zprávu o smrti Karla Kříže, rektora arcibiskupského semináře, v poznámce připomíná úvahu jeho proti Dobnerovi; jiní zase měli mu za zlé, že o Kříži tam pravil: „Nebožtík Kříž byl horlivý obhájce praotce Čecha. Potěš jej Čech!“ Také právnické fakultě, která při promoci dne 20. května 1779 doctorandovi větu: „kterakým právem připojil Rudolf I rakouské země králem českým Otou držené k říši“ brániti kázala, se nezavděčil, praviv v poznámce na str. 89: „Ota ovšem nebyl nikdy králem českým; má snad státi Otakar“.

[1]) Když to psal, nebyly jeho Corrigenda etc. ještě vydány.

Když první část spisu či časopisu Dobrovského vyšla, ozývali se o něm pochvalní a karaví hlasové; za ony děkoval, o těch pak pravil: „S těmi však, kteří tento spis tak nemile přijali, že jej spůsobem pravého učence neslušným pomlouvají a snad potlačiti usilovali, mám skutečnou útrpnost, jestli jejich poloučenost se rmoutí, že druhou část bez překážky vydávám". Slibuje, že v dalších pokračováních přičiní nový článek: revise, jenž obsahovati bude taková místa domácích i zahraničných spisů, pokud se české literatury týkají, která oprav potřebují, aby zjevné chyby tam se opravily; to se učiní prý z lásky k pravdě, nikoli proto, aby někdo se poškádlil. „Kdyby však někdo se urazil opravou svých chyb" končí Dobrovský, „tomu nevím rady; jsem však hotov každému již napřed vyjádření dáti, že jsem cti jeho dotýkati se nechtěl." Avšak dobrá vůle Dobrovského se neuznávala nýbrž uražená choulostivost a samolibost spisovatelů viděla v něm jen osočovatele a rýpala, který v hašteření zálibu má. Z mužů vážnějších podrážděni byli nejvíce Dobner, Chládek a Ungar. Dobner sice veřejně své nevole nepronesl; že však nicméně na straně Ungarově stál, víme z latinského listu Monseho daného 28. prosince 1779, kterým na dopis Dobnerův odpovídá, z kteréžto odpovědi obsah listu Dobnerova poznáváme: „Dobrovský nespravedlivě se podezřívá, jelikož ani slovem osoby Rafaelovy se nedotýká. Avšak věc není tak zlá a tak nenapravitelná, aby zničením přítele toliko napraviti se měla. Já Dobrovského práce, zvláště o zlomku evangelia sv. Marka velice rád čtu a ani živější jeho sloh zatratiti nemohu; kam by došla věda, kdyby horlivější nadání mladých mužů pro domýšlené křivdy se potlačovalo. Půjčuji, že žádný se nemá urážeti anebo právem dobytá sláva jeho nespravedlivými výtkami v pochybnost uváděti; zdali to se Dobrovskému za vinu dáti může, nevidím, neznaje zvláštních Vám v Praze povědomých okolností. Ale monarchii a nadvládu diktatorskou republika literarní nesnese. Jsou-li snad Corrigenda Dobrovského tak hrozný zločin? Rafael odpoví; správně-li, nabude vítězství a z něho pochvaly; nesprávně-li, křiky a povyky nic nepomohou."

A skutečně také Rafael Ungar odpověděl. Na jemnou ironii Dobrovského, zde onde ovšem živějšími výrazy osvěženou, dal odpověď vášnivou a hrubou, z níž se vidí, jak hluboce Dobrovský do jeho samolibosti byl zaťal. Spis vydán bezjmenný, ale každý věděl, že od Ungara pochází. Dotýkal-li se Dobrovský Ungara proutkem, kázal jej Ungar skorpiony. Poněvadž Dobrovský byl ohlásil, že v listě svém zřídí nové oddělení: revisi, v které se poklesky v knihách o české literatuře jednajících opraviti mají, dal Ungar spisu svému jméno: Revision der böhmischen Literatur auf das Jahr 1779 in Briefen. Má spůsob listů, které revident vydávateli spisu: „Böhmische Literatur auf das Jahr 1779" zasýlá. Nápis knihy Ungarovy byl zajisté vtipný; ale obrazec na titulním listě, kterým Dobrovskému vignetu na jeho Corrigenda splatiti chtěl, měl Dobrovského učiniti směšným. Obrazec ten představuje totiž žáčka, an na lavici sedě v levé ruce drží rozlámanou abecední

tabulku, kdežto pravici jeho drží učitel před ním stojící maje hůlčičku vyzdvihnutou, aby žáčkovi pardus dal; pod obrazcem stojí slova Quintilianova: „Scripta est lex, ne quis impune sit petulans, jako heslo celého spisu. A tím heslem Ungar skutečně ve spise svém se spravoval, an na Dobrovského jaksi s vysoka hleděl, jakoby on na výsluní a Dobrovský jen na nížině vědy stál.

Ale k této výsosti špatně se hodil hrubý spůsob, kterým Ungar si vedl. Vytýkal-li mu, že se za diktatora české literatury vnucuje (str. 59), že snaha jeho všecko kárati den ode dne se vzmáhá (str. 146), rozkvašenosti jeho se prominouti může; ale výrazy jako: unmündige Gelehrtenschaar (str. 4), Gewinnsucht (str. 5), dreiste Kinder und Witzlinge (str. 6), Unwissenheit (str. 7), unverschämte Klopffechtereien (str. 9), Bosheit (str. 12), junger Magister (str. 14), Alfabetsvogt (str. 23), Frechheit (str. 48), Lügner (str. 31), junger Schwätzer (str. 52), Gründe beschnarchen (str. 44) atd. byly hrubé a sprosté, které Dobrovského nehaní nýbrž Ungarovi k necti jsou. Ale zasypal odpůrce svého netoliko nadávkami, nýbrž snažil se chytře kde koho proti němu vyštvati; ujímal se arcibiskupa jako kancléře university, rektora, děkanů fakult, jichžto hodnost Dobrovský prý k těm čítá, které jen lesk slavností universitních zvýšiti mají; zastával se právnické fakulty strany Oty místo Otakara široce se rozepsav, že to jest chyba tisku; hájil Chládka, Kříže a mimo to všech špatných gramatikářů, jimž Dobrovský chyby vytýkal, anoť snažil se také osobní povahu Dobrovského v podezření uvésti, aby též hraběte Nostice proti němu popudil a tím snad odpůrce svého o místo vychovatelské připravil.

Když anonymní spis Ungarův vydán byl, spůsobil neobyčejný hluk a veliké rozčílení v Praze; na Dobrovského však učinil opáčný dojem, zůstal chladný a klidný. Jen na podezřívání své povahy odpověděl hned v Prager Intelligenzblatt a sice, jak zřejmě praví, s přivolením hraběte Nostice, v kteréžto odpovědi spisovatele revise zlomyslným osočovatelem jmenuje. Za několik dní na to vydal spisek o třiceti stranách: Antwort auf die Revision der böhmischen Literatur, jehožto krátký úvod, v němž obšírnější odpověď ohlašuje, těmito slovy zavírá: „Zde jsem si umínil, i zdání nezdvořilosti se vyhýbati, dobře věda, že rozumná, učená veřejnost nakloněna není té straně, která méně zdvořilá jest, pochvalu vzdáti.“ Spůsob té odpovědi jest v skutku velmi vážný a zdvořilý; vypočítav hezkou řadu sprostých slov Ungarem užívaných praví: „Taková jest zbraň, kterou pan U. proti mně bojuje. Kdo nemusí podlehnouti? Já aspoň se vzdávám; neboť takto válčiti nemám ani práva ani chuti.“ Důležitější námitky Ungarovy vyvrátil všecky a vzdělaný ton jeho obrany působil tak dobře, že rozumnější část učenstva a obecenstva vůbec přistoupila na stranu jeho. Ohlášené zevrubnější odpovědi již nevydal vida dobrý účinek této odpovědi krátké; též Ungar byl s pokojem vyjma několik vět, které do předmluvy k třetímu svazku Bohemiae doctae (1780) položil, v nichž Dobrovského nejmenuje vyjádření dává, že o Corrigenda

věčně mlčeti bude; vyjádření to jest dosti jizlivé, zdá se ale proto, aby si je Ungar snadnějším učinil. Též Chládek krom několika vět v předmluvě na své Počátky o opatrnosti pastýřské (1780) dále se neozýval; ač on nejméně příčiny od Dobrovského sobě dané měl, přece dosti jizlivě se ho v předmluvě té dotknul; Dobrovský však ani jemu neodpověděl chtěje tak nejlépe výtku sobě danou, že hašteřiv jest, za lichou usvědčiti. To snad také bylo na příčině, že kritiku Comorettovu na jeho pojednání o evangelium sv. Marka vytisknouti dal (1780) bez odpovědi své, v níž důvody Comorettovy poráží; tím chtěl ukázati, že choulostiv není, kdekoli se jedná o ustanovení pravdy v nějaké sporné otázce a že nehledí na osobu svou a důvody své, nýbrž že mu záleží na věci samé. Tak skončil spor Dobrovského s Ungarem, který jsme zevrubněji líčili, jelikož v pozdější spůsob jeho, kritiky psáti, důležitý vliv měl. Již v tomto sporu ukázal krásnou vlastnost povahy své, smířlivost, kterou také později k literarním odpůrcům anoť i osobním osočovatelům zachovával: když Ungar se vybouřil, podal mu Dobrovský ruky a oba mužové stali se přátely.

Již s prvním ročníkem svého spisu měl tedy Dobrovský dosti mrzutosti. Když r. 1780 vydal pokračování, dal mu nápis: Böhmische und mährische Literatur, jelikož prvnímu ročníku se vytýkalo, že do Böhmische Literatur také věci moravské přijímá. Avšak ani s tímto pokračováním nedařilo se mu valně. Palacký v biografii Dobrovského praví o tom na str. 16: „Profesor, jenž jedno místo v předmluvě k ročníku 1780 k sobě vztahoval, u tehdejší studijní dvorské komise provedl, že tisk se zakázal, jelikož Dobrovský ono místo odvolati nechtěl.“ Onen profesor byl věrojatně Fr. Jan Běšín z Běšína, ředitel právnické fakulty, (od roku 1782 dvorský rada ve Vídni) pod jehož ředitelstvím fakulta oné osudné chyby — Ota místo Otakar — se dopustila. Ale působily, aby zákaz tisku se stal, také jiné okolnosti. Zlobický totiž, profesor české řeči na universitě Vídeňské a spolu také úředník při nejvyšším soudním dvoru převedl r. 1781 na česko soudní řád, kterýžto překlad Dobrovský nepříznivě posoudil. O tom se dověděli skrze Schönfelda, který Dobrovského časopis vydával, ve Vídni a stalo se, co Zlobický r. 1786 teprv listem Ungarovi daným vysvětlil: „Hrabě Klary, president českého senatu, byl tehda českým kancléřem a presidentem censury, když Dobrovský „Böhmische Literatur“ psal a on sám další pokračování zastavil. Náš dvorský rada Běšín, kterého v tom spise „pro Otu místo Otakara“ směšným učinil, a jiní se mne zastávali vyhlašujíce Dobrovského za osočovatele a útočníka dvorského úřadu, který můj překlad byl schválil.“ Tento zákaz, zdá se, stal se roku 1781, jelikož t. r. třetí svazek Böhmische und Mährische Literatur ještě vyšel a pokračování toho spisu teprve roku 1786 pod titulem: Literarisches Magazin für Böhmen und Mähren vydáno bylo. Zastavena tedy byla Böhmische und Mährische Literatur na začátku téhož roku, kterého (11. července) censura v Rakousku zrušena jest; avšak Dobrovský jsa omrzen

hádkami, urážkami choulostivých osob, ostudami censury a slabým odbytem na ten čas od dalšího vydání upustil, jakož sám na všecko, co k tomu působilo, v předmluvě k Literarisches Magazin naráží. Tento spis obsahuje literarní zprávy Čech a Moravy se tykající z let 1781., 1782., 1783., a nalezáme tu v prvním oddílu str. 111 také kritiku o Zlobického překladě soudního řádu, pro kterou Böh. und Mähr. Literatur zastavena byla.

IV.

Vědecké studium jazyka českého. Lexikalní práce. Horlení proti novotaření mluvnickému. Kritika mluvnic. Rosenthaler. Pohl, Šimek. Glagolice. Studie historické. Pařížek. Über den Ursprung des Namens Čech. Tehdejší brošurová literatura. Gedanken über die Feldwirtschaft der Geistlichen. (1781.)

Jak svrchu dotčeno, byl Dobrovský, ač posavádním studiím hermeneutickým věren zůstal a je dále pěstoval, v domě hraběte Nostice Pelclem upozorněn a veden na zkoumání českého dějepisu a pěstování jazyka českého. V obojím směru lze nám stopovati začátek, vývoj a pokroky jeho prací. Již spůsob, jak studia svá obou těchto předmětů začal, zjevuje nám genialnost a původnost neobyčejného ducha. Cokoli v obor svého studování zahrnul, všeho se dotýkal zkoumavě, soudně, uvažoval bedlivě, rozbíral kriticky. aby k podstatě věci proniknul a pravého jádra se dobral. U něho nebylo žádné konstrukce z domyslu, ani v historii ani v mluvnictví, nýbrž v obojí vědě chtěl míti spolehlivé stavivo ku práci své. Protož i v historii i v mluvnictví prohlídal vždy k prameni, z kterého se prýští: tam ke spisům a diplomům starožitným, věrohodným, zde ku vzorným, klasickým spisovatelům a k lidu samému, jenž nenakažen jsa germanisací a převrácenou učeností přesnost jazykovou i co do výrazu i co do slohu zachoval.

Od pobytu svého v Něm. Brodě uměl česky mluviti, ale studiemi svými nucen byl vzdělávati se v jazyku latinském a německém, kdežto v češtině jen mechanismus pokažené řeči obcovací znal. Jakmile však v domě Nosticově r. 1776 pozornosť jeho k českým knihám starším obrácena byla, poznal brzo při studiích bibliografických, že novější čeština u porovnání se starší řečí jest chudobná a nesprávná i co do slohu i co do výrazů. A bystrý duch jeho hned se dopídil pravé příčiny toho zla; přesvědčil se, že na díle pohodlnost gramatikářů, kteří práce, zanášeti se s knihami staršími, se štítili, na díle pak jejich nerozumná učenost či raději neznalost věci. kterou svedeni nová slova vymýšleli, smutným stavem češtiny vinna jest. Jak on sám ještě malou znalost zásoby českých slov měl, dokazují některé otázky položené od něho do Böhmische Literatur auf das J. 1779, kteréžto otázky však zároveň ukazují, kterak mnoho o jazyku českém pře-

myšlel, aby si jej náležitě a důkladně osvojil. Tak klade otázku na str. 78: „Žižka v některých slovnících převádí se na jednooký; lze-li význam ten dokázati?“ Na str. 241 jest odpověď, o kteréž nevíme, zda-li pochází od Dobrovského nebo od jiného; avšak, poněvadž Dobrovský ji bez poznámky klade, máme za to, že na ten čas sám nic lepšího nevěděl; praví se tam: „Žižka není apellativní nýbrž vlastní jméno a neznamená v žádném slovanském nářečí jednooký .... Co tedy znamená? To, co nyní všecka vlastní jména znamenají, t. j. neznamená nic. Přál-li by si však někdo přece slovo to odvoditi, sluší je vysvětliti pojmem: žhář; neboť žhnouti, žhíti, žžíti znamená páliti, hořeti“ atd. Nejen toto odvozování (Žižka jest, jak známo, zčeštěná forma něm. Sigmund) nýbrž také, a to znamenitě, výrok jeho, že vlastní jména neznamenají nic, ukazují nám, jak málo ještě doby té Dobrovský do zásoby češtiny byl vniknul. Ale z otázky a odpovědi dotčené nicméně viděti snahu po důkladné znalosti jazyka českého, kterou také pozorujeme z otázky na str. 76: „Co znamená u Dalimila české slovo hvozd; nejedná se, co hvozd u sládku znamená. Dále co znamená u něho: lada, nava, dlubna, klíditi, klep, přaslo, rov, říje, odkud říjen, sota, tuří roh?“ Sám pak r. 1781 dobře vysvětlil slova lada, rov, nav, poklepati, sota; lada totiž že jest původně bohyně krásy a lásky, rov že jest lat. tumulus pocházejíc od rýti, jako krov od krýti, ostrov od ostříti (sic!), sota pak že jest tolik co rána bodená. Vůbec jest pozorovati, že Dobrovský staré knihy a spisy české tehdáž pilně četl, aby jazyk správný a dobrá česká slova a pravý jich význam poznal, o čemž oba spisy jeho Böhm. Literatur a Literarisches Magazin mnoho dokladů podávají; mimo to měl při čtení českých kněh zření k tomu, co na str. 45 spisu Böh. Lit. praví: „Můj úmysl při tom jest, data udávati, na nichž dějiny kněhtiskařství v Čechách nevyhnutelně založiti se mají.“

Takové práce ostatní gramatikáři a slovníkáři té doby s jazykem českým si nedávali. Bylo jim pohodlnější podle němčiny nebo z pouhého domyslu nová slova tvořiti než hledati, zdali starší čestina snad slov nemá, kterými by se pojmy úřední němčiny vyjádřiti mohly, anebo pracně se dobírati pravého významu starších slov posud nevysvětlených, aby zásoba a bohatost češtiny se poznala. A jmenovitě v příčině lexikalní měl Dobrovský již r. 1779 tak jasné a správné myšlenky, že se mu proto podiviti musíme, an neměl předchůdce ani jednoho, v jehožto stopách by byl mohl pokračovati, nýbrž sám si klestil dráhu v pustém rokytí tehdejších mluvničkářů a slovničkářů. „Mají-li Čechové“ ptá se v Böh. Lit. str. 250, „kteří se jazykem svým tak pyšní, úplný český slovník?“ „Nemají“, odpovídá a shrnuje úsudek o všech slovnících do té doby vydaných v tato slova: „Obyčejný význam na větším díle dobře jest udán; ale původní, vlastní význam a celý jeho obsah nikdy se neudává; určitosti pojmů úplně se nedostává. Může-li se jich při čtení starých kněh užíti? Nikoli. Pokusil

jsem se, letopisy Trojanské pomocí těch slovníků čísti a kdykoli jsem se do slovníku podíval, byl jsem zklamán.“ A na to klade otázku, lze-li brzo úplný slovník český očekávati? Odpovídaje, že ne tak brzo, vypočítává, jaké vlastnosti a vědomosti český slovnikář míti má; náleží mu prý znáti nejen jazyk český nýbrž také hlavní nářečí slovanská a staroslovanštinu, aby v etymologisování nepochybil; aby nejen českou nýbrž také filosofickou (srovnávací) gramatiku znal, jinak že by nepochopil změny zvuků a spojitost češtiny s ostatními jazyky a praví pak doslovně: „Zvláště má slovnikář dbáti, aby slov, která v klasických spisech jako v biblí, Hájku atd. přicházejí, nevynechal; toho žádá úplnost slovníku. Čtu n. př. v Hájku slovo saň; ve slovnících nestojí. Co má znamenati? Tu slušno ptáti se lidí. Dobře, učinil jsem to, ale v městě jsem se doptati nemohl; šel jsem před bránu hledat starších a dověděl se konečně, co znamená. Slovnikář tedy obcuj s venkovským lidem, jehožto řeč méně pokažena jest než měšťáků. Neprohlašujme každé slovo, kterému nerozumíme, za zastaralé, vymřelé. Slova česká mají se sbírati o sobě, z knih a živé mluvy a nesluší českému slovníku položiti základem latinský nebo německý, což připomínám věda, že jeden slovnikář tak si počínal. A konečně varuj se každý nová slova vymýšleti, ježto nic tak škodlivé není, jako nemírné tvoření slov. Vždyt chceme míti slovník té řeči, která již jest, nikoli té, kterou teprv tvořiti chtějí. V tom dal Václav Rosa poprvé zlý příklad. Čtěme jen str. 348—356 jeho mluvnice, zda-li mám pravdu. Hned na začátku 18. století skul český slovař (1715), ve kterém slova z latiny a němčiny odvozená opravoval. Nestyda jmenuje toho, jemuž by se jeho spisek nelíbil, osočovatelem. Není ani s českým nosem spokojen, jelikož nos s lat. nasus podobu má; budoucně nemáme tedy nos nýbrž citoň říkati, a místo víno praviti Noëlka, jelikož Noe vínem se opil. Tento mor nakazil téměř všecky, kteří s češtinou se obírali. Překládatelé latinských školních a normalních kněh, Pol a Šimek jsou mistři v kutí slov.“ A na str. 329 téhož spisu, kde Uvedení k latinské řeči posuzuje, praví: „Již P. Konstanc v minulém století uznával, . . . že není příčiny všecka cizí slova z češtiny vymítiti . . . že při tvoření nových slov šetrnosti a střídmosti potřebí jest . . . Jak zajímavo jest tomu, který o jazyku Slovanů filosofuje, věděti, s kterými národy Slované sousedili a obcházeli, od kterého národu tu neb onu věc poznali, to neb ono slovo si vypůjčili . . . . Ještě uvážiti sluší, že česká řeč, která bez toho jen málo a prostých ochranců má, nemírným tvořením slov posměchu se vydává. Prostý, nestudovaný Čech sám dostává knihy do rukou, kterým nerozumí a zlobí se v srdci ne na sebe — neboť myslí, že český umí — nýbrž na toho, který knihu psal. Odtud časté naříkání: nyní již neumějí české knihy psáti, Hájek psal jinak!“ A proto dává všem novotářům radu: „To musíme svým novotářům říci a hlasem velikým říci, aby nových slov nevymýšleli a místo toho staré knihy české pilně četli. Poznají, že jim

často nebude potřebí se namáhati, jelikož se jim naskytnou slova dříve jim neznámá, která teprve vymysliti musili.“

V době té již shromažďoval Dobrovský látku ku slovníku českému a začal sbírati také slova dialektická, jmenovitě slovenská, jak z dopisů Ribaje k němu se vidí, z nichž výtahy v Liter. Magazin II. 161 vytištěny jsou. Avšak pro práce lexikální nezanedbával studií mluvnice české, které též obzvláštní pozornost věnoval. Není pochybnosti, že již tehda také na sepsání české gramatiky pomýšlel; ale pokud sám si nedůvěřoval, že by dobrý slovník a tak dobrou mluvnici pořiditi mohl, která by jej ve svědomí uspokojila, snažil se, nákazu českého jazyka a české gramatiky méně škodlivou učiniti přísným posuzováním avšak spravedlivým spisů, které v příčině té na světlo vycházely. Tak n. p. posoudil překlad Zlobického: Všeobecný řád soudní, který podle německého textu učiněn byl. Mluví v kritice té velmi šetrně o překládateli, který profesorem jazyka českého na Vídeňské universitě byl. Nicméně však byl pro nesprávnost toho překladu nucen hned při začátku své kritiky se takto pronésti: „Slyšíme Čechy často si stěžovati, že českým překladům zákonů, které co možná zřetelné býti mají, dobře nerozumějí. Jest-li tato stížnost bez příčiny? Měl bych se téměř ostýchati, na tuto otázku odpověděti, an se obávám, že překládatele urazím. Přece však odpovím upřímně domnívaje se, že moje připomínky něčím aspoň prospějí .... Mohu si lichotiti, že český rozumím; upřímně však vyznávám, že bych jsa soudcem si netroufal podle tohoto překladu všecky případy rozsouditi, ježto mnohým místům teprve rozumím, když německý original na pomoc beru.“ Pak posuzuje Dobrovský jednotlivá slova, vazbu v celých větách atd. toho překladu, z čehož patrno, že daleko znalostí svou češtiny před vídeňským profesorem předčil, ač my bychom nyní některým jeho tvrzením přitakati nemohli. Naplniv sedm stránek tiskových výtkami a opravami končí svůj úsudek: „Mohl bych ještě několik listů naplniti, kdybych celý překlad probrati chtěl. Avšak touto ukázkou odůvodnil jsem snad dostatečně svůj svrchu dotčený úsudek, kterým, doufám, nikoho jsem nermoutil a neurazil,[1]) jelikož národu svému povinen jsem dobře míněným napomínáním pana překládatele k větší pilnosti pobádati.“

[1]) Tato kritika byla mnohem mírnější než ta, kterou Dob. r. 1781 vytisknouti chtěl. Nicméně však Zlobický ji nemile nesl, jakž patrno jest z jeho listu k Ungarovi již na str. 25. dotčeného: .... Ich zeigte mit den heuer zum Revidiren aus Böhmen und Mähren bei der obersten Justizstelle eingelangten ganz böhmischen Processen, dass sowohl die untern Justizinstanzen als auch die Rechtsfreunde meine Übersetzung wohl verstehen und nicht die von Dob. gebrauchte, zumal da der Advokaten und Gerichtsstil in England, Frankreich ja selbst in Deutschland von der reinen Landessprache ganz unterschieden ist, so dass ihn nur ein Jurist und kein Dobrovský verstehe. Dob. soll nur böhmische Prozesse lesen, so wird er sich dessen überzeugen, ja er soll nur unsere alten Gesetze lesen, dann findet er es nicht anders. Lächerlich finden kann man alles, selbst seine sonderlichen Diktatormeinungen ...“

Jako k lexikalní čistotě hleděl Dobrovský také k přesnosti gramatické jazyka českého, an české mluvnice tehda vydávané přísně posuzoval. Tak pronesl již v Böh. Lit. auf das Jahr 1779 str. 300—307 o ortografii české, kterou Josef Rosenthaler latinským jazykem sepsal, velmi ostré posouzení a odsouzení, na kteréž když Rosenthaler r. 1781 velmi rozdrážděn až urážlivě odpověděl, odvětil mu Dobrovský v Lit. Magazin obšírně (str. 93—104) a klídně, nicméně však odbyl nedouka tak náležitě a důrazně, že potom mlčel.[1]) Ukázav, že Rosenthaler neznalostí češtiny oprávněn není, novou ortografii ani v duchu ani v historickém vývoji řeči české se nezakládající zaváděti, zastává se zvyku mluvení a praví: „Kéž to uváží, kteří v pýše a marnivosti se domnívají, že řeč, kterou ještě miliony lidí mluví, si má nechati líbiti, aby jejich nápady a vrtochy za zákony přijala. Nikoli, tak hluboce řeč nikdy neklesne, aby byla nucena práv svých se vzdáti a zákonodárnou moc, která jediné jí náleží, gramatickým nedoukům a hudlařům postoupiti.“ Toť jest jediné ostré slovo v Dobrovského odpovědi na apologii Rosenthalerovu.

Ale vznešeným hněvem obořil se na pověstného Václava Pohla, který r. 1783 mluvnici vydal, z níž prý Němci češtině a Čechové němčině učiti se mohou. Pohl, jak známo, vyučoval císaře Josefa II., pokud korunním princem byl, českému jazyku a nemotorným způsobem jeho vyučování, který ovšem následek jeho nedostatečné znalosti češtiny byl, císaři jazyk český se znechutil. Nicméně však Pohl z okolnosti, že korunního prince vyučoval, se domníval, že česky výborně umí a stal se tak nadutým, že každého, který jeho nepomyslům nepřizvukoval, za neznalce češtiny prohlásil. Dobrovský věda, že Pohl svou gramatikou, která r. 1756 po druhé vyšla, mnoho zlého natropil, ani mnozí jej jako učitele korunního prince také za důkladného znalce češtiny měli, odhodlal se, když Pohl spis svůj: N e u v e r b e s s e r t e b ö h m i s c h e G r a m m a t i k r. 1783 do veřejnosti podal, nadutého pisálka jak náleží pokárati, což také v třetí části Magazinu str. 136—140 učinil. Praví tam: „Pan Jan Vác. Pohl měl štěstí, že J. M. císaře Josefa II. češtině učiti mohl. Ve Vídni tehda snad jiný se nenaleznul, kterýby větší znalost češtiny byl měl než Pohl, ač vědomosti jeho dosti chatrné byly. To dalo p. Pohlovi takové sebevědomí, že se odhodlal počet špatných českých mluvnic o jednu rozmnožiti. Nepověděl v ní nic, než co Rosa již r. 1672 dosti rozvláčně byl řekl . . . . . Ale za několik roků podnesl hřeben; domníval se poněvadž nad národy v tak zvaných provinciích rozkazy z Vídně zaslanými

---

[1]) Spis Rosenthalerův jest nadepsán: Opella, quibus errorum, qui in bohemica scriptione, tum in typo fiunt, causae expenduntur atd. Odpověď na kritiku Dobrovského připojená k českému jeho spisku „Hvězdička“ jest nadepsána: Apologia, qua J. Rosenthaler presbyter ecclesiae . . . respondet super cavillationibus suae opellae a rev. dom. J. Dobrovský diacono in sua litteratura an. 1779. — Patrno, že Rosenthaler k n ě z církevní měl se za učenějšího než d i a k o n a Dobrovského.

se panuje, že jemu také se podařiti musí, nám Čechům nová pravidla jazyková předepsati.“ Pokárav pak všecky novoty slovnikářské a mluvnické Pohlovy zavírá svůj úsudek: „Pana Pohla, který za gramatického hloubání sešedivěl, poučiti, byla by práce marná, jelikož gramatickou vědou svou tak nadut jest, že každého, jemuž se jeho bezpodstatné a bezpotřebné novoty nelíbí, za neznalce mateřské řeči prohlašuje a pokárání snášeti nechce, nýbrž se domnívá, že za své počínání pochvalu zasluhuje. Tou vírou nebo domněnkou ať se také potěší, kdyby snad tento úsudek četl.“

Bojovav takto pro čistotu jazyka českého a přesnou správnosť mluvnickou dbal Dobrovský zároveň, aby znalosti jiných slovanských jazyků a jmenovitě starého církevního jazyka nabyl. Jak již svrchu dotčeno uvedl jej do studium staroslovanštiny Fortunat Durich. Brzo však vedl si Dobrovský při tom samostatně a zkoumaje oba alfabety staroslovanské, glagolský totiž a cyrilský, učinil si úsudek, že cyrilský jest starší než glagolský a že tento jest vynálezek nějakého dalmatského mnicha z XII. nebo XIII. století. Dalmatinští mniši totiž, jak Dobrovský v Abhandlungen einer Privatgesellschaft 1782 (sv. V. str. 318) píše, „chtíce se od ostatních Slovanů řeckou církev vyznávajících lišiti, předstírali z horlivosti pro římskou církev, že překlad písma nepochází od sv. Cyrilla, nýbrž od sv. Jeronýma, jenž v Dalmatii se narodil. Byli tak nestydatí, že nově vymyšlený alfabet, kterým nedávno staré cyrillské knihy přepsali, za nález sv. Jeronýma prohlašovali.“ V tom byl Dobrovský na velikém klamu, kterého se houževnatě až do smrti své držel a tak horlivě hájil, že i v pozdějších letech téměř náruživě v příčině té se choval. Dobner měl o hlaholštině správnější názor, an ji, jako v skutku jest, za starší písmo než cyrilici měl; avšak nechtěl s Dobrovským do hádky se dáti, jelikož ostrého péra jeho se ostýchal. Nicméně však snažil se mínění svému zjednati průchod a psal za tou příčinou již dne 29. října 1782 Zlobickému, aby P. Maxim. Šimkovi radil, by nesetrval na mínění svém, že hlaholské písmo sv. Jeroným vynaleznul a jeho užíval: „Jest totiž jisto, že tento alfabet proto jeronymským (Hieronymianum) sluje, poněvadž starší mniši benediktinští v Illyrii Hieronymiani nebo Congregatio s. Hieronymi se jmenovali, první toho užívali a při něm setrvali. A skutečně není ono nic jiného nežli primum alphabetum cyrillicum, jak již drsnatost jeho u porovnání s druhou abecedou dokazuje, kteráž v pozdější době utvořena a řeckými písmeny vyšperkována jsouc jméno cyrillica obdržela, jelikož jeronymské písmo (t. j. hlaholica) ze starého držení svého vytlačeno býti nemohlo. Tak mi psali před mnoha lety z Dalmacie samé, že nejstarší jich rukopisy nikoli cyrilskými nýbrž jeronymskými písmeny psány jsou. Ze sv. Jeronyma však udělati Slovana, jest taková bajka jako o jedenácti tisících panen.“ Šimek, piarista jako Dobner, rady Dobnerovy uposlechnul a v návěští o spise svém Slavische Sprachforschung r. 1783 pronesl se, „že původ hlaholice na vzdor všem

názorům novotářských duchů jest starší než nynějšího řecko-cyrillského písma". Mínění své Dobner r. 1785 v Abhandl. der Böhm. Gesellsch. der Wissensch. šířeji vyvedl; Dobrovský v těch pojednáních podle stanov společnosti do sporu s Dobnerem dáti se nemohl, ale zatáčkou přece úsudek o mínění jeho pronesl praviv o svrchu dotčeném návěští Šimkově: „Může-li ten se vynášeti slovanskou literaturou, který hlaholská písmena za starší než cyrillská považuje?" Šimka Dobrovský jmenoval, ale Dobnera též mínil.

Jako při studiích jazykových kriticky sobě vedl Dobrovský, taktéž nakládal s historií. Byl-li mu v jazykovědě pramenem zvláště lid a jeho mluva, považoval za pramen historie starožitné svědky. Jmenovitě o listinách jako pramenu historickém praví v Lit. Mag.: „Není-li naléhavé příčiny, nemá se ve znění listin nic měniti . . . . Listiny nám musejí býti svaté, jinak pozbývá historie spolehlivosti." On byl v Čechách první, který kritiku historickou Dobnerem již založenou zdokonaloval a v širší kruhy důležitou zásadu uvedl, že první úlohou historika jest uměti posouditi, zda-li pramen historický zasluhuje víry či nic. Jako v jazykovědě byl i v historii realista t. j. nepřijímal ničeho, co hodnověrným svědectvím zjištěno nebylo a připouštěl domysly jen potud, pokud pragmatismus historický se jim nepříčil. Slova, která r. 1786 v kritice o šestém svazku díla Dobnerova o Hájkovi v Lit. Mag. II. str. 62 položil, jasně vyjádřují zásady jeho kritiky: „Důkazů, osvědčených důkazů žádám, nikoli možností; důkazů, nikoli deklamací . . . . A pokud důkazy přesvědčivé nejsou, musím podle logiky své se zdráhati, historické faktum za pravdivé považovati." Těmito slovy, kterými se Dobrovský po celý život spravoval, jest také směr jeho prací historických naznačen: on byl také v historii kritikem a nerozbíral jediné pramenů samých kriticky, nýbrž posuzoval tím duchem také spisy historické, zdali obsah jich na kritickém bádání pramenů spočívá? V příčině té neostýchal se ničeho a posuzoval spisy o sv. Janě Nepomuckém té doby vydané jako ostatní díla historiografie, n. p. Pelcla, Pubičky, Pařízka atd. Jmenovitě neostýchal se také Dobnera, jejž ovšem důkladným a znamenitým spisovatelem historickým jmenuje, kritikou se dotknouti, který odporu proti svým míněním dříve nesnášel a každého posuzovatele za rouhače své autority měl a podle toho také někdy až hrubě odbýval.[1]) Ohlašuje šestý svazek Dobnerových Annalium Hajecianorum atd. praví v Lit. Mag. II. str. 51: „Dobner má dobře řka, že Hájek pro své neodpustitelné chyby komentaru nezasluhoval. Jest to pravda, ale poněkud pozdě uznána, neboť jinak pět předešlých svazků, které na větším díle vyvracováním Hajkových bájek naplněny jsou, bylo by se snadně do dvou svazků vtěsnalo . . . . Ustavičné výtky, které svému soku P. Pubič-

---

[1]) Tak na p. psal Aug. Helfert dne 3. února 1784 Dobrovskému: „Dobner schrieb dem Seelauer P. Dominik, der ein anderes Gründungsjahr von Seelau aufstellte, einen groben Brief, den er schliesst: s i v e s t r a R e v e r e n t i a m e a l l a t r a v e r i t. e g o u t c a n e m r e p e l l a m."

kovi činí a jen malicherné opravy obsahují, čtenáři se omrzují." Zvláště důrazně odporuje tvrzení Dobnerovu o slovanské liturgii v Čechách, anot uvádí v pochybnost, zdali apoštolové slovanští také národ český na víru křesťanskou obrátili a vůbec kdy v Čechách byli, a ohlašuje, že mínění své, bude-li potřebí, zvláštním úplnějším pojednáním utvrdí. Nemilosrdně však pokáral spis Pařízkův: Versuch einer böhmischen Geschichte skončiv zdrcující kritiku svou slovy: „Es ist doch unverzeihlich, wenn man der Jugend in der Normalschule so viele Irrthümer einprägt, die sie wieder vergessen muss. Bei einer neuen Auflage erböte ich mich, die noch übrigen häufigen Fehler anzuzeigen, damit sie verbessert werden können." Sečtelost Dobrovského v pramenech a kritická znalost již té doby byla ohromná a nelze se tedy diviti, že velezasloužilý o český dějezpyt ale rovněž popudlivý Dobner k němu velmi obezřetně, aspoň veřejně, se choval; cítil, že kritickým duchem Dobrovský nad něj znamenitě vyniká. Dobrovskému, když pojednání své: Über den Ursprung des Namens Čech v předmluvě k Pelclovým dějinám českým uveřejnil (1782), neodpověděl, ač, když před lety P. Athanasius o témž předmětě proti Dobnerovu mínění psal, velmi důtklivě odvětil. Ale na Dobrovského pojednání se neozval, bať mlčel i později, když Dobrovský v Lit. Magazin III. 157 se pronesl: „Příležitost k tomu podal Dobnerův podivný vrtoch, Čechy v Čechách od Zichů v Asii odvoditi." Doklad, že Dobner neznaje krom věcí českých obecné dějiny náležitě, příčinu měl s Dobrovským se nepotýkati, máme v listě jeho dne 29. října 1782 k Zlobickému: „Wenn es mir nicht um das wäre, eine neue Komödie gleich wie es mit dem Čech geschehen, zu spielen und mir alle Hungarn zu Feinden zu machen, so würde ich sattsam überzeugen, dass die Hunnen mit nichten Hungarn sondern Slaven sammt dem Attila gewesen sind."

Avšak Dobrovský nekritisoval jediné spisy historické, nýbrž snažil se také prameny k české historii přístupnějšími učiniti. Za tou příčinou přijal nabídnutí Pelclovo, aby s ním Scriptores rerum Bohemicarum vydal. O věci té vypravuje Dobner v listě dne 12. prosince Zlobickému daném, že vlastenecký hrabě Eugen z Vrbna k jeho prosbě přislíbil, vydání nějakého Corpus historicum bohemicum značnou sumou podporovati, načež prý Pelclovi o tom předsevzetí svém řekl, který ale sám k pražské kapitole zašel a předstíraje, že by Dobner pro mnoho jiných prací starší kronikáře české tak brzo vydati s to nebyl, na ní vymohl, že ona rukopisy Pelclovi k vydání odevzdala; když Dobner pak Pelclovi úskočnost u věci té vytýkal, vymlouval se, že prý kapitola sama ho žádala, aby práci tu k sobě přijal: „nemohu povahu toho člověka pochopiti, který se nyní omyti chce!" Větší díl práce při tom vydání, jako předmluvu a poznámky vykonal Dobrovský; první svazek vydán r. 1783 druhý pak 1784.

Mimo studie jazykové a historické zanášel se Dobrovský o té době také s přírodovědou, zvláště s botanikou; r. 1782 píše mu Stach: „Přál

bych si účasten býti ve vašich českých studiích a obírání se s přírodou" a r. 1785 dne 29. července táže se ho Helfert: „V Jindřichovicích (Heinrichsgrün) tedy budete sbírati rostliny?" Ohlásiv v Böh. Lit. str. 311 Maierovo pojednání „o přírodních předmětech v okolí Sušickém" vyzývá bohoslovce, aby, pokud na universitě jsou, přírodovědu studovali, by dostavše se na venek přírodní povahu krajiny prozkoumati mohli: „Kniha tvorstva jest nade všecky theologické školní traktaty a obsahuje na mnohém listě více přesvědčivé, více dojemné látky než všecka sofistická skolastika. Avšak slušno, dříve se učiti čísti v této tajeplné knize. Zatím chceme se těšiti nadějí."

A nad to více ve svém Lit. Magazin všímal si Dobrovský také všech brošurek, které od r. 1781, co svoboda tisku dána byla, jako houby po dešti se rodily. Dobrovský však přítelem této brošurové literatury nebyl a nazýval ji morem knihovým (Bücherseuche). A bylať to v skutku tak mělká, chatrná literatura, ku které asi jen dobu tiskové svobody r. 1848 přirovnati lze jest: psali lidé zralí a nezralí, moudří a tupci, poctiví a milovníci skandálů de omnibus et quibusdam aliis, o šatstvě, o modě, o koketách, o kazatelích, o toleranci, o celibatě, o výtečnosti protestantismu, o farářských kuchařkách atd., anoť psala se také pojednání o těch brošurách samých.[1]) Píše o tom F. Procházka Cerronimu dne 20. srpna 1782 z Prahy: „Bei uns sind jetzt nicht so sehr Broschuren als Wochenschriften zur Mode geworden. Die Predigtenkritik, die hier alle Wochen herauskommt, wird Ihnen bekannt sein: aber sie verdient nicht gelesen zu werden. Ein gewisser Herr Hintzschius hat uns eine Wochenschrift von 16 Stücken „über die Broschuren unserer Zeiten" geliefert und nur wichtiger

[1]) Uvedeme jen několik: Gedanken über die Gerechtsame eines Landesfürsten unter der Geistlichkeit Reform zu machen: — Über die Kleidertracht der kathol. Ordensgeistlichen, gewidmet allen Orden, die ausgehen in aner, iten, iner, enser, er; — Briefe von Lucius an seinen Freund über das Sammeln zum heil. Grabe: — Meine Zweifel über die drei im röm. Reiche festgesetzten Religionen: — Josef II. und Luther; — Bleibt es beim Alten? eine Mönchsfrage; — Bleibt es beim Cölibat?; — Briefe über den Cölibat unserer kathol. Geistlichen: — Schreiben einer Nonne an ihre Freundin aus dem reducirten Kloster N . . . nebst der Antwort aufgefangen von G. Pastorelli: — Klägliche Nonnenbriefe über ihr jetziges Schicksal; — Aufgefangene Briefe einer Nonne an ihren Beichtvater, einen Franziskaner, sammt der Antwort des Beichtvaters an sein frommes Beichtkind: — Ueber die Unnütz- und Schädlichkeit der Juden in Böhmen, Mähren und Österreich: — Die Ruthe für den Verfasser der neulich erschienenen Schrift: die Schädlichkeit der Juden; — Was spricht der Pfarrer mit der Köchin, belauscht durchs Schlüsselloch: — Die Reformation der Hölle; — Die sogenannte lauretanische Litanei atd. atd. — Nadávání mnichům bylo tehda velmi oblíbeno a kdo se jich zastával, činil to velmi ostýchavě: tak psal Faustin Procházka, sám mnich řádu Pavlanů, v Miscellaneen der böhm. und mähr. Literatur 1784: Ich bin kein grosser Gönner der Mönchsinstitute, obgleich ich selbst den jugendlichen Fehler beging, dass ich ein Mönch wurde. Allein ich bin auch kein Freund derer, die sich ein Vergnügen daraus machen, die Menschheit zu kränken, und sollte sie auch in einer Capuzinerkutte stecken."

Geschäfte wegen, wie er sagt, aufgehört. Sie enthält theils Recensionen, theils Wiederlegungen der herausgekommenen Broschuren, theils eine meistens gründliche Abhandlung über die Gegenstände, über die man zankte. Jetzt kommt wieder eine Wochenschrift heraus, die den Titel „Geissel der Stutzer und Koquetten“ führt. Die Verfasser haben die Absicht, die Tugend zu verbreiten und diess ist zu ihrem Lobe genug. Sie wird mit guter Laune geschrieben und ist lustig zu lesen.“ A zevrubnou zprávu a zajímavou úvahu o této brošurkové literatuře, podal F. Procházka ve spise: Miscellaneen der böhm. und mähr. Literatur 1784, kde na str. 234—260 o tom pojednává.

V této brošurové literatuře měl Dobrovský sice jen skrovné, ale měl přece účastenství. Když totiž r. 1781 venkovský kněz vydal spisek: Gedanken über die Feldwirthschaft der Landgeistlichen, ve kterém proti polnímu hospodářství kněží brojí, odvětil naň Dobrovský brošurou: Prüfung der Gedanken über die Feldwirthschaft der Geistlichen. Ve spisku tom praví, že polní hospodářství kněze nikterak nedůstojno není, že mu v duchovní práci nikterak nepřekáží, ale píše tak satyrickým tonem a způsobem, a přepíná někdy mínění své tak velice, že v čtenáři pochybnost se vzbuditi může, zdali to do opravdy myslí. A skutečně povstala důměnka, kterou také Procházka v Miscellaneen vyslovil, že obě bezjmenné brošury mají jednoho autora, čemuž však Dobrovský v Lit. Mag. na str. 88 odporuje pravě o spisku svém (t. j. Prüfung atd): „Spisovátel vyvracuje takořka žertem první spisek a za prostředek, škodlivost hospodářství pro kněze odstraniti, navrhuje manželství kněžské. Ale spisovatel nesepsal, jak někteří tomu chtějí, také spisku prvního.“

V.

Dobrovský přívrženec Josefinismu. Brněnský alumnat. Korber. Peč, Monsé. Kašpar hr. Sternberg. Biskup Háj. Dobrovský postřelen. Uchází se o profesuru biblického studia na universitě pražské. De antiquis Hebraeorum characteribus. Dob. se uchází o místo v dvorské bibliotéce vídeňské. Cesta do Vídně. Zlobický. Van Swieten. Cesta do Prešpurku. Ribay. (1783—1784.)

Již v dotčeném pojednání jeví se, že Dobrovský naplněn byl svobodnými myšlenkami, kterými Josefinská doba duchy opájela. Horlivě přilnul k názoru, že stát má moc v hierarchické řízení se vkládati, že církevní správa podložiti se musí potřebám státu, že státní moci náleží dozor nad církví a její zřízenci. Byl v příčině náboženství pravým zednářem; myslil si náboženství jakési odtažené, odloučené od vyznání positivních a ritu církevního, při čemž se jen diviti jest, že tak bystrý duch jako Dobrovský formy náboženské, které s podstatou náboženství úzce souvisí, za zbytečné považovati mohl, kdežto zednáři o formy a symboly tak znamenitě dbali. Ale tak jak on smýšleli za doby té mnozí jiní, laikové i kněží. Pravda však jest, že Helfertovi v ten čas psal: Wir glauben eine Regierung Gottes, ale že s jakousi zálibou dotýkal se případů a věcí, kde svobodomyslné názory o hierarchii a církevním řízení zjeviti mohl; avšak pohoršlivých výrazů v příčině té nikdy neužíval, leda jen jemnou ironii prohodil. Posuzuje v Lit. Mag. spis Sexstetterův o česko-moravských bratřích tvrdí proti spisovateli, že Ferdinand II. silného nátlaku na svědomí bratří a protestantů užil a že by katolíci jistě veliký hlas zdvihli, kdyby podobnými prostředky k protestantismu nuceni byli: „Styděti se nám jest předešlých časů, kde s náboženstvím takové zlořády se tropily; opovrhovati sluší zlovůlí mstivých rádců, kteří na svědomitého Ferdinanda takovými radami naléhali, až jej ku kroku svedli, který křesťanství k chvále není a zemi tak škodil“; při tom Dobrovský ovšem zapomněl, že za Ferdinanda II. činiti nebylo jediné o náboženství, nýbrž také o politiku. Když spiritual brněnského semináře od arcibiskupa olomuckého pro rozličné věci, jako že mši sv. na hlas čte, že alumnům protestantskou biblí do rukou dává, žalován a žaloba s jeho ospravedlněním do Vídně zaslána byla, kdež spiritualovi dáno za pravdu

a oběma ordinariatům moravským vyslovena byla výtka, ve které zároveň nařízeno jest, aby provincial Minoritů, který představené semináře s strany odpustek Porciunkulových z neodůvodněného bludu vinil, a celý jeho řád, který křivé zprávy o semináři rozšiřoval, ostře se pokáral a mimo to aby bývalí jezovité Šubich a Majoni, protože lid na kázaních proti semináři popuzovali, úřadu kazatelského zbaveni a k dalším kázaním nepřipuštěni byli: uveřejnil Dobrovský v Lit. Mag. celou tu věc, jmenovitě císařský reskript v příčině té daný i přípis gubernia, kterým císařské rozhodnutí se ohlašuje. Ač v tom přípisu svoboda církve téměř na niveč se potírá, ač se moravským biskupům s strany bully Unigenitus věčné mlčení ukládá, ač se rozkazuje, aby bulla coenae z ritualu se vytrhla a za tím účelem aby všecky exempláře, v nichž ta bulla jest, gubernium se zaslaly, dále, aby biskupové neměli práva alumnům zapovídati knihy, které censura k tisku připustila atd., přece chválí se v Lit. Mag. ono rozhodnutí císařské jako „der herrlichste Sieg, den je die schwache Unschuld wider den mächtigen hierarchischen Despotismus erfochten hat.“

Rovněž přijal do Lit. Mag. článek ve prospěch Norberta Korbera, premonstráta v klášteře Louckém a profesora církevního práva na tamnějším domácím ústavě theologickém, který prof. Monseovi rukopis: Dialogus inter clericum et militem de dignitate papali et regia zaslal, načež ten jej tiskem vydal. Strhl se z toho veliký spor s farářem v Mohelně Frant. Pečem, který, když Korber názory dialogu bránil, ten měl účinek, že prelát kláštera Hradiště, Václavík, jako generální vikař řádu inkvisici proti Korbrovi nařídil, s profesury pak jej složil a do Šatavy takřka vypověděl. Monse věc tu vznesl na gubernium a dvorský úřad, který rozhodnul, aby prelát dostal notnou důtku, Korber však aby opět za spůsobilého k profesuře prohlášen byl. I v tom článku straní Dobrovský vládě a má radost, že hierarchie příkoří utrpěla. Dávaje v Lit. Mag. zprávu o úmrtí bývalého jezovity Frant. von Tannhausen, výtečného matematika a astronoma, který za několik tisíc svých po rodičích zděděných peněz pražské hvězdárně astronomické nástroje koupil, chválí jeho hluboké vědomosti v matematice a astronomii, ale naráží na jeho skalopevnou ortodoxii řka: „Ještě se pamatuji, jak nás jednou o tom, že čáry jsou, tím přesvědčoval, že církev posud proti nim rozličné svěcené prostředky předpisuje anebo jich užívá.“ Když prof. kanonického práva na pražské universitě Voldřich ve spise svém De dispensationibus dokazoval, že biskup mnichy a jeptišky zrušených klášterů od slibů nejen osvoboditi může nýbrž osvoboditi má (non tantum posse, sed etiam debere), ptal se Dobrovský ohlásiv spis ten v Lit. Mag.: „ale proč se nespravují těmito zásadami?“ Dobrovský byl tedy horlivý přívrženec josefinismu jako dosti veliká část kněžstva doby té; ale nikdy se nedotýkal opovržlivým nebo oplzlým slovem mravouky křesťanské, nebo křesťanského náboženství vůbec, ba máme naopak důkazy, že nevěru a vše-

tečnost u věcech náboženských vážně i satyricky káral, a také novotám liturgickým nepřál. Když svrchu dotčený Norbert Korber r. 1782 spis: „Bitte an die H. H. Bischöfe der österr. Staaten die Volkssprache im öffentlichen Gottesdienste einzuführen“ vydal, nepřitakal Dobrovský spisu tomu.

Bylo zapotřebí těmito výpisky aspoň poněkud naznačiti kritického ducha a velikou zásobu vědomostí, jimiž mladý Dobrovský již vynikal a všecku pozornost k sobě připoutal, jelikož bychom jinak nepochopili, kterak se státi mohlo, že muž mladý, homo novus ve vědě, za tak krátký čas nejen ve vlasti nýbrž také za hranicemi na slovo brán byl. Péra jeho kritického štítili se mnozí, ale vážili si povahy šlechetné jeho, vedle které jen o věc dbal neostýchaje se na místě i výtky sobě činěné tak opakovati, že z toho přímá jeho mysl se zjevovala. Když satyrická báseň De hodierna Pragensi Viennensique literatura, již dle mínění tehdejšího P. Gothart Lihně, ředitel novoměstské hlavní školy složil, vydána byla, dotknul se v ní básník také Dobrovského nikoli šetrně; nicméně však Dobrovský místo, které se ho týkalo, v Lit. Mag. II. 67 otiskl praviv: „Čím jsem skladatele urazil, nevím. Činí mi tam krásnou poklonu:

dum Cerberus ille Bohemus
De Cynico natus, qui tota personat urbe,
Latratuque suo patrias terrere Camenas
Audet etc.

A aby žádný nepochyboval, kdo tu míněn, přičinil v poznámce začátečná písmena J. D. cl. (ericus) eccl. (esiasticus). Kdyby skladatel znal lépe nedorozumění, která mě do literární hádky zapletla, doufám, že by se skromněji byl vyjádřil. Nicméně mohu jej ujistiti, že jsem verše jeho krásnými usoudil. Jiní ale měli z toho velikou nevoli, že je skladatel přes hřbet přetáhl.“ Jako dříve list Comorettův proti svému pojednání o evangelium sv. Marka otisknouti dal, vyvrácení toho listu jen Comorettovi poslal, jako Ungarovi ruku na smířenou podal, tak i r. 1782 ukázal, že osobních urážek nedbá. Avšak poznávala se jeho učenost nejen z kněh nýbrž také z dopisů jeho, v nichž na dotazy tuzemských i zahraničných učenců tak obšírné, vědecké odpovědi dával, že je, jak již svrchu dotčeno, za učená pojednání považovati sluší.

Nelze se tedy diviti té váženosti, v níž Dobrovský záhy již byl a oblíbenosti, s kterou téměř všude jej vítali. V letě meškal na venkově s hraběcí rodinou, obyčejně v Měšicích blízko Prahy, v zimě v Praze, kde navštěvoval schůze učencův a vzdělanců, kteří u slovutného lékaře, profesora a přírodozpytce J. Maiera večer od 8—10 hodiny denně se scházeli. V té společnosti sešel se Dobrovský r. 1783 poprvé s hr. Kašparem Sternberkem, kterým později také poznal hr. Františka Sternberka, jemuž pak v nejdůvěrnějším přátelství až do smrti své obcoval. Té doby seznámil se také

s královéhradeckým biskupem Jan. Leop. Hájem,[1]) mužem šlechetným, který pro myšlenku tolerance mocně zahořel a v pastýřských listech svých ji také kněžstvu odporučoval; ve snášenlivosti náboženské byl Dobrovský s ním stejného smýšlení, kteréž oba muže pak vzájemnou úctou spojovalo. Psal mu dne 26. dubna 1782 Helfert, že biskup Háj s novoměstským děkanem Hurdálkem do Prahy přijde: „Jím připraven přijme Vás biskup tak, jak při mnohých příležitostech o Vás se zmínil. Jak bych byl šťasten, kdybyste se přesvědčil, že osvícený kněz, lidumilný biskup spravedlivě o Vás soudí.“ Těmito slovy narážel Helfert na nepřízeň, kterou nejen kruhové toleranci nepřejní nýbrž také mnozí jiní, kteří kritikou jeho uraženi byli, proti Dobrovskému měli; uražená choulostivost těchto učenců pracovala tajně proti němu a snažila se překaziti přání jeho dostati se na místo, které by jeho schopnostem a náklonnosti přiměřeno bylo. V příčině té byla by nešťastná náhoda je zbavila nepohodlného kritika.

Dobrovský totiž meškal 1782 s hraběcí rodinou v Jindřichovicích (Heinrichsgrün) na Loketsku, kde veliká obora byla. V září téhož roku byla veliká honba na vysokou, a hraběnka Nosticová, která v honbě vášnivé zalíbení měla, byla také přítomná a koňmo z damské pušky na zvěř střílela. Dobrovský s jedním chovanců svých honbě se díval; tu pozoruje, že hraběnka měří na zvěř, která směrem, kde Dobrovský s mladým hrabětem stál, běžela; Dobrovský znamenaje nebezpečí trhnul rychlostí blesku chovance svého za sebe chtěje jej krýti svým tělem: ale v tom již rána padla, dotkla se jen nepatrně mladého hraběte, ale Dobrovskému vjela do kyčle. Když leknutím mladý hrabě na zem padnul, myslela hraběnka, že jej zastřelila a jako bez sebe na něj se vrhla; všichni křísili mladého hraběte, který se brzo zotavoval, ale mezi tím Dobrovského žádný si nevšímal. Tu však myslivec pozoroval, že z Dobrovského krev jen řine; teď teprve se vědělo, že mladému hraběti nic nebezpečného se nestalo a že vlastně postřelen byl Dobrovský, který podivuhodnou chladností pravil: „Inu toť se rozumí, zde vězí koule.“ Ale v tom již sám sklesl a odnesli jej do zámku za polomrtvého. Několik dní byl mezi životem a smrtí a roznášela se již pověst, že mrtev jest, jak viděti jest z listu, který mu, když nebezpečí již pominulo, dne 28. září Helfert psal: „.... Tolik memento jsem pro Vás učinil, když

---

[1]) Jan Leopold Háj narodil so 1735 ve Fulneku na Moravě, stal se r. 1770 kapitulním děkanem v Kroměříži, 1775 proboštem v Mikulově a 178) biskupem v Králové Hradci. Odporučoval v pastýřských listech toleranci císařem Josefem nařízenou, jež pro lidumilné názory všeobecnou pozornost vzbuzovaly, která se v několika spisech o nich jednajících na jevo dala. Když r. 1777 v Hradišťském a Přerovském kraji protestanti skrytě tam žijící nepokoje spůsobili, poslán Jan Háj, aby je upokojil, což se mu jakož také r. 1779 v Nosislavě a r. 1780 opět na Hradišťsku a Přerovsku podařilo. Zemřel 1. června 1794 v Chrasti, kdež také pochován na hřbitově vesnickém, „aby“ jak sám si přál, „ani po smrti od lidu svého oddělen nebyl.“

jste za mrtvého rozhlášen byl.“ Dobrovský byl vyhojen, ale kule zůstala mu v těle až do smrti jeho. Nešťastný tento případ, při němž Dobrovský na ochranu chovance svůj vlastní život v nebezpečí uvedl, zavázal mu rodinu hraběcí takovou vděčností, že jej v nemoci jeho, i když v choromyslnosti zuřil a nebezpečným okolí svému se stal, po sedm let přece v domě svém chovala a ošetřovala.[1])

Nepřátelé Dobrovského nemohouce mu vytýkati nedostatečných vědomostí, jelikož spisy bystrost jeho ducha ukazovaly, vytýkali mu a na místech náležitých výtku tu k platnosti přiváděli, že jest příliš vášnivý, prchlivý a že tudíž k nějakému veřejnému postavení anebo úřadu se nehodí. V domě hraběcím totiž úloha jeho vychovatelská blížila se konci a mimo to bylo přání jeho státi se učitelem veřejným bohosloví, aby čekance kněžstva podle názorů svých vychovati mohl. Nejvíce by se mu byla líbila profesura biblického studium starého zákona, jelikož v orientalských jazycích výtečně se znal. První zmínku o tom nalézám v listě, který Václav Stach Dobrovskému v té příčině zaslal dne 7. října 1782, z něhož jde, že profesor Seibt Dobrovskému byl slíbil u věci té podporu svou. Psal totiž Stach: „Řekl jsem Seibtovi o Vašem úmyslu, že k obecnému užitku působiti chcete na universitě. On se zpomněl na svůj slib a byl tomu rád, že naň upozorněn jest. Nechci Vám říci, co všechno krásného o Vás pověděl, sice byste myslil, že Vám zase lichotím; to však Vám bez výtky, že lichotím, říci mohu, že se zmínil o Vaší náruživé horlivosti, která Vám tolik nepřátel spůsobila. Já jsem jej však přesvědčil o Vaší mírnosti, o které jste bezpochyby na základě vlastní zkušenosti mnohého dobrého přítele poučoval. Seibt mi pravil, že s panem prelátem ještě mluviti nemohl, že však při první příležitosti o Vás se zmíní, by viděl, zdali proti Vám zaujat není a doložil: vím, že by mnohem užitečněji působiti mohl, nežli Frieda,[2]) chci všechno proň učiniti.“ Prelat, o němž Seibt se zmiňuje, byl Rautenstrauch, který skutečně z návodu nepřátel Dobrovského myslil, že on se pro prchlivost svou za profesora nehodí; avšak přesvědčil se brzo o lichosti této zprávy a r. 1785 svěřil mu, aby několik mladých benediktinů orientálským jazykům vyučoval.

Ačkoli Dobrovský znalost biblické kritiky byl již ukázal pojednáním o zlomku evangelia sv. Marka, chtěl nicméně nových důkazů v příčině té podati a vydal r. 1782 v Abhandlungen einer Privatgesellschaft pojednání nadepsané: Über das Alter der böhmischen Bibelübersetzung v němž tvrdí, že písmo svaté v češtinu teprve ku konci 13. století se převádělo, že pořízeno jest podle textu latinského, že v překladech českých ani

---

[1]) Za zprávu o postřelení Dobrovského děkuji p. Dr. K. Jičínskému, jenž ji slyšel od hr. Eugena Černína a o ni se laskavě se mnou sdělil.

[2]) Frieda přednášel hebrejský jazyk a hermeneutiku starého zákona.

nejmenší stopy není, z které by se poznalo, že překladatelé při práci své staroslovanských převodů písma užívali; dále tvrdí, že slovanská liturgie byla za starší doby jen na Moravě, do Čech však teprve uvedena jest sv. Prokopem a že glagolica teprve z XIII. století pochází, — myšlenky to, které nynější věda již za pravé neuznává, kterých Dobrovský však až do smrti své hájil. Druhý spis za příčinou svrchu dotčenou vydaný byl 1783 De antiquis Hebraeorum characteribus dissertatio, v němž na 51 stranách hebrejské a samaritanské písmo a názory Origena a Jeronyma o něm rozbírá. Nejvíce však v oboru tom proslul příspěvky, které zasílal od r. 1783 učenému Janu de Rossi, jenž v Parmě chvalně známé dílo: Variae lectiones Veteris Testamenti e codicum congerie haustae vydával.

Tím ovšem dokázal Dobrovský spůsobilost svou za profesora hebrejštiny a byl také skutečně vyzván, aby o ni se ucházel; jelikož ale první místo se uprázdnilo ve Lvově, upustil od toho, an vlast opustiti nechtěl. Ale zkušenost nabytá, že kritiky jeho, jimiž jen vědě posloužiti chtěl, mu zbudily mnoho nepřátel, kteří tajně jej osočujíce jemu také škodili, hnětla jej více nežli by se při jeho síle duchové mysliti mělo; nastalo v něm jakési rozechvění nervů ještě více rozdrážděné neumornou prací a nepřerušeným studováním, pro které si sotva v noci odpočinku přál. Upadl v nemoc, o jejížto spůsobě nic nevíme a o níž zprávu jen ze dvou listů máme, které Helfert jemu zaslal; v jednom nedatovaném píše: „Bůh odpusť dobrým Obstziererovým a mladým lékařům. Škoda, že mně právě tehdáž v Praze nebylo, abych Vám podle možnosti bedlivě byl sloužil; neshromažďujte jen nyní žádné látky škodlivé a neujímejte se tak prudce těch věcí. Tím jste povinen sobě, svým přátelům a nepřátelům.“ A v druhém listě daném dne 3. února 1784 píše: „Na Horách Kutnách mluvil jsem s kaplanem Prušou, který Vám ve Vaší nemoci u p. Obstzierera posluhoval; ujišťoval, že jste zdráv.“

Vida naději státi se profesorem v Praze zmařenu ucházel se anebo aspoň očekával Dobrovský, který r. 1784 členem učené společnosti se stal, touž dobou, že bude ustanoven při dvorské bibliotéce ve Vídni. Dovídáme se toho z listu daného dne 3. února 1784 od Helferta k Dobrovskému: „Biskup (t. j. Háj) Váš list četl. Pan ze Schulsteina v Horách Kutnách sešed se s biskupem o Vás velmi pochvalně se zmínil. Pravil mu, jak výtečnými službami při českém překládání normálních kněh se mu propůjčujete. Když biskup zprávu mi danou, že máte naděj při dvorské bibliotéce ustanoven býti, četl, řekl, že by to ještě jednou tak rád viděl: tu by prý nadějný ten muž měl lepší vyhlídky, více příležitosti státi se známým, širší pole pro své vědomosti a nalezl by také více podpory.“ Možná, že také za tou příčinou ve Vídni byl; jisto jest, že v městě tom z jara 1784 meškal chtěje v dvorské knihovně čerpati příspěvky pro dílo Rossi-ho a snad také proto, aby naději své svrchu dotčené pevnější podklad dal.

Ve Vídni znali jej posud jen jako onoho pověstného Cerbera a podle jeho kritik soudili, že jest muž náruživý, nesnášenlivý nepovažujíce, že jen horlivost, napomáhati pravdě ve vědě, vede péro Dobrovského nikoli však nechuť proti osobám. Proto byli velice překvapeni, když poznali Dobrovského jemný a vzdělaný spůsob v obcování, skromnost ač tytýž určitost v pronášení mínění a onu lahodnost spůsobů, kterou každého, kdož jemu obcoval, okouzlil. Nejlepší zprávu o dojmu, kterým Dobrovský v muže vynikající ve Vídni působil, máme v listu, který Zlobický Cerronimu dne 11. května 1784 zaslal: „Dobrovský jest hodný muž, musíme jej podporovati. Ani nevěříte, jaké cti u barona Swietena, preláta Rautenstraucha, Martiniho a kdekoli jsem jej uvedl, s ním jsem došel. Swieten bude se učiti česky, netoliko jazyku nýbrž také literatuře. Dobrovský Vás prosí za příspěvky k české a moravské literatuře; látku k životopisům moravských učenců měl byste mu půjčiti a cokoli ještě máte. Včera odjel Dobrovský do Prešpurku, přijde 19. na den opět do Vídně a vrátí se pak do Prahy.“ Zvláště v něm si zalíbil van Swieten, který Dobrovského sám po dvorské bibliotéce provázel, jenž, co se týče věcí slovanských, tenkráte jen biblí českých vyhledával. Praví sám o této návštěvě v Lit. Mag. III. 49: „Tenkráte nebyl můj úmysl, ani toho prozkoumati, co po výtce naší literatuře náleží. A když mě J. Ex. baron van Swieten na veledůležité památky starožitnosti upozornil, zapomněl jsem rád na literaturu českou.“

Že Zlobický sám povahou a spůsoby Dobrovského nad míru překvapen byl, mělo dobrou příčinu. Jsa profesorem jazyka českého na vídeňské universitě domníval se, že úřadní postavení dalo mu takovou znalost jazyka českého, které se málo kdo ba snad žádný nevyrovnal. Dobrovský ovšem neklaněl se vědomostem na pouhém dekretě se zakládajícím a posoudil, jak již svrchu dotčeno, Zlobického překlad soudního řádu velmi přísně, což Zlobický, který také censorem českých kněh byl, tak těžce nesl, že k tomu působil, aby Dobrovského spis Böhm. mähr. Literatur zastaven byl. Mimo to dělal se Zlobický, aspoň té doby, patronem všech spisovatelů, kteří s věcmi slovanskými, hlavně českými se zanášeli. Tak podporoval piaristu Maximiliana Šimka, který sice byl profesorem slovanských řečí na novoměstské vídeňské akademii vojenské, ale dostatečných vědomostí k tomu neměl; také on byl slavista ex decreto — jako medicus ex commentario — a v naší literatuře jest pověstný svým novotařením podle příkladu Rosy. Chatrné jeho znalosti češtiny pokáral Dobrovský již v Böhm. Lit. auf das Jahr 1779; nicméně však, když se odhodlal Šimek, r. 1780 slovanské jazyky tabelárně sestaviti, poslal Zlobický plán celé práce do Prahy, aby tamnější učenci a znalci svůj úsudek o tom pronesli. Též Dobrovský podal své dobré zdání; nezrazoval sice, aby spis Šimkův se nevydal, ale postavil na jisto, že velmi mnoho oprav jest potřebí než by se tiskem vydati mohl, a vyslovil při tom myšlenku, že předkem jest potřebí dějin slovanské literatury. Na to

psal Zlobický Dobrovskému dne 4. června 1781: „Záleží-li Vám na vlasti, vyzývám Vás, abyste nám upřímně své myšlenky, příspěvky a cokoli víte a máte, podával. Toto dílo nám všem čest učiniti musí. Svedeme-li to, spůsobíme od Vás navrženou slovanskou literaturu.“ Dobrovský však vida práci tak důležitou v rukou nespůsobilých píle a rady své více k tomu nepřičinil. Ale Zlobický, který ovšem později sám Šimkem oklamán byl, jednáním Dobrovského nemile dojat byl a když pak k tomu ještě přišla kritika jeho překladu soudního řádu, pojal v srdci nechuť k Dobrovskému, která se sice r. 1784 poněkud zmírnila, později však opět vypukla. Na důvěrném spůsobu Dobrovský se Zlobickým nebyl nikdy; přímá povaha Dobrovského nehodila se ke Zlobickému, jemuž on neupřímnost v několika listech vytýkal.

Za kterou příčinou Dobrovský z Vídně do Prešpurku zajel, nevíme, ale tušíme, že věrojatně také k vůli svým studiím slavistickým. Neboť jméno jeho ovšem také na Slovensku již chvalně známo bylo. Tam začal působiti za doby té mladý muž, Ribay, horlivý sbíratel kněh slovanských, který ke sbírkám svým, později tak znamenitým již za studií svých v Německu, kde jako protestantský theolog tři leta meškal, základ položil. Psal sám v té příčině r. 1801 Cerronimu: „Již za let studijních začal jsem knihy sbírati a za tříletého pobytu svého nezameškal jsem žádné příležitosti sebrati co možné bylo. V Erlangách, Norimberce, Jeně, Lipsku, Berlíně, u českých exulantů ve Vitemberce a hlavně v Drážďanech, při licitacích, antiquařích skupoval jsem všechno, co do mé sbírky se hodilo.“ Když se r. 1782 z Jeny Prahou domů vracel, chtěl také Dobrovskému, který však tehda na venkově meškal, se pokloniti; píše o tom dne 25. září 1782 Stach Dobrovskému: „Touha jeho po Vás byla veliká, jelikož Vás zná ze spisů Vašich a nad to více přikázali mu profesoři v Jeně, aby Vás v Praze vyhledal.“ Sám pak psal Ribay Dobrovskému ze Šťávnice dne 22. srpna 1783: „Jak mne to ještě vždy hněte, nepokojí a kormoutí, to mi vypsati nelze, že byvši (sic) lonského roku a sice za dosti drahně dnů v Praze s Vámi se mi sjíti a osobně seznámiti nepoštěstilo. Z pověsti o Vaší vznešenosti jsem již v Němcích veliké šetrnosti naproti (sic) Vám byl nabyl.“ To byl začátek vzájemného dopisování obou mužův, z něhož Ribay poučením o staroslovanštině a Dobrovský příspěvky Ribayovými k dialektologii české horlivě těžil.

VI.

Snahy vlastencův o šíření a zvelebení jazyka českého. Thamova obrana. Pelclův úmysl vydávati staré knihy české. Dobrovského příspěvky k Tomsovu slovníku, bádání o kyrilici, hlaholici a diplomatice české. Wie man die alten Urkunden benützen soll? Hurdálek navrhuje Dobrovského za vicerektora pražského generálního semináře. Dobrovský vysvěcen na kněžství. Stal se vicerektorem generálního semináře v klášteře Hradišti. Václav Stach. (1784—1787.)

V Praze zatím začal živější ruch ve prospěch češtiny, který ovšem od vědeckých snah Dobrovského podstatně se lišil, jež směřovaly jen k tomu, aby přesnost jazyková. lexikální i mluvnická řeči české se vrátila. Vyskytli se mužové, kteří vší námahou o to dbali, aby jazyk český také u veřejném a praktickém životě práva nabyl a platnosti, aby Čech opět mluvil česky a nekoketoval s frančtinou neb němčinou. Snahy ty, ku praktickým potřebám směřující, vycházely od velešlechetného muže, který o rozšíření jazyka českého opětným vydáním starších mluvnických a lexikalních spisů dbal a zajisté nezasloužil, že se naň téměř zapomnělo a že se mezi vzkříšiteli naší řeči neuvádí: byl to Jan rytíř z Neuberku, který pilně české a slovanské knihy a rukopisy sbíral, starší písemnosti opisoval, v domě svém mladší spisovatele shromažďoval, k praktické činnosti povzbuzoval a takto několik nadšených horlitelův odchoval, kteří o šíření se češtiny v měšťanstvu pražském neunavně přičiňovali.[1])

---

[1]) Dobrovský toho velezasloužilého muže v Lit. Mag. III. 179 vděčně připomíná: „Den 31. Oktober 1784 starb Johann Ritter von Neuberg. Niemand kann es so fühlen, wie viel nicht nur die böhm. Literatur und was mit ihr in Verbindung steht, sondern auch fast jedes andere wissenschaftliche Fach an ihm verloren haben. als eben ich, der an seinem Krankenbette so viele Stunden angenehm und nützlich zubrachte, den er so oft aufrichtete, aufmunterte, dem er so willig und freudig, wie vielen anderen, mit seiner Unterstützung zuvorkam. Das leidige Podagra hatte ihn seit einigen Jahren an das Bette geheftet. Den Beschäftigungen seines Geistes. die ihn so sehr vergnügten, hatte er es bei diesen Umständen zu danken, dass er mit Heiterkeit sprach, mit Laune scherzte. Sein Fleiss, wenn er eine Arbeit ergriff, war unüberwindlich. Das grosse böhmische Lexicon, welches Rosa hinterliess, hat er mit gekrümmten Fingern genau und schön abgeschrieben. Titelblätter nachzuzeichnen

K takovým vlasteneckým horlitelům náležel n. př.: Dlabač, Stach, Tomsa, Kramerius, Šedivý, ale nade všecky vynikal nadšeným zápalem mladistvý Karel Ignac Tham, který ve spise: Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům též mnohým vlastencům v cvičení se v něm liknavým a nedbalým r. 1783 vydaném lhostejnost k jazyku mateřskému nemilosrdně bičoval, ač ovšem v horlivosti své slovy někdy přepínal, jako n. p. když doráží výrazy přemrštěnými na šlechtu, zapomínaje, že již tehda v šlechtě stateční obranci jazyka a práv království českého byli. Mnohým obrana pro upřílišené v ní nadsazování se nelíbila a jmenovitě Ribay o ní se pronesl: „Obrana není mi úplně po chuti. Za několik let byl by ji Tham snad jinak napsal anebo ani nevydal. Avšak jsem s jeho horlivostí spokojen.“ Ale sluší dobu uvážiti, za které Tham filipiku svou psal: ospalosť a umdlenosť, která nejen v šlechtě, nýbrž také v nižších třídách s strany češtiny panovala, nebylo lze zapuditi jemnými slovy, nýbrž velikost zla vyžadovala citelných, pronikavých prostředků. Vždyt Pelcl, vedle Dobrovského z nejlepších znatelů češtiny, když osloven byl baronem Kresslem česky, divil se tomu velice, psav o tom Dobrovskému r. 1787: „Po obědě přišel baron Kressl ke mně a mluvil se mnou česky, což mně úplně cizí připadalo.“ Horlení Thamovo bylo tedy úplně oprávněno a Dobrovský káraje ustavičně mluvnické poklesky a naléhaje pilně na čistotu jazykovou v oboru svém vědeckém vlastně užíval týchž působivých prostředků jako Tham při praktických snahách svých. A proto, ačkoli o takovém zmohutnění češtiny, o kterém Tham tak horlivě psal, pochyboval, přece pronesl mírnější úsudek, než Ribay, o spisku Thamově v Lit. Mag. III. 143: „Thamův spis jest obranou jazyka českého a zároveň povzbuzuje vlastence, aby mateřský jazyk pilně vzdělávali. Zda-li kdy našim předkům, již se nám zde za vzory kladou, se vyrovnáme, anebo za nynějších okolností jen vyrovnati moci budeme, jest otázka, na kterou odpověděti by tak nesnadno nebylo. Tato obrana jest vyjma několik zastaralých nesrozumitelných slov dobře a čistě česky psána.“

Ale Thamův spisek přece výborně působil a jmenovitě měl zásluhu v tom, že dobré starší spisovatele ku čtení odporučoval, čímž ovšem učinil vděk těm, kteří by rádi česky byli četli, ale vším právem do nesrozumitel-

---

und auf solche Art Bücher zu ergänzen, war auch eine seiner Freuden. Mit Kosten und Geschmack sammelte er Münzen, Kupferstiche und besonders Bücher. Unter den letzteren nahm er vorzüglich die böhmischen und zur böhmischen oder slavischen Sprachkunde gehörigen in seine Bibliothek auf, die er grösstentheils doppelt zu erhalten bemüht war, um jeden seiner Söhne eine böhmische Bibliothek zu hinterlassen.“ A na str. 86 tamtéž praví: „Der sel. Ritter Joh. von Neuberg wird mir und allen Liebhabern der böhm. Philologie und der slav. Literatur überhaupt unvergesslich bleiben . . . . Er liess verschiedene . . kleine grammatische Werklein vom neuen auflegen, in der Absicht, um den Liebhabern damit, weil sie oft vergebens gesucht werden, ein Geschenk zu machen.“

nosti nové češtiny mnohými kazimluvy naplněné si stěžovali. Z hojných poptávek po starších knihách vzal Pelcel, jak již svrchu dotčeno, úmysl, vydávati starší spisovatele české a psal v té příčině také Zlobickému: „Dal bych dílu nápis „Staré knihy české“, jelikož čeští čtenáři jen po starých knihách se ptají. Nevěda však, kolik by se odbylo, chci předplacení ohlásiti; doufám, že Čechové ve Vídni na větším díle by předpláceli. Kdož ví, jestli by hr. E. z Vrbna věc neschválil a nepodporoval. Jisto jest, že by český jazyk takovým dílem mnoho získal.“ Avšak k tomu vydání tenkráte nedošlo. Také Dobrovskému zamlouvala se jako Pelclovi více kritická práce, kterou zanedbaný jazyk český zušlechtiti usiloval, než takořka agitace podle spůsobu Thamova, které však nicméně potřebí bylo, měl-li jazyk český opět z úst vzdělanců českých hlaholiti.

Mezi tím, co Tham, Stach a jiní k tomu působili, aby na divadle také česky se hrálo a také spůsobili, že od r. 1785 též české kusy se dávaly, pokračoval Dobrovský v pracech vědeckých, z nichž kritická pojednání historická a mluvnická v Lit. Mag. obsažena jsou. Vedle toho však bylo předmětem jeho důmyslného bádání slovníkářství a mluvnictví české, jazyk staroslovanský a liturgie slovanská. Listy doby té k němu a od něho dané mají hojné na to doklady, že již tehda Dobrovský na sestavení českého slovníku a sepsání české mluvnice pomýšlel. Tak mu psal Ribay dne 31. ledna 1785: „Malou sbírku svou slováckých slov chci nyní větší pilností rozmnožovati, abych Vám jí posloužiti mohl. Též slovanská slova, kterých maďarština užívá, máte ode mne obdržeti. Sám jsem o tom již přemýšlel.“ Též Helfert mu psal 23. ledna 1785: „Předplaťte mě na slovník, který Vaší pomocí se nám dostati má. Krásný podnik! Každý Čech Vám bude vděčen, že o věčnost toho, co z našeho jazyka zbylo, dbáte a zajisté Vaší péčí nebude zkáza české řeči tak patrna. Neznám Tomsy, avšak vážím si práce jeho, an ji uznáváte za hodnou, jméno své jí představiti.“ Z těchto slov jde, že Dobrovský již tehda Tomsu látkou ku slovníku podporoval a úmysl měl, předmluvu k němu psáti, což později také učinil. Durichovi, kterého k pilnému zkoumání staroslovanštiny pobádal, psal Dobrovský z Měšic dne 9. června 1785: „Sdělte se se mnou o všecko, čím by se dokázati mohlo, že kyrilica starší jest než glagolica. Mám úmysl zevrubný výklad cirillské abecedy dáti do druhého svazku pojednání učené společnosti. Nevím, jaké pochvaly dojde náš Dobner z marné práce, že cyrillskou abecedu s Jeronýmskou (glagolicí) míchá. Bude kárán, předloží-li práci svou soudci věci znalému. Ale nechme kopce k porodu pracovati.“ Odjel na to do Karlových varů a vrátiv se odtud byl přítomen přednášce, kterou měl Dobner v učené společnosti v ten smysl, že v kostele Týnském a Vyšehradském se užívalo liturgie slovanské, že před příchodem sv. Metoděje v Čechách nebylo křesťanství, že 14 lechův r. 845 v Řezně křtěných nebyli Čechové nýbrž Moravané a t. d. Dobrovský dávaje o tom zprávu Durichovi z Měšic dne 7. října 1785 končí list svůj

těmito slovy: „Rozličné výroky v Annal. Hajec. dříve učiněné, které by mínění mé podporovati mohly, výslovně odvolal .... Avšak nemyslím, že důvody jeho jsou takové, kteréby mě od mého názoru odvésti mohly; těším se však, že věc ta znova na přetřes se béře, aby přátelé pravdy poznali, co ve prospěch toho neb onoho mínění říci lze. Očekávám na Váš úsudek, až Dobnerovo pojednání vytištěno bude.“ Že pak také touž dobou již na sepsání české mluvnice pomýšlel, jde z psaní, které mu Ribay ovšem r. 1786 dne 23. října poslal: „K návodu jazyka českého (Lehrgebäude) přál bych Vám od srdce času, jsa přesvědčen, že žádný k tomu spůsobilejší není jako Vy.“

Jak vedle studií jazykozpytných v pramenitém zkoumání dějepisném pokračoval, dokazuje pojednání jeho r. 1785 v Abhandl. der böhm. Gesch. vydaný: Wie man die alten Urkunden in Rücksicht auf verschiedene Zweige der vaterländischen Geschichte benützen soll. Ein Versuch über den Břevnover Stiftungsbrief.“ Pubička, ač jemu Hájkovy bájky na mnoze ještě věrohodnými se zdály, měl tuto listinu za nepůvodní a měl, jak nynější kritika, mající list ten za starý opis originálu, dosvědčuje, pravdu, ač Dobner a Dobrovský původnosti jeho hájili. Hledíce k tomu, že list jest starožitný opis originalu, usuzujeme pojednání Dobrovského přece cenu podstatnou, an prací svou ukázal, jaké látky topografické, mluvnické atd. staré listy v sobě zahrnují. Tak ustanovil listinou Břevnovskou jména starožitná 11 měst, 23 vsí a dvorů, 5 potoků atd., dokazuje, že okolí pražské tehda bylo ještě dosti pusté, že slovo dušník znamená to co něm. Leibeigener, jelikož takový jen duši svým majetkem nazvati může atd. A jak prohlídavý jeho duch hned uhodnul, čeho kde jest potřebí, jde ze slov jeho: „Stálo by za práci, buď zvláštní český glossář poříditi anebo aspoň české články ve slovníku Du Fresne-ho doplniti a opraviti.“ Co se týče jazykozpytných vědomostí jeho, viděti jest z toho pojednání, že Dobrovský tehda pádů bezpředložkových ještě neznal a tudíž nevěděl, že pády ty jsou původní mluvnické tvary; staré lokaly té listiny totiž: Mracenicích, Domaslicích atd. vysvětluje tím, že čtenář si má předložku *v* přimysliti a praví, že v nejstarší češtině casus obliqui s předložkou i bez ní se kladly.

Zdá se, že přílišnou námahou ducha Dobrovský koncem roku 1785 onemocněl, hlavně snad proto, že po návratě svém z Karlových Varů nějaký čas od prací vědeckých se nezdržel, nýbrž hned po léčení do studií svých se dal. Jakého spůsobu nemoc jeho byla, nevíme; jen to jisto jest, že nemocen byl; píše totiž Ribay dne 24. března 1786 Dobrovskému: „List Váš daný dne 6. února jsem obdržel; mé přání jest, aby zpráva o nějaké nemoci Vaší byla poslední.“ Radili mu přátelé často, aby se tak přílišně nenamáhal; on však vždy tvrdil, že duševní práce nikdy škoditi nemůže a nedužení, kterým ob čas trpěl, dával za příčinu postřelení a kuli, která v těle jeho vězela. Neduh, obyčejně zaujatost hlavy a špatné trávení,

opakoval se pak téměř každý rok, až konečně jej r. 1795 zachvátila choroba duševní. Nepřál si ani chvíle oddechu a vážil si prázdně, která mu nepřerušené zabývání se s vědou dopřála, nade všecko, tak že již více nepomýšlel o nějaký úřad se ucházeti. Avšak přátelé, kteří lásku jeho k vyučování a k mladému kněžstvu znali, přimlouvali mu, aby se o místo představeného v nějakém generalním semináři hlásil, kde theologové pod dozorem státu studovali, aby duchem josefinským vychováni byli. O ústavy ty, které Josef II. na místě dřívějších seminářů biskupských zřídil, císař velice dbal a zůstavil vrchní dozor k nim a celé řízení jich sám sobě. Mimo přímluvu přátel pohnula Dobrovského, aby o nějaké stálé postavení se ucházel, také ta okolnosť, že mladá hrabata z Nostic studia svá již ukončili a pro něj tedy v domě Nosticově vlastně již zaměstnání nebylo. Velice v té příčině byla mu vhod známost jeho se Zippem, který z děkana Kamenického prvním rektorem generalního semináře v Praze a odtud dvorským radou a referentem při dvorské komisi ve věcech duchovních se byl stal a Dobrovskému, jejž z Prahy znal, upřímným přátelstvím nakloněn byl. Zippe horlivě prováděl úmysly císaře Josefa II. a bděl přísně, aby v generalních seminářích alumnové tak vychováni a vzděláváni byli, jak císař toho si přál. Za tou příčinou staral se také, aby získal kněží, kteří by se za profesory bohosloví a za představené seminářů hodili a záměry císařovy v život uvésti napomáhali. Nelze se tedy diviti, že se snažil také Dobrovského na dráhu tu přivésti. Znaje však Dobrovského lásku k volnému živobytí počínal si velmi opatrně; psal mu dne 14. června roku 1786: „Byl jsem k rozkazu císařovu ve Štýrsku, bych generalní seminář prohlížel. Nikdy jsem nemyslil, že jest tak nesnadná a důležitá věc býti rektorem v gener. semináři. Ale pokud jsem ve Vídni, teprve to poznávám, jelikož tak málo mužů máme, kteří by se k tomu hodili. Řekněte mi, neznáte-li v kněžstvu přece mužů, kteří by se příště za vícerektory a rektory ustanoviti mohli? Víte, jakých vlastností tu jest potřebí; takový muž musí míti vědu, rozum, rozšafnost, povahu vážnou a dobrou, vzdělané chování, ráznost a odvahu, ale zároveň mírnost a jemnost i neunavnou činnost. Řekněte mi upřímně, zdali byste neměl chuti tomu neb onomu literarnímu odboru později se věnovati? Nadejde snad brzy doba, kde takových mužů bude potřebí; proto bych rád věděl, nač bych spoléhati mohl. Prozatím o tom, co Vám zde píši, se nezmiňujte, nýbrž pište mi brzo upřímně a obšírně, co o tom smýšlíte. Vy jste muž, jenž mnoho věd zná a nikdy bych Vám nemohl odpustiti, kdy byste dokonav vychování mladých hrabat Nosticových nějakému veřejnému úřadu se věnovati nechtěl. Když Vaše o věci té smýšlení uslyším, pak si více o tom povíme. Račte se také, pokud Vám lze, přičiniti, aby stateční mužové o profesuru pastoralního bohosloví v Praze se ucházeli“.

Zippe, jsa horlivým josefinistou, byl upřímně nakloněn Dobrovskému, jehož svobodomyslné názory u věcech církevních znal; za tou příčinou

zalíbil si v něm také Hurdálek, rektor semináře pražského, později biskup Litoměřický, muž šlechetného srdce, který však co se týče víry dogmatické volnými názory josefinskými se spravoval, jakož o něm Helfert dne 13. srpna 1785 Dobrovskému psal: „V Novém Městě měl jsem se ve společnosti Hurdálka a Kodeše výborně. Přál jsem si, abyste nás slyšel . . . když jsme kněze vyšší hodnost majícího nabírali . . . Když Hurdálek jednou pravil, že osvícenost u věcech náboženských jest rozličná a že se řídí podle vědomostí a schopností věřících, dostal odpověď: vos literati nullam habetis religionem". S Hurdálkem vešel Dobrovský skutečně v důvěrné přátelství, an se s ním v odporu proti hierarchické moci a proti „nadvládě římské" úplně snášel. Při takovémto smýšlení obou mužů jest divno, že se za úplně ortodoxní považovali; neboť ortodoxie záleží na dogmatice a ta jest v katolicismu tak těsně zosnována, že články dogmatické jeden s druhým nerozlučitelně souvisí, tak že přetržením jednoho celá soustava se boří. Avšak tehdejší věk víru a rozvázanost dogmatickou snadně si srovnati uměl; vždyť sám císař Josef II. považoval sebe za dogmaticky pravověrného katolíka!

Té doby mělo se obsaditi místo vícerektora v pražském generalním semináři. Na důtklivou přímluvu přátel svých hlásil se Dobrovský o to místo; ačkoli žádný nepochyboval, že je obdrží, přece mu nebylo uděleno. Rektor Hurdálek totiž, obávaje se, že by ve Vídni Dobrovského jmenovati nechtěli, poněvadž posud jen jáhnem byl, navrhnul také na to místo Kodeše, který již osm roků v duchovní správě pracoval. Dvorský rada Zippe psal sám v té příčině Dobrovskému dne 14. září 1786: „Důvěrně Vám pravím, že jsem se na návrh s strany obsazení vicerektorského místa v pražském semináři hodně mrzel. Nemohl jsem pochopiti, proč rektor Hurdálek, chtěje Vás míti za vicerektora nenavrhl jediné Vás, nýbrž také Kodeše. Dále jest mi nápadno, že gubernium návrh rektorův ani slovem nepodporovalo. Přes to všechno Vás dvorská rada postavila na prvním místě. Zdali Vám to škoditi nebude, že jen jáhnem jste, nevím; ale obával jsem se toho hned, že dvorská kancelář a císař si toho všimnou . . . Zdá se mi, jako bych před delší dobou již byl předvídal takové nesnáze; proto jsem Vám také přimlouval, abyste se na kněžství vysvětiti dal. Či nebylo by litovati, že by muž Vašich vlastností pro takovou příčinu na místo ustanoven býti neměl, na kterém by tolik dobrého spůsobiti mohl? Pravím Vám to jen proto, abych Vám za Vaši svéhlavost malou důtku dal; neb mám příčiny očekávati, že se přece vicerektorem stanete, čehož si přeji a z čehož se těšiti budu". Ale nejen Zippe, nýbrž také Kodeš sám Hurdálkovým návrhem nemile dotknut byl, jak Helfert dne 27. září 1789 Dobrovskému psal: „Kodeš byl velice zaražen, že na spůsob nejnevinnější nástrojem se stal, který Vám několik nepříjemných okamžení spůsobil. On zajisté neočekával, že Hurdálek takového něco vyvede. Mám skutečně starost, jak ta věc vypadne.

Když císař jen zdaleka o generalním semináři se zmíní, přičiní se biskup (Háj), aby věc Vaši podporoval".

Čeho Zippe se obával, stalo se: jmenován vicerektorem Kodeš nikoli Dobrovský a příčina nejmenování jeho udána, že posud knězem není. Příčině té málo kdo věřil. Jedni věřili zprávě, kterou Zlobický z Vídně Ungarovi psal, že Dobrovský toho místa neobdržel, poněvadž pro svou prchlost, vášnivost a nesnášelivost za nespůsobného k takovému úřadu se považuje a ve Vídni oblíben není: ze Zlobického však jen ozývala se zlost nad Dobrovského kritikou jeho překladu soudního řádu a zpráva jeho byla beze vší podstaty. Jiní zase se domnívali, že zednáři jmenování Dobrovského překazili, (ale zajisté nesprávně, jelikož Dobrovský sám zednařem byl) jako n. p. Helfert, který v té příčině jemu dne 27. září 1786 psal: „Jakmile do Prahy přijedu, ohlídnu se po zástěře a kladivě; vždyť jest přece dobře býti zednařem: to nyní rozhoduje . . . Věřte mi, kdy byste se spravoval zásadami JMsti velebného pana Erasma Kriegera, katolicky mluvil, ostatně však myslil co se Vám líbí, měl byste se zajisté lépe, než nyní, kde dobře činíte a přesvědčení své upřímně projevujete". Jiní opět tvrdili, že ortodoxie Dobrovského skrze nepřátely jeho u císaře v podezření uvedena jest a že proto místa vicerektorského neobdržel: avšak i ti neměli pravdu. Neboť když Václav Rokos r. 1785 spis svůj: Důkaz, že kazatelé augsburského a helvetského vyznání nejsou kněží, vydal a z toho ostrá polemika se strhla, nepochyboval ještě císař o ortodoxii Dobrovského, an chtěje mít výtečného theologa censorem spisů theologických na odporučení gubernialního rady Rieggera Dobrovského censorem theologickým dne 27. března 1785 jmenoval. Hlavní a jediná příčina, že jmenován nebyl, byla, že posud na kněžství vysvětiti se nedal. Také Dobrovský sám neudává za příčinu oslyšené žádosti své pochybnost o ortodoxii své, jak viděti jest z listu jeho daného dne 3. listopadu 1786 Durichovi: „Neobdržel jsem, oč žádati jsem se donutiti nechal. Mimo mne totiž byl také navržen Kodeš, který nejen knězem jest nýbrž také v duchovní správě pracoval, tak že císař uznávaje více jeho zásluhy než mé odporučení jemu subrektorat propůjčil. Ale věc ta se mne tak málo dotkla, že téměř více se těším, jelikož mi zůstane prázdeň, které k pracím svým velice potřebuji. Tak málo dbám o hodnosti a úřady, pokud mi stačí důchody, abych potřeby k živobytí slušně si opatřiti mohl". A skutečně pokračoval bez omrzelosti v zamilovaných studiích svých a více než zamítnutá žádost o vicerektorat hnětlo jej podezření, které tenkráte Zlobický o něm rozšiřoval.

Jak již svrchu dotčeno uveřejnil Dobrovský r. 1786 v Lit. Magazin přísnou sice ale spravedlivou kritiku o Zlobického překladě soudního řádu, na kterou Zlobický veřejně neodpověděl nýbrž v listech k přátelům se omlouval tím, že Dobrovskému ovšem všeobecně bez zvláštních dokladů vytýkal, že on též se chyb dopouští a podezříval jej, jakoby kritiku z nekalých

úmyslu byl uveřejnil. Tak psal Ungarovi dne 24. října 1786, že Dobrovský nechvalnou kritiku pořídil proto, aby tiskař Schönfeld odměnu, kterou Zlobický za překlad obdržel, sám dostal, kdyby následkem kritiky soudní řád znova se překládati musil, z kteréžto odměny Schönfeld prý by byl dal části překladateli novému, narážeje při tom, že by tím překládatelem byl Dobrovský. Ungar ukázal ten list, jak Zlobický sám si přál, Dobrovskému který jím nemile dotknut byl; jde to z listu, kterým odpovídá dne 3. listopadu 1786 na psaní Durichovo, v němž Durich o Zlobickém se zmínil: „Co o mínění Zlobického píšete, nezáleží mně na tom; neboť mnoho mluvívá, slibuje, a co jiní činili buď zlehčuje buď sám sobě přivlastňuje, což zajisté není znamení šlechetné povahy. Já mu nejsem nepřízniv, ale snášeti nemohu, když mě kdo v opovržení uvésti chce. Nedávno psal s strany otázek na učence ruské zaslaných a neučinil o Vás ani zmínky; tak se pachtí totiž po slávě, aby se myslilo, že on všechno dělá, i to, o čem ani tušení neměl“. A 15. ledna 1787 píše opět Dobrovský v též příčině Durichovi: „Nikdy nesnesu klidně, kdyby se mně vytýkalo jednání, jež poctivého muže hodno není.“

Ale přes všecky nepříjemnosti, které tehda zkusil, nezapomněl na zamilované práce své sbíraje látku k nim dále a všímaje si všeho, co k nim se vztahovalo. Zajímavo jest, co o Dobnerově pojednání: Über die Einführung des Kristenthums in Böhmen vytištěném r. 1786 v druhém svazku spisů učené společnosti Durichovi v listě právě dotčeném psal: „Důvody Dobnerovy zakládají se na pouhé možnosti. Očekávali jsme všickni, že něco nového pronese ... Mnoho tvrdí, což vyvrátiti mně se velmi snadné zdá ... Ale již se mi hnusí, potýkati se s dědkem (seniculo), jemuž dobrá zbraň již po ruce není. Úcta a uznání jeho zásluh jediné mě zdržuje, abych libovůle jeho nepokáral. Víte dobře, že svéhlavost jeho žádnými důvody zlomiti se nedá. Nechme ho; my však hajme více pravdy než mínění svých. Snáším rád vyvrácení důvodů svých, ale vyvrácení takové, které mě zároveň přesvědčuje“.

Z prací vědeckých Dobrovský vyrušován byl jen naléháním přátel, aby se na kněžství vysvětiti dal, by nebylo překážek, kdyby se o podobné místo jako r. 1786 ucházeti měl. Jak svrchudotčeno přimlouval mu dvorský rada Zippe již před lety, aby se ordinovati dal, nyní však ustavičně k tomu jej napomínali Hurdálek a Ungar. Dobrovský jel tedy do Králové Hradce, prosit biskupa Háje, aby jej na kněžství vysvětil. Háj vyplnil přání Dobrovského a ordinoval jej dne 17. prosince 1786.

Když zpráva o tom se roznesla, divili se tomu zvláště vzdálení přátelé Dobrovského a vůbec všichni, kteří nevěděli, za kterou příčinou on za vysvěcení žádal. Psal o tom sám Durichovi dne 15. ledna 1787: „Této novině se všichni divili; sotva jeden příčiny dopíditi se mohl“. Někteří se domnívali, že Dobrovský proto ordinován jest, aby se mohl státi děkanem na Falknově, statku hraběte z Nostic, o čemž zprávu máme z listu Ribaye

daného dne 7. února 1787 Dobrovskému: „Divil jsem se, že jste mi o svém povýšení za arciděkana ve Falknově, o němž mi Kramerius ještě v prosinci psal, žádné zprávy nedal. Přál bych, abyste jen v Praze na nějaký úřad povýšen byl“. Zpráva ta zdála se mnohým býti podstatná, jelikož by hrabě Nostic, kdyby si Dobrovský nějaké prebendy na jeho statcích byl přál, zajisté jeho přání byl splnil; ale Dobrovský zajisté na Falknov byl nemyslil, nýbrž přál si úřadu, kde by mladé kněžstvo vychovávati mohl; jinak volného života vzdáti se nemínil.

Příležitost k tomu naskytla se brzo. Zdá se, že Dobrovský, když vicerektorat v Praze neobdržel, vyhlídnut byl za představeného semináře, kde by koli takové místo se uprázdnilo. Nejbližší vyhlídka byla v generalním semináři moravském, kterýž v nádherném stavení zrušeného kláštera Hradištského blíž Olomouce zřízen byl. Již dne 16. října 1786 psal Stach z Olomouce Dobrovskému: „Bolelo mě, když jsem slyšel, jak jmenování pro pražský seminář vypadlo. Zdá se, že pro Vás určeno jest místo v klášteře Hradištském.“ Stach ovšem nemínil to snad upřímně, jelikož by se sám rád byl představeným v semináři Hradištském stal. Tvářil se sice, jakoby si horoucně přál, aby Dobrovský v klášteře Hradištském ustanoven byl. Psal mu dne 1. března 1787: „O Vás mně řekl dvorský rada Zippe: »Vidíte, nyní se dal vysvětiti, ale na mé slovo toho neučinil.« Na to já: »Dobrovského nám sem dejte!« Načež odvětil: »Ale co bych dělal, kdyby mi zase s nějakým vrtochem přišel?« Zippe sám vyptával se listem nedatovaným na Dobrovském, zdali by místo vicerektora v klášteře Hradištském přijal. „Jste nyní knězem a tím se odstranily všecky překázky, státi se představeným v nějakém generalním semináři. V Olomouci opět nedostává se rektora a vicerektora. Koho rektorem ustanoví, nevím; ale vicerektorem měl byste Vy se státi, kdy byste tomu tak nakloněn byl jak já si toho přeji. Víte, kolik dobrého byste tu spůsobiti mohl, znáte také vyhlídky, které takové ustanovení poskytuje. Pište mi tedy první poštou, zdali do Hradiště jíti chcete; a jakmile od Vás dostanu slovíčko: a n o, přednesu to hned Jeho Veličenstvu; pak byste však co možná brzo do Hradiště jíti musil. Ale na všecek spůsob musil bych Vás před Vaším odjezdem do Hradiště viděti a s Vámi promluviti. O tom však pojednáme, když Vaše vyjádření obdržím. J. Ex. pan baron Kressl[1]) toho, co Vám zde nabízím, opravdově si přeje. Další postupování Vás jistě nemine, když několik roků pracovati budete.“

Když Dobrovský se vyjádřil, že by místo vicerektora v klášteře Hradištském přijal, učinil Zippe návrh císaři a skutečně byl dne 7. července 1787 za vicerektora s platem 800 zl. tam ustanoven. O jmenování tom zpravil jej sekretář Goldammer z Vídně dne 14. července napomínaje jej, aby bez odkladu na cestu se vypravil a dle slibu svého ve Vídni se ukázal, jelikož dvorský rada s ním o důležité věci se sděliti má, ještě dříve než úřad svůj podejme.

[1]) President dvorské komise v duchovních záležitostech, přítel domu Nostického.

Tímto jmenováním vyvracují se všechny domněnky, které povstaly, když roku předešlého Dobrovský vicerektorem v Praze ustanoven nebyl. Jmenovitě nezakládalo se na pravdě, že svobodomyslnost jeho u věcech náboženských na překážku byla. Neboť právě r. 1787, když v klášteře Hradištském za vicerektora jmenován byl, vydal pojednání: „De sacerdotum in Bohemia coelibatu narratio historica“, v němž mluvě o „tvrdých zákonech“ Řehoře VII. v příčině celibatu se zastává volnosti individualní pravě: „Neslušelo-li by církvi lépe, míti jen svobodné vyznávače celibatu a žádných jeho otroků, kteří ani svému tělu vládnouti nemohou? Není tedy divu, že za našich dob, kde všechno mnohonásobným spůsobem po svobodě se pachtí, tolik pojednání a kněh proti celibatu se píše.“ Jsa tenkráte rozhodným přivržencem racionalismu neuvážil, zdali by katolický kněz ženatý všecky povinnosti stavu svého tak svědomitě vykonávati mohl jako neženatý; o tom, zdali by ženaté kněžstvo majíc se starati o rodiny tak horlivě bylo mohlo pracovati o probuzení národa českého, tolik bylo mohlo obětovati na literaturu a tím na vzdělání jeho, o tom zde řeč činiti nemíníme.

Dle přání Zippe-ova vypravil se Dobrovský brzo z Prahy; rozloučiv se s přátely pražskými navštívil ještě biskupa Háje v Chrasti, a spíchal pak do Vídně uslyšet tam návodu a pokynutí Zippe-ova. Zippe bezpochyby přál si zpraviti Dobrovského o zvláštních poměrech, které tehda v semináři Hradištském panovaly, a poučiti ho, jak by se chovati měl. Poradiv se s Zippem jel na Moravu a přibyl dne 23. srpna 1787 do kláštera Hradištského a hned druhý den v úřad svůj se uvázal.

Právě tehda bylo v semináři Hradištském muže potřebí, který by moudrou přísností u alumnů, učeností u profesorů, svědomitým konáním úřadních povinností a rozšafností u představeného ordinariatního úcty a vážnosti osoby své si dobyl a zachoval. Neboť všecky poměry v tom generalním semináři byly velice rozladěny a rozviklány: profesoři si stěžovali, že představený, který jménem ordinariatu dozor nad seminářem měl, jest na překážce, aby alumnové podle smyslu císařova se vychovávali, a ordinariat žaloval na profesory, že alumny k racionalismu vedou. Zdá se, že všemi třenicemi nejvíce vinen byl Václav Stach, jenž úskočnou povahou svou profesory proti ordinariatu štval a rozkol v profesorstvu zároveň rozsíval. Bylo mezi profesory několik, kteří náleželi k té straně kněžstva na Moravě, která nepřejíc novotám josefinským větší přísností u věcech náboženských se vyznamenala. Nazýváni jsou rigoristy. Vláda je tudíž neměla v milosti a jak o nich smýšlela, jde nejlépe z listu, který Zippe, když Polášek druhým vicerektorem v Hradištském semináři se stal, Dobrovskému poslal: „Praví se, že Polášek náleží sektě tamnějších tak zvaných fanatických rigoristů. To by nebylo dobře a kdyby se mu zachtělo, rigorismus znovu podněcovati, bude veta po něm; neb tito lidé jsou zde ve Vídni úplně nenáviděni. Zdali

se jim nekřivdí, nevím, an ani jednoho z nich neznám. Buď si však jakkoli, v semináři nesmí ani o laxismu, ani o rigorismu řeč býti a v moralce nerozhoduj ani Augustinus, ani Jansenius ani Buchenbaum, nýbrž rozum a evangelium." Kterak Stach o rigoristech smýšlel, psal nevážným svým způsobem Dobrovskému dne 20. srpna 1786: „Rigoristé jsou lepší částí duchovenstva, hledí jen lid poučiti a přejí si, aby se zpověď zrušila. Všecko, co se o nich vypravuje jest potupa: sem tam mohl ovšem některý hlupák udělati nějakou chybu. Znám mezi nimi nejlepší lidi. Čtou nejlepší knihy, jsou dobře honěni v historii; jen dějiny církevní jsou jim kamenem ourazu." Nelze pochybovati, že rigoristé takovými nebyli, jak je Stach líčil, nýbrž že pevně se drželi dogmatiky katolické a proto racionalistům vhod nebyli. Vůbec nepodával Stach Dobrovskému, dokud vicerektorem ustanoven nebyl, zpráv pravdivých ze semináře. Lál představeným a špinil profesory, z nichž jediný Wimmer, profesor dogmatiky, se mu poněkud líbil, poněvadž prý, když se podnapije, s popstvím zachází po Lutherovsku: ale ani tomu nelze prý důvěřovati, „poněvadž se ještě modlí svatý breviář."

Stach, s nímž ještě r. 1805 v biografii Dobrovského se potkáme, stal se školním rokem 1785 profesorem pastoralní theologie na semináři Hradištském. Byl muž ducha chápavého ale tytýž těkavého; v mládí svém měl za nejvyšší ideal řád jezovitský, v kterém jako Dobrovský noviciat odbyl a po jehožto zrušení do Ruska, kde jezovité dále trpíni byli, se odstěhovati chtěl, aby v řádu tom zůstati mohl. Později se stal racionalistou a sice racionalistou nejhoršího způsobu, an jsa knězem a nad to více profesorem theologie na katolickém učilišti rouhavým, cynickým způsobem katolických obřadů se dotýkal a jim se posmíval. S Dobrovským seznámil se Stach v Praze, ale z přátelství jeho se netěšil; neboť Dobrovský káral ustavičně všetečnost Stachovu u věcech náboženských i vážným i ironickým způsobem. Čta Semlerovy theologické listy, psal Stach nadšeně Dobrovskému o nich, že v nich poznal pravé, jednoduché, nevinné křesťanství a vyzval Dobrovského, aby podle svého nadání a rozsáhlých vědomostí Semlerovi přispíval. Když jej však Dobrovský satyricky odbyl, odpověděl mu Stach r. 1782: „Měl byste kousavou satyru vyvrácením Semlera pykati! Vy jste jednou již do vnitřního křesťanství zasvěcen." Pravil také sám o sobě, že není ani katolík ani luterán, že jest veliký kacíř, ačkoli se při tom dobře má. Když slyšel, že Dobrovský se chce dáti vysvětiti, psal mu dne 20 srpna 1786: „Wie geht es denn mit Ihrer Herrgottelmacherei? Ich wollte Sie einmal sehen, herzlich müsste ich lachen!" A když zprávu obdržel, že Dobrovský ordinován jest, psal mu dne 26. prosince 1786: „Eine halbe Stunde brauchte ich zu meiner Erholung nach dem ausserordentlichen Staunen über Ihre That. Und ich glaube es noch nicht, dass sie Priester sind .... Also Herr Pater lassen Sie sich unsern Herr Gott recht gut schmecken. Vermutlich haben Sie schon heute die drei Messen

gelesen, wovon ich nur eine einzige zu mir nahm. Lachen will ich nicht." Tak mohl psáti katolický kněz a profesor pastoralní theologie, jenž čekance kněžství do duchovní správy uváděti měl! On psaní své považoval za vtipné, ale každá vážná mysl vidí v tom jen spustlost srdce a skleslost mravní, kterou Stach i jinak osvědčil, stav se denunciantem nejen profesorů a představených, nýbrž také, jak později uvidíme, osočovatelem Dobrovského, až se konečně ve vlastních tenatech chytil. Aniž mu bylo příjemno slyšeti, že Dobrovský se má státi vicerektorem, jelikož on sám po tom místě se snažil a líčil poměry v semináři barvami nejtemnějšími, pokud jistoty neměl, že Dobrovský do kláštera Hradiště se dostane a z obsahu listů jeho té doby Dobrovskému zaslaných, jak V. Zelený v biografii Stachově dobře pověděl, jest patrno, „že Stach si dělal naději, že bude vicerektorem a že se nemálo horšil vida, kterak nemá hrubé naděje."

V březnu téhož r. 1787, kterého Dobrovský vicerektorem jmenován byl, dojel dvorský rada Zippe do semináře Hradištského, aby žaloby, které arcibiskup Olomoucký na profesory tkeologické podal, vyšetřil; ale také Stach byl dvorskému radovi zaslal spis na uváženou (Vorstellung), ve kterém všelijaké stížnosti na představené ordinariatní předkládal. Dne 1. března vyslýchal Zippe profesory a naleznul všecko v nepořádku, který prý, jak Stach Dobrovskému psal, jen představení zavinili; pak vyšetřoval jednotlivé odstavce arcibiskupské stížnosti, v níž Stach z kacířství viněn byl; o tom píše Stach: „Moji žáci — kacíři jako já — bez obalu mluvili, dali mé věty do protokolu zapsati a dokázali, že mysliti umějí. Celá věc byla jen hračka: smál jsem se pod kůží." Avšak Zippe s úvahami Stachovými do Vídně zaslanými nebyl spokojen, nýbrž nesl je velmi nelibě.

VII.

Správa semináře. Spojení Dobrovského s Prahou. Učená společnost česká. D. stal se rektorem. Vědecké práce jeho v době té. Kar. Gottlieb Anton. Slavia. Seminář zrušen. Bibliotekařství v Mikulově. Návrat do Prahy.

Za takových poměrů podjal Dobrovský úřad vicerektorský. Předcházela jej pověst, že jest muž neobyčejně učený ale také neobyčejně přísný, muž přímé mysli a rozhodný nepřítel pletich, pohodlnosti a hovění sobě. Poněvadž sám od rána do noci pracoval, obáváno se, že síly alumnův přepínati a snad své ironii vida chyby a nedostatky při nich úzdu pouštěti bude. Toho také se obával biskup Háj, který si proto umínil na velmi šetrný způsob Dobrovského napomenouti, aby příliš velikých břemen na alumny neuvaloval a ironie proti jejich chybám neužíval: psal mu z Chrasti dne 28. září 1787: „Táhnete nyní pluh, do kterého Vás prozřetelnost Boží zapřáhla. Jak Vás znám, jsem jist, že práci svou s pilností, rozšafností a s prospěchem vykonáte. Umírněná horlivost, jemné, moudré sprovázení vážně povolného kroku přírody, která skoků nesnáší, šetření útlých mladých rostlin a starších stromů, které podle spůsobilosti své přece ovoce nesly. . . . pořídí zajisté více než přílišná horlivost rolníka a vinaře, který podle domněnky své na zemi více žádá, než ona ploditi s to jest . . . Myslím, že s klidností celé stádo na pastvu vésti se může aniž potřebí jest biče užiti a ze zkušenosti jsem přesvědčen, že pravda přes jemné rty řinoucí do srdce vniká a že kousavý učenec zřídka přesvědčuje, nýbrž jen bázeň a nedůvěru vzbuzuje. Ale nač Vám to vše, ctěný můj příteli, říkám? Nač zde poučení Angličana Priora: Užívej svého vtipu málokdy, naproti slabšímu nikdy, kladu? Jelikož si srdečně přeji, abyste zaslouženou úctu všech dobrých lidí tak si získal, jako jste získal moji a jelikož tímto přátelským napomínáním také Vaše budoucí cesty připraviti chci.“

Podle této rady šlechetného a zkušeného biskupa zachoval se také Dobrovský v novém postavení svém, jehožto nesnáze na začátku velmi cítil. Snaha jeho směřovala předkem k tomu, aby přísný pořádek a vážná disciplina v domě se zavedla; vnitřní záležitosti měl totiž první vicerektor na starosti,

kdežto rektor více o hospodářské potřeby pečoval. Především skrotil Stachovu úskočnost, který aspoň nějaký čas spisů „na uváženou“ do Vídně neposýlal, jak Zlobický v té příčině Dobrovskému dne 30. listopadu 1787 psal: „Včera jsem se u dvorského rady ujímal Stacha, který, co jste Vy v Kl. Hradišti, jak slyším, zcela jiný jest. Dvorský rada si toho přeje a nakloní se mu opět a Vy nabudete zásluhy, že jste nadaného člověka zachoval. Od Vašeho příjezdu již nic na uváženou nepsal a zdá se tedy, že se nyní spokojenějším a tišším stal.“ Profesory nutil k pilnému konání povinností příkladem svým, an netoliko práce úřadu svého se vší bedlivostí zastával, nýbrž také denně hodinu alumnům, kteří mateřského jazyka milovní byli, o českém jazyku přednášel, aby je nejen v tomto jazyku vycvičil nýbrž také na studium staroslovanského jazyka připravoval.

O kázeň mezi alumny pečoval horlivě a důrazně. Volným duchem josefinského zřízení právě kázeň v alumnatech se rozpoutala tak, že alumnové ani na duchovní šat příliš nedbali a všelijak po světácku se šatíce i jiné tomu podobné spůsoby na sebe brali. Když biskupové do té věci císaři si stěžovali a on se přesvědčil, že stížnosti ty jsou oprávněny, vydáno přísné nařízení a představeným uloženo, aby nad ortodoxií a slušným šatstvem při alumnech bděli. Psal v té příčině dvorský rada Zippe Dobrovskému dne 16. listopadu 1787: „Z nařízení do pražského semináře daného a zde přiloženého poznáte, jak pevně nad ortodoxií a přísným řádem v domě ruku držeti musíte. Bděte nad těmito dvěma věcmi, aby, co se týče ortodoxie, biskupové, a co se týče slušného šatstva a chování alumnů, lid příčiny ku žalobám neměli. Jest to opravdová vůle císařova, aby alumnové ortodoxní byli a aby mravy jejich nejen bezúhonné nýbrž také příkladné byly.“

Dobrovský, který sám vždy přísnou mravnost zachovával, snažil se horlivě cit pro mravnost a slušnost chovancům svým vštípiti. Ale mimo to nesla se jeho péče k tomu, aby vědecké vzdělání theologů na vyšší stupeň přivedeno bylo. V příčině té upozorňoval dvorského radu Zippe-ho na všelijaké nedostatky posavadního vyučování jmenovitě v orientalskýeh jazycích a v moralce, o čemž mu Zippe psal: „Přidržujte studijní prefekty k pilnému a důkladnému studium, abychom dostali statečné muže, jimiž bychom rozličné stolice důstojně obsaditi mohli. Co se týče moralní theologie, ... rád bych toto důležité studium jednou dokonaleji zřídil. Tato nauka theologická jest téměř jediná, při které filosofie bez obmezení užíti lze a právě zde ji podle mého soudu nejméně bylo užito. Všudy se nedostává učitelů. Velice bych Vám byl povděčen, kdy byste mně ob čas o nedostatcích při theologických studiích, do kterých v posledním listě si stěžujete, mínění své zjevil. Důrazně musíme se toho chopiti, chceme-li důkladné bohoslovecké vědomosti a pravou osvětu podporovati. To, co obecně u nás osvětou se jmenuje, záleží jen z jednotlivých capartů zde onde pochycených neb z odvážných mínění, z nichž jen zmatek povstati může, který odvarovati musíme.“

Dobrovský s názory Zippe-ovými se úplně snášel. Byl odpůrcem rig-oristů a zastával moc zeměpána vkládati se do řízení hierarchického. Hlavně však mu běželo o to, aby alumnové proniknuti byli vážným citem slušnosti a mravnosti, který jim vštípiti usiloval na základě filosofie zvláště Kantovské, což soudíme z výtky, kterou mu Stach v Starém Veršovci učinil, že Dobrovský totiž jim „z Kanta moc huboval.“ Jeho horlivé snaze a přísnému dozoru bylo děkovati, že kázeň se do semináře navrátila a arcibiskup aspoň v té příčině si stěžovati nemohl. Vláda pak vidouc, že působením Dobrovského přičinlivost vědecká a kázeň u alumnů prospívají, že on seminář ve smyslu císařově spravuje, aniž příčiny ordinariatu ku stížnostem dával, jmenovala Dobrovského dne 20. srpna 1789 rektorem, ve kteréžto hodnosti dlouho nezůstal, jelikož po smrti císařově generalní semináře se zrušily.

Vesměs však nebyl Dobrovský se svým úřadem v kl. Hradištském spokojen. Hned na začátku svého pobytu psal Durichovi, že poloha semináře se mu sice líbí, nikoli však Olomouc, jenž prý nemá takových obyvatelů, kterým obcovati by si přál, vyjma jediného Monseho, jelikož „literatura a téměř všecka studia se zanedbávají.“[1]) Dobrovský jsa z Prahy zvyklý s učenými a vzdělanými lidmi se scházeti snažil se brzo i v Olomouci podobné schůze zaříditi jako byly v Praze u rytíře Neuberka a lékaře Maiera a podařilo se mu to. Nevíme sice, jací mužové a kde se scházeli; jen to nám známo, že Dobrovský byl hlavou a duchem těch schůzí; víme to z listu Monseho k Dobrovskému dne 7. října 1791 daného, když po zrušení generalního semináře již v Praze meškal: „B . . . . zastupuje nyní v našich přátelských schůzích místo Vaše a všichni jej ctí a milují: obávám se jen aby nějaký inimicus homo ze závisti klamnými myšlénkami o nás ho nenaplnil. Náš kruh drží ještě pevně.“ Ale chodil také mezi lid a šířil v něm chuť ku čtení; příklad zachoval nám týž list Monseho, an praví: „Byli jsme také s Karnáškem ve Hnojicích u těch »učených« sedláků a srdečně jsme se bavili: ti dobří lidé očekávají toužebně na českou kroniku Pelclovu. Vyjde-li co poučného v jazyku českém, nezapomeňte na tyto poučení tak dychtivé lidi. My se pokusíme, abychom celou ves ku čtení užitečnému přivedli, kteréž by se pak k jejich sousedům rozšířiti mohlo.“

Ač prácemi Dobrovský velice zanesen byl, přece zůstal skrze dopisování s Pelclem v ustavičném styku s Prahou, kde jej jmenovitě v učené

[1]) V Olomouci založil Josef svob. pan Petraš společnost jmenovanou „Societas incognitorum in terris austriacis“. Společnost ta, která sovu odznakem měla, umínila si, „die Wissenschaften und freien Künste in den mittägigen Theile von Deutschland, sonderlich in den oesterreichischen Erblanden bekannter und gemeiner zu machen, als sie bisher in diesen Gegenden gewesen sind.“ Vydávala měsíční sešity obsahující výtahy ze starých a novějších spisovatelů, ohlášení a kritiky; šest takových sešitů činily jeden svazek; vydány však jen tři svazky. Vzniku velikého společnost však neměla, zašla brzo.

společnosti pohřešovali, která po odjezdu jeho na Moravu v činnosti ochabovala. Dr. Maier chvílemi postonával, Dobner byl skutečně churav, Pelcl pracoval o historii krále Václava a nad to více neměla společnost po smrti knížete Fürstenberga presidenta. Psal v té příčině dne 17. listopadu 1787 Pelcl Dobrovskému: „Nedávno jsme se radili s strany presidenta. Všichni jsme mínili, aby hrabě z Vrbna, ač by v Praze nebydlel, presidentem se stal. Protokoly by se mu mohly zasýlati a společnost by spravoval ředitel. Aspoň to chceme odvarovati, aby společnost neumřela, zvláště když a pokud Dr. Maier ji na puls sahá. Dobner v předešlé schůzi přece byl a četl o českých Teobaldech: ale měl zavázané prsty a kašlal velice. Nápadně schází.“ Též 9. března 1788 dává Pelcl Dobrovskému zprávu o smutném stavě společnosti: „Dobner již sotva jest svým, jen vegetuje, nemá již paměti, ani rozumu. Zná sice ještě lidi, jí, pije, spí a pláče. Se společností to špatně vypadá. Hrabě z Vrbna presidia nepřijal a tak jsme nyní republikou což se některým líbí.“

Největší nedostatek o práce vědecké pro spisy společnosti měla třída její historická, tak že Pelcl dne 19. máje 1788 Dobrovského za příspěvek žádati musil: „Dokonejte přece stať o Pikardech pro příští svazek pojednání sice historický odbor špatně vypadati bude. Dobner ještě má hlavu pomatenou Ungar, Steinbach a Herrmann nedělají nic; já se spisem o králi Václavovi jsem příliš zaměstknán.“ Ještě smutnější zprávu dává dne 18. dubna 1789: „Dr. Mader má se dobře a často o Vás mluví. On jest jediný, který o naši společnost pečuje. Riegger se pranic o ni nestará. Ona věrojatně zanikne.“ Konečně dostala společnost presidenta v osobě hraběte Prokopa Lažanského, který přivržencem zednařů byl. Psal o tom Pelcl Dobrovskému dne 24. června 1789: „Víte již, že jsme hraběte Lažanského za presidenta volili. Dostal většinu hlasů, totiž ode všech zednařů. Ungar radostí sotva se znal. Nyní mají tedy zednaři ve společnosti převahu. My laikové chceme na to koukati, co udělají. Jest-li svazek na tento rok svedou? Dr. Maier pochybuje.“ V tísni té měla společnost šťastný nápad svazek pojednání svých císaři Leopoldovi II. věnovati očekávajíc od něho podpory, kterou jí také, jak níže se uvidí, udělil: Pelcl psal o tom dne 15. máje 1790 Dobrovskému: „Tento svazek věnován bude králi, který k tomu již svolil. Snad něco pro společnost učiní. Neučiní-li, zanikne.“

V Praze dobře cítili, že s Dobrovským z učené společnosti zmizela nejvydatnější podpora, duše její. Vědělo se, že odebíraje se na Moravu myšlénky se nevzdal do Čech se navrátiti, kdyby příležitost k tomu přišla. Protož dal jej roku 1788 dne 1. ledna hr. Lažanský Pelclem vyzvati, aby se za vicektora do Prahy hlásil: „Vicerektor Wenzel přijde buď do Liběšic buď do Chomutova za děkana. Hrabě Lažanský mně včera řekl, byste Hurdálkovi psal, aby Vás navrhl a žádal. To jste snad již učinil, kdy byste sem přijíti chtěl.“ Ale zdá se, že Dobrovskému úřad v semináři velice se

nelíbil, jelikož již r. 1788 zprávy proskakovaly, že generalní semináře se zruší. Reformy, které císař u věcech náboženských zaváděl, nelíbily se ani lidu ani hierarchii: lid ukazoval na nevázanost kleriků a dával, nikoli bez práva, vinu této reformě, která přísné svazky dřívější discipliny církevní rozpoutala, hierarchie pak si stěžovala, že klerikové v duchu církevním se nevychovávají. Když pak císař také s politickými reformami neměl štěstí a některé z nich odvolal, očekávali mnozí, že také reformy církevní se nezachovají a utvrzeni byli v mínění svém, když císař vydav nařízení, aby v seminářích nad ortodoxií a slušným chováním kleriků ruka se držela, stížnosti biskupské za oprávněné uznal. Stížnosti ty stávaly se čím dále tím naléhavější, tak že dvorské úřady samy přísněji proti útokům na církev se chovaly. Jak přívrženci reform Josefových o věci té smýšleli, vysvítá nejlépe z listu, který Pelcl dne 9. března 1788 Dobrovskému zaslal: „Rojko má s Voldřichem spor; praví se, že kapitola závadná místa z Rojkova díla „Geschichte des Kostnitzer Koncils“ k duchovní komisi do Vídně zaslala. Obávají se zde, že Rojkovi věc dobře nepadne, neboť jde se zase nazpět a monachismus svou oholenou hlavu opět zvedne.“

Při takovémto stavu věcí nelze se diviti, že zprávy o zrušení generalních seminářů naslyš byly a že se tytýž těm zprávám věřilo. Již v listě právě dotčeném psal Pelcl Dobrovskému: „Gubernialní rada Riegger mi nedávno řekl, kdyby generalní semináře se zrušily, že byste zde mohl dostati profesuru n. p. hebrejštiny. Bylo by to nejlepší pro Vás.“ Jest tedy pochopitelno, že sám Dobrovský měl ty zprávy za podstatné a přál si tedy zprostiti se úřadu, o kterém ne bez příčiny se domýšlel, že dlouho nepotrvá, a že tedy naděje, jím dojíti bezstarostného postavení, jest marná. Zjevil pochyby své a vůli svou, seminář opustiti biskupu Hájovi, který mu však listem daným dne 1. března 1789 radil, by v úřadě svém zůstal: „Když Váš rektor Basulko jinam se dostane, musíte jho, které Vás čeká, trpělivě na sebe vzíti a mým milým krajanům cestu rozumu a moudrosti ukazovati. Vaše obavy jsou nepodstatné a není radno vzdáti se práva, které dnes neb zítra ke skutečné platnosti přivésti lze. S představeným ve Vaší zemi můžete vždy býti spokojenější než Hurdálek se svým, a dříve neb později nemůže Vás minouti, že Vaše zásluhy uznány a odměněny budou. Jakmile se jednou vytrhnete, jsou léta práce ztraceny, dobří jinochové zanedbáni a Vám nezbude nic než výčitky, že jste opomenul dobré, které jste spůsobiti mohl.“

Jiného názoru však byl Pelcl, tenkráte bibliotekář a archivář u hr. Nostice, muž tak zvaný praktický, kterého se Dobrovský též radil. Dobrovský ovšem úřad rektorský také považoval za prostředek, dojíti kdysi nějaké lepší prebendy, ale prebendy si přál proto, aby prostředky a bezstarostnou prázdeň k vědeckým prácem získal; mimo to nedužil následkem velikého namahání duševního žaloudkem a proto tím starostlivěji dbal o pohodlnější život v budoucnosti. Na dotaz jeho, zdali v Kl. Hradišti, kde se o zrušení seminářů

mluví, zůstati nebo úřadu svého se vzdáti má, odpověděl mu Pelcl dne 18. dubna 1789: „Ptáte se mne o radu. Mohl bych Vás zkrátka odbyti a říci: dělejte to, co Vás více těší. Ale kam seminářem se dostati chcete? Na děkanství po osmi neb desíti letech; dobře. K tomu se však také dostati můžete, i když se tak dlouho zavříti nenecháte. Očekáváte snad na infuli? To by se snad také asi po desíti letech státi mohlo. Zemře-li ale zatím Josef II., jak se podobá, ježto tělo jeho nápadně chatrní, přijde Leopold II. na trůn a ten jest přítel šlechty. Či budete po desíti letech živ? Přeji si toho, ale Váš žaloudek a ostatní povaha nejsou nejsilnější. Zůstanete-li v semináři jako rektor neb vicerektor, natrmácíte se jen proto, abyste kdysi na nějaké prebendě pokojně, nezávisle, bezstarostně a jen sobě žíti mohl. Ale to můžete již nyní míti, aniž několik let se Vám trmáceti potřebí jest. Myslím, že když k nám půjdete, budete tolik míti jako děkan neb menší biskup, ba více. Nemusíte se v ničem ostýchati, neboť žádný na Vás pozor dávati nebude. V zimě jste úplně svoboden, jen zvonu, který Vás o dvou hodinách k obědu zavolá, poslouchati musíte. Nepotřebujete dohlížeti k prefektům a k pokladně a nemáte tedy z čeho odpovídati. Hrabě Bedřich chce Vás ubytovati vedle sebe, abyste schody a temnou chodbou choditi nemusil. Pracovati můžete, kdy a co se Vám líbí. J. Ex. hrabě Nostic jest vždy dobré chuti a co život zde nyní činí velice šťastným a milým, jest spokojenost rodičů s hrabětem Bedřichem, který všecko činí, o čem ví, že to rodiče těší. Otec všecek v něm žije, radí se s ním o všem, a nemůže utajiti radost, že tak výtečného syna má. Když osm nebo deset roků, místo abyste v semináři pluh táhl, zde na pohovce prosedíte a pak děkanem se státi přáti sobě budete, nemůže Vás to minouti. Falknov, Louka, Trmice jsou také krásné prebendy. Počkáte-li však, až se stanete rektorem, uvíznete ještě více v blátě. Ergo venies n u n c desideratus.“

Tak jako Pelcl dobrému životu Dobrovský ovšem nerozuměl: on chtěl býti bez starostí vezdejších, aby tím snáze vědecky mohl pracovati a neposlechnul tedy rady Pelclovy a nevrátil se tudíž do domu hraběte Nostice, kdeby jej ovšem laskavě byli přijali; nahodila se také ještě jiná příčina, že v Kl. Hradišti zůstal. Když totiž posavadní rektor Petr Basulko děkanem ve Štýrsku se stal, jmenován Dobrovský dne 20. srpna 1789 rektorem, což jej pohnulo, na dráze již nastoupené dále setrvati.

Celkem byl Dobrovský v Kl. Hradišti tři léta a užil té doby také velmi horlivě k vědeckým prácem a k poznání pramenů ukrytých v bibliotekách a archivech moravských. Prozkoumal lycealní biblioteku a kapitolní archiv v Olomouci, byl v archivě kláštera Rajhradského r. 1788 a 1789, taktéž v Mikulově, kam jej bohatá biblioteka knížete Dietrichsteina lákala. Píše v příčině té Durichovi dne 1. máje 1788: „V Mikulovské bibliotece jsou rukopisné codices hebrejské, řecké, české, německé, latinské a několik v řeči neznámé, které rád prozkoumám . . . Přijdu-li tam v prázdninách,

vezmu jich několik, budou-li mi půjčeny, s sebou, abych je v zimě mohl probrati. Řecké codices, Bože dobrý, jaká to vzácnost u nás a jak málo těch, kteří by tyto klenoty oceniti uměli. Takovou dobu jsou tam nejkrásnější památky skryty, které, kdyby chutí vinnou jazyk drážďily, již dávno na světlo byl by vynesl Voigt, jenž tak dlouhý čas v Mikulově meškal. Otcové pobožných škol, Bože dobrý, a codices v prachu zetlející — jaký to hrozný hřích!" Skutečně navštívil tu znamenitou biblioteku v prázdninách r. 1788 a 1789, kterého leta tam také naleznul německý rukopis Alexandreidy z r. 1402, jejž hned s českou porovnával; v Rajhradě pak, kde již rok předešlý byl si vypůjčil slovník Klena Rozkochaného, vyslídil důležitou kroniku Táboritskou, kterou opsati dal. Též Brno a Lipník navštívil a užil vůbec každé příležitosti poohlídnouti se po Moravě. Takové cestování bylo prospěšno jeho tělu, poněvadž krom těchto výletů ustavičně seděl a pracoval. Ukazoval se tenkráte, jak již svrchu dotčeno, při něm neduh, kterým také později ob čas nedužil, churavost jater a slabost žaloudku. Psal v té příčině dne 7. září 1788 Durichovi: „Přišed do Čech měl jsem se špatně: vrátil jsem se domů churav a sotva posud po tolika nedělích jsem se zotavil. Žluč a játra mne bolestmi trápily a seslabují posud můj žaloudek." Následujícího roku 1789 byl také ve Vídni, kde se u přítele Duricha ubytoval, jemuž dne 18. října psal: „Děkuji za laskavost, s kterou jste mne přijal: kéž jsem mohl déle tam pomeškati!" V Hradišti také v něm vznikla poprvé myšlenka cestovati do Ruska a Polska k vůli studiím slovanským.

Vůbec se nám diviti jest ohromné pilnosti a činnosti Dobrovského; ale za pobytu svého v semináři Hradištském, kde jej práce hospodářské a domácí zdržovaly, překonal co se týče pracovitosti sám sebe. Pokračoval horlivě v učené korespondenci, zanášel se zpytováním českých a slovanských starožitností, a hloubal neunavně v jazykovědě slovanské vůbec a české zvlášť. Svědectví o tom dávají pojednání jeho z té doby pocházející: Über eine Stelle im 19. Briefe des heiligen Bonifacius (1787), v němž sv. Bonifac věrnost slovanských žen vychvaluje; — Über die ältesten Sitze der Slaven in Europa und ihre Verbreitung seit dem 6. Jahrhunderte, insbesondere über das Stammvolk der Mährer und ihre Geschichte bis zur Einsetzung des Herzoges Rastislav (1788), stať to, která činí předmluvu k druhému svazku spisu Monseova: Älteste Landesgeschichte von Mähren; v stati té tvrdí se ovšem leccos, co by nyní vybroušenější kritika starožitné historie již nepřijímala, n. p. že Moravané již Feničanům pod jmenem Uendai známi byli; avšak hlavní výrok, na němž později Šafařík jádro slovanských starožitností založil, že Slované totiž od nepaměti zároveň s Latiníky, Řeky a Němci v Evropě bydlí, zůstává posud nepohnut, jakož i výzkum ten, že staropruská a litevská řeč jest nejpříbuznější slovanštině. Sám praví o práci té v listě daném dne 1. máje 1788 k Durichovi: „Jest

to první můj plod na Moravě .... byl bych více podal, kdybych byl měl více prázdně." — Über das erste Datum zur slavischen Geschichte und Geographie (1790), v němž za nejstarší datum v příčině té považuje jméno řeky u Pomponia, který 50 let po Kristu psal, Visla, jež od slova vis-eti odvodí. — Geschichte der böhmischen Pikarden und Adamiten (1788), v němž přísně liší staré Beghardy od pozdějších Husitův, české Adamity a českomoravské bratry a vyvracuje liché a spletené o tom zprávy starších spisovatelů. O pojednání tom praví v listě daném Durichovi dne 4. listopadu 1788: „sepsal jsem je zde, dosti trudně, nemaje před rukama pramenů, z kterých jsem si výpisky byl činil." — Bemerkungen über die slavische Übersetzung des neuen Testamentes, které vydal Michaelis r. 1790 z listu, jejž mu Dobrovský zaslal dne 15. září 1788: spracoval v tom hlavně látku, kterou sebral z kodexu staroslovanského, jenž tehda náležel Hanke-ovi von Hankenstein.

To jsou spisy, které Dobrovský za pobytu svého v semináři Hradištském vydal. Jsouli spisy ty již zajímavými tím, že podle nich možná porovnávati názory jeho s výzkumy pozdější doby, jest tím zajímavější nahlídnouti do jeho listů z té doby, v nichž se nám zdá, že se v pracovně jeho ducha pohybujeme. Jsa na Moravě užil příležitosti poznati dialektů moravských a slováckých, dal si výřečnost Podhoráků, Hanáků, Blatňáků, Slováků, Valachů a Lachů vysvětliti, aby jmenovitě ústrojí vokalismu slovanského seznal. Sbíral sám a dal žáky svými sbírati slova dialektická a též Ribay mu pilně slovakismy zasílal. Píše v příčině té dne 26. prosince 1788: „Mé moravské idiotikon den ode dne se množí u p. chobot starosl. Apocal. 12, 4 cauda, ohon, choboty pol. křídla při nohou Merkura, zde na Moravě znamená chobot zadní časť jízby, která se zúžuje, chobot u rybníka (Ziep) časť, která se k prostředku zakřivuje, chobot lesa se také ještě v Čechách říká." Uznával důležitost dialektů v příčině jazykozpytu a považoval je též za studnici, z které se lecjaké dobré slovo pro spisovní jazyk vyvážiti může; ale nikdy by nebyl trpěl, aby ustálené formy spisovní dialektickými formami se proplítaly a mátly, anebo aby nějaký dialekt si hodnost spisovního jazyka osobil. Jako již r. 1782 v Lit. Mag. II. 163 o slovenském nářečí pověděl, že naproti češtině za zvláštní spisovní jazyk se nehodí, an se k ní má jako německý dialekt ke spisovní řeči německé, protož aby Slováci se spravovali příkladem Moravanů, kteří do spisovního jazyka nikdy forem a slov dialektických nepřimísili, tak psal dne 31. máje 1789 v podobném smyslu Durichovi: „Jmenuje Moravany vážím si jich jako zachovávatelů našich archaismů, kterých užívati však bych neschvaloval. Kdo by totiž vzdělanost zanedbal, ač stopami starožitnými nepovrhuje?" Měl také, jak z téhož listu se dovídáme, úmysl uveřejniti list proti odštěpným novotářům Prešpurským, k čemuž však nepřišlo. Ovšem ale odporučoval, aby dobrá rčení dialektická n. p. v hlavách, v nohách místo u hlavy,

u n o h y postele do spisovního jazyka opět se uváděla, jelikož také staroslovanština a starší překlady biblí téhož čtení užívají.

Lexikální stránce jazyka českého věnoval touž pozornost jako mluvnické; opisoval staré slovníky, sbíral výrazy české z diplomů, přepisoval slovnické snůšky, kde se jich dopíditi mohl, n. p. sbírku slov Dr. Michalovského, který své terniony Tomsovi byl půjčil; ale nejchvalnější při tom bylo, že sbírek svých Dobrovský neukrýval, nýbrž ochotně každému půjčoval, jak to r. 1788 Zlobickému a později také Jungmannovi učinil. Již tenkráte jsa v Hradišti pomýšlel na český slovník; ač Tomsovi při spisování jeho slovníku nápomocen byl, přece měl úmysl po vydání jeho vydati doplňky k němu, jež obsahovati měly slova Dobrovským ve starých spisech a z úst lidu vážená. Mohl vším právem v příčině té dne 15. listopadu Antonovi psáti: „Mé sbírky české převyšují všecko, co posud v slovanštině vykonáno bylo.“ Rovněž pracoval za pobytu v Hradišti o mluvnici své již r. 1785 navržené dále, z níž část' o statném jméně a konjugaci jakož i přízvuku a prosodii již tam pořídil, kterýchžto statí Pelcel při spisování své gramatiky české užil. Nežli by však celou mluvnici vydal, měl tehda úmysl, jak Zlobickému dne 26. prosince 1788 oznámil, vydati prozatím dříve pravopisnou příruční knihu, an viděl, že takového návodu velice potřebí jest; ač ten úmysl tenkráte ve skutek neuvedl, přece v něm jeví se již týž duch Dobrovského, který jej pak reformatorem českého pravopisu učinil. R. 1790 pobídnut byl opět, aby s vydáním mluvnice české si pospíšil za příčinou, kterou v listě dne 24. září 1790 Durichovi zjevil: „Těšil jsem se Vašemu psaní zvláště proto, že studium našeho jazyka každému odporučejete podle příkladu tří arciknížat, kteří se česky mluviti učí — Musa dedit Čechis ore rotundo loqui — a sám již opět pomýšlím, na jaký spůsob bych mohl vydati a arciknížatům věnovati nejsnadnější a nejstručnější návod k učení se češtině.“ Píše také Durichovi, aby Werschhausera, učitele arciknížat v češtině, vyzval, by žákům svým čísti dal předmluvu k Tomsově slovníku, kde Dobrovský o původě, povaze a příbuznosti jazyka českého s ostatními jazyky pojednává, též aby přečetli jeho historii řeči a literatury české, která brzo na světlo vydána bude.

Se zvláštní pilností pokračoval také ve studium biblických překladů slovanských a pomýšlel v Hradišti na vydání slovanské polyglotty biblické. Soudíme tak z listu Ribaye daného Dobrovskému dne 16. máje 1788: „Pro slovanskou literaturu byla by slovanská polyglotta ovšem důležitá. Spolupracovníci by se nalezli, zvláště když také Rusové se o něco podobného pokoušejí. Ale měl byste svůj návrh raději podati ruské císařovně, kde takové věci lépe se přijímají a podporují než u nás.“ Maje zření k slovanským překladům dbal zvláště také o české překlady biblí a vznikla v něm tehda myšlenka sepsati dějiny českých překládání písma svatého; píše mu v té příčině Ribay dne 24. března 1789: „Dožil-li bych se takových

dějin českého překládání biblí, byloby opět jedno z mých nejvřelejších přání naplněno. Vy jste věru jediný, který by takovou práci poříditi mohl. Snad by se dříve krátký náčrtek v Magazině uveřejniti mohl.“ Sám pak píše Dobrovský v té příčině Durichovi dne 3. února 1789: „Od té doby, co jsem rukopisy české důkladněji probíral, mám přesvědčení, že byla trojí hlavnější recense českého překladu biblického, první před Husem, druhá po Husovi a třetí novější Lupáčova čili mistrů pražských, podle které vytištěna jest biblí v Praze 1488 a Kutnohorská r. 1489, a všechny ostatní jen s malými změnami. Vydání Bratří stojí o sobě. Pošlu Vám několik poznámek, podle kterých rozeznati lze nejstarší recensi od jiných novějších.“ Při takovémto studování překladů slovanských biblí rozumí se samo sebou, že Dobrovský překlady české také se staroslovanskými porovnával; prací tou byl utvrzen v mínění svém, ovšem nezcela oprávněném, že český překlad žádných známek vlivu staroslovanštiny na sobě nemá a hájil toho mínění v několika listech obšírných Durichovi zaslaných jmenovitě v listě daném dne 3. máje 1789, kde tvrdí, že v českém překladu biblí není té nejmenší stopy, žeby staroslovanský překlad v něj byl vliv měl, a zavírá list těmito slovy: „Vy se kloníte k tomu, čeho si přejete, ale přejete si více, než abych doufati mohl, že tak šťasten budete mne k svému mínění přichýliti, které bych ihned přijal, kdyby jen některých stop (staroslovanských v českém překladě) zbývalo.“

S otázkou staroslovanské biblí souvisela přirozeným způsobem otázka, zdali ritus slovanský byl do Čech uveden apoštoly našimi a vůbec celé pásmo dějin, které v osobách našich věrověstců střediště své má. A v příčině té tvrdil mnohé věci, od kterých později upustil, ale tvrdil je tenkráte sveden jsa míněním, že české překlady biblí, ani nejstarší, se staroslovanskými nic společného nemají. Tak n. p. v listě svrchudotčeném 3. máje 1789 píše: „Abych pravdu řekl, pochybuji posud, že Bořivoj od Metoděje křtěn byl. Ale půjčuji to prozatím, tomu však odpírám, že by byl Metoděj uvedl do Čech, diecesi jiného biskupa přidělených, bohoslužbu slovanskou, kterou také ani do nynější Moravy přinésti nemohl podřízené biskupu Pasovskému a mimo to biskup Moravanův [1]) stál proti bohoslužbě slovanské a proti Metoději.“ A roku předešlého 1788 psal dne 25. ledna Durichovi: „Nejinak má se věc s bohoslužbou slovanskou v dnešní Moravě neb s arcibiskupstvím Velehradským .... Neupírám, že diecese panonského arcibiskupa dotýkala nějaké části staré Moravy za Dunajem, ale tomu odporuji, že Metoděj kdy byl v dnešní Moravě anebo v ní sídlo své měl.“ A 1. máje téhož roku tvrdí opět k Durichovi, že Metoděj byl biskup krajinský (regionarius) bez stálého sídla, že hlavně působil v říši Kocelově, jenž panoval Slovanům v dnešní Slavonii a v díle Horvatska, že slovo „Morava“ zde

[1]) Míní Vichinga, biskupa Nitranského.

bráti sluší v širším smyslu jako souhrn všech slovanských zemí na Dunaji anoť i samého Bulharska a klade opět doslovně: „Na tom stojím, že dnešní Morava a část Uher vždy, i za živobytí Metodějova, náležela k Pasovské neb Lorchské diecesi již od toho času, co západnější Moravané ku křesťanství jsouce od Richaria křtěni přivedeni byli.“ Kdyby Dobrovský byl měl ty prameny před rukama, z kterých nám nyní v té příčině čerpati lze, nepochybujeme, že by takových věcí byl netvrdil.

V jazykozpytu slovanském kráčel Dobrovský jistějším krokem, jelikož mu vůdcem byla pravdivá zásada, kterou on první vyslovil, že totiž staroslovanština není matkou nynějších řečí slovanských, které by se z ní byly zrodily, nýbrž že ony jsou rodné sestry její. Pravdy té ještě dlouho po něm neuznané dočinil se hloubáním svým Dobrovský již r. 1778, tedy jako muž pětadvacetiletý, a jediný tento výzkum dostačoval by dokázati genialnost tohoto podivuhodného ducha Psal v té příčině dne 18. června 1778 Durichovi: „.... Či neliší se věky řeči hebrejské od Mojžíše až do Malachiáše jinak než sesterské její dialekty syrský, arabský od ní? Není-li jiný rozdíl mezi věky řeči německé a její dialekty jako jsou dánština, švédština, holandština atd.? .... To jest jisto, že věky řeči k času, dialekty však k rozličným krajinám náleží. Sloh Plautův a Ciceronův neliší se podle dialektu, nýbrž podle věku .... Považuji za pravdu, že řeč česká od přibytí Čechů do vlasti až do doby sv. Cyrilla větší změny doznala než od věku Cyrillova do věku Dalimilova. Podle mého úsudku tedy řeč česká, kterou naši předkové bydlící již ve vlasti české za rozličných věků mluvili, nemůže slouti dcerou slovanštiny, kterou Cyrill psal, nýbrž jazyk cyrillský a český jsou blíženci .... Zajisté byl kdysi čas, že veškeré plémě slovanské jedním jazykem mluvilo, pokud nepříliš ještě četné na černém nebo kaspickém moři anebo kdekoli jinde bydlelo; ale když se do nesčetna rozmnožilo a po ohromném prostranství Evropy daleko široko se rozlilo, stálá sídla zde onde zaujalo roztřídilo se na národy lišící se od sebe netoliko jmény nýbrž také jazyky.“

Chápaje tedy pravou podstatu jazyků slovanských, že totiž každý z nich za věku historického již byl samostatnou haluzí, pohyboval se na tomto poli vědeckém nejen obratně nýbrž také bezpečněji nežli kdokoli z vrstevníků jeho. Ovšem nelze nyní všem jeho výzkumům a názorům přitakati; novější věda s hlediště svého naznačuje leckteré tvrzení jeho za omyl; ale i ty omyly byly stupny a cesty, kterými se pravda hledala a konečně nalezla: jest-li v které platí ve vědě jazykozpytné zásada: errando discimus et docemur a věru posud není jazykozpyt na té době, aby říci mohl, že pravda již všudy nalezena jest, že on tedy spočívá na těch pevných základech jako matematika. Ale v tom záleží veliká zásluha Dobrovského·

že hříčky se slovy, dětinské libůstky z etymologie slovanské vypudil, že stanovil jistá pravidla, podle kterých by pokračovati měla, že hleděl ke kmenům a kořenům, k příbuznosti těchto prvků ve více jazycích, že suffixy, praefixy a ohybací formy od kmene slovního odděloval a tím také poznání pravé podstaty těchto částic slovních připravoval. Psal v té příčině dne 10. října 1789 Antonovi: „Mne dosud žádná mluvnice co se týče složení slov, tohoto klíče všeho etymologisování, neuspokojila; n. p. při tvoření statných jmen má se o to dbáti 1) od které částky řeči pocházejí; 2) kterou odvozovací slabikou tvořena jsou a 3) jak se při tom spoluhlásky mění.“ V poslední příčině měl Dobrovský více jen tušení o pravidelné změně spoluhlásek, ale nedobral se přesných zákonů u věci té, které teprvé Grimm pod jménem: přesouvání hlásek ustanovil. On etymologií hledal původní částice takořka kostru slov a nejlépe poznáme názory jeho v příčině té z listu daného dne 31. máje 1789 Durichovi: „O formách statných jmen pojednal jsem obšírně a podstatně, aby každý složení slovanských slov poznati a porovnávaje naši řeč s jinými evropskými všem jejím přednostem se obdivovati mohl. Odhalil jsem při tom také velmi staré nyní již zastaralé formy, jichžto znalost však otvírá cestu k vypátrání kořenů, jichž téměř v každé řeči naleznouti lze; n. p. prs, hlas vztahuji k formě *s*, kteréžto písmeno jest zde náměstka ukazovací, jako *l*, *n*, *r*; odeberu-li od slova hlas písmeno *s*, zůstane $h = l$ nebo *gl*, srovnej glagol, v kterémžto slově kořenná písmena zdvojnásobněna jsou. Spravuji se v té věci Fuldou — Abstammung germanischer Wurzelwörter — jejž za mistra ve filosofické gramatice uznávám, ač mimo to leccos mám, co jsem sám vyzkoumal a tudíž žádnému jinému než sobě děkuji. Na ten způsob přeji si aby věci slovanské se pojednávaly.“ Ovšem že takové etymologisování před nynější kritikou by neobstálo; ale učiněn tím přece důležitý krok k poznání kmene a kořene a pokus posavádní mechanické vysvětlování řeči nahraditi organickým rozkládáním slov a forem. Praví-li, že lat. amavi, amavisti, amavit není nic jiného než ama fui, ama fuisti, ama fuit, a že tudy jest ama jako asi slovanské sta præteritum simplex (aorist), neuhodil sice na pravou cestu, ale tušil, že zde při sklánění či ohýbání pomáhají přípony kmeni přidružené. Rovněž svědčí o hlubokém a důmyslném přemýšlení jazykozpytném co 25. ledna 1791 Durichovi psal: „Vždy jsem naše jsem s lat. sum porovnával a vztahoval jsem k tomu starší latinskou u Varrona zachovanou formu esum; též nepochybuji, že sem náleží řecké *εἰμί*, jež jistě stojí místo *ἐσμι*, jakž z mnohočtu *ἐσμέν*, *ἐστέ* se vidí .... Podobná příčina mluví pro starožitnost slova jdu, staroslov. a moravsky idu, (k čemuž také naše jedu náleží), porovnáme-li imperativ *ἴθι* (od *εἶμι* místo *ἴω*) s naším jdi (idi); jest totiž od infinitivu jíti (iti) tvořeno præsens i-ju se vsutým *d* anebo proměnou *j* v *d*. Časoslova totiž vycházející v čisté *u* (*u* purum) vysouvají dříve *j* a přibírají místo *j*

zaměnitelné písmeno, jako živu pro žiju, tak idu pro i-u; odtud v minulém času časoslova jdu i jedu ono *d* se vysouvá: šel, jel." Toho by ovšem nynější jazykozpyt netvrdil: ale nelze upříti, že Dobrovský zde dobře tušil sesilnění kořene *i* v řeckém skrze písmeno *ϑ* a v slovanštině písmenem *d*, a že v příčině té příbuznost řeckého a slovanského slova dobře položil.

Při hloubavém svém spůsobu na širošírém tehdá ještě labyrinthickém poli srovnávacího jazykozpytu bloudil Dobrovský, jak také jinak možné nebylo, častokráte, ale kde se obmezoval na jazyky slovanské a zvláště jen český, býval vždy na cestě pravé a tu věru sluší se diviti ostrovtipu a hlubokým jeho vědomostem. Tak píše Durichovi 3. máje 1789: „české pust nesouvisí s lat. bustum, nýbrž dříve s lat. vastus a něm. wüst; jsou příklady slov, ve kterých *v* jest starší než *b* jako n. p. pří-*b*uzný povstalo z pří-*v*uzný a vuzný z vuz, uz, uzel horvat. vez vinculum." I na podobu mezi starosl. a gotickým jazykem ukazuje tvrdě, že starosl. smok jest got. smakka, starosl. mnog got. manags atd.; slovo letos vysvětluje případně za složené, jehožto druhá část jest náměstka sjen tedy leto = leto sje t. j. toto leto, jako lat. hodie místo hoc die. Za původní význam slova pisati ustanovil pojem malovati a porovnával je s formou píchati a lat. pingere a co do významu s řec. *γράφω*: „bude sám nyní pátrati, zda-li odvozená od pisati slova nemají významu malba, malování" — kterýžto význam nyní ovšem na jisto postaven jest. Též praví, že pisati jest starší forma a psáti novější, což se dokazuje jednak vyslovením venkovanů klatovských, kteří mluví: pisati a staženou formou u Hanáků: pšu, pšeš, jakož také se praví pcháti místo píchati. Podobným důmyslem vysvětlil také význam slov kniaz Blatenskij ve skázáních o sv. Cyrillovi, praviv, že to jest kníže Kocel tak jmenovaný od sídla na Blatenském jezeře, jenž po Privině v krajinu tu se uvázal a sv. Metoděje tam uvítal.

Čím hlouběji Dobrovský do jazyka slovanského vnikal, tím více si jej zamiloval a tím horlivěji si přál, aby milovníci a pěstovatelé jeho se množili; píše v též příčině Durichovi 1789: „Kýž více našinců pro studium staroslovanštiny zahoří a předkem svůj jazyk český nezanedbávají a jím nepohrdají."

Uvážíme-li, jak mnohonásobnými prácemi Dobrovský byl jako rektor semináře zahrnut, jak horlivě si s přáteli dopisoval, jak neunavně ve studiích svých pokračoval, žasneme věru nad touto zimničnou jeho činností, která nám pochopitelno činí, že u něho se vyvinula předrážděnost nervů, jež se příčinou duševní choroby stala. Přátelé jej sice napomínali, aby v práci se mírnil a jmenovitě spanilomyslný Durich jej varoval, aby síly své nepřepínal a zdraví svého dbal: píše mu dne 1. října 1790: „Přátelsky Vás napomínám, abyste o zdraví své pečoval; nepracujte více, než síly Vaše

snášeti mohou . . . Vy se příliš namáháte; neboť diviti se mi jest, že jsouce tak mrzutými prácemi obtížen ještě tak dlouhé a literárními novinami naplněné listy mi psáti můžete.“ Ale marné bylo u Dobrovského takové napomínání a právě v té době, když v klášteře Hradištském žil, vešel v nové učené dopisování s Karlem Gottlobem Antonem, rozeným Lužičanem, který se horlivě s historií slovanskou a srbskolužickým nářečím zanášel. Anton ovšem znal slavné jméno Dobrovského a když r. 1789 druhý svazek svého spisu: „Erste Linien eines Versuches über der alten Slaven Ursprung“, jehožto první svazek již r. 1783 vyšel, tiskem vydal, poslal výtisk také Dobrovskému a tak začala korespondence, která nyní mezi oběma učenci do r. 1797 trvala.[1]) V odpovědi na první list Antonův dané dne 28. srpna 1789 vítá Dobrovský radostně nového soudruha studií svých, an prý za nejšťastnější okamžení svého života pokládá, když se seznámí s mužem, jenž s ním o věcech slovanských rozmlouvati chce. Klademe z toho listu několik míst doslovně, ana jimi povaha Dobrovského přímá se objasňuje: „Váš druhý svazek jsem na své cestě do Vídně četl a čtu nyní opět a zároveň jej posuzuji velmi přísně. Byl jsem právě na tom, doplňky k prvnímu svazku vydati, ale předešel jste mne. Také jsem chtěl několik oprav ve formě listů z Hané uveřejniti, což ale již neučiním maje příležitost je Vám osobně zaslati. S druhým svazkem — odpusťte mé upřímnosti — nejsem tak spokojen jako s prvním. S recensentem v Meuslově Hist. Liter. jsem srozuměn, jelikož jsem k žádosti několika přátel recensi sám psal, kterou pak jeden z nich p. Meuslovi poslal. Lituji, že jsem důvody své obšírně podati nemohl, jinak bych si lichotil, že by Vás byly přesvědčily.“ Velmi šetrně upozorňuje Antona na jeho nedokonalou znalost slovanských řečí: „Stýskalo by se mně, kdybyste se odvážil na pole etymologické, ježto Vám celý poklad slovanských jazyků znám není tak jako rodilému Slovanovi, který mimo to ještě více jazykům nežli své mateřštině se učil, pak také proto, že ještě není filosofické gramatiky jazyka slovanského. Moje, kterou jsem začal, jde jen až k deklinacím; avšak vyčerpal jsem látku o tvoření statných jmen, a ačkoli jsem jen české nářečí, nejbohatší a nejvzdělanější všech, pojednal, dá se přece všechno vtěsnati do forem, které jsem ustanovil.“ Korespondence ta obsahuje mnoho dokladů, jak tenkráte Dobrovský o všelijakých věcech slovanského jazyko- a dějezpytu soudil, což zde stranou klademe; avšak to vytknouti sluší, že Anton Dobrovského vyzval, aby vydával časopis, kterýby obsahoval příspěvky a pojednání o všem, co se k slovanské historii a filologii vztahuje.

K vyzvání tomu odpověděl Dobrovský Antonovi dne 10. října 1789: „Moje nynější postavení — jsem rektorem generalního semináře — mně nedovoluje mé sbírky v pořádek uvésti; také leccého se mi nedostává,

[1]) Listy ty tiskem vydány jsou v Neues Lausitzisches Magazin 19 B. 1 Heft 1841.

co jsem v Praze té jsa naděje, že se tam jednou vrátím, byl zanechal. Jinak byl bych první, kterýby k Vašemu návrhu rukou svých přičinil; zatím jsem své literární přátely o tom zpravil. Také se mi Olomouc nezdá býti vhodným místem pro věc tu, nýbrž Vídeň nebo Praha; jen neznám žádného v těch dvou místech, kterýby k takovému podniku chuť, vědomosti a prázdně stejnou měrou měl . . . Já sám jsem před několika lety navrhnul vydávati slovanskou biblioteku, v níž zprávy, články, posudky, výtahy ze starších kněh se uveřejňovati měly — ale nenaleznul jsem spolupracovníků a nyní mně v tom překáží obmezený čas. Mně leda sbírati lze látku k dějinám a jazyku ve všech nářečích." V podobném smyslu psal Dobrovský Durichovi a vytknul Vídeň za nejvhodnější k takovému podniku město, snad proto, že tam meškal Durich, jejž za spůsobilého ku řízení takového časopisu považoval. Sám však zdráhal se v práci tu se uvázati, ač mu z rozličných stran přimlouváno bylo, tak jmenovitě od Ribaye dne 4. června 1790: „Neprovede-li se podnik časopisu, svede Anton největší vinu na Vás, jelikož byste Vy jediný s to byl jej řiditi. Pravda sice, jen kdybyste potřebný k tomu čas měl. Avšak prosím Vás velice, abyste práci tu podjal, a to proto, že důležitý obrat ve věcech slovanských státi se má. Illyrský národ totiž v zemích koruny uherské tak četný, který posud jen privilegován byl, chce na příštím sněmě stavů uherských prositi, aby jej legalisovaly, aby tudíž účastným se stal všech občanských práv a svobod v zemi. Všemožné přípravy k tomu se konaly. Pak chtějí zvláštní universitu a národní biblioteku pro svůj národ založiti a k tomu účelu několik učenců z Ruska povolati. Těším se z toho již napřed; byl by to nový a hojný pramen studií slovanských a při takovém zřízení bylo by lze do těch lidí něčeho se nadíti." Možná, že tato přímluva více Dobrovského věci té naklonila; neboť píše dne 31. července 1790 Durichovi z Olomouce: „Anton pořád na mne naléhá, abych časopis Slavia vydával. Až se do Prahy vrátím, uvidím, co bude lze činiti; jen když Vy a jiní nás neopustíte." A proto také psal Antonovi dne 10. října 1790: „Chci tedy práci se Slavií na sebe vzíti za těch podmínek, které jsem v posledním listě daném dne 11. července ohlásil. Breitkopf jistě s tou věc jest a Vaše jméno musí podnik odporučiti." Z téhož listu zároveň se dovídáme, že Dobrovský tehda také denně sbíral k etymologii slovanské (etymologicon slavicum), které pak r. 1813 vydal.

Tou dobou chystal se Dobrovský již na odchod z Kláštera Hradištského. Po smrti císaře Josefa totiž († 20. února 1790) nastal obrat ve vniterných poměrech rakouských, který reformám a převratům od něho zavedeným nepřízniv byl. První zřízení, které vzalo za své, byly generalní semináře, o kterýchžto zrušení již za živobytí císařova tolik se bylo mluvilo; na místě nich zřízeny opět staré alumnaty a dány jsou opět v moc biskupův. Rektoři a vicerektoři generalních seminářů dáni ve výslužbu, pokud jiného zaopatření by nenalezli. Též Dobrovskému vykázáno výslužné 500 zl. a mimo

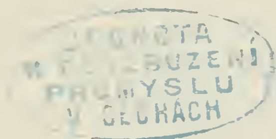
to dán mu expektanční list, t. j. ujištění, že mu bude lze hlásiti se o takový úřad nebo prebendu, jejížto důchody by se rovnaly dvanácti stům ročního platu, volnému bytu a otopu, těm tedy důchodům, které jako rektor semináře měl. Výslužné mu vykázáno dne 21. července 1790, avšak práce při odevzdání inventáře zdržely jej až do prosince v Kl. Hradištském. Dvorský rada Zippe tomu chtěl, aby rektorům a vicerektorům ponechán byl celý plat, avšak dvorská komise nesvolila k tomu z příčiny, kterou mu Zippe dne 25. listopadu 1790 psal; obávali se totiž ve Vídni, že by mnohý, který by celý plat podržel, o prebendu se nehlásil a tudíž státní pokladně v obtíž zůstal.

Když Dobrovský na výslužbu dán jest, psal svému chovanci hraběti Bedřichovi z Nostic dne 10. července a tázal se ho, zda-li by v domě Nosticově přístřeší nenaleznul, pokud by jiného opatření, které mu expektance slíbila, neobdržel? Načež mu hr. Bedřich odpověděl: „Dal jsem Vaše psaní rodičům čísti, kteří Vás ujišťují, že u nás tak přátelsky přijat budete, jak jen si přáti můžete. Kdyby místo, pro které by Vám děkanství se nabízelo, podle Vaší vůle nebylo, račte Vašeho výslužného, a vůbec pokud se Vám líbiti bude, u nás užívati.“ Jiné odpovědi z toho šlechetného domu očekávati nebylo, zvláště tenkráte, kde krásné ovoce vychovatelského umění Dobrovského jmenovitě při mladém hraběti Bedřichovi hojně se ukazovalo: chválili všichni při něm důkladnou vzdělanost, jemnost v obcování, humanitu a skromnost, tak že rodičové, jak jsme již z listu Pelclova poznali, vším právem naň hrdi byli. Na sněmě českém, který po smrti Josefa II. svolán byl, vynikal mladý kavalír nevšední znalostí poměrů stavovských a politických vůbec, byl důmyslný a obratný řečník, který žasnoucím starším stavům dokazoval, že doba josefinská, ač v háv liberalismu se oblekla, byla přece jen dobou despotismu, který jiných názorů nesnesl. Biskup Háj o něm psal r. 1789 Dobrovskému: „Píší mně z Vídně, že hrabě Bedřich jest nejmilostnější poctivec, kterého kdy vlastenecká země zrodila“ a r. 1790: „Statečného hraběte Bedřicha viděl jsem jen ve hluku těchto dní; doufal jsem, že se s ním blíže seznámím: ale práce jej volaly na venek a já jsem musil opustiti Prahu, aniž jsem mu říci mohl, že také mně jako všem dobře smýšlejícím pro výtečnou svoji pověst milý a drahý jest.“

Maje takto přístřeší v Praze pojištěné ohlásil dne 31. července 1789 Durichovi, že do Prahy se vrátí a první práce jeho že tam bude, pořídit úplnější seznam rukopisů českých a vzory ze starších z nich vydati jako návod k paleografii. Avšak také na Moravě nabízelo se mu místo a sice za bibliotekáře Dietrichšteinského v Mikulově: víme to z listu Monseho daného k Dobrovskému dne 14. července 1791: „Proč jste nepřijal nabídnutí s strany Mikulova? Schwoy nemůže dosti litovati; to by bylo bývalo pro Vás postavení klidné, příjemné a vážené.“ My však toho nelitujeme, že Dobrovský do Prahy se vrátil: jen tam bylo místo, kde výdatně mohl

působiti ve vědě své. Spíchal, aby s odevzdáním inventáře seminářského by hotov. Dne 14. prosince oznámil gubernium, že inventář arcibiskupskému semináři odevzdal. 18. prosince byl v Brně a dne 1. ledna 1791 přibyl do Prahy.

Tak opustil Dobrovský Moravu, na kterou však často i v pozdějších letech zpomínal; psal n. p. 17. září 1801 Cerronimu: „Kýž mohu jednou zase na Moravu, zůstal bych tam hodně dlouho! Poznal jsem tam mnoho dobrých lidí.“ A dne 13. února 1802: „Příští leto rád bych do Moravy: mně se tam vedlo vždy dobře.“ A 25. září 1803: „Nejraději bych se podíval do Moravy mně nezapomenutelné . . . Co jsem z ní pryč, nemohu dřívějšího zdraví nabýti.“ A ještě r. 1818: „Výborná Morava mi zůstává nezapomenutelnou.“ Zamiloval si tedy tuto zemi, netušiv, že ona tělo jeho v lůně svém chovati bude.

VIII.

Obrat v politice za Leopolda II. Über den Ursprung und die Bildung der slav. insbesondere der böhm. Sprache. Geschichte der böhm. Sprache. Žádost za zřízení českého gymnasia. Cesta do Krkonoší. Přednáška před císařem v učené společnosti. Cesta do Švédska a Ruska. Profesura českého jazyka na universitě pražské. Příspěvky k vydání Griessbachova N. Zákona. Schůze s Ribayem v Praze. Cesta s hrabětem z Nostic do Němec a Italie. (1791 — 1795).

Při návratě svém do Prahy naleznul Dobrovský poměry politické velmi změněny, které veřejným věcem království ve prospěch, Dobrovskému však v neprospěch a na překážku v dalším postupování byly. Nástupce Josefa II., císař Leopold II. znal stížnosti stavů všech království a zemí a snažil se, je pokud možno odstraniti tím ochotněji, jelikož v Uhřích nebezpečné kvašení se ukazovalo, které potom ve skutečnou zpouru vypuklo. To jej pobádalo věci české rychleji v pořádek uvésti a svolal sněm český dne 1. máje 1790, který v Praze skutečně od 12. července do 6. září, pak od 27. října do 27. listopadu a konečně i v lednu r. 1791 zasedal a aspoň ten dobrý výsledek měl, že representativní zřízení stavovské uznáno a opět v život uvedeno bylo. Tak byl josefinský absolutismus v státoprávní příčině odčiněn, ačkoli sněmům jen velmi skrovná působnost přiřknuta byla. Ale zároveň odstranily se všecky svobody politické a náboženské, svoboda mluvení, tisku a čtení, zavedena opět censura, zrušily se generální semináře, zapověděly se společnosti zednářské a zřízena policie tajná, kterou císař sám spravoval. Zvláště bedlivě pozorováni byli zednáři, o nichž císař sám seznam choval. Jak Leopold II. zednářů nenáviděl, lze posouditi z toho, že hraběte Kašpara Sternberka, synovce ministra hraběte Leopolda z Kolovrat, tajným policistou pozorovati kázal a když on pak k radě strýcově u císaře na příčinu toho se ptal, že císař mu upřímně pověděl: „To se děje, poněvadž jste illuminat, kterým já nedůvěřuji.“ Uvážíme-li, že také nástupce Leopoldův, († 1. března 1792) císař František, podobně o zednářích smýšlel, již se nebudeme diviti, že Dobrovský ani světského úřadu ani duchovní prebendy, kdykoli žádal, obdržeti nemohl.

V Praze jsa pokračoval v pracích linkvistických hlavně českých, z nichž několik v ten čas vydáno, které již v klášteře Hradištském začaty byly. Sem náleží předkem pojednání jeho Über den Ursprung und die Bildung der slavischen insbesondere der böhmischen Sprache, které činí předmluvu k Tomsovu slovníku, v němž rozpravu klade o kořenech českých a tvoření slov v češtině, která mimo mnoho zajímavých a poučných věcí tu podstatnou vadu má, že prazvuky Dobrovskému se zdají býti pouhými onomatopoetickými hlaholy či napodobením zvuků přírodních, čímž samostatná tvořivost a organický vývoj duchových momentů v řeči se obmezuje. — Dále: Geschichte der böhmischen Sprache, kteréžto pojednání původně též do předmluvy k Tomsovu slovníku určeno, avšak od učené společnosti do její spisů (Neuere Abhandl, I. str. 311—364) přijato bylo. V rozpravě té rozkládá Dobrovský názory své o nejstarších sídlech Slovanů v Evropě, o glagolici, slovanské liturgii a dotýká také sporu svého s Dobnerem v příčině té, všechno v tom smyslu, jak se v listech svých k Durichovi o tom byl rozepisoval: samostatně práce ta rozhojněna vyšla r. 1792. Obojí práce znovu dosvědčila, že té doby nebylo většího znalce české řeči a literatury nad Dobrovského, a Monse měl dobře, psav mu dne 14. července r. 1791, že jím t. Dobrovským se začíná nová, památná epocha jazyka českého a připojuje k tomuto výroku přání: „Horoucně přeji, aby císaři a císařovně v Praze se líbilo, aby tam aspoň na několik let residenci svou měli, čímž by zajisté řeč a literatura česká velmi se povznesly.“

Toto přání se sice nevyplnilo, ale něco získala přece řeč česká, ano k naléhání českého sněmu ustanoveno jest zříditi na universitě pražské stolici jazyka českého — pozdě dost, uvážíme-li, že na vídeňských vysokých školách byla již od r. 1774 a na vojenské akademii od r. 1754. Byla to o sobě sice jen malá srážka ze žádostí národních, ale na onu dobu přece důležitá, jelikož zřízeno učiliště, kde každému volno bylo přednášek o řeči české poslouchati. Na jinou žádost, mnohem podstatnější, která nevyšla od sněmu, nýbrž z obyvatelstva samého podána byla, nedána ani odpověď. Hentschel ze Sternheima totiž, arciděkan Kouřímského kraje, arcibiskupský vikář a farář v Bystřici podal Leopoldovi prosbu od mnohých vikářů podepsanou, aby *české gymnasium* se zřídilo. Ale dlouhá doba ještě minula, než toto přání českých vlastenců, tenkráte poprvé připomenuté, skutkem státi se mělo. Lépe ovšem tehdáž se dařilo s stolicí českou na universitě; Dobrovský vlivem svým toto přání vlastenců při mnoha členech stavů podporoval a nemalou zásluhu měl, že sněm na zřízení české stolice se usnesl; avšak když po dvou letech místo se obsadilo, nedostal ho on, nýbrž jiný.

Během léta 1791 vydal se Dobrovský na cestu do Krkonoší, zotavit svého těla mnohonásobnou prací duševní poněkud ochablého. Vrátil se

skutečně osvěžen a popsal cestování své tak živě a lahodně, že Monse ho v listě dne 7. října 1791 žádal, aby popis ten příležitostně tiskem vydal. Vrátiv se z cesty té asi začátkem září měl pilné účastenství v poradách učené společnosti, kterak by ona přítomnost císařovu v Praze oslaviti měla? Společnost totiž císaři byla díky zavázána, an jí jméno společnosti královské propůjčil a mimo to dedikaci prvního svazku: Neuere Abhandlungen der kön. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften přípisem dne 20. máje 1790 přijal.[1]) Konec porad byl, aby císař presidentem společnosti hr. Prokopem Lažanským požádán byl, by slavné její sedění dne 25. září navštívil. V tomto sedění četl Dobrovský své často připomínané pojednání: Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slavischen Völker an das Erzhaus Oesterreich, v němž oddanost slovanských narodů k domu habsburskému světlými barvami líčil, což v okamžení tom, kdež se vzpoura v Nizozemsku a Uhřích násilně potlačiti musila, bez dobrého účinku býti nemohlo; císař skutečně přednáškou Dobrovského byl velice spokojen a vykázal dne 27. září společnosti k účelům vědeckým 6000 zlatých, „aby pokračovati mohla v užitečných cestách, pokusech a topických popisech.“ Dobrovský sám píše o pojednání svém Cerronimu z Měšic dne 9. října 1791: „Mé malé pojednání, kteréž jsem četl, došlo mnohé zcela neočekávané pochvaly. Jednalo o oddanosti slovanských národů k domu rakouskému od Čecha až do Lecha; i Stachovu píseň jsem s jinými věcmi J. Veličenstvu odevzdal.“ Tato práce Dobrovského, která v říjnu také tiskem vydána byla, byla velmi rychle napsána; Cerroni, který s moravskou deputací při korunovaci krále Leopolda v Praze byl, dostav výtisk psal Dobrovskému dne 15. listopadu 1791: „Řekněte mi, kde jste pojednání v sedění před císařem nabral? Vždyť jste neměl nic hotovo:

[1]) Vytištěný již svazek měl prelat Otto Steinbach císaři odevzdati. O tom, jakož i o povaze prelatové píše Dobrovský Durichovi dne 25. ledna 1791: „Pojednání naší společnosti již vytištěná a sice první svazek nové řady měl prelat Steinbach králi odevzdati; jelikož král však těžce nemocen leží, nevíme, co se dělo. Můžete se ptáti Zlobického, přítelíčka prelátova. Věcí prelatovy pro dluhy, které platiti s to nebyl, následkem soudního nálezu již se spisovaly; jen kdyby tento marnivý a lehkovážný člověk mnoho lidí nebyl lžemi, úskoky a podvody i falešnými směnkami oklamal! Celé město se rozléhá nepříznivými o něm úsudky, které, jak vím, pravdivé jsou.“ — Na Steinbachovi lpí podezření, že požárem kláštera Žďárského, kterým větší díl stavení dne 16. července 1784 popelem lehnul, snad vinen byl, jelikož prý se domníval, že klášter pohořelý tím snáze zrušen bude. Po zrušení kláštera stal se prelat Steinbach gubernialním radou a referentem duchovních záležitostí v Praze, nepožíval však, jak z listu Dobrovského jde, dobré pověsti; možná že dluhy nashromáždil sbírkami kněh. rukopisů atd. Nevida cesty, z nesnází vybřednouti, oběsil se ve Vídni. K tomu se vztahují slova ve Volného cír. topografii Brněn. Diec. II. 421: Der Abt.... soll am 19. Februar 1791 in Wien gestorben sein.“ Zprávu, že se Steinnach oběsil, mám od nebožtíka Dra. Volného.

tu habes denique assistentiam spiritus sancti bohemici; není žert. před takovým shromážděním něco důkladného pověděti. Kdyby císař společnosti byl věnoval 60.000 místo 6000 zl., bylo by to prospěšnější nežli dřevěná dvorana taneční.“ Jen dotknouti nám jest, že konec tištěného pojednání, v němž se dokuzuje, jak potřebí jest stolice jazyka českého na universitě, a jazyk český do ochrany panovníka se odporučuje, Dobrovský před králem nečetl, jak on sám již r. 1827 ve „Wiener Jahrbücher der Literatur“ se pronesl: Die Nothwendigkeit dieser Kanzel hat Dobrovský in Gegenwart Sr. Majestät nicht bewiesen, indem der Anhang seiner Rede, in welchem die böhmische Sprache dem Schutze des Regenten emphohlen wurde, gar nicht vorgelesen wurde. Er ist aber mit der Rede: „über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slav. Völker an das Erzhaus Oesterreich“ ohne sein Wissen dem Drucke 1791 übergeben worden.“

Z korespondence jeho z doby té se dovídáme, že Dobrovský se zanášel rozmnožením svých dějin jazyka českého, kteroužto práci rozmnoženou pak jmenoval Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur. Píše o tom Durichovi dne 14. března 1792: „Dějiny jazyka českého již jsem dal do tisku a rozmnožil jsem je několika hlavami na začátku a konci, aniž se domnívám posud, že jsem všecko vyčerpal. Začal jsem totiž tu práci v Olomouci a tam se mně nedostávalo mnohých věcí, když jsem první náčrtky spisoval.“ Též o doplňcích k slovníku Tomsovu pracoval, jak vidno z listu, který mu dne 24. dubna 1792 Ribay psal: „Kdyby se doplňky k Tomsovi tisknouti měly ještě před Vaší cestou, přispěl bych k tomu rád slovy z Rokycany a jiných čerpanými.“ Též sbírky své skupováním starožitných spisů, listin a opisů starších snažil se rozmnožovati a kde sám jich kupovati nemohl, staral se aspoň, aby do rukou znalců, již by z nich těžiti mohli, anebo do veřejných knihoven se dostaly. Tak koupil ve veřejné dražbě deset foliantů ze sbírky Steinbachovy, jež obsahovaly hojnou látku k moravské historii a statistice, za 169 zlatých, „aby je uchoval osudu, který by je jinak u tvarůžkářů čekal“. V listě, který v příčině té Cerronimu psal 8. dubna 1792, dovídáme se, že Dobrovský doby té pomýšlel, ucházeti se o faru: „Deset foliantů analekt Steinbachových, mezi nimiž mnoho originalů jest, cení se na 120 dukátů. Kdyby kdo 300 dukátů do ruky vzal, nesebral by toho. Psal jsem Monseovi, jestliby to olomucká biblioteka nekoupila. Ve Vašich, Monseových nebo Zlobického rukách bych tu sbírku rád viděl, aspoň potud, pokud bych nějaké fary na Moravě neobdržel.“ Starost o zaopatření své však ho nezdržovala od horlivého dopisování s učenci, z něhož zde prozatím jen klademe zprávu Antonem mu danou v únoru 1792, že z vydání žurnálu slovanským věcem věnovaného sejde, jelikož válka každého nakladatele od takového podniku odráží.

Na podzim r. 1791 měl Dobrovský úmysl, jak Cerronimu dne 9. října psal, z jara jeti do Uher; avšak nejel tam z jara r. 1792, jelikož mu na-

stala cesta jiná, důležitější k severu Evropy. Učená společnost totiž se radila, jak naložiti má se šesti tisíci zl., které císař roku předešlého jí byl daroval. Společnost se usnesla věnovati 1000 zlatých na cestu do Švédska, aby se konečně vypátralo a na jisto postavilo, co kněh a rukopisů Švédové z Čech a jmenovitě z Prahy r. 1648 odvezli. Jakouž takouž známost měli učenci čeští o tom ze spisů: Olavi Celsi historia bibliotecae Upsalensis a Magni Celsi historia bibliotecae Stocholmensis, ale zprávy obou spisovatelů neznajících česky byly velmi chatrné. Již hrabě Antonín Jan z Nostic, který 1685—1690 rakouským vyslancem ve Švédsku byl, získal 133 listin Čech se týkajících a odevzdal je archivu stavovskému. Také kníže Karel Egon z Fürstenbergu dal žádati ve Švédsku za zprávu, zdali by české památky a pod jakými podmínkami do Čech se navrátiti mohly? Král švédský však odpověděl, že originalií jako památek vítězoslavných po udatných předcích svých nevydá, ale že dovolí, aby přepisy z nich se učinily; avšak nedošlo k tomu. Učené společnosti hlavně o to šlo, aby se poznalo, zaznamenalo, kriticky popsalo a co možná důležitější se opsalo, co ve Švédsku se chová. Cesta a práce ta svěřena, jak jinak ani býti nemohlo, Dobrovskému, který ji také ochotně na sebe přijal, a zpráva o tom naplnila všecky milovníky historie a literatury české velikou radostí. Již dne 13. března 1792 píše mu Cerroni: „Myšlenka jeti do Švédska, jest výborná; Bůh Vás posilniž ve Vašem předsevzetí.“ Avšak Dobrovský mimo Švédsko také mínil navštíviti Rusko, aby po památkách staroslovanských pátral; píše o tom Durichovi dne 14. března 1792: „Chci cestovati do Švédska . . . . a pak do Ruska, abych objasniti mohl historii a literaturu celého národa slovanského.“ A dne 16. dubna píše témuž opět: „Cesta má potrvá snadně šest měsíců předně do Stokholmu, pak do Petrohradu, Moskvy a odtud, bude-li lze, krajinou Tatarskou na Kavkaz, abych poznal kavkazský narůdek, jenž se jmenuje Čechy.“ A Antonovi píše dne 6. máje z Prahy: „V Rusku chci prameny slovanské literatury prozkoumati. Zároveň se mnou pocestuje hrabě (Jáchym) Sternberk, jehož účel však jest přírodopis. Zůstaneme pospolu, pokud různé naše účely dovolí. Učená společnost dala mně tisíc zlatých; ostatní vynaložím ze svého.“

Přípravy k cestě konal pilně; vybíral ze svých zápisků ty, o kterých se domýšlel, že mu při zkoumání ve Švédsku a Rusku prospěšny budou a dal vytisknouti prospekt k Durichovu dílu Bibl. Slavica, aby jej po cestě rozšiřovati a tak na důležitost spisu přítele svého pozornost obrátiti mohl. Nicméně však pokračoval i doby té v učené korespondenci jmenovitě s Antonem, kterému kritická data k nejstarší historii slovanské zaslal, s Durichem a Cerronim a mimo to měl účastenství v poradách, které tehdejší vlastenci pobídnuti Pelclem o založení české společnosti konali, jejížto účel měl býti: šířiti a vzdělávati jazyk český a pořiditi úplný slovník český, o níž se zmíniti, ještě se nám příležitost naskytne.

Dne 6. máje psal ještě z Prahy Cerronimu louče se s ním a připomínaje mu přání o faře již 8. dubna projevené: „Jubeo vos Moravos optime valere. Plura post reditum, jam enim urget tempus. Schovejte mi jenom dobrou faru. Vale amice iterumque vale.“ Dne 10. máje vyjel z Prahy do Radnice. statek to Jáchyma hr. Sternberka, s nímž dne 15. máje na cestu se vypravil; často však jej hrabě. jenž za jiným účelem cestoval. opouštěl a teprve ve Stokholmě a Petrohradě se spojili. Cesta je vedla Plzní, Chebem do Němec: dne 19. června přibyli do Jeny, kde Dobrovský v universitní bibliotece po rukopisech a knihách českých nebo z Čech pocházejících pátral, což také v Erfurtě, Gotě a kamkoli přišel, činil: neboť považoval, jak sám v cestopise svém praví. za svou povinnost. všechno vyhledati. cokoli jen poněkud k české literatuře a historii se vztahuje. V Jeně seznámil se s prof. Griesbachem, slovutným vydávatelem řeckého textu Nov. Zákona, kterému se nabídnul. že mu po návratě svém nejen z posavádních sbírek nýbrž již i z kořisti cesty své příspěvky staroslovanské k jeho dílu pošle. V Gotinkách osobně se sešel se Schlözerem, druhem svým v pracích k slovanské historii se vztahujících. jenž kritického ostrovtipu Dobrovského velice si vážil. V Gotinkách napsal dne 27. června Durichovi obšírný osm stran kvartových obsahující list o posavádních nálezích svých, k němuž v Hamburku dne 3. června připsal doušku: „Vé vévodství Lüneburském chtěl jsem navštíviti místa, v nichž slovanských slov ještě v tomto století slyšeti bylo: avšak byl bych musil příliš od cesty své odbočiti a tudíž jsem jen z map zaznamenal místa. která slovanská jména mají.“ V Lubeku se od něho oddělil hrabě Sternberk, Dobrovský pak odebral se do Kodaně, kde si prameny k nordickým dějinám zaznamenal a runy nordické studoval. Dne 26. června vyploul z Kodaně a vstoupil ještě téhož dne na půdu švédskou a přibyl dne 5. července do Stokholmu, kde však, jsa na místě tužby své, nemile překvapen byl zprávou. že královská biblioteka pro opravy stavební jest nepřístupna, any knihy v nepořádku leží a nesnadno jest ustanoviti, kde která jest. Avšak podařilo se mu získati úředníka, který se mu propůjčil knihy a rukopisy žádané s velikou obtíží vyhledati a tak se poštěstilo Dobrovskému. že již dne 10. července práci svou začíti mohl.

Rozumí se samo sebou. že nám nelze zevrubně popsati celou cestu Dobrovského a vypravovati. co všechno naleznul, jelikož bychom musili opsati celou zprávu 120stránkovou, kterou o cestě své byl vydal: kdo zevrubnějších zpráv zvěděti chce, nalezne je tam. Mimo Stokholm navštívil ve Švédsku také Upsalu. Lund a několik jiných míst a zámků, kde bohemica naleznouti se domníval: neboť kořistí vědeckou, jíž Švédové v Čechách a na Moravě nabyli, poděleny různou dobou rozličné ústavy švédské n. p. universita Upsalenská a Lundská, ústavy v Stregnäs a Abo, tak že nebylo všechno v Stokholmě pohromadě. Ukončiv práci svou ve Švédsku odebral se dne 3. srpna lodí do Abo v ruském, dříve švédském. Finsku. kde po nepohodlné

plavbě dne 8. srpna přibyl. Odtud vedla jej cesta do Petrohradu, kamž se dne 17. srpna dostal; zde pomocí Pallasa a Strittera dovolen mu přístup do všech bibliotek a archivů a kořisť jeho u věcech slovanských byla hojná. Psal odtamtud dne 9. října Durichovi: „Již na odjezd svůj pomýšlím do Moskvy, odtud do Kyjeva atd.“ Skutečně vyjel dne 17. října z Petrohradu a přirazil do Moskvy dne 25. t. m., kdež ještě bohatší kořisti staroslovanské nabyl, ale velmi málo horlivosti pro církevní jazyk naleznul, tak že v listě Durichovi zaslaném na netečnost a neučenost ruských kněží velmi stížně naříká. Opsal katalog staroslovanských rukopisů bohaté synodalní biblioteky a skupoval staroslovanské a finské knihy, an také finský jazyk do oboru svého bádání přibrati mínil, v takovém množství, že po návratě svém několik bibliotek a soukromých milovníků poděliti mohl. Původně byl úmysl jeho z Moskvy do Kyjeva a odtud na Kavkaz se odebrati poznat tam toho kmene, jenž v Evropě za potomka českých bratří považován byl. Zprávu o těchto Češích pojal také Georgi do svého popisu všech národů ruské říše, odkud ji také Dobrovský v Lit. Mag. II. str. 158 vytisknul. Když ale v Moskvě od kolejního rady Reineggra, který ty krajiny byl procestoval, se dověděl, že tito domnělí Čechové jsou pravý kavkazský a nad to více velmi surový, loupežnický lid, o kterém jen podobou jména: Tschuk, Tschek bájka o původě jeho z českých vystěhovalých Bratří povstala, tu ztratil ovšem chuť jíti na Kavkaz a nenavštívil také již Kyjeva, maje úmysl později ještě jednou do Ruska a při té příležitosti na toto staroslavné město se podívati. Vybral se tedy z Moskvy dne 7. ledna a jel Varšavou, kde v bibliotece Zaluské a královské po slovanských a českých kodexích ale marně se ptal, jen několik českých tisků naleznul. Z Varšavy, kde 22. a 23. ledna meškal, spíchal do Krakova, kde universitní knihovnu jen povrchně prohlídl, jelikož myslil, že na druhé cestě do Ruska, jíž ale nikdy nepodniknul, i v tomto městě déle se pozdrží. Z Krakova jel Těšínem, kde již známé a přátely naleznul, do Olomouce, kde několik dní od namáhavé cesty odpočívati mínil. Již 4. února psal Durichovi z Olomouce list, v němž mu cestu z Moskvy až do Moravy popisuje; ale zakusil nemalého smutku, an nejmilejšího svých přátel Olomouckých, Vratislava Monseho, na smrť nemocného zastal, který také dne 6. února skonal. Z Olomouce očekával Cerroni Dobrovského do Brna; avšak Dobrovský jel „cestou Pikardův“ na Litomyšl do Čech a přibyl takto po desíti měsících opět do Prahy dne 22. února 1793. V Praze byl velikou radostí od přátel svých přijat, z nichž každý zpravy o jeho cestě z jeho úst slyšeti chtěl. Píše o tom Dlabáč Cerronimu dne 20. března 1793: „Náš milý Dobrovský přišel skutečně dne 22. února do Prahy; ale nebyl jsem ještě tak šťasten s ním mluviti; mé práce toho nepřipouštějí, on sám však musí dříve své věci spořádati a panstvo navštěvovati, jelikož každý s ním o jeho cestě rozpráměti si přeje.... Já též jsem se domníval, že Brnem pojede, on však vyvolil jinou a jak Vy tak krásně se vyjadřujete,

vyvolil cestu Pikardův Litomyšlí. Jedné přítelkyni jeho četl jsem krásné místo z Vašeho listu, o kterém ona mu zajisté zprávu dá. Na věčnou památku cesty Dobrovského složil jsem uvítací ódu vážnou, kterou jsem však jen v rukopise svému milému Dobrovskému poslal.“

Při návratě svém do Prahy slyšel Dobrovský, že profesura jazyka českého, které on si byl přál, již jest obsazena; ale zklamání naděje své nesl tím klidněji, ana stolice ta svěřena byla příteli Pelclovi, jenž předmětu toho velmi horlivě se ujal a probouzením lásky k jazyku mateřskému mládež také k vlastenectví vedl. Pravilo se, že Pelclovi propůjčena profesura, jelikož mocné protektory měl; avšak těch by se také Dobrovskému nebylo nedostávalo, ale všechny přímluvy jejich nepomohly, poněvadž tehdejší vláda žádného neustanovila veřejným úředníkem neb jakýmkoli prebendářem, o němž dokázáno bylo, že k zednařům náležel. On se těšil, že profesura ta vůbec se zřídila; sdílel upřímně radost těch, kteří, jako Rulík a Dlabáč, vděčné city nad učilištěm novým básněmi projevovali, a věnoval se bez trpkosti hned práci vědecké, které se mu nikdy nenedostávalo. A jak mu záleželo jen na věci, nikoli na osobním prospěchu, viděti z toho, že rukopis pojednání svého o českých deklinacích Pelclovi půjčil, který podle toho r. 1793 rozvrh českých deklinací: Typus declinationum linguae bohemicae nova methodo dispositarum vydal a podle této soustavy Dobrovského také nauku o deklinacích do své mluvnice r. 1795 vydané položil. I jinak byl ochoten službami svými, kterými učencům se propůjčoval. Hned 18. března 1793 žádal ho Griesbach, aby na příspěvky staroslovanské pro druhé vydání jeho řeckého textu nového zákona nezapomněl: „Netoliko já nýbrž obecnost Vám díky zavázáni budeme, když se štědře o poklady své se mnou sdělíte . . . Mám radost nevýslovnou, že Vaší podporou moje vydání přede všemi posavádními vydáními tak znamenitou předností vynikati bude.“ A Dobrovský během léta skutečně porovnal všecky sobě známé staroslovanské překlady biblí a poslal Griesbachovi všecka různočtení čtyř evangelií přičiniv k tomu zevrubný popis rukopisů, z kterých různá čtení čerpal, začež se mu Griesbach listem dne 20. prosince 1793 vřele poděkoval. Když Frant. Stimpfel, spolužák Dlabačův, na doktora bohosloví povýšen byl a při promoci spis: Vita Joannis de Jenczenstein rozděloval, psal Dobrovský k tomu předmluvu. V letě chtěl jeti do Teplice; ale nežli tam jel, psal v měsíci máji Zippeovi, že se ucházeti míní o faru. Zippe odpovídaje mu dne 3. června schvaloval mu to praviv: „Že se o faru ucházeti chcete, jest moudré. Vyhledejte si jen dobrou a to buď non plus ultra Vašich přání. Vše, co nad to jest, znamenáno jest cejchem hierarchie a nemá ceny.“ Brzo na to jel Dobrovský do Teplice, odkud jen 4. července do Prahy přijel uviděť Ribaye, který dne 3. t. m. tam přibyl; píše o tom Dlabač dne 21. července Cerronimu: „Ribay přijel dne 3. července ke mně do Prahy — jaká radost, jaká rozkoš! Čtvrtého prodlel u mne celý den s mým Bartschem a pak

díl noci s naším Dobrovským, který k vůli němu z Teplice do Prahy přijel, pátého však ráno zase tam se vrátiti musil. Přál jsem si také Vás zde míti, abyste byl mohl viděti, jak se ti dva ctihodní mužové objali, políbili a pak laskavě bavili. Chlubil se nám Ribay, že jste ho v Cinkotě navštívili. Bartsch přítomností Ribayovou zdál se jako sv. Pavel do třetího nebe unešen.“ Z Teplice odebral se Dobrovský do Měšic, kdež, jak Dlabáč dne 2. října 1793 Cerronimu píše, o svém cestopise pracoval.

Začátkem r. 1794 sprovázel Dobrovský svého bývalého žáka hr. Bedřicha z Nostic, jemuž lékaři ke zotavení zdraví cestu do jižních zemí radili; jeli napřed do Němec až k Rýnu, meškali delší čas v Karlsruhe, vrátili se odtamtud k Bodamskému jezeru, navštívili Kostnici a v ní památky po Husovi, jeli Tyrolskem do Vlach, kde Dobrovský zvláště v Římě slovanské rukopisy studovati mínil; bohužel nedostal se do Říma. Neboť vypravujíce se z města Albano do Florencie dostali zprávu, že otec hraběte velice slábne, aby tedy bez odkladu se vrátili. Vzavše cestu Terstem a Lublaní přijeli do Prahy koncem dubna. Také na této cestě neobmeškal Dobrovský sbírati staroslovanské památky, zvláště v Benátkách, kde biblioteku sv. Marka a starou tiskárnu hlaholských a kyrillských kněh, která slaveno-greceskaa stampa slula, navštívil. Mimo tyto věci píše dne 9. máje 1794 Durichovi z Prahy: „Tak nám bylo spíchati na cestě italské, že jsem ani Vám ani komu jinému zprávy dáti nemohl, kde se déle pozdržíme. Vrátil jsem se měsíce dubna . . . Slovincům jen nesnadně jsem rozuměl; pravili, že snáze rozumějí Rusům než Čechům. Tomu jsem se vždy divil, že illyrská řeč více ruštině než češtině se blíží, kdežto přece Konstantinus Porph. tvrdí, že Srbové z boické krajiny přišli. Kdož však ví, kolik a jakých stěhování se slovanských národů bylo? Přemnohé věci nám v staré historii jsou neznámy; tím se stává, že ty události, které známe, žádné souvislosti nemají.“ Podle této zkušenosti nezachovával se vždy Dobrovský a přeceňování byzantinských historiků zavedlo jej několikráte na zámezí. Tou dobou zanášel se také jakousi soustavou jazyků a českou mluvnicí; víme to z listu Ribayova dne 17. červense 1794: „Ukázka práce systema linguarum byla by z více příčin velmi prospěšná; prosím, neračte toho odkládati. Račte mi ze svého Lehrgebäude hlavu o českých metrech a cokoli o prosodii podáváte, dáti opsati; byť to není zcela spracováno, přece chci se tím raději spokojiti, nežli až do vydání čekati.“ Snad že slovy systema linguarum vyrozumíval roztřídění slovanských jazyků, s kterým, jak je v Gesch. der böh. Spr. v § 4. učinil, tehda již spokojen nebyl; neboť píše dne 10. srpna 1794 Durichovi z Měšic: „Kdybych jen ten § 4. z historie řeči a lit. české vytrhnouti a lepším, čeho jsem nyní poznal, nahraditi mohl!“ Zajímavo jest také vysvětlení slov oběť a kniha, které v témž listě dává: „Co bohům se slíbí a dává sluje u nás oběť, od předložky ob a vjet, vysutím ve složeninách obyčejným písmena *v*; kdysi jsem se domýšlel, že obět pochodí od obiti (= zabiti),

ale nyní již vidím, že původní *i* v slově biti partic. bit nepřechází v *ě*. Slovo kniga jest ovšem podobné čínskému king..... ale vida u Dollabelly, že kniga v jednočtu znamená list (Brief)..., soudím raději, že kniga co do významu jest téhož původu jako lat. liber a že vzato jest od kožek, odkud knihy u našich řezníků; odtud tedy v mnohočtu knigy znamená souhrn kožek čili knihu, která z více listů se skládá." Ač Dobrovský slovo kniha etymologicky nevysvětlil, přece porovnáním ho co do významu s lat. liber (lýko) byl na stopě dobré.

IX.

Churavost. Cesta do Lipska a Drážďan. Uchází se o proboštství v Staré Boleslavi. Nemoc duševní. Cesta do Rakous a do Moravy. Dobrovský má dán býti do blázince. Smrť Durichova. (1795 – 1802).

Pozdě na podzim vrátil se Dobrovský z Měšic do Prahy, ale přílišnou prací duševní, kterou na pořízení svého cestopisu a sepsání prosodie vynaložil, unaven a zemdlen; zjevovaly se následky přepínání ducha ovšem nejen toho roku, nýbrž také let předešlých a stávalo se pravdou, čeho se Durich r. 1790 byl obával. Pozorovati na něm bylo jakousi zmalátnělost, slabost těla; místo bodré nálady vládla jím pochvílná zádumčivost, tak že práce vědecká ho již tak netěšila, ač k ní se nutil a přece pracoval. Tak nastal rok proň osudný 1795, kde jej duševní choroba zachvátila. Již 14. ledna psal Durichovi: „Chtěl jsem Vám jen ohlásiti, že na Vás pamatuji a nikoli nějakých závažných věcí psáti. Neboť duch můj není starostí prost ani, abych pravdu řekl, dosti pružný, aby překonal ochablost a rozmrzelost mou.“ Nicméně však hned na to dává se do pojednávání o věcech vědeckých, jmenovitě o runách, a 22. t. m. oznamuje Cerronimu: „Zprávy o švédské cestě právě opisuji, bych je do pojednání učené společnosti dal, která snad o velikonoci vyjdou.“ V témž listě zpravuje také Cerroniho o moravském tiskaři Mateji z Olomouce a moravském malíři jménem Flegel. Když archy v Pelclově mluvnici, kde Dobrovský o prosodii české pojednal, tištěny byly, poslal je Durichovi a učinil k němu v příčině prosodie dva listy obšírné, jeden dne 1. února a druhý dne 15. března 1795; v onom praví: „Kdyby mne Puchmaier a Pišely, kterýchžto básně jsem opravoval, nebyli žádali, sotva bych byl prosodická pravidla tohoto roku napsal. Co jsem o přízvuku připraveno měl, dal jsem jim již dříve, aby měli jistý základ, kterým by se při skládání veršů spravovati mohli.“ Také Cerronimu psal dne 22. března delší list, ve kterémž ho žádá, aby Pelclovu gramatiku v listech brněnských ohlásil a kněhkupce jmenoval, kterýby ji v komisi přijal, pak aby se o kupce Steinbachových analekt a kodexu Pernštejnského staral, kterýby rád za 12 dukátů, ač větší cenu má, prodal, jen kdyby v Moravě zůstal. Pak praví: „Nebyloliby Vám milo, naši lenivost podporovati

a životopis, anebo jak byste to jmenoval, prelata Steinbacha nám zaslati, abychom jej ještě do tohoto svazku našich pojednání dáti mohli? Ustanovili jsme, životopisy zemřelých členů podávati, a když k tomu přijde, nechce se žádnému pod všelijakými zábarkami do toho; od Vás jako krajana nebožtíkova rád bych to měl a snad byste také Monseovu biografii napsati mohl? Snad bych mohl něco přičiniti, vlastně měl bych to všecko jako sekretář sám poříditi; ale teď jest toho příliš mnoho, jelikož jsme se s pokračováním našich publikací opozdili." Zároveň ohlašuje, že teď, když Hurdálek se stal kapitolním děkanem v Litoměřicích, asi v letě do Litoměřic jíti chce, aby knihy v pozůstalosti biskupa hr. Waldsteina prozkoumal. Načež mu Cerroni dne 28. března odpověděl: „Ovšem ku prozkoumání Waldsteinské biblioteky hodíte se jen Vy, nemají-li ty poklady zůstati nepoznanými. Bůh Vás posilniž ve Vašich literárních podnicích a nabádej Vás k dalšímu vydávání Magazinu, kdeby také Waldsteinské sbírky se skvíti mohly . . . . Zpráva o Hurdálkovi mne zarazila. Vy příteli zasloužil byste u porovnání s ním kapitolní děkanství v Olomouci. Toho bych Vám, přisámbůh, ze srdce přál . . ." Dotknuv se Hurdálka Cerroni zajisté netušil, že Dobrovský za několik měsíců snaže se po podobném povýšení mocně rozechvěn bude. Ač ze slov Cerroniho by se souditi mohlo, že Dobrovský sám o kapitolní děkanství se ucházel, přece není nic o tom známo, nýbrž jisto, že on s Hurdálkem i dále v důvěrném přátelství zůstal.

Podle toho zdálo by se, že Dobrovský již tou ochablostí sklíčen nebyl, do které si na začátku roku stěžoval; ale bezpochyby jen se přemáhal a povyrážel, za kterýmžto účelem v měsíci máji také podniknul cestu do Lipska a Drážďan, kde mnoho obcoval Adelungovi a bedlivě prozkoumal rukopisné bible v bibliotece Drážďanské, jak to oznámil dne 8. června 1795 Durichovi listem, ve kterém mu také zprávu dává, že Puchmaier a V. Nejedlý dobře vyložili v sebraných písních zásady a pravidla nové prosodie, a mimo to rozepisuje se o příslovích hlavně ruských. Takto neustále mořil ducha a nervy beztoho již předrážděním skrze ustavičnou práci sesláblé; co okolo něho byli, pozorovali na něm neobyčejně prudkou popudlivost a jakési podivínství, které však za roztržitost, jakáž se při učencích často jeví, považovali, až konečně hrozný výbuch zuřivosti, který se poprvé v polovici června u faráře v Nové Roli (Neurohlau) na panství Falknovském, kde Dobrovský právě meškal, při něm ukázal, všecky o lítostném stavě, o duševní chorobě jeho přesvědčil. Jakmile se poněkud utišil, zajel do Karlových Varů a pil pak Chebskou hořkou vodu, aby obstrukcí žaludkových pozbyl. Dne 23. srpna píše Pelcl Cerronimu: „Dobrovský byl velmi nebezpečně nemocen: od včerejška však jest mu lépe." Sám pak píše Dobrovský Durichovi dne 7. září 1795: „Snadně mi prominete, že jsem na dvojí list Váš daný dne 15. a 19. června neodpověděl. Byl jsem totiž trápen po dva měsíce zlým duchem hypochondrie, zlem černou žlučí spůsobeným a tak

prudkým, že ani lázně Karlovarské ani vody Chebské zlo úplně vyhubiti nemohly. Nyní jsem v Praze a užívám Svatováclavských lázní a jiných prostředků, kterými naši lékaři obstrukce moje změkčiti chtějí. Ačkoli bych čísti a psáti mohl, přece mi radí, abych ducha nenamáhal, avšak dovolují, abych přátelům krátce psáti směl."

Kterak ale Dobrovský rady lékařské pamětliv byl, dokazuje týž list, v němž se mimo filologické věci také rozepisuje, že Rusové, jsouce původem Skandinavci, od Slovanů geneticky se liší, na kteréž jméno „Rus" od oněch přešlo. List ten neukazuje ani nejmenší stopy duševní pomatenosti a to bylo zvláštní první dobu při jeho nemoci, že nějaký čas byl ducha úplně jasného, načež opět se zkalil. Tak n. p. brzo po tomto listě sepsal žádost k císaři, aby mu propůjčil proboštství Staroboleslavské; žádost celá nejevuje nic neobyčejného, ale konec její prozrazuje, že Dobrovský končiv ji již při jasné mysli nebyl; praví totiž; „Žádatel doufá jistě, že vyslyšen bude, jelikož prosba jeho jest úplně spravedlivá a V. M. jako náš nejmilostivější král od milosti a milosrdenství Pána Boha ustanoven jste, lepší pořádek u nás a skrze nás Čechy, kteří svému králi upřímně oddáni jsme, uvésti." Žádost tu poslal Durichovi, aby ji císaři odevzdal. Ten když ji četl, zarazil se nad slovy právě dotčenými a nad tím, že prosba mimo obyčej, podávati ji nižšími úřady, zpříma císaři odevzdána býti má. Psal tedy Dobrovskému dne 22. září velmi přátelský list, v němž jej na neobvyklost jeho počínání upozornil a s strany výše uvedených slov připomenul: „Chcete-li, aby tento výrok, jenž také od úředníků, kteří Čechy nejsou, čten bude, Vám pro všecku budoucnost škodil?" Z přátelství tedy k Dobrovskému že žádosti císaři neodevzdal. Dobrovský k tomuto listu dne 4. října klidně odpověděl; o proboštství prý se hlásil ne tak sobě nýbrž k vůli příteli, jenž v okolí farářem jsa nikterak, ač mnoho zásluh má, pohnut býti nemohl o tu prebendu žádati, kterou kdyby Dobrovský byl dostal, část důchodů tomuto příteli byl by popustil; souhlasil s neodevzdáním žádosti a praví, když od cesty obvyklé, císaři podati prosby, nikterak odstoupiti se nemůže, císař nikdy neuslyší to, co by slyšeti měl od někoho, jenž se nebojí pravdu říci; a dokládá: „Znám nesnáze nabyti milosti, když ji císař z vlastního popu zení uděliti nechce. Já po ničem již se nesnažím, po ničem netoužím a ničeho žádati nebudu, i kdybych vším právem to učiniti mohl." V témž listě také činí filologickou poznámku: „K ustanovení původu slova bůh napadá mi obvyklé na Moravě rčení »do Boha n. p. mám toho« t. j. dosti, hojně, tak ža by byl Bůh bytosť sobě stačící, co Němci říkají selbstgenügsam. Více povím př iné příležitosti. Podle rady lékařské od nějaké doby nepracuji, ačkoli síly dušev ní úplně se zotavily; avšak tělo jest ještě poněkud ochablé — požívám jen ovoce a vody — a proto jest se mi napínání sil varovati." Ale duševní síly Dobrovského nebyly tak zotaveny, jak se domníval; dne 15. listopadu navštívil z Měšic Dlabáče

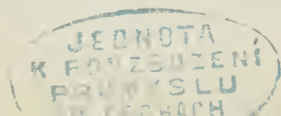
v Praze, ale když se do Měšic navrátil, ukazovaly se opět známky choroby jeho. Dne 17. listopadu psal Durichovi list v příčině žádosti své císaři neodevzdané a psal zcela jiným tonem než list dne 4. října daný; píše rozdrážděn a rozechvěn a chce příteli patrně ukázati svou nevoli: „Nepamatuji se, že bych Vám kdy byl psal, že jste dobře učinil, když jste mé žádosti nepodal... Již vidím, že vzdálený přítel nemůže stav věcí tak posuzovati jak skutečně jest, aniž koho prosbami nutiti lze jest. Dosti na tom, že jste buď nechtěl buď nemohl, jelikož jste se buď o mne buď o sebe bál, ačkoli Vás nyní klame paměť, když píšete, že já jsem nechtěl, aby se nestalo, čeho jsem dříve na Vás žádal, aby se stalo.“ Ohlašuje také že asi za osm dní se odstěhuje na zimu do Prahy; tam již věděli, že nemoc se pohoršila; píše dne 22. listopadu Dlabáč Cerronimu: „Náš Dobrovský, jenž mne před osmi dny zdráv duchem i tělem navštívil, nyní zase, jak slyším, hypochondrií čili lépe mluveno jakousi předrážděností a slabostí nervů jest trápen. Přál bych mu, Bůh můj svědek, nejpevnější zdraví. Mlčky, jako přítel, litujte osudu jeho.“

Skutečně nevolnosť ducha se ukazovala v těch dnech při Dobrovském měrou hroznou. Domníval se, že od Boha dostal dar prorocký, že ustanoven jest připravovati lid na příchod „toho, jenž přijíti má,“ že určen jest slovanské národy osvěcovati, že nová doba vzejíti má v Čechách, kde tedy všichni dobří sejíti se mají atd. Zvláštní při něm bylo, že jsa chorobou zajat, vedle nejvznešenější mluvy kladl výrazy méně spůsobné, někdy až sprosté, tak že takové slovo, jemuž se vedle jemných mravů svých v obcování vyhýbal, vždy jest znamením, že duch jeho v té chvíli úplně sobě volným nebyl. Utkvělé jeho myšlénky záležely na blouznivosti, v níž ovšem jeho šlechetná povaha se zjevovala: narážky písma svatého na dobu panování čistého ducha, ideji o chiliasmu splítal s filantropickými myšlénkami tehdejšího zednářství, s filosofickými názory Pythagorejcův o číslicích, jež ovšem také v zednářství svou důležitost měly; jindy zase blouzní, že by přece bylo možné, naleznouti prostředek od smrti a horlí pro říši nebes na zemi, pro blaho vlasti a národu. Avšak nejlépe se pozná jeho blouznění z listů jeho, které, pokud jsme jich dostati mohli, zde klademe.

Tak psal dne 24. listopadu 1795 Durichovi: „Dne 9. t. m. nabyl jsem úplného zdraví a předpověděl jsem výsledek bitvy dne 10. svedené hraběti z Nostic a jiným; to jest důkaz, že mi ostatní mocnosti ducha nescházejí a že budu lidi moci přesvědčiti, že dar proroctví propůjčený mně od Otce světla není přeludem člověka nemocného. Děkuji tedy Bohu, od něhož každé dobré nadělení přichází, za ten dar, kterého když dobře užiju, vlasti prospěti moci budu. A co mně po Bohu dražším může býti, nežli vlast? Avšak i cizincům a všemu lidstvu chci býti prospěšným; proto od 11. t. m. nic téměř nečiním, leč k čemu mne duch pohání. Věru mohu k sobě vztahovati onen výrok Danielův 7, 28: Já Daniel mnoho

myšlénkami svými kormoutil jsem se a tvář má proměnila se na mně, slovo pak v srdci svém zachoval jsem. Divným způsobem naložila se mnou prozřetelnost Boží od dětinství mého, ještě více však nyní, kde vyzkoušen jsem nedùživostí těla. Evangelium sv. Matouše kap. 24. o věcech, které příchod Kristův předcházeti mají, divným omylem četl jsem již na 24. neděli rolníkům Měšickým a opět, když jsa v Praze za jakousi příčinou na venek musel, stalo se, že v neděli 26. čili poslední též evangelium jsem tamtéž četl latinsky při mši, německy a česky po mši. Sluší totiž v třetím věku světa třemi jazyky kázati evangelium, předkem Slovanům, pak jiným. Co Vy jste o slovanském všemu národu společném a církevním jazyku ve smyslu historickém bludně napsal, správně jste pověděl ve smyslu prorockém t. j. o době, která nyní začíná a ve které národ slovanský daleko široko rozložený po zemi jméno vezme od *Slávy*, jelikož Bůh veliké věci na Slovanech a skrze Slovany zjeví světu působením toho, jejž Duch svatý řídí. Všichni milovníci pravdy a dobra naplněni budou dary; splní se totiž nyní po třetí ono slovo Joelovo: *vyleji ducha svého na všeliké tělo.* Každé proroctví *třikráte* se splní, ježto jsou *tři*, kteří svědectví dávají a *trojí* jest říše prozřetelnosti Boží: přírody čili Otce, milosti čili Syna, svobody a lásky čili Ducha svatého, který vyvolené připravuje na příchod krále člověčenstva, jenž královati bude po skončení věku. Co pak žádný z Vídeňanů nevidí neb netuší začátek strastí? Čta evangelium poslední neděle po německu, nemohl jsem se slzí zdržeti, jelikož neštěstí celé říši německé hrozí. Do zemí Slovanů, již mír milují, sejdou se všichni vyvolení, jimž rádi práva pohostinská prokážeme. Doufám, že Vy brzo do Čech přijdete. Všechno totiž má se na dřívější stav přivésti. Též doufám, že Josef František, nyní císař německý, se svou nevěstou, dcerou krále francouzského a se svou sestrou, která Čechy miluje, přijde k nám. Když Francouzové, jak snadně se státi může, od hranic německých odraženi budou, navrátí se české pluky domů, aby synové matky ovdovělé a bezdětné mohli těšiti, jichžto modlitbami naše zbraně požehnány budou. Divný, neslýchaný, k víře nepodobný [těm, již jediné své síle důvěřují] převrat všech věcí uvidíme všichni, kteří až na konec vytrváme. Mor a hlad nedotknou se nás, ale jiných, když přijde slovo jeho: „pozná se prorok, kterého poslal Hospodin v pravdě“ (Jerem. 28, 8.) Ztratí smlouvolomný král pruský Slezsko, jež ku království českému náleželo, Sasík, jelikož špatné jeho rady poslechnul ztratí Lužici. Království české rozmnoží se nesmírně a vyvine se mohutně; Polska, trestaná pro zanedbání řeči mateřské (šlechta totiž milovala více franštinu, mrav a šat cizí) pokvěte opět; ruské cárství se rozmnoží a rozšíří až k hranicím Persie a Indie t. j. slovanský národ zpětným chodem dotkne těch krajin, které původně obýval. Odtud příbuznost jazyků a národů a myslím, že pokynutím Prozřetelnosti ruská cárovna slovník všech jazyků vydati kázala, který já správněji po částkách opět vydávati budu. Již se

opět chystám na cestu do Ruska se soudruhy prací, které naleznu. Ale dále mi bude cestovati, aby se vidělo, že moudrost Indův, filosofie Řeků, sprostnost evangelia z jednoho pramene se vyprýštily a k němu se navracují. Rozlije se tedy světlo s výše po všem míru dříve, než přijde ten, jenž v slávě se ukáže. Začíná oddělování ovcí od kozlů. Čtěte, prosím, hlavu XI. ad Hebræos a víra Vaše se upevní. Můžeť Bůh zajisté ještě větší věci učiniti, ale nyní užívá prostředků podle zdání přirozených. Hvězdy spadnou — t. j. vlasatice se přiblíží zemi, způsobí přívaly mořské, pokazí vzduch, odtud přijde mor atd. Že tlak vzduchu nemocným škodí, ukázalo se dne 11. listopadu u bratří milosrdných. Že se rodí příšery, které žravostí krev a šťávy kazí, zvíme skrze Angličany, kteří jazyk a náboženství Irčanů od tolika století potlačovali. Ale již se nyní začne jiný pořádek, jiný obrat. Co bylo první, bude poslední a naopak. První přede všemi budou Čechové, jak kdysi Židé, nejen podle etymologie (Čech od číti) nýbrž také podle zachování zděděných po otcích ctností t. j. dobromyslnosti, věrnosti a trpělivosti. Co jsem o věrnosti slovanského národu před Leopoldem řekl, tomu jen málo lidí dobře porozumělo a člověk — jistě neznaboh a nepřítel Čechů — když ta řeč tiskem se vydávala, úmyslně a rouhavě změnil ona prorocká slova Es ist in Wahrheit aller Aufmerksamkeit werth, wie wunderbar die Vorsehung die Schicksale ganzer Nationen leitet und bestimmt v ta, která v tištěném spisku se čtou: wie sehr sich die Lage aller Völkerschaften geändert hat. Chlapovský onen člověk, který ani se mne netázav má slova byl zfalšoval, jest nyní předseda, jak slyším, té rady ve Vídni, která o opravě škol se radí. My Čechové nepotřebujeme rady těch lidí. My sami sobě v tom jsme dostatečni, jelikož nadáni jsme od Boha těmi vlohami, kterými svět říditi chtějí oslové Vídenští. Na nás se má žádati vzor, podle kterého studia opraviti se mají. U nás se narodí světlo a již narodilo se, které také k jiným se rozšířiti má, již je vděčně přijati chtějí. Vídeňští však ať bedlivě uvažují slova Luk. 21, 34: Varujte se, aby snad nebyla obtížena srdce vaše obžerstvím a opilstvím a pečováním o tento život, aby nepřišel na vás náhlý ten den. O nás však, mníme, že řečeno jest: Bděte, všelikého času se modlíce, abyste hodni jmíni byli ujíti těch všech věcí, které se budou díti a státi před synem člověka. Radím tedy všem dobrým, aby co možná rychle do Čech se odebrali anebo cítíce vnuknutí ducha aspoň déle mu neodporovali. Ó kdybyste bratře již byl zde, abych Vám — ač potřeboval-li byste ještě mého návodu — jsa zasvěcen do všeho, co Boží Prozřetelnost s strany blaha, vykoupení a svobody národů zamýšlí, ukázati mohl tajemství písem. Mně se děje totiž to, co se dělo apoštolu Pavlovi. Viděl jsem světlo ne jedenkrát nýbrž častěji, měl jsem sny, vidění, avšak nyní všechno vykládati nemohu. Duch věje, kdy a kde chce. S strany času, kdybych to vysvětliti chtěl, nejvíce jsem na rozpacích, avšak

jest potřebí trpělivosti. Den ode dne pokračuji. Všecko má svůj čas. Znali jste horlivost ducha mého prospívati ve všech užitečných vědách. Tak odměňuje Bůh věrné služebníky své. Když jsem před t ř e m i lety ze slovanských kodexů v Moskvě různá čtení vypisoval, ještě jsem netušil, že se stane kdysi, abych mimo písmena také smyslu apokalypse porozuměl. Čtěte, prosím, kapitolu XIII. a uvažujte, zdali o Francii a Německu není povědíno to, co se tam čte. Pozdravujte všecky přátely a všecky dobré lidi.“

3

Podpis ten, rovnostranný trojhran a v něm trojka, s dostatek dokazuje, že myšlénky zednářské v pomatenosti Dobrovského velmi bujněly; rovněž blouznění chiliastické a očekávání říše dobra a čistého ducha mocně v něm působily a přepínání sil ustavičným studováním jmenovitě biblí staroslovanských přivádělo do churavé mysli jeho též obrazy apokalypse. Sebevědomí, které přes všecku skromnost v něm vždy živé bylo, předrážděností nervů velmi zmohutnělo až na nejvyšší stupeň přepjatosti a odtud snad zrodila se v něm chorá myšlénka, že duchem prorockým nadán a povolán jest, říši čistého ducha připravovati a sice pomocí Slovanstva a že tento obrod světa má vycházeti z Čech, které byvše posud posledními nyní již státi se mají prvními. Avšak nejen Durichovi zjevil přeludné myšlénky své, nýbrž psal je také jiným n. p. Ribayovi, který nás o tom zpravuje v listu daném Cerronimu dne 25. listopadu 1795, v němž praví, že Pelclem dostal příjemnou zprávu o lepším spůsobě zdraví Dobrovského, avšak že velice se podivil, když dne 23. listopadu od něho list daný dne 12. listopadu obdržel, v němž mu o tisícileté říši ducha, o sektě čistého ducha atd. psal, načež prý zavírá list těmito slovy: „Arciť musím si dáti líbiti, když myslíte, že blouzním. Tak jsem sám sobě přicházel, avšak nemohu světlu odolati, aniž to chci, aniž to smím.“ Ale dokládá Ribay, několik míst toho listu bylo úplně rozumně psáno. To bylo zvláštní, když nemoc jej napadala, že psal o věcech vědeckých zcela správně a náležitě, ale vedle toho proplítal listy utkvělými ideami, tak že ten, komu psal, buď ani toho nepozoroval, anebo jej za podivína považoval, což se také zvláště v pozdějších letech stávalo při ústních rozmluvách; mluvil-li s dobře známými, kteří hned poznali, že duch jeho právě chorý jest, nezáleželo na tom, ale trapné bylo, když podobným spůsobem mluvil s příchozími a tito pak druhý den, když duch jeho jasný byl, k předmětům jeho blouznivých řečí se navracovali a rozpravu o nich dále rozpřádati chtěli.

Jak svrchu dotčeno užíval Dobrovský, když nápad nemoci měl, proti svému obyčeji výrazů, kterých jsa zdráv nikdy nekladl. Tak psal Antonovi dne 6. prosince 1795: „Nápad, slovo S l a v i odvoditi od l a b e, z l a b e prozrazuje h r o z n o u n e v ě d o m o s t jazyka slovanského.“ A pověděv pak své zcela správné mínění a opodstatniv je analogickými doklady píše dále, že

české spisy ve Švédsku nalezené doufá pro Čechy obdržeti, ovšem prý na druhé cestě do Švédska a praví pak doslovně: „Lužických listin neviděl jsem tam žádných. Bez toho bude Lužice opět a sice brzo připojena k Čechám, a proto musel bych se bedlivěji po nich poptávati. Na str. 261 v díle mého starého přítele Duricha „Bibliotheca Slavica" vychvaluje se Váš spis Erste Linien. Místo třetí svazek vydati měl byste jako Němec a přítel Slovanův ono dílo na německo převésti. Zajisté nebudete litovati, když Vám dám klíč k proroctvím tam obsaženým. Teď Vám jen mohu říci, že Vás navštívím. Jen uschovejte kartu zde přiloženou. Kdoby jen byl o tom snil, že Slované k tak velikým věcem určeni jsou." Antonovi byl ten list velice podivný, ale brzo pozoroval, že Dobrovský duchem volný nebyl. Ale Pišely, jemuž Dobrovský touž dobou jako Durichovi a Ribayovi psal, snad netušil, že Dobrovského duch zkalen jest; z odpovědi Pišely-ho dané dne 4. prosince 1795 se dovídáme, že Dobrovský, jak Durichovi byl psal, hledal soudruhů na cestu do Ruska a Indie a mimo to máme v něm doklad na číslicovou mystiku zednářskou: „Tajemství deviti číslic neznám aniž udati mohu příčinu, za kterou kruh v 360 stupňů rozdělen jest; vždyť věděl-li bych tu příčinu, byl bych podle výroku Vašeho určen kalendář dělati, což ovšem si dobře vyložiti neumím. Já jen asi vím, že kruh proto v 360 stupňů se rozděluje, jelikož číslo to nejvíce dělitelů připouští. V tom chci býti Vaším nejpilnějším žákem a všecku práci vynaložiti, abych úlohy Vámi dané pochopil a rozřešil . . . . Prosím vyučujte mne matematice; jelikož mne za žáka míti chcete a spůsobilého k tomu mne uznáváte, chci jím od srdce rád býti . . . Zdali bych, i kdybych ještě déle se učiti musil, s Vámi Polskem, Ruskem až do Indie cestoval, jest otázka, které velice rád přitakuji a na uskutečnění tohoto zámyslu velice se těším."

Také Puchmaiera najímal jako Pišely-ho za pomocníka při provádění svých ideí. Víme to z odpovědi, kterou Puchmaier na list Dobrovského nám neznámý dne 10. prosince 1795 dal: „Váš list jsem několikráte s nevýslovnou radostí četl. Kýž dá Bůh, aby Vaše proroctví se splnilo, Vaše i moje přání se uskutečnilo a tak blaho a štěstí, o kterém již mnoho let sním, v život vstoupilo. Nic si tak nepřeji, než dáti Vám důkazy, které by Vás o mé vřelosti k milé vlasti a řeči mateřské přesvědčily . . . Nemohu sice předvídati, k čemu od prozřetelnosti a od Vás v novém pořádku věcí ustanoven jsem, jelikož ještě v hustých tmách tapám; ale jsem přesvědčen, když Vy nové světlo nad námi rozsvítíte, budoucí štěstí mé již spůsobeno jest. Máte-li mě za důvěry své hodna, prosím dejte mi vysvětlení o cedulích mně zaslaných a o nastávajících reformách, na kteréž toužebně očekávám . . . . Ačkoli jsem svou řeč mateřskou nade všecko miloval a její nepřátele nenáviděl, nyní přece má láska a nenávisť nejvyššího stupňu dostoupily. Váš

list mě elektrisoval a horoucí vlastenectví moje ještě více rozplamenil. Kdy však přijde blažené okamžení našeho vykoupení? Zachraňte nás, sice jsme ztraceni. Zachraňte nás; požehnání nebes přijde na Vás a všichni věrní Čechové rozradostnění budou Vám blahořečiti a jako andělu strážnému se Vám klániti!“ Z této odpovědi Puchmaierovy jde, jakou moc Dobrovský nad duchy mladšími měl a jak nadšenost, s kterou listy své v době té psal, blouznění jeho zakrývala; neboť Puchmaier, jak z listu daného dne 23. září 1795 Dobrovskému jde, věděl o nemoci Dobrovského a v prosinci přece vzletem blouznivým mistra svého unésti se dal.

Na samém sklonku r. 1795 zdálo se, že Dobrovský se uzdravuje; ale tato naděj trvala jen krátce, neboť sotva několik dní pookřával, hned zase odnepadal. Dne 22. prosince 1795 píše Dlabáč Cerronimu: „Dobrovský teď jest úplně zdráv. Mešká nejvíce v Měšicích, kde velmi veselo jest. Nedávno byl v Praze a za důkaz, že se úplně zotavil, sám kladl, že zamilované studium, slavica totiž, jej zase těší. Z jara půjde do hanáckého pohoří pít žincice, aby zdraví své utužil.“ Ale již 30. t. m. píše opět: „Dobrovský má se chvílemi jako jindy, chvílemi blouzní, ale ne již tak silně, jako dříve. Tyto dni jel do Horšova Týna navštívit matky své.“

Na začátku r. 1796 byl bezpochyby zajat myšlenkou, reformy, o kterých Pišely v listě svém se zmiňuje, v život uváděti. Sepsal opět jakýsi spis na císaře, ale tentokráte již nežádal Duricha, aby jej císaři odevzdal, nýbrž dvorského rady Zippe-ho, kterému spis zapečetěný dne 14. ledna z Horšova Týna poslal. Když mu Zippe odpověděl, že spis jen podati může, když Dobrovský dovolí, aby jej dříve rozpečetil a přečetl, dal Dobrovský sice svolení své k tomu, ale činil Zippe-ovi zároveň výčitky. Když pak Zippe spis přečetl, dal Dobrovskému dne 2. dubna zprávu, že paket císaři odevzdati považoval za neradné a nemožné hlavně proto, aby Dobrovskému neuškodil: „Vaše úmysly mohou býti snad nejlepší; nicméně by však byly vzbudily trvanlivé podezření proti Vám a veřejná pozornost by se již od Vás neodvrátila. Vracím Vám tedy balík, jak jsem jej obdržel, a prosím, nepovažujte mě proto za muže, který snad nehodně smýšlí.“

Jak Dobrovský nesplnění žádosti své přijal, nevíme; ale zdá se, že poněkud mysl jeho se vyjasnila, an s to byl snášeti, když přátelé mu o nemoci jeho psali napomínajíce ho, aby zdraví svého bedliv byl. Tak zmínil se Ribay k němu dne 21. ledna 1796: „O Vaší nemoci slyšel jsem již dříve než ve Vašem listě daném dne 12. listopadu; neboť přátelé pražští každý s politováním mi o ní psali. Pravý spůsob nemoci však mi vyložil teprve arcibiskup Stratimirovič ve Vídni těšiv mne zároveň, že nemoc již se polepšila. Co jsem cítil při zprávě té a co posud cítím, nemohu Vám popsati . . . . Bylbych si ovšem přál raději něco o slovanské literatuře než o osvícenosti slovanského národu a o chiliasmech slyšeti. Upřímně se přiznávám, že do věci té ani se vpraviti nemohu. To jest jisté, že Vás pro-

zřetelnost určila k osvícení Slovanstva a v literárním smyslu již se to také vyplnilo; také Praha již se slavnější ani státi nemůže, nežli se již stala Vámi a Vám podobnými muži. Kýž v oboru literárním všecko objasníte, k čemu jste určen a seč Vy jen sám jste. Vzmužte a seberte se drahý příteli! Vynaložte všechno na úplné uzdravení a zachování svého života.“

Čilý duch Dobrovského nedal si pokoje; jakmile se cítil volnějším, již zase pracoval a v té době nejvíce o zvláštním vydání svého cestopisu obšírnějším než bylo pojednání ve spisech učené společnosti. Ale i v těch volných chvílích byl velmi dráždivý a velice jej mrzelo, že učená společnost na místě něho jmenovala sekretářem astronoma Strnada. V únoru r. 1796 meškal na venkově a vrátil se do Prahy zdánlivě úplně zdráv; přátelé jeho dávali příčinu náhodě, která mu zdraví vrátila. Psal o tom Pelcl dne 6. března 1796 Cerronimu: „Dobrovský jest úplně zdráv jak nikdy nebyl. Lékař jeho mi tvrdil, že náhodou se uzdravil. Nedávno jsa na venkově procházel se s farářem; tu přiběhl veliký řeznický pes, vjel mu mezi nohy a svalil jej, čímž Dobrovský se tak ulekl, že jako smrť bledý byl. Toto otřesení, jak lékař se domnívá, přivedlo čivy jeho opět na dobrou míru. Málo teď se ukazuje mezi lidmi a skládá popis cesty své Ruskem a Polskem, který brzo tiskem vyjíti má. Na mne a celou společnost učenou se hněvá, jelikož jsme mu sekretářství odňali a Strnadovi odevzdali. Ale to se stalo, když byl pomaten; ovšem měli jsme čekati; ale kdo mohl případ se psem předvídati?“

Že pak Dobrovskému se z jara r. 1796 skutečně dařilo lépe, patrně vidíme z listu daného dne 20. března v Praze Cerronimu, jímž mu odpovídal na list přátelský těšící a v němž o nemoci své a jak posud léčen byl, vypravoval: „Kterak mám Vám vděčné city své vyjádřiti a slovy za přátelskou soustrasť děkovati? Mezi vzdálenějšími přátely jste Vy první, který mne od mnoha měsíců dopisem poctil, kdežto jiní z bázně nebo z rozpaků jen číhati se zdáli, jestli za šíleného prohlášen nebudu. Tak daleko to nepřišlo; a také dlouho nepoznávali pravou podstatu mé nemoci. Právě umřel Dr. Radnický, který by mne čemeřicí (Helleborus nigra) byl zničil, kdybych se na venek nebyl utekl, abych užívati nemusil. Na začátku měl ovšem dobře, avšak dával mně příliš dlouho té pekelné lankvary užívati. Ale konečně jsem se uzdravil tím, že jsem přestal užívati a nejpřísnější dietu zachovávám.[1]) Co jsem v Praze, obírám se novým rozmnoženým vydáním švédské cesty, kterého výtisk Vám přinesu. Neboť chci Vaši znamenitou žinčici chlastati, abych ztučněl. Morava jest mi mnohem zdravější než naše tvrdší Čechy. Jelikož mi zdravé brněnské švestky nabízíte, přijímám netoliko toto nabídnutí nýbrž prosím o ně . . . . Těším se, že Vás uvidím, i kdybych Olomoucem jel, budu se tak dlouho točiti, až také do Brna

[1]) V listě k Puchmaierovi koncem února dietu tu jmenuje pythagorejskou.

přijdu.“ Také Durichovi psal o nemoci své; list ten sice se nezachoval, ale z odpovědi Durichovy, která před rukama jest, poznáváme, co asi Dobrovský byl psal; odpovídá totiž Durich dne 31. března 1796: „Co o takových nemocech, s strany kterých jste se dokládal Aristotela, soudím, pravím upřímně, že již před jedenácti lety jsem se obával, aby Vaše bezpříkladná horlivost, kterou jste se rozmanitým vědám věnoval, Vašemu zdraví neuškodila.“ V témž listě dovídáme se, že Dobrovský touž dobou se snažil, aby české gymnasium, za které Hentschel ze Sternheimu r. 1791 byl žádal, zřízeno bylo v Sázavě, kde kdysi sv. Prokop s mnichy svými staroslovanské obřady církevní vykonával; neboť vyslovuje Durich přání: „Kéž se Vám podaří u císaře obdržeti, aby v Sázavě české gymnasium se zříditi mohlo.“ Také na vydávání časopisu Slavia opět pomýšlel, jak Antonovi dne 15. dubna 1796 psal: „Vaše Slavia již před několika lety navržená mne na cestách mých velmi zaměstknávala, a ještě té myšlenky se zříci nechci. Kdyby každý rok jen malý sešit se vydal, mohl by leckterého dřímajícího probuditi. Tohoto léta pocestuji, na díle také za příčinou Slavie, do Uher. K vůli všeobecnému užitku měla by se vydávati latinsky, avšak pro německy psaný spis nalezne se snáze nakladatel.“

Na léto měl Dobrovský úmysl piti na Moravě v hanáckém pohoří, tedy v Bystřici pod Hostýnem, žinčici a odtud se podívati do Uher k Ribayovi a též Cerroniho v Brně navštiviti. V dubnu navštívil Hurdálka v Litoměřicích a vrátiv se psal Cerronimu, že na zpátečné cestě k němu do Brna zavítá, zatím že tisk jeho švédské cesty, k níž přičiněn bude dodatek, bude dohotoven a žádá Cerroniho, by nějakého kněhkupce v Brně vyzval, aby několik výtisků do komise vzal, jelikož ta věc také Moravany zajímati bude. Zároveň prosí, aby vyřídil biskupovi Brněnskému[1]) jeho díky za účastenství, které pro uzdravení Dobrovského vyjádřil, až se mu bude moci sám poděkovati. Spůsob jeho zdraví byl té doby dobrý; pln radosti psal mu Ribay dne 17. máje 1796: „Má radost nad Vaším uzdravením nyní jest dokonalá a radují se také se mnou všichni, kteří Vás skrze mne znají, tím více, že naděj mají Vás letos v Uhrách uvítati.“ V měsíci máji vypravil se Dobrovský na Moravu zároveň s apelačním radou Schepplem, který též byl hypochondrista jako on. Nezdá se však, že se mu v Bystřici dobře dařilo; Ribay několikráte Cerroniho se tázal po zdraví jeho a zdali ho nenavštívil v Brně, odkudž pak do Uher, jak slíbil, přijíti měl. Tak se opět tázal dne 30. srpna dokládaje, že o zdraví Dobrovského se bojí.[2])

[1]) Byl to Jan Lachenbauer, bývalý rektor generalního semináře ve Vídni, od r. 1786—1799 biskup Brněnský. Nebožtík Volný o něm pravíval, že prý byl zednařem.

[2]) Že však asi té doby od práce nepřestával, dokazuje list Griessbachův daný Dobrovskému dne 15. srpna, v němž mu za různočtení starosl. k Nov. Zákonu děkuje: „Uvidíte, že jsem Vašich výpisků svědomitě užil a jmenovitě popis kodexů že Vašimi slovy beze změny vytištěn jest. Kéž Vaši vzácnou ochotu aspoň poněkud budu moci odvětiti.“

Do Uher Dobrovský nejel, ba ani snad Cerroniho nenavštívil: kdy se do Čech vrátil, také nevíme, jen to jisto jest, že začátkem září byl v Praze, ale bohužel opět na mysli nezdráv; dává o tom zprávu Pelcel Cerronimu dne 10. září 1796: „Dobrovský přišel sem do Prahy. Druhého dne chodil s myslivci Chrudimského kraje maje červenobílou kokardu na klobouku. Tito myslivci, asi 300 mužů, táhli všemi třemi městy k nejvyššímu purkrabí s hudbou a Dobrovský s nimi v první řadě. Nyní myslí celé město, že z pěti jednoho se mu nedostává. Včera myslivci odtud k Plzni odtáhli a Dobrovský prý s nimi jako polní kaplan. Buď si, jen kdyby s nimi nebyl celým městem chodil. Ke mně nepřišel a já ne k němu: on se mne štítí a já se ho bojím.[1]) Mám lítost velikou." A v doušce dokládá: „Právě jsem mluvil s Dobrovským. Vrátil se a zůstane zde. Vzkazuje Vám, abyste pro jeho listy na poštu šel. Pravil mi, že na Moravě mnozí se po mé české kronyce ptali." Ale za několik dní způsob jeho zdraví opět se zhoršil. Dne 19. září píše Ribay Cerronimu, že osud Dobrovského se ho velmi bolestně dotýká a dne 28. listopadu: „Zprávy o Dobrovském z Prahy jsou velice smutné; zdá se, že pro vědu a literaturu ztracen jest: to by byla nenahraditelná škoda a ztráta!"

Tak se ustavičně tehdáž střídala při Dobrovském zdravota a choroba mysli; koncem roku 1796 však se utišil a podniknul cestu do Vídně s hrabětem z Nostic, poněvadž strýc jeho bývalých žáků hrabě Nostic, president dvorské rady válečné byl umřel. Ve Vídni však nelenil, nýbrž pilně navštěvoval dvorskou biblioteku a probíral pozorně staré biblí české, zdali v nich nenalezne stop, že podle překladu staroslovanského složeny jsou. Chtěl se tenkráte ucházeti o faru Dolanskou na Olomoucku; jakmile však slyšel, že se o ni také hlásiti chce František Polášek, bývalý vicerektor Hradištského generalního semináře, muž a kněz velmi zasloužilý, upustil od úmyslu svého a podporoval žádost Poláškovu jak ve Vídni tak u brněnského gubernia, an Cerronimu Poláška listem daným ve Vídni dne 18. ledna 1797 vřele odporučil psav mezi jiným: „Konsistoře málo dbají o zásluhy profesorův, tím více měly by to zemské vlády činiti, jinak by profesoři k výdatnější činnosti pobádáni nebyli. Kdoby budoucně ještě se chtěl státi profesorem . . . Čím více o tom přemýšlím, ztrácím všecku chuť, ještě jednou pro sebe něčeho žádati . . . . Opakuji svou snažnou prosbu, kterou když naplníte, mě sobě více zavážete, než kdybyste mně byl cokoli milého učinil." Koncem února vrátil se z Vídně úplně zdráv, jak Dlabáč Cerronimu dne 16. března zprávu dal: „Dobrovský vrátiv se jest náležitě zdráv. Bůh jej zachová ještě déle, jelikož jest pravý učenec, lidumil a podporovatel všeho dobrého. Jemu děkuji mnohé vědomosti. Miluji a ctím jej a kdyby mne neštěstí jej přežiti potkati mělo, popelu jeho ještě žehnati budu." V březnu navštívil churavou

---

[1]) Prostrkaná slova psal Pelcel česky.

matku svou v Horšově Týně, kterou nějaký čas věrnou láskou synovskou opatřoval, tak že mu Pelcl v příčině té dne 18. dubna 1797 psal: „Že nemocnou matku svou tak pilně ošetřujete, zajisté jednou v životopise Vašem stkvíti se bude.“ Od konce dubna pak jezdil po návštěvách u přátel a meškal pak v Praze až do srpna, kamž Duricha, jenž na pensi v Turnově žil, dne 21. června k sobě zval: „Chceteli biblioteky pražské prohlídati, budete mě míti průvodčím a pomocníkem. Zalíbí-li se Vám něco z mých sbírek, bude Vám k volnému užívání. Popřejete-li sobě navštiviti sv. Prokopa (t. j. Sázavu), postarám se, aby se to stalo bez Vašich útrat.“ Přítele Duricha ujímal se pravou přátelskou věrností. Když Durich totiž po zrušení kláštera Pavlanského ve Vídni přístřeší ztratil a žádav za práce po několika let ve dvorské bibliotece konané o pensi, tři sta zlatých ročního výslužného obdržel a do rodiště svého Turnova se odstěhoval, přimlouval mu Dobrovský, aby o zvýšení pense osobní přílohou se ucházel a přivedl tuto žádost přímluvou mocných přátel ke šťastnému konci, ana pense Durichova na pět set zvýšena byla. V Turnově koupil si Durich malý domek, založil při něm pod kopcem Kozákovem zahradu a vedl vedle studií svých idyllický život, z kterého bohužel hmotnými starostmi, které na sebe koupí domku uvalil, rušen býval; hmotné poměry jeho byly tak stísněny, že ani cesty do Prahy se odvážiti nemohl. Proto mu psal opět Dobrovský dne 13. července 1797, aby do Prahy na jeho útraty přijel a slova, kterými list svůj zavřel, ukazují vřelou náklonnost k starému příteli: „Též já bych si přál nějaké Sabinum vzdělávati. V Měšicích hledíval jsem z daleka na kopec Kozákov a hledím nyní naň tím příjemnějším okem, an vím, že na úpatí jeho Vy bydlíte.“

Co v Čechách meškal, zanášel se Dobrovský studiemi jazykovými a starožitnou historií Slovanů: ale bohužel v měšíci září ukazovala se opět jeho nemoc; ač ne silně přece však kalila jeho vědomí. Již dne 3. září míhá se mu osudná trojice v listě k Durichovi: „Netoliko ve věcech božských nýbrž také lidských sluší trojici bedlivě uvažovati.“ Věda, že při prvním výbuchu mu pomohl vzduch venkovský a pokoj ode vší práce, odebral se v čas vinobraní do Rakous, kde Vídeň sice navštivil, ale nejvíce na venkově při vinobraních meškal. Takto poněkud posilněn jel z Rakous na Moravu, porovnal v Olomouci české texty biblické s nejstaršími vídeňskými, navštivil za touž příčinou Rajhrad a odebral se pak do Brna k příteli Cerronimu. Zde v Brně byl opět zachvácen nemocí, ale moudrým ošetřováním Cerroniho a jeho sestry brzo se zpamatoval a zotavil a přátelská něžnost a šetrnost, s kterou se k němu měli, utkvěla mu tak v paměti vděčné, že ještě r. 1808 Cerronimu psal: „Věčně nezapomenu, kterak jste mě laskavě v Brně přijal a choval v době, kde jsem pro churavost svou tolik útěchy a shovívavosti potřeboval.“ Z Brna si přivezl také několik stromků brněnských švestek: švestky ty mu velice chutnaly a dědily a proto si vzal několik stromků s sebou. aby si ovoce sám vypěstovati mohl. Děkuje z Prahy Cerronimu

za upřímné pohostinství dne 10. prosince 1797 listem německy psaným, přičinil na konci slova česká: „S těmi velkými stromky měl jsem na cestě peklo, však ale dobře porostou.“ Toho roku měl Dobrovský, jak Pelcel dne 30. července Cerronimu psal, úmysl do Dalmacie právě k Rakousku připojené se odebrati, aby jazyk tamnějších Slovanů poznal; avšak nepřišel tam ani toho roku ani pozdějších let.

Z výletu do Rakous a na Moravu vrátil se Dobrovský v druhé polovici listopadu do Čech a chválil si zdraví, že vzduchem mírnějším a povyražením s přátely se upevnilo. V posavádním průběhu nemoci Dobrovského se pozorovalo, že spůsob jeho se lepší, jakmile na čerstvém vzduchu se pohyboval a lehkou prací tělesnou v přírodě se zabýval. Protož radili mu lékaři, aby v Praze neb v okolí zahradu koupil nebo najal, by prací zahradnickou, která jeho zdraví výborně dědila, se zaměstknávati mohl. O radě té se zmínil již dne 21. července r. 1797 v listě k bývalému chovanci svému, hraběti Bedřichovi z Nostic, který po smrti otce svého († 29. září 1794) v statky rodinné se uvázal. Když Dobrovský do domu Nosticův r. 1776 přišel, bylo hraběti Bedřichovi patnáct roků a s ním jako nejstarším a nejnadanějším chovanců svých Dobrovský nejvíce se zabýval, tak že mladý hrabě nejen ve vědách znamenitě prospíval, nýbrž také v šlechetný, čistě humanní a statečný karakter se vyvinul, který věrnou vděčností, nelíčenou úctou a upřímným přátelstvím učiteli svému oddán a zavázán zůstal. Nikde se také netajil, že vědomosti a vážnosti, z které se u všech těšil, děkovati má výtečnému učiteli svému a proto také rodina jeho přenesla na Dobrovského touž úctu a lásku, kterou otec k němu měl. Tak psala manželka hraběte Bedřicha, Anna, s kterou se r. 1795 byl oddal, dne 16. máje 1798 Dobrovskému: „. . . . přičiňuji jen, že toho muže vždy hluboce ctíti budu, který přátelství své mému Bedřichovi tak osvědčil, jak Vy jste to činil.“ A jak hrabě Bedřich sám dětem svým úctu k svému vychovateli vštěpoval a jak velice oni si Dobrovského vážili, jde z listu, který nejstarší syn hr. Bedřichův, Robert, dne 24. máje 1820 Dobrovskému psal: „Jakou radost jste mi listem svým spůsobil, může si představiti jen ten, jenž úctu a přátelství zná, které chovám k tomu muži, jemuž otec náš nyní již v Páně odpočívající za vychování své děkoval a kterého posud za člena rodiny považujeme.“

Při takové lásce a vděčnosti, kterou hr. Bedřich k vychovateli svému měl, nelze se diviti, že přání Dobrovského dne 21. července r. 1797 projevenému hned se naklonil a si umínil, je co možná splniti. Odepsal mu z Karlových Varů dne 3. srpna, že dlouho přemýšlel o úmyslu Dobrovského, proto že Dobrovský jeho provedením „budoucího klidu a spokojenosti nabyti doufá.“ A výsledek přemýšlení svého píše Dobrovskému takto: „Jestli by Vám nájem neb kup zahrádky a bytu v Praze nebo v okolí milejší byl, jestli byste jedno nebo druhé snáze a místnost podle své chuti naleznouti

mohl, to musí teď býti Vaše starost a nejdůležitější práce. Musíte běhati, poptávati se, pilně oznamovatele novin čítati, místnosti prohlížeti a zkoumati; ale naleznete-li něco, co by se pronajímalo neb prodávalo a Vám se dokonale líbilo, nepouštějte se sám do ničeho. Neb kupné a nájemné některý z mých hospodářských úředníků lépe posoudí a kupní neb nájemní smlouvu Schöppel správněji učiní než Vy a já. Já pak zapravím kupné neb nájemné dotýkaje, že kdy byste něco najal, nájem by se buď na dobu životní neb nejméně na 10 až 15 let smluviti měl. V obojím případě ujistí se Vám užívání domu a zahrady na dobu Vašeho života. Můžete pak kopati, sázeti a plodů své pilnosti užívati ve vlastním bytě buď sám anebo s přátely, které si sám vyvolíte, a podle diety, kterou si oblíbíte. Myslím, že za 200 neb 300 zl. bude lze něco najati, při čemž by pro jednoho člověka dostatečný byt a dosti práce bylo. Měl-li by se však nějaký předmět koupiti, bylo by vzhledem k nájemnému právě dotčenému potřebí kapitálu čtyř až pěti tisíc; avšak najímejte neb kupujte, ani jedno ani druhé nemá mi k vůli Vám a Vaší spokojenosti zdáti se příliš drahé. Očekávám tedy jen, abyste si něco vyvolil a mi zprávu dal, zdali předmět od Vás volený na prodej neb na nájem jest, abych znalcem věc prozkoumati a podmínky ustanoviti dal."

Příležitost ke koupi domku i zahrady naskytla se brzo, ana na ostrově Kampě tak zvaná Šenfeldská zahrada, v níž domek stál, na prodej byla. Hrabě ji tím raději koupil, jelikož na blízku paláce jeho byla. Když již koupena byla, proslýchalo se, že Dobrovský se zdráhá takový dar přijati. To když hrabě slyšel, psal mu z Vídně dne 16. máje 1798: „Lípa mi cosi psal, jako byste se vzdal myšlenky Šenfeldskou zahradu obývati, podle své chuti ji osázeti a jí užívati. Litoval bych toho skutečně — vždyť jsem se tak těšil Vás míti za souseda a býti svědkem Vaší zábavy a pilnosti. Byl bych za kdy v zimě při lepším počasí Vás navštívil a k vůli přátelské rozmluvě kus země obrátiti pomáhal. Z počátku chci Vás rostlinami, sázenicemi, nářadím atd. co možná podporovati. Snad se nebudete ostýchati na příteli svém někdy toho neb onoho žádati, co on by opomenul a Vám by scházelo. Nepovažoval bych to za šetrnost nýbrž za přepjatou hrdost. Prosím, neodepřete mi prosby mé a vstěhujte se do té zahrady. U mne máte nyní nepřívětivý byt, nemáte pokoje, tam můžete vládnouti celým domkem a zůstanete nám tak na blízku, že mi při nastávajícím spořádání mých sbírek uměleckých a mé bibliotheky pomáhati a takto desateronásobně nahraditi můžete, co pro Vaši biblioteku učiním."

Jemnost, která v tomto listě se zračí, překonala Dobrovského a rád tudíž přijal nabídnutí spanilomyslného kavalíra. V létě se zahrada vzdělala a domek pro Dobrovského připravoval. Doby té, koncem totiž máje 1798, užíval teplých lázní v Chuchlích. Psal o spůsobu svém dne 30. června téhož roku Cerronimu: „Na Moravu přál bych si i letos, avšak před podzimkem

nemohu. Letní parno jest mi škodlivé. Nyní mě těší lékaři, že moje churavost (ač teď mé zdraví jakž takž stačí) jest přípravou ke dně. Někdy bývám několik dní v Chuchlích, kde podle staré rady Dr. Beutla teplých lázní užívám. Jelikož omládnouti nemohu, musím se učiti obtíže stáří snášeti.“ Stáří Dobrovského nebylo tak pokročilé, ale veškera soustava nervů jeho byla ochablá, a právě té doby naskytlo se několik příčin, které jej mocně rozechvěly, o nichž níže se zmíníme. Lékaři majíce churavosť jeho za předchůdkyni dny poslali jej do Teplice, kde v srpnu a v první polovici září meškal.

Když se do Prahy navrátil, naleznul Šenfeldskou zahradu již vzdělávanou, potřebným náčením opatřenou a domek v ní pohodlně zřízen. Sám píše o tom Durichovi, když jej dne 28. září 1798 do Prahy zval: „Přebývám od několika dní v domě, jenž u prostřed zahrady stojí“ a Pelcl zmiňuje se též dne 29. listopadu Cerronimu: „Dobrovský bydlí nyní mně naproti v zahradě a zabývá se rovnáním půdy, sázením stromů a rostlin, což mu velmi zdrávo a prospěšno jest.“ Rozkopával a kypřil půdu také v zimě, kterou zcela klidně přestál, jak Dlabáč dne 1. února 1799 Cerronimu zprávu dal: „Náš milý Dobrovský má se velmi dobře a bydlí v domě v tak zvané Šenfeldské zahradě na ostrově Kampě, kterou hrabě Nostic koupil. Chce nyní sobě žíti a o zdraví své pečovati.“ Léto roku 1799 trávil Dobrovský v Měšicích a na Falknově, ale bohužel pracoval více nežli měl; nemoc jeho nejevila se toho roku sice prudce, ale ostudná hádka s Thamem a smutný osud Stachův velmi nemile se ho dotkly; nejvíce však jej rozprudčila pověst, kterou Tham a jeho přívrženci z příčiny, kterou níže vyložíme, rozšiřovali, že totiž Dobrovský do vody spadl a se utopil. To bylo začátkem roku 1800 a v máji téhož roku zjevovala se nemoc již prudčeji, ač jen osm dní trvala; ale v červnu opakoval se nápad a později ještě několikráte a jen znenáhla se utišiti mohl, jelikož mocně dojat byl zprávou, že Duricha ranila mrtvice a ještě v listě psaném příteli dne 12. října 1800 jeví se rozháranost jeho nervů; chtěl přítele těšiti, ale činil to tak, že nevolnost ducha ještě poněkud poznáváme. Dávaje mu zprávu, proč druhý svazek jeho díla se tisknouti nemůže, praví dále: „Lituji, že tak píšu, věda, že to vzdýchaje čísti budete. Ačkoli nezoufám, že se neuzdravíte, přece vím, že v tom pokročilý Váš věk na překážku bude. Protož chceteli, abych část práce na sebe vzal, diktujte psaní. Kdyby se však Bohu líbilo Vás do lepších sídel přijati a Vy byste tušil, že ten okamžik se blíží, přál bych si, abyste učinil takové pořízení o věcech svých, aby to, co mé jest a k budoucí potřebě se hodí, jistě mně odevzdáno bylo. Kýž mám dar léčitelský! Kýž se navrátiti může první věk vykoupeného světa, pak bych k Vám nepřišel nýbrž přiletěl. Zatím však — můželi se přáním a želáním co spůsobiti — budeme Vás podporovati všichni, kteří Vaší povahy šlechetnost a skromnost ctíme, Vašimi přátely se jmenujeme a jsme. Avšak člověk myslí

7*

a Bůh řídí. O lepších věcech kdysi jednati budeme, než o slovanských, ačkoli tam všichni Slava Bogu v duchu zpívati budeme, kde ústa všech mlčeti budou.“ Smutný osud Durichův dorýval na Dobrovského velice a bylo mu útěchou a úlevou, že věrného přítele hmotně někdy i většími sumami peněz podporovati mohl. Ale přišla také ještě druhá příčina, která Dobrovského bolestně rozechvěla, nemoc Pelclova, s kterým tolik roků v dobrém přátelství v domě Nosticově žil. Dobrovský jej denně v nemoci jeho navštěvoval a těšil, ačkoli viděl, že mu pomoci není. Psal v únoru r. 1801 Cerronimu: „Pelclovi ještě není lépe, Durichovi však hůře. Já myslím, že jsem zdráv, ačkoli ještě vždy pozoren býti musím.“ A dne 6. března píše opět: „Pelcl již nemá bolestí. Umřel dne 24. února večer. Navštěvoval jsem jej denně, i poslední ještě den. Měl již zánět ve střevích a přece ještě doufal, že jara se dočká a zdravější bude. Smrť jeho mě velice zarmoutila, tak že mně skutečně není dobře. Rodinu jeho mám nyní těšiti, musím tedy síly sebrati a jako muž svůj bol snášeti .... Genius českých dějin snad nade mnou a několika málo jinými bdíti bude a nebude nás potřebovati k svým operibus posthumis .... Nezapomínejte na své živé i mrtvé přátele .... Jsem jakž takž zdráv, kopám mnoho v zahradě, seji a sázím a zanáším se mimotně s botanikou podle zcela nové soustavy. Snad ještě budu tak šťastný, že naleznu bylinu, kterou bude lze nejen nemocné uzdraviti nýbrž i mrtvé křísiti. Pak by se řeklo: contra vim mortis nonne est medicamen in hortis? Toť jsou arci příjemné sny; ale odkud to jest, že tak rádi také ještě s mrtvými (v elysium) zacházíme a mluvíme?“

V posledních slovích lze pozorovati, že Dobrovský blouzněním opět zachvácen byl; ale na štěstí přihodilo se, že hr. Nostic začátkem máje (1801) do Vídně jel a Dobrovského s sebou vzal, tak že na nově zmařenou naděj pozapomněl, které se byl oddal, že totiž po smrti Pelclově profesuru jazyka českého obdrží. Na místo to byl totiž vyhlídnut Nejedlý, jak Dlabač již dne 12. máje 1801 Cerronimu psal: „Nejedlý stane se po Pelclovi zajisté profesorem, jelikož se zaň na nejvyšším místě Ungar a hr. Hartigova, dcera ministra Kolloreda, přimluvili.“ Ve Vídni sbíral Dobrovský zvláště látku staroslovanskou, jelikož Durich žádal, aby po smrti jeho druhý svazek bibliothecae slavicae vydal. Pobyt ve Vídni, odkud se koncem června do Prahy vrátil, byl zdraví jeho prospěšný; psal o tom Cerronimu dne 12. září 1801: „Ve Vídni udělal jsem dobré známosti a povyrážel jsem se, což zdraví mému velmi posloužilo. Musil jsem virtuosovi Pichlovi pomáhati český překlad díla „Die Schöpfung“ opraviti; chce je vydati. Zlobického nalezmul jsem po nemoci velmi slabého, a mnohého dobrého přítele ani jsem již nenaleznul. Sic transit. Kdybych jen mohl opět jednou na Moravu, hodně dlouho bych tam zůstal.“

Ale klamal se Dobrovský, že se z Vídně zdravší navrátil; vědecká námaha ve Vídni, ve které po návratu do Prahy pokračoval, jmenovitě pak

škodlivý jemu zvyk noční dobou studovati, přemohly jeho nervy bez toho již velmi sesláblé tak, že na podzim opět blouzniti začal. Tentokráte však nemoc velmi prudkou se ukazovala, tak že i po ulicích pro nápadné chování lidem obtížným se stal. Hrabě Nostic a jiní přátelé všemožně se snažili laskavým přimlouváním jej utišiti, avšak marně. Když hrabě se přesvědčil, že laskavost nepomáhá, odhodlal se. k laskavosti přidružiti přísnost a způsob jak to učinil, dokazuje, že neměl na darmo takového vychovatele. jako Dobrovský za zdraví svého byl. A věru, moudrosti a rozšafnosti bývalého žáka měl Dobrovský na velikém díle děkovati, že výbuch nemoci, kterým doby té napaden byl, byl poslední nebezpečnější a že krutost nemoci přelomena byla.

Když Dobrovský nápadným chováním svým v prosinci r. 1801 pozornost policie k sobě obrátil a strach byl. že by přísněji k němu se přikročilo, psal mu hrabě Nostic, když se z Líbeznice, kde Dobrovský s ním byl, do Prahy navrátil, dne 21. prosince: „S politováním jsem slyšel a sám jsem dnes ráno pozoroval, že opět při přirozeném spůsobě nejste. Prosím Vás tedy, abyste několik dní ve společnosti svého přítele, faráře Weinigra, a ošetřovatele, kterého k Vaší obsluze pošlu, v Líbeznici zůstal a nejen napomínání moralního, které Vám farář dá, poslouchal, nýbrž také léků, které Vám Dr. Müller ošetřovatelem pošle, svědomitě užíval, abyste svým přátelům na potěchu již jednou úplně se uzdravil. Vím z bezpečného pramene, že zdejší vláda na Vaše někdy podivné a nápadné chování čím dále tím pozornější se stává a litoval bych velice, kdy byste nepříjemné výstupy a přísné s Vámi nakládání sám si spůsobil, které odvarovati v mé moci by nebylo. Mějte tedy budoucně větší pozor sám na sebe a na své chování a dbejte na hlas upřímných přátel.“

Avšak napomínání při chorém stavě ducha Dobrvského nepomohlo. Vypukla opět v něm zuřivost tak prudká, že sobě i jiným nebezpečným se stal; následkem toho dal hr. Nostic zuřivého bratřím milosrdným k opatrování, policie však navrhla, aby do blázince dán byl. Když o tomto návrhu policie gubernialní komise dne 16. ledna 1802 se radila, vyslovil v ní Dr. Held, ordinarius u milosrdných, jenž Dobrovského léčil, mínění, že by chování v blázinci Dobrovskému neprospělo, nýbrž při povaze jeho více mu škodilo; že při něm především jest potřebí, aby od namáhavých studií byl odtržen, aby rozšafně se bavil, aby bedlivým opatrováním všecky příčiny a příležitosti se odstranily, jež by nemocného podrážditi mohly. Když vláda k tomu svolila, ponechán Dobrovský u milosrdných bratří, kdež jmenovitě první čas velmi nespokojen byl a hraběti z Nostic nevděčnost vytýkal. že ho svobody zbavil. Jde to z odpovědi, kterou hrabě dne 23. ledna 1802 Dobrovskému na list nám neznámý dal, kteroužto odpověď, poněvadž i jinak zajímavá jest, zde v plném znění klademe: „V posledním listě svém bez datum a nápisu, který mně hraběnka včera při návratu mém z venkova

odevzdala, zdá se, že mně činíte výčitku, jako bych se nevděčně a ne po přátelsku k Vám choval. Výčitka ta mě velice bolí, ale vysvětluji si ji Vaší tělesnou churavostí, která Vaší mysli se dotýkajíc Vás činí nespravedlivým k lidem, kteří zajisté dobře s Vámi smýšlí. Také hr. Vratislavovi křivdíte, jelikož ze zkušenosti na jisto vím, že s Vámi dobře smýšlí. Považte a zpomeňte si jen, že od sedmi let počínajíc od měsíce června 1792, když u faráře v Nové Roli Váš neduh poprvé se zjevil, mnohokráte nemocí svou jste napadán byl a že jste v churavosti své vždy mluvil, psal a konal věci, které jiným lidem pohoršení dávajíce nejen škoditi mohly nýbrž hlavně Vám k necti a ke skutečné škodě byly; považte, jakou shovívavost a starost po těchto sedm let Vaši přátelé s Vámi měli a nevěřte, že by s jiným člověkem, kterýby mně a hr. Vratislavovi lhostejný byl, tak se bylo nakládalo, kdyby nás láska a úcta, kterou k Vám máme, ocenění Vašeho dobrého srdce a rozsáhlých vědomostí nebyly vedly ve všem, cokoli jsme vždy s největší šetrností k léčení Vašeho nešťastného stavu podnikali. Když jsme dobrého úmyslu svého nedosáhli, když umění našich nejlepších lékařů nedostačuje Vás úplně uzdraviti, nenedostávalo se nám věru dobré vůle a není to vina naše. Že vsak způsob Vašeho života k pohoršení Vaší nemoci přispěl, jest jednosvorné mínění všech dobře s Vámi smýšlejících a zkušených mužů, kterých jsme oba, nedůvěřujíce sobě v tak důležitém případě, o Vašem způsobě se radili a musili bychom budoucně sami sobě vyčítati, kdybychom podle jejich mínění se nezachovali a všecko nezřídili, aby Váš stav se nezhoršil a Vy sobě anebo jiným bez zlé vůle neublížil. Nemyslete, že jste zbaven svobody anebo že někomu mohlo jen napadnouti Vás svobody zbaviti; jste jen potud bez svobody, pokud nemoc každého jiného člověka volnosti zbavuje t. j. ve svobodném užívání údů jemu překáží a jej nutí v pokoji neb v posteli býti. Jelikož Vaše nemoc více než každá jiná nejbedlivějšího opatrování a ustavičného dozoru potřebuje, aby rozruchem, který způsobuje se nezhoršila; jelikož takového opatrování v posavádním bytě svém na žádný způsob míti jste nemohl, jak je v blahodárném pro lidstvo ústavě milosrdných bratří, kde tolik nemocných zdraví opět nabylo, v míře vrchovaté máte: protož vytrvejte tam trpělivě, až bude možno Vám též ošetřování buď ve Vašem bytě aneb kdekoli si přáti budete, opatřiti. To každý rozšafný a rozumný nemocný rád snáší. Hned, když jste do toho kláštera vstoupil, a nyní opět dal jsem pana převora požádati, abyste měl vše možné pohodlí a umluvili jsme s hrabětem Vratislavem, abyste si budoucně sám lékaře vyvolil, který by Vás léčil a že rozšafného muže vyhledáme, který by ustavičně Vaším společníkem a opatrovníkem byl. Seberte se a očekávejte to trpělivě, abyste úplně uzdraven do náručí přátel svých se vrátil, čehož toužebně si přeje Váš přítel Bedřich Nostic.“

Jak Dr. Held tvrdil a hr. Nostic očekával, působilo laskavé a bedlivé ošetřování u bratří milosrdných velmi blahodárně v nemocnou mysl

Dobrovského; za několik neděl se utišil a z jara již mohl býti z kláštera propuštěn. Vrátil se do svého domku a do zahrady své, kde ve společnosti milosrdného bratra zahradnické práce konal. Dr. Held jej i tam navštěvoval a mohl již v červnu přátelům a ctitelům Dobrovského potěšitelnou zprávu dáti, že nemoc jeho znamenitě se polepšila a že snad již nikdy zuřiti nebude. Milosrdným bratřím zůstal Dobrovský od té doby vřelou vděčností oddán a kdykoli později Vídeň nebo Brno na kratší dobu navštívil, ubytoval se u nich a když se mu jiný byt nabízel, nepřijímal nabídnutí a říkával, že sám jest poloviční milosrdný bratr.

Blahodárný účinek ošetřování skrze Dr. Helda a milosrdné bratry jevil se již během léta 1802. Dobrovský sám oblašoval přátelům svým n. p. Ribayovi, Cerronimu, Hermannovi, kterýžto mu dne 26. srpna odpověděl: „Ovšem jste mě listem svým daným dne 19. června nesmírně překvapil; byl jsem od té chvíle, co jsem o posledním trápení Vašem se dověděl, velice starostliv a ustrašen, a můžete si tedy příjemný dojem představiti, když jsem o Vašem uzdravení slyšel. Když jste nyní zdraví svého opět nabyl, zaklínám Vás, abyste byl nyní sám svým lékařem a již se nedopouštěl tak prudkých námah ducha a nervstva svého. Odkud jinak ubývání Vašich sil a zlé rozmary, které Vás napadají? Jsa muž v nejkrásnějších letech a maje tělo silné, můžete očekávati dlouhý věk. Kdo tolik pracoval jako Vy, musí konečně na to mysliti opravdově, aby sil svých šetřil. Kdybych byl lékařem, radil bych Vám, abyste se povyrážel, na čerstvém vzduchu se zdržoval, lehkých jídel požíval, příjemným cestováním a dopisováním se bavil vystříhaje se při tom déle trvajících námah ducha a nervů. Zvláště v zimě neměl byste více než málo hodin denně studovati, sice zničí Váš duch tělo Vaše. Ale nejsa lékařem, nemohu Vám nařizovati, nybrž jako pravý účastlivý přítel prositi jen mohu.“

Že obrat ve zdraví Dobrovského byl podstatný, ukázalo se, když do Prahy došla zpráva, že Durich, nejstarší přítel jeho, blízek jest smrti. Uslyšev žalostnou tuto zvěsť, nebyl nebezpečně rozechvěn, nýbrž vydal se ihned pěšky na cestu do Turnova a byl tak šťasten, že milovanému příteli v posledních okamžicích života láskou a útěchou posluhoval. V jeho náručí usnul tento tichý genius dne 31. srpna 1802. Literarní pozůstalost jeho vzal Dobrovský s sebou a pořídil příteli krásný pomník dojemným životopisem jeho, který v pojednáních učené společnosti na r. 1804 uveřejněn jest.[1])

Dr. Held měl pravdu; Dobrovský po r. 1802 nikdy již nezuřil, ale nemoc jeho přece nebyla úplně vyléčena. Duševní choroba totiž ob čas se

---

[1]) O tomto ctihodném, učeném, při tom nad míru skromném, o studium staroslovanštiny velice zasloužilém muži, kterého Dobrovský r. 1787 pojmenoval slovem Slavofil, zůstavil také Dlabáč několik krásných slov v listu daném dne 14. září 1802 Cerronimu: „Duricha již není; umřel posledního srpna 1802 v Turnově, rodišti svém, v bídě největší. Ctihodný děkan .... dal jej slavně pochovati, jelikož

vracela, obyčejně každý rok, někdy i vícekráte za rok trvajíc někdy několik neděl, někdy nepřetrženě, někdy s přestávkami. Málo kdy to již přišlo k vášnivým neb bouřlivým výstupům, nýbrž nemoc se jevila obyčejně tichou pomateností, někdy také jen podivínstvím. Psal-li v takovém stavě churavém, pečetil obyčejně listy pečetí, na níž trojhran byl, nebo místo podpisu někdy však také krom podpisu naznačil trojhran buď pouhý anebo vepsal do něho ještě trojku; někdy také devět písmen na str. 14. poznamenaných anebo jen několik z nich kladl, tak že kde trojhran neb písmena ta na listě spatřujeme, již předkem souditi můžeme, že Dobrovský takový list psal, když duch jeho sobě volným nebyl.

Ač není právě příjemno při neštěstí velikého ducha, — a choromyslnost zajisté jest neštěstí hrozné — déle meškati, přece náleží životopisci, aby také tak smutné stránky se dotýkal a zpráv spolehlivých o ní podal. Vymahá toho na něm nejen pragmatismus historický nýbrž také úvaha, že všeobecnými výroky tu nic se nevysvětluje, nýbrž fantasii čtenářově široké pole se ponechává, na kterém ona bez úzdy harcujíc přeludné obrazy si tvoří, které ani stínu pravdy neb skutečnosti na sobě nemají. Aby se tedy poznalo, jakého spůsobu bývalo zatemnění ducha Dobrovského, klademe zde několik zpráv, které buď z jeho listů čerpáme anebo laskavosti Dra. K. Jičínského děkovati máme.

Utkvělá myšlénka, kterou již dne 21. listopadu 1795 k Durichovi psal, že totiž má dar prorocký a že ustanoven jest, nejen Čechy, nýbrž celé člověčenstvo oblažiti, často v jeho pomatenosti vystupuje. Jak myšlénky se mu divně pletly, viděti n. p. z listu, který dne 21. srpna 1823 hraběti Eugenu Černínovi psal: „Ještě zde sedím, stojím a chodím. Žádný Vám tak spolehlivých zpráv, co dělám a nedělám, dáti nemůže než já sám. Slyšte tedy: hraběnka Sternberková špatně se za mě (za osla) přimlouvala t. j. nedostal jsem osla a budu tedy nucen svou další cestu s trakačníkem nastoupiti. Kdybych byl francouzským tanečním mistrem, oč, že bych tentokráte více byl obdržel? Procházeje se z Chuděnic k rybníku, při kterémž Petersburský tesař bydlí, nalezнul jsem hlínu, z níž zde několik kousků na ukázku. Příští rok budeme již misy z této hlíny urobené při stole míti. V Kolovči jest pět hrnčířů, v Chuděnicich není ani jednoho. Divno, leží to před nosem, z čeho bychom zbohatli a nevšímáme si toho. O převráceném hospodářství mohlo by se mnoho mluviti. Aby nějaké peníze se sešly, loví se, ale v nečas. To jest špatné, převrácené, hloupé atd. atd. Dnes jel vrchní do Prahy prodat vlny, kdežto v Chuděnické faře requiem za Černíny se zpívalo. — — — Avšak ne za Černíny nýbrž za úředníka se četla

přátelé jeho dříve jej vyssáli a pak opustili. Kdyby dobrý Durich byl jen v Praze zůstal; ale láska jeho k rodišti a nevděčné přízni neznala mezí. Krásný květ naší slovanské literatury jest tedy zlomen. Odpočívej klidně a věčně, až se opět uvidíme. Tomuto ctihodnému učenci mám mnoho děkovati.“

zádušní mše, jinak by bylo nepochopitelno, že žádný úředník a žádná paní nepřišli. Po mši pokryje se popis na náhrobním pomníku papírem a již teď byl troucí a umývající farář tak šťasten slovo g e h o a pak m a t e r z e čišti. Podle dřívějšího postavení bylo všechno převráceno. O dalším podruhé.

„Na blízku sv. Wolfganga nalezl jsem klokočový keř, z něhož dvě zrna zde přikládám. Nejsou ještě úplně zrála, ale ujmou se přece. Zcela zrající zrna jsou také pro Vás určena. Denně navstěvuji školu a učím. Jeden z mých předpisů zní, jak na této ceduličce stojí: K d y ž s l u n c e v z e j d e, v s t á v e j t e, k d y ž s l u n c e v z e š l o, s e h ý b e j t e. s r p n a 21. — Jiný: v o ř e c h ů p ř e d č a s e m n e t r h e j t e. Celých korců liskových ořechů mohli jsme letos nasbírati, kdyby toto pravidlo se zachovávalo.

„Abych ukázal, že jsem také prorok, vězte nyní již, že arcivévodu Františka Karla na jeho cestě po Čechách sprovodíte, aspoň jste k tomu navržen.

„Zdali lidé, kteří se za chytré považují, jen tuší, co zamýšlím?

„Mé povolání mě neodolatelně pohání, blahu všech lidí a národů napomáhati. Jen ať mě slyší a podle mé rady se zachovají; neboť jsem jen radící přítel.

„Chňapouni policie mně nic nemohou. Pravda mě chrání a můj dobrý anděl. Ten také ať pomůže výborné Teresii.[1]) Ona porodiž tak snadně, aby byla s to, před porodem, mezi ním a po něm arii zpívati. Posýlám požehnání své českému Jaromírovi a pozdrav německému Hermannovi.[2]) Úcty hodným rodičům vzkazuji poručení, všem přítomným přeji veselou mysl a dobré chutnání. Z e l e n k u, i kdyby se nezelenal, p o z d r a v u j i j a k o ž t o k r a - j a n a a p ř í t e l e.[3]) Jak dlouho zde ještě seděti neb choditi budu, jistě sám ještě nevím. Mám do Merklína, do Lukavce mám také, též do Klatov, do Votína, do Blatné atd. V lázeňském domě jsou všelijací hosté, koupající, pijící, hrající; ale lze jim vyhnouti.“ Místo podpisu vidíme na tom listě písmena na str. 14. poznamenaná.

Jako v listě tom hraběti prorokoval, že arciknížete na cestách sprovázeti bude, tak mu 26. srpna 1826 psal: „Mějte se dobře a očekávejte na veliké a důležité události.“ A 1. máje r. 1822 napsal i veršované proroctví:

Chuděnická růže bude dlouho kvésti,
Ke stu let a ještě k tomu šesti.
Věděti chceš, kolik dětí ten čas porodí?
Synů šest a slečen pět. — tak nový prorok dí.

Pod těmi verši:

$$5 + 6 = 11$$
$$11 + 5 = 16$$

(ДОБ)

[1]) Manželka hr. Eugena.

[2]) Synové hraběte Eugena.

[3]) Prostrkaná slova psal Dobrovský česky.

A 23. srpna 1827 psal hraběnce Černínové: „Jezovitům se vrátí Klatovská kolej. Císař sám, jen od několika sprovázen, pocestuje po Čechách, aby o pravém stavu věcí, který před ním ukrývati se snaží, se přesvědčil. On jest i nakloněn Čechám vlastní konstituci a na ochranu její vlastního krále jim dáti. Pravdě nepodobno, ale v budoucnosti přece pravdivé. To praví prorok. Více o tom podruhé.“

Někdy byl tak pomaten, že ani nevěděl, kdy jeho narozeniny jsou; tak psal dne 17. červnu 1828 hr. Černínovi na konci listu: „Josef Dobrovský, který den Vašeho příjezdu netrpělivě očekává a zítra své 75. narozeniny slaví.“

Také myšlénka, kterou již v únoru r. 1801 k Cerronimu vyslovil, že lze jest, prostředek od smrti nalezuouti, míhala se v takových dobách jeho hlavou, anoť domníval se, že má moc mrtvé vzkřísiti. Tak psal dne 14. října 1828 hraběnce Kesselstattové, jejížto manžel dne 11. července téhož roku byl umřel: „Jste-li urozená hraběnko schopná, velikou oběť vzdáti, má Váš manžel z mrtvých vzkříšen býti. Jest se Vám ohlásiti u mne, však ne dříve než-li uslyšíte, že farář Dolanský od několika roků pochovaný[1]) z mrtvých vstal.“ Opět spatřujeme osudný trojhran; zvenčí stojí: „Má se teprvé po dni dušiček otevříti.“

Také s léčením rád se zanášel; i když úplně při vědomí byl, sbíral byliny léčivé, sušil je, připravoval z nich thé, masti i pilulky a rád radil a dával neduživým všelijaké prostředky. V stavě chorém ovšem měl velikou důvěru v neomylnost svých bylin; tak psal dne 17. června 1828 hraběnce Černínové: „Ať paní hraběnce pomohly Marianské lázně nebo nepomohly, jen ať neztrácí naděje; neb zde na blízku jsou byliny, které její zdraví až k víře nepodobno napraviti mohou a také napraví, chce-li ona dobrou radu přijati.“ Někdy ovšem přibíral k bylinám také ještě jiné věci na pomoc, jako když n. p. léčiti chtěl hr. Ossolinského; listu jeho v příčině té neznáme, ale z odpovědi Bandtkeho souditi lze, jakého obsahu byl. Píše totiž tento polský učenec Dobrovskému v prostřed prosince 1825: „Kdy byste našemu statečnému Osolinskému pomoci mohl, bylo by to znamenité. Čeho se proto mne ptáte, na to odpověď dáti nemohu. Ale přál bych si toho velice a nedivím se, že si to troufáte . . . proč byste nemohl míti lékařských vědomostí . . . na relikviích svatých při tom léčení se neurážím . . .“ Patrno tedy, že při tom léčení relikvie svaté Dobrovskému pomáhati měly.

O spůsobě všeobecném nemoci Dobrovského po r. 1802 praví Palacký: „Vlastenecké a filantropické blouznění, podivínská pravidla k vychování člověčenstva a léčení nemocných, zvláštní návrhy o řeči a literatuře slovanské, vášnivé výbuchy proti lidem, kteří se mu moralně zošklivili, nápadná

[1]) Byl to Fr. Polášek, bývalý vicerektor v semináři Hradištském, od r. 1797 farář v Dolanech, kdež 4. července 1818 umřel.

veselost a štědrost byly obyčejné známky, že duch jeho sobě volným není. Cizí učenci i pocestní kteří jej v takové době navštívili, nepozorovali více než to, co je pohnulo, velikého učence považovati za genialního podivína; neboť vědecké rozmluvy a zprávy působily v jeho ducha blahodárně a ukonejšivě[1]). Casto se přiházelo, že, když u známých na venkově meškal, okolí jeho žádné nepravidelnosti v jeho duševním stavě nepozorovalo, kdežto listy jeho vzdálenější přátely znepokojovaly. Trapné mu však bylo, když cizozemští dopisovatelé neznajíce ještě churavost jeho o míněních a výrocích od Dobrovského v blouznění vyslovených rozpravu rozpřísti chtěli a on mezi tím zase již při jasném vědomí byl."

Pomatenost zjevovala se netoliko v mluvení a psaní, nýbrž také v jednání. Tak nám zachoval Hanuš zprávu: „Vypravoval mi jednou prelat Strahovský, Zeidler, že navštíviv Dobrovského ustrnut viděl, jak rukopisy svými ve vodě namočenými podlahu drhnul." A kterak na podobný spůsob svůj rukopis mluvnice lužicko-srbského jazyka zničil, bude níže vypravováno.

Byly také, jmenovitě v pozdější době jeho živobytí, zevnější známky, podle kterých poznati bylo, že choromyslnost jej napadá. Jak se mu zalíbila modrá barva, bylo znamení, že duch jeho jasný není. Byl oblečen do obleku zcela modrého, modrý kabát, modré spodky, modré vysoké hedbávné punčochy, modrý kolár neb modrý hedbávný šátek, modrá šmisetka a vesta též hedbávná, modrý kapesní šátek, bať jednou přišel k ševci do Chuděnic, aby mu také střevíce na modro obarvil. Též svaté písmo, které u malém vydání vždy při sobě měl, bylo modře svázáno. Proto jej také jmenovali: d e r b l a u e A b b é.

Někdy však zmocnila se ho v chorém stavě jakási nepokojnost a těkavost; pádil po krajině, jakoby sám sobě ujíti chtěl a když se hodně nachodil až do únavy, teprve se utišil. V takových dobách ukazoval se rozruch mysli také na jeho zevnějšku, jak nejlépe poznati lze z příběhu, který Dru. K. Jičínskému vypravován byl od Libory, faráře v Poleni. Farář byl na poli při žněch, hospodyně sama doma. Tu najednou vejde do dvora

---

[1]) Ale zdá se, že také později měl okamžení, kde nebezpečným státi se mohl. Vypravoval mi J. Ex. p. hr. Dr. Bedřich Schönborn o příběhu, který to dosvědčuje. Učenec německý přibyv do Prahy chtěl Dobrovského poznati; ač mu raděno, by k němu nechodil, jelikož právě nemoc jej napadá, šel přece ho navštivit a strávil s ním asi dvě hodiny v zajímavých rozmluvách vědeckých, aniž nejmenšího porušení mysli pozoroval. Když pak konec návštěvy učiniti chtěl a slovo „půjdu" vyřknul, pravil Dobrovský: „Ano, půjdete, ale ne dveřmi nýbrž oknem." Učenec domnívaje se, že Dobrovský žertuje, zasmál se; když ale viděl, že Dobrovský přísně hledě mysl zkalenou má a když Dob. ještě doložil: „Dveřmi jítí dovede každý, ale takový učenec jako jste Vy má choditi oknem" zpamatoaal se rychle a pravil. „Oknem skočiti dolů, není tak nesnadné ani pro učence: ale já dovedu ještě nesnadnější věc: půjdu dveřmi dolů, a z dola pak vyskočím oknem do Vašeho pokoje." Na to již Dob. nežálal, aby oknem host se odebral a učenec dostal se bez úrazu ven.

tulák, maje kabát svlečený a na hůlce přes ramena visící, bez šátku na krku a s rozhalenou košilí, kráčí směle přes práh a měří přímo k pokoji farářovu; hospodyně jej okřikuje a zpět zahání, on nic a vejda do pokoje zasedne za stůl na pohovku žádaje s nejklidnější určitostí krajáček mléka a kus chleba. Hospodyně uleknutá pošle honem pro faráře, který přikvapiv pozná — Dobrovského.

Činí-li choromyslnost obyčejného člověka již smutný dojem, zajisté bolestně srdce naše rozryto jest, vidíme-li, že duch bystrý, mohutný, vlády nad sebou pozbyl, že duch, jenž šero dávné minulosti a hlubiny jazykozpytu jasnou pochodní osvětloval, sám temnem chorého bezvědomí sebe sama zahalen jest. Ale uvážíme-li, že často se opakující paroxysmus nebyl s to duchovou práci Dobrovského překaziti, nýbrž že přece prací vědeckou pevný posud nepohnutý základ položil, na němž velkolepá pyramida slavistiky do jasné výše směle se staví, zajisté nabýváme tušení, jak mohutný, tvořivý, objemný genius to byl, jemuž vrstevníci se obdivovali, kterého nejlepší z nich milovali a jehožto jméno vždy a všudy s úctou se vysloví, pokud a kde věda vážnosti, neštěstí lidského ducha soustrasti nepozbude.

X.

Prosodie přízvučná. Bildsamkeit der slav. Sprache. Názory jazykozpytné. Über den ersten Text der böhm. Bibelübersetzung. Slovo slavenicum in specie čechicum. Neues Hilfsmittel die russische Sprache leichter zu verstehen. Deutsch-böhmisches Lexicon. Literární spor s Thamem. Entwurf eines Pflanzensystemes. Česká Společnost.

Smutným osudem duševní choroby byl Dobrovský podoben dvěma slavným mužům národu našeho, kteří jako on světovou slávou slynou: Komenskému, jenž na sklonku svého života mnoho blouznil a Šafaříkovi, kterého na konci jeho dní duševní choroba zachvátila. Ale Dobrovského mladší věk a silné od přírody tělo překonaly nebezpečí choroby té, která mu sice v pracích vědeckých někdy překážela, ale ani tehda jich úplně nepřetrhla, když nemoc na začátcích jsouc mnohem prudčeji se zjevovala než později. Jakmile duch jeho z temnoty nemocné se probral, vystupovaly také v plné jasnotě názory jeho o vědeckých předmětech a otázkách ve stavě duševní zdravoty nabyté, ano někdy ani ve stavě chorobném nepozbyl niti, která jej v labyrintě vědecké spekulace vedla. Patrně to vidíme na spisech Dobrovského, které z doby 1795—1802 pocházejí.

Spisy ty na větším díle vztahují se k jazyku českému. Na předním místě tu jmenovati sluší nauku Dobrovského o prosodii české, kterou on první na přízvuku založil. Záhy již byl poznal, že časomíra, jíž se spravují klasické jazyky, české prosodii méně sluší a již r. 1782 radil Dlabáčovi, aby při veršování nedbal zákonů kvantity, v češtině bez toho ještě neustálených, nýbrž aby dle příkladu starších básníků šetřil rytmu. Roku však 1786 vyslovil již jednaje o verších Dlabáčových a Stachových v Lit. Mag. II. 132—137 určitější zásady, z nichž jedna z důležitějších tato jest: „Naše mateřština žádá, aby všecko podle přízvuku se vyslovovalo; slyšíme-li, že vyslovováním sluch se uráží, jest nám to odporné a nesnesitelné"; příklady pak dovodí, ze český přízvuk s posicí staroklasických jazyků nikterak tožný není. Roku pak 1789 píše Durichovi, že básně Beneše z Nedožer se mu nelíbí, poněvadž zákony přízvuku v nich se nezachovávají a dokládá, že v mluvnici své o tóně ve zvláštní kapitole jedná. Z toho viděti jest,

že Dobrovský několik roků o důležitosti přízvuku v české prosodii přemýšlel, než úplnou o tom nauku ustanovil, která v Pelclově mluvnici roku 1795 str. 209—246 vyšla. Také ústně vykládal nauku svou mladším básníkům jako Hněvkovskému, Puchmaierovi atd., kteří ve verších svých podle těch pravidel se zachovávali. Rozeznává co do prosodické hodnoty slabiky přízvuk mající, slabiky d ouhé či u vyslovení prodloužené a slabiky krátké, které však přízvukem ne sice podstatu ale hodnotu dlouhých dostati mohou n. p. ve slově pronásledování spočívá přízvuk jako vždy na první slabice, ač slovo to má v sobě ještě tři prodloužené samohlásky: přízvuk totiž podle Dobrovského nezáleží na délce nýbrž na síle vyslovení (tonus a mora non dependet, sed ab energia pronuntiationis), proto tedy prosodická hodnota jest měnivá n. p. sédává a sě dává. Podle těchto pravidel jest patrno, že do české prosodie se hodí jen jambus, spondeus, trocheus a daktylus a že česká řeč, ve které vždy první slabika přízvuk majíc se vyráží, podle Dobrovského odporuje povahou svou prosodii časoměrné.

Avšak nesluší zapomínati, že čeština nemajíc ve skloňování článku a a v časování neužívajíc náměstek touto vlastností svou podobna jest staroklasickým jazykům[1]) a hodí se za tou příčinou lépe než všecky ostatní řeči evropské živoucí, aby zvučnost latinského hexametru a rytmus Pindarových ód výtečně vyrážela. Proto se o prosodii přízvučnou později zdvihnul tuhý spor; prosodie časoměrné v češtině proti přízvučné hlavně se zastávali Jungmann, Palacký a Šafařík. kterýžto spor zdánlivě ve prospěch odpůrců Dobrovského se rozhodnul, v pravdě však jiného nic dokázáno nebylo, než že časomíra se hodí jen pro klasická metra, přízvuk však do moderní poesie. A skutečně také všichni čeští básníci užívali a užívají prosodie přízvučné Dobrovským ustanovené; jen v překladech klasiků, anebo když se báseň v staroklasickém metrum skládá, vládne vším právem časomíra.

V nauce o prosodii v Pelclově mluvnici uvedl Dobrovský za příklad nesprávného veršování několik veršů Dlabáčových a Stachových. Dlabáč byl sice nemile tím dotknut, ale spokojil se, jak se vidí z listu daného dne 12. března 1795 Cerronimu; avšak Stach, ač Dobrovský již v Lit. Mag. 1786 verše jeho jako neprosodické byl káral, velice se rozhorlil a hněv, který na Dobrovského od úřadování jeho v semináři Hradištském měl, velmi se zvětšil, až konečně v jízlivé nepřátelství a osočování vypuknul.

Vedle prosodie jest nejdůležitější práce Dobrovského z doby té: Die Bildsamkeit der slavischen Sprache an der Bildung der Substantive und Adjective in der böhmischen Sprache dargestellt. (Prag 1799.) Jak již několikráte dotknuto, měl Dobrovský, který s to byl mnoho jazyků mezi sebou porovnávati, pravý filosofický názor o

---

[1]) Vždyť i řečtina ve verších článku užívati nemusí.

jazycích, povaze a složení jejich. Považoval jazyky za zjevení ducha neodmítaje ovšem tvořivosti přírodní v nich, která za nástroj svůj mluvidla má. Badáním o tomto předmětu téměř ustavičně se zanášel a takové ustavičné badání znamená při takovém veleduchu kritickém a tvořivém ustavičný pokrok t. j. ustavičné tříbení, opravování a tím zdokonalování výzkumů a názorů. Jako v botanických studiích od složitosti organické bylinstva se probíral k tušení původních, jednoduchých forem, které se podle určitých čísel a poměrů v pravidelnou bohatost útvarů rozvinují, tak také v jazykozpytě pokračoval od složitosti slov ku jejich kmenům a kořenům, t. j. k formám jednoduchým, z nichž bohatší tvary jazykové vyrůstají. Tím s jedné strany postavil etymologii na pevnější základy a se strany druhé dobral se jistějšího vodítka, které jej při rozboru zásoby slovní jazyka živého bezpečněji vedlo. Kdežto dříve onomatopeji velikou důležitost při tvoření slov připisoval, nabyl bádaje hlouběji přesvědčení, že pouhá onomatopeia nedostačuje vysvětliti bohatost jazyků a jmenovitě těch výrazů, které pojmy duchové činnosti označují. Dostoupil názoru, že tedy duch, ať již vědomě neb nevědomě, organismus řeči proniká, jsa jejím tvůrcem a vzdělávatelem.[1]) Krásně o tom píše Durichovi dne 20. září 1797: „Discendi notio omni arte prior est, ita ut nulla ars ne inveniri quidem potuisset sine hac notione. Multa enim naturaliter (sine arte, ante omnem artem) discimus . . . Homo ratione praeditus et a natura (annon in divinis etiam a Deo!) institutus non o m n i a objecta externa signaverit vocabulis prius quam praecipuas mentis suae operationes . . .“ Názor ten před realistickým směrem novější vědy sotva obstojí; že však ohromný pokrok v jazykovědě u porovnání s titěrnými hříčkami tehdejších slovíčkářů znamená, o tom nebude sporu, zvláště vztahujeme-li sem slova z listu dne 3. září 1797 v té příčině Durichovi zaslaného: „Aliud est illustrare vocem alio vocabulo, ab eadem radice deducto, aliud in notionis originem inquirere. Sunt quaedam notiones primigeniae, quae fundamentum etymologiae solidae in omni lingua constituunt . . . . Videor mihi in linguis a l i q u i d a l t i o r i s i n d a g i n i s detexisse, θεῖον aliquid, de quo nunc disserere non vacat. Eam partem radicum intelligo, quae onomatopaeiae originem suam non debent sed antiquissimae traditioni et fortassis p r i m a e h o m i n i s i n s t i t u t i o n i, de cujus principio disputant philosophi, qui revelationem non agnoscunt.“ Uváží-li se totiž, že zásoba řeči pro všecky i pro nejjemnější otázky a záhady filosofické spekulace stačí, kterážto zásoba tvořena byla, když ona špekulace sama zajisté v duchu pralidí ještě nevznikala, nelze jinak, než počátky řeči přičísti k těm věcem, které posud pochopeny nejsou, jichžto původní příčinu Dobrovský slovy: p r i m a h o m i n i s i n s t i t u t i o zahrnul.

Řídě se takovými pojmy a názory o jazyku nenalezl ovšem souhlasu u těch, kteří o původnosti a ústrojnosti jazyka ani zdání neměli. Co orga-

[1]) To asi znamená jeho výraz: Erfinder der Sprache.

nickým vývojem k původu slova zpět vésti lze, co s ústrojím jeho se srovnává, to uznával za správné a platné, co však vnově proti této srovnalosti vymyšleno bylo, to zavrhoval rozhodně. Vystaviv pravidla ve svrchu dotčeném pojednání, kterak genius řeči české tvoří a skládá slova, zjevil skutečně elastičnost tytýž i přísnou pravidelnost řeči české při skládání slov a učil náležitě lišiti kmen od předpony a přípony. Naléhaje pak, aby zbytečně nová slova se netvořila, a jestli potřeba skutečná je utvořiti, aby tvořena byla organicky, jak duch řeči české velí, káral ovšem — nemoha jinak než kriticky psáti — bezdůvodné, někdy zrovna nesmyslné vymýšlení a tvoření nových slov, čímž ovšem urazil ty, kteří o šíření se češtiny horlíce zásluhy v tom skutečné měli, ale neznajíce vědeckých základů řeči zároveň řeč kazili a hyzdili. Spisem tím však Dobrovský všem, kteří ne po hříčkách nýbrž po jistotě se snažili, dal tak výtečný návod, že všecek vědecký pokrok, který v tomto oddílu české jazykovědy znamenáme, k tomuto spisu jeho jako ku zdroji svému se vztahuje a odnáší.

Měl-li spis dotčený vedle vědecké také stránku praktickou, hleděl Dobrovský také v jiných pracích z doby té obojí ten směr spojiti. V pojednání: Über den ersten Text der böhmischen Bibelübersetzung stanovuje za první recensi text biblí Leskovecké v Drážďanech, po ní klade Litoměřickou z r. 1411, Vratislavskou r. 1414 a Olomouckou r. 1417, avšak vedlejší účel při tom jest dokázati, že staroslovanština v překlady české vlivu neměla. Jiná práce již, jak Durichovi 3. března 1799 psal, v Olomouci začatá, Slovo Slavenicum in specie Čechicum podává časování slovesa českého a Neues Hilfsmittel die russische Sprache leichter zu verstehen (1799) vydán z praktické potřeby, aby Čechové Rusům, když tito Prahou táhli, snáze rozuměli.

Jestli se nám diviti, že Dobrovský v době, kde duševní choroba jej často napadala, dosti síly měl ke spisování právě dotčených pojednání, podivujeme se tím více, že doby té práci objemnou a obtížnou podjal, poříditi totiž slovník českoněmecký. Práce lexikální, jak již dotčeno, zajímaly od mnoha let mysl jeho; sbíral pilně při čtení starších spisů dobrá slova česká, čerpal rád ze živého pramene, z řeči lidu totiž, snášel dialektická slova, aby z nich ta vybral, která by se k obohacení písemné řeči hodila a znaje nesnadnost práce takové rád se o své sbírky s každým sdělil, který slovník spisovati chtěl; jmenovitě byl radou a pomocí Tomsovi. Kdekoli se naskytla příležitost na správné výrazy české upozorniti a před nestvůrnými novotami varovati, činil to s horlivostí upřímnou, aby jazyk český se zvelebil a z kazimluvů očistil. Když Tham r. 1788 „Deutsch-böhmisches Nationallexicon“ vydal, posoudil Dobrovský slovník ten v Jenaer Literaturzeitung dosti mírně, anoť i pochvalně, ačkoli ovšem dosti věcí vytknul, které opravy potřebovaly. Tham, zajisté pilný, o šíření se jazyka českého velice zasloužilý muž, byl poněkud domýšlivý a přeceňoval vědomosti své v češtině, kterou

co do mluvnické a filologické stránky jen velmi chatrně znal. Na výtky slovníku jeho v Jen. Liter. Zeitung učiněné odpověděl v příloze k Prager Zeitung, kde se jakž takž, avšak marně, ospravedlniti snažil. Dobrovský věci dále si nevšímal, nýbrž přispíval Tomsovi látkou, když on Malý německý a český slovník spisoval, který také r. 1791 vydán jest. Nakládatel Schönfeld chtěl, aby slovník Tomsův považován byl za druhý díl Thamova slovníku, což však nešlo, jelikož jedna práce od druhé velmi se lišila, jedna druhé odporovala. Když pak kněhkupectví Neureuterovo právo nakládatelské obou slovníků zakoupilo, zamýšlelo Thamův slovník, o jehož rozmnožení Tham byl pracoval, znovu vydati. Rukopis Thamův dán k posouzení Dobrovskému, který se vyjádřil, že Thamova práce jest velmi neúplná, že při ní jest potřebí mnoha oprav a že tudíž bedlivě ji prohlídnouti a opraviti má muž češtiny dokonale znalý a navrhoval za doplňovatele a opravovatele Štěpána Lešku, protestantského kazatele v Praze. Tham v samolibosti své uražen hleděl takovou kontrolu od sebe a díla svého odpuditi a podařilo se mu spůsobiti, že Leška s Neureuterem se shodnouti nemohli. Když však Leška, kterého lexikální práce těšila, ochotu ukázal, v práci takovou se uvázati, jednáno bez pochyby Dobrovským s kněhkupcem Herrlem, aby náklad nového důkladně spracovaného slovníku na sebe vzal. Herrle k tomu svolil a zakoupil za tím účelem rukopis slovníku německo-českolatinského, který Jan Zeberer, kancléř Nového Města byl zůstavil. Když první arch slovníku, ovšem přepracovaného se tisknul, ohlásil dne 20. března 1798 Neureuter nové vydání Thamova slovníku a několik dní na to Herrle vydal ohlášení svého podniku, ve kterémžto ohlášení Thamově práci několik chyb vytknuto bylo. Z toho vypukla literární půtka, jejížto konec byl, že Dobrovský sám se odhodlal, slovník českoněmecký vydati.

Původně byl jen myslil na dodatky k Tomsovu slovníku; píše o tom Pelcl Zlobickému dne 10. července 1797: „Dobrovský chystá doplňky k Tomsovu slovníku a vydá je. Vy jste mu k tomu přispíval, já sám mám více než tisíc slov a Tomsa má prý také mnoho sebráno. Shrne-li se všechno v jedno, budou doplňky tak objemné jako slovník sám a časem může z toho býti úplný slovník.“ Když však Tham na spravedlivé výtky nadutě anot i nestydatě odpověděl a Dobrovského, kterému se domýšlivost vždy příčila, nešetrně se dotýkal, odhodlal se Dobrovský úplně nový slovník vydati. Neustal však v polemice proti Thamovi, jenž ovšem co do vědeckosti hoden nebyl, aby řemínky při obuvi Dobrovského rozvázal; avšak poněvadž mu šlo o věc, nesměl si toho všímati, že mu činiti jest s mělkým člověkem a to tím méně, ani Thama mnozí za důkladného znatele češtiny považovali. To Thama naplňovalo nemalým sebevědomím či lépe mluveno vychloubavou drzostí, která sebe větší porážkou a zahanbením ani napraviti ani zastrašiti se nedala. Neměl dosti na tom, že Dobrovský jeho nespůsobilost slovník sepsati vážnými důvody dokázal, nýbrž nad to více vydal r. 1798 po druhé

spis svůj Böhmische Grammatik zum Gebrauche der Deutschen, ve které mnohé statě z Pelclovy gramatiky byl opsal. Píše v té příčině Pelcl dne 5. dubna 1798 Zlobickému: „Toto druhé vydání jest též plno chyb a co na str. 122—180 stojí, jest skoro doslovně, zde onde omylně, chybně někdy opáčně z prvního vydání mé mluvnice opsáno. To všechno musím v druhém vydání své mluvnice ohlásiti.“ Mezi tím však Dobrovský vzal práci Thamovu na přetřes. Polemika mezi oběma muži vedla se menšími lístky tištěnými, které snad byly zvláštními otisky z Prager Zeitung: souditi tak lze z listu Cerroniho k Dobrovskému dne 9. června 1798: „O Vaší literární půtce nebylo mi z Prager Zeitung, kterého listu zde nemáme, nic známo. Ale rád bych dostal všecky lístky tištěné, jaký jste mi posledně poslal, abych je měl pohromadě.“ A z listu Zlobického k Dobrovskému dne 28. července 1798 dovídáme se, že Dobrovský jmenoval své listy proti Thamovi „Zehende“ (dekády): „Die Kritik in ihren Zehenden hat den Tham hier lächerlich gemacht; aber die Kritik über seine Grammatik ist noch darüber, weil er weder dekliniren noch orthographisch schreiben und das Geraubte nicht einmal verlässlich abschreiben kann.“

Dobrovský vynakládal na slovník všecku píli; píše Pelcl dne 19. března 1799 Cerronimu: „Dobrovský ovšem chtěl Dalimila porovnávati, ale nemá nikdy kdy, slovník jej velice zaměstknává.“ Pilností tou pokračovala práce tak rychle, že v říjnu slovník již se tisknul: „Dobrovského slovník již se tiskne“ píše Pelcl dne 27. října 1799 Cerronimu, „ale jde to pomalu; víte, že ve všem chce míti bedlivost a pozornost.“ Tham ovšem roztrušoval dále, že jeho slovníku ani práce Dobrovského se nevyrovná: za tou příčinou užil Dobrovský i vědeckých spisů svých, kde vhodná k tomu příležitost byla, aby Thamovy poklesky a neznalosti správné češtiny odhalil, což jmenovitě učinil ve spise Die Bildsamkeit der slavischen Sprache etc. (1799), kde mu n. p. na stránce 8., 16., 31., 32., 42., 66. takové hříchy proti duchu jazyka českého dokazuje, z nichž patrno, že Tham ducha toho ani z daleka nebyl pojal.

Když Tham viděl, že přes všecko jeho tajné i zjevné brojení vydání Dobrovského slovníku překaziti nelze, obával se, že by slovník jeho, jehožto první svazek r. 1799 v druhém vydání na světlo vyšel, málo se odebíral, jelikož kritika Dobrovskéko ve spise Die Bildsamkeit etc. zajisté odporučením nebyla. Vymyšlena tedy zpráva, že Dobrovský do vody spadl a se utopil. Lživá pověst ta vymyšlena jest patrně buď od Thama nebo jeho nakládatele Neureutera; naráží na to Pelcl v listě daném Cerronimu dne 9. února 1800: „Dobrovský jest zdráv .... Také on dostal z Moravy listy, že jej tam mají za mrtvého. Vynálezce zprávy, že do vody spadl a se utopil, lze snadně uhodnouti. Rádi by lidem namluvili, že Dobrovského slovník k místu se nepřivede, aby Thamův snáze na odbyt šel. Zpravte o tom přece brzo své vídeňské dopisovatele.“

Tímto zajisté nepoctivým jednáním byl Dobrovský vším právem uražen. Neureuter sázel Thamovu práci o překot, tak že druhý svazek slovníku již r. 1800 vydán býti mohl. Nežli však vyšel, chtěl Dobrovský zprávy o smrti své a o nevydání slovníku svého důkladně vyvrátiti a úskočného původce zpráv těch náležitě potrestati. Za tou příčinou vydal předběžnou zprávu (Vorbericht) o slovníku svém danou dne 20. března 1800, ve které posavádních slovníků českých dotýkaje nejnovější, t. j. Thamův a sice první díl jeho kriticky probírá. Uvážíme-li, že Dobrovský tehda často napadán byl duševní chorobou, musíme se chladnosti, s kterou Thama kritisuje, tím více diviti, čím drzejší Thamovo chování k Dobrovskému bylo, kteréž nejlépe poznáváme z listu Pelclova k Cerronimu dne 31. července 1800 daného: „S tímto člověkem (Thamem) kritikou se nic nepořídí, jest příliš nestydatý. On jako větrem podšitý chce lidi jen marným vychloubáním šáliti. V návěští chvástá se opět novým pramenem, kterého ještě žádný neužil, a spisovateli, kteří jiným ještě známi nebyli. A n o ť t v r d í, ž e D o b r o v s k ý z n ě h o v y p i s u j e . . . Brzo snad lidem namluví, že pražské hokynářky z jeho slovníku se teprve učily česky . . . . Chválím Thamovu pilnost a pracovitost, ale jeho vychloubavost a drzost jest hnusná.“

V předběžné zprávě svrchu dotčené pronáší se Dobrovský, že již první vydání Thamova slovníku mělo mnoho chyb, že se mu však prominuly, jelikož mladého, pilného a t e h d a j e š t ě s k r o m n é h o muže přísně posuzovati nechtěl; nad to více že mu dal mnoho oprav, které Tham v dřívějším ohlášení druhého vydání, s kterého však tehda sešlo, vděčně uznával. Takových ohledů považoval se Dobrovský nyní býti prost a zkritisoval poklesky, nedostatky a hrubé nevědomosti Thamovy sice vážně a neurážlivě nicméně však citlivě a zřetelně. Nelze pochybovati, že by Neureuter následkem té kritiky špatně byl pochodil s prací Thamovou, kdyby Dobrovského slovník rychleji se byl vydával, čemuž však více příčin bylo na překážce. Předně nemoc jeho a nával jiných prací, do kterého si již 18. ledna 1801 v listu k Cerronimu stěžoval: „Mám se slovníkem tolik práce, že jsem jej již několikráte zaklínal; měl bych tolik krásných materialií k Slavině.“ Když pak hlavní spolupracovník Leška do Uher se dostal, ustanovil se Dobrovský, že jen první svazek vydá, jak to dne 13. února 1802 Cerronimu ohlásil: „Slovník musí někdo jiný převzíti.“ Po odchodě Leškově pomáhali mu hlavně Nejedlý a Tomsa. Konečně vyšel první svazek r. 1802 a s ním zpráva, že o druhý svazek péče svěřena jiným; o druhý svazek staral se pak hlavně Puchmaier a po jeho smrti Hanka, kterýžto druhý svazek také r. 1821 vydal. Toto otálení bylo na příčině, že Thamův slovník od obecenstva, jež myslelo, že lepší nějaký než žádný slovník, přece se rozebíral. Po kritice, kterou jej Dobrovský v předběžné zprávě stíhal, Tham Dobrovskému zpříma již odpověděti se neosmělil; za to však byl r. 1805 Stachovi nápomocen, aby tento Dobrovského jedovatým spůsobem haněti a ostuditi mohl.

Hlavní však příčina, za kterou Dobrovský práce lexikální nechal, byla jeho choroba duševní, která jak svrchu dotčeno, právě té doby nebezpečně se vzmohla. Avšak ani v době té nepřál si pokoje, nýbrž obíral se prací botanickou, k níž veden byl nejen dávnou láskou k přírodě, nýbrž nyní také radou lékařskou, vedle které v přírodě žíti a s ní se baviti měl. Pověděli jsme, že již r. 1784 s botanikou se zabýval; od té doby věnoval jí pozornost zvláště v letě, když na venkově meškal a duch jeho bádavý a slídivý vniknul tak hluboko do ústrojí rostlinstva, že právě r. 1802, když nemoc nejhůře jej napadala, vydal dílo botanické: „Entwurf eines Pflanzensystemes nach Zahlen und Verhältnissen. „Der Schlüssel zur Vereinigung der künstlichen Pflanzensysteme mit der natürlichen Methode.“ Ač Dobrovský v předmluvě se jmenuje samoukem ve vědě té, nicméně projevil takovou znalost posavádních soustav botanických a tak samostatný původní názor ústrojí rostlinného, že odborní učenci duchu tohoto neobyčejného muže se divili, který uprostřed prací jazykozpytných a historických v různorodé vědě takových genialních názorů nabyl. Ač Dobrovský nové soustavy nezaložil, ač pokus, spojiti přirozené a umělé systémy rostlinné již povahou svou zdařiti se nemohl: přece naznačil ve spise tom všecky zákony, které se k číselnému poměru částí rostlinných vztahují, což také překládatel díla švýcarského botanika Decandolle-a vděčně a pochvalně vytknul a uznal. V tom tedy byl Dobrovský podoben velikému vrstevníku svému, Göthe-ovi, jenž vedle nesmrtelných děl básnických statě z rozličných odborů přírodovědy sepsal, které jeho genialnost i v příčině té dosvědčují.

Dobrovského nemoc nepřekážela jediné rychlejšímu pokračování slovníku jeho nýbrž byla také na příčině, že důležitý podnik ve prospěch literatury české, o jehož zřízení vlastenci tehda se radili, v život uvésti se nemohl. Snahy vlastencův, jazyk český šířiti, nabývaly sice úspěchu, nicméně však byl pokrok jen velmi povlovný a nepatrný. Dobrovský znal dobře příčiny, za kterými jazyk český tak snadně povznésti se nemohl; vyslovil příčiny ty již v prvním vydání dějin řeči české na str. 191: vyhnáním vzdělanější třídy obyvatelstva po bitvě bělohorské, zavedením němčiny ve sněmování, správě a soudnictví obmezen jazyk český jen na nižší vrstvy národní a pozbýval tím nejen vzdělávání vědeckého nýbrž také politury, jíž se každému jazyku obcováním vzdělaných tříd dostává: vždyť salon má veliký vliv, aby jazyk jemnějším, ohybnějším, elegantnějším se stal.[1]) Jazyk český byl tehda skutečně jazykem selským, jen že ti vzdělanci, kteří naléhající potřebou česky mluvili, neznali neporušeného jazyka, jako jej znali venkované, nýbrž v ústech jejich proměnila se čeština v nesprávnou hatlaninu, která se ovšem pak vzdělanějším vrstvám líbiti nemohla. Proto Dobrovský vším důrazem

[1]) Srovnej také Bildsamkeit etc. str. 57.

bohatých vědomostí a autority své naléhal na správnost a čistotu jazykovou toho jsa přesvědčení, že jen vytříbený, vzdělaný jazyk vzdělancům se líbiti může. V té příčině byl kriticismus Dobrovského skutečně veliké štěstí: co s čistotou a správností jazykovou se nesrovnávalo, proti tomu, ač snad z horlivosti vlastenecké pocházelo, brojil a bojoval a co se zákonům vědeckým příčilo, to zavrhoval maje vším právem za to, že nevědecké hříčky třeba z vlastenectví se rodící uvádějí Slovanstvo v posměch. Když Rajčevič se domníval, že Slovanstvo kdož ví jak zvelebí, když jména bohů řeckých a latinských ze slovanštiny vysvětlí, psal Dobrovský Durichovi dne 17. prosince 1797: „Lituji, že na takový způsob marnivost našeho národu v posměch se vydává.“ Té lásky slepé Dobrovský ovšem k národu svému neměl, aby pohrdaje vědou k vůli domnělému oslavení Slovanstva stanovil Slovany tam, kde jich nikdy nebylo, jak to ještě za naší doby v Staroitalii slavjanské a v Západních Slovanech v pravěku činili Kolar a Šembera — pleni zelo, sed non secundum scientiam.

Ačkoli kritická opravná činnost Dobrovského v příčině jazyka českého velmi dobře působila, přece nebyla dosti vydatná: měla-li literatura česká jen poněkud se povznésti, bylo především potřebí hmotných prostředků, aby co do čistoty jazykové vzorná a co do vědeckého obsahu dostatečná díla vydávána býti mohla. Prostředky ty opatřiti bylo jen lze spojením sil obětivých, spolkem k tomu účelu zřízeným. První, v němž se ta myšlenka ujala, byl Fr. Pelcl, který dne 13. září 1791 strany té věci Zlobickému psal: „Máme zde úmysl založiti českou společnost, která by o rozšíření, vzdělávání jazyka a o sepsání úplného slovníku českého pečovala.“ Kromě této zprávy nemluví se několik roků o této společnosti více: ale podobnou jí snahu osvědčili prakticky téhož roku dotčeného Šebestian Hněvkovský, Vojtěch Nejedlý a Ant. Puchmaier, kteří v Praze založili spolek básnický, jehožto členům Dobrovský básně, zvláště v příčině prosodie, opravoval.

Teprve r. 1800 nalezáme opět zprávy, že vlastenci v Praze, jmenovitě Dobrovský, Fr. Pelcl, Faust. Procházka, Kramerius a Dlabáč, o založení české společnosti se radí, které Pelcl podle valných schůzí obcí venkovských jméno: hromada dáti chtěl, s něhož však sešlo. Píše v té příčině Pelcl dne 30. července 1800 Cerronimu: „Zakládá se zde společnost k prospěchu a povznešení české řeči a literatury. Členové scházejí se každé pondělí u Dobrovského v zahradě. Zamýšlíme každý týden ke Krameriusovým novinám půlarchovou přílohu přidávati, jež název Hlásatel literatury české míti má. Jde to sice pomalu, ale věc ta může také Moravany a Slováky zajímati.“ V témž smyslu píše Pelcl dne 31. července 1800 také Zlobickému, jen že připojuje: „Nebyl jsem již dlouho v těch schůzích, jelikož mi churavost překáží a nevím tedy, pokud věc dospěla.“

Ačkoli Dobrovský tou dobou často duševní chorobou napadán byl, přece horlivě té věci se ujímal: již 18. ledna 1800 psal Cerronimu: „Pokud

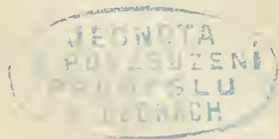
nebude mír, nemůže Hlásatel vycházeti.“ Psal také Leškovi do Uher o úmyslu českých vlastenců a žádal ho, aby také Slováky k přistupování pobízel: dovídáme se o tom z listu Tabličova k Dobrovskému daného dne 22. února 1800: „Četl jsem několik z Vašich listů k Leškovi, z nichž jsme radostnou zvěsť obdrželi, že schůze české jazykozpytné společnosti tento rok začaly . . . Na jaký spůsob svou společnost zřídíte? Za jakým plánem půjdete? Snad se dozvíme z Vaší Slaviny o pravém účelu této společnosti?“ Slováci vůbec byli v příčině té mnohem horkokrevnější než Čechové: tak píše Palkovič Dobrovskému též dne 22. února 1800: „Dovídám se z Vašeho listu nedávno Tabličovi daného, že jste nejen dle žádosti mé básně moje četl, nýbrž je také opsati dal a nad to více, že u české společnosti se přimlouvati chcete, aby je nákladem svým vydala . . . Rád a vděčně ponechávám vydání své Zpěvopanny (anebo Muzy, když ten výraz se Vám lépe líbí) společnosti a vyhražuji si jen asi sto výtisků za práci svou.“ A dne 18. července píše týž opět Dobrovskému: „Ze založení české společnosti (slovo hromada v této příčině jest Slovákům nepříjemné) radují se všichni hodní Slováci a rádi k ní přistupovati budou. Jen nevíme, jak se zřídí a jaké stanovy si dá. Jak by mohli a měli Slováci míti účastenství, když schůzím přítomni býti nemohou? Hlásatele posud ani čísla jsme neobdrželi. Zatím jsme Tablič a já s mnohými o tom ústně i písemně jednali. Já aspoň nepřeji si ničeho tak horoucně než dokonalého spojení mezi Čechy a námi. Kterak by Bernolák získati se měl, nevím. Snad bychom mu měli psáti, anebo měl by se on z Čech vyzvati, aby jako člen k české společnosti přistoupil.“

Ale nešla ku předu věc tak rychle jak horliví Slováci si přáli. Pelcl onemocněl; tím věc již poněkud vázla a když pak Dobrovský v letě r. 1800 několikráte duševní chorobou tížen byl, nescházeli se vlastenci více a celá záležitost začala usynati. Psal v té příčině Dlabáč dne 19. září 1800 Cerronimu: „Dobrovský chce Hlásatele vydávati, k čemuž mnoho Čechů pozval. Sám jsem byl u něho ve schůzi. Poněvadž však toto léto několikráte od zlé nemoci své navštíven byl, zdá se mi, že z věci nic nebude.“ Dobře zde tušil Dlabáč; neboť přešlo ještě třicet let, než společnost taková, o které se r. 1791 a 1800 v Praze radili, v život vstoupila — Matice Česká. Více sobě přispíšili Slováci, kteří, jak Ribay dne 10. prosince 1800 Dobrovskému psal, příkladem Čechů povzbuzeni o založení samostatné společnosti usilovali, která také r. 1803 v Prešpurku pode jmenem Institut literatury slovenské v život vstoupila a učitele české řeči a literatury při tamnějším lyceu evangelickém vydržovala. Ale zdá se, že nejen smrť Pelclova a choroba Dobrovského byly na příčině, že společnost česká se tenkráte nezdařila; byly bezpochyby také příčiny jiné a hlavně ta, že několik členů zastrašeno bylo, jakoby vláda považovala jazyk český za řeč rebellantů, jejížto obrodu nepřála. Psal o tom Dobrovský Kopitarovi v únoru r. 1810: „Pelcl hromady, kterou založiti chtěl, zavčas nechal, jelikož mu nebožtík Riegger,

nepřítel Slovanů, od té věci jako vládě podezřelé zrazoval. Snad jsou jiní Slované méně podezřelí než horliví Čechové, jichžto jazyk v Rakousku dlouho za rebellantský (revoluční — jak by se nyní řeklo) považován byl. Německými normálními školami chtěli všechen slovanský duch a slovanskou horlivost vypleti, což se již dost podařilo." Možná tedy, že politické ohledy tehdejším vlastencům při zakládání české společnosti také vadily; ale myšlenka, takový ústav zaříditi, ač časem usnula, přece opět se probudila a jako blesk z některé hlavy vyšlehla. Tak psal Ziegler dne 22. října 1809 Dobrovskému: „Kralohradecký rektor Jan Teichel jest přehorlivý vlastenec a ctitel literatury české, matematická slova všecka přeložil na česko. Jediná jeho žádost jest, aby povstala společnost ke zvelebení češtiny. S radostí nevýslovnou bude hnedle 10.000 zlatých obětovati, jestli ne z vlastní mohovitosti, aspoň tolik zaopatří. Tak se mi sám přiznal: žádá si jen, aby se pravidla sepsala a dvoru k potvrzení předložila, podle nichž by se společnost spravovala." Škoda, že odpovědi Dobrovského na Zieglerův list neznáme, abychom poznati mohli, jestli příčiny svrchu dotčené anebo také nouze o peníze a všeobecný úpadek hmotný válkami spůsobený Dobrovského pohnuly, že již na založení české společnosti nemyslil, kteroužto myšlenku tiše nadšený Jungmann pak dále choval, až konečně r. 1831 vítězně v život vstoupila a tak uskutečněna jsouc posud ve vtělení svém, v Matici České, blahodárně působí.

Divno zůstane vždy, že Dobrovský v první době, kde se o zřízení české společnosti jednalo, právě jako Pelcl od horlivosti své upustil, což ti, kteří mu malou důvěru ve vzkříšení národu českého připisují, také za důkaz kladou, že on pochyboval, aby čeština za řeč vyšších stavů a věd se hoditi mohla. A přece pečoval tak snažně o čistotu jazyka mateřského, a nad to více věnoval se od r. 1797 také studium lužického nářečí, aby Lužičanům, kteří v pražském semináři theologii studovali, výklady o jejich řeči činiti a je mluvnici srbsko-lužické vyučovati mohl. Ač Lužičané na ještě bídnějším spůsobě co do národnosti byli než Čechové, přece rád k nim do semináře chodíval, je poučoval a ke studium mateřštiny nabádal; či jest pravda, že toto jeho jednání a chování vysvětliti lze míněním jeho, že řeči české (i lužické) prý se užívati má jen k poučování nižších tříd, kdežto umění a vědy poznati lze z francouzských, latinských a německých kněh? Možná dost; ale zdá se, že také odpor vlády proti všemu českému považoval za nepřekonatelný a že tudíž, jak níže uvidíme, důvěry nabyti nemohl, že národ tak nečetný, jemuž se vyšší třídy a vzdělanci odcizili, nátlak vládní kdy přemůže. Odtud přišlo, že přátelům česky umějícím dopisoval téměř výhradně německy a že n. p. faráře Vambery, který jej látkou ke slovníku zásoboval a česky mu psával, se ptal, proč česky píše? Načež ten jemu dne 27. června 1801 odpověděl: „Proč český píšu? Zapřisáhl jsem se silně, silně jsem se zapřisáhl, žádnému více nepsati a se žádným více jinak nemluviti, kdo

český zná, nežli česky. Jestliže se to nám Čechům od našich pronárodů posměšně vytýká, že toliko v cizích řečích sobě píšeme a mezi sebou mluvíme, proč bychom nemohli tomu odvyknouti? Jest tomu snad tak těžko odvykati? Já myslím že ne a proto jsem se zapřisáhl.“ Tak rozhodných Čechů bylo tehda málo; jen Ribay, Leška, Ziegler a Zahradník a později také Hanka několikráte psali mu česky, kdežto on vyjma jen několik listů z pozdější doby svého života výhradně německy nebo latinsky dopisoval.

XI.

Dobrovský se odstěhoval z ostrova Kampy. Durichova bibliotheka slavica. Bořivojs Taufe. Entwurf der böhm. Declinationen. Adelungův Mithridates. Českých přísloví sbírka. Hanke von Hankenstein. Stachův hanopis. Fr. Švanda. Ludmila und Drahomíř. Slavín. Glagolitica. Dobrovský uchází se opět o proboštství Staroboleslavské, též o bibliotekářství universitní. Ausführliches Lehrgebäude der böhm. Sprache. První svazek Lindeova slovníku. (1803—1809).

Moudrým léčením Dra. Helda bylo největší nebezpečenství od Dobrovského odvráceno. Ač, jak svrchudotčeno, i napotom každý rok pomateností napadán byl, přece nikdy již nemoc nedostoupila zuření a když lékaři radili, aby co možná mnoho ve společnosti meškal, odstěhoval se r. 1803 ze samoty na ostrově Kampě, aby tím snáze návštěvy činiti i přijímati mohl. V zimě žil v Praze: jakmile však nastala jarní teplota, jezdil po venkově jsa od šlechtických rodin na jejich statky pozván a vracel se někdy až pozdě na podzim do Prahy: též navštěvoval téměř každý rok nějakou lázeň, nejvíce Karlovy Vary nebo Teplici, později též lázeň sv. Wolfganga u Chuděnic. Takto bydlíval často na statcích hr. Bedřicha a Jana z Nostic, nejraději však u hraběte Františka Sternberga, slovutného znalce umění, numismatiky a historie české, jemuž jako důvěrnému příteli obcoval; rovněž si ho vážil šlechetný Kašpar ze Sternberga, kterým se také seznámil s Göthem. Vedle těchto dvou znamenitě vzdělaných a učených šlechticů vyhledával Dobrovský rád, jmenovitě v pozdějších letech, společnost hrabat Jana Rudolfa a Eugena Černína, u nichž v Chuděnicích téměř každý rok několik neděl bydlel. Hrabě Frant. Sternberg uvedl jej také do rodiny hr. Taroucovy a hr. Schönborna a uvážíme-li, že také kníže Kinský, hrabata Canal, Clam-Gallas, Clam-Martinic, Šlik a biskup Hurdálek slovutného učence a duchaplnou společnost jeho milovali, porozumíme snadně, že se mu léku odporučeného, společnosti totiž a vyražení, v hojné míře dostávalo. Také v zimě jsa v Praze nepohřešoval šlechetné zábavy a tudíž zotavení ducha od namáhavých prací svých. Neboť hrabě František Sternberg shromážďoval v pohostinném domě svém, jako před ním hr. Nostic a kníže Kinský, společnost vybranou, do níž výteční členové všech stavů přístupu měli.

Hrabě sice sám nebyl středem konversace, jelikož nejraději o věcech uměleckých a numismatických rozmlouval; ušlechtilou zábavu a konversaci řídila manželka jeho, Františka rozená hraběnka Schönbornova, která jemnými mravy a způsoby, neobyčejnou vzdělaností a nevyrovnanou dobrosrdečností ke každému stejně milostně se chovajíc, všem pobyt ve svých salonech příjemným učinila a ony vysoce vzdělané dámy připomínala, jež na menších dvorech italských půvabem spanilého obcování a kouzlem něžné ženskosti v mohutný rozvoj vlašské literatury v 15. a 16. století blahodarný vliv měly. Bývají hlasové naslyš, kteří Dobrovskému vytýkají, že společností aristokratických více než slušno vyhledával, jakoby to z jakési marnivosti, nebo podlízavosti k vyšším a vypínavosti nad nižšími byl činil; ti však Dobrovskému a tehdejší šlechtě velice křivdí. Dobrovský těch společností nevyhledával jako nějaký námilostník, labužník, nebo náchlebník, který v nich jen snad trpín jest z milosti, nýbrž aristokratická společnost jej sama vyzývala chtíc úctu svou dáti na jevo muži, jenž hlubokou učeností evropské jméno měl, jenž šlechetným všemu sprostému odporujícím smýšlením, jemnými způsoby společenskými, obratností v chování, obcování i elegancí v mluvení všechny okouzloval a k sobě poutal. Aristokracie, která se v salonech hr. Fr. Sternberga scházívala, nevynikala jediné starožitným rodem, nýbrž také vědeckým vzděláním a nadšeností k umění a smýšlela také v tom aristokraticky, že s muži vědou i uměním znamenitými ráda se bavila a od nich se učila. Mimo Dobrovského navštěvovali dům Sternbergův výtečný numismatik Mader, ředitel akademie umění Bergler, zemský stavební ředitel a dlouholetý sekretář učené společnosti Gruber, pilný sbíratel Josef Bartsch, Dr. Maier, slovutný matematik a profesor mechaniky a staveb vodních Gerstner, k nimž se od r. 1810 přidružil také strýc hr. Františka, hr. Kašpar, který toho roku z Řezna do vlasti se navrátil, od r. 1823 pak také Fr. Palacký.

V tomto kruhu mužů vzdělaných hledal Dobrovský zotavení od namahavých prací vědeckých, kterým cítiv v sobě ducha volnějšího tím větší chutí se věnoval, čím méně spisovatelů bylo, kteří by literaturu zdarně byli vzdělávali. Tehdejší věk nepojímal slova literatura ve smyslu výlučně národním; co se vztahovalo k písmnictví v Čechách tiskem vydanému, ať již psáno bylo jazykem latinským, českým nebo německým, považováno za literaturu českou. Hydra závisti, nenávisti a sporů národních tenkráte ještě nezuřila; literati a vzdělanci obou národů Čechy obývajících považovali každé dílo česky neb německy psané za obohacení vědy a literatury domácí a žádnému nenapadlo, snahám k obrodu českého jazyka a jeho literatury se nesoucím překážeti, nýbrž schvalovali je, ač věděli, že vláda ruchu českého ducha nepřeje. Arciť nelze upříti, že díla vědeckého nebo vůbec důležitějšího obsahu psána byla téměř výhradně jazykem německým a v posledním dvacítiletí osmnáctého století také latinským; nicméně však pravda

jest, že díla německy píšících česky buď málo buď nic neznajících spisovatelů tím patriotismem složena byla, z kterého viděti jest, že Čechy jako svou vlast milují. Tím duchem psal Dobner, Ungar[1]), Voigt, Dinzenhofer, a tím duchem sbíral pilný Josef Bartsch[2]) látku k dějinám českého kněhtiskařství a k všeobecnému slovníku českých učenců a podobnou prací se obíral dvorský rada Hermann z Hermannsdorfu[3]), jen že bohužel ani jeden ani druhý díla svého nedokončil. Ale mužů těch pořad ubývalo, tak že nedostatek pracovníků na poli literatury byl citedlný; v tomto smyslu psal Ungar dne 11. máje 1803 Cerronimu: „U nás zemřel Bartsch, který tak dlouho o dějinách kněhtiskařství v Čechách pracoval: i tento spis i jeho slovník učenců zůstaly jen v rukopise, jen část jich jest na čisto opsána: největší však část jest na mnoha tisících cedulích a cedulíčkách roztroušena. Jen znatel a milovník, který by neumořitelnou trpělivost měl, mohl by to v pořádek uvésti. Dvorský rada Hermann chce to koupiti. Nedostatek času a zdraví mně nedovolují, abych se uvázal v práci tu, kterou bych před dvacíti lety rád byl podjal; Dobrovskému také se do ní nechce. Pelcla a Voigta již není; mladého dorostku se nedostává, jelikož lidé povzbuzování nenalezají a když je kdo k literarním prácem pobízí, hned odpovědí: »jaké lze očekávati odměny? Pojmenujte mně výhody, které Pelcl, Voigt, Cornova a jiní ze svých literarních a vlasteneckých prací měli?« Praemia da Musis, surget mox copia vatum — pěl náš Campanus, ale Hodějovských, Žerotínův atd. více není a naše vlastenecká literatura již nečiní pokroků. Na Moravě zpíváte touž smutnou píseň vidouce zarmouceni, že není dorostku mladých lidí, kteří by se ku vzdělání vlastenecké literatury spojili.“

Ale vedle této učené literatury v roucho německé oděné probouzela se znenáhla literatura jazykem českým psaná, která z malých zárodků počínajíc a na začátcích svých s mnohými nesnázemi a překážkami bojujíc vlastenecké smýšlení, jak se samo sebou rozumí, mnohem důrazněji vyjadřovala

[1]) Ungar, který začav spisovati málo česky uměl, čítán pak k nejhorlivějším vlastencům; pravíť o něm Nejedlý v předmluvě ku překladu Iliady: „. . . s dychtivostí jste v zříceninách ostatků naší české slávy hledal a je z prachu vytrhnuv množství vlastenců k následování probudil. Již mnozí málomyslní nad tím slzeli, že učenost a moudrost našich předků, že ozdoba mateřského jazyka na věky zahynuly, že starožitná sláva nás nikdy více neosvítí — a hle, Vy jste přišel a Vaší prací slunce i moudrosti i slávy vznešených předků naše krajiny vyjasnilo, aby slarobylé símě v dobrou zemi vseté nové ovoce neslo.“

[2]) Bartsch neuměl téměř nic česky. Větší část jeho sbírky přišla do rukou hr. Fr. Sternberga. B. umřel 23. února 1803 a pochován jest na Košířském hřbitově.

[3]) Hermann narodil se 1748 ve Vídni, přisel jako příruční královského komisaře hr. Wallise do Čech, když tam sedlské nepokoje za Marie Teresie vznikly. Stal se r. 1780 gubernialním radou v Praze, r. 1784 také dvorským radou, přišel r. 1790 do Vídně, kdež r. 1792 na výslužbu dán. Zanášel se prácemi Čech se dotýkajícími, jmenovitě slovníkem o učencích českých. Umřel 21. března 1816. Rukopisy po něm zůstalé koupil hr. Fr. Sternberg.

a k němu důtklivěji probouzela než spisy jazykem německým psané. Jakkoli sotva probuzena jsouc brzo již ochabovala, přece se opět vzpružila. Skromnosť této literatury zjevuje se již její chudobným zevnějškem, chatrným papírem, ještě chatrnějším tiskem a drobným formatem, ale nad to více malým počtem odběratelů, jichž tím méně očekávati bylo, když společnost česká do života se vyklubati nemohla. Protož vyhlašováno za věc neobyčejnou, když kniha česká ve slusnější úpravě vyšla a když vynikající osoba si jí všimnula. Když Jan Nejedlý koncem r. 1799 překlad Gessnerovy idylly: Der Tod Abels vydal, psal Pelcl dne 28. prosince Cerronimu: „Nejedlý převedl Gessnerovu Smrť Abelovu na česko a vydal ji ve slíčné úpravě. Hraběti Jáchymovi Sternberkovi práce ta tak se líbila, že překladateli dvacet zlatých daroval. Jest to vždy něco a ukazuje, že naše šlechta znenáhla českých kněh si všímati začíná.“ A když Nejedlý r 1802 překlad prvního zpěvu Iliady uveřejnil, plesal Dlabáč v listě k Cerronimu daném dne 18. července 1802: „Jest to první dílo, které ve skvostné úpravě in folio a quarto jazykem českým vydáno jest. Výtisk in folio na velinovém papíře stojí 5 zl., na poštovním papíře in folio 3 zl., a in quarto 40 kr.“

Literatura ta však vyniká nadšeností pro vlast a řeč českou a horlivým vzbuzováním lásky k jazyku českému. Co Palkovič v Krameriusových novinách 1802 ve svém Volání k Slovanům, aby jazyka svého pilni byli, obecně propověděl, to řekl J. Nejedlý v předmluvě k překladu svrchudotčenému Čechům: v předmluvě té vzletnými slovy sepsané běduje nad úpadkem jazyka českého, ale těší se zároveň z obrodu jeho a napomíná vrstevníky, aby o zvelebení vlasti a jazyka pečovali: . . . . „I sstoupivše muži, aby mrákoty zapudili, neustálou pracují péčí o zvelebení umění a jazyka i o slávu českou! Živi buďtež vlastenci, požehnána budiž skála. Vlasť naše, protož ať jest vyvyšována vlasť, skála slávy naší! Jak ale můžeme ji vyvyšovati? Mravy a jazyka šlechtěním, ješto tak spolu spojeni jsou, že nelze prvních bez druhého dosíci. Medle krajané a všickni podle jazyka příbuzní milí! Zdaliž některého národu jazyk ve světě se nalézá, kterýžby tento český starožitností, další po všech světa končinách rozšířeností, k výmluvnosti větší schopností, jadrnou krátkostí, slov neobyčejnou hojností, příjemně zvučící líbezností, plynoucí lahodností, hřmotem a jekem slov k věci směřujících převyšoval? . . . . Jestliže tedy my Čechové dokonalostmi jazyka svého nad jiné národy právem se honositi můžeme, zdaž nám chtivou a ochotnou vůlí, neustálou prací o to usilovati nenáleží, abychom tímto oděvem krásným a ozdobným, to jest jazykem svým, i myšlení ducha lidského, to jest umění, přiodili a vystavili? A kdybychom toho nečinili, bylaby to nevděčnost vlasti vražedlná! A kteráž medle nepravost tak zřejmě a patrně srdce ošemetnost a ohavnost odkrývá jako nevděčnost? . . . . A kdož všem v lůně tvém, vlasti, se zdržujícím větší nad tebe prokázal dobrodiní? . . . . Tys to rozmilá vlasti česká, matko naše!

A žádné nemáš za to odměny dojíti? . . . Někteří (ó nezdárné plémě) ještě před nedávním časem za tvůj jazyk, vlasti matko milá, se stydíce v záhubu i v zapomenutí věčné ho uvésti usilovali! Ó vy, kteří ještě jiskřičku vděčnosti k vlasti cítíte a srdce české máte, ó pracujtež snažnou bedlivostí vedle hřívny od Hospodina sobě svěřené, abyste slávu v národu svém rozmnožili i matce své dobrotivé, zemi české, za přemnohé dobrodiní se odsluhovali, svých spolubratří srdce vzdělávajíce a jazyk starožitný, od předků slavných vám dochovaný, šlechtíce a rozšiřujíce.“

K takovému enthusiasmu kritická, střízlivá povaha Dobrovského, který l. 1803 padesátý rok věku svého naplnil, se nepovznesla: on ani v takových příčinách nemiloval nadšeného slohu, jakož již r. 1783 o spise Hankově z Hankensteina: Empfehlung der böhm. Sprache und Literatur, v němž spisovatel jazyka českého vřele se ujímá, v Lit. Mag. III. 135 pravil: „Nelze neuznati vlastenecké vřelosti, s kterou spisovatel pro svou řeč mateřskou deklamuje a jen ten deklamatorský ton jej u mnohých omluví.“ Vůbec nemiloval přílišně na odiv vystaveného vlastenčení nýbrž liboval si více v práci tiché, jakož zřejmě o tom psal Kopitarovi dne 2. ledna 1811: „Působení (i v tichosti) jest lepší nežli vytrubování a pokřikování v novinách. Protož bych si přál, aby také Slovinci zatím po tichu o věci své se starali.“ Avšak jeho střízlivé, kritické práce nicméně sloužily témuž účelu jako nadšená slova vlasteneckých horlitelů, zvelebiti vlasť a řeč českou, bať dávaly snahám vlastenců podstatnější základ, any tyto práce jeho co se týče historie nekritického bajkování a Hajkování jí zbaviti usilovaly. Čím doby té se zanášel, poznáváme z listu dne 2. května 1803 k Cerronimu daného: „Umínil jsem si před ukončením slovníku žádné další cesty nepodniknouti . . . Vaše Vitae sanctorum uváděl jsem často ve svém pojednání o křestu Bořivojově; právě opravuji první arch pro spisy naší společnosti. Nebyl bych myslil, že tolik členů přežiju. Nyní má vyjíti Pelclův snad i Durichův životopis. Durich mi zůstavil své rukopisy a mám také jeho dílo: bibliotheca slavica dále vydati. Odkud však mám nyní vzíti kdy? Jedno se má po druhém státi.“

Do slovníku, že jej od jiných prací zdržuje, stěžoval si Dobrovský v letech následujících ještě několikráte, až jej konečně, jak svrchu dotčeno, Puchmaierovi odevzdal. Co se pak týče pokračování práce Durichovy, měl úmysl, druhý svazek vydati a skutečně vyjednávalo se s universitní tiskárnou v Pešti, která první svazek nákladem svým vydala a rukopis druhého svazku u sebe chovala. Když se přátelé literatury poptávali, kdy druhý svazek vyjde, nabízela tiskárna obyčejně, aby exempláře prvního svazku, které ještě na skladě měla, i s rukopisem druhého svazku se od ní odkoupily, až konečně vyšla pravá příčina toho otálení na jevo. Faktor tiskárny, Frant. Matušek, okradl totiž pokladnu její za několik let o několik tisíc zlatých a ředitelé tiskárny tu krádež zatajovali; pro nedostatek peněz, jak Engel dne

19. listopadu 1804 Dobrovskému psal, nemohla se tedy nákladnější díla tisknouti nýbrž jen taková, která rychle na odbyt šla. To byla hlavní příčina, proč Dobrovskému odpadla chuť, o vydání druhého svazku se starati, jelikož věděl, že nebude lze nakladatele naleznouti, ač ovšem také v listech svých leccos dílu Durichovu vytyká, z čehož viděti jest, že kritik Dobrovský všelijaké nedostatky při tom spatřoval.

Od té doby, co Dobrovský poprvé jako spisovatel se objevil, měly spisy jeho ráz kritický a čím dále tím více ukazovala se tato jejich povaha. V jazykovědě žádala kritika jeho srovnalosti s duchem řeči žijícím v klasických spisech starších od cizího vlivu neporušených a s mluvou lidu, jenž bezvědomě správnost jazykovou zachovává; v historii obstálo před jeho kritikou, co se týče dějů, jen to, co prameny doložiti lze jest, a věrohodnost pramenů posuzoval netoliko podle zevnějších kriterií nýbrž také porovnáním s jinými prameny souvěkými a povšechným během událostí té které doby na jisto postaveným. Jest pravda, že za naší doby, kde mnoho nových pramenů nalezeno, leckterý z jeho výroků již platnosti nemá: ale v době, ve které žil, vyčnívá nad vrstevníky jako vysoký jehlanec, který na mohutných základech spočívaje ostrým vrškem se končí. On byl mistrem kritiky, jehožto příklad a vzor nejen v Čechách nýbrž také v Němcích a v Rusku učenci následovali. On si byl vědom, že mnoho rumu odstraniti jest třeba, než vzorná stavba budovati se může: psal v té příčině 2. ledna 1811 Kopitarovi: „Celý život sotva stačí k odklízení všeho nesprávného a nepravdivého: kterak má člověk jednou dospěti k naučné činnosti? . . . . A ku všem nepomyslům přece mlčeti nelze!“ On cítil v sobě, že povolán jest geniem českým, aby tříbením ušlechtil obojí formu, ve které genius ten se zjevuje, českou historii totiž a mluvnictví české.[1])

Co se týče historie české, byl již před několika lety úmysl svůj zjevil Cerronimu, pilněji a hlouběji do ní se ponořiti. A tu ovšem zamlouvala se mu nejvíce nejstarší doba, jelikož se zamilovaným studium jeho, se staroslovanštinou totiž a s dobou Kyrillo-Metodějskou, souvisí. Probíraje takto staré legendy a prameny dějin českých sepsal na slovo vzatá pojednání svá: Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu reinigen, z nichž první vyšlo 1803, druhé 1807 a třetí 1819. První nadepsáno jest: Bořivoj's Taufe. Zugleich eine Probe, wie man alte Legenden für die Geschichte benützen soll. Řídiv se výrokem od Dobnera v předmluvě ku třetímu svazku Annal. Haj. učiněným (r. 1765), že po něm ještě přísnější kritikové přijdou, kteří mnoho, čím on nepohnul, za liché usvědčí a zavrhnou, posuzuje Dobrovský staré legendy k Bořivojovu křestu se vztahující, z nichž jmenovitě tak zvanou Kristannovu legendu odsuzuje. Sečetlost v pramenech,

---

[1]) Srovn. str. 32., 33., 100.

slídivý zrak, který každou sebe menší nesrovnalost pozoruje, práci podle zdání samostatnou buď za kompilaci nebo pouhý výpisek z pramene jiného usvědčuje, zjevují se výtečně v tomto pojednání a na nich záleží veliká cena jeho. K legendářům, ač o posvátných předmětech psali, nemá více úcty, než kolik jim podle přísné kritiky vzdáti lze. Co asi historická kritika za pravdu uznati může, ostře na odiv staví a zavrhuje mnohé okolnosti jako pouhé vyšperkování, které Hájek, Eneáš Silvius, Dubravius, Pešina, Kruger, Balbin, Hammerschmied, Středovský, Hirschmentzl za svatou pravdu měli. Ač Dobrovský v tomto pojednání osvědčil ostrovtip kritický měrou vrchovatou, přece se nedočinil výsledku v hlavní příčině takového, kterému my bychom nyní, kde známe prameny tenkráte ještě neznámé, přitakati mohli. Hlavní výsledek jeho zkoumání jest: Sv. Metoděj jako chorepiscopus (krajinský biskup) neměl stálého, určitého sídla (str. 35), není tedy prý jisto, že Bořivoj na Velehradě křtěn byl, ba ť není prý ani jisto, zdali vůbec od sv. Metoděje křest přijal, jelikož dokázati nelze, že Bořivoj pro křest na Moravu jel, nebo že sv. Metoděj vůbec kdy do Čech přišel; že by však za doby Metoděje slovanská liturgie do Čech uvedena a mše svatá v Týnském a Vyšehradském kostele slovansky se byla zpívala, to prý jest a zůstane pouhým sněním (str. 111). Avšak tvrzení svého z dřívějších let, že totiž sv. Metoděj jsa arcibiskupem panonským v dnešní Moravě pravomocnosti neměl, již se nedržel a nepochybujeme tudíž, žeby Dobrovský také názor svůj o poměru Bořivojově k Methodiovi byl opravil, kdyby těch pramenů, které nyní před rukama jsou, byl užíti mohl.

Pojednání dotčené vyšlo v aktách učené společnosti a ve zvláštním otisku. Mezi tím, co se tisklo, zjevila se při Dobrovském nová nemoc, která jej potom, ač ne často, ale přece navštěvovala, nemoc žaludeční, se zvracením a křečemi v žaludku spojená.[1]) Vrátiv se z Kladska, kamž hrobu prvního arcibiskupa pražského Arnošta navštívit v letě byl zajel, poslal Cerronimu dne 25. září 1803 otisk svého pojednání a dal mu o zdraví svém tuto zprávu: „Kdybych vůbec někam si vyjel, bylo by to do nezapomenutelné mně Moravy. Dvorského rady Hermanna pozvání do Vídně letos užiti nemohu, an jsem právě z Kladska se navrátil . . . Mimo to napadá mě nyní častěji podagra, ač se ještě dosti pevně neusadilo tam, odkud jméno má. Měl jsem pět neděl zvracení s velmi bolestnými křečemi v žaludku spojené, od kterého mě žádný lékař osvoboditi nemohl. Jest to prý předchůdce dny. Od svého odstěhování se z Moravy a po návratě svém z Ruska nemohu dřívějšího zdraví již nabyti. Člověk stárne a stává se churavějším a musí se učiti, nepříjemnosti stáří snášeti.“

---

[1]) On sám připisoval tuto nemoc jakož i periodickou choromyslnost kouli, která při poranění r. 1781 v něm zůstala.

Avšak churavost mu nevadila, aby právě tak vědecky činným byl, jakoby z úplného zdraví se těšil. Adelungovi poslal r. 1803 opravy k jeho slovníku, jak se dovídáme z listu tohoto učence k Dobrovskému, jenž dán jest 30. října: „Tiskne se již poslední svazek mého slovníku; Vaše opravy přijdou tedy snad již pozdě, ač mně vždy velevítány budou.“ Téhož roku vydal také Entwurf der böhmischen Declinationen; na konci toho jen čtyři stránky kvartové obsahujícího rozvrhu čte se: P. učiteli J. N—mu[1]) a jeho učencům obětováno od J. D**ho. Dne 1. prosince 1803. Následujícího roku 1804 nalezáme z péra Dobrovského v pojednáních učené společnosti životopis Durichův a Pelclův a téhož roku vyšla na světlo první od něho práce česky psaná; a sice předmluva ke spisku společně s Ant. Pišelým vydanému: Českých přísloví sbírka. Po vydání mistra Jakuba Srnce a Fr. Ondřeje Horného v nově rozmnožená kněžími J. D. a A. P.“ Za heslo vytištěno jest: Vřet každému srdce po jazyku svému. Ačkoli Dobrovský v předmluvě dotýká, že sbírka ta jest jen rozmnožením sbírky Horného, jest to přece práce samostatná: při mnohých příslovích, aby stáří jejich se poznati mohlo, udává spisy, kde to které přísloví poprvé nalezl. Mimo to má Horný jen 611, Dobrovského sbírka však 1500 přísloví. Téhož r. 1804 žádal ho Adelung dne 4. července, aby mu pomocí byl při díle jeho Mithridates tím, by statě o jazycích slovanských poopravil: „Ku kterému většímu znalci slovanských jazyků měl bych se obrátiti? Posýlám Vám tedy první polovici svého rukopisu k laskavému posouzení a — smím-li prositi — k opravení . . . druhou polovici pošlu příště.“ Dobrovský přání slavného učence naplnil, statě sobě zaslané úplně přepracoval, které takto přepracované v druhém svazku Mithridata již po smrti Adelungově († 1806) vydány byly.

Také doby té psával hlavně recense a kritiky do Jenaer Literaturzeitung) a do rakouských letopisů (öst. Annalen), čímž často do polemiky se spisovateli, které jeho kritikou se urazili, stržen byl. Tak posoudil v Öst. Annalen spisek ve Vídni 1803 od piaristy Honorata Novotného: Kritische Bemerkung zur Berichtigung der Geschichte des grossen mährischen Reiches und der ersten Bekehrung der slavischen Nation in demselben. při němž jest nápadná naivnost, s kterou si spisovatel rozličné prameny a události plete a jediné znamenitá domýšlivost, s kterou výroky své jako ex cathedra pronáší. Dobrovský posuzoval jeho spis vážně sice ale přísně a když Novotný tak neprozřetelný byl jizlivě a neskromně mu odpověděti, postavil nevědomost jeho bezmilosrdně na jevo. Se špatnou také se poradil Hanke von Hankenstein, když ve svém pojednání: Rezension der ältesten Urkunde der slavischen Kirchengeschichte, Literatur und Sprache. Ofen 1804., ve kterém

[1]) T. j. Nejedlému.

nejen proti vývodům etymologickým Durichovým brojí nýbrž na str. 58. také Dobrovského se dotýká, tvrdě, že odvozovati jméno Visla od vis(eti) jest planá myšlénka, aniž prý Pomponius Mela udal jménem tím nejstarší datum slovanské historie, nýbrž Caesar jménem národku Morini[1]). Uvážímeli, že Hanke o vědecké lingvistice neměl ani zdání, tvrdě n. p. hotové nesmysly: slovo župpan, psáno jsouc dvěma „p“(!) pochází prý z lat. sub a slova pán tedy jako podpán, vicepán; koncovka tín (vlastně ín n. p. ve slovích Lutotín, Majetín) jest tožná s týn; Gravenenga pochází od kravenenka neb hrabenenka a podobných nesmyslů více — neklademe Dobrovskému ve zlé, že odpověděv mu přitlačil péro tak, jak takový nedouk to zasloužil.

Takové spory, v nichž Dobrovský ovšem snadně zůstal vítězem, zachovávaly vždy způsob živé sice ale vzdělané kontroverse; jinak však se věc měla, když r. 1805 z nenadání Václav Stach s Jind. Thamem se spojil, aby Dobrovského zostudil. Počínání obou mužů bylo sprosté, jen že při Thamovi snáze porozuměti můžeme, když nemoha se brániti vytkám Dobrovského nedávno jemu činěným hněvu svému uleviti chtěl; co ale Stacha pohnulo, že po desíti letech teprve Dobrovského špiniti začal, vysvětliti nám nelze. Že Dobrovský jako rektor generalního semináře v klášteře Hradišti nepokojného, svarlivého a úskočného Stacha na úzdě držel a proto od něho nenáviděn byl, k tomu se zná Stach sám v Divném účinku potěhu str. 120. praviv, že, když Dobrovský odebíraje se z kl. Hradištského s ním se loučil,

Pokoj jsem s ním míti toužil,
Aby pak mne víc nesoužil.

Dobrovský, jak svrchu dotčeno, v prosodii své r. 1795 pokáral několik špatných veršů a rýmů Stachových a teprve po desíti letech, r. 1805 totiž, zjevil se Stach s pomstou svou. Od r. 1795 neměl Stach pokoje a zanevřel silně na Dobrovského; uvážíme-li však, že špatné rýmování Dobrovský již r. 1786 Stachovi vytýkal a on k tomu mlčel, divno, že nyní z též příčiny proti němu tak se rozhorlil. Co jej k tomu pohnulo, není úplně jasné; zdá se však, že nezdar všech plánů svých připisoval Dobrovskému domnívaje se, že on jako rektor generalního semináře u přítele svého Cerroniho, jenž při gubernium referentem školských a církevních záležitostí byl, nechvalně o něm mluvil. Sotva byl se Dobrovský z Kl. Hradiště odebral, začal Stach staré pikle své; psal o tom Cerroni Dobrovskému dne 26. prosince 1791: „Nepokojná hlava, Stach, podal ze msty, že se nestal ředitelem theologického studia, spis šestiarchový plný nešvarů a makavých osočování proti profesorům; ale lapnu jej za kštici. Ze samé dlouhé chvíle nevědí tito lotři co činiti. Prohodil také o Vás, pokud jste ještě rektorem byl, leccos, ale nenaleznul ucha povolného; od té doby mám naň naměřeno a nyní mně přišel v pravý čas.“ Výsledek udavačství Stachova byl, jak Monse dne 3. dubna 1792 Dobrovskému psal, že udaní od něho profesoři obdrželi pochvalný

[1]) Viz str. 64. „Das erste Datum zur slav. Geschichte.“

dekret, on však notnou důtku s tou při tom výhrůžkou, že, odváží-li se budoucně ještě jednou podobné věci, přísněji k němu přikročeno bude. Avšak Stach přece nedal si pokoje. Bližších zpráv o jeho dalším počínání nemáme; jen jsme nalezli v historii university olomoucké, že Stach pro rozličná udání utrhačská, kterých dokázati nemohl, r. 1799 s profesury svržen jest a že jen z milosti pense tří set zlatých mu vykázána byla.

Takový tedy zlolajník začal nyní špinavými šípy po Dobrovském stříleti; všecka jeho literární činnost soustřeďovala se v tupení Dobrovského a nebožtíka Pelcla, že do mluvnice své prosodii Dobrovského přijal, a Puchmaiera, jenž pojednání Dobrovského o prosodii v druhém svazku svého sebrání (1797) byl vyložil. Nadávky ty čísti lze ve Starém Veršovci r. 1805 Thamem vydaném, pak ve třech větších spisech, jež posud v rukopise v Českém museum se chovají a nadepsány jsou: 1. Kritický výklad pomatených českých grammatik. 2. Harmonie a dobrozvučnost jazyka českého kritickým přirovnáním německého, řeckého a latinského s ohledem na prosodickou póvahu jejich vyložená, ode všech matenic nejnovějšího veršovství osvobozená a rozmanitými příklady vyjádřená. 3. Divný oučinek potěhu. Má vzbuzená chuť k zpěvu a obrana staročeského veršovství proti novým nezákladným nápadům. Přídavek k nové Kožíškově grammatice[1]). Jak asi „Starý veršovec" si počíná, možno posouditi, že Pelcla Kožíškem, Puchmaiera „Gnidského chrámu zvoníkem" (poněvadž přeložil na česko „Chrám Gnidský"), Dobrovského pak Vtipkem neb Původem jmenuje.

O Dobrovském podává tuto karakteristiku:

Z křiva věci vyrovnávat,
Z náchylnosti chválu dávat,
Jednou pochlebníkem být,
Podruhy se tvrdě mstít.
Dokonalost nechtít vidět,
Nepravdy se pak nestydět,
Dělat větry prázdným měchem,
Nejlepším se chlubit Čechem,
Co kůl z německého plotu
Čechům v oči cpát slepotu.
Mnohých hodných se dotýkat,
Pro nic za nic se potýkat,
Stíhat jen v neumělosti,
A nemít sám základnosti,
Málo vidět co dobrého,
Jen se sápat na každého,
Mnicha nebo rozumného,
Staré hmoždit, mladé rmoutit

---

[1]) O Stachovi viz důkladný článek řed. Zeleného v Osvětě r. 1873.

A velbloudy z mušek kroutit.
Vševědoucně rozkazovat.
Pavučiny roztahovat.
Chytat do nich komáry.
S nimi tropit nešváry.
Na zásluhy mužů šlapat.
Velké jméno děcky lapat.
Jenom učit slabikovat.
S literkami povykovat.
Hanit podle libosti.
Toť jsou — Vtipka schopnosti.

Avšak nadávky tyto a jim podobné, jimiž spisy Stachovy jen se hemží, neměly účinku, kterého starý veršovec očekával, nýbrž působily opakem, jelikož pamfletista směšným se stal. Jeden z mladších básníků, bezpochyby ze školy Puchmaierovy, složil parodii na báseň Stachovu „Českýma vznáším křídlama své jméno atd. a poslal ji pode jménem Srdečný dárek starému veršovci, jejížto první sloka:

Již nad komíny tvými spurná Praho
Slavně se vznáším jako Český vrabec.
Již jak se šibenice visím
Vysoce v prázdničkém povětří

Stacha velice pozlobila, jakž z listu níže uvedeného se uvidí. Rozkmotřiv se s Thámem nechtěl již nic v Praze dáti tisknouti ani censurovati. Obrátil se tudíž přímo do Vídně, kde Zlobický censorem českých kněh byl, listem německy psaným a daným 28. listopadu 1806 Zlobickému, v němž ho za censuru několika spisů jmenovitě Kritického výkladu a Harmonie žádá. List ten jest památný pro udavačský talent Stachův: „Když zákony dovolily haněti náš jazyk, naše předky ano i německou literaturu i oba národy, český i německý, mám za to, že zároveň i dovolily odpověděti k tomu, sice by zákony nebyly výroky moudrosti. Nejsem tím vinen, že Pelcl, Dobrovský a celé jejich přívrženstvo jsou zcela nevědomi jazyku a pěkné literatury. Škodí-li tato úžasná nevědomost v abecedě a slovích, svádí-li skutečně mládež a působí-li největší zmatek, nesměl by toho nikdo obecenstvu oznámiti? Není mou vinou, že Pražané tak velice odpadli od světla pravdy se svým zneuznaným jazykem. Bylo by mně milejší, kdybych je mohl chváliti: ale kárati bych je nesměl? Stává dvorský dekret z doby 1776—1799, které Dobrovskému zapovídá o české literatuře psáti, jelikož se nadáváním vyznamenal. Tenkráte nadával jen živým, nyní však nalezl prostředky znovu mrtvým i živým nadávati a já bych nesměl ujímati se nevinných mrtvých ani sebe sama hájiti? Vždyť věc již dospěla k tomu, že kdosi v Praze paškvily napsal a mně je poslal; ani k těm bych odpověděti nesměl a to v záležitosti, ana se vzdělání jazyka dotýče, pro které mě na šibenici pověšeného viděti chtějí?“ Chtěje také Zlobického zastrašiti, kdyby věci, ve které prý se jedná o tupení Němců, se neujal, praví: „Nemáte býti odpovědným

místo mne; jsem hotov odvolati se k zákonodárci." Avšak celá nepoctivost povahy Stachovy jeví se na konci listu, kde Dobrovského jako nějakého agenta pruského udává. „Opravu jazyka našeho počal jsem skutečně s počátkem mocnářství rakouského. Českým grammatikům vede se jako Prusovi, od něhož pochází všecek nepořádek (v politice) právě tak jak nepořádky v našem jazyku pocházejí od grammatiků asi od r. 1792, když dějiny českého jazyka vyšly. Podivné, jak grammatické pletichy v Čechách s pletichami Prusovými jsou počaty, dále vedeny a konečně téhož roku 1806 a sice v měsíci listopadu objeveny." Vídeňská censura dovolila sice dne 8. března 1808 tisk obou spisů dotčených, ale tištěny nejsou, bezpochyby proto, že se žádný nakladatel nenaleznul.

Dobrovský nevšímal si hanopisu Stachova a nebránil se ani slovem proti zlolajnému utrhači věda, že proto u moudrých lidí vážnosti nepozbude. A skutečně dostal zadostučinění téhož r. 1805, když Dinzenhofer své Genealogische Tabellen vydal; v předmluvě totiž praví na str. XIII.: „Mně jest Dobrovský jako vlastenecký literator jediný a po mém soudě jím také v budoucnosti dlouho, dlouho zůstane. Více o něm snad lichotivost, méně však jen závisť říci může."

Ale v příčině jiné Dobrovský dal odpověď, ne k vůli kritice nýbrž k vůli věci, o niž činiti bylo. Míníme zde pokus jeho o Bořivojově křestu, kteréžto pojednání r. 1803 vydáno bylo. Dobrovský dobře byl si vědom, že přísná kritika, s kterou nejstarší naše legendy rozebíral, se nebude líbiti těm, kteří novellistické a romantické zprávy podle starších legendářův a kronikářův opět čtenářům podávali. Psal v té příčině Cerronimu již dne 25. září 1803: „Tento pokus leckomu na Moravě nebude po chuti. Jaká pomoc? Kritik žádá starožitných svědectví . . .[1]) Roman o Svatoplukovi by se mnohým lépe líbil." A dobře tušil Dobrovský, že výzkumy jeho na odpor narazí, jelikož se příčily dávné tradici nejen na legendách založené nýbrž také Dobnerem v ochranu brané. První, který proti názorům Dobrovského o křestu Bořivojově se ozval, byl Dinzenhofer v díle svém svrchudotčeném, který v úvodě na str. XVIII. vzdává Dobrovskému zaslouženou chválu nazývaje jej učeným a přísným: „Jmenuju-li Dobrovského přísným, nechci jej tím kárati. Muž takových vědomostí jako Dobrovský nemůže v kritice jinak si vésti. Ohromná zásoba vědomostí dává mu i při nepatrnějším předmětě literárním látku buď k vysvětlivkám nebo námitkám." Ačkoli slovutný Schlözer s výroky Dobrovského o křtu Bořivojově souhlasil (Nestor IV. XI.), pronesl přece Dinzenhofer na str. 16. poznámek k dílu svému příčiněných několik pochybností o některých výrocích Dobrovského. Mimo to kladli proti spůsobu kritickému

[1]) Podobně již se r. 1782 vyslovil proti Dobnerovi v Lit. Mag. 2. str. 62.: „Zeugnisse, bewährte Zeugnisse, fordere ich, nicht Möglichkeiten; Beweise, nicht Deklamationen."

Dobrovského odpor kdosi nejmenovaný a pak kněz Fr. Švenda. Nejmenovaný snažil se vyvrátiti tvrzení Dobrovského, že v Čechách před sv. Prokopem liturgie slovanské nebylo, ale činil to dosti nemotorně, tak že jej Dobrovský v předmluvě k druhému pokusu jen několika slovy odbyl. Fr. Švenda však hůře pochodil. Tento horlivý sice ale v historické kritice až úžasně nepovědomý spisovatel „Železného obrazu města Králové Hradce" velmi těžce to nesl, že miláčkové jeho Hájek a Beckovský, po nichž historie česká tak snadně bez námahy a nápary a podle chuti čtenářů jen zábavu hledajících psáti se může, od Dobrovského ještě nemilosrdněji odsouzeni byli než to Dobner již byl učinil. Ujal se jich tedy ve 4. svazku svého spisu r. 1804 vydaném a praví proti Dobrovskému: „Není to ältere Geschichte von späteren Erfindungen reinigen, nobrž nové své vymyšlenosti podávati .... Po Hájkovi a Beckovském historie země české ničeho od nynějšího učeného světa dočekati se nemůže jediné samé přetvařování a starobytných pamětí hodnověrných spisovatelů za básně vyhlašování." Tomuto pahistorikovi, qui credidit, quia absurdum, odpověděl Dobrovský: „Den Pater Franz Švenda zu Königgrätz hätte ich gar nicht belehren sollen, da vorauszusehen war, dass ihm, ungeachtet Hradec supra Multaviam auf Königgrätz, das an der Elbe liegt,[1]) unmöglich passen kann, Hajek's Aussage schon desshalb mehr gelten werde, weil sie der Ehre seiner Vaterstadt, die erste christliche Kirche gehabt zu haben, und seiner von Jugend auf genährten vorgefassten Meinung günstiger ist. Allein in dem heftigen Ausfalle gegen mich hätte er doch mehr mit Gründen als derben Ausdrücken mich bestreiten sollen." Jestli Švenda ironii v této odpovědi obsažené rozuměl, nevíme; ale odpor, na který Dobrovský narazil, pohnul jím, že v předmluvě k druhému pokusu zřejmě vyslovil, co vlastně již při prvním pokusu říci měl: „So gar wahrscheinlich sind diese Nachrichten[2]) nicht, dass man sie nicht gegen neuere Hypothesen, die aber nicht für ausgemachte historische Sätze dargeboten werden, sollte vertauschen können."

Švenda ovšem nebyl muž, jehožto slovu Dobrovský by byl nějakou váhu přiřekl, kdežto chvály Schlözerovy a pochybností Dinzenhoferových si vážil. Odhodlal se tedy ve svých kritických pokusích pokračovati a vydal již r. 1807 druhý pokus: Ludmila und Drahomiř, do jehožto předmluvy nejen dotčenou sebeobranu položil nýbrž v ní také příčinu udal, proč práci kritickou dále vedl: „Schlözers Beifall sehe ich als einen Wink an, mit diesen Versuchen fortzufahren und die schüchtern geäusserten Bedenklichkeiten des allgemein verehrten nun seligen Professor der Rechte Wenzel Dinzenhofer .... halte ich für eine neue Aufforderung, unsere historischen Denkschriften fernerhin strenge zu prüfen, um ihren Werth und Unwerth richtiger bestimmen zu können." Z této snahy vyrostl tedy druhý pokus.

[1]) Švenda totiž Levý Hradec chybně měl za Králové Hradec.

[2]) T. j. vyšperkované zprávy legend.

v němž opět nesrovnalosti starých legend s strany zpráv o těchto dvou osobnostech naší starší historie soudně rozebírá a toho výsledku dochází, že zpráva legendy, jakoby sv. Ludmila v mládí svém byla pohankou, jest velmi pochybná (str. 22.); zpráva pak, že Drahomiř, manželka zbožného vévody Vratislava, matka sv. Václava, až do smrti své zůstala pohankou, nikoli že pravdě podobná není (str. 30.). Legenda tomu sama prý odporuje pravíc, že Drahomiř dům, ve kterém sv. Ludmila bydlela, v kostel přeměnila; a to že by byla pohanka učinila? (str. 56).

Zanášeje se s věcmi českými nepouštěl Dobrovský z očí studií obecně slovanských a právě té doby, které staročeské legendy kriticky rozebíral, přivedl k životu úmysl, který v něm již r. 1789 vzbudil Anton, vydávati totiž list, v němž by se o slovanském jazyko- a dějezpytě pojednávalo.[1]) Od roku dotčeného činí se v dopisech často zmínka o tomto podniku, jehož jméno původně zníti mělo Slavia; později n. p. r. 1800 v listě Tabličově k Dobrovskému naskytuje se jméno Slavína, až konečně roku 1806 spis sám na světlo vyšel pode jménem Slavín, avšak nikoli jako časopis v určitých lhůtách vycházející nýbrž ve volných sešitech, kterých r. 1806 vydáno šest 479 stran obsahujících. Úplný nápis jest: **Slavin.** Botschaft aus Böhmen an alle slavischen Völker, oder Beiträge zu ihrer Charakteristik, zur Kenntniss ihrer Mythologie, ihrer Geschichte und Alterthümer, ihrer Literatur und ihrer Sprachkunde nach allen Mundarten.“

Slavín jest první pokus literární vzájemnosti slovanské. Obsahuje články národopisné, historické, linkvistické, kritiky atd. buď původní, buď z tištěných spisů přijaté a jeví se v něm snaha znalost světa slovanského mezi vzdělanci slovanskými rozšiřovati. Tak přijal Dobrovský do Slavína krásný článek z Herderových ideí k dějinné filosofii člověčenstva, v němž o minulosti a budoucnosti Slovanstva jedná, křivd od Němců na Slovanech spáchaných se dotýká a neštěstí, kterým slovanské národy tíženy byly, z geografického položení odvozuje a mezi jiným praví: „Ale kolo měnícího času točí se neustále . . . protož budete i vy, nyní tak hluboce skleslí národové, druhdy však tak šťastní a pilní kmenové povzbuzeni z dlouhého a nečinného spánku a svým rozsáhlým dědinám od moře Jaderského až k horám Karpatským, ode Donu až k Muldě jako vlastnictví svému vládnouti a opět slaviti své starodávné slavnosti průmyslu totiž a obchodu.“ Národopisné články v Slavínu jsou: Sitten der Kroaten (podle Engla), Karakter der Illyrier (podle Taubeho), Tracht der Illyrier (podle Hacqueta), Sitten und Gebräuche der Illyrier (podle Engla), Sitten der Morlaken (podle Engla), Über die Slaven im Thale Resina, Briefe über Russland, Kosaken und Ukrainer (podle Engla), der Geilthaler und die Geilthalerin. Der Krainer

---

[1]) Viz str. 70., 94.

und die Krainerin. Procops Schilderung der Slaven und Anten, Schlözers Origines Slavicae. Poslední dvě pojednání dotýkají se také starožitností slovanských, k nimž také čítáme články: Slavische Mythologie des Andrej von Kayssarov (kritická úvaha), Der griechische Ritus in slavonischer Sprache in Böhmen, v němž ovšem proti tomu brojí, že by kdy slov. liturgie do Čech se byla zavedla. Mimo to jsou v Slavínu mnohé vzácné příspěvky menší k slovanské etymologii a jazykovědě, které na rozličných místech a v rozdílných článcích roztroušeny jsou, zvláště pak k staroslovanštině se vztahují. Avšak Slavín měl špatný odbyt; buď tím byl vinen Dobrovský, který křiklavou reklamou spisů svých v novinách opovrhoval, nebo nakladatel že se o náležité rozeslání nepostaral, zkrátka zdá se, že ani Schlözer o něm se nedověděl, jelikož Göttinger Anzeigen o tom spise žádné recense nepodaly, ani Vater, který kdyby byl Slavína četl, ve své praktické gramatice ruské jistě by nebyl tvrdil, že dual slovanské řeči od řeckých překládatelů biblí proti pravému duchu slovanštiny vnucen byl!

Dobrovský totiž, ať pracoval cokoli, vždy na mysli měl jazyk církevní a užil každé příležitosti, aby slovanský a vzdělaný svět naň upozornil. Jakož na mnoha místech tohoto spisu zmínky jsme činili, zanášel se ustavičně nejen s mluvnickou a lexikální látkou staroslovanštiny, nýbrž bádal horlivě ve všem, co s otázkou tou souvisí, a snažil se na jisto postaviti poměr obojí abecedy staroslovanské. Dotkli jsme se na rozličných místech názorů jeho o tom předmětě, které v dopisech a příležitostně ve spisech svých pronášel. Chtěje pak v zevrubném pojednání výzkumy své ustáliti, vydal r. 1807: Glagolitica. Über die glagolitische Literatur, das Alter der Bukvica, ihr Muster, nach welchem sie gebildet worden, den Ursprung der römisch-slavischen Liturgie, die Beschaffenheit der dalmatischen Übersetzung, die man dem Hieronymus zuschrieb u. s. w. Ein Anhang zum Slavín[1]) ve kterémžto spise v jedno shrnuje a systematicky podává mínění své za předešlých let po různu vyslovené a ovšem znovu tvrdí, že glagolica jest mnohem mladší než cyrillica, kterýžto nyní ovšem již neplatný výrok v jeho spise odůvodněn jest zvláště pod záhlavím: In welche Zeit fällt die Erfindung der glagolitischen Buchstaben? Spisem tím úplně uznán byl od tehdejší doby vítězem nad Dobnerem, Durichem a všemi, kteří tvrdili, že glagolica starší jest než cyrillica. Spis Glagolitica rozšířil slavnou pověst o něm po celé Evropě, které bez toho již dříve jako nejdokonalejší znatel slovanských jazyků a hluboký badatel starožitností Slovanův a sousedních jim národů znám byl. Svědectví o tom dávají dotazy důmyslných učenců naň vznášené, svědčí o tom též okolnost, že jej také učené společnosti cizozemské členem svým volily. Tak jej zvolila královská společnost přátel věd ve Varšavě r. 1803

[1]) Po druhé vydán ten spis Hankou r. 1832.

za člena a dánská společnost nordických starožitností, založená r. 1807, která též slovanské národy baltické v obor svého zkoumání přijala, poslala mu již 30. ledna 1808 diplom členství svého.

Tak jej ctila cizina a jak níže uvidíme čím dále tím hojněji; také doma vážili si ho jako muže učeného a šlechetného, ale kdykoli se hlásil o nějakou hodnost, nepropůjčena mu, jelikož ještě se nebylo zapomnělo, že zednářem byl. Tak hlásil se r. 1808 opět o proboštství Staroboleslavské, které tehda uprázdněno bylo. Víme to z listu jeho daného dne 20. března 1808 Cerronimu: „Žádal jsem za proboštství Boleslavské; ale Rojko mi pravil, že Jeho Veličenstvo císař prebendu tu neočekávaje ani návrhu z Prahy jakémusi vojenskému superiorovi milostivě propůjčil — bene vixit, qui bene latuit, takový způsob života má také svou cenu. Nemám právě nedostatku, ale nemohu si v těchto časích kněh kupovati, aspoň žádných cizozemských.“ Rojkova zpráva byla v tom pravdivá, že prebendy Dobrovský nedostane; ale nedostal jí vojenský superior, nýbrž jak Cerroni dne 10. máje 1808 Dobrovskému psal, „zcela nepatrný cancellarius episcopalis castrensis byl věrojatně manu militari bez návrhu českých representantů patrona na hodnost tu dosazen.“

Exspektanční list,[1]) který Dobrovský po zrušení generálního semináře v Kl. Hradišti obdržel, nebyl mu tedy platen, když se o církevní prebendy hlásil, ač jiní josefinisté na hodnosti církevní dosazováni byli, avšak jen takoví, jichž jméno v seznamech zednářských nalezeno nebylo. Ale i v dosazení necírkevních úřadů mu vadilo, že kdysi zednářem byl. Když úmrtím Ungarovým bibliotekářství universitní se uprázdnilo, měl úmysl o to místo se hlásiti; jakmile mu však praveno bylo, že kdyby on za to žádal, posavádní skriptor Müller, cisterciák ze zrušeného kláštera Žďárského, který na to místo čekal, úřadu toho by neobdržel, ihned přestal se o to ucházeti maje za to, že Müller, jenž mnoho let skriptorem byl, jmenován bude. Avšak Müller nebyl v milosti u vyšších úřadů a tak jmenován byl Faustin Procházka. Muž ten za mladších let byl také prosáknut josefinským liberalismem proticírkevním, jakož ve spise Miscellaneen der böhm. und mähr. Literatur r. 1784 na str. 248 sám o sobě pravil: „Nejsem veliký přítel řeholí mnišských, ač jsem se sám mladistvé chyby dopustil, že jsem mnichem se stal.“ Avšak té chyby se nedopustil, žeby jako Dobrovský se byl stal zednářem a protož svěřen mu r. 1807 důležitý úřad ředitele veškerých gymnasií v Čechách a v listopadě téhož roku, tři měsíce po smrti Ungarově, jmenován též bibliotekářem universitním, a přiřknut mu také osobní přídavek platební, který Durich do smrti své měl. Píše o tom Dobrovský dne 4. máje 1808: „Jak Procházka o Durichův příplatek žádati a jej obdržeti mohl, nechápu; přeji mu těch výhod a byl bych sám žádal

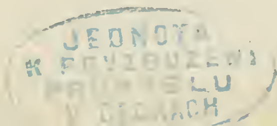
[1]) Viz str. 72.

o místo bibliotekářské, kdybych se nebyl domníval, že je Müller obdrží. Zdali však Procházka rukou k dílu přičiní — přál bych si předkem dobrého katalogu rukopisů nás se dotýkajících — nevím."

Avšak jako obyčejně i tehdáž o zklamané naděje, týkaly-li se osoby jeho, nedbal. Více jej rmoutil smutný stav literatury české. Byli sice tehda pilní sbíratelé, kteří nejen literární zprávy z minulosti horlivě snášeli, nýbrž i jiné sbírky n. p. botanické, mineralogické vzhledem k Čechám zakládali. Dobrovský ovšem hlavně si všímal sbírek literárních a pobízel, aby sbírek také užito bylo ku sepsání literární historie české v tom smyslu, by všichni spisovatelé, ať psali česky, latinsky neb německy, v ni přijati byli. Tak píše dne 20. března 1808 Cerronimu: „Přál bych si z Vašeho péra, i kdyby se to s obětmi státi mělo, náčrtek moravské literární historie, anebo jen přehled, ale tak zřízený, aby v seznamě jmen učenců rok úmrtní, stav a kterákoli důležitější pamětihodnost udány byly; tím byste aspoň ukázal, co byste provésti mohl, kdyby okolnosti úplnému spracování článků příznivější byly. S jakým prospěchem by to bylo, kdybychom v Čechách prozatím takový úplný seznam měli! Nyní jest potřebí, v šesti neb v sedmi knihách hledati, chceli člověk o tom neb onom muži něčeho se dověděti . . . To jest má rada a moje přání. A kdo po stoletích svede to, co byste Vy nyní pořiditi mohl a měl? Tím pomůžete každému budoucímu vlasteneckému sbírateli všechno naleznouti, čeho by jinak pracně hledati musel. Vždyť přijdou snad přece jednou zase příznivější doby." A dne 4. máje 1808 píše témuž opět: „Bylo by nám věru potřebí nějaké Bohemia literaria neb docta, která by obsahovala spisovatele od doby Balbinovy; starší doby nyní jen málo lidí zajímají. Přijal-li jste do své sbírky všecky nyní žijicí spisovatele? Zdá se. Ohromný to podnik! Ale přál bych si přece, aby také práce dvorského rady Hermanna se neztratila, který námi všemi hýbal ustavičně dopisovav a za zprávy žádav. Byl by Bartschovy sbírky koupil, kdyby závětem se nebyly odkázaly Dr. Maierovi, jehožto bratr je nyní má. Ale kdo to chaos spořádati má? Opic[1]) v Čáslavi nabídnul české společnosti svých 30 nebo 34 svazků po sobě jdoucí literární kroniky k uschování, k užívání a k vydání po smrti jeho. Tím chce se ubezpečiti, aby dílo jeho tak pracně sebrané snad na škornoutky se nespotřebovalo. Chce na to české společnosti vydati od sebe listinu a výminku položiti, že, kdyby nějaký nakladatel za to nějaké peníze dal, ty peníze jeho dědicům dáti se mají. Nabídnutí přijato, ale rukopisu žádný z nás neviděl, nýbrž poslal nám jediné rozvrh. Co přece za sbíratelé od dob Bohemiae doctae mezi námi povstali!"

Ale tvořivá činnost literární byla u porovnání s činností sběratelskou velmi malá, zvláště co se týče písemnictví v jazyku českém, tak že Dobrovský

[1]) Opic byl bankálním inspektorem v Čáslavi; jest to otec slovutného botanika Filipa Opice.

velice do věci té si stěžoval. Víme to z listu Ribayova daného dne 30. dubna 1808 k Cerronimu: „Po dlouhé přestávce obdržel jsem dne 27. března od Dobrovského opět list, který jest pln naříkání na smutné vyhlídky pro literaturu českou.“ Nelze se diviti, když Dobrovský v příčině literatury české málo naděje do budoucnosti měl; on se vznášel s prácemi svými ve vyšších sférách vědy a tu ovšem cítil všecky nedostatky češtiny, pro které tenkráte ještě nebyla spůsobilá, aby se jí stejnou snadností a obratností užívalo při pracích vědeckých jako němčiny, bať ani jako latiny. Jungmann tehda ještě byl začátečníkem, který nad to více pořád prací slovníkářskou se zabýval a co ostatní literáti čeští doby té plodili, nemohlo ovšem dost učiniti požádavkům, které Dobrovský na literaturu vznášel. Bylit tehdejší spisovatelé jako pionéři, kteří prosekávali hustý les neuvědomělosti, ve kterém genius český jako králevič báje zajat a zaklet byl. Ač důvěry do budoucnosti Dobrovský neměl, kterou spisovatelé čeští tehda se kojili, nicméně také on byl pionérem, jako oni, s tím však při tom rozdílem, že oni v prsou chovali svatý zápal, jenž jim zoufati nad budoucností nedal. Ale přes všecko jeho pochybování a nedůvěřování, že národ český k radostnějšímu duševnímu životu se vzpruží, vzdělával bedlivě jazyk český a shromážďoval vůkol sebe mladé muže, kterým výklady o české řeči činil, ovšem důkladnější než od Nejedlého na vysokých školách pražských slyšeli. Výklady ty řinuly z dlouholetého studia jazyka českého a měly podstatu svou mimo to v zevrubné znalosti staroslovanštiny a ostatních jazyků slovanských a nad to více byly prodchnuty vědomostmi vědeckého jazykozpytu, do jehožto zákonů málo který z vrstevníků Dobrovského ani domácích ani zahraničních tak hluboce nevniknul jako on. Chtěje vědomosti své jazykozpytné vzhledem k mluvnici živého jazyka zužitkovati a vzor vědecké mluvnice ustaviti, odhodlal se doby té, nauku o jazyku českém na světlo vydati, která jest výsledek dlouholetého snášení, bádání, opravování a zdokonalování, aby žáci jeho a ti, kteří se jazyku českému důkladně naučiti chtěli, bezpečného vůdce při studium měli. A tak vydán r. 1809 znamenitý spis jeho: Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniss für Böhmen.

Jak na několika místech tohoto spisu dotčeno bylo,[1]) zanášel se Dobrovský se spisováním mluvnice mnoho roků sbíraje k tomu látku avšak odkládaje konečné vyhotovení pro všelijaké jiné práce vědecké, které se mu namanuly. První zmínka o práci jeho mluvnické jest v listě Zlobického k němu z r. 1787 a již r. 1789 očekával Ribay, že brzo dána bude do tisku. Téhož r. psal Dobrovský dne 31. máje Durichovi: „O přízvuku v gramatice zvláště jednám; hotových mám 35 stran a vězím nyní v deklinacích;

---

[1]) Viz str. 47., 107.

chci látku dokonale vyčerpati". Nápis grammatiky jeho: Lehrgebäude, naskytuje se poprvé v listě Ribayově k Dobrovskému dne 17. července 1794. který r. 1797 psal dne 15. dubna Durichovi: „O časoslově mnoho jsem sebral. ale nic jsem posud v pořádek neuvedl". Teprve r. 1807 dal se do uspořádání a konečného spisování mluvnice: věnovav tomu po dva roky letní dobu byl s prací koncem ledna 1809 až na skladbu hotov, jak o té době Kopitarovi psal: „Po dvě léta jsem letní dobou pracoval o mluvnici a měl jsem letos před sebou cestu; odtud tisk se opozdil. Nyní se nedostává ještě posledních archů, jelikož přičiniti jsem musil skladbu, což jsem původně neminil."

Za heslo svému spisu předložil úryvek ze Sixta z Ottersdorfu: „V pravdě jest se čemu podiviti, že přirození Čechové, majíce svůj jazyk tak hojný, tak ozdobný. tak ušlechtilý i tak spanilý, jemuž (krom jazyka řeckého a latinského) žádný se jiný pod nebem v hojnosti a ozdobnosti rovnati nemůže, malou a téměř žádné péče o to nevedou, aby vlastnosti buď v psaní aneb v mluvení jazyka svého šetřili a jí právě a náležitě požívali" chtěje posledními větami vyjádřiti úmysl, jenž jej při práci této vedl: vystaviti totiž pravidla správná čisté češtiny čerpaná z ducha řeči samé a ze spisovatelů starších. kteří ještě tím duchem naplněni byli. Kniha jeho liší se znamenitě od mluvnic, které před ní byly vyšly. Nevystrnadil arciť ve všem a všudy mechanismus v mluvnicích posud obvyklý; avšak učení jeho o tvoření slabik, slov a časoslova, o jednoduchých (primitivních) formách jeho, z nichž se vyvinují složené a odvozené formy a vůbec snaha jeho proniknouti všudy k jednoduché formě kmenové a kořenné, čímž mnohá slovesa až do jeho doby za nepravidelná považovaná pravidelnými se zjevují, ukazuje nám, jak hluboce jeho vhled do ústrojí jazyka českého vniknul. Sám praví o tom v předmluvě na str. XVI.: „. . . ging mein Bestreben dahin, die Wurzelwörter zuerst auszuheben, dann die abgeleiteten und zusammengesetzten Formen in ihre einfachen Bestandtheile aufzulösen und so den künstlichen Bau aufzuschliessen, und bei dem trockenen Sprachstudium nicht nur das Gedächtniss sondern zugleich auch den Verstand zu beschäftigen. Sollte ich mir schmeicheln dürfen, auch für die Sprachlehrer anderer slavischen Mundarten ein Formular entworfen zu haben, nach welchem sie sich in Zukunft sicherer werden richten können?" A skutečně vydána pak mluvnice několika jazyků slovanských podle soustavy Dobrovského. A jak ohromný rozdíl jest mezi ním a dřívějšími grammatiky českými. pozná každý, kdo jeho nauku o tvoření budoucího času při skonalých slovesích porovná s tím. co bezprostřední předchůdcové jeho Pelcl a ještě r. 1804 Nejedlý o témž předmětě pověděli. Sebevědomě praví o tom: „Den wahren Gebrauch des Futuri kann der Deutsche nicht recht fassen, wenn er ihm nicht deutlich durch alle Formen vorgelegt wird. Und wo hat er dazu eine hinlängliche Anleitung finden sollen?" Uznává sice, co o mluvnictví

českém před ním se pracovalo, ale praví, že leccos muselo se doplniti a opraviti: „Chyby jiných mlčky jsem opravil, nikdy jsem jich výslovně nekáral leč na několika místech, kde jsem před nimi varovati musil“. Též připomenouti sluší, že v mluvnici Dobrovský poprvé upozornil na analogický pravopis a že skladba (str. 325—399) tam položená přesností svou velice napomáhá v pravého ducha češtiny vniknouti, ač právě v té části jeho práce nejvíce mechanismu grammatického obsaženo jest, o kterém jsme se svrchu zmínili. To však říci lze nyní s hlediště pokroku, který novější jazykověda učinila; ale za doby té, když Dobrovský dílo své psal, byla kniha jeho epochalní a byla vzorem všech grammatik, které vycházely a o některých statích posud nelze mnohem lepšího říci, nežli on učil. Pravdivé slovo v té příčině pověděl Jungmann v listě daném 5 března 1818 Markovi: Po Dobrovském mluvnici psáti může snadno neb těžko býti jak kdo chce“; t. j. to psáti, co on psal, jest snadno, něco lepšího, jest těžko.

Osvědčil-li Dobrovský mluvnicí svou, že grammatické tvary a syntaktické složení jazykové důkladně pochopil, ukázal také lexikalní znalost slovanských jazyků a etymologické vědomosti posudkem, který o prvním svazku Lindeova slovníku polského r. 1807 ve Varšavě vydaném učinil. Posudek ten uveřejněn jest ve vídeňském časopise Annalen der Literatur und Kunst 1809 str. 264—268. Ačkoli Dobrovský velikou pilnost a pracovitost polského lexikografa uznává a dobrým stránkám jeho díla všecku chválu vzdává, přece mu leccos vytýká, čímž všelikteré nedostatky a chyby Lindeovy práce na jevo se vynášejí. Chválí snahu Lindeovu, polštinu porovnávati ustavičně s jinými slovanskými nářečími a z nich vysvětlovati slova neznámá a doplňovati kmeny ztracené; avšak praví: „Kdyby se pan Linde tím byl jen omezil a kdyby nebyl přijal tolikerých věcí, jež k účelu tomu nenáleží a bez výběru z nespolehlivých pramenů vzaty jsou. Zdali tím došel účelu vyššího, k němuž zřetel měl, přesvědčení totiž vzbuditi, že slovanská nářečí, ač mezi sebou odchylná jsou, přece v jeden spisovní jazyk spojiti se mohou, budiž zůstaveno na váze své, jelikož zde se mluví jediné o veliké možnosti žádoucího sice úmyslu, kterého však z jiných příčin provésti nelze.“ Dále mu vytýká, že v slovníku maďarská slova na mnoha místech zbytečně se přivádějí, kdežto porovnání slovanštiny s jazykem litevským slovanštině nejpříbuznějším se zanedbalo; že Linde příliš důvěřoval Frenzlovi, který slovanská slova nejapně odvozoval z hebrejštiny a arabštiny, a řídě se nekritickým P. Markusem, že se svésti dal přijati několik nově vymyšlenývh slov za přesná co do významu jejich n. p. Pust za jméno Backcha, Torka za jméno Bellony, kdežto pust v krajinštině znamená masopust a Torek není bůh Mars nýbrž dies Martis t. j. úterek. Kárá také, že Linde zcela různé kořeny si spletl, že slova náležející ku společnému kmeni a kořenu indoevropskému za odvozená z latiny neb řečtiny považuje a t. d. a zavírá úvahu svou: „Doufáme, že připomínkami svými

aspoň to spůsobíme, aby spisovatel, jemuž k dokonání tak důležitého díla bodré výtrvalosti přejeme, novokutým slovům P. Markusa a Frenzlovým etymologiím méně důvěřoval a porovnávaje polská slova s jinými nářečími opatrněji si vedl.“

Linde o posudku tom delší dobu ani se nedověděl: teprve v červenci r. 1811 žádal Dobrovského, aby mu jej poslal. A jaký dojem naň učinila, poznáváme z listu Lindeova zaslaného Dobrovskému 18. června 1813, ve které, nikoli nespravedlivě, ač velmi jemně, do nelaskavosti této kritiky si stěžuje: . . . „Rovněž srdečně děkuji za důkladný úsudek svého díla v Oesterr. Annalen, který jste mi zaslati ráčil. Vidím, že jest velmi poučný, jakž od takového mistra ani jinak býti nemůže. Avšak jest snad přece dobře, že jsem jej tak pozdě, kde již šestý a poslední svazek tisknu, do ruky dostal. Při začátku své práce nebyl bych snad dosti povzbuzení v kritice té nalezl, a toho, zdá se mi, že se v laskavém dopise sám obáváte. Upřímně mluvě přál bych si zajisté, aby přátelská humanita, která ve Vašem listě jest, v onom úsudku patrněji se byla ukázala.“

Avšak Dobrovský sám při některých výtkách na pravé stopě nebyl, n. p. vytýká že slovo grzech nesluší porovnati s lat. horreo nebo s něm. Grauen, nýbrž se slov. gore, z něhož prý gorszy a grzech odvoditi sluší, kdežto slov. grěch čes. hřích se odnáší k litevskému grêks = chyba, vada; — polské gomolka (homolka, homola) nesouvisí, jak Dobrovský se domníval, s něm. kumpf, jelikož věrojatně utvořeno jest přesmyknutím ze slova mogyla pocházejícího z kořene mog = růsti, přibývati; polské szkło není, jak Dobrovský míní, z něm. glas, nýbrž souvisí s litevským stiklas, goth. stikls, aniž s pravdou obstojí tvrzení jeho, že car nepochází z lat. caesar, nýbrž že Slované to slovo prý bezprostředně od Tatarův přijali.[1]) Avšak ostatní výtky dokazují, jak vysoko tenkráte nade všemi zpytateli slovanských jazyků vynikal; a spůsob, kterým tu kritiku psal, dosvědčuje, že si toho vědom byl.

---

[1]) Na tomto mínění stál Dobrovský ještě r. 1825. Viz Wien. Jahrb. sv. 30. str. 199.

XII.

Kopitar. Slovanská encyklopedie. Staroslovanská mluvnice. Společný pravopis slovanský. Slovanská akademie ve Vídni. Smrť Zlobického. Kopitar nepřítel Maďarů. Němcův a Rusův. Dobr. chce se ucházeti o slov. profesuru ve Vídni.

Neunavný duch Dobrovského tvořil podivuhodnou silou v rozmanitých odborech vědy, všudy klučil cestu, vyhledával nových pracovníkův a podporoval je vědou svou, kdežto starší spisovatele pobízel, aby v práci neochabovali. Méně pronikavý a objemný duch bylby rozmanitostí prací rozptýlil a rozdrobil síly své: avšak i Dobrovský spěchaje od práce k práci, a zanášeje se již novými plány, než starší předsevzetí ve skutek uvedl, menšími prácemi ztrácel mnoho času a tím obávati se bylo, že prací důležitějších ke konci nepřivede. Psal sám v té příčině dne 18. srpna 1810 Kopitarovi: „Ich habe manches vor, weiss aber nicht, was daraus werden soll; oder noch besser, ich wünsche diess und jenes und habe nichts vor.“ Proto bylo také při něm potřebí, aby jej kdo pobízel a často upamatoval na vypracování podniků literarních, na které sice nezapomínal, které však poodkládal: praví také Palacký v té příčině o něm: „ačkoli vždy mnoho literarních podniků na mysli měl, zřídka kdy k tomu přišel, je ve skutek uvésti, když k tomu zvláště popuzován a nutkán byl.“ Takový připomínatel a popuzovatel přidružil se k němu od r. 1808 v osobě Bartoloměje Kopitara, jenž tehda sice teprvé osmadvacet let měl, nicméně však již bohatými vědomostmi ve slovanštině a starožitnostech slovanských vládnul a znalostí povahy lidské zajisté před Dobrovským předčil. Kopitar zdržoval se od té doby ve Vídni maje pevný cíl před očima, státi se skriptorem při dvorské bibliotece, aby studiím slavistiky všecek a bez starostí vezdejších věnovati se mohl. Skvělými vlohami svého ducha neobyčejně bystrého, důmyslem badatelským, důvtipem kritickým, kořením se, anoť i lichocením uměl Dobrovského sobě tak nakloniti, že on, ač mnohem starší byl, s Kopitarem v důvěrné přátelství vešel a velmi horlivě s ním si dopisoval. Dopisy obou mužů dotýkají se nejrůznějších otázek ze slovanské linkvistiky a starožitností slovanských a jsou v té příčině tak důležité, že budoucí spisovatel historie slovanského

jazykozpytu v nich bohatou látku nalezne, bez které by ani nebylo lze dějiny ty psáti.[1])

Dobrovský v úvodě k Slavínu zosobuje Slavína a myslí tím Slovana po naučení u věcech slovanských dychtivého, jemuž mistr žádané naučení dává. Podle toho jmenuje Kopitar v listech svých Dobrovského mistrem a sebe Slavínem. Hned v prvním listě daném 23. března 1808 zjevuje se pokorným obdivovatelem Dobrovského, v jehožto osobě prý s obdivením ctí a miluje jediného slavistu, jenž s Adelungem, Schlözerem a podobnými muži rovnati se může; zároveň však osočuje Vodníka[2]) doufaje, že Dobrovský dětinné důvěry jeho nezneuzná a nabízí se mu za dopisovatele, od kterého prý rychlejší a věrnější zprávy dostane než od Vodníka. Nezapomněl také chváliti Slavína jako skvělý podnik a litovati, že v Rakousku si literarních záležitostí tak málo všímají. Dotýkaje Slavína uhodil na strunu, jež u Dobrovského ozvěnu nalezla. Možná, že pochvalou Kopitarovou pohnut Dobrovský se odhodlal, výtisky Slavína, který velice málo odbytu měl, novým titulním listem opatřené opět vydati; skutečně vyšel také Slavín s tímto novým titulním listem r. 1808, tak že tento spis Dobrovského dvojí tiskový rok, 1806 totiž a 1808, na čele má.

Dobrovský jsa právě se spisováním české mluvnice velice zaměstknán odpověděl na první list Kopitarův sice teprve začátkem r. 1809, ale z celého zálohu odpovědi jde, jak list Kopitarův jej těšil a jak velice pisatel se mu zavděčil, kterého ujišťuje, že, cokoli od jeho ruky přijde, jemu vždy vítáno bude. Z této odpovědi zároveň se dovídáme, že Slavín přestal proto vycházeti, poněvadž nakladatel při něm škodu měl, že Dobrovský však naděje se nevzdal na další vydávání jeho i kdyby se v biblioteku slovanskou (biblioteca slavica) přeměniti měl; avšak i sobě připisoval vinu, že tam nedával více původních věcí: „Kdybych Slavína byl jen začal s prolegomeny k slovanskému etymologicum! Ale přivedl jsem jej sám k nezdaru an jsem nejlepších věcí tam nedával.“ A krom slovanské biblioteky, která na místo Slavínovo nastoupiti měla, má již také nový plán, vydávati totiž slovanskou encyklopedii: „Jak, kdybychom se spojili“ píše Kopitarovi, „ku sepsání slovanské encyklopedie? Schlözer sám dal by již dobrý počet článků. Taková kniha učinila by sto jiných zbytečnými. Kdybych jen byl mladší, nic by mě nezdržovalo procestovati za tou příčinou všecky slovanské země.“ Vida, že Kopitar ve staroslovanštině se poněkud zná, pobízí jej, aby slovinské nářečí se staroslovanským jazykem porovnával, ukazuje k sobě, jak užitečné takové porovnání jest: „Kdykoli žáky mám, kteří jako filologové studium jazyků se

---

[1]) Část těch dopisů vytištěna jest v Jagičově „Archiv für slav. Philologie.“ Svazky 4., 5., 6.

[2]) Valentin Vodník, bývalý františkán, takořka domácí slavista barona Zoisa, vzbudil v Kopitarovi chuť k jazyku mateřskému, který ovšem brzo nad buditele svého vyniknul.

věnují, začínám vždy se staroslovanštinou a vždy s prospěchem.“ Jen litoval, že posud není takové mluvnice staroslovanské, jaká by býti měla.

Tento maně prohozený výrok Dobrovského zachytil Kopitar a již nepřestal naléhati na Dobrovského a snažně ho žádati, aby staroslovanskou mluvnici sepsal, a prosil potud, až slavný učenec k dílu rukou svých přičinil. Uvážíme-li, že přes všecko naléhavé žádání při každé příležitosti opakované, deset let uběhlo, než Dobrovský k takové práci se odhodlal, zajisté nám vděčně uznati jest zásluhu Kopitarovu v příčině té a netvrdíme nepravdy řkouce, že nebyt naléhání Kopitarova, Dobrovský by sotva svých Institutiones linguae palaeoslovenicae byl sepsal. Hned začátkem roku 1809 žádal Dobrovského, aby mluvnicí staroslovanskou svět učený obdařil a dal mu zprávu, že baron Zois[1]) rád Dobrovskému svou biblioteku přístupnou učiní, kdežto on, Kopitar, služby své nabízel, kdyby Dobrovský staroslovanských výpisků z biblioteky dvorské si přál. Z odpovědi Dobrovského dané dne 13. března 1809 jde na jevo, že se tehda již ke spisování mluvnice staroslovanské připravoval: „Již dříve jsem na staroslovanskou mluvnici myslil, ale nyní již do opravdy k tomu přikročiti chci.“ Ale ještě mnohokráte podobně se vyjadřoval, než k dílu samému došlo.

Dopisování s Kopitarem Dobrovského velice zajímalo, těšilo a mnohé myšlenky o nejdůležitějších předmětech a záhadách s strany slovanských starožitností z něho vyluzovalo, které by snad nikdy na papíře se nebyly octnuly, kdyby Kopitar vědomostmi svými i snahou svou, dáti se od mistra poučiti, nebyl měl daru, pohnouti Dobrovského nejen k odpovědím na dotazy své nýbrž k pronášení názorů, o něž ani tázán nebyl. Není zde místo, kde bychom názory a mínění Dobrovského v nějakém systematickém pořádku uvésti a rozebrati mohli; to zůstaveno býti musí kritickému rozboru spisů a mínění jeho o věcech dotčených; ale jak bohatou látku vědeckou listy tyto obsahují, jak mezi věcmi všedními zlatá zrna roztroušena jsou, vidí se, že se pojednává o staroslovanském zvukosloví, o kyrillském překladě biblí, o nářečí, ku kterému staroslovanština náležela, o dialektech slovanských, o Nestorově kronyce pokud se vztahuje k nejstarším dějinám Slovanstva, o původních sídlech Staroslovanů atd.

Avšak Kopitar nevšímal si jediné věcí ryze učených nýbrž pojímal literaturu také jako páku k provedení politických a národních zámyslů a počínal si v tom tak horlivě, že, hledíme-li k pozdějším jeho o slavismu názorům a jízlivým útokům na snahy slovanské, vším právem pochybovati lze, zdali jeho úmysly z let 1808—1813 byly upřímné. Co se týče osoby jeho, šla všecka snaha jeho za tím, státi se kustodem nebo skriptorem při dvorské bibliotece a jelikož pomocí Slovanů jako barona Zoise a hr. Osolin-

[1]) Baron Zikmund Zois, přítel přírodovědy, technologie, zároveň také mecenáš slovinské literatury; měl znamenitou biblioteku, v které slavica hojně zastoupeny byly.

ského, jenž představeným té knihovny byl, a protekcí Dobrovského u vysoce postavených osob místa toho obdržeti chtěl, musil ovšem velmi nápadně slovanskou barvu na sebe bráti, a uměl velmi chytře osobu svou s potřebami Slovanstva spojovati. Psav dne 7. dubna 1809 Dobrovskému, že druhý svazek Durichovy bibliothecae slavicae se netiskne, praví: „Ačkoli Durichovo dílo by mnohem stručnější býti mohlo, přece jest přáti, aby pokračování, které, jak slyším, dílem jeho, dílem Procházkovou rukou hotové jest, již jednou se tisklo. Ale Engel dává smutné zprávy. Dílo jest pochováno! Jak Maďar má o biblioteku slovanskou péči míti! .... Výhradně privilegovaná kyrillská tiskárna v Pešti tiskne jen školní knihy, jimiž jistě vydělává ... Ó, ať jen se stanu kustodem při dvorské bibliotece, pak zajisté zde ve Vídni druhá slovanská tiskárna vzkvete!" A dokládá: „Škoda, že z dvorské biblioteky žádný nic domů dostati nemůže, leč když člověk jest papežským nuntiem. Škoda, že nemám místa v dvorské bibliotece: v bibliotece císaře, jehož říše $^3/_4$ obyvatelů slovanských má, nebéře se ohled na slavica! Žertem a do opravdy, nebylo by možná nyní, kde slovanský mecenáš prefektem jest, takové postavení obdržeti? Chlební a zamilované práce byly by potom u mne za jedno! Ale nabízeti se a pak repulsam ferre jest nepříjemné! Snad by Vaší Velebnosti anebo Lindeův vliv věc navléci mohl? Pak bych odbor slovanský zařídil comme il faut a Popovičův plán, slyšením na vlastní uši jižní nářečí probádati, ve skutek bych uvedl." A v listě daném dne 20. listopadu píše Kopitar: „Až kam dospěla staroslovenská mluvnice? Nyní zdá se býti k tomu čas; nyní jsou také Slované na řadě." Připomenuv takto starosl. mluvnici pobízí pak Dobrovského k dalšímu vydávání Slavína: „Co Schlözer mrtev jest, nemáme v Němcích žádného, jenž by jmenem naším mluvil, leč by Vaše Velebnost pokračováním Slavína neb na jiný spůsob se nás ujala." Podobné chvalořečení nalezá se často v listech Kopitarových, které mimo vědecké rozmluvy všelijakými pikantními poznámkami a zprávami propleteny jsou. Tak píše v právě dotčeném listě: „Není-li to nestydaté, že Maďaři skrze pana Engla na Slovanech ode dávna jimi pronásledovaných žádají, aby se nejen vládní formě nýbrž také řeči a spůsobům maďarským přispůsobili? Quae, qualis, quanta!" [1]) Tamtéž praví: „Spittler tvrdí, že Slované byli vzdělanější než lidé Rurikovi. Nyní začínají přece také již Němci mluviti, že aspoň slovanský sedlák výše stojí než německý. Nebyl jsem tedy stranický, když jsem na cestě své z Lublaně počínaje od Marburku myslil, že jsem z Řecka do Thracie se dostal."

[1]) R. 1840 smýšlel Kopitar jinak: „Dein si aliena lingua discenda est Zagrabiensibus aliisque, quos Vandalos vocant, cur potius ragusinam praeferant sive germanicae infinita literatura florenti, sive vicinae hungaricae similem florem speranti et jam nunc certissima commoda politica offerenti?" Hesych. Glossogr. p. 60.

Tak uměl Kopitar dotazy vědeckými. zprávami literárními i jinak zajímavými Dobrovského příjemně baviti a náklonnost jeho si získati a zachovati. Ale nejvíce zaměstknával ducha slavného učence připomínaje mu sepsání staroslovanské mluvnice a předkládaje mu dvojí plán: zříditi totiž společný pravopis slovanský a založiti slovanskou akademii ve Vídni.

Co se týče pravopisu a s ním souvisící řeči spisovní pro všecky Slovany, zmíňuje se Dobrovský o tom již v listě daném Kopitarovi dne 1. ledna 1810: „Jako jazykozpytci jsou mně nejméně vzdělaní Slované nejmilejší a Slovinci nemají čím pýchati. že německé mravy a slova přijali . . Kdybychom se v literární republice k jedné všeobecné spisovní řeči slovanské spojiti mohli, hlasoval bych často proti Čechu t. j. proti sobě. Voltiggi zastával by se při zvratných náměstkách slovců me, te, nas, vas, my pak hájili bychom zvratného se. Takovému gramatikovi musili bychom ukázati dveře. Jak by se Poláci zdráhali místo jejich ę, ą přijati *u*! S návrhem všeobecné latinské ortografie snad by se lépe dařilo. Místo ц mělo by se ovšem *c* přijati. Ale *š*, *č* atd. se Vám nelíbí, ş, ç atd. ｍ nechce se ani spisovateli pravopisu líbiti.[1]) Já již jsem na to myslil, číslic 2, 3. 4, 6, 8, 9 na místě písmen užívati; 7 = ч, 8 = щ atd. *h* státi by mohlo místo všech *x*. jen ne v češtině, kde *h* jest vanutou spoluhláskou. Co tedy činiti? . . . Slovanský samoderžce by zde více pořídil nežli učený sbor národní.“ V tom měl Dobrovský pravdu; neboť ačkoli ještě déle s Kopitarem a Lindem o společné ortografii si dopisoval,[2]) přece až po dnešní den v té příčině jednota se nestala.

Jako s ortografií tak uměl Kopitar Dobrovského také ponoukati plánem na zřízení slovanské akademie ve Vídni. Vídeň — tak myslil anebo aspoň se dělal, jakoby tak myslil — měla se státi učeným a literárním středištěm všech Slovanův a k tomu prý bylo potřebí akademie slovanské a přítomnosti Dobrovského ve Vídni. Proto také Kopitar ustavičně mistra vyzývá, aby díla svá dal tisknouti ve Vídni, aby do Vídně přišel a stále tam bydlel; ovšem také nezapomíná, při každé příležitosti osobu svou s důležitými plány o blaho Slovanstva spojovati, aby dokázal, že budoucnost Slovanstva bude pevněji pojištěna, když se skriptorem při dvorské bibliotece stane. Píše 1. února 1810 Dobrovskému: „Svou staroslovanskou mluvnici měl byste ve Vídni dáti tisknouti . . . Já jsem do Vídně zamilován, poněvadž jsou zde prostředky ku každému podniku na snadě . . . Tedy ve Vídni ať se tiskne mluvnice; Maďaři nezasluhují, aby taková perla před ně se povrhla . . . . . Přisámbůh, ve Vídni musíte svou mluvnici tisknouti, abyste Vídeň jako „carstvujušči grad“ ku cti přivedl. Kdybych měl co mluviti, musel by se zde zříditi ústav pro slovanské a řecké studující, aby onino

---

[1]) Míní se Puchmajerův „Pravopis ruskočeský“ r. 1805 vydaný.
[2]) Viz Archiv f. slav. Phil. 6, 438. 466, 633. 637. 643. 645.

do Ruska, tito pak do Paříže neběhali pro chatrné vyučování, které by zde dostati mohli měrou výtečnou a zajisté by rádi zůstali na blízku vlasti mezi tolika krajany. Bez toho praví již nosiči, že Víden bude brzo srbská a řecká, ježto nejkrásnější domy již Srbům (Rácům) náleží. Kdybych se stal skriptorem, přišla by doba, abych kdysi k něčemu podobnému podnět dáti mohl . . . . Žádal jste na mně, abych k slovanské encyklopedii, kterou jste se Schlözerem vydávati mínil, slovinské příspěvky posýlal. Kdybych byl v Krajině zůstal, byl bych to svedl. Ale též odsud byl bych s to, kdybych literárním postavením n. p. jako skriptor starostí o chleb sproštěn byl. Velice jest přáti, aby roztroušení často in contrarium sensum pracující Slované vůdce dostali, point de ralliement. A k tomu bylo by pokračování Slavína nejlepší prostředek. A ve Vídni měl by vycházeti z mnohých příčin! Tím by se poznenáhla slovanská akademie (académie slave, société slave) vyvinula, jejížto následky by zajisté byly blahodárnější než francouzských a italských akademií. Pražská, Varšavská, a *budoucí* illyrské akademie byly by jen *faktoriemi* této Vídeňské . . . Akademie slovanská musela by také kyrillskou biblí pristinae puritati restituere, nežli rukopisy v tureckých a ruských klášteřích zhnijí. Pomysleme si jen tuto académie slave: Vaše Velebnost jako president, Zlobický et ceteri Čechi Lechique, Russorum aequiores, Stratimirovič etc. jako členové!"

Dobrovský, jemuž Kopitar z daleka již presidentské křeslo budoucí akademie ukazoval, nebyl tak horkokrevný, ač nepochyboval, že Kopitar to s plánem svým upřímně smýšlí. Odpovídá mu začátkem března r. 1810: „Ať tedy začne nová slovanská akademie, jak si toho přejete. Jen ať déle potrvá než česká hromada, kterou nebožtík Pelcl zřizoval, avšak záhy zanechal, když mu Riegger z ní zrazoval jako od schůze vládě podezřelé . . . . To předkem sluší uvážiti. Ale buďsi, a shromáždí se přece ve Vídni s presidentem neb bez něho slovanští mužové a počnou své dílo ustanovením abecedy. Pan Kopitar vstoupí na řečniště a mluvě o důležitosti jednakého způsobu psaní navrhniž latinské litery a dotkniž, kterak již Popovič v té věci pomoci chtěl. Rusové a Srbové horlí pro zachování kyrillských písmen, glagolity lze snáze přemluviti, že se své abecedy vzdají. Konečně jsou Kyrillisté přehlasováni a přijmou se písmena latinská. Nyní se zdvihne nová hádka o litery, jichž se latinské abecedě nedostává." Vylíčiv pak humoristicky, kterak učení mužové boj svedou, jak by se měly litery, jichž latina nemá, v jednotlivých nářečích slovanských nahraditi, praví dále: „První sedění se ukončí a neustanoví se více než že se latinskými literami psáti má a že zatím každý si pomáhati má jak může. Druhé sedění: předkládá se návrh Bilzův: jedni se smějí, druzí se zlobí a nechtějí, aby se to přijalo do protokollu . . . Po několika seděních, když se ještě neshodli o potřebných znameních ve psaní, již mnoho členů nepřijde, akademie se rozpustí t. j.

přestane sama sebou.“ Vylíčiv takto podle uznání svého neprospěšnost anot nemožnost slovanské akademie dokládá se ještě rozvážlivosti věku svého: „Věřte mi, že ve zralejších letech člověk se tak snadně pro ideal rozehřáti nemůže. Co mně za podniky šly hlavou. Non sum, qualis eram sub regno Cynarae.“ Ale přece jde mu k srdci, že literatura slovanská zvláště na západě zkvétati nechce: Popovičovo bádání zůstalo prý bez výsledku, Kumerdey a Japel umřeli, leccos dobrého nemohlo vyjíti tiskem, Šimek byl chudák a hudlař. „Kdo má nyní pomoci?“ ptá se; „mně se blíží neduživé stáří, jiní nemají kdy, horlivost a nadšenost těch a oněch chábne .... Divno, že jen my Slované tak nešťastni jsme.“ Jediná ruská akademie prý velkolepě pracuje — ale také jen v oboru jednoho nářečí.

Dobrovský přál si osobně se s Kopitarem seznámiti, který jej často do Vídně zval. Byl již na tom z jara r. 1810 podívati se do Vídně, avšak překážela mu churavost jeho, o níž v právě dotčeném listě Kopitarovi zprávu dává: „Nic mně tak nemilo není, jak že nebudu moci z jara do Vídně zajeti a to za příčinou pro mě velice smutnou. Byl jsem od nového roku nemocen trpěv křeči žaludečními; játra moje nestojí za nic. Zatím jest prý rheumatismus příčinou mého neduhu. Maje Teplici českou blíže než vídeňskou již pro menší výlohy raději se odeberu do Teplice české.“ Ale Kopitar neustal v naléhání svém vylákati Dobrovského do Vídně a v horlivém s ním dopisování se zachovati vida, jak štědře Dobrovský odpovídaje na jeho dotazy bohatými vědomostmi svými jej poděluje. Když Zlobický, který od podzimku r. 1809 churavěl, dne 24. března 1810 prsní vodnatelností zemřel, vzal si Kopitar příležitost a přimlouval Dobrovskému, aby na místě Zlobického v profesuru českého jazyka na vídeňské universitě se uvázal; píše mu dne 26. března: „Nebylo by možná, abyste nyní se sem odstěhoval a stolici české řeči a literatury (anebo slovanské vůbec) podjal? Emeritovaní mužové měli by někdy opět prací se ujímati, již proto, aby hudlaři (jako Tham, Hanke a podobní) se nevtírali. Kdy pak se těšiti můžeme Vašnost zde uviděti? Kdy milá starosl. mluvnice počne z různých listů přecházeti v tištěné archy?“

Dobrovský litoval Zlobického a snažil se, pro bohatou jeho sbírku[1] naleznouti kupce, aby vdova po něm zůstalá znamenitý výtěžek z ní měla. Píše dne 9. dubna 1810 Kopitarovi: „Jeden z mých nejstarších přátel p. Vít vezme tento list s sebou. Příště ukáži hr. Sternberkovi k Vám, abyste jej k dědicům Zlobického přivedl, zdali by tam něčeho pro sebe nenaleznul. Byl bych Zlobickému k vůli jeho dětem přál delšího života. Durich jej jmenoval promum condum české literatury. Já jsem jeho ne zcela přímou mysl z několika listů Durichovi zaslaných poznal a musel jsem se tedy

[1]) Zlobického sbírku koupil hrabě J. Auersberg a jest nyní v museum brněnském.

k němu méně důvěřivě chovati.“ [1]) S strany pak profesury českého jazyka ve Vídni praví: „Jelikož jsem se nemohl odhodlati. o místo bibliotekařské v Praze se ucházeti[2]) — čímž ovšem také má churavost vinna byla — nepodivíte se, když Vám bez obalu pravím, že k dosažení české profesury ve Vídni ani kroku neučiním, ačkoli bych si velice přál nějaký čas ve Vídni žíti. Pro letošek mám již svůj čas vyměřen. Lituji. že přátelským pozváním vyhověti mi nelze. Prázdně a svobody své vážím si na le všecko. Tak veliké oběti nežádají také moji přátelé.“ Jelikož Dobrovský v tomto listě o starosl. mluvnici se nezmiňuje. připomíná mu ji Kopitar opět v listě daném dne 21. dubna 1810: „Jak horoucně přeji, aby vlastenecká lázeň. pro kterou jste k nám nepřišel, Vašnosti úplné zdraví navrátila! Avšak nepřijedete ani po lázni? Jelikož o starosl. mluvnici nic nezmiňujete. obávám se, že ještě jen na různých listech jest. Kdybyste jen zde byl. já bych s těmi listy již si poradil. A zrovna nyní jest opět k tomu pravá doba, jelikož „J. Veličenstvo vzdělání illyrského národu za hlavní péči sobě ustanovilo“. Staroslovanština měla by ve Vídni míti katedru, jelikož zde domovem jest, nikoli v Rusku a jelikož Rakousko nad Slovany všech nářečí panuje, kdežto Rusko jen jedno nářečí má. Jaké idealy lítají mně hlavou! Zkušenost nesmí mně dáti zoufati. Kdybych jen byl skriptorem, abych svému slavismu žíti mohl: začal bych vedle české stolice již zřízené staroslovansky bezplatně přednášeti, ale rozumí se samo sebou, že by do té doby Vaše starosl. mluvnice musela býti vydána. Avšak obávám se. aby se někdo jiný do skriptorství nevetřel. Snad byste mohl. velebný pane. některým svým vysokým přítelem v knížete Trautmannsdorfa působiti, jenž dvorskou bibliotekou vládne? Aspoň bych kromě barona Zoise žádnému zač tak rád děkovati neměl jako Vám.“ Dav pak zprávu o jiných věcech přichází v témž listě opět s novým plánem: „Jen kdybychom měli starosl. mluvnici z Vašeho péra: pak si nedám pokoje. až spůsobím. by ve Vídni stolice toho jazyka se zřídila, aby spolupracovníci se vychovali. Pak založíme z biblí, legend a jiných spisů úplný staroslovanský slovník ... Příklad Vídně by rozplamenal všecky. Každá země by na bohosloveckém ústavě měla míti profesora slovanského nářečí, jehožto inventarium[3]) by on a vyslaní jeho apoštolé spisovali.“

Kopitar znaje Dobrovského, že v duchu jeho vždy nové zámysly se rodily, předkládal mu také vždy nové plány k prospěchu Slovanstva směřující a ukazoval také svou horlivost tím, že odpůrců Slovanstva ostře se do-

[1]) Ještě nepřízniněji vyslovil se Dob. o Zlobickém v listě daném Kopitarovi dne 7. srpna 1810: „Zlobický mi posouzení svého překladu soudního řádu velice zazlíval. Ostatně rád se chlubil a někdy i lhal. Ale ctil jsem jej přece.“

[2]) T. j. po smrti Procházkově. jenž 2. pros. 1809 náhle umřel.

[3]) Tímto slovem vyjádřil. že míní sbírku slov v lidu užívaných a nikoli od učenců novo vymyšlených.

týkal. Tu si nabíral předkem Maďary a přítele jejich Engla, pak také Němce. Psal 21. dubna 1810: „Engla čítám také k přátelům svým, ačkoli šedesát milionů Slovanů, které jsem v recensi Slavína napočítal, jemu jest nepohodlných, jelikož neví, jak by je se svými dvěma miliony Maďarů opanovati mohl . . . I Schultesovi byl bych něco pověděl, kdybych byl věděl, že Slovany jmenoval psy (Hundeslaven), které prý Keltové (k nimž všechny západní Evropany čítá) vyhladiti mají, poněvadž on se svými třiceti miliony germanských Michlů na šedesát milionů psů se neodváží — sed transeat, canis ipse cynicissimus . . . Engel mě pokáral, že jsem o novém srbském cáru mluvil, jelikož Srbsko prý jest vedlejší země Uherska. Sotva se sám udržel smíchu, já jsem se zdržeti nemohl . . . Jest přece podivno, že dvůr vždycky německýma očima na Slovany hledí. Mohl-li Gotorpský v Rusku úplně se poslovanštiti, proč my ve Vídni ne aspoň z polovice anebo ze dvou třetin ex ratione subditorum?" Co se týče Maďarů, přitakal Dobrovský Kopitarovi: „Englovo Srbsko nechtěl jsem recensovati, jelikož je vedlejší zemí Uherska učinil. Co všechno nenáleží k Uhersku? Jen u Maďarů jest blaho, moudrost státnická, humanita, u Slovanů všudy opak! Polovici světa Maďaři přemohli a civilisovali, Lodomerii, Halič a t. d. A člověk to musí všecko ještě poslouchati a snášeti!" Ale když Kopitar v článcích uveřejněných ve „Vaterländische Blätter", n. p. „Adresse der künftigen slavischen Akademie", „Patriotische Fantasien eines Slaven" a t. d., podobné myšlénky na trh vynášel jako: Rakousko nade všecko, kdyby Slovanům vlastní vzdělání bylo chtělo, anebo ještě chtělo dáti; — ve Vídni má býti centralní slovanská akademie, aby kazící ruky Rusů z literatury odstraněny byly; — Dobrovský jest podoben Maximovi; — Němci mají zášť proti všemu slovanskému atd. odpověděl mu Dobrovský, by přílišnou Kopitarovu horlivost krotil. List ten dán jest 7. srpna 1810 v Trmicích, statku Nostickém, kamž se Dobrovský z lázní teplických na další zotavení odebral. Götheho, Vergilia a Horacia četl, ale poodloživ brzo básnické čtení opět v staroslovanštině se přebíral a lužicko-srbskou mluvnici „po druhé" studoval. Odpovídá Kopitarovi, že českými kavalíry v kníže Trautmannsdorfa působiti bude, dotýka pak rozličnych dotazů, které Kopitar naň vznesl a pronáší mínění své o rozličných výrocích, které Kopitar ve Vaterländische Blätter byl učinil. Chválí jej, že psal apologii našinského jazyka, kdyby to prý jen pomohlo, ale obrací se pak proti lecčemu, co Kopitar z přílišné horlivosti — tak se domníval Dobrovský — byl tvrdil, odmítaje předkem, že jeho, Dobrovského, počínání vzhledem ke spisům sv. Cyrilla jest tožné s tím, co mnich Maximus[1]) činil:

[1]) Byl to Maximus příjmím Grek, rodem z Albanie, znamenitý ruský bohoslovec, který nejen s katolickými nýbrž i ruskými bohoslovcí ostré půtky měl. Když se veliký kněz Moskevský, Vasil, s neplodnou manželkou svou rozvésti chtěl, opřel se tomu Maximus a té příležitosti užili russtí kněží, aby velkoknížete proti němu popudili. Maximus skutečně byl pak žalářován od r. 1524—1551. Vypuštěn z vězení vrátil se do Moskvy, kde r. 1556 umřel.

„Byl jsem na hrobě tohoto muže, vidím také z opravených jím míst v Žaltáři, že řečtině náležitě rozuměl, avšak přece jen rozumkující mnich byl, který to lépe dělati chce. Tak já to nedělám. Mně neběží o to, zdali Cyrill správně nýbrž jen jakými slovy překládal. Maximus chtěl Cyrilla opravovati. Byly také jiné příčiny, jmenovitě proroctví, pro které do žaláře dán byl. Kdybych v předmluvě k slovanské mluvnici n. p. řekl, Čechy přišly skrze rakouskou vládu o svobodu, náboženství, řeč a nejnověji také o své stříbro, co myslíte, jak by se se spisovatelem nakládalo? Zajisté by nebylo pravda, kdyby se pak řeklo, že jsem byl žalářován nebo vypovězen, poněvadž jsem slovanskou gramatiku tisknouti dal.“ A s strany narážek na Němce a Rusy praví Dobrovský: „Považte, že nám činiti jest s Němci, kteří nás tak dlouho utlačují . . . O kazících rukách Rusů také jste neměl mluviti, tím méně o centralní akademii, které by ostatní jako filialky podřízeny býti měly. Ruská císařská akademie má se snížiti na filialku? O jiných výrocích Vašich chci nyní mlčeti — jen se vždy obávám, že Vaše horlivost Vás příliš daleko zavede. Nikdo Vašich úmyslů tak nezná jako já a přece musím Vám raditi, abyste Němců nedráždil, ačkoli sami ruce plné práce mají, aby svoje palladium zachránili. Una salus victis — a praesentior deus o nás se nestará.“

Ale Kopitar, (aspoň se tak tvářil) tak snadně neupustil od svého úmyslu, aby ve Vídni slovanská akademie se zřídila. Heslo své v té příčině vyslovil již dne 15. května 1810: „Ve Vídni musí slovanská akademie sídleti. Zde jest rejdiště Slovanův od jihu a severu, od západu a východu.“ A když v dopisech Dobrovského k zemřelému Zlobickému četl, že Dobrovský již dříve Vídeň také považoval za nejlepší místo pro universali slavicorum studio a nad to více, když mu Dobrovský v listě svrchudotčeném psal: „Bez žertu, děláte mi chuť, abych tuto zimu se svými věcmi slovanskými do Vídně se odstěhoval a o zřízení stolice obecného slovanského jazykosloví žádal, kterou bych však brzo zase tomu, jenž by se k tomu nejlépe hodil, postoupil“ — hned se toho výroku Kopitar chytil a psal dne 18. srpna 1810 Dobrovskému: „Celou duší držím se Vašeho úmyslu tuto zimu o stolici slovanského jazyka zde žádati! Ó učiňte to zajisté! Jest tu jen potřebí ohlášení se se strany Vaší, jelikož filosofická fakulta bez toho tu stolici navrhla. Chtěl bych pak býti famulus a začátečník u Vás a Vaše znamenité sbírky musely by jedna po druhé do tisku. Také Vašemu zdraví by vzduch Panonie výborně dědil. Svět a Vy byste touto změnou získali: já ovšem také, ale to nic neváží naproti ostatním důvodům. Tedy Amen, Amen!“ A vzhledem k tomu, co Dobrovský v listě dotčeném o Maximovi a sobě pravil, odpovídá Kopitar: „Ovšem nebyl tedy Maximus vzkřísitel Cyrillův, kterým Vy, Velebný Pane, bude-li vůle Boží, ve Vídni státi se musíte.“ A omlouvaje nepřízeň svou k Rusům praví: „Já nemiluji Rusů pro jejich hrozné nevolnictví; vždyť i z chvály Schlözerovy jest viděti, jak dlouho

tam se na něco lidštějšího čekati musí. Pročby Petrohradská akademie nemohla býti filialkou Vídeňské a to tím snáze, když cár do Cařihradu (!) se přesídlí; akademie jednoho nářečí může býti filialkou akademie všech nářečí, τῆς καθολικῆς!“

Tato pyramidální myšlenka, aby Petrohradská akademie Vídeňské (které ještě tehda nebylo) se podřídila, již dostatečně ukazuje, že Kopitar upřímně nesmýšlel, i kdyby jeho další chování v té věci jej za vypočítavého schytralce neusvědčilo. Mělť on kus povahy mefistofelské, jakož jej také od r. 1838 Šafařík Vídeňským Mefistofelem nazýval; avšak Dobrovský ho tehda neznal, ba ani do své smrti ho nepoznal, anoť psal mu dne 25. listopadu 1810 ze Zásmuk, kde se právě návštěvou u hr. Sternberka zdržoval, aby se o profesuru klasické literatury v Praze ucházel a místo ve Vídni „hladovým úředníkům“ ponechal, pak že by společně Slavína vydávali a lépe upravili. Avšak Kopitar chtěl sice vědě žíti, ale pohodlně a při dobrém bydle; té nadšenosti pro vědu jako Dobrovský neměl, aby k vůli ní ve skromnosti žil. Byl již censorem s platem osmi set a také druhá naděj jeho, státi se skriptorem měla se brzo naplniti. Ale o to mu skutečně a upřímně šlo, aby Dobrovský byl ve Vídni — poněvadž věděl, že jeho návodem brzo by si staroslovanštinu důkladně osvojil a mimo to musil jemu příjemným se ukazovati, jelikož jeho prostřednictvím platnou přímluvu u knížete Trautmannsdorfa obdržeti chtěl. Psal tedy Dobrovskému dne 30. září 1810, že redaktor listu „Vaterländische Blätter“ tázán jsa, kdo články o spisech slovanských do toho listu píše, jej, Kopitara jmenoval a že pak předvolán byl k dolnorakouské vládě a tázán, jestli by profesuru českého jazyka po Zlobickém nepřijal? K čemuž odpověděl, že on sám tolik česky neumí, že však někoho ví, který by se k tomu výborně hodil a na tom že chce vyzvěděti, zdali by tu profesuru přijal a praví pak v listě doslovně: „Tak se mají věci, clarissime domine! Jelikož v tak neobmezené monarchii, jako zdejší česká profesura jest, všecko jen na osobní hodnotě neb nehodnotě profesora závisí, potřebuje Vaše Velebnost jen ano říci, abyste tímto trojpísmenným slovem slovanský ústřední ústav pro nás všecky, pro universa slavitate založil .... Čeho se do takového místa pod Vaším řízením nadíti lze! Tu ne desere causam gentis! Jak snadně by se staroslovenská mluvnice jako vysvětlení české gramatiky přednášeti mohla! A Vaše zdraví bych ošetřoval jako vděčný syn zdraví svého otce, ve které by krásné pracování o blaho naší národní literatury ve vzdálenosti od závistivých krajanů již prospěšně působilo.“ Zavíraje list očekává vlastenecké odpovědi a dokládá: „Ačkoli si přeji, aby Vaše pozornost dnes se na jedinou velikou myšlenku, školu slavistickou ve Vídni založiti, se soustředila, musím Vám přece zprávu dáti o místě z drámy Wernerovy: Vanda, kde se praví: „Denn Böhmen ist das Land der süssen Töne.“ Tak přece jednou Němci začnou rozum bráti?“ (Jam incipient aliquando sapere Němci.)

Dobrovský, ač podle přání Kopitarova učiniti nemínil, list Kopitarův vděčně přijal, jak viděti jest z odpovědi dané v Zásmukách dne 20. října 1810: „Kdybych byl mladší a snáze se rozohnil, začal a zavřel bych tento list s ano. Za Vaši přímluvu, šetrnost, lásku nevím ani jak děkovati. Veliká myšlénka, slovanský ústřední ústav, měla by mě dojímati, vlastně měl bych jí již dojat býti. Ale tato myšlénka sama nemůže mě pohnouti. Přijímaje úřad ztratím výslužné 500 zlatých. Mám expektanční dekret na zaopatření, jakéž jsem měl jako rektor generalního semináře, t. j. 1200 zl. nečítaje v to byt a palivo. Kdo mě má za to odškoditi? Či chtějí profesoru české literatury více dáti? Pochybuji. Ovšem bych bez zištného počítání takový úřad hned podjati měl: ale stáří jest rozvážné, miluje pohodlí a nerado obětuje. A pak nejsem nikterak přesvědčen, že by všecky ty veliké věci ve Vídni provésti lze bylo. Nelze nikde něco velikého, rozumného pořiditi. K tomu jest ještě něčeho jiného potřebí, než naší horlivosti, snahy a vlasteneckého spojení. Vždyť jsme se ani s strany abecedy nesjednotili. Tím nechci Vaši žhoucí horlivost udusiti — vyjadřuji jen, co chladnější úvaha mi velí. Měl bych vlastně vší silou o ukončení německo-českého slovníku dbáti, nežli odumru, aby žádný neměl příčiny si stěžovati, poněvadž se při tom také o mou čest' jedná, sine omni spe lucri. Ale nač toto rozjímání? Okolnosti, ve kterých žiji, mně nedovolují, české profesury ve Vídni vyhledávati. Dříve bych se odhodlal, zde v Praze o staré slovanské historii a jazykosloví bezplatně přednášeti, kdyby mně času k tomu zbylo.“ Ač Dobrovský v tomto listě rozhodně vyjádřil, že o profesuru českou ve Vídni hlásiti se nebude, přece Kopitar naň opět naléhal: ale Dobrovský stál na svém úmyslu do Vídně nejíti, jakož o tom dne 25. listopadu 1810 ze Zásmuk zprávu dal: „Zůstane při tom, co jsem Vám dříve psal: nemohl bych se odhodlati, návrh přijati, i kdyby s platem 1000 zl. spojen byl. Co bych tím získal? Déle než rok bych při tom nezůstal. Ovšem mohl bych času na vydání slovanské mluvnice, prázdnin pak na výlety do Uherska a Illyrie užíti. Veliké věci, které Vy od centralního ústavu ve Vídni očekáváte, jsou příliš dalekým cílem, než abych doufati mohl, že ho dosáhnu. Vám a Vašemu přátelství k vůli přál bych si, abych to učiniti mohl. Ale nechtějme příliš drahých obětí na sobě žádati.“

Nikoli pohodlí pokročilejšímu věku milé — neboť pohodlnému životu Dobrovský nikdy se neoddal — bylo na příčině, že do Vídně nešel, nýbrž pevné přesvědčení, že tam prospěchu pro Slovanstvo dosáhnouti nelze, poněvadž věděl, že Vídeň slovanským snahám nepřeje. Lišil se v tom od mnohých vlastenců, kteří z Vídně pomoci a spásy očekávali: Kopitar ovšem nikdy opravdově nesmýšlel a sám nevěřil, co v té příčině o Vídni pravil: ale byli jiní upřímnější vlastenci, kteří Vídeň za útočiště Slovanův považovali, n. p. Tablič, který Dobrovskému dne 20. ledna 1811 psal: „Na místo Zlobického měl by přijíti velmi horlivý Čech. Vídeň měla by býti spojištěm

Čechů, Moravanův a Slováků. Zde bychom měli míti dobrý list, zvláště poněvadž v Uhřích listu dovoliti nechtějí. Zajisté by vídeňský dobře psaný list také v Uhřích mnoho se četl. Snad byste to ve Vídni nějakou cestou spůsobiti mohli. Jest to nad míru důležito." Dobrovský podporoval snahy Slováků jak jen mohl a těšil se, že nátlaku Maďarův odporujíce také ve Šťávnici učitele českého jazyka ustanovili a platili a zdá se, že měl naději, že Maďarům, kteří r. 1805 maďarštinu za státní řeč v Uhřích prohlásili, přece odolají, ač ovšem ta naděj na pevné kotvě nevisela: „Snešení uherského sněmu z r. 1805 nebude míti věčné platnosti, ač tak snadně zrušeno nebude jako nařízení českých stavů[1]) z r. 1615. Slováci se statečně proti tomu opírají a kdyžby již svůj jazyk za jiný vyměniti musili, mohli by si lepší vyvoliti." Poslední slova zajisté prozrazují, že Dobrovský také do budoucnosti Slovenska mnoho důvěry neměl; vida pak nával Němectví čím dále tím mohutnější na Slovany rakouské se valící a rozdrobenost těchto Slovanů nemohl podle své povahy, které enthusiasmus vrozen nebyl, jinak než smutným okem do budoucnosti hleděti. A když mu Kopitar psal dne 13. června 1811: „Ó kdybyste jen byl ve Vídni, kdybyste nám jen alfabet složil, aby ostatní začíti se mohlo! Ale Vy se posmíváte našim obtížnostem," odpověděl mu dne 22. července: „Linde . . . poslal všecky ročníky Varšavské společnosti! Bohužel, nevíme zde v Praze, co se u nich děje a Poláci, kteří své nosovky a sykavky za atickou krásu považují, nevědí, co my děláme. Tak věci se mají, ale mělo by jinak býti. Kosakovski ulapil českou kronyku Pelclovu, Jeklovy „Staatsveränderungen", Nejedlého Iliadu a mluví nyní v coup d'oeil (rzut oka) o spojení a poměru české a polské literatury. Ale nedostává se nám politického spojení, slovanského svazku v každé příčině. Můžeme křikem ochraptěti, že jednaká ortografiie potřebná jest, důvody naše nic neplatí. Stanislav Potocký dokonce myslí, že my Čechové posud tam stojíme, kde jsme za Karla IV. stanuli. O dobách Rudolfových nechce nic věděti. Také Rusy nemá za hodné pohledu. Jen Poláci jsou lidé. Všudy lidé, v Chomútově Němci — říkali staří Čechové. Poláci však o sobě myslejí: nos poma natamus . . . Nám Čechům zašla chuť, všecko počeštiti, jak to stavové ještě r. 1615 chtěli." Vida tuto rozervanost a k tomu nechuť vlády vídeňské ku všemu slovanskému, nemohl ovšem toužiti po Vídni jako po ochraně a spáse Slovanův anebo Čechů a nedivme se tedy, že meškaje v Zásmukách nedaleko Sazavy a zpomínaje na osud sv. Prokopa přítomnost a budoucnost tmavou viděl a obavy své elegicky vyslovil: „Zůstanu ještě nějaký čas v Zásmukách nedaleko Sazavy, kde náš Prokop slovanský klášter založil, z kterého jej i jeho slovanské bratry Latiníci a Němci do Uher vyhnali. Věc našeho národu, nepomůže-li Bůh, jest téměř zou-

[1]) Míní snešení sněmu Budějovského, ve kterém nařízeno, aby každý cizozemec v Čechách česky se učil.

falá a Vy byste se mohl přesvědčiti, že Vídeňáci nás podporovati budou?"

Dobrovský tedy odmítnul všecky plány, které Kopitar na české profesuře Dobrovského ve Vídni zosnoval a nemyslil více na centrální ústav nebo akademii slovanskou, kterou prý, jak mu úlisný Kopitar lichotil, Slovanům druhým Kyrillem by se stal. Ale že Kopitar ani z daleka zřízení slovanské akademie za možné nepovažoval, nýbrž jen předstíraje tu možnost u Dobrovského za horlivého slavistu jmín býti chtěl, na to máme zřetelný důkaz. Když totiž Dobrovský mu dne 9. prosince 1820 psal: „Zde v Praze byl kdosi, jenž v knihkupectví o fondě k založení slovanské akademie mluvil; hledal také mne. Lituji, že jsem o tak velikomyslné obětivosti se lépe poučiti nemohl" — odpověděl Kopitar: „Zpráva o fondu k založení akademie slovanské připadá mi jako sen! Vždyť Rakousko posud nemá ani německé akademie — co udělají zloději, když pánům takové věci se nedostává.... Ostatně berou vlády (t. j. nedůvěřiví vyšší úředníci krásných umění neznající) akademie obyčejně tak pod svou ochranu, že sebou ani hýbati nemohou! Jinak, kdyby zde bylo jako v Anglii! Co pak dělá jediná akademie v Rakousku, pražská, Bornem založená? Jen společný alfabet! akademie přijde sama sebou; nepřijde-li, také dobře, můžeme bez ní býti, ale bez společného alfabetu pokulháme věčně." Na jednou tedy zdála se akademie Kopitarovi býti zbytečnou a společná abeceda mnohem důležitější! Tento obrat ve smýšlení horlivého Slovana a nepřítele Němců vysvětluje se tím, že Kopitar tehda již jmenován byl byl skriptorem a že tedy buď sám sobě opatrným dozorcem se stal, anebo od jiných na mírnější cestu přiveden byl. Nápadný byl jeho agitatorský způsob a jeho příliš na odiv postavená horlivost, která jiným, již se tak chovali, ve službě veřejné škodila; jako by cítil, žeby šetrnosť úředničí jemu ukazovaná v době, kde policie všemohoucí byla, jej v podezření uvésti mohla, psal Dobrovskému v témž listě: „Vyznati mi jest, že vídeňské úřady slavistovi Kopitarovi tak vlídně vstříc vcházejí, že za nynějších okolností zajisté odůvodněná nedůvěra se mne zmocňuje, jakoby se tím mé horlivosti osidla strojila." Kdo pozdější chování Kopitarovo k Šafaříkovi, Gájovi, Kolárovi, Palackému a celému národu českému [1]) uváží, neubrání se myšlénce, že Kopitar r. 1810 v srdci již tak smýšlel jako r. 1840 a že slova svrchudotčená Dobrovskému psaná byla výronem obavy, která aspoň v čistém svědomí obyčejně se nerodí. Než Kopitar skriptorem se stal, tvářil se, jakoby pevně věřil, že jednotliví horlitelé založiti mohou akademii slovanskou a že tato akademie s to bude předpisy svými literaturám slovanským panovati; ale jsa skriptorem jmenován naplněn byl hned duchem pravým a vyjádřil se k Dobrovskému: „I podmínky, kterých Vy a každý zkušený ku vzdělání jazyka žádá, aby

---

[1]) Viz mou obranu Libušina Soudu p. 168—170.

totiž nejen jednotliví milovníci nýbrž stát tím jazykem mluvil a psal, jsou na díle již zde na díle ještě úplněji přijdou." V milovníku Kopitaru myšlénka slovanské akademie se zrodila, skriptor Kopitar ji pochoval. Psal sice ještě r. 1837 Pogodinovi, že hodlá spis podobný Dobrovského Slavínu, Slovance atd. vydávati, aby takto společné střediště pro všecky Slovany, od Moskvy do Kotora, ve Vídni zřídil, do kteréžto doby ve Vídni již snad působiti bude slovanská akademie. Ale ani o vydání literarního střediště ani o založení této akademie se nepřičinil a měl dobře zavřev list k Pogodinovi slovy: „Avšak to spočívá v lůně bohů!" Kopitar nebyl ten, kterýby v té příčině byl něco začal proti vůli „bohů".

XIII.

Dob. podporuje Jungmannův slovník. Dopisuje si s Grimmem. Cesta s hr. Fr. Sternbergem do Němec. Frisinské Zlomky. Soukromé přednášky Dobrovského. Rusové v Praze. Verzeichniss der russischen Wörter und Redensarten. Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slavischen Sprachen. Rada všelikých zvířat. Slovanka. Beiträge zur Geschichte des Kelches in Böhmen. Geschichte der böhm. Sprache und Lit. (Druhé vydání). Kritische Versuche: Wenzel und Boleslav. Starobylá Skládání. Spor o ortografii a prosodii.

Naléhal-li Kopitar na Dobrovského, aby nezapomněl na základě studia staroslovanského sepsati mluvnici církevního jazyka, naskytla se Dobrovskému příležitost, také o své bohaté vědomosti a sbírky české se sděliti s mužem, jenž ohněm tiše sice ale vytrvale plápolajícím k národu svému zahořel, s Josefem Jungmannem, ve kterém myšlénka se ujala, slovní zásobu jazyka českého sebrati, aby nejen netušenou bohatost jeho zjevil, nýbrž také vlastencům zdroj otevřel, z něhož by znalost češtiny hojně čerpati mohli. Jungmanna Dobrovský poznal při návštěvách Hurdálka v Litoměřicích, kdež Jungmann od r. 1799 až do r. 1815 profesorem byl. Vida, že Hurdálek Jungmannovi přátelsky nakloněn jest, zalíbil si jej také Dobrovský: dověděv se pak, že Jungmann velmi pilně česká slova sbírá velikou ochotností mu nabízel všecky své podobné sbírky toho jsa pevného přesvědčení, že pilný, neunavně pracovitý muž nejsvědomitěji jich užije. Tak dostal Jungmann od Dobrovského několik starších slovníků, ku kterým Dobrovský doplňky připisoval, pak zvláštní sbírku slov na cedulích ovšem bez ladu a skladu napsaných, mimo to sbírky a snůšky Zlobického, Zabranského, Ribaye, Knoblocha, Vambery, Pišelý-ho, Procházky atd. bohatý to material, za který Dobrovskému v mnoha listech k přátelům velice děkoval. Dobrovský pilného pracovníka tak štědře podporoval, že Puchmaier, jenž o druhém svazku německo-českého slovníku Dobrovského pracoval, na tuto štědrost žárlil, jak z listu jeho k Dobrovskému dne 12. března 1813 jde: „Podivné, Jungmann dostal od Vaší Milosti všech sešitů na slovník český a já musím bráti všecko sám za sebe. Mně se neposílá ničeho: proto bude také český díl dokonalejší než německý.“ Avšak Dobrovský řídil se zásadou, jak Jungmann

Markovi psal, že jemu „jest jedno, kým něco dobrého se vykoná" a tak podporoval Jungmanna při českém jako Puchmaiera při německo-českém slovníku, o němž již v září 1811, když litera *O* hotova byla, se domýšlel, že počátkem r. 1812 již bude moci vydán býti; zatím však ještě několik let přešlo, než na světlo vyšel. Zvláště byl Dobrovský Jungmannovi s radou, když se tento r. 1815 do Prahy byl dostal; avšak s rozvrhem Jungmannovým slovníku, který jej přísně podle abecedy pořádal, nebyl úplně spokojen, nýbrž přál si, aby jej podle kmenů slov skládal.

Vedle této podpory domácí vědy nezapomínal Dobrovský na učenou korrespondenci, k níž doby té přidružil slavného Jakuba Grimma, jemuž k vyzvání Brentana, který tehda v Praze meškal, výtisk Slavína a Glagolitika poslal. Psal mu Grimm z Kasselu dne 20. března 1811: „Obě díla dala mi k slovanské řeči a literatuře více chuti, nežli se svým časem jiným věcem věnovaným srovnati mohu; ale myšlénky té tím méně se spustím, an mi Brentano hezký počet českých kronyk koupil, které všecky z němčiny přece přeloženy býti nemohou." Žádal také Dobrovského, jejž v listě tom reformatorem zkoumání slovanské literatury jmenuje, aby se s ním sdělil o středoněmecké rukopisy, které se mu po Čechách a Moravě namanuly; Dobrovský opět vznesl na Grimma prosbu, aby mu zprávu dal o hlaholských nebo vůbec slovanských knihách a rukopisech, o nichž by on se dověděl. Dne 10. máje 1811 psal Grimm Dobrovskému, že v Kasselské bibliotece žádných kněh a rukopisů slovanských není, že však časopis Neuer literarischer Anzeiger z r. 1807 přinesl zprávu o slovanském rukopise, který tehda ve Frisinkách byl a jak se prý zdá ani Dobrovskému ani Kopitarovi znám není. Grimm zároveň mu poslal opis „doslovný a věrojatně také se všemi chybami tiskovými." Byly to tak zvané Frisinské zlomky, o nichž dne 22. července 1811 Kopitarovi zprávu dal, pravě, že zasílatel je klade do desátého století: „Položme však místo desátého století čtrnácté, mají Krajinci přece památky svého jazyka před Truberem." [1]) A Grimmovi psal téhož dne: „Velice jste mě překvapil výpisky slovenskými: kdyby jen bylo možná správnější opis dostati. Některé slovo jest zcela spotvořeno; nesprávná oddělování slov lze snadně opraviti. Vždy jsem se domníval naproti Kopitarovi, že Krajinci přece něco staršího mají než první pokusy Truberovy z r. 1550. Neurčitý pravopis ukazuje k většímu stáří, asi k r. 1350 anoť i 1250 .... Kopitara a Slovince místnější zpráva by velice zajímala a baron Zois jistě nezameškává v Mnichově po tomto nálezu pilně se poptávati." [2])

---

[1]) Viz Arch. f. sl. Phil. 6, 649: — Slovanka I. 249.

[2]) Arch. f. slav. Phil. 1. 626. Zajímavo jest, co Dobrovský na konci toho listu píše: „Váš list byl by spůsobil, že by p. Debus od hranic českých, kde se všechno prohlíželo, do Kasselu se byl musil vrátiti, jelikož slovinské zlomky policii se zdály podezřelými. O tempora!"

Listy tyto obsahují také jiné důležité učené zprávy n. p. o prostonárodní literatuře Rusů (o zpěvu Igorově), Dalmatinců, Srbů, Poláků a Čechů, ve kteréžto příčině to, co Dobrovský o Záviši z Rožemberku a králi Václavovi jako básnících a o bájkách Hájkových praví, velmi zajímavo jest.[1] Grimm totiž sbíral tenkráte látku k pojednání o prostonárodních knihách a z listu daného k němu dne 5. října 1811 se dovídáme, že také Dobrovský podobný úmysl měl: „Mich hat die Idee über Volksbücher zu schreiben längst beschäftigt. Desto mehr freue ich mich, dass Sie sich dazu entschlossen haben und zwar mit unbeschränkter Verbreitung über alle Nationen, wie es auch sein muss, wenn man die Sache erschöpfen will.“

Nejvíce však nás zajímá list, který Dobrovský dne 10 máje 1812 poslal Grimmovi, jelikož v něm pronáší své myšlénky o zvratné náměstce se, o původě některých článků řeči, o trpné formě v slovanštině a příbuznosti Slovanů s Řeky, Latiníky a Němci: „Že tedy praotcové Latiníků, Řeků, Němcův a Slovanů sobě bližší byli, stává se vždy pochopitelnějším: že Slované odjakživa s Němci hraničili, dokazuje porovnání obou jazyků, i kdyby historie mlčela.“ Tohoto výsledku Dobrovský však nedošel na základě nahodilé podobnosti slov, nýbrž podobou gramatického ústrojí řeči národů těch.[2])

V létě r. 1812 chtěl Dobrovský Teplici navštíviti. Jelikož mu však Kopitar psal, že cestovav po Německu také v Mnichově se zastavil, aby tam Frisinské zlomky opsal, že jich však naleznouti nemohl, odhodlal se Dobrovský hraběte Fr. Šternberka na cestě do Německa, kdež o statky po matce své jednati mu bylo, sprovoditi, aby při té příležitosti v Mnichově po zlomcích těch pátrati mohl. A skutečně byl Dobrovský šťastnější než Kopitar, jak vidíme z listu jeho daného dne 29. listopadu 1812 Grimmovi: »V Mnichově byl jsem sám toto léto. Dlouho nebylo lze rukopis naleznouti. Konečně jej přinesl Docen a opsal jsem slovanské věci. Rukopis jest přece z XI. století. Krajinci z toho nálezu velmi se těší a Kopitar chce ty kusy tiskem vydati.“ Vrátiv se z Mnichova jel v červenci na zotavenou do Teplice, jelikož téměř celou zimu jatrami byl nedužil. Na podzim se vrátil do Prahy, kde tehdáž mezi vlastenci, jmenovitě v zimě, čilejší ruch byl, který se jmenovitě českými hrami na divadle a českými deklamacemi, které žáci Nejedlého dávali, zjevoval. Deklamace ty bývaly navštěvovány od kněží, profesorů, měšťanův a úředníků vyšších i nižších, jakž o tom Rybička zprávu dává ve Světozoru 1871 str. 231. Vrstevník druhý, kustos universitní biblioteky, J. B. Müller, píše o těch deklamacích Cerronimu dne 20. března 1812: „Žákové Nejedlého činí v jazyku českém značné pokroky a lze se do nich nadíti, že nám kdysi Procházku, Crameriusa, Tomsu, Pelcla a t. d. nahradí. Tuto zimu pořídili české deklamace, jimž všechna pochvala se dávala. Nej-

---

[1]) Arch. f. slav. Phil. 1. 627. 628.

[2]) Arch. f. slav. Phil. 2. 180.

vyšší purkrabí, pak kníže Isidor Lobkovic a jiné vznešené osoby poctívají je návštěvou svou.“

Bystřejší tento život působil také v Dobrovského a vzbuzoval jej, aby také živým slovem, netoliko pérem, znalost věcí slovanských rozšiřoval. Shromáždil vůkol sebe mladé lidi, o kterých věděl, že mají snahu poučiti se o věcech slovanských a přednášel jim o linkvistice, staroslovanštině, starožitnostech slovanských, a vůbec o všem, co k životu a literatuře Slovanstva se vztahovalo. Přednášky ty, ku kterým také starší osobnosti přicházely, měl v bytě svém, kdež volnějších slov užívati mohl, nežli by se na katedře bylo dovolilo. Tím ovšem vedl posluchače k poznání, že Slovanstvo na ohromném prostranství rozložené hledati teprve musí podmínek ku zdárnějšímu vývoji a litoval, že historie Slovany ne ku sjednocení, nýbrž k rozdrobení vedla, kterážto rozdrobenost i v literárním životě se jeví a jíž výraz dával často opakovav před posluchači: Ó my nesvorní Slované! Zvláště rád meškal při Rusku na přednáškách svých, k čemuž jej již tehdejší běhy politické a válečné ponoukaly, když Napoleon r. 1812 ohromné přípravy k výpravě své do Ruska konal. Dobrovský, který lid ruský byl r. 1791 poznal, neprorokoval této výpravě šťastného konce, říkav, že Napoleon teprve zkusí, co Rusové jsou, když svou vlasť „svatou Rus“ jim brániti bude.

Jako živá illustrace přednášek Dobrovského zjevili se r. 1813 Rusové, když „pyšnou“ armádu Napoleonovu roku předešlého byly zničili, v Čechách a jmenovitě v Praze, kdež rádi společnosti českých vlastenců vyhledávali, české divadelní hry navštěvovali a všudy ukazovali, že se cítí podle krve příbuznými s lidem českým. Také Dobrovského navštěvovali ruští důstojníci ukazujíce tím, že jméno jeho na Rusi slovutné bylo. Nejskvělejší důkaz však dán, když ruský general Barclay de Tolly slavného učence navštívil jen za tím účelem, aby velikému slavistovi vzdal úctu svou. Vypravuje o této návštěvě Rybička ve svrchudotčeném pojedání svém takto: „Když roku 1813 jedenkráte Dobrovský své mladé posluchače okolo sebe shromáždil, vstoupil do obydlí jeho vyšší důstojník ruský žádaje za povolení, aby komandant jeho Dobrovskému úctu svou ústně a osobně mohl vzdáti. K čemuž když Dobrovský milerád přivolil a důstojník se vzdálil, jali se posluchačové na kvap skrovný příbytek učitele svého jakž takž spořádati a vyčistiti, nebot leželo tu obyčejně vše — knihy, spisy, šaty a jiné věci — v největším nepořádku a skříně a jiné náčiní bývalo poprášené i sem tam rozestavené. Sotva že bylo vše jak tak v pořádek uvedeno a vyčištěno, vstoupil do skrovného obydlí největšího slavisty v průvodu několika vyšších důstojníků general ruský četnými řády vyznačený. Ukloniv se co nejhlouběji skládal svou úctu slovy nejvýš pochlebnými pokládaje sebe za šťastna osobně poznati muže, jejž veškeré Slovanstvo, ano celá střední Evropa pokládá mezi své nejučenější a nejvzácnější muže. Na to promlouval s Dobrovským asi půl hodiny o rozličných záležitostech literarních a politických, načež projeviv Dobrov-

skému ještě jedenkráte svou úctu odešel s průvodem svým." Jiný doklad, jak Dobrovský ctěn a vážen byl, dává nám list Kopitarův, daný Dobrovskému dne 31. října 1812, v němž píše: „Baron Zois mi psal, že mrzutostí téměř plakal, poněvadž jste tak ceremonielním tónem s ním mluvil; před Vašností nechce býti excellencí, nýbrž byl by si přál, abyste s ním byl nakládal jako se ctitelem svým." Touž dobou vyzval jej také Frid. Dav. Gräter, aby přispíval do časopisu jeho „Iduna und Hermode"[1], a dávaje o tomto vyzvání Grimmovi zprávu pravil: „Můj odbor to sice není, ale o to, co zde máme, rád bych se s ním sdělil." Tak se vyplnilo slovo Bolzanovo: „Dobrovský jest jeden ze tří milionů Čechů, který všeobecné vážnosti v cizozemsku se těší". Avšak vědecký duch, který v Dobrovském žil, stál a mohl za doby té bojem národním nerozkvašené státi na stanovisku objektivním: těšil se z úspěchů Ruska, ale taktéž uznával ruch ducha německého, jakž o tom psal dne 10. listopadu 1813 J. Grimmovi: „Mögen auch Ihnen durch die Veränderung der politischen Verhältnisse wenigstens so viele Vortheile zufliessen, als sie sich zur ruhigen Fortsetzung Ihrer literarischen Arbeiten wünschen. Der deutsche Geist regt sich mächtig; möge dieser immerdar genährt werden zu immer grösseren Zwecken."

Hluk válečný r. 1812 a 1813 nepřekážel nikterak Dobrovskému v prácech, které vyjmouc spisek praktickému účelu napomáhající „Verzeichniss der russischen Wörter und Redensarten," pro snadnější srozumění se s Rusy r. 1813 vydaný, k jazykozpytu a historii se vztahovaly. Tu předkem jmenovati sluší spis jeho: Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slavischen Sprachen (v Praze 1813, str. 86), ve kterém výzkumy své o složitosti slov, rozvázání jich v části své a o ustanovení kmene, z něhož vyrostla, v jedno shrnuje. Úmysl měl Dobrovský při spisování této práce týž, který již vyslovil ve Slavínu na str. 188, usnadniti totiž ustanovení původních kmenů a kořenů ve všech nářečích slovanských.

Hned v úvodě, jejž nadepsal Postulate, vidí se, kterak vědeckým pojímáním etymologie od grammatických vrstevníků se lišil. Radí, aby písmena ve slovnících se nekladla podle posavadního abecedního zvyku, nýbrž podle příbuznosti své s jinými písmeny, aby cizí slova do slovníku té které řeči se nepřijímala, aby každé odvozené slovo při kmeni svém vřaděno bylo. Na jaký spůsob se toto uspořádání díti má, vyjadřuje na str. 6: „Man bringe jedes abgeleitete Wort unter sein Stammwort. Diess ist zwar die schwerste Forderung, aber auch die nothwendigste. Denn gerade dadurch muss sich ein Etymologikon von anderen alphabetisch eingerichteten Wörterbüchern unterscheiden. In dem Wörterbuch der russischen Akademie ist sie grossentheils aber doch nicht immer erfüllt worden. So stehen z. B. maslo,

[1]) Časopis ten věnován byl starožitnostem skandinavským a germanským vůbec; vycházel r. 1812—1816.

vesl o nicht unter ihren Stammwörtern; masl o sollte unter mazati, vesl o aber unter vezu stehen. Um diesem Postulate durchgängig Genüge leisten zu können, wird die vollkommenste Kenntniss des ganzen Baues der Sprache, vorzüglich desjenigen Theils der Sprachkunde, der von der Bildung aller Redetheile und ihren ursprünglichen und abgeleiteten Formen handelt, erfordert. Diese aber kann auf keinem Wege besser erlangt werden, als durch eine Analyse, die bis zu den einfachsten Bestandtheilen der Sprache zurückgeht. Es sei z. B. das längste Wort, das ich kenne, das russische vysokoprevoschoditelstvo, hohe Excellenz, gegeben. Hier ist vysoko leicht von dem zweiten Theile zu trennen. In prevoschoditelstvo ist die praeposition pre kennbar genug. Die Silbe stvo am Ende ist eine bekannte Ableitungsform: es bleibt voschoditel, von dem Zeitworte voschoditi gebildet. Voschoditi selbst ist noch zusammen gesetzt aus voz und choditi, dessen Stammsilbe chod ist, unter welche das Ungeheuer vysokoprevoschoditelstvo gebracht werden muss.“ A na str. 9.: „Man gehe bei den Zeitwörtern bis auf ihre einfachsten Formen zurück. Im Wörterbuch der russ. Akademie bekam choditi, chožu keine Stelle für sich: diess ist eben nicht zu missbilligen, weil choditi ein Frequentativum von idu ist: doch hätte hier, da chod gewiss nicht aus id entstanden ist, auf das veraltete šedu, wovon šed, šel noch üblich sind, zurück gewiesen werden sollen. Von diesem šedu ist nun choditi (š geht vor einem breiten Vocal in das ursprüngliche *ch* über) abgeleitet, sowie von vedu — voditi, von vezu — voziti u. s. w. Die Form idu selbst würde nicht unter id, denn id ist keine reine Stammsilbe, sondern unter *i*, davon i-ti der Infinitiv, lat. i-re, zu stehen kommen, wobei die abweichende Bildung des Praesens vermittelst des du anstatt ju berührt werden sollte.“

Vedle těchto všeobecných názorů vyslovuje však Dobrovský zde onde ve spisku tom mínění všelijaká, která jasné svědectví dávají, jak hluboko do ústrojí jazykového vniknul, z nichž některá zde klademe: (str. 41.) Das Praesens sah man immer als das Thema an, und war also um die Bildung desselben weniger bekümmert. Einem praktischen Sprachlehrer, der seinen Lehrlingen das Praesens als schon gebildet vorlegt, mag diess nachgesehen werden. Von einem theoretischen (etymologischen) Sprachlehrer muss man mehr fordern. Es frägt sich, welche Zeit, welcher Modus, stellt die ursprüngliche Form der Stammsilbe am reinsten dar? Hier würden die Antworten nicht so verschieden sein, wenn wir etymologische Wörterbücher oder auch nur Verzeichnisse der Primitive hätten, die nach dem einfachen Praeterito geordnet wären, z. B. ja er fing, infinitiv ja-ti.“

Dobře věděl, že to, co téměř všichni grammatikové nazývali vyjímkami, není vlastně nic jiného, než organický zjev, kterého si však grammatikové vysvětliti neuměli a protož praví na str. 44 o „sogenannten Ausnahmen,

die im Grunde nichts anderes sind, als ältere weniger gangbare Analogien": proto také vysoko vyniká nad tehdejší grammatikáře tvrzením na str. 44: „Die Bezeichnung der Personen wird als eine Biegung des Zeitwortes angesehen, sie ist aber mehr eine Art Zusammensetzung. Denn die Bildungslaute sind doch grossentheils noch kennbare Pronomina."

Uváží-li se, že Dobrovský spisek ten sepsal, než Bopp své pojednání: Über das Conjugationssystem der Sanskritsprache (1816), v němž první základy srovnávacího jazykozpytu položeny jsou, na veřejnost byl vydal, zajisté diviti se jest pronikavému duchu našeho slavisty, který organickou příbuznost slovanštiny s jazyky nyní indoevropskými nazvanými vlastním zkoumáním byl poznal: praví na str. 64 svého etymologikon: Das Slavische hat in seinem ganzen Baue und in seinen Bildungen die grösste Ähnlichkeit mit dem Littauischen und dieses mit dem Lateinischen. Viele Wurzelsilben sind auch im Deutschen vorhanden, wenn sie gleich eine andere Gestalt haben. Nicht wenige auch im Griechischen, Armenischen, Indischen." A z toho, co na str. 45 o příbuznosti jazyků praví a z příkladů tam uvedených patrně poznáváme, jak jasných názorů o věci té byl nabyl a jak významně od ostatních linkvistů jimi se lišil: „Ob sich aber immer auch die reine Stammsilbe mit Gewissheit bestimmen lasse, könnte wohl noch gefragt werden. Wenn man sich nicht blos auf eine Mundart beschränkt, sondern auch andere zu Hilfe nimmt, so kann man hierin zur grössten Gewissheit gelangen. Selbst die Vergleichungen mit anderen Sprachen, mit der griechischen, lateinischen, deutschen wird man nicht verschmähen dürfen. So lässt sich rjeju, wovon rjech, im griechischen ῥέω finden, wenngleich für rjeju schon längst rjeku im Praesens gebraucht wird. So ist rjeka, Fluss, von einer anderen Wurzel (rjeju), deren Bedeutung im griech. ῥέω, fluo, noch aufbewahrt wird. So ist nit', Faden, von einer Wurzel (niju), die noch im lat. neo und deutschen nähen ihre Verwandten hat. Obuti, izuti sollten, wenn die Praepositionen getrennt werden, von einer Wurzel uti herkommen. Allein es gibt, ausser iti (jiti) kein Zeitwort dieser Klasse, das mit einem reinen Vocal anfinge. Kann uns nicht eine andere Sprache in der Aufsuchung der wahren Wurzelsilbe einige Hilfe leisten? Wir finden exuo und induo, griech. ἐνδύω: wie nun im lat. exuo das *d* wegfiel, so scheint sich das ursprüngliche *d* in den Zusammensetzungen obuti, izuti verloren zu haben. Diess bestätigt das noch gewöhnliche odjeti (oděti) anziehen, kleiden. Wir hätten also das gröbere einfache duti, anziehen, doch nur von Schuhen, Strümpfen, gefunden, wovon obuti, obuv und izuti noch üblich sind.[1]) Die Hilfe, die uns das Latein oder das Griechische leistet,

[1]) Zde ovšem Dobrovský nebyl na stopě bezpečné. Kmen slov. iz-u-ti jest u-ti, (nikoli du-ti) a jest příbuzný s lit. aú-ti a oboje slov. i lit. slovo lze ovšem s lat. ex-u-o porovnati, kdežto příbuznost řec. δύω právě pro náslovné δ jest pochybná.

kann ihnen auch wieder aus dem Slavischen geboten werden. Ist unser pi j u nicht einfacher als πίνω? wenigstens müssen manche Zeiten von πίω abgeleitet werden; unser k u j u nicht einfacher als c u d o und s e j u nicht ursprünglicher als s e r o? wenigstens muss s e v i von s e o gebildet worden sein. Diese gemeinschaftlichen Wörter haben diese weit von einander entfernten Völker jemals aus einer Quelle geschöpft, nur blieben sie bei einem Volke reiner, erhielten sich länger, als bei dem andern."

Myšlénkami a názory, které v etymologikon vyslovil, spravoval se pak Dobrovský také při spisování staroslovanské mluvnice.

Téhož roku 1813, kterého Etymologikon vydal, počaly v Praze živější rozmluvy o ortografii české, ku kterým Dobrovský r. 1809 v mluvnici své byl podnět dal, praviv, že ačkoliv Veleslavín po *c*, *s* a *z* vždy psal *y*, přece po *c* se nemá psáti nikdy *y* nýbrž *i*, po *s* a *z* však jen tehdaž *y*, kde analogie toho žádá. Známo jest, jak tyto rozmluvy zvláště odporem, jenž mezi Hankou a Nejedlým vzniknul, u veliké rozkvašení myslí se vzmohly, které spisovatele české na dva tábory rozdělilo, jež vášnivě a urputně proti sobě bojovaly. Dobrovský sám vřavě té zůstal aspoň prvních šest let úplně vzdálen nedbaje, aby oprava jím navržená také se ujala, nýbrž zůstavil spisovatelům na vůli, jestli opravy té přijati chtějí neb nechtějí. Psal v té příčině dne 26. ledna 1813 Jungmannovi: „Přál bych sice, aby se po *s*, *c*, *z* podle analogie *i* a *y* rozeznávalo, avšak pro Čechy toho není potřebí a jest to snad také nesnadně, aniž to posud jest přijato neb v obyčej uvedeno. V g r a m m a t i c e jsem to učinil z dobrých důvodů, aniž jsem tím jiným něco předpisovati chtěl. Ve slovníku nezdá se, že by toho nevyhnutelně potřebí bylo." To psal v listě soukromém, veřejně se o pravopise na ten čas nezmínil.

A skutečně sám psav česky starší ortografií se spravoval. Jde to z předmluvy psané 2. srpna 1814, kterou nové vydání (1815) starší básně: R a d a v š e l i k ý c h z v í ř a t opatřil; píše v ní: říc*y*, leyc*y*, mez*y*, s*y*ce úplně po Veleslavínsku. Ale správností slohovou vyniká vysoko nade všecky tehdejší spisovatele české,[1]) tak že upřímně litujeme, že Dobrovský tak málo česky psal. Jako při vydání sbírky ruských slov měl také při vydání Rady zvířat praktický úmysl, vzbuzovati totiž netoliko vrstevníky k rozumnému pojímání života nýbrž také chuti jim dodávati ku čtení ryzí, správné češtiny, kterou při spise tom vychvaluje: „čeština v ní tak svobodně bez vtroušených latinských kvítků a tak pěkně plyne jako v kterémžkoli původním spisu zlatého věku naší mateřské řeči . . . . Nevím pak, jak se státi mohlo, že tak utěšená a spolu užitečná knížka skoro v zapomenutí přišla. Staří Čechové zajisté ji sobě vysoce vážili a oblibovali . . . . Nepochybuji tehdy, že i ny-

---

[1]) Právě tam na str. VII., že zvířata v básni té mluví velmi vtipně a výmluvně, naráží na tehdejší spisovatele: „. . . . tak vtipně, tak výmluvně, že by se některý z novějších spisovatelů za ten vtip a za tu výmluvnost styděti nesměl."

nějším Čechům básně tyto v jazyku českém, v kterémž původně sepsány byly, se zalíbí a že vydavatelům z toho vděčni budou, jenž nákladu nelitovali chtíce vydáním této knížky . . . národu českému rádi posloužiti.“

Ačkoli tou dobou Dobrovský již přípravy konal ku vydání Slovanky, přece, jak jsme viděli, také jinak literarně činným byl, vydav krom dotčených prací r. 1814 ještě obšírnou recensi Schlözerova Nestora v Jenaer Literaturzeitung a jako důkaz, kterak vydavatelé učených časopisů si ho za spolupracovníka přáli, uvádíme, že jej r. 1815 také Schichtgroll z Mnichova vyzval, aby do listu jeho, Teutoburg zvaného, příspěvky zasýlal. —

Přátelé slavistiky velice si přáli, aby Dobrovský v pojednáních o věcech slovanských, které r. 1809 ve Slavínu uveřejnil, pokračoval a tudíž podobnou Slavínu sbírku vydával. Přání tomu vyhověl vydav r. 1814 první a r. 1815 druhý sešit Slovanky, která obsahem a účelem skutečně jest pokračováním Slavína,[1]) ač jí Dobrovský jméno Slavína zaniklého dáti nechtěl.

Bohatý obsah vztahující se k věcem slovanským lze poznati ze článků tam uveřejněných a sice v prvním svazku: 1. Über die slawische Sprache, besonders über die Lüneburgisch-Wendische. — 2. Neue Beiträge zu den Petersburger Vocabulariis comparativis. — 3. Wie und mit welcher Vorsicht soll man die slawischen Wurzelwörter und Stammsilben sammeln? — 4. Waren die Dalmatiner je im Besitze einer alten ganzen Bibelübersetzung? 5. Neue dalmatische Übersetzungen nach der Vulgata. — 6. Die ältesten slawischen Benennungen der Monate. — 7. Auszüge aus älteren und neueren Schriften: Beschreibung der Slawen aus Mauritii Strategico: — Aus Leos Taktik: — Bulgarische Tracht der Frauen; — Bulgaren in Kleinasien: — Bulgarische Wohnungen: — Der Krainer und die Krainerin: — Der Istrianer und die Istrianerin: — Wenden um Moskau: — Rusňaken in der Marmarosch: — Sitten der Einwohner des Karlstädter Generalates: — Briefe über Polen. — 8. Bibelübersetzungen in slawischen Mundarten. — 9. Über zwei verschiedene Ordnungen der slawischen Sprachen. — 10. Schlözers Classification der slawischen Dialekte, mit Anmerkungen und Zusätzen. — 11. Über Adelungs Mithridates in Betreff der slawischen Sprachen. — Bücheranzeigen. — 12. Berichtigung einer Erklärung des Wortes Sambatas. — 13. Berichtigung die slawischen Benennungen der Wochentage betreffend. — 14. Nachricht von drei alten slawischen Aufsätzen. (Zpráva o Frisingských zlomcích). — 15. Vater unser, slawonisch nach Georgewič. — 16. Slawonisch aus den zu Agram 1807 gedruckten Kirchengebethen. — Kroatisch aus den Kirchengebethen vom Jahre 1807. — Druhý svazek, který podle listu Jungmannova k Markovi daného 13. dubna 1815 na jaře r. 1815 vydán jest, obsahuje tyto články: 1. Über den Wohlklang der slawischen Sprache mit besonderer Anwendung auf die böhmische Mundart. — 2. Serbische

[1]) To poznati lze také z toho, že Dob. I. str. 90 podává pokračování popisu jihozápadních Slovanů, jehož začátek ve Slavínu uveřejněn byl.

Sprichwörter mit philologischen Anmerkungen. — 3. Recension der Appendinischen Abhandlung: de præstantia et vetustate linguæ illyricæ nebst Bemerkungen über die Behauptnngen des Grafen Sorgo, Dolci, Taube. — 4. Bemerkungen über den Artikel der goldenen Bulle, worin den Söhnen der Kurfürsten die slawische Sprache empfohlen wird. — 5. Über die slawische Sprache in Schlesien, aus der Disputation Silesia loquens. — 6. Über die polnische Sprache in Schlesien, aus Bandtkes Analekten. — 7. Beschreibung der slawischen Übersetzung des N. Testaments aus Hugs Einleitung, mit berichtigenden Anmerkungen. — 8. Fort. Durichs Entwurf seiner historisch-kritischen Beschreibung der slawischen Version. — 9. Nachtrag zu dem Verzeichnisse der slawonischen Bibelausgaben. — 10. Jeremiæ Klagelieder in russischer Sprache von Franz Skorina. — 11. Über die Variante i ognem und über den Mönch Maxim. — 12. Verbesserung der slawischen Kirchenbücher. — 13. Über die Leseart 1 Joh. V. 7. 8 in der slawischen Übersetzung. — 14. Berichtigung die slawische Messe und Bibelübersetzung betreffend. — 15. Berichtigung eines falsch angegebenen Druckortes des Oktoich vom J. 1493. — 16. Wer sind die Slawen im Districte Lipena bei Thuroz? — 16. Slawische heidnische Alterthümer. — 18. Über die Literatur der östlichen Wenden (Slowaken) nach Frisch mit Ergänzungen. — 19. Anzeige von den Petersburger Vocabulariis comparativis. — 20. Ein Beitrag dazu von kroatischen Wörtern nebst Anmerkungen. — 21. Übersicht der russischen Literatur vom Jahre 1801—1805. — 22. Über den reinsten slawischen Dialekt. — 23. Lüneburgisch-Wendische Wörter aus Hennings ungedruckten Wörterbuche nebst dem Vaterunser. — 24. Miscellanea Cracoviensia, Auszüge daraus. — 25. Anzeige von einer neuen böhmischen Bibel. — 26. Verzeichniss von neuen Testamenten in der altslawischen Sprache. — 27. Polnische Literatur nach Bentkowski. — 28. Russisches Lied. —

Jak z výčtu těchto článků viděti jest, vztahuje se obsah Slovanky ku všem stránkám slovanského života; nejvíce však vynikají články z péra Dobrovského jmenovitě pojednání: Wie und mit welcher Vorsicht soll man die Wurzelwörter und Stammsilben aus den vorhandenen Wörterbüchern aufsuchen, kteréž jest vlastně pokračování spisu Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon a pravidla na onu dobu znamenitá stanoví, kterak ostražitě etymologie si počínati má, chce-li slouti vědou. Pojednání: Über den Wohlklang der slavischen Sprache atd. jest posud čtení hodno; ukazuje mimo jiné také ku vsouvání samohlásek mezi spoluhlásky k vůli libozvučnosti, k epenthetickému *d* a *l*, k vysouvání pohyblivého *e* a všímá si vůbec zjevů, kterými řeč libozvučnosti napomáhá. I ten článek jest důležitý v příčině etymologické; Dobrovský sám ve smyslu tom se pronesl zavíraje jej těmito slovy: „Möchten nun diesen Aufsatz auch Sprachlehrer und Lexikographen von andern slavischen Mundarten lesen, prüfen und zweckmässig anwenden! Die

hier aufgestellten Grundsätze und Bemerkungen will ich nur als eine Vorarbeit zum allgemeinen Etymologikon aller slavischen Dialekte und zugleich als ein Formular einer allgemeinen Einleitung zur genaueren Kenntniss der einzelnen Dialekte angesehen wissen, nach welchem die hier versuchte Vergleichung einer einzelnen Mundart weiter fortgesetzt und eine vollständige Charakterisirung aller übrigen zu Stande gebracht werden könnte."

V několika článcích dotýká se staroslovanštiny, o níž 1. 168, 193 tvrzení již ve Slavínu (str. 362—370) položené opět klade, že staroslovanština není vlastní nářečí nýbrž že tožná jest se starosrbštinou, s kterýmžto tvrzením novější slavistika, ač se posud v té příčině nepochybné jistoty nedočinila, souhlasiti nemůže, ana se přichyluje více mínění těch, kteří staroslovanský jazyk za starou bulharštinu anebo za starou slovenštinu prohlašují. Šťastnější byl Dobrovský při výkladě slova Sambatas, kterým Konstantin Purpurorozenec také město Kiev naznačuje: vykládá je ze švédského sambat t. j. shromáždiště člunů, čímž Kiev skutečně byl. Tímto výkladem opodstatnil také názor Schlözerův, který Rurika a družinu jeho za Normany t. j. Švedy měl, a oslabil tvrzení Eversovo, který z nich všecko jen ne Švedy míti chtěl.

Zprávy dřívější o biblích slovanských v Lit. Mag., Slavínu a ve spisech učené společnosti uveřejněné rozmnožil v Slovance; příčinu, proč se doby té více tím předmětem zanášel, udává Jungmann v listě daném Markovi dne 1. července 1815: „Dobrovský, jak slyším, chce jakousi konkordanci slovenských biblí vyhotoviti. Já bych Bohu děkoval: kdybychom jen zatím dobrý český slovář měli!" [1]) Ale konkordance té Dobrovský jsa jinými prácemi zaměstknán nevykonal; se slovníkem pak Jungmannovým nebyl spokojen, jelikož Jungmann ho nepracoval podle etymologických zásad, podle kterých slovníky skládati Dobrovský v etymologikon a v dotčených článcích Slovanky radil. Píšeť sám Jungmann v té příčině Markovi dne 13. dubna 1813: „Můj počátek Slováře se Dobrovskému nelíbí pro dvě příčiny. 1. že tam jsou cizí slova, jenž mají býti zvlášť na zadu. 2. že se držím abecedy a ne kořenů." Nicméně však Dobrovský uznával, že práce Jungmannova jest velmi záslužná a důkladná a podporoval jej v příčině té i dále.

Tak pracoval Dobrovský neunavně v oboru vědeckém a nedal se z práce té vyrušovati vášnivými útoky, které tehda strany spisovatelské v příčině ortografie a prosodie hlučně na sebe činily. Ač vlastně on byl původce těchto „lutých bojů", přece jim se díval chladně a právě r. 1817, kde válčící strany již živěji se potýkati začínaly, vydal v pojednáních učené společ-

---

[1]) K vůli této konkordancí bezpochyby žádal také dne 8. prosince 1816 hr. Eugena Černína v Římě meškajícího, aby mezi knihami, jež královna Kristina Švedská vatikanské bibliotece darovala, vyhledal biblí českou, na rok, kdy psána byla, se podíval a konec evangelia sv. Marka vypsal, zdali tam stojí: kázali anebo kázachu.

nosti stať: Beiträge zur Geschichte des Kelches in Böhmen, v níž o kamenných nápisích na kostele Božího těla vytesaných,[1]) o provádění kompaktatů a původě přijímání pod obojí v Čechách jedná. Mimo to naléhal ustavičně Kopitar, aby se Dobrovský již do spisování staroslovenské mluvnice dal; konal tedy opravdivé již přípravy k začátku díla tak důležitého. Aby pak z něho vytrhován nebyl, umínil si, odbyti jestě tři práce, které již několik roků vydati mínil, k čemuž však nikterak pro jiná zaměstknání dospěti nemohl. Jest to druhé vydání jeho: Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur, kteréž vyšlo r. 1818; první vydání bylo dávno rozebráno, jako již 1812 J. Grimmovi psal: „Výtisk mých dějin řeči české Vám opatřiti sotva bude možné. Právě jsem na tom, je rozmnožiti a opět dáti vytisknouti.“ Avšak vydal je ovšem rozmnožené teprve za šest let, totiž r. 1818.

Druhá stať, o které se již r. 1813 v listech k Cerronimu zmiňuje, jest pokračování pokusů jeho očistiti nejstarší historii českou z bájek čili Kritische Versuche die ältere böhmische Geschichte von späteren Erfindungen zu reinigen, jichž r. 1819 vydal třetí sešit jednající o Václavovi a Boleslavovi. Snaží se historii o sv. Václavovi co do podstaty dějinné a chronologické v pořádek uvésti bera za základ legendu obsaženou v kodexu kapitoly pražské, kterou s tak zvaným Kristanem porovnávaje lichost práce jeho na odiv vystavuje a dokazuje, že tento Kristan nebyv synem Boleslava I. mnohem pozdější době náleží, že již čtyři legendy pozdější před rukama měl, které vlastními výmysly svými proplítal a tudiž víry nezasluhuje, ani tolik ne, kolik mu ještě Dobner dával. Možná, že Dobrovský toto kritické pojednání právě proto vydal r. 1819, jelikož rok dříve, totiž 1818, Schönfeld Hájkovu kronyku po druhé vydal v témž formátě a týmiž literami jako poprvé vyšla r. 1541. Aspoň na začátku svého pojednání lituje, že mnozí ještě Hájkovým bájkám věří neznajíce, že úmyslně pravdivý běh událostí zkrucoval a falšoval: „Jak by se byli mohli odhodlati“ praví Dobrovský, „nové vydání Hájkovy kronyky pořiditi beze všech opravných poznámek?“ Jest ovšem pravda, že Hájek byl bájkař druhu nejhoršího: avšak pro příjemnost a prostonárodní spůsob jeho vypravování četly jej jmenovitě sprostnější třídy v Čechách a na Moravě velmi rády a velmi dychtivě a přes všecko jeho bajkování a falšování nelze mu upříti zásluhy, že pilným čtením jeho kronyky zachoval si náš lid lásku k historii a tím i lásku k vlasti české.

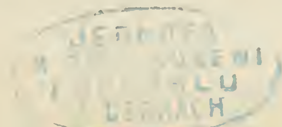
---

[1]) Kostel Bož. Těla stál do r. 1798 na dobytčím trhu: kamenné nápisy, které česky a latinsky zvěstovaly, že Čechové pod obojí přijímající jsou věrní křesťané a praví synové církve, po zboření kostela zazděny jsou r. 1799 nad vchodem do císařské biblioteky, r. 816 však dala je učená společnost upevniti ve zdi své zasedárny a to byla snad příčina, že Dobrovský článek svůj sepsal. Nyní ty dva nápisy se chovají v Českém Museum.

Ale při třetím díle, které Dobrovský doby té vydal, při druhém vydání totiž svého Lehrgebäude der böhmischen Sprache, nebylo lze, aby se byl vyhnul, jako posud, hádkám ortografickým, nýbrž musil aspoň o ně zavaditi a o nich se zmíniti.

Že spor o ortografii tehdáž živěji se vedl, způsobil vlastně Václav Hanka, který přišed r. 1809 do Prahy se snažil, Dobrovského sobě nakloniti. Byl z nejpilnějších žáků, kteří v bytě Dobrovského se scházeli: nemaje dosti, že přednáškám přítomen byl, navštěvoval Dobrovského také soukromě tázaje se o radu a místnější vysvětlení věcí mluvnických a věda, že Dobrovský církevní jazyk velice miluje, studoval také staroslovanštinu, aby „mistru“ tím více se zalíbil. Naučiv se mluvnici české začal posluchačům filosofie a universitním vůbec přednášeti o jazyku českém: když pak posluchači k němu jen se hrnuli, byl tím podrážděn a uražen J. Nejedlý profesor české řeči a literatury, který nemohl snésti mladého docenta tím méně vedle sebe, poněvadž tento měl více posluchačů než ustanovený profesor. Hanka k těmto přednáškám neměl úředního povolení: proto Nejedlý snadně u rektora to provedl, že Hanku s jeho posluchači vyháněli z jedné síně do druhé, až mu r. 1817 přednášení úplně zastaveno bylo. Proti všemohoucímu tehda Nejedlému Hanka, co se týkalo věci úřední ovšem nic poříditi nemohl: proto chtěl se s ním potkati na poli literárním a k tomu ovšem potřeboval opory vydatné mužů v příčině té na slovo vzatých. Aby se v lásce Dobrovského ještě více upevnil, věnoval první svazek Starobylých Skládání r. 1817 vydaný Jeho Důstojnosti Jozefovi Dobrovskému, mnoha učených společností oudu, učiteli svému, na důkaz vděčnosti, což tím snáze učiniti mohl, any spisy staročeské v tomto svazku vydané všecky byl sebral Dobrovský a Hanka je jen byl opsal. I zde se ukázala zlomyslnost Nejedlého: píše o tom Jungmann, který Hankovi předmluvu k tomuto prvnímu svazku byl sepsal, dne 31. července Markovi: „Sem jist, že zvláště (Starobylá Skládání) schválíte, ač mě to stálo přátelství Nejedlého. Poněvadž Hanka svéhlavě stojí na tom *i* po *c*, *s*, *z*, Nejedlý přemluviti chtěl Haaze, aby netiskl té věci, an prý nikdo toho kupovati nebude: já tedy (prosen o to od Hanky) ujal jsem se té knížky a i předmluvu k ní napsal a proto jsem z milosti p. Nejedlého vypadl.“ Dobrovský, ačkoli poznámky filologické Hankou k vydání přičiněné vesměs uznal za pochybené,[1] přece měl z té dedikace radost, jak jde z česky psaného listu jeho daného Hankovi dne 25. srpna 1817 z Trmic: „Zasláním knížky Starobylých Skládání jste mne velice zavázal: z toho Vám vděčen budu a nyní slovy děkuji. Přál bych, aby ji sobě vlastenci naši zalíbili a práce předků našich sobě vážili. Mne co se týče, víte, že starému skládání první místo dávám. Ovšem za čest sobě pokládám, že ste mně knížku milou připsal. Najdete jistě i jiné ještě

[1] Opravy, které Dobrovský dne 25. srpna 1817 Hankovi zaslal, zaujímají v Čas. Mus. 1870 tři stránky tištěné.

milovníky řeči staré, kterýchžto jména druhým dílům představíte. Kýž by Vám štěstí přálo, abyste asi deset kusů vydati mohl."

Na takový spůsob spojil jména obou nejvýtečnějších spisovatelů českých doby té s knihou svou i s jménem svým a totéž učinil když r. 1817 spisek svůj o ortografii české vydal. Hned na titulním listě kryje se autoritou Dobrovského: „Pravopis Český podle základu gramatyky Dobrovského, od jeho žáka Václava Hanky" a mimo to věnoval spisek: „Jasně osvíceným Augustovi, Jozefovi, Františkovi, Ferdynandovi, knížatům z Lobkovic., naději vlasti naší", postaviv jej jako pod ochranu těchto pánů českých.

V předmluvě dané dne 1. ledna 1817 praví, že vlastně jej pohnulo dvorské nařízení ze dne 23. srpna 1816, vedle kterého na gymnasiích opět českému jazyku vyučováno býti má, aby pravopis ten vydal. Za tou příčinou prý klade předkem krátký výtah z grammatiky „Jeho Důstojnosti pana Dobrovského", ukazuje, že již profesor Pelcl v druhém vydání své gramatiky radil, aby po *c* vždy se psalo *i*, k čemuž prý připojuje náš slavný Dobrovský také *s* a *z*, kde toho skloňování žádá a zavírá předmluvu těmito slovy: „Není neznámo, s jakou nesnází se u jiných národů zlepšení v psaní uvádělo, ano v naší vlasti *cz* a *rz* do dnešního dne u mnohých v psaní se zachovalo, kdežto proti tomu již před 400 lety muži učení horlili. Nejsnadněji arci by bylo psáti jen po *n*, *d*, *t* dle vyslovení *i* neb *y*, po všech pak ostatních vždycky měkké *i*, neb naopak tvrdé *y*; kde ale zůstane etymologická důkladnost jazyka?" Osten, který v těchto slovích proti Nejedlému naměřen byl, cítil tento velmi dobře; bylo tím řečeno, že se rovná těm, proti kterým již před 400 lety učení mužové brojili, že v ortografii jen pohodlí svému hoví a etymologické důslednosti jazykové si nevšímá. A to všechno řekl profesorovi a císařskému radovi — na kterémžto titulu Nejedlý mnoho si zakládal — mladý muž opíraje se o autoritu Dobrovského, nad kterou vyšší nebylo. Když Hanka jako jménem Dobrovského již byl mluvil, nezbývalo než že Dobrovský při první příležitosti též o věci se zmíniti musil. Učinil to v předmluvě k druhému vydání svého Lehrgebäude, kde o ortografii nové se pronáší velmi šetrně sice, nicméně však srozumitelně. Praví tam na str. XVI.: „Co Ziegler . . . . o ortografických novotách připomíná, tím méně kárati mohu, an jsem sám obvyklé od dob biblí bratrské všudy užívané ortografie proti nevčasným novotám Pohlovým a Šimkovým hájil . . . . Též já jsem přesvědčen, že zásluha spisovatelů na důležitějších věcech než na takových novotách záleží. Protož myslil jsem při prvním a myslím také při druhém vydání, že se mně omluviti jest pro nepatrné odchylky od obyčejné ortografie. Domnívám se, že podle zásad jednám, píši-li po *c* vždy *i*, po *s* a *z* však *i* a *y*, jak právě analogie toho neb onoho žádá. Ať píše každý jiný, libo-li jemu, podle starého obyčeje; nemám nic proti tomu. Jen budiž také mně dopřána svoboda, abych aspoň

v učební knize tak psal, jak se podle obecnějších pravidel psáti má." Tím ovšem dotknul se Dobrovský Nejedlého; neb co o učební knize platí, platí také o učiteli, na němž tedy podobně se žádá, „aby podle obecnějších pravidel psal." Ještě zřetelněji mluvil Dobrovský zavíraje předmluvu takto: „Upřímně mluvě nesmím ty pokárati, kteří se zachovávají podle ortografie, které Hanků̊v Pravopis učí, aniž koho kárati chci, který myslí, že stará soběvolná pravidla: „piš po *z*, *s*, *c* všudy *y* neb *ý*, nikdy *i*, na začátku slova klaď *v* místo *u*" proto zachovávati musí, jelikož se od dlouhé doby vesměs tak psalo. Sám se nerád odchyluji od toho, co již obecně přijato jest; odporuje-li však obecně přijaté analogii, neřídím se podle starého zvyku, nýbrž podle pravidla, jelikož v učební knize pravidlu více platnosti přiřknouti musím než pouhému zvyku."

Ač těmito slovy velmi šetrně své mínění projevil, přece domýšlivého Nejedlého tím citedlně urazil a nastala mezi oběma muži jakási napjatosť, která Dobrovskému později někdy nemilé okamžení spůsobila.

Ortografie Dobrovský místněji se dotknul, jelikož ona úzce s mluvnicí souvisí; jiného předmětu však, ačkoli též se v něm kladl odpor proti názorům Dobrovského, pominul, prosodie totiž, o které právě o době té se ozývali hlasové, že v češtině má býti časomíra. Vydáni tehda „Počátkové českého básnictví obzvláště prosodie" (1818 v Prešpurku) v němž anonymní spisovatelé (Palacký a Šafařík) časomíry velmi horlivě se zastávají a přízvučnou prosodii úplně zavrhují. Mluvilo se sice, že Dobrovský chystá odpověď, jak vidíme z listu Kinského k Hankovi dne 25. srpna 1818: „Pište mi, zdali Dobrovský o české prosodii pracuje, jakž v Týdenníku (Palkovičově) se prohlásilo"; avšak zpráva ta neměla podstaty a Dobrovský věci té se nedotknul.

Spor o ortografii a prosodii byl vůbec mnohem vášnivěji veden, než Dobrovskému při rozumové povaze jeho líbiti se mohlo. Enthusiastického vzletu a náruživosti ve prospěch vlastenecké věci byl prost. Vítal rád každý podnik, každé zřízení, jež národu prospěti a vlasť zvelebiti mohlo: ale nebyl sehopen té nadšenosti, která vlasť a národ klade nade všecko. V Čechách mluvilo se již od r. 1814 o založení musea a když Dobrovský slyšel, že na Moravě se osnuje něco podobného, psal radostí pojat dne 21. ledna 1816 Cerronimu: „Hrabě Auersberg nedávno mi psal s strany švédských archivů. Zdá se, že na Moravě založiti chce museum.[1]) Jak přece patriotismus všudy se probouzí a povznáší!" Rovněž se těšil z nařízení studijní komise daného dne 23. srpna 1816, kteréž předpisovalo, aby 1. na gymnasia v místech českých neb tak řečených utrakvistických jenom takoví prefekti

[1]) Hr. Josef Auersperg, president appellace v Brně, měl vedle starohraběte Hugona Frant. Salma skutečně největší zásluhy o zřízení musea v Brně, jež r. 1817 v život vstoupilo. Hr. Auersperg daroval také Zlobického sbírku, kterou byl po smrti Zlobického koupil, brněnskému museum.

a profesoři se navrhovali, kteří i českého jazyka znali jsou: 2. aby na těchto gymnasiích žáci, kteří znalosť jazyka českého z trivialních škol neb domácího vychování s sebou přinášejí, také v českém překládání a skládání českých spisů se cvičili; 3. má se s počátku každého roku školního v posluchárnách filosofických a právnických ohlašovati, že při osazování úřadů politických v zemích českých studujícím jazyka českého znalým při rovných jiných schopnostech dá se přednosť." A když pak dvorským dekretem dne 20. prosince téhož roku také se nařídilo, aby také bohoslovcům měla se zjednati příležitost i vlastními učiteli, kde by se vyskytli, naučiti se jazyku českému, plesali vlastenci tím radostněji, ani věděli, že knížearcibiskup pražský Chlumčanský z Přestavlk (1815—1830) upřímně tomu přeje. Psal v té příčině Puchmaier Dobrovskému dne 8. října 1816 z Radnice: „Arcibiskup (při visitaci) mluví v kostele a s kněžstvem jen česky, ba i v Plzni oslovil prefekta lycealního, řeholníka z Teplé, česky, který však tomu nerozuměl, tak že jiný místo něho odpovídati musel. Také kanovník Neumann mi zjevil úmysl arcibiskupův, že naléhati bude, aby posluchači filosofie a theologie profesora češtiny poslouchati museli. Hurdálek prý se již proti návrhu vyslovil. Budějovický biskup kolísá se, ačkoli jeho diecese téměř samé Čechy má. Tak leží často osud Čechie v rukou nepatrných lidí! . . . Jak asi Pařízek[1]) v příčině té smýšlí? Teď snad k tomu dojde, že zjevena budou mnohých srdcí myšlení!"

Dobrovský, který pravé smýšlení vídeňských úřadů k Čechům znal, neoddal se velikým nadějím, které vlastenečtí horlitelé z těchto nařízení brali; a že měl dobře, ukázalo se, když nařízení z 23. srpna 1816 pletichami strany Čechům nepříznivé již dne 16. února 1821 odvoláno bylo. Aniž schvaloval horoucího zápalu, který mnohého vlastence netoliko tímto nařízením nýbrž zvláště epickými zpěvy Králodvorského Rukopisu, z jehož nalezení Debrovský jak níže uvidíme upřímně se těšil, uchvacoval. Zajímavá v té příčině jest odpověď Vinc. Zahradníka na list Dobrovského nám neznámý, která dána jest v Litoměřicích dne 22. listopadu 1818: „. . . . . . . Obzvláště mně jest milo, že se Váš smysl o počínání nynějších horlitelů českých od mého o nich smýšlení znamenitě nedělí. Láska k vlasti a k jazyku otcovskému dokonce za těchto časů našich, při komž se koli pronáší a zjevuje, chvalná ovšem jest. Avšak jestli se z mezí rozumem vyměřených vyšinula, proměnila-li se v patrnou vášeň a nenávisť jiných (Němců), tehdy jakožto každá jiná slepá milosť chválena býti nemůže. V tomto smyslu svém se ale každému neotvírám. Vím zajisté, že bych nejednoho proti sobě zpudil a o potřebnou důvěrnosť se připravil. Neb našincům i to k mysli není, že naši theologové tak jako oni nebouří, ačkoli jsem ujištěn tím, že

---

[1]) Pařízek měl tehda veliký vliv v alumnatě pražském a duchovních věcech vůbec.

aspoň někteří z žáků našich větší moc a hbitosť v mateřštině své mají nežli mnohý na slovo vzatý vlastenec.“ Dobrovskému se líbila jediné činnost rozumová na chladné úvaze a vědeckém bádání založená a tak střízlivá byla povaha jeho, že netušil, jak nejvýše potřebí jest, aby myšlénka jedněch proměnila se u druhých v cit a nadšenosť, která rozehřáti musí všecky vrstvy lidu, má-li si národ bytnosť svou a potřebné podmínky ku všestrannému rozvoji života svého zabezpečiti, kterých mu věda sama jediná nikdy a nikterak skýtati nemůže. Protož Dobrovský také nepochopil, že vlastenci tak těžce to nesli, když prudkostí při něm v pokročilejsím věku neobyčejnou útok na Zelenohorský rukopis učinil: vlastenci v rukopise tom viděli drahý poklad, vzácný zbytek starožitné poesie národní, kdežto on, nemaje pro krásy poesie ani citu ani smyslu, v něm spatřil toliko předmět grammatický, jehožto formy s jeho výzkumy filologickými se nesrovnávaly a tudíž podle jeho úsudku bez ceny byly. Spor o Libušin Soud začal se právě tehda, když Dobrovský do Vídně se chystal, aby tam staroslovanskou mluvnici sepsal; ješto však r. 1818 a 1819 sváda o Libušin Soud větších rozměrů nenabyla, vyložíme začátky této svády tam, kde o celém sporu zevrubně jednáno bude.

———

XIV.

Přípravy na cestu do Vídně. Úmrtí v domě Nosticově. Dob. členem společnosti „für ältere deutsche Geschichtskunde." Institutiones linquae slavicae dialecti veteris.

Jak svrchu dotčeno naléhal Kopitar při každé příležitosti na Dobrovského, aby staroslovanskou mluvnici sepsal. Již r. 1810 také veřejně přání své pronesl v Annalen der Literatur und Kunst, aby Dobrovský, který jediný potřebných a důkladných vědomostí v té příčině má, soustavnou mluvnici církevního jazyka pořídil. Od té doby neustal a ponoukal Dobrovského k práci té a žádal také jiných, aby „mistra" na ni upamatovali. Tak se tázal roku 1815 dne 15. září Dobrovského: „Co dělá slovanská grammatika?" A roku 1817 dne 23. máje píše: „Jakkoli se na všecko těším, co od Vás pochází, přece bych všecko raději pohřesoval než staroslovanskou mluvnici. Odpusťte mé dotíravosti, ale nemohu si pomoci. Ona se mi zdá býti královstvím nebeským, k němuž ostatní všecko Vám a nám přidáno bude." A 27. února 1816 píše Hankovi: „Všecko co mistr dělá musí nám býti milo. Ale nejvíce potřebí jest staroslovanské mluvnice, které krom něho žádný na světě sepsati nemůže. Hleďte, aby všeho ostatního nechal a grammatiku dokonal." A dne 30. listopadu r. 1817 píše opět Hankovi: „.... Přede všemi věcmi mám na srdci staroslovanskou mluvnici a zaklínám Vás jménem všech Slovanů, abyste nevyrovnaného mistra napomínal, aby dílo to dokonal..... Taková mluvnice studium slavistiky velmi povzbudí nejen v Rakousku nýbrž také v ostatní Evropě neslovanské. Rusové ji převedou na jazyk svůj, Slované skrze ni se dohodnou a cizí naše studium podporovati, chváliti a velebovati, Angličané pak staroslovanštinu se sanskritem porovnávati budou." A 18. března 1818 psal opět Dobrovskému: „Nevím, kdo mi pravil, že s grammatikou brzo sem přijdete. Kýž přece jednou!" a dne 23. června 1819: „Opětuji toužebné přání všech vídeňských slavistů Vás uviděti."

Ačkoli Dobrovský skutečně o staroslovanské mluvnici pracoval, přece jí tak rychle, jak Kopitar si přál, dokonati nemohl, poněvadž ustavičně z práce vyrušován byl. Jak svrchu dotčeno, žádali ho vydávatelé učených časopisů, aby jim příspěvky posýlal, roku pak 1818 byl vyzván z Vídně, aby

jako dříve do Literaturzeitung také do Jahrbücher der Literatur přispíval, téhož roku měl také českou mluvnici Jodlem sepsanou přehlídnouti, sbíral předplatitele na (Vukův?) srbský slovník atd. Poprvé se zmínil, že do Vídně se odebere, v listě Hankovi dne 14. srpna 1818: „Na zimu snad přece do Vídně pojedu." To psal jsa návštěvou u hr. z Nostic v Trmicích; ale toho roku přece ještě do Vídně nejel, nýbrž meškal v Praze a dopisoval pojednání o Václavovi a Boleslavovi. Z jara r. 1819 jej očekávali zajisté ve Vídni; psal totiž Kopitar dne 2. dubna 1819 Hankovi: „Meinert dělá větší naděj než obyčejnou, že mistr tohoto jara anoť ještě tohoto měsíce do Vídně přijede .... Kdyby jen grammatika staroslovanská na světlo vyjíti mohla. Na tom všecko naše studium závisí. Nedávno ptali se Francouzi v Benátkách, kterak by studium staroslovanštiny začíti měli? Těm se mělo odpověděti: počkejte ještě trochu, až Dobrovský svou mluvnici vydá." Ale také z jara l. 1819 do Vídně nepřišel, nýbrž teprvé na samém sklonku toho roku. Léto trávil na díle v lázni na díle byl návštěvou u známých rodin šlechtických; dne 26. září psal Hankovi ze Zásmuk a ze začátečných slov listu lze poznati, že se již opravdově na cestu do Vídně chystal: „Rád jsem tomu, že Vás ještě jednou z Čech pozdraviti mohu .... Zítra pojedu teprva do Hory a potom dále do Tábora, Hradce." Z Jindřichova Hradce psal ještě 22. října Hankovi: „Ještě posavad zde u Hradce a dílem v Hradci vězím. Mnohoť jest tu a v Třeboni, co by se pro české Museum přepisovati mělo. Však za několik dní se odtud odebrati musím."[1]) O „musení" se zmiňuje, poněvadž císařská vláda sama jej byla vyzvala, aby do Vídně přijel a dílo své tam ukončiv je tisknouti dal. Koncem října Dobrovský ještě nebyl ve Vídni; psal totiž Kopitar Hankovi dne 29. října: „Mistra tu ještě není a neuvěřím, pokud jeho ruky jsem nepolíbil." A tak do Vídně dorazil Dobrovský na začátku měsíce listopadu a dal se ihned do práce; porovnával totiž přede vším ještě několik rukopisů staroslovanských, prozkoumal ještě jednou jednotlivé části své mluvnice, které napřed do tisku přijíti měly a nalezнul, jak Kopitar Hankovi dne 17. prosince r. 1819 psal, v kodeksích císařské biblioteky mnoho dobré látky.

Tak se vyplnilo přání nejen Kopitarovo nýbrž všech uvědomělých slavistů, že Dobrovský do Vídně se odstěhoval s rukopisem své staroslovanské mluvnice, aby ji pomocí bohaté látky v císařské knihovně chované vypiloval a k tisku připravil. Ve Vídni bydlel v paláci knížete Kynského,[2]) kde jej Čechové ve Vídni bydlící a jiní Slované tam příchozí navštěvovali. Zvláště Hromádka měl se k němu velmi horlivě, ačkoli Dobrovský o něm pro jeho výstřednosti ortografické příliš dobré mínění neměl: psal v té příčině již dne 5. prosince 1819 Hankovi: „U Hromádky sme s p. Kopitarem jednou

[1]) Listy Dobrovského k Hankovi počínajíc od r. 1817 až do smrti jeho jsou téměř všecky psány česky: zde onde jsou v nich také místa německá.

[2]) Freiung č. 70.

byli u oběda. Chlap je blázen docela.“ Ačkoli Dobrovský ve Vídni meškal, býval korrespondencí svou o všem zpraven, co ve vlasti se dělo; tam jej jmenovitě v Praze velmi pohřešovali, zvláště v zimě, kde nejvzdělanější a vynikající rodiny jeho společnosti, zvláště večer, byly uvykly. Protož sotva byl několik neděl ve Vídni, již se mu z Čech psalo, aby vlast na delší dobu navštívil, tak že Dobrovský slíbiti musil, že do Prahy se podívá. Víme to z listu mladého hraběte Roberta z Nostic, který dne 4. prosince z Měšic Dobrovskému poslal: „.... Zamyšlíte do Prahy zaskočiti, brzo však do Vídně se navrátiti — vždyť to zní tak, jako byste starou milou Prahu jen jako host uvítati chtěl; Vy si přejete z jara mě ve Vídni uviděti — zima tedy a jaro náleží již residencí, ale co potom? Chcete na chudáky Čechy zcela zapomenouti? Tak mnozí, kteří nervum rerum (prostředky) z Čech dostávají, promrhávají je v cizozemsku, jmenovitě v onom bliskavém ohništi, kam jste Vy také pospíšil; pravý Čech však těmi nevděčníky opovrhuje. Ale když horlivost národu se ztrácí, když i málo těch zbývajících nám světel, z nichž Čech v této tvrdé době se těšiti může, v oné veliké pochodni zmizí, pak my opuštění kráčíme tmavotě vstříc — avšak nač tento zbytečný strach, vždyť poslední slova Vašeho milého listu, drahé zvuky řeči mateřské, jsou mi bezpečnou zárukou, že se nám vrátíte. Vy se chcete prázdného honění a pachtění, lichotivých poklon a horlivě vyhledávaných požiteb smyslných až do omrzelosti napatřiti, abyste pak zase do tiché Prahy spíchal, kde mnohé srdce s úctou pro Vás bije, kde každý Čech ve Vás vidí svou chloubu. Toho si přeji, toho se naději!“ [1])

Avšak Kopitar, jemuž na rychlém dokonání staroslovanské mluvnice velice záleželo, nebyl spokojen, že Pražané Dobrovského z práce vyrušují a do vlasti zvou: psal v té příčině Hankovi, jak obyčejně té doby, latinsky dne 17. prosince 1819: „Velice se na Vás zlobím, že výtečného muže zpět voláte neuvažujíce, že jest ve prospěch obecného dobra všech Slovanů, aby zde byl. Z toho jest viděti, jací jste sobci, t. j. copáci, nikoli Slované. Jednotliví nejsme nic, všichni však ohromné množství .... Dobrovský nesmí se vrátiti, nežli mluvnice vytištěna nebude.“ Ale žehrání Kopitarovo nepomohlo; Dobrovský odjel dne 7. ledna 1820 z Vídně navštívit Prahy, kde však sobě nehověl, nýbrž práce, které tam na něj čekaly, odbýval. Jaké to práce byly, poznati lze z odpovědi Dobrovského dané z Prahy dne 30. ledna 1820 Pogodinovi tehda ve Vídni meškajícímu, který jej vyzýval, aby do

---

[1]) Z tohoto psaní jde, že Dobrovský mladým hrabatům Nosticům vřelé vlastenecké smýšlení vštípil. I šlechetně smýšlející mladý kníže Rudolf Kynský jím byl povzbuzen, aby se česky učil. Psal v té příčině Dob. Hankovi z Vídně dne 5. prosince 1819: „Paní kněžna ze Vchynic se mne ptala, jakého bych učitele české řeči ke knížeti Rudolfovi chtěl poslati. Ovšem jsem Vás jmenoval a můžete tam k němu směle jíti a říci, že já Vás posílám, že počkáte, až kněžna přijde, že se hlásíte jen, aby věděli, kde zůstáváte.“

Vídně se vrátil: „Zde mě očekávaly všelijaké práce, tak že před koncem února na odjezd mysliti nemohu. Myslíte tedy, že slovu nedostojím? V slově státi sluší a tak se také já zachovati míním, jen že časem úzkostlivě vázati se nemohu. Ossolinského přečetl jsem celého a náčrtek recense učinil. Ruská gramatika Puchmaierova, které jedenáct archů jest již tištěno, odňala mi také několik dní, jelikož jsem leccos změniti musel.“ Také s kronykou Kosmovou t. j. porovnáním textu v Praze se zanášel; vidíme to z listu, který dne 24. února 1820 Cerronimu zaslal: „Před odjezdem svým do Vídně mám ještě tolik času, abych Vás těmito řádky pozdravil . . . Víte, že ve Vídni mám práce plné ruce. Může býti, že s strany Kosmy učiním výlet do Brna; nyní odsud psali do Stokholmu pro ten ohromný kodex a doufají jej obdržeti . . . . Šestadvacátého tohoto měsíce budu již na cestě do Vídně.“

Co Dobrovský v Praze meškal byl velmi bodré a veselé nálady; psal o tom hr. Frant. Sternberg dne 13. března 1820 Cerronimu: „Dobrovský byl u nás dva měsíce na dovolené, neboť stanoviště jeho jest nyní Vídeň, kde zůstati chce, až jeho dílo mluvnické vytištěno bude. Jest v nejlepší náladě mysli, při tom pilný a veselý.“ Dobrá míra jeho jeví se také v listě k Cerronimu svrchu dotčeném, kde dávaje zprávu o Dlabáčově smrti († 4. února 1820) praví: „Dlabáč k otcům se odebral: my oba však chceme ještě několik roků počkati.“ Živý duch Dobrovského spíchal od práce k práci, osnoval plán na plán, tak že ani v pokročilém věku na smrt nemyslil, čili o tom, že dny jeho budou brzo dovršeny, nemluvil: jen ve dvou listech, jak níže uvidíme, se vyjádřil, že jest čas, aby se na dlouhou cestu připravil.

Vrátiv se začátkem března do Vídně pokračoval ihned v práci mluvnické, při čemž mu Kopitar horlivě a neunavně materialem z dvorské knihovny pomáhal. Ale ani ve Vídni nepustil od starého obyčeje po namáhavé práci baviti se v milé společnosti, k čemuž ve Vídni ovšem bylo příležitosti dost. Byl tu přede vším kruh vlastenců, kteří se scházívali u bodrého Čecha Jana Doležálka, muže literně a v hudbě velmi vzdělaného, který horlivě nejen literatury české nýbrž také spisovatelů, umělců českých a vůbec všech krajanů, již do Vídně přicházeli, obětivě a výdatně radou i pomocí se ujímal.[1]) Mimo to přál si každý učenec z ciziny do Vídně přicházející muže poznati, jehožto jméno po celé Evropě slavně známo bylo. Tak se seznámil s Pogodinem, Köppenem, Bandtkem, Perzem, Fichardem a jinými muži ve světě vědeckém věhlasnými, kteří meškajíce a zkoumajíce ve Vídni rádi spo-

[1]) Zasloužilý tento muž nar. se dne 22. máje 1780 v Chotěboři; studoval v Jihlavě gymnasium, pak ve Vídni práva. Jsa výtečnými vlohami k hudbě nadán a v otcovském domě dobře v hudbě vycvičen vzdal se studia práv a zanášel se vyučováním zpěvu a hře na pianě a stal se brzo nejoblíbenějším hudebním učitelem, tak že v císařské rodině a jiných vznešených domech vyučoval. U něho bylo střediště Čechů vídeňských jako později u šlechetného Bílky. Dol. umřel u vysokém stáří ve Vídni dne 6. července 1858. On obstaral nejlepší posud obraz Dobrovského Tkadlíkem malovaný.

lečnosti a rozmluvy s Dobrovským vyhledávali, jehož hluboké vědomosti a uhlazené formy společenské a nevyrovnaná spůsobilosť baviti a vyrážeti i hloubající učence k němu vábily. Učenci ti scházívali se v hostinci u „bílého vlka“ a hodin tam příjemně trávených Dobrovský po odjezdě svém z Vídně často zpomínal. Ve Vídni také Dobrovskému byl uveden Fr. Palacký, který jsa tehda vychovatelem mladých šlechticů z Uher chovance své r. 1820 na universitu do Vídně přivedl a s nimi tam celý rok meškal. Navštěvovav bibliotéku dvorskou seznámil se s Dobrovským, který pak hlavně se přičinil, aby Palacký, když do Prahy r. 1823 na nějaký čas se odebral, stále v Praze zůstati mohl.

Sotva však Dobrovský měsíc ve Vídni meškal, již jej zase do Prahy povolávali. První, který ovšem důležitou k tomu příčinu měl, byl hrabě K. Sternberg, který mu dne 8. dubna 1820 z Prahy psal, aby žádost učené společnosti, o níž v listě zmínka se činí, u Dobrovského podporoval: „Obyvatelé milé Prahy zvláště bydlitelé v domech Sternberských opětují vděčně přívětivé pozdravení, kteréby raději z úst do úst nežli per sermonem absentis ad absentem byli obdrželi a přejí sobě, aby list p. sekretáře Davida Vám jistě již prof. Gerstnerem odevzdaný příčinou k tomu se stal. Pamatují se zde velmi živě, že jste r. 1791 při podobné příležitosti přednášku o oddanosti českých paní (sic) domu Habsburskému měl, která všeobecně se líbila. Tentokráte bezpochyby navštíví také císařovna sedění učené společnosti a tu by byla krátká sice ale zajímavá přednáška z české historie velmi žádoucí[1] . . . . . Pobožné ženstvo, které se již velkonočním beránkem z obtíže téhodne pašijového zotavilo, uslyšelo s radostí všeliké poptávky Vašeho milého listu, který jak obyčejně každý list od Vás při obědě od paní domu předčten byl a těšilo se, že také v hlavním městě — což nemálo znamená — na ně přátelsky pamatujete, doufajíc, že tyto vzpomínky jsou předchůdce brzkého s Vámi se shledání. Příležitostí do Prahy a odtud do Vídně cestovati bude letos v létě dost, ale příležitost, aby učená společnost vyznamenaným spůsobem panovníkovi se představila, naskytuje se, jak viděti, jen za třicet let; z toho jde přirozené přání, že Vás jako člena z nejstarších, nejučenějších a nejváženějších toho dne pohřešovati nechceme. Fac possis.“

Aby přání přátel pražských tím jistěji se splnilo, psáno také z jiných stran Dobrovskému, aby do Prahy přijel. Tak mu kněžna Kynská, jejížto syna Rudolfa byl do Vídně zval, aby mu znamenitosti vídeňské ukázal, psala dne 11. dubna 1820: „Spíchám na Vaše přátelské nabídnutí s strany Rudolfa odpověděti. Vaše účastenství a starost Vaše o jeho blaho pohnula mým srdcem a tím raději bych užila dobré příležitosti, aby pod Vaším návodem památnosti krásného hlavního města navštívil, čím neočekávanější

[1]) Císař navštívil s císařovnou r. 1820 Čechy a meškal v Praze od 13. máje do 6. června, a pak od 9. až do 15. června; v učené společnosti však nebyl.

Vaše nabídnutí mně přišlo, jelikož jistě vím, jak s mnoha stran důtklivě jste vyzván za pobytu Jich Veličenstev v Praze býti. Všichni Vaši přátelé toužebně si toho přejí a doufají každý den, že přání jejich se splní. Hrabě Sternberg včera mi pravil, že Vám u věci té důtklivě psal. Tento list, který se s Vaším mně poslaným psaním na cestě střídal, úmysl Váš s strany Rudolfa snad změnil, což tím lépe bude, ano zdraví jeho z jara, kde jej obyčejně kašel napadá, velikého šetření vymahá .... Nechtěla jsem, abyste déle na odpověď mou čekal, sice bych byla užila doby, kde bych měla více kdy .... vezměte tedy s těmito krátkými řádky zavděk. Mají-li však v sobě moc prosbu Vašich přátel podporovati a Vás do našeho města přivésti, zajisté za dobré hodiny psány byly. Matka má, sestry, švakr a všickni se Vám poručeny činí zvláště pak Vám oddaná Karolina Kynská."

Zatím přišel list do Prahy zvěstující, že Dobrovský Prahu navštíví; víme to z listu manželky hr. Františka Sternberga, rozené hr. Schönbornové, daného dne 24. dubna 1820: „Ctěný příteli! Amalia Taroucová Vám zajisté, proč jsme posud mlčely, vysvětlila. Skutečně byla toho příčina naše naděj Vás zde brzo spatřiti, any jsme s pevnou důvěrou očekávaly, že Vy poslechnouce hlasu přátel ke cti vlasti brzo přijdete. A naše očekávání nebylo sklamáno ... (manžel můj) vrátí se v první polovici příštího měsíce (z Mnichova) ... na Váš však návrat smíme očekávati dříve: neboť nepochybuji, že přání svých učených a neučených nicméně však Vám věrných a oddaných přátel nebudete chtíti déle odolávati. Mě zajisté k těmto čítáte." Také dcery její, Kristiana, velmi horlivá vlastenka a dokonalá znatelka jazyka českého, jemuž se od Dobrovského učila,[1]) a taktéž Františka Dobrovskému velmi snažně písemně přimlouvaly, aby jistě do Prahy dojel.

K tolika přátelským domluvám odhodlal se Dobrovský začátkem máje Prahu navštíviti. Krom práce s mluvnicí staroslovanskou obstaral také doby té, jak z listu dotčeného hr. Kašpara Sternberga jde, předmluvu k Puchmaierově ruské mluvnici, která r. 1820 nákladem českého museum tištěna jest. Avšak než se na cestu do Prahy vydal, byl napaden opět chorobou svou: Kopitar, jenž jej poprvé v té nemoci viděl, zatajoval to okolí a musil to tím více učiniti, an Dobrovský úmysl měl, mladého Srba, jménem Tirka, jediného syna zámožných rodičů, s kterými ve Vídni se seznámil, s sebou do Prahy vzíti: nezjevil tedy, že Dobrovský churav jest, ale velmi starostliv byl, když Dobrovský s mladým Tirkou dne 7. máje z Vídně do Čech odjel. Psal Kopitar v té příčině Hankovi dne 31. máje 1820: „Přičiňte se, aby všecko mezi Dobrovským a Tirkou řádně se spravilo, t. j. aby Dobrovského

[1]) Nalezl jsem v pozůstalosti hr. Bedřicha Tarouccy pojednání Dobrovského „Slovo slavenicum" na němž napsáno jméno hraběnky Kristiany Sternberkové: z poznámek po straně jest viděti, že se pilně učila. Z listu pak Puchmaierova k Dobrovskému dne 12. března 1813 vidíme, že také o vhodnosti a náležitosti slov nových zdravé úsudky měla.

velkodušnost a Tirkových jemnost, kteří šťastni jsou, že syn jejich u Doského jest, si vzájemně na závadu nebyly ..... Děkuji Vám za pokynutí s strany zdraví Dobrovského a prosím Vás, abyste mi zevrubnější zprávy dal, pod pečetí zpovědi, jak se samo sebou rozumí. Co o věcích[1]) pravíte, myslím též já .... Já nedávám viny podnebí, nýbrž spůsobu života a stravě zdejší, která jest pro něj špatnější než v Praze. Myslí, že jsem stav jeho poznal? Považte, jak mně asi bylo, když se mne paní Tirková ptala, máli syna nechati s Dobrovským cestovati! Jak se těším, že to tak šťastně dopadlo a jakými díky jsme Vám zavázáni! Netušil mladík nic anebo nepozoroval nemoc?"

O tehdejším pobytě Dobrovského v Praze nemáme zpráv zevrubných. Zdá se, že nemoc přestávkami jej častěji napadala. Dne 15. máje psal nejstaršímu synovi svého bývalého chovance hr. Bedřicha z Nostic, hraběti Robertovi tehda na Falknově meškajícímu list, na který hr. Robert dne 24. máje 1820 odpověděl.[2]) Z odpovědi té jde, že mladý hrabě věrojatně veden byl Dobrovským ke studium botaniky a že Dobrovskému vděk učiniti chtěl dávaje mu zprávu, že pilně botanisuje: „.... (Vaše psaní) mě tím více potěšilo, jelikož jsem z něho vyrozuměl, že v Praze mezi starými, věrnými přátely meškáte a tím mi naděj vzešla, že Vás snad zde budu moci uvítati. Netřeba snad ujišťovati, že bych Vás s nevýslovnou radostí přijal, kdybyste mi návštěvu svou věnovati chtěl; potřebujete-li koní, račte jen psáti; ač okřídlených ořů nemám, avšak čtyrnohých se nedostávati nebude .... Moje nepatrné vědomosti v botanice jsou posud lesnickými bylinami omezeny a tudíž vzhledem k ostatní mnohem obsáhlejší části jen velice skrovné, avšak doufám, že snad letos pod Vaším návodem značně v té vědě prospěju. Minulý týden byl jsem tak šťasten několik vzácnějších lesních rostlin ve květu uviděti, které by se v teplejším podnebí a v úrodnější půdě marně hledaly a sice: vaccinium uliginosum, ledum palustre a Andromeda polyfolia, kteréžto byliny nyní velmi často kvetou za Fribusem blíže saských hranic na vřesovištích, kde nic jiného se nerodí než pinus pumila a mech. Hledání mé po arbutus uva ursi bylo posud marné. Zdejší krajina nejčerstvější zelení a plným květem ozdobená jest nyní skutečně pro každého přítele přírody velmi vábivá a protož se kojím nadějí, že snad tak šťasten budu, Vás ve svém domě uvítati a po Vašem boku do plna bohatství přírody se ponořiti."

Není nám známo, zdali Dobrovský toho pozvání užil; podobá se však, že nemoc jej toho léta, jak již dotčeno, často navštěvovala. Viděti to z listu Kopitarova Hankovi dne 3. srpna 1820: „Řekněte mi upřímně a v pravdě, co myslíte o cestě mistra? Může-li sem přijeti, přičiňte se, aby dojel na tři měsíce, za kteroužto dobu může grammatika býti hotova. Nemůže-li, ať pošle matce syna, která touhu po něm sotva již snáší." Hankovi samému

[1]) Blouznil Dob. asi podobně, jak na str. 88 líčeno jest.

[2]) Viz str. 97.

mnoho záleželo. aby Dobrovský brzo do Vídně se vypravil: neboť byl tenkráte žádal o místo skriptora ve dvorské bibliotece a přál si. aby Dobrovský jeho žádost ve Vídni podporoval. Dobrovský skutečně v polovici srpna do Vídně se vypravil. odkud dne 22. téhož měsíce Hankovi psal: „Přišli jsme zdrávi v hrozném horku do Vídně. Dnes ráno ke mně vzácní krajané Burgini. Klicpera z Lincu a D. Presl přišli; u večer se všickni sejdeme u Doležálka. S p. Riedlerem jsem také již mluvil. Bojí se i p. Kopitar, aby nebylo pozdě. Doufejme, že není.“ Poslední dvě věty týkaly se Hankovy záležitosti v příčině dvorské knihovny. o čemž mu opět zprávu dává dne 1. září: „Ozvalo se jich asi třicet. kteříž by se do knihovny dostati chtěli. Již jsem o Vás zmínku u p. Riedlera učinil a nepřestanu jeho upomínati.“ [1]) A opět mu psal v té záležitosti dne 4. října: „Měl jsem u hraběte Osolinského příležitost o Vás mluviti. Pan Riedler Vás na třetím místě postavil“: a dne 20. listopadu: „Hr. Osolinski by Vás rád u císařské biblioteky měl: toliko že byste prý musel darmo sloužiti, až by se místo prázdné u nás našlo. Takového místa snad i u nás najdete. To jest máte čekati a doufati.“

Hanky se ujímal Dobrovský velmi vřele: když místa u dvorské biblioteky neobdržel a pak bibliotekařství v Olomouci se uprázdnilo. psal z Vídně dne 29. října Cerronimu: „Mám také prositi za p. Hanku. jenž se o místo bibliotekáře v Olomouci uchází. Mohu jej jako spolehlivého a pilného opisovatele starých listin před jinými odporučiti. Račte se ho u J. Ex. pana guvernéra zastati. Jest od několika roků u českého museum ustanoven. nemá však ještě stálého platu a musí sobě bídně dost českým spisovatelstvím a korrektorstvím pomáhati. Jsa také přívěškem při českém museum navrhl jsem. aby byl do Vídně poslán a zde přepisoval, kde ještě mnoho pro naši a moravskou historii činiti jest: avšak nechtějí peněz na to vynaložiti.“ Ale ani toho místa Hanka neobdržel.

O té době vyznamenán byl Dobrovský od společnosti „für ältere deutsche Geschichtskunde“ ve Frankfurtě na Mohaně diplomem čestného člena daným dne 30. října 1820, ve kterém se praví, že zvolen byl „in Anerkennung und Würdigung der ausgezeichneten Verdienste, welche sich E. W. für Aufhellung der älteren besonders slavischen wie auch vaterländischen Sprache und Geschichtsforschung erworben haben und erwerben.“

Hlavní práce, pro kterou ve Vídni byl, byla ovšem sepsání staroslovanské mluvnice: ale při tom nezapomněl, když jen poněkud kdy měl. na historii vlasteneckou; tak psal Cerronimu v listě právě dotčeném: „Ve Svatém Kříži, kamž jsem z Badenu jel. jest více než tři sta rukopisů. mezi kterými jsem legendu o sv. Václavě a sv. Ludmile hledal, jež tam jeden z Bollandistů viděl: ale již jsem toho kodeksu nenašel. za to však pro Vás tyto věci jsem zaznamenal . . . .“ Anoť praví zrovna, že by mnohem raději o historii než

[1]) V tomto listě zmiňuje D. poprvé o Palackém: „p. Palackému jsem přepustil drevnija rusk. stichotvorenija za 5 zl.“

o slovanské mluvnici pracoval, což mu přítel v odpovědi dané dne 26. listopadu schválil: „Též já, milý příteli, bych si přál, abyste zbývající léta historii věnoval, to by mně a mnoho jiných ještě více těšilo, než staroslovanská mluvnice, ačkoli také ta velikou cenu míti bude.“

Ale Kopitar a jiní přátelé slavistiky již Dobrovského, jak on sám Cerronimu psal, z práce mluvnické nepropustili. Opravné práce rukopisu již ovšem od mnoha let připravovaného v měsíci září 1820 byly dokonány, tak že Hankovi dne 1. září psáti mohl: „Pomalu začneme tisknouti slovenskou grammatiku“ a 4. října: „Chystáme první arch k sázení z grammatiky slovanské“ a dne 20. listopadu: „grammatiky se sází druhý arch.“ Tisk tak pomalu pokračoval, poněvadž pro nesběhlost sazečů v písmenech staroslovanských při každém archu několik korrektur potřebí bylo, tak že v listě Hankovi v listopadě zaslaném píše: „budu tomu velmi rád když práci tu mrzutou odbudu.“ Štěstí bylo, že po návratu svém do Vídně nemoci prost byl a tudíž bez přetržení pracovati mohl; Kopitar psal Hankovi dne 28. listopadu: „Mistra volejte zpět, až grammatiku ukončí a takto i své slávě i společnému dobru všech Slovanů prospěje. Má se výborně; každý večer jest se mnou od šesté asi do jedenácté hodiny, kde večeříme a studujeme; chválí si vzduch vídeňský a blahořečí svému zdraví.“

Nebyl tedy vlastní chorobou z práce vytrhován, za to však velmi bolestně z ní byl vyrušen neštěstím, které rodinu Nosticovou, jíž věrnou duší oddán byl, v míře hrozné zastihlo. Hraběnka Anna žila po smrti manžela svého hr. Bedřicha (umřel okolo r. 1819) jen dětem, které také Dobrovský upřímnou láskou miloval a naopak byly ony jemu, jak viděti z jejich listů, jako otci láskou a úctou oddány. Nejstaršímu synovi bylo r. 1820 na dvaadvacátý rok a byl výtečnými svými vlastnostmi tak oblíben jak druhdy otec jeho hr. Bedřich.[1]) Bydlel na Falknově, kdežto ostatní rodina zůstávala v Měšicích. Ještě dne 6. září 1820 psala hraběnka Anna Dobrovskému, kterak se těší, že syn její Robert s mladým knížetem Bedřichem Švarcenbergem tak dobří přátelé jsou jako otcové jejich byli a jak radostně očekává, že Robert „divoký myslivec“ ale výtečný syn a bratr je brzo v Měšicích navštíví. Ve Falknově zuřil tehda tyfus. Hraběnka vrátivši se z cesty do Lipska meškala několik dní na Falknově; jakmile odtud do Měšic přišla onemocněla komteska Amalia, pak po ní ostatní děti Mathilda, Bedřich a Erwein, a konečně hraběnka sama, všichni tyfem. Hrabě Robert spíchal k nemocným, onemocněl však sám a umřel koncem listopadu. Listy, které kněz Jan Fischer, vychovatel mladého hraběte Erweina, Dobrovskému psal, líčí věrně hrozné neštěstí, které rodinu Dobrovskému tak milou zastihlo. Také hraběnka Alžběta Šlikova dala zprávu Dobrovskému o neštěstí rodiny, ve které tolik roků žil: „Hluboce a bolestně jsem rozervána hroznou ztrátou,

---

[1]) Viz str. 62., 72.

kterou nešťastná rodina Nosticova a tudíž také my i Vy, ctěný příteli, který celému domu tak oddán jste, jsme utrpěli. Nadějný, hodný, výtečný mladý muž, po smrti otcově podpora celé rodiny, ubohé matce, ubohé bratří v 22. roce věku svého vyrván! K tomu Erwein pořád ještě nemocen, Mathilda posud ještě mezi smrtí a životem. Bedřich teprve od včerejška poněkud lepší a Amalie sotva z lože vstala! Bůh pomoz ubohé matce snášeti, co jí nadělil; politování hodná sama jest, ještě nemocná a nezná ani ještě hrozné neštěstí, neboť lékař ji považuje za tak nemocnou, že se bojí jí tak hroznou ztrátu vyjeviti .... Dvojnásobně litujeme, že Vy, vážený příteli v tomto okamžení jste byl vzdálen. Nebožtík Robert měl tolik důvěry a přátelství k Vám a mohl jste leccos dobrého jemu na prospěch a rodině na útěchu způsobiti!“ Ale neštěstí nemělo smrtí hr. Roberta konce, umřela také hr. Mathilda, později také matka Anna, a Ervínovi již také netušili. Kterak bolestně zármutek Nosticové rodiny Dobrovského se dotýkal, lze si mysliti a zajisté pověděla pravdu hr. Alžběta Šlikova psavši mu: „Jak na Vás tak osvědčeného starého přítele nešťastné rodiny Nosticové tyto tak rychle po sobě jdoucí ztráty dorývati musely!“ Ač listů, které Dobrovský rodině psal, neznáme, přece lze předpokládati, že seč byl, ubohou rodinu a jednotlivé členy její těšil jak mohl; tak se dovídáme z listu kněze Fišera k Dobrovskému dne 6. prosince 1820, jak asi hr. Ervína povzbuzoval: „Právě přišel hr. Ervín na chvílku k vědomí, vzkazuje Vám mnoho krásného, ale myslí, že s hrou na billardě by to ještě nešlo. Má dobře; neboť bude-li zachován, mnoho neděl přejde, než partii přijati moci bude.“

Těšícími dopisy ztrácel Dobrovský mnoho času, nehledě k tomu, že nešťastné zprávy z Prahy potřebného k tak důležité práci vědecké klidu a pokoje jemu ubíraly. Mimo to dopisoval i jiným osobám, jmenovitě mladému knížeti Rudolfovi Kinskému, aby lásku jeho k vlasti a k řeči české utužil. Spanilomyslný tento mladý kavalír později skutečně se osvědčil mecenášem literatury a vřelým vlastencem vůbec vykázav n. p. Čelakovskému roční pensi, byv mezi prvními členy Matice České a její kuratorem, podav s hr. Chotkem císaři pamětní spis o školách českých, podporovav hmotně Šafaříka atd.[1]) Avšak truchlivosť ze soucitu s rodinou Nosticovou se rodící měla přece ve stav jeho duševní škodlivý vliv; soudíme tak z listu, který dne 19. března 1821 Hankovi psal: „Byli by mne tu pochovali, kdybych sobě nebyl pomohl.“ Bez pochyby naráží zde na rozruch jeho mysli s jeho nemocí obyčejně spojený; avšak překonal brzo zármutek a sice prací, která, jak hrabě Kašpar Sternberg se vyjádřil, jej ještě nejsnáze ukonejšila.

---

[1]) O horlení svém pro řeč vlasteneckou dal již 1821 patrný důkaz, když Dobrovskému v listě německém psal tato česká slova: „Velmi rád jsem, že ty slečny tak mnoho sobě vážejí její vlastenskou řeč“ a na konci listu praví: „Ich bin jetzt im Zweifel, ob ich oben nicht statt její hätte své setzen sollen.“

Mimo spisování gramatiky staroslovanské zaměstknán byl také dotazy, které naň vznášel Hanka, jenž v době té vydáním Slova o plku Igorevě se zanášel. Zajímavý jest Dobrovského úsudek o této staroruské básni, který pronesl v listě právě dotčeném k Hankovi: „Co se Igoře týče ovšem jsem tomu rád, že ste (se) do něho pustil. Však bych žádal, abyste i německé polepšené ovšem přeložení s Vaším spojil t. j. spolu vydal pro větší počet kupců. Čteme vždy ruské Slovo; p. Kopitar je nehrubě chválí; neb myslí, že by ho nějaký kostelník byl skládal. Já lépe o něm soudím, ačkoli bych také mnoho vymazal. Našemu Jaroslavovi nedá se nijakž porovnati. Vidím teď že Karamzinovo polepšení za mnoho nestojí.“ Kritisuje pak některé opravy Igora Karamzinem učiněné dává tím zároveň Hankovi pokynutí, jak některým místům rozuměti sluší a radí mu, aby mimo Müllerův německý překlad také užil překladu Haugova. Tak vyšlo vydání Hankovo r. 1821, které vydávatel Dobrovskému posvětil touto dedikací: „Jego Vysokoprepodobiju Josefu Dobrovskomu Členu Mnohych Učenych Oběčestv, Slovianstva Patriarchu.“

Tisk gramatiky zatím pokračoval, avšak v Praze, kde právě se radili o organisaci musea, Dobrovského neradi pohřešovali a zpět jej volali. Tak psal hr. Fr. Sternberg již 11. února 1821 Dobrovskému do Vídně: „.... Leccos dobrého o Vás slyšíme, jen to ne, co bychom nejraději slyšeli, že se k návratu připravujete anebo aspoň že po vlasti toužíte. Nehledíc ani k tomu, že k Vám starší právo máme, jsou zde také podniky, při kterých Vašeho vlasteneckého spolupůsobení potřebujeme a Vás tedy nerádi pohřešujeme. A kterak mám Vám teprvé líčiti jak žákové a žákyně po Vás touží? Zatím na útěchu slibuje se nám Vaše podobizna, kterou prý Tkadlík výtečně maloval; kdo ji vyryje? To nám nepostačuje, ani Vaší osoby, Vašeho poučení, Vašeho příkladu, Vaší činnosti, Vaší společnosti potřebujeme.“ Dobrovský bezpochyby slíbil, že teprvé po ukončení tisku, který o té době do archu *N* t. j. do třináctého archu pokročil, do Prahy se vrátí; soudíme tak z listu, který hr. Fr. Sternberg Dobrovskému dne 26. března 1821 poslal: „Veslujte jen rychle od *N* až ku *Z* a, musí-li to býti, ještě dále, jen vraťte opět brzo vlasti svaté právo k Své osobě.“ Ale volání z Prahy způsobilo, že tisk poháněl a také již o předmluvě k mluvnici pracoval, jak jde z listu jeho Hankovi daného dne 2. dubna: „K předmluvě sem všecko již shledal. Však bez tabulek a ostatních archů (mám do archu *N* t. j. *N* spolu) nemohu ji vyhotoviti.“ Jelikož mluvnice obsahuje, nečítaje předmluvy, 45 archů, zbývalo ještě mnoho práce; nicméně však učinil Dobrovský pražským přátelům po vůli a ohlásil jim, že brzo do Prahy prijede. Psal mu mladý kníže Rud. Kinský dne 21. dubna 1821: „Nepotřebuji snad mnohými slovy svou radosť nad Vaším návratem vyjádřiti a Vás přesvědčiti, že to okamžení netrpělivě očekávám.“ O té době byl Dobrovský bezpochyby již na cestě do Čech zůstaviv opravu dalších archů Kopitarovi, ažby opět do Vídně se na-

vrátil. Co Dobrovský v Praze meškal, rozšířila se zpráva ve Vídni, že umřel: víme to z listu Kopitarova k Hankovi dne 7. máje: „Před čtrnácti dny řekl mi Trnka a dnes odcestující prof. Meinert o zprávách, že mistr umřel. Onomu jsem se vysmál aniž tomuto věřím a prosím Vás přece za zprávu jistou.“ Z Prahy se vrátil Dobrovský brzo do Vídně: neboť píše odtud dne 29. června 1821 Cerronimu: „Vidíte, že jsem přes zimu ve Vídni zůstal seděti a sedím posud, abych opravu a některé přídavky k slovanské mluvnici obstaral“ a zároveň mu dává zprávu, že nová čestná úloha naň vložena byla: „Německá společnosť řízená p. baronem Steinem požádala mne, abych Jornanda spracoval.[1]) Ale nemohu se k tomu dostati. Porovnáno jest již několik rukopisů, ne ode mne, ale od jiných.“ S tím však, že Dobrovský novou práci, která jej od věcí českých odvracela, na sebe přijal, nebyli přátelé jeho čeští spokojeni. Hr. Fr. Sternberg, který tehda za příčinou rodinných po matce statků v Němcích meškal a zprávu, že Dobrovský Jornanda vydávati má, ve Frankobrodě uslyšel, psal mu dne 16. srpna 1821 ze Stuttgartu: „Ctěný příteli! Velice po Vás toužíme: ale bylo by to méně než polovice radosti, kdy byste jen prázdniny u nás býti chtěl. Přeji si, abyste sproštěn všech cizích pout nám všecek vrácen byl. Neboť potřebujeme Vás a neschvalujeme, že se novému zájmu věnovati chcete. Od jiných, nikoli od Vás víme a ve Frankobrodě tím se chlubili, že pro vydání pramenů k německé historii Jornanda spracovati chcete. To jest zase na ujmu českých studií a těmto přece při organisování národního musea jest potřebí osvěžení a návodu, kterého jen od Vás očekávati lze a který dán býti má. Zajisté jste nám nepřítomností svou větší odříkání uložil, nežli zisk býti může, kdyby Vás drželi ještě déle tam, kde bez toho již tak dlouho a rád meškáte. Jest snad již čas rozloučiti se s veselým městem a byť jen proto, abyste mladým pánům dobrý příklad dal a takto dobré naučení sám zachoval, které jste jim dával . . . O zaměstknání in bohemicis se postarám, které však venkovské prázdni, jež Vám zajisté děditi bude, na ujmu býti nemá.“ Také Hanka a jiní ještě přátelé důtklivěji jej volali do vlasti. Konečně se ozval v říjnu Hankovi: „Ovšem se sám brzy navrátím do milé vlasti a k milým vlastencům.“ A když tisk mluvnice posledních archů dostoupil, vrátil se koncem prosince 1821 nebo začátkem ledna 1822 do Prahy,[2]) kamž mu Kopitar dne 25. ledna zprávu dal, že poslední arch mluvnice vytištěný obdržel.

A tak vyšlo z jara r. 1822 Dobrovského monumentalní dílo Institutiones linguae slavicae dialecti veteris, kniha obšírná, která v předmluvě 64 a v nauce samé 704 strany obsahuje. Jest to skladiště

---

[1]) Jornandes, také řečený Jordanes rozený Goth a notář gothských králů v Italii vládnoucích sepsal dílo „De Getarum origine et rebus gestis“ před Dobrovským několikráte již avšak vždy nesprávně vydané.

[2]) Předmluva k mluvnici dána jest ve Vídni 21. prosince 1821.

všech bohatých vědomostí, které Dobrovský po pětatřicet let vzhledem k staroslovanštině nashromažďoval; co za tu dobu z tištěných kněh staroslovanských a z kodeksů netištěných látky mluvnické sbíral, tříbil, s živými jazyky slovanskými porovnával, až konečně jasného názoru o grammatickém ústrojí církevního jazyka nabyl, o tom všem podává výsledky svého bádání ve formě vědecké t. j. ustanovuje pravidla z pozůstalých památek odvozená, kterými staroslovanský jazyk se řídil. Kdo předchozí práce, které Dobrovskému před rukama byly, počínaje od L. Zizania (1596) až do grammatiky P. Vinogradova s Dobrovského institucemi porovná, tomu se jeví Dobrovského práce jako soubor nových nálezů v oboru staroslovanštiny, o kterých, vyjmouc, ale jen poněkud, Vinogradova, předchůdcové Dobrovského ani tušení neměli. Při žádném jazyku nebylo snad tolik práce potřebí odkliditi parasytické býlí, které do přesných forem původní řeči se zapletlo, jako při staroslovanštině. Potřeba církevní nutila Rusy, Bulhary, Srby, dalmatinské Glagolity anoť i Valachy, že staroslovanštiny v obřadech víry své užívali; tak se stalo, že původní jazyk cyrillský tokem času nakažen byl příměsky jazyka toho národu, který ho v liturgii užíval a že tedy staroslovanské spisy rusismy, bulharismy, srbismy jen se hemží. Na tuto nákazu ukazuje Dobrovský na mnoha a mnoha místech díla svého a snaží se všecky tyto — ismy z jazyka staroslovanského vypleti a formalní ústrojí v té čistotě na odiv postaviti, jaké se asi za doby sv. Cyrilla těšil. Práce to ovšem nesnadná, ale na této práci záleží také hlavně neocenitelná zásluha, jíž Dobrovský institucemi si dobyl. Poznalo se, že to, co se posud jmenovalo staroslovanštinou, nebylo přesně omezeným, samorostlým jazykem, nýbrž že v tom jsou paformy, které k církevnímu jazyku tím snáze přištěpovány býti mohly, an jazyk ten brzo mrtvým se stal a jen v knihách zněje z úst živoucích vymizel a tudíž životní síly neměl, aby nákažlivých pokusů se ubránil, které s ním se činily.

Nelze na tomto místě ani zhruba Dobrovského učení rozebrati; kdo však jeho učení o samohláskách, o kmenech, a zvláště o časoslově s tím porovná, co o těchže předmětech ještě r. 1813 Vinogradov pověděl, musí uznati, že dílo Dobrovského ve slavistice spůsobilo takový převrat, jako kdysi nalezení cesty okolo předhoří dobré naděje geografickou vědu na bezpečnější základy postavilo. Ovšem jest pravda, že právě v příčině vokalismu Dobrovský se nedobral ve všem jádra samého, že jmenovitě názory jeho o vzniku, povaze a vlivu ъ a ь neodpovídají subtilní — sit venia verbo — úloze, kterou obě hlásky ve staroslovanštině mají: avšak při tom jako vůbec při celém díle sluší uvážiti, že bylo ve svém spůsobě první, které dráhu příštím badatelům připravilo, a dráhu přes všecky omyly bezpečnou. Vždyť jest to privilej genialních duchů, že i omyly jejich vedou k nalezení nových pravd či vědeckých výzkumů a skvělé výsledky, jimiž nejen slavistika o sobě nýbrž srovnavací jazykozpyt vůbec pomocí staroslovanštiny nyní se honositi může, děkovati máme epochalní práci badavého patriarchy

slavistiky. Jím přivedena slovanština vůbec do oboru jazykozpytu a ráda byla přijata, jelikož Dobrovský ji rodným listem opatřil, který právo její dotvrdil ukazovati se v kruhu bohatých, ozdobných sester, poněvadž s nimi stejného původu jest. Instituce jsou skutečně skvělý výsledek dlouholetého, důmyslného badání neobyčejného ducha, který při předmětě svém se zálibou meškal a byl-li Dobrovský kdy nadšen, byl to zajisté při tomto díle, které bez nadšenosti, jež vytrvanlivosti dodává, provésti nebylo lze. A jest věru dojemné čísti jeho — tehda osmašedesátníka — přání na str. XXIII. předmluvy vyslovené: „Kýž jest možná horu Athos bez nebezpečí navštíviti! Nedoufám, že tam jsou starší codices evangelia Ostromirského a Mstislavského nedávno v Rusku nalezených, které zevrubněji poznati bych si přál. Nepochybuji, že v těch a jiných jim souvěkých starý překlad Cyrillův jest obsažen. Kdoby neželal, aby tato nejstarší památka řeči slovanské, tato k posvátné kritice obzvláštní pomůcka kdysi beze změny a písmeny v staré podobě na světlo vydána byla. Rád bych tomu dílu, které by všemu Slovanstvu v oslavu a prospěch bylo, práci svou posvětil, kdyby nějaký Mecenáš nákladem se propůjčil.“

Tou myšlénkou, vyzpytovati původní znění překladu cyrillského, zanášel se Dobrovský již dříve a ona ho neopustila i po ta léta, která ještě žil, jakož také s mluvnicí staroslovanskou pořád se zabýval ustavičně bádaje a opravuje. A jako si r. 1794 přál, kdyby několik paragrafů ze své Gesch. der böhm. Sprache vytrhnouti mohl,[1]) tak dalším badáním ve staroslovanštině sám přicházel na leckteré nedostatky v mluvnici své, jakož dosvědčuje distichon, které r. 1823 do exempláru napsal, jejž Palackému doručil:

Cum relego, scripsisse pudet, quia plurima cerno
Me quoque, qui feci, judice, digna Lini.[2])

Ale učený svět nicméně poznal, že dílem Dobrovského slavistika se stala vědou a proto vděčně a s velikou pochvalou uvítal práci „mistrovu“. Místo mnohých důkazů, s jakou radostí také Neslované knihu Dobrovského přijali, uvádíme jen jeden slovy slavného Niebuhra,[3]) který obdržev od Kopitara výtisk institucí dne 10. ledna 1823 Kopitarovi z Říma psal: „Radosť, kterou jste mi spůsobili, zkalena jest smutkem: Váš dar dostal se někomu, který ho již hoden nebyl, jelikož po patnáct let .... slovanštině jsem se odcizil; byl bych všecko zapomněl, kdybych se jí dříve s velkou horlivostí

[1]) Viz str. 82.

[2]) t. j. Čta opět stydím se, že jsem psal, an vidím mnoho, co také podle mého úsudku, kterýž jsem to přece psal, hodno jest osudu Lina. — Linus totiž byl v báji starořecké výtečný hudebník, který Herkula na kithaře učil, od něhož, když se mu pro chyby ve hře vysmíval, kitharou zabit byl. — Smysl tedy toho disticha jest, že by Dobrovský z toho, co v mluvnici psal, mnoho rád zničil a lepším nahradil.

[3]) Slavný historik Niebuhr byl od r. 1816 pruským vyslancem v Římě.

nebyl učil. Tenkráte, když jsem si, jak to šlo tak to šlo, z Nového zákona a žaltáře jakousi grammatiku slátal, byl bych býval blažen, kdyby tenkráte byla bývala taková kniha jako jest Dobrovského ..... Kýž mohu všecky filology pohnouti, aby zaklínali Dobrovského vydati kriticky přesný překlad staroslovanské biblí! Kýž mohu vlády a jednotlivce pohnouti, aby jej k takovému vydání hojnými prostředky opatřili! Bohužel může můj hlas ještě méně než moje prostředky. Buďte té lásky a vyřiďte vzácnému muži mé přání, mé díky a mou úctu.“

XV.

Spůsob života Dobrovského na Chuděnicku. Pracuje o Jornandově díle. Cyrill und Methud der Slaven Apostel. (1823). Dobrovský členem správního výboru musejního. Užívá Karlových Varů a lázní Marianských, kdež se sešel s Göthem. Codex Bohuslava z Čechtic a Wolfenbüttelská legenda o sv. Václavě. Niebuhr. Rumjancov. Palacký v Praze.

Navrátiv se do Prahy nalezl Dobrovský leccos změněno v poměrech, ve kterých před odjezdem do Vídně tam žil. Po smrti hraběnky Anny Nosticové, vdovy po hr. Bedřichovi, učinil soud všelijaké opatření ve prospěch sirotků, s kterým příbuzenstvo spokojeno nebylo. Následkem toho nastala jakási napjatost mezi rodinou Nosticovou a Šlikovou, která Dobrovskému, jenž přítelem obojí rodiny byl, velmi nepříjemná byla, jakož o tom dne 20. ledna 1822 hr. Eugenu Černínovi psal: „O napjatosti mezi hr. Šlikovou a Nosticovými musel bych velmi mnoho psáti. Scházejí se sice u Rohanů, ale ani na sebe se nepodívají; pro mě jest stav věcí velmi nemilý, jelikož ani jednomu ani druhému straniti nechci a přece příčiny nemám jednomu z těchto domů se vyhýbati.“ To snad také bylo na příčině, že Dobrovský, ač vždy věrným přítelem domu Nostického zůstal, od té doby ještě více přilnul k šlechetnému domu Černínskému nežli dříve, ačkoli již od r. 1816 na Chuděnicích rád vídaným hostem býval. Dle dávného zvyku v domě Černínském zachovávaného sídlel vladař rodu na Petersburku, nejstarší syn však na Chuděnicích. Ač vladař, hr. Jan Rudolf, Dobrovského velice si vážil, přece slavný učenec byl více spřátelen se synem jeho Eugenem, mužem spanilomyslným, jenž umění a vědy miloval, vlastenecky smýšlel a jednal.[1]) Když hr. Eugen r. 1817 Marii Theresii rozenou hraběnku Orsini za manželku pojal a domácnosť si na Chuděnicích zřídil, přicházel Dobrovský v letě často jako hosť k němu. Vábila jej tam ovšem hlavně výtečná osobnost vzdělaného hraběte, mimo to však také náklonnosť jeho, které věkem při něm přibývalo, raději obcovati mladším než starším, poněvadž starý člověk, jak sám se pronesl, ve společnosti mladších omlazuje. Mládež opět cítila se

---

[1]) Narodil se 4. listopadu 1796, zemřel 11. července 1868. Otec jeho, hrabě Jan Rudolf zemřel r. 1845.

k němu jako magickým kouzlem přitažena: objemný jeho duch, jenž hlubiny věd zkoumal, měl dosti pružnosti vmysliti se v názor a duchový obzor dorůstajícího pokolení ženského i mužského a jemným taktem svým přispůsobil se k myšlénkám věku pannenského a jinošského, aby maje sám přirozenou nechuť proti všemu sprostému a neladnému myšlénky jejich vždy vedl ke zdroji mravnosti a humanity. Proto také byl on miláčkem mladšího pokolení, které s ním jako se svou rovní mluviti a tytýž čtveračiti mohlo; neboť Dobrovský, jako každý veleduch, vládnul velmi svěžím, příjemným humorem, který nejen sám se rád směje, nýbrž také rád snáší, když humor jiného se ho dotýká. Odtud radost právě mladších členů rodiny, když se ohlásilo, že Dobrovský návštěvou někam přijde. Ale náklonnosť k mladším rozšířila se také až na nejmenší — na děti, s kterými kmet Dobrovský rád si zažertoval, je bavil, poučoval, obdaroval. Když pak zámek Chudělnický oživnul dětmi.[1]) bylo tam nové vábidlo pro Dobrovského, které tím silnější se stávalo, čím děti více dorůstaly a tudíž Dobrovského přirozená náklonnosť k vyučování příležitosť nalezla se osvědčiti a k platnosti přivésti.

Ale mimo tyto příčiny lákala jej tato krajina, poněvadž v ní žil za svého mládí v Klatovech a okolí a tudíž vzbuzovala vzpomínky, jimž i kmet již na svahu životní dráhy stojící rád se oddával. Poetických citů, čili lépe řečeno, hry fantasie Dobrovský nebyl schopen ani tehda, když zlaté slunce na mladá léta jeho zářilo; ale kdo takové výše duchového názoru dostoupil, jako Dobrovský, ten jsa kmetem a vida slunce, ano k západu se chýlí, rád si vzpomíná červánků mladosti, které za přestálým vedrem mužského a sněhem kmetského věku ležíce již nikdy se mu nenavrátí: vzpomínky ty naplňují poetické povahy city smutnými, energické karaktery, jako Dobrovský byl, pocitem vážnosti posvátné, která si vědoma jest, že hádanka života ani koncem života se nerozřešuje. —

V zámku Chuděnickém byl Dobrovský jako doma. Byl tam pro něj zvláštní byt zřízen, do něhož libovolně přicházel i když panstvo nebylo přítomno; o stravu a obsluhu bylo vždy postaráno. Ovšem byly návštěvy jeho v Chuděnicích, když hraběcí rodina tam nebyla, obyčejně smutným znamením, že totiž duch jeho zatemněn byl: v takových dobách přišel třeba v noci a v noci opět zmizel jako duch. Stěny pokoje a dveře popisoval průpověďmi, z nichž některé jako: „miluj Boha“ nebo „cti Boha vlasť a krále“ ještě před několika léty čísti lze bylo. Byl-li v létě na Chuděnicích, stával na úsvitě, šel k studni, dal si pumpovati vodu na hlavu a utřev si vlasy, chodil pak bos v ranní rose maje za to, že tento spůsob umývání a procházky ranní zdraví výborně dědí.[2]) Rád navštěvoval vůkolní palouky a lesy.

[1]) Hr. Jaromír nar. 13. března 1818. hr. Hermann 20. února 1819. hr. Rudolf roku 1821.

[2]) Tento prostředek zdravotní odporučoval také hr. Teresii. když si jednou stěžovala. že poněkud churaví. Hraběnka. jak se ze zdvořilosti již děje. přitakala.

sbíral byliny a vracel se vždy s balíkem rostlin pod obojí paždí maje někdy nad to také ještě byliny kol kolem klobouku. Byliny pak sušil rozkládaje je po oknech, armarách, podlaze, a nebyl-li duch jeho volný, také v umývadle a nádobách k jiným účelům potřebovaných: tak panoval v pokoji klasický nepořádek, který však žádný poklízeti nesměl. Z bylin pak vyvařoval všelijaké extrakty, připravoval thé, anoť i pilulky, které pak, když někdo ochuravěl, k užívání radil. Sbíráním léčivých bylin a léčením vůbec tak rád se zanášel, že v dobách nevolnosti ducha se domníval míti moc mrtvé vzkřísiti.[1])

Toto „doktorování" však bylo na příčině, že leckdo s Dobrovským si zažertoval. Jak on panstvo často bez obalu káral pro spůsob života, pro dlouhé vysedání do noci, pro pozdní vstávání, tak byl s druhé strany populárním mluvě s každým a často, když hraběcí rodina doma nebyla, rád si zasednul ke stolu tak zvaných domácích officírů, rozmlouval a žertoval s nimi. Tito vědouce, že rád o lécích, o dietě atd. porozpráví, přivedli řeč na tyto předměty a nepoštěstilo-li se to jinak, dostal ten neb onen jakoukoli bolest a tu z Dobrovského již vylákána byla nějaká lékařská přednáška a vytahoval pilulky, jichž plnou kapsu při sobě míval, a dobromyslný kmet podával léku nevěda, že mladý lid šaškuje.

Nejraději však chodil Dobrovský k sv. Volfgangu; jest to letohrad s krásným parkem a hostincem řečeným lázeň, nedaleko Chuděnic, nad nímž na lesnatém vrchu stojí kapla sv. Volfganga:[2]) někdy Dobrovský tam i delší čas bydlel,[3]) anoť v době, když pomaten byl, v kaple i mši sv. sloužil, ačkoli tam oltářního kamene nebylo. Tomu přiměřena byla v takových dobách i liturgie, kterou si sám vynaleznul: sloužil bez roucha, bez missálu, na jehož místě čítal z breviáře neb z písma svatého, ba i bez vína se obešel a vzal jen vodu, kalich pak s sebou nosil.

Ale pro chudé a churavé byl pobyt Dobrovského na Chuděnicku šťastnou dobou. Chodil vyhledávat chudých i nemocných, oněm přispívaje hmotně,

---

že tak učiní. Druhý den z rána procházel se Dobrovský po trávníku bos pod okny zámeckými čekaje, až hraběnka sejde k podobné bosé procházce. Když hraběnka zapomenuvši, jak se samo sebou rozumí, na radu Dobrovského nepřicházela, nabral on na chodníčku hrsť písku, do kterého se však větší kamínek přimísil a hodil do okna, kde hraběcí manželé spali. Kamínkem se rozbilo okno a břinkajíc hraběcí manžely zbudilo, kteří polekáni běželi se dívat co se děje? Dole však stál Dobrovský hledě upřeně na horu bezpochyby k nemalé veselosti manželů, kteří hned poznali co to znamenati má. — Někdy se Dobrovský též časně z rána koupal v rybníku vsi Lučic, která pod samým zámkem jest.

[1]) Viz str. 106.

[2]) Dříve stál tam poutnický chrám toho světce, který však za císaře Josefa r. 1785 zrušen byl. Dle pověsti navštívil sv. Volfgang biskup Řezenský, k jehož diecesi Čechy náležely, toto místo a dosud se ukazuje v kaple kámen, v němž jeho šlápěj jest vytlačena.

[3]) Viz str. 105.

tyto povznášeje a těše; děla-li se od úředníků křivda někomu z poddaných, ujímal se ho u vrchnosti ukazuje k tomu, aby také poddaný práva svého nezkráceně užíval. Zvláštní však péči měl o zanedbané, opuštěné děti: navštěvoval vesnice pátraje po takových dětech, které pak ošatil a pokud možné bylo i dále se o ně staral. Při takových příležitostech shrnuly se děti z celé vsi okolo něho, on je napomínal k nábožnosti a mravnímu životu, vypravoval a vykládal to neb ono a rozdával jim ovoce, obrázky, hračky, krejcary. Jak chudé děti miloval, důkaz, že ani na smrtelném loži na ně nezapomněl odkázav jednomu zvláště politování hodnému chlapci 15 zlatých.

Tato dobrosrdečnost, dobročinnost k chudým, tato starostlivost o lid poddaný ve spojení s několika okolnostmi, že n. p. zvláště jsa pomaten hned tu, hned tam viděn býval, někdy jen noční dobou přicházel a opět zmizel, byly na příčině, že vděčný lid na Chuděnicku vynikající osobnost Dobrovského spojil s osobou císaře Josefa II., o němž té doby všecek český lid selský pravil, že neumřel — a tak věřili na Chuděnicku, že Dobrovský jest císařem Josefem. — Kdyby nebyl také v Chuděnicích napadán býval nemocí duševní, mohlo by se přebývání tam jmenovati idylou v životní drámě Dobrovského. — —

Předeslavše tyto věci, jimiž leckterým narážkám pozdějším snadně se porozumí, vrátíme se k chronologickému vypravování života Dobrovského.

Když koncem prosince 1821 nebo na začátku ledna r. 1822 do Prahy přišel, nebyl mu pobyt tam příjemný nejen pro neshody v domě Nostickém nýbrž také proto, že večerní rozmluvy, které ve Vídni s Kopitarem o slovanských věcech míval, pohřešovati musel; psal v té příčině Kopitarovi: „Naše večerní hodiny také nejsou mi tak užitečně nahrazeny; navštěvuji za to nemocné přátely a — divadlo.“ Za takovýchto okolností vzal před se hned vědecké práce a sice předkem Jornanda, jemuž k vůli na všecky strany psal, aby exempláře se porovnaly anebo do Prahy se mu zaslaly, by je sám porovnati mohl. V máji však byl Dobrovský duševní chorobou napaden a měsíce srpna opět;[1]) proto bylo štěstí, že Kopitar mu nové plány navrhoval a tak na jiné myšlenky přiváděl. Psal mu dne 8. máje 1822: „Jak, kdybyste sem do Vídně přijel, abychom spolu slovník spořádali[2]) a základ k upravení cyrillské prarecense položili, nežli na horu Athos pocestujeme. Verhovač již slíbil příspěvek na tuto cestu, já však myslím, že Rumjancov nebude chtíti, aby kdo krom něho přispíval. Nežertuji a vyzývám Vás opravdově, abyste jakmile možné bude sem se navrátil. Ve Vaší milostné společnosti slavica teprve náležitě se líbí.“

Ale Dobrovský maje v Praze práce dost nepřijal vyzvání Kopitarova: „Kopitar míní“ psal dne 11. máje 1822 hr. Eug. Černínovi, „abych toto

---

[1]) Viz str. 104., 105.

[2]) Kopitar připravoval, jak Dobrovský také na poslední straně předmluvy k institucím ohlásil, staroslovansko-řecko-latinský slovník.

léto opět do Vídně přišel, jako bych doma žádné práce neměl." A Cerronimu psal dne 16. máje: „Kopitar mě sice zve opět do Vídně, ale tak brzo se tam nedostanu. Člověk chce si také odpočinouti. Dle poslední zprávy z Říma porovnal Perz Jornanda . . . . rukopis Vídeňský porovnal jsem sám a mimo to obdržel jsem ještě troje porovnání podle Heidelberského a dvou Pařížských rukopisů . . . Kdyby Perz z Vídně nebyl spíchal do Říma, byl bych s ním navštívil Brno a Rajhrad. Mám úmysl to ještě jednou a snad vícekráte učiniti. Sternberskou rodinu jsem tentokráte sprovoditi nemohl, jelikož mě tisk (starosl. mluvnice) dlouho zdržoval. Korigováním omrzí se člověkovi spisování kněh na několik let." Avšak Dobrovskému spisování se přece neomrzelo; neboť o té době byl již vykonal kus přípravné práce k vydání Jornanda, jak jde z listu Fichardova daného z Frankobrodu k Dobrovskému dne 15. července 1822, ve kterém mu děkuje za poznámky o Vídeňských kodeksích a posavádních vydáních Jornandových, kterýchžto poznámek prý v Archiv f. ä. d. Gesch. užito bude.

V letě r. 1822 měl Dobrovský s hr. Fr. Sternberkem jeti do Německa, avšak z korrespondence jeho nevidíme, zdali tam skutečně byl. Jsa od hr. Eug. Černína do Chuděnic zván psal mu dne 3. července: „ . . . . Na výlety, které zamýšlíte, snad nepostačí čas. Ale všech důvodů nebylo potřebí, jelikož náklonnost sama mě k Vám pohání. Přijdu-li tedy? Tentokráte bohužel nepřijdu. Nikoli snad, poněvadž hr. Sternberg do říše jeti a mě s sebou vzíti chce . . . . Mně překáží veliká maličkost: nemohu jeti bez veliké nesnáze. Cestovav za největšího parna do Kopidlna podráždil jsem si zlatou žílu tak, že jsem si musel dáti sázeti pijavice a maje nyní ještě několik dní se pokojně chovati nemohl bych sv. Volfgangovi ani několik málo dní věnovati. Odpustíte tedy, že pro tuto nemilou okolnost Vašeho laskavého pozvání teď užiti nemohu . . . . Pojedu-li se Sternbergem, uvidím Vás v Jemčině,[1]) jinak ale teprvé v Krásném Dvoře, jelikož Teplice užívati mám . . . . Dojedou-li Sternbergové do Krásného Dvoru, nahradí Kristiana[2]) mé místo t. j. přečte s milostivou hraběnkou staročeské básně. Není novějšího plodu v literatuře, který by se s nimi porovnati mohl." Šlechetný hrabě Fr. Sternberg, slyšev, že Dobrovský chorobou duševní v máji napaden byl, patrně úmysl měl, cestováním, které mu v takových dobách velmi prospěšno bylo, jej povyraziti; ale nápad tehda nebyl silný, jak viděti ze závěrku právě dotčeného listu, kde bodrá mysl Dobrovského se jeví: „Starého, poctivého Kornovu jsme před několika dny pochovali. Pokročilý věk nám připomíná, že se tam také odstěhovati musíme. Já však ještě nikoho k svému pohřebnímu průvodu

---

[1]) Jemčina (něm. Gestütthof) lovecký zámek hrabat Černínů jihozápadně od Jindřichova Hradce, kde r. 1680 zařízen byl hřebčinec. R. 1750 vystaven tam nynější zámek lovecký, aby bylo přístřeší pro lovce a hosti, kteří k velikým štvanicím až do r. 1822 v tamnější ohromné oboře odbývaným přicházeli.

[2]) Viz str. 179 pozn.

nezvu.“ Avšak neduh zlaté žíly od té doby častěji se opakoval, tak že Dobrovský dlouhou jízdu již nevydržel a maje někam dále cestovati pak delší přestávky činiti musel.

Měsíce září dne 18. navštívil jej opět listem Kopitar, právě když ruský učenec Köppen ve Vídni meškal: „Kdy byste hned po obdržení tohoto listu neb aspoň za několik dní sem se vypravil a dojel, mohl byste Köppenovy starožitnosti ruské uviděti. Pak byste snad zde zůstal až do nového roku; večery bychom trávili staroslovanským čtením, připravovali bychom slovník a druhé vydání staroslovanské mluvnice.“ Kopitar měl poněkud příčinu Dobrovského si obcházeti, poněvadž posoudiv jeho institutiones ve Wiener Jahrbücher proti mínění Dobrovského, že staroslovanština jest nářečí starobulharské, rozhodně se vyslovil a „mistra“ tím poněkud nemile se dotknul. Když mu Dobrovský dne 19. října odpověděl: „Před jarem nemohu na cestu do Vídně pomysliti. Máme museum zařizovati a podrážděná zlatá žíla mi nedovoluje, abych bez přestávky delší dobu jel,“ — odepsal mu Kopitar dne 11. listopadu: „Otázka, ve kterém nářečí Cyrillův překlad shotoven jest, nemá nikterak úplné naší shodě na ujmu býti“ a dne 14. téhož měsíce přišel mu opět s novým plánem: „Nedávno se mne Schmid[1]) tázal, zdali bych mu nějaký latinský neb německý spis do nákladu raditi nemohl? Kdo by při takovém dotazu nemyslil hned na Vás a na pokračování Slovanky třeba pod jiným tytulem. Kdybych tedy spoléhati se mohl na Vaši prázdeň a na množství věcí, které byste vydati mohl, směle bych k tomu radil. A skutečně měl byste méně důležité věci jiným ponechati a sám jen své slovanské zásoby spracovati, ve kterých Vás všeci za mistra přijímáme; n. p. pojednání asi pod jménem „Cyrill a Method“ bylo by věc velmi krásná pro náklad Schmidův a Vám zároveň zdráva, abyste zlost na mě, které jsem nezasloužil, spláknul.“

Co zde Kopitar snad nahodile o Cyrillu a Metoději zmínil, o tom Dobrovský již skutečně pracoval. Úmysl pojednání to sepsati vzniknul v něm, když recensent jeho staroslovanské mluvnice v Göttinger gel. Anzeigen tvrdil, že domov nářečí cyrillského nesluší hledati někde v starém Bulharsku nýbrž v Karantanii mezi Slovinci. O této příčině, za kterou pojednání dotčené psal, dovídáme se z listu, který Dobrovský již po vydání spisu toho dne 4. dubna 1824 Grimmovi byl poslal: „Tento spis povstal vlastně omylným názorem Gottingského recensenta mé staroslovanské mluvnice. Nikoli v Karantanii mezi Slovinci sluší hledati původ staroslovanské literatury nýbrž v krajinách okolo Soluně a mezi Bulhary. O Metoděje hádají se Slované jako Řekové o Homéra. Kdo by si nepřál veleslavného muže k svým rodákům počítati!“ K vůli tomu pojednání meškal Dobrovský koncem srpna v Litoměřicích hledati kněh k tomu předmětu se vztahujících jmenovitě řecký životopis

---

[1]) Nakladatel starosl. mluvnice Dobrovského.

arcibiskupa Klementa, které tam byl dříve půjčil. Z Litoměřic jel na návštěvu do Chuděnic, slavil sv. Václava v Klatovech, navštívil známé kněze panství Chuděnického; z Chuděnic pak jel dne 30. září, jak Hankovi psal, do Merklína, odtud zamýšlel do Plzně, Rokycan, stranou pak do Březiny k návštěvě hr. Kašpara Sternberga, pak do Zikovce k Dr. Kalinovi, pak do Slabce, Hřebečníka, dále do Křivoklát a Smečnou do Prahy. Když se do Prahy vrátil nalezнul vlastence plné očekávání, že potvrzení stanov musejních co neviděti z Vídně přijde a že tedy možné bude organizaci musea volbou správního výboru začíti. Již v máji doufali zakládatelé, že povolení stanov z Vídně dojde; ale ve Vídni se rozmýšleli a když nejvyšší purkrabí věc sám tam poháněl, řeklo se mu, že stanovy již jsou v kabinetě císařském, že jich však nelze tam nalezнouti. Psal v té příčině Dobrovský hr. Eug. Černínovi dne 11. máje 1822: „Museum znenáhla plní se zvířaty, nerosty a knihami. Nejvyššího purkrabí jsme tam po jeho návratě uvedli. Litoval jen, že potvrzení stanov nemohl již s sebou přinésti, jelikož se v kabinetě císařském ztratily anebo nalezнouti nemohly.“ Když konečně potvrzení stanov z Vídně přišlo, měli údové první sezení dne 23. prosince 1822, ve kterém hr. Kašpar Sternberg za presidenta a do správního výboru vedle jiných také Dobrovský volen byl.

Tím vložena nová povinnost na bedra Dobrovského, který bez toho jinými prácemi zaměstknán byl. Sotva že ukončil pojednání: Cyrill und Method, der Slaven Apostel, které ve spisech učené společnosti a také zvláště (1823) vyšlo, již zase pomýšlel na jmenosloví t. j. na seznam kriticky ustanovených slovanských jmen, která v nejstarších pramenech historických obsažena jsou. Nad to více také mu překážely v práci bolesti rheumatické, kterými celou zimu trpěl až se teprve koncem března utišily; avšak cítil se nevolným tak že ani pozvání hr. Eugena Černína do Chuděnic přijati nemohl, ač posily na čerstvém vzduchu venkovském potřeboval, jelikož k léčení neduhu žaludkového v letě do Karlových Varů jeti měl. A skutečně vybral se tam okolo 10. června, jak hr. Fr. Sternberg Cerronimu dne 15. června 1823 zprávu dal: „Dobrovský minulý týden jel do Karlových Varů; léčení tam jest mu vždy prospěšno jakož i povyrážení na cestách.“ V Karlových Vařích mu dobře dědilo; psal odtamtud dne 27. června Hankovi: „Zdráv sice jsem, však ani mladšího ani hbitějšího vřelá voda učiniti nemůže.“

Z Karlových Varů odebral se Dobrovský na zotavení do Marianských Lázní, kde se sešel s Göthem, nevíme, poprvé-li, čili jestli jej již dříve hr. Kašparem Sternbergem, který však sám s Göthem teprve r. 1822 se seznámil, byl poznal.[1]) Dobrovský, věda že Göthe ve vévodství Vímarském všemohoucí ministr jest, užil příležitosti a prosil ho, aby mu zaopatřil zevrubný popis kodeksu, který r. 1791 na cestě své do Ruska v Jeně viděl. Göthe sám

[1]) Leben des Gr. Kaspar Sternberg. Prag 1868 str. 120.

vypravuje o tomto potkání se s Dobrovským hr. K. Sternbergovi v listě daném v Chebu dne 10. září 1823: „Herrn Abbé Dobrovský habe ich zwar nur kurze Zeit aber doch über einige Gegenstände umständlich gesprochen. Es ward eines böhmischen Codex, halb Manuskript, halb Druck zu Jena, gedacht, dessen er sich wohl erinnerte, obgleich viele Jahre vergangen, dass er solchen dort zur Hand gehabt. Ich erwähnte zweier Bilder, die in der böhmischen Geschichte beschrieben werden. Englische Studenten zu Prag, denen man das consilium abeundi gegeben, hatten solche vor ihrem Weggehen an die Wände eines Bürgerhauses malen lassen. Ich erbot mich, allenfalls Copien davon aus gedachtem Codex zu senden. Sobald ich nach Hause komme, soll eine genaue Beschreibung jenes Bandes geschickt werden, da alsdann Nachzeichnungen und Abschriften auf Verlangen bald erfolgen werden.“ A skutečně poslal Göthe popis toho kodeksu hr. K. Sternbergovi dne 18. prosince 1823: „Obsah této zásilky: Antithesis Christi et Antichristi. Beschreibung eines Manuskripts im Besitze der Akademie von Jena. Herr Abbé Dobrovský erinnerte sich bei einem Gespräche in Marienbad, diesen Band vor vielen Jahren in Jena gesehen zu haben, wünschte eine nähere Nachricht davon, weil er sich vielleicht von einigen Stellen Copien und Abschriften erbitten würde.“ [1])

Vrátiv se z Marienbadu navštívil Chuděnice, kde nemoc duševní jej napadla, jak viděti z listu, který z Chuděnic dne 21. srpna 1823 hraběti Eug. Černínovi snad v Jemčině meškajícímu, byl psal.[2]) Kdy do Chuděnic přijel a jak dlouho tam meškěl, nevíme; dne 4. září však psal z Přestic na Klatovsku, statku hr. Schönborna, opět pomateně hr. Eugeniovi: „ . . . Pole nebo pahorky u sv. Volfganga jsou již vyčištěna a oseta. První jest moje, když se mně totiž daruje neb prodá; druhé patří Jaromírovi, třetí Vám, čtvrté panu otci a t. d. Kanon rád nahradím, jen žádné tak zvané roboty. Právě odjíždím, ale opět se vrátím.“[3]) V listopadu zdržoval se v Praze, odkudž dne 9. t. m. psal Pogodinovi, jenž tehda ve Vídni se zdržoval a jej tam zval; Dobrovský však se vymluvil praviv, že ještě do Zásmuk zajeti musí. Skutečně začátkem prosince tam se zdržoval, jak hr. Fr. Sternberg dne 7. prosince Cerronimu do Brna zprávu dává: „ . . . . Dobrovský jest u nás. Minulé léto se pitím mineralních vod a koupáním předráždil, ale přestál krisi, která při něm obyčejně následkem takových přestupků se dostavuje. Nyní jej ještě pokoušejí neduživosti, kterými léta již žaludek jeho trpí a

---

[1]) Jest to codex Bohuslava z Čechtic, který popsán jest v Dobrovského Gesch. der böhm. Spr. und Lit. v druhém vydání str. 123 a v 2. vyd. Jungm. hist. lit. č. III. 732 str. 102. — K žádosti Dobrovského poslal Göthe kopie několika obrazů z toho kodeksu dne 20. srpna 1824 do Prahy. — Viz Briefwechsel zwischen Göthe und K. Gr. von Sternberg herausg. von Dr. Th. Bratránek str. 136.

[2]) Viz str. 104.

[3]) Na pečeti jsou písmena v poznámce na str. 14 uvedené.

mdlým se stává. Pozdravuje Vás přátelsky a přeje si zprávu míti od Vás, co se s opisem českého Pulkavy stalo, kterýžto opis, jejž on ve Strahovské bibliotece viděl, snad opat Milo Grün Vám půjčil.... Probírá Bartschovu sbírku, kteréžto část již srovnal a podle látky spořádal.“ V Zásmukách obdržel Dobrovský také list z Hannoveru daný dne 24. listopadu, v němž Perz mu zprávu dává „o skvostném exempláru“ legendy sv. Václava chované v bibliotece Wolfenbüttelské, psané na sklonku 11. nebo na začátku 12. století, v které také jsou obrazy na onen čas mistrně vyvedené. Dobrovský měl z této zprávy Perzovy, jak hr. Sternberg ve svrchudotčeném listě psal, náramnou radosť. Ale dlouho se nevěnoval spořádání Bartschovy sbírky, jelikož měl na mysli práce jiné, o kterých Pogodinovi ve svrchu dotčeném listě psal: „Slovník Eugeria vrátím až budu hotov s výpisky, které z něho k vůli recensi sobě činím.... Posouzení Kadlubka snad již někdo jiný nepřevzal? Času se mi věru nedostává. Pro naše pojednání žádají také na mně příspěvku. Nemohu s ničím býti hotov. Ve stáří jde všecko pomalu, i chůze není již tak rychlá.“

Takto se blížil rok 1823, konci svému. Dobrovský stál tehda na vrcholi slávy své. Doma jej ctili, cizina si ho vážila.[1]) Mužové vědou i postavením vynikající dávali na jevo, jakou úctu neobyčejnému duchu Dobrovského vzdávají. Slovutný původce kritické historie římské Niebuhr, zajisté tedy nejpovolanější soudce, uznával hluboké jeho vědomosti, a vzkázal mu r. 1823 z Říma dne 8. dubna Perzem: „Niebuhr čítá ku ztrátám svého života, že r. 1813 se neodvážil Vás v Praze navštíviti, jelikož odporučení na Vás neměl a nevěda, že tak dlouho tam pobude, o list odporučný Savignimu nepsal.“ Perz sám, tenkráte ovšem teprv osmadvacetiletý, ale v učeném světě jako důvtipný badatel známý, jmenoval se učenníkem Dobrovského. Stojkovič, Köppen, Vostokov, Greč, Šiškov a jiní učenci ruští brali s ním radu a státní kancléř Rumjancov, sám znamenitý učenec a obětivostí svou nevyrovnaný mecenáš nepřestával jej ujišťovati, jak si ho váží, a zasýlal mu všecka díla ruská, která k historii a jazykozpytu se vztahovala. Tak mu psal dne 28. dubna r. 1823 rusky: „S velikým poděkováním obdržel jsem list, kterým jste mě 1. ledna poctíti ráčil. Odkládal-li jsem odpověď, byla toho příčina jediné ta, že jsem si přál, aby má odpověď pro Vás nějakou cenu měla. Poznal jsem totiž z Vašeho listu, že Vy, vysoce ctěný pane, těžce nesete, že nemáte některých podrobných zpráv o Ostromírském evangeliu. Nařídil jsem známému Vám Vostokovi, aby učinil z oněch míst, kterých zvlášť si přejete, věrné facsimile a zevrubnou zprávu Vám podal o zvláštnostech toho starého rukopisu. Vostokov, vřelý Váš ctitel, nařízení moje vykonal. Naleznete zde jako přílohu jeho práci a od něho psaní. Máte všudy ctitelů, kteří Vaše vysoké vzdělání a znamenitého ducha

[1]) R. 1820 stal se čestným členem Petrohradské císařské akademie, r. 1821 též čestným členem Petrohradské jednoty milovníků ruské slovesnosti.

Vašeho oceňují: avšak prosím, abyste v tom velikém počtu pozoroval také mě, svého upřímného přivržence a neodmítejte mých služeb, ježto mi bude vždy potěšením, jestli Vám co k vůli učiniti mohu. Právě jsem obdržel prostřednictvím admirala Šiškova od Vás neocenitelný dar, Vaši slovanskou grammatiku, kterou jste sobě věčný pomník postavil . . . "

Vida se takto ctěna neupadl v chybu mnohých slavných učenců, kteří slávou svou zpyšní a žádného vedle sebe trpěti nechtějí, nýbrž povzbuzoval a podporoval mladší talenty a staral se, aby hmotnými starostmi tíženi nejsouce vědě se věnovati mohli. Jako dříve Thama, Tomsy, Jungmanna, Pišelyho, Puchmaiera, Kopitara, Hanky tak se ujal přátelsky anoť otcovsky mladého Fr. Palackého, když dne 11. dubna 1823 do Prahy přišel, aby tam nějaký čas látku k dějinám husitské doby sbíral. Dobrovský uvedl výtečného mladého muže do domu hr. Sternberga, přimlouval mu, aby z Prahy neodcházel nýbrž domov v ní si zřídil; za tou příčinou dvojnásobnou pečlivostí dbal, aby Hanka se stal bibliotekářem v Olomouci, by Palacký Hankovo místo při museum obdržeti mohl a když se to nepodařilo, odporučoval mladého učence hrabatům Sternbergům a Černínům, aby rodopisy a rodokmeny jejich sepsal a nabyv takto znamenitého honoráru snáze v Praze setrvati mohl, anoť provedl u hr. Fr. Sternberga, že jej jmenoval svým archivářem s ročním platem. Poznal v Palackém Dobrovský ducha podobného duchu svému a zachovav jej v Praze zachoval také národu českému muže, jenž, ač tenkráte mlád byl, přece obezřetností, opatrností věc národní tím jistěji k rozkvětu vedl, an po smrti Dobrovského pro svou čistou povahu důvěru u vlastenecké šlechty a tím také mocnou podporu této šlechty pro podniky a potřeby národní získal.

Ale právě ta doba, když na výsluní slávy své stál, zapletla Dobrovského do nemilých sporů literarních, které jemu poslední léta života často trpčily a na velikém díle zavinily, že nejen mnozí vrstevníci nýbrž také potomci o upřímnosti jeho vlasteneckého smýšlení, jedni více, druzí méně, pochybovali. Spory ty, které r. 1823 začaly, trvaly až do jeho smrti, anot spor o Libušin byl i po smrti jeho dále veden a ještě za našich dnů obnoven.

XVI.

Libušin soud zaslán nejv. purkrabí. K návrhu Dobrovského v museum stranou odložen. Vytištěn v Pravdě ruské, ve Věstníku akademie Petrohradské a v Kroku. Spor o Libušin soud: Literarischer Betrug, V. Svobody obrana. Vorläufige Antwort auf V. Svobodas Ausfälle. Recense Eugeniova Slovára historického, Pravdy ruské a Libušina soudu.

Spor o pravopis a prosodii spůsobil od r. 1818 v Čechách a zvláště v Praze mnoho trpkostí mezi spisovateli, a sluší těch sporů tím více litovati, čím více svornosti literatům právě té doby potřebí bylo, kde následkem svobodomyslnického ruchu v Němcích a národních snah v Italii policie tím ostražitěji nad počínáním vlastenců v Čechách bděla, kteréžto jméno tehda jakousi příchuť karbonárskou mělo. Censura vykonávala úřad svůj slídivostí, která by se mohla nazvati přepjatou, kdyby nebyla bývala směšnou. Spisovatelé jsouce tísněni censurou tím hbitěji harcovali proti sobě ve sporu o pravopis, který ovšem neobyčejnou prudkostí veden byl, poněvadž „Milostpán císařský rada“ Nejedlý stůj co stůj pravopis bratří proti analogickému zachovati chtěl. Když spor o pravopis poněkud živějším se stal, začala nová hádka o nově nalezenou památku staročeskou, o Libušin soud čili Zelenohorský Rukopis, která brzo na nějaký čas utichla, ale právě té doby vášnivě se obnovila, když vřava o pravopis nejvíce zuřila.

Spor o pravost Libušina soudu zdvihl Dobrovský a překvapil odporem svým vlastence tím více, čím více odpor ten od radosti se odrážel, s kterou on Královdvorský rukopis byl uvítal. Upřímně se těšiv z nalezení jeho vychvaloval v druhém vydání své Gesch. der böhm. Spr. und Lit. krásu básní tam obsažených a když tiskem vydán byl, poslal výtisk do Petrohradu s přáním, aby také Rusi s ním se obeznámili. Psal mu v té příčině president císařské akademie viceadmiral Šiškov dne 21. července 1819: „Knihu Rukopis Královdvorský jsem obdržel prostřednictvím hr. Rumjancova“ a dne 9. října 1820 dává zprávu, že rukopis uveřejněn bude v 8 knize Věstníku akademie (Izvěstija Rossijskoj Akademie) omlouvaje se, že již dříve tam vydán nebyl. Jak svrchu dotčeno na str. 184, tvrdil r. 1821, že

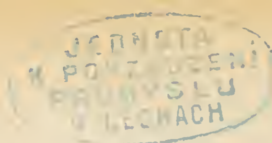
ruský Igor k Jaroslavovi niklerak se přirovnati nedá a r. 1822 pravil, že novější poesie česká básním rukopisu se nevyrovná (str. 193).

Jinak však věc se měla se Zelenohorským Rukopisem. Když listopadu měsíce r. 1818 rukopis ten za okolností vůbec známých nejvyššímu purkrabí a od toho hr. Kašparovi Sternbergovi do Radnice zaslán byl, pokusil se tehdejší farář Radnický, Puchmaier, rukopis přečísti, při čemž ač k vůli snadnějšímu čtení fascimile učinil, přece některá místa velmi chybně četl a nad to více do smyslu náležitě vniknouti nemohl, jelikož sloupce v pravém pořádku nepoložil. Dobrovský o době té meškal mimo Prahu a když slyšel, kterak rukopis se objevil, nedůvěřoval věci; psal tedy do Prahy, aby se tam s tím neunáhlili, že se mu to zdá býti podezřelé. Když se do Prahy vrátil, poslal mu Puchmaier dne 20. prosince 1818 fascimile rukopisu, který prý jest prastarý, avšak jen zlomek nesouvislý, jelikož prostřední listy scházejí; originálu že poslati nemůže, jelikož hr. Kašpar jej u sebe má a tak z něho se těší, že se s ním ani rozloučiti nemůže. Dobrovský prozkoumav fascimile také do smyslu vniknouti nemohl, jelikož nedopatření, že listy v pravém pořádku položeny nejsou, nespozoroval. Ale čta tam o plucích Čecha, tedy o Čechovi jako osobě určité, potvrzen byl v podezření svém tím více, čím méně se mu grammatické formy podobaly, které všecky za nesprávné a chybné měl; teprve J. Jungmann a Hanka, jak se v Kroku I. 3. str. 48. vypravuje, dostavše fascimile do rukou po dlouhém přemítání se dovtípili, že listy v pravém pořádku složeny nejsou a tím se tedy správnějšího smyslu dobrali. I ta okolnost byla Dobrovskému nepříjemná a když konečně original sám po vánocích r. 1818 uviděl, neobyčejný inkoust a písmo spatřil, vyslovil se ihned, že jest to falsifikát, který podle jeho soudu jiný udělati nemohl, než ti, kteří rukopis lépe četli než on, totiž Jungmann a Hanka, jakož dne 29. ledna 1819 Puchmaierovi psal: „Že skládatelé starého zlomku jej lépe oddělují, čtou a lépe mu rozumějí než Vy nebo já, lze pochopiti. Jen, co s tou: Tetvy Popelova říci chtěli, sami dobře nevědí.“ [1]) Ještě určitěji se pronesl v listě dne 9. února 1819 faráři V. Zahradníkovi danému: „Rukopis ten, jejž horlitelé sami složili a jenž nejvyššímu purkrabímu od neznámého aneb nepodepsaného člověka dodán byl pro české museum, jistě podvržen a vnově na starém pergameně pozelenavým inkoustem napsán jest, jakž já hned z textu, než sem ho viděl, soudil. Teď i jiní jináč o něm nesoudí, než p. Jungmann a Hanka ještě by ho rádi zastávati chtěli. Jednoho z těch pánů anebo oba já za skladatele a Lindu za písaře držím.“ [2])

Odporem Dobrovského vlastenci byli nemile a bolestně dotknuti, jelikož báseň Libušin soud považovali netoliko za drahocennou památku starožitnosti

[1]) Avšak že ani Dobrovský genitivu: roda stara Tetvy Popelova vysvětliti nemohl, jest právě důkaz, že tehda žádný schopen nebyl, takovou formu padělati.

[2]) Die ältesten Denkmäler etc. od Pal. a Šaf. str. 169., 170.

české nýbrž také za skvělý důkaz o vzdělanosti předků. Dobrovského autorita však byla tak veliká, že výbor musea, jemuž rukopis darován byl, se usnesl, jej sice nezničiti, avšak jej tak uschovati, aby že naň zapomnělo. Avšak Dobrovský autoritou svou zameziti nemohl, že báseň, která jednoduchou plastikou svou mnohým se zamlouvala a líbila, mezi vlastenci v několika opisích kolovala a náhodou také do Varšavy se dostala, kdež také r. 1820 na světlo vyšla. Antonín Jungmann totiž obdržel od Valentína Majevského knihu „O Slovanech a jejich pobratimcích“ z ruského Polska, načež jemu na vzájem poslal své pojednání „o koních“, rukopis Kralodvorský a opis Libušina soudu, o němž v přípisu velmi nadšeně se pronesl vyvozovav ovšem více z něho, než soudní kritika vyvoditi má, praviv mezi jiným: „Fragmentum totum quantum museo nationali donatum opto, ut legas, in quo certe confraternitatem čechici sermonis cum polonico maximam reperies. Inveniesque simul, Slavos priscos ex India, paterno solo, non tam rudes ferosque in Europam advenisse, prouti quidam scioli scriptores illos depingunt. Attulerunt Slavi sine dubio scripturam propriam, quam artem sacerdotes christiani latino scribendi more et novo cultu penitus eradicarunt. Habent Čechi tempore Libussae jura scripta (desky pravodatné) divina illis: processus similis erat illis Hindorum: súditi po zákonu věkožizných bohóv atd. Majevský odevzdal opis Libušina soudu Rakovieckému, který právě knihu P r a v d a r u s k á k tisku připravoval a látky právní v něm obsažené nejen pro knihu svou zužitkoval nýbrž báseň celou i s listem Jungmannovým otisknouti dal (1820). Když Dobrovský, který tehda ve Vídni o staroslovanské mluvnici pracoval, o tom slyšel, byl nemile dotknut, jak se vidí z listu daného z Vídně v červnu r. 1821 Hankovi: „Polák jakýsi, jenž Pravdu ruskou přeložil, v předmluvě dosti obšírně mluví také o verších českých nově vymyšlených o Libušiném (sic) soudě. Kdož pak mu takové věci, za kteréž bysme se styděti měli, tam poslal? Já aspoň to nerád vidím. Honosme se tím, což pravdivého máme a smyšlených věcí nechme těm, jenž nic starého nemají.“ Ačkoli se ptá Dobrovský, kdo báseň Rakovieckému poslal, přece lze poznati, že na zasílatele dobře hádal, jelikož v doušce toho listu se dotýká K r o k a, jehož redaktorem byl Ant. Jungmann a hlavním spolupracovníkem bratr jeho Josef, který do první a druhé částky prosodické články psal, jež Dobrovského nauce přízvučné odporovaly: „K r o k a ctím, totižto starého Kroka a rád bych ho poslouchal, kdyby mluvil, ale n o v é h o Kroka nevím jak mám uctíti. Starý by novému nerozuměl a nový brzo usne.“ Dobrovský totiž nebyl srozuměn, že v Kroku se tvořilo nové názvosloví vědecké, kterým málo kdo tehda rozuměl; ale jak záslužná práce ta byla, dokazují pokroky, které od té doby vědecká čeština učinila.

Bylo-li Dobrovskému již otisknutí Libušina soudu ve Varšavě nemilé, byl ještě nepříjemněji překvapen, když slyšel a viděl, že president Petrohradské akademie viceadmiral Šiškov báseň tu z Pravdy ruské do 9. svazku

Věstníka akademického přijal a ruským překladem opatřil (1821). Ještě více se rozhorlil, když bratři Jungmannové vidouce, že otisk v Pravdě ruské a ve Věstníku i s překladem polským a ruským i s výkladem tam podaným na mnoze jest nesprávný, vydali jej v třetí částce Kroku r. 1822 úplněji, původní text totiž ovšem na slova oddělený a přičinivše novočeský překlad a výklad věcí ani slovem se nezmínili, že Dobrovský báseň za nový falsifikat považuje. Věc sama již Dobrovského nemile se dotkla, ale nejvýš zajisté podrážděn byl slovy předmluvy: „odporuj kdo chce, nejstarší zlomek to jest nám známé české vzdělanosti“ a slovy, kterými Ant. Jungmann krátký úvod k tištěné básni zavřel: „Rukopisu starého jsem neviděl a naději se, že jej slavné museum omalovati, jak jest, obšírně vysvětliti a skvostně vydati neopomine, kdež se ukáže, věrný-li čili chybný opis tuto ode mne se vydává.“ To ovšem Dobrovského velice muselo mrzeti, že vydavatel se dovolával autority výboru musejního, jako by byla vyšší než prvního znatele češtiny a slovanštiny, k jehožto rozsudku přece týž výbor již dotčený rukopis stranou uschovati kázal.

Jakmile báseň v Praze tištěna byla, rozšířila se ovšem rychleji mezi čtenáři nejen hlavního města nýbrž po celých Čechách a plastická krása její okouzlila všecky tak mile, že Čechové, kteří autoritou Dobrovského pohnuti ji dříve za podvrženou měli, nyní k její obhájcům přistoupili, a Němci, když překlad německý v časopise „Kranz“ (1823) četli, též o pravosti mínění Dobrovského pochybovati začali nechápajíce, „jak takovou báseň hudlařstvím a mazanicí pojmenovati mohl. Vida takto, an počet odpůrců jeho v obecenstvě roste, rozmrzel se velice a stával se čím dále trpčejším, any častěji ho také zprávy docházely, že „vlastenci“ jej považují za nevlastence, který více Němcem než Čechem jest, Němcům více než Čechům přeje, jak to v podobných sporech všudy ale zvláště u nás bývá, že podezírání a následkem toho osočování povážlivě se rozšiřuje. Již r. 1819 dne 13. února psal Jungmann Markovi: „Dobrovský — ač vždy vysoce zasloužilý — často více Němec býti se zdá, to snad z politiky, ale proč tak urputně zapírá pravost toho rukopisu o Libuši? a (smějte se se mnou) mne, Hanku a Lindu za původce drží. Mně na tom nezáleží, ale Linda a Hanka jsou mladí lidé, kterým by to nebylo k pochvale, aby veřejnost a stavy tak šáliti měli. Blázen! já mu dám sto zlatých, když to on dovede a každému jinému.“ A dne 13. února 1823 psal opět Markovi: „Mýlili jsme se v tom člověku? Já vždy myslíval, že jest ne Čech, ale slavisirender Deutscher a to tuším pravda. K čemu ona slova jeho: Der Bohemismus steckt den Leuten im Kopf?“ K čemu ono Preslovi a mně za odpověď na jistá slova v Logice: „Man soll von solchen Dingen nicht böhmisch schreiben.“ Bude čím dále tím kyselejší, protože čím dále tím více odpůrců najde v mnohých svých výpověděch. Jeho Čech a největší kritika (?) zviklána jest rukopisem o Libuši, jeho mínění, že před křesťanstvím neuměli Slované čísti a psáti, již téměř

vyvráceno. jeho prosodie — 17letá práce — v pochybu uvedena atd. Dosti příčin, aby se kyselil k oněm lidem, kteří nějaký podíl mají na odporném jeho mínění, zvláště ke mně od několika let nelaskav jest. Slovesnost mou nazval das (böhmische) Ungeheuer. Já ale vše to pro veliké jeho zásluhy promíjel, ale abych i rozum svůj jako nebožtík Puchmaier jeho rozumu slepě podrobil, toho nemohu na sobě dovésti . . . .“

Dobrovský ovšem o takových úsudcích se dovídal, jakož naopak odpůrců jeho nezůstalo tajno, že on ve vyšších kruzích bez obalu jména těch, které za falsifikatory považuje, rozhlašuje a nechvalně o nich se zmiňuje. Tak se přimísily k pocitu vlastenců trpkému, že Dobrovský odporem svým odnímá Čechům památku, kterou oni před veškerým světem honositi se mohli, ještě osobní ohledy, jimiž obě strany čím dále tím více se rozdráždily, zvláště však Dobrovský, který, jak Palacký a Šafařík v Ält. Denkmäler vším právem řekli, v tomto sporu neobyčejnou prudkost a vášnivost ukazoval. Že výroky Dobrovského — fama crescit volando — jsouce roznášeny dále všelijak se zjinačovaly, že k nim leccos přidáváno a vymyšleno bylo, o tom nelze pochybovati; vášeň jej ovšem popuzovala, ale aby se někdy byl dopustil tajného očerňování odpůrců svých, tomu nevěříme. Jungmann arciť jsa pronásledován J. Nejedlým psal 20. dubna 1823 Markovi: „Již mne moji nepřátelé a to zejména netoliko zdávna Nejedlý ale i teď Dobrovský za náčelníka strany vydávají, která prý jakési politické spojení Slovanů obmýšlí. Jestli vláda uvěří takovým pošetilým klevetám, jest po mně veta!“ Že Jungmannu, co se týče Dobrovského byl na klamu, dokazuje list Čelakovského ke Kamarytovi daný dne 5. června téhož r. 1823, z kterého se dovídáme, že Dobrovskému totéž se vytýkalo jako Jungmannovi: „Mezi učenými zde samé rvačky a pletky. Hanka udělal kritiku na Nejedlého grammatiku a poslal ji do Vídně do censury, chtěl ji totiž dáti do Kroka. Vídeňská censura ji ale zase poslala k zdejší censuře i přišla do rukou censoru Tesaři, který s ní hned k Nejedlému běžel. To si můžeš pomysliti, kolik set vos se tu v jeho kotrbě zarojilo. Fatkaři a pletichaři jsou oba; napsali udání chtějíce je odeslati ke dvoru, že zde někteří Čechové tajné spolky drží, že dělají statum in statu, totiž slavicum in germanico, že je Dobrovský jejich hlava a vůdce a co ještě více. Udání to se dostalo až k nejvyššímu purkrabímu, který je do Vídně odeslati chtěl: však on jsa moudrý podržel je za sebou a pravil, že to i s kritikou všecko spálí. Dal zavolati Dobrovského a oznámil mu to. Tento zase běžel na Tesaře: ale šibal jest Dobrovský přece, vymlouvaje se u něho *prý* doložil: Sie haben sich in der Person geirrt, jako by říci chtěl, já ne, ale baťuška.“ [1]) Že by Dobrovský takový výrok byl učinil, naprosto nevěříme, poněvadž se to jeho upřímné, šlechetné povaze příčí. On, který již r. 1787 se vyjádřil, že nesnese, kdyby

---

[1]) T. j. Jungmann.

se mu vytýkalo jednání, jež poctivého muže hodno není,[1]) zajisté nebyl povahy tak darebné, aby jako sedmdesátiletý kmet se byl stal udávačem, udávačem k vůli literární hádce. Byl to zajisté jen klep, jak se jich tehda více roznášelo a jako klep Čelakovský také tu zprávu označil přičiniv slůvko p r ý. On byl odpůrcem Libušina soudu z přesvědčení, že jest nový falsifikat a nemohl ani pochopiti, že pro odpor ten může býti kárán z nevlastenectví. Horlení pro to, co on měl za pravdu, nikdy ani za mladších let se nevzdal a střízlivá jeho povaha nikdy neuznala oprávněnost vlasteneckého smýšlení tam, kde snahy vlastenecké výzkumům vědy se příčily. Když r. 1797 Rajčevič jména řeckých a latinských bohů ze slovanštiny odvozoval, pronesl se k Durichovi: „Lituji, že na takový způsob marnivost našeho národu v posměch se uvádí“;[2]) podobně soudil i nyní domnívaje se, že kterýsi nerozvážný horlitel falše se dopustil, aby důkaz opatřil, že Čechové již v dávnověkosti vysoce vzdělaní byli. Ovšem pochybil v polemice, že častokráte p ř e m r š t ě n é h o vlastenectví se dotýkal, jelikož každý, který vlastencem se jmenoval, policii podezřelý byl a tak ty, kteří o Dobrovského vlastenectví pochybovali, v jejich mínění utvrdil.

Vydání rukopisu v Praze, zprávy při tom, které se o Dobrovském roznášely, nejvýš jej popudily tak že se odhodlal veřejně proti němu se ozvati. Již první jeho hlas u věci té zněl velmi vášnivě. R. 1824 totiž uveřejnil v Hormaierově Archivě v č. 46. ze dne 16. dubna článek psaný v Praze dne 28. března a nadepsaný: L i t e r a r i s c h e r B e t r u g, v němž dotýkaje starších falsifikatů v nynější době za podvržené uznaných praví, že sotva pochopiti lze, kterak této doby někdo se odvážiti mohl „mit einem offenbar untergeschobenen Geschmiere, Libuschens Urtheilspruch in böhmischen Versen enthaltend, wo nicht die gelehrte Welt, doch einige leichtgläubige w ä r m e r e P a t r i o t e n zu täuschen, die höchst erfreut waren, ein uraltes Denkmal in ihrer Sprache nun aufweisen zu können.“ Vypravuje pak, jak zlomek purkrabí pražského došel, praví dále: „So handgreiflich hier der Betrug ist, so fand der lichtscheue Einsender (noch lebende Verfasser) doch einigen Glauben bei solchen, die gern alles annehmen, was ihren Patriotismus anspricht. H. Rakoviecki, v o n s e i n e m C o r r e s p o n d e n t e n g e t ä u s c h t, nahm es in seine Pravda ruská als echt auf. Im böhmischen Krok ist es vom Professor J. erläutert worden. Im „Kranz“ des vorigen Jahres liest man eine freie Verdeutschung davon. Man gibt es daselbst für ein Bruchstück eines in mehreren Gesängen verfassten vaterländischen Chronikon aus, nennt es einen theueren Rest unserer ältesten bekannten Literatur; doch wird bemerkt, die Meinung, dass sich durch diese Handschrift auch in unserer Heimath die Erscheinung eines slawischen Ossians wiederholt habe, widerlegten die Umstände und die Ansicht des köstlichen Frag-

[1]) Viz str. 52.
[2]) Viz str. 117.

mentes, welches im erwähnten Pergament enthalten ist, obwohl es bei der Einsendung ein Geheimniss blieb, wo, wie und von wem es gefunden wurde? da sich weder Einsender noch Eigenthümer genannt haben. Allein von nun an wird es niemand für was anderes halten können, als für einen offenbaren Betrug eines Schurken, der seine leichtgläubigen Landsleute zum besten haben wollte." Jakoby tomuto promluvení větší důraz než obyčejně, kde se podpisoval J. D., dáti chtěl, podepsal se plným jménem a přičinil „Mitglied des Ausschusses des böhmischen Museums". Ačkoli v tomto prohlášení žádných důvodů podvrženosti rukopisu nedal, leč že ukazoval k zelenému inkoustu a podivnému spůsobu zaslání, přece považoval za jisté, že „od nynějška žádný ten zlomek za nic jiného považovati nebude, než za zjevnou šalbu padoucha, který lehkověrné krajany své na opice vyvésti chtěl." Tolik důvěřoval své autoritě a tak pevně sám o podvrženosti rukopisu přesvědčen byl.

Ve Vídni, jak Hormaier Dobrovskému dne 16. dubna psal, učinilo „pokárání literarní šalby veliký dojem". Též v Praze dojímalo mysli všech: koncem dubna píše Čelakovský, patrně nežli Dobrovského slova četl, dle doslechu Kamarytovi: „Dobrovský zas po medvědsku zahučel, dal do Hormaierova archivu v tomto měsíci něco, čím Soud Libušin okřivďuje. Kdo tu báseň dělal, ist ein Betrüger, ein Schurke a baťušku nazývá einen überspannten Patrioten. To budou zas rvačky a hádky, pomoz pán Bůh!" Po ohlášení Dobrovského nastalo ještě větší roztrpčení myslí, jako viděti z listu Jungmannova daného dne 8. máje 1824 Kolárovi: „Náš milý Palacký jest v nepříjemném položení pro vypuklé nepřátelství mezi Dobrovským a některými, kteří se ujali Soudu Libušina proti jeho bláznovskému odporu. Palacký doufaje jeho pomocí dostati se k museum, musí se jeho přidržeti, poněvadž on nestrpí obecného oběma stranám přítele jako já strpím." A Čelakovský píše Kamarytovi dne 21. srpna 1824: „U nás domové války a kaceřování trvá neustále, tak že není hodno s kým v bližší známost vstoupiti. Ani jednoho není, který by proti těm stranám nebojoval. Nejlépe, kdo se může z opodál jenom dívati nepřidrže se ani jednoho ani druhého. Stav to arci dosti smutný."

Ač Dobrovský v prohlášení svém nejvíce se dotknul Ant. Jungmanna, který „korrespondentem" Rakovieckého byl, ač tam zasilatele Libušina soudu nazývá padouchem, čímž uraziti mohl Jungmanna, Hanku a Lindu, ježto ty tři v Praze r. 1818 a 1819 zjevně za padělatele byl vyhlásil, přece z nich žádný Dobrovskému neodpověděl, nýbrž odpověď přijal k sobě V. Svoboda, kterýž v Hormaierově archivu v č. 64. dne 28. máje 1824 vydaném německý překlad Libušina soudu nadepsaý „Libuša als Gesetzgeberin" uveřejnil, poznámkami a úvahou opatřil, v níž Dobrovskému na jeho ohlášení odpovídá. Odpověď ta, ač v ní se všecka úcta Dobrovskému vzdává, přece na několika místech se ho velmi citlivě dotýká. Praviv, že Dobrovský zlomek Zeleno-

horský za dílo padoucha světla se štítícího prohlašuje, táže se: „Und mit welchen Gründen unterstützt Dob. eine in so absprechendem, äusserst inhumanem Tone hingeworfene Behauptung? Mit keinen als mit einer Induction verfälschter Handschriften von Alexanders Privilegium bis auf Belas Notar, wobei wir uns nur wundern müssen, dass er nach dem Beispiele Schlötzers nicht auch Igors Zug, den sich freilich die Russen nicht nehmen lassen, nicht auch Čech und Bořivoj — (vielleicht aus Bescheidenheit) — anführte. Was beweist sie aber? Nichts, als dass man ehedem manches Verfälschte für echt angesehen. Der Schluss, dass dieses auch mit dem in Rede stehenden Manuscripte der Fall sei, dürfte etwas übereilt sein.

Vielleicht sollen oben angeführte Kraft- und Waidsprüchlein die Gründe ersetzen, mit denen er seine Behauptung hätte rechtfertigen müssen, und die wir gänzlich vermissen. Für Beweisführung solcher Art hat Niemand Achtung, wir auch vor ihr keine Furcht. Allenfalls könnte sie uns ein Vorbild sein, um sie so gewissenhaft als möglich zu erwiedern. Er hätte uns die Sache dann sehr leicht gemacht.

Wir dürften nur nach einer eben so nichtssagenden Induction von Fällen, wie gewisse Hyperkritiker manches, was sie als Fabel verworfen, sich genöthigt sahen in der Folge als Wahrheit anzuerkennen, — absprechend behaupten, das fragliche Manuscript sei echt, wer daran zweifle, sei verblendet von eitlem Stolze auf seine Autorität, auf seine kritische Infallibilität, sei ein Entarteter, der unpatriotisch genug denkt, um zur Schande der Nation, der er angehört, die ihn liebt und ehrt, alles, was ihre Kultur in einem früheren Zeitraume beweisen könnte, als er mit untrüglichem, das Dunkel der Vorzeit scharf durchspähendem Seherblicke ihr angewiesen, für Betrug oder Chimäre schlechthin verwerfend zu erklären. Somit wäre die Sache abgethan.

Aber wir achten die Verdienste des Herrn Dob. zu hoch, um in dieser, wiewohl nur von ihm abgelernten Sprache zu reden. Wir wollen kalt und mit aller bescheidenen Ruhe seinem heftig absprechenden Tone antworten.

Er hat das in Rede stehende Manuscript, ohne es gesehen zu haben, wie aus seinem Briefe an Puchmaier erhellt, der ihm sein Facsimile mit Erläuterungen schickte, für unterschoben erklärt. Um nun sich selbst kein dementi zu geben, um s e i n e I n f a l l i b i l i t ä t zu b e h a u p t e n, musste — das begreifen wir wohl — er beim Anblicke der Handschrift seine früher ausgesprochene Behauptung bestärkt, bestättigt finden. Aber seine Heftigkeit, d a s U m g e h e n j e d e r g r ü n d l i c h e n B e w e i s f ü h r u n g, dass er ferner nur in G e m e i n p l ä t z e n von allzu f r o m m e n l e i c h t g l ä u b i g e n W ü n s c h e n a l l z u w a r m e r P a t r i o t e n (und ist es denn eine Ehre, keiner zu sein? d e r A h n h e r r e n R u h m k a l t u n d h e r z l o s z u b e k r i t t e l n?) endlich die häufigen Widersprüche und Varianten in seinen Meinungen und Hypothesen, m a c h e n u n s s e i n e Ü b e r z e u g u n g v e r d ä c h t i g.

Praví pak, že Dobrovský původně měl J. Jungmanna a Hanku pak také Lindu za padělatele, až konečně Lindu za jediného falsatora prohlásil „Für Linda entschied Folgendes: „Er“ — es sind Dobrovskýs eigene Worte — „hat bei mir Vorlesungen gehört über die alte Sprache. Er hat nach dieser Anleitung sodann die Hymnen bearbeitet in seiner Záře nad pohanstvem, hier kommen dieselben Worte vor, die er von mir gehört hat: folglich ist Linda der Verfasser.“ Man erlaube uns diese ganz eigene Argumentation etwas weiter fortzuführen: „Diese Worte hat Linda von Herrn Dobrovský, folglich ist Herr Dobrovský der Verfasser.“ Oder dürfen wir nicht mit gleichem Rechte dieses, wie er jenes schliessen?

Dále praví, že by bylo nesnadné Dobrovskému nade všecku pochybnost dokázati podvrženost zlomku: „zumahl bei solchen, die nicht auf seine fixen Ideen, deren er zuweilen hat, erpricht, nicht von seinen hyperkritischen Vorurtheilen, oder wenn er lieber will, von entgegengesetzten eingenommen sind. Aber wenn es eine Wahrheit ist, was er behauptet, so muss sie auch erweisbar sein. Das musste auf zweifache Weise geschehen, aus inneren und äusseren Gründen.

Probrav pak vnitřní důvody, které Dobrovský v rozmluvách proti pravosti přiváděl, zmiňuje se o zeleném inkoustu, pro který Dobrovský zlomek za falsifikat měl a praví, že na Březnici jest též starý rukopis pozelenavým inkoustem psaný: „Darnach, — erwiedert uns Herr Dob. — ist es gemacht.“ Wer aber von denen, die er dieser Fälschung zeiht oder zieh, war in Břesnitz?“ Touto otázkou dotknul se Svoboda Dobrovského jako svrchu, kde se praví, že místo Lindy by se Dobrovský za falsatora považovati mohl: Dobrovský totiž hr. Sternberga často na Březnici navštěvoval.

Zavíraje odpověď svou, ptá se, komu Dobrovský odporem svým prospěti chce? Národu a museum jistě že ne, ale snad sobě? Ani to prý ne, leč: „wenn ihm die Behauptung seines kritischen Ansehens mehr gilt, als der Ruhm des Landes, das ihn gebar, als die Wahrheit. Aber wir können nicht glauben, dass ein so kleinliches Motiv ihn bei seinen scharfsinnigen Forschungen geleitet habe? Und musste er nicht schon manchen Ausspruch widerrufen? des Jaroslav's von Sternberg bezweifeltes Dasein und Grossthat erwies die Königinhofer Handschrift. Das Lied: Ha ty naše slunce erkannte er anfangs als echt und zieht es nun in Zweifel, bekennt also selbst, er sei über Irrthum keineswegs erhaben. Was nöthigt uns in vorliegendem Falle, ihn jedem Irrthume unzugänglich zu glauben?

Wir schliessen nun und wiewohl spät, doch nicht zur Unzeit. Wir bekennen dem H. Dobrovský in eigenem und im Namen aller, die unsere Meinung theilen, unsere ungeheuchelte Achtung für seine grossen Verdienste um unsere Sprache und Literatur und bitten ihn überzeugt zu sein, dass keine anderen Gefühle, als die wir der Wahrheit, der Ehre unseres Vaterlandes und der Theilnahme an der unverdienten Verunglimpfung unserer

Freunde schuldig sind, uns geleitet haben. Am wenigsten hatten wir die Absicht, ihn zu beleidigen, zu kränken. Dass ich gerade mich dem Gechäfte unterzog, wird weder Herr D. noch irgend jemand mir verargen wollen. Da ich dabei persönlich gar nicht interressirt bin, so konnte ich mit Recht das Wort führen im Namen meiner Freunde, im Namen unserer Literatur, in der ich mir freilich noch keinen Namen gemacht, um ein dem hochverehrten Greise würdiger Kämpfer zu sein.“

Tak jak Svoboda od mnoha let žádný s Dobrovským mluviti se neosmělil, ale také Dobrovský od té doby, co Corrigenda proti Ungarovi a Liter. Magazin vydával, tak vášnivě si nepočínal jako ve sporu o Libušin soud. V tom měl Svoboda dobře, že Dobrovský vlastně žádných důvodů nevedl, kterými by nepravost zlomku byl dokázal a že tudíž oprávněn není jej zavrhnouti; také s mnohým jiným, co Svoboda na obranu rukopisu klade, můžeme souhlasiti: avšak místo, kde se dotýká utkvělých idejí Dobrovského, ukazuje nelaskavostí svou, jak strany vášnivě roztrpčeny byly. Dobrovský také hluboce cítil osten této narážky nešetrné, tak že ještě roku 1828, jak níže uslyšíme, s bolestnou rozechvěností duše na ni zpomínal

Ale článek Svobodův měl ten účinek, že Dobrovský se odhodlal, důvody své proti pravosti Libušina soudu veřejnosti oznámiti. Prozatím, než obšírnější pojednání vydal, poslal do Hormaierova archivu: „Vorläufige Antwort auf des Herrn W. S. Ausfälle im Archive N. 64 vom 28. Mai 1824,“ kterážto odpověď také v tom archivě v č. 79 dne 2. července 1824 vytištěna jest.

V odpovědi té dotýká se Dobrovský sice ironicky Svobody pro narážku jeho na utkvělé ideje Dobrovského, avšak píše mnohem méně vášnivě než v prvním ohlášení svém. Praví: „Wie wird doch der schlaue Verfasser des eingesendeten Gedichtes von Libuša's Urtheil in die Faust lachen, wenn er nun sieht, mit welcher Hitze sein Machwerk verfochten wird. Nicht einmal die albern abgefasste Begleitung, worin der Einsender seinen Herrn einen deutschen Michel schilt und auf den böhmischen Professor hämisch hindeutet, konnte Herrn Svoboda in seinem Leichtglauben irre machen. Mein über die Unechtheit des köstlichen Fragmentes ausgesprochenes Urtheil nannte der überaus humane Herr Professor inhuman. Ich hätte es kein Geschmiere, keinen Betrug, keine Schurkerei nennen sollen. Also wie? Etwa einen nicht unglücklichen Versuch, die Sprache aus Libušen's Zeitalter nachzubilden, ein schätzbares Überbleibsel der ältesten böhmischen Literatur, ein löbliches Bestreben eines scheuen Ungenannten, das böhmische Nationalmuseum mit den ältesten Resten der slawischen Dichtkunst zu bereichern? Der humane H. Sv. geht noch weiter und wirft mir vor, ich hätte Herrn Linda, den ich hie und da für den Verfasser ausgegeben hätte, dadurch diffamirt. Wenn H. Sv. anstatt Zuträgern zu glauben, mich selbst darüber befragt hätte, so hätte er erfahren, in welchem Sinne ich ihn für

den möglichen Verfasser eines solchen Versuches halten konnte, er hätte bestimmt erfahren, dass ich ihn schon vor meinem laut ausgesprochenem Urtheile nicht für den wirklichen Verfasser hielt und auch jetzt ihn nicht dafür halte. Mit dieser freien aufrichtigen Erklärung oder Ehrenrettung wird Herr Linda, wie ich hoffen darf, gewiss zufrieden sein.“

Dotknuv se pak výtky Svobodovy, že Dobrovský před nalezením rukopisu Kralodvorského o existenci Jaroslava ze Sternberga pochyboval, vrací se zase k Libušinu soudu: „Überhaupt weiss ja H. Sv. nicht einmal die wahren Gründe, welche mich bewogen, das eingesendete Machwerk nicht für echt anzuerkennen. Er vermuthet bald diess, bald wieder jenes, was ich nie behauptet habe, auch nie behaupten wollte. Er beantwortet mehr die möglichen Einwendungen, die er sich selbst macht, als die ich machen würde. So konnte er leicht manchen Einwurf widerlegen. Allein er ahnt nicht einmal, dass die Gesänge der Königinhofer Handschrift der erste Anlass waren, einen ähnlichen Versuch zu wagen. Die Nachahmung der epischen Gedichte derselben ist so unverkennbar, die steife Nachbildung der zehnsilbigen Verse so handgreiflich, dass mann sich billig wundern muss, wie diess H. Sv. leugnen konnte. Man nehme noch dazu, dass der Nachbilder (der lichtscheue impostor) mit dem russischen Gesange Igor, mit den alten russischen Liedern ganz vertraut war, dass er nebenher auf die in meiner Geschichte der böhm. Sprache zerstreuten Bemerkungen über die ältere Sprache und Orthographie Rücksicht nahm, wornach er sorgfältig das *h* und *iz* vermeiden musste, so lässt sich das Entstehen des bewunderten Kunststückes ganz ungezwungen erklären, man wird es nicht mehr so unglaublich schwer finden, 120 Verse zu schmieden, die ein so altes Ansehen haben, als wenn sie ein Notar der Libuša ursprünglich verfasst hätte. Ganz natürlich musste man damals russische Wörter, die noch in den neuesten Wörterbüchern stehen, gebraucht haben! So ein Gemengsel von altslawischen, altböhmischen und neueren russischen Wörtern gibt dem Kunststück einen Reiz, der warme Patrioten mächtig anziehen musste.

Sonst hat man mir als einem fleissigen, geübten Sprachforscher, der wenigstens mehr alte Handschriften kritisch geprüft hat, als H. Sv. je gesehen, die Bestimmung des Alters einer wichtigen neu entdeckten Handschrift z. B. der Königinhofer gern überlassen und mein Urtheil darüber willig nachgesprochen, jetzt aber, da die wärmeren böhmischen Literaturpatrioten wähnten, ein seltenes Stück aus Libušen's Zeitalter zu besitzen und Abschriften davon bis nach Polen verbreiteten, wo sie mehr Beifall zu finden hofften als zu Hause, kam ihnen mein absprechendes Urtheil sehr ungelegen, weil es sie in ihrer Freude über den unschätzbaren Fund störte. Jetzt verschmähen sie das nach reifer Überlegung geschöpfte Urtheil eines unter ihnen, wenn gleich nicht geborenen, doch erzogenen Mannes, dem der böhmische Nationalruhm auch in

Dingen der einheimischen Literatur immer am Herzen lag und nennen es unpatriotisch. H. Sv. meint sogar, es rühre blos von fixen Ideen her. Wie artig und human! Ist denn der böhmische Nationalruhm dadurch gefährdet, wenn man echtes von unechtem unterscheidet? Wer hat wohl böhmischen Handschriften fleissiger nachgespürt? Erkenne ich denn das von Herrn Zimmermann glücklich aufgefundene Fragment, das in die Zeiten König Wenzel I. reicht,[1]) nicht für echt? Allein selbst die darin enthaltene Übersetzung eines von diesem Könige in deutscher Sprache verfassten Gedichtes soll nun keine Übersetzung, soll viel früher (zwei Jahrhunderte) in böhmischer Sprache gedichtet und dann erst dem Könige Wenzel zu Ehren übersetzt worden sein. Habe ich mich aus Vorliebe für alles, was unsere ältere Literatur nur berührt, nicht von einem meiner Schüler verleiten lassen, den Gesang Hay naše slunce in der Geschichte der böhmischen Sprache gleich nach dem Fragmente einer gereimten Legende von den zwölf Aposteln aufzunehmen und zu erläutern, wo ich mich nach genauer Prüfung betrogen fand? Hätte man seinen alten Lehrer, nicht selbst getäuscht, sondern absichtlich hintergangen, dürfte ich diess nicht ein Bubenstück nennen? Hat etwa H. Sv. Lust, auch dieses Stück in Schutz zu nehmen? Er zeige mir, dass vor unserm nach Etymologien haschenden Hájek in irgend einer Urkunde V*h*ltava für Vltava (ohne *h*) geschrieben werde. Ja, dieser Fabelhanns Hájek ist es eben, der den Liederdichtern, denen die Würde der Geschichte fremd ist, die Köpfe verdreht, wenn sie so schöne Nachrichten von Libušens Schreibern in ihm finden.

Frägt man nun, welchen Werth das gepriesene Gedicht von Libušens Urtheilspruche, wenn man es als ein vorhajekisches Product ansehen dürfte, für unsere Geschichte haben könnte, so muss ich antworten: gar keinen. Schon der Ort, an welchem Libuša Gericht hält, nämlich die Burg Vyšegrad, ist darin unrichtig angegeben. Der Vyšehrad stand damals noch nicht. Er ward nach Kosmas Zeugnisse erst nach Přemysl's Berufung auf den Thron erbaut. Von den sonderbaren Lechen, die hier den Vladyken vorgehen, ist in der Geschichte keine Spur zu finden. Sie kamen (anstatt der Herren, Páni) blos den Polen zu Gefallen und zwar aus einer übel verstandenen Stelle Dalimils in das Gedicht. Der Zweig der Popele, die mit Čechs Schaaren über drei Flüsse in das Land zogen, ist ganz und gar (doch nicht, um etwa der fürstl. Familie der Lobkowitze zu schmeicheln?) erdichtet, sowie der ganze Klen, dessen Söhne die streitenden Brüder gewesen sein sollen, ein Hájekisches Hirngespinnst ist . . . .“

Poslední odstavec odpovědi Dobrovského ukazuje, že obě strany s nenáležitého hlediště na báseň hleděly: báseň tu nesluší ceniti podle přesné historie, zdali totiž přivádí skutečná historická fakta, a odvolání se ke Kos-

[1]) Míní „Milostnou píseň krále Václava“, která však, aspoň co do písma, jistě padělána jest.

masovi, že tenkráte, když Libuša spor rozsoudila, Vyšehrad ještě nestál, také není přiměřené, jelikož Kosmas v té příčině nepodával historicky zjištěných událostí, nýbrž to, co slyšel ze senum fabulosa narratio a sám praví, že neví, zdali to jsou skutečné nebo jen vymyšlené věci. Báseň tu tedy nesluší měřiti podle historické kritiky: vždyť osoba Libuše sama jest mythická! O tom nejvýš v té příčině jednati se může, zdali báseň se srovnává obsahem a duchem svým s tím českým mythem, který okolo Libuše se soustřeďuje; a že v té příčině básni nic vytýkati nelze, o tom sporu býti nemůže.

Ale co Dobrovský zde praví o písni pod Vyšehradem, že se totiž Lindou a Hankou, kteří sami (bezpochyby Zimmermannem?) oklamáni byli, sklamati dal,[1]) to nám poněkud vysvětluje jeho hned z počátku projevenou nedůvěru a pozdější tvrdošíjnost, s kterou odporu proti zlomku Zelenohorskému se vzdáti nechtěl.

Když v Praze se oznámilo, že Dobrovského odpověď již vyšla, rozšiřovaly se o ní všelijaké pověsti, jemu ovšem nepříznivé, které však dokazují, předkem že Dobrovský měl dobře mluviv ve své prozatímní odpovědi o donášečích a za druhé jak socialní poměry v Praze tehda otráveny byly. Co všechno se asi mluvilo, poznáváme z listu Čelakovského Kamarytovi dne 21. srpna 1824 daného: „U nás domové války a kaceřování trvá neustále . . . Právě nyní se zase kvasí na novo skrze Libušin soud; v Hormaierově archivu Dobrovský zase na odpověď Svobodovu zaslal: Vorläufige Antwort: ještě jsem jí nečetl, ale jest prý zase z hrubé kuše střela. Mluví prý tam mnoho o spolcích a klubistech. Ozve-li se Svoboda, tak to nevezme konce, jakož věc jistá, že ozve.“ Ze slov: o spolcích a klubistech patrně jde, že odpůrcové Dobrovského neznajíce ještě článku jeho rozšiřovali jakoby je v odpovědi své u vlády či u policie udávati chtěl!

Nápis této odpovědi: „prozatímní“ zvěstoval, že Dobrovský širší odůvodnění svého odporu proti Libušinu soudu uveřejniti míní, na které vlastenci také příliš dlouho čekati nemuseli, neboť vyšlo v třetím čtvrtletí Wiener Jahrbücher (Juli, August, September) na rok 1824, ve kterém také obšírnou kritiku znalost jeho v literatuře ruské skvěle osvědčující o Slovaru historickém Kijevského metropolity Eugenia uveřejnil. Útok nový však na rukopis Zelenohorský obsažen jest v recensi, kterou Dobrovský tam podává o Rakowieckého spisu Pravda ruská, v kterém polský historik také Libušina soudu jemu Ant. Jungmannem zaslaného jakožto pramene k slovanskému právu a vzdělanosti Staroslovanův užívá.

Recense Pravdy ruské jest skutečně dílo Dobrovského péra hodné a podivujeme se opravdově svěžesti 71letého kmeta a ohromné jeho paměti, která mu takové množství dat do péra zrovna sype! A příležitosti ukázati

[1]) Viz Sitzungsberichte der phil. Section der kön. böhm. Gesellsch. vom 25. November und 16. December 1867.

svou podivuhodnou sečtelost dal mu Rakowiecký dost, jelikož nepsal jediné překlad Pravdy ruské nýbrž také obraz podati chtěl kultury, státního a privátního řízení a života starožitných Slovanů. Recense jest ostrá a nemýlíme se tvrdíce, že Dobrovský asi proto péro přitlačil, poněvadž Rakowiecký byl první, který v Pravdě ruské Libušin soud uveřejnil. Ovšem dal Rakowiecký k nepříznivé kritice příčin dost, jelikož názory pronášel, které s hlediště vědeckého schvalovati se nemohly: ale způsob, kterým Dobrovský výtky své činil, prozrazuje, že šetrností a laskavostí péro jeho vedeno nebylo.

O tvrzení n. p. že způsob původního všem Slovanům společného jazyka při nedostatku spisů z pohanské doby pocházejících jen z nejstarších překladů biblí poznati lze, praví Dobrovský na str. 92: „Die alte Kirchensprache sieht Rakowiecký für die Mutter der übrigen Dialecte an, wogegen Referent viel einwenden könnte. Er muss nur hier auf Dobrovský's Slavín verweisen, worin gegen Schlözer behauptet wird, dass selbst die slavonische Kirchensprache für einen Dialect der südlichen Slaven, der aber am frühesten gebildet worden, angesehen werden müsse. An ihrem Reichthum zweifelt Referent nicht, nur möchte er dieses noch anders bewiesen sehen, als aus dreissig Praedicaten Gottes und aus zwei und zwanzig Epitheten seiner Wesenheit . . . Dass alle slavischen Stämme jemals nur e i n e Sprache hatten, so lange sie nahe beisammen blieben, mag immer wahr sein: dass aber die Polen als Polen jemals rein slavonisch geredet hätten, ohne geringste Abweichung von der Kirchensprache, kann nicht zugegeben werden.“

Proti tvrzení Rakowieckého, že Slované již za pohanství měli písmo a p s a n é zákony, praví Dobrovský na str. 94., 95.: „Referent muss mit denjenigen Schriftstellern, die den alten heidnischen Slaven geschriebene Gesetze absprechen, hier fragen, wo ist wohl eine Spur von einem solchen Codex, wo ein gültiges Zeugniss eines Geschichtschreibers zu finden? Mit blossen Vermuthungen, die sich wiederum nur auf unerwiesene Voraussetzungen gründen, dürfen wir uns nicht begnügen . . . Dass die Waräger die ersten Gesetze in Russland eingeführt hätten, will H. Rak. nicht zugeben, ungeachtet der vielen Spuren von gothischen Gesetzen . . . Auch Novgorod müsse vor Jaroslav's Pravda Gesetze gehabt haben — Gesetze, festgesetzte Gewohnheiten, mündliche Verhandlungen, vjecje d. i. Gespräch, Rücksprache, von v j e t, womit s v j e t Rath, o t v j e t Antwort, z a v j e t Vertrag zu vergleichen sind, solche Beschlüsse wohl, nur keinen geschriebenen Codex aus dem Heidenthume, keine Vedas aus Indien.“

Snahu Rakowieckého, podati o Staroslovanech obraz co možná nejpříznivější, uznává Dobrovský sice, avšak praví, že, co v příčině té Rakowiecký přivádí, se na jeho vlastenectví zakládá ale pravé podstaty nemá: „Die Hauptbemühung des Herrn Verfassers ging nun im Ganzen dahin, wie er am Schlusse des historischen Abrisses selbst bekennt, zu zeigen, dass die alten Slaven nicht so roh und wild waren, als man sie gewöhnlich schildert,

dass sie eine gebildete Sprache gehabt, dass sie längst vor der Annahme des Kristenthumes die Schreibekunst gekannt und ausgeübt, dass endlich das alte russische Recht nicht völlig das gothische, sondern ein Überbleibsel des ältesten slavischen Rechtes sei.[1]) Seine Mühe ist wohl sichtbar genug, nur zweifelt Referent sehr daran, dass er auch andere Leser davon überzeugen werde, als solche, welche leicht und willig alles ohne hinlängliche Gründe annehmen, was ihrem übermässigen Patriotismus schmeichelt (str. 96) ... Referent möchte ... wünschen ... mehr Gründe für gewisse Behauptungen des Verfassers ... Wen glaubt er wohl bereden zu können, dass die griechische Sprache von der slavischen abstamme, dass die Geten und Thracier ursprünglich Slaven waren, dass die Römer als Herrscher der Welt sich mit ihnen nicht messen konnten, dass Orpheus slavisch gesungen? Er meint im ganzen Ernste, es müssen nebst dem vergötterten slavischen Gesetzgeber Zamolxis (diess will er aus sicheren Nachrichten haben) noch andere ähnliche grosse Männer unter den alten Slaven gelebt haben, deren Andenken für die Nachwelt verloren ging; es müsse slavische Bücher gegeben haben, in denen bürgerliche und religiöse Satzungen enthalten waren; es dürfe auch an Hymnen und Gesängen, zur Ehre der Götter verfasst, nicht gefehlt haben; die heidnischen Slaven wären auch im Besitze von Geschichtsbüchern gewesen, worin die rühmlichen Thaten ihrer Vorfahren, die Tapferkeit ausgezeichneter Helden in slavonischer Sprache beschrieben waren. Alles dieses sei in den unruhigen Zeiten des Mittelalters verloren gegangen; durch unglückliche Schicksale, welche die ganze Nation betrafen, hätte nichts davon bis zu uns herabgelangen können. Sind so kühne Behauptungen eines historischen Forschers wohl würdig? Sind es nicht leere, grundlose Muthmassungen, nicht blose patriotische Träumereien?" (str. 99).

Jest ovšem pravda, že Rakowiecký z lásky k Slovanstvu leccos tvrdil, co s kritickou historií se nesrovnává, ale z druhé strany nelze upříti, že Dobrovský ve své kritičnosti pravého názoru o vzdělanosti Staroslovanů neměl, že, jakž níže ještě se připomene, povahu jejich téměř jen tmavými barvami líčil a dobrých vlastností při nich méně si všímal. V tom však měl pravdu, že zavíraje recensi svou názory Rakowieckého o původu řeči jmenuje fast durchgängig grundlos und ganz unerträglich, jelikož spočívají na libůstce, nikoli na vědecké methodě.

Největší část recense věnována jest Libušinu soudu, tak že téměř polovici článku, 15 stran totiž z 31, zaujímá. Ale důvody, které proti pravosti jeho pronáší, nedostatečností svou překvapují, kterou si vysvětliti lze jen podrážděností a vášnivostí, do níž Dobrovský sám se vháněl a tytýž odporem a rozličnými o něm roztroušenými zprávami „vlastenců" velmán byl. Ne-

[1]) V tom Rak. měl skutečně pravdu.

myslíme zde, že pochybil, praviv n. p. že slova ot, oten, plzeň, ladný, pravda, lech atd. buď vymyšlena jsou anebo v tom významu, který v Lib. soudě mají, nepřicházejí; tenkráte ot, oten, plzeň[1]) doloženy nebyly, ač při slově lech vášní svou svésti se dal, že, ačkoli r. 1818 je vykládal na „freien, edlen Mann", r. 1824 toho významu připustiti nechtěl tvrdiv, že jediný význam toho slova jest jméno národní (Polák). Ale v tom pochybil velice, že na mnoze místo vážných důvodů vtipkoval, tak že způsob jeho kritiky důstojnosti vědecké na ujmu jest. Pravdivé pronesli v té příčině slovo Palacký a Šafařík v Älteste Denkmäler na str. 194: „Denn dass der leidenschaftlich heftige und beleidigende, jede ruhige Prüfung ausschliessende Ton, den er von Anfang her in dem Streite anstimmte, die planlos zusammengerafften, mit seinen sonst ausgesprochenen Behauptungen, unter sich selbst und mit anerkannten Thatsachen in directem Widerspruche stehenden Einwürfe sowohl seiner als der Wissenschaft, die er repräsentirte, gleich unwürdig waren, werden doch wohl selbst seine eifrigsten Verehrer nicht ganz läugnen und noch weniger billigen können."

Satyrou, na níž poznati jest, že jí při té příležitosti s velikou chutí užíval, dotýká se V. Svobody, který jej ovšem v Hormaierově archivě velice byl podráždil; tak praví o něm na str. 100: „Dass sich einige allzu warme böhmische Literatur-Patrioten dadurch haben täuschen lassen, nimmt Referenten nicht mehr Wunder, seitdem es ein W. S. gegen die freie und offene Erklärung eines in diesem Fache allgemein anerkannten Kenners in Schutz zu nehmen versuchte, wiewohl W. S. schon nicht mehr ans achte Jahrhundert glaubt, sondern schon 200 Jahre nachgelassen und das sogenannte Fragment in's zehnte oder in den Anfang des eilften Jahrhunderts versetzen will." Na str. 105: „Ot, wie uns W. S. (etwa gar aus dem Munde des wirklichen Verfassers von diesem Flickwerk) belehrt, steht hier für otec. Wie lächerlich!" Na str. 112: „Wenn W. S. bemerkt, vítěz soviel als Held, Ritter, Freier daher vědy vítězové soviel als artes ingenuae, liberales, wer könnte sich hier des Lachens enthalten? Glaubt er etwa an das heidnische Gymnasium zu Budeč, wo man auch Zauberkünste lernte?" Na str. 113: „W. S. ist nun freilich anderer Meinung, diess kann Referent nicht hindern. Ihm beweiset schon das dazu gewählte alte Pergament, selbst die Orthographie das vorgebliche Alterthum. Unter anderem, was er darüber sagte, ist Folgendes noch das erträglichste: »Die Sprache müsste zuerst Spuren der Neuheit tragen; ältere Formen müssten vermisst, neuere gefunden werden. Der Beweis darüber kann nur vor Richtern geführt werden, die der Sprache mächtig sind; darum unterlassen wir es hier.« Sehr bescheiden. Referent erwartet noch, dass man ihm zur Seite den Verfasser selbst als tauglichen Richter stellen wird, wenn er nicht etwa schon aus W. S. Munde mitgesprochen

[1]) Plzeň ovšem ve významu Lib. soudu doloženo není: ale dotvrzeno jest slovo plz.

hat. Wer könnte ihn sonst mit dem Worte věce aus einem Psalter des eilften Jahrhunderts bekannt gemacht haben? . . . Nur denjenigen muss sich Referent als Richter über die alte Sprache verbitten, der die zwei Verse im Gedichte Jaroslav:

Obě straně jarobujnú silú
Druhá druzě postúpati brání

übetsetzen konnte:

Beide Heere immer frischen Muthes
Wehrten eins dem anderen zu weichen.

Wer postupati für ustupati nehmen kann, soll in dieser Sache kein Recht zu urtheilen haben.“ [1])

Vedle Svobody bere Dobrovský na skřipec kritiky své také vlastence, což při tehdejší vládě policejní ovšem horší bylo. Tak praví na str. 95: „In der Folge stützt sich Herr Rakowiecki gar oft auf dieses offenbar von einem noch lebenden Hyper-Böhmen zusammengeflickte Machwerk, das er ohne Unterschrift in den Briefkasten warf, um es auf diese verstohlene Weise an das böhmische Nationalmuseum zu bringen.“ Na str. 102: Wer alte Schriften aus mehreren Jahrhunderten genauer kennt, wird das Geschmiere auf den ersten Blick als unecht verwerfen. Dessen ungeachtet fand das Ding bei einigen, doch sehr wenigen, unvorsichtigen, für die Nationalehre, wie sie glaubten, eifernden wärmeren Literaturpatrioten Bewunderung und Beifall.“ Nejpovážlivější, co za tehdejších poměrů politických říci se mohlo, řekl Dobrovský na str. 108: „Sowie Herr Rakowiecký nicht zugeben will, dass die russische Pravda aus gothischen (deutschen, skandinavischen) Gesetzen geborgt habe, so träumt auch unser Fragmentenschreiber von einem heidnischen Codex und macht seinen Eifer gegen die deutsche Gesetzgebung kund. Man vernehme Vers 118 die wahre Gesinnung des böhmischen Patrioten Ratibor vom Riesengebirge:

Nechvalno nám v Němcích iskať pravdu atd.

Oder legt unser wahre Patriot, der bei „einem eingefleischten deutschen Michel“ in Diensten steht, seine Herzensmeinung dem alten Ratibor in den Mund? Die leidigen Deutschen, die ein so originelles Gedicht, ein so schätzbares Überbleibsel der böhmischen Vorzeit nicht für echt erkennen wollen und wahrscheinlich auch in Zukunft trotz der Apologie, die W. S., der dabei, wie er selbst versichert, gar nicht interressirt ist, zu schreiben unternahm, aus blosser Missgunst nicht anerkennen werden. Die Verstockten!“

Když tato recense a toto dorážení na patrioty v Praze se četly, nastalo v kruzích vlasteneckých pobouření a rozčílení veliké. Vždyť bez toho každý vlastenec byl policii podezřelý, tak že vlastencem býti upřímným vy-

[1]) Tak totiž přeložil ty dva verše V. Svoboda v prvním vydání Kral. rukopisu.

máhalo tehda veliké obětivosti, odříkání se všech výhod, které služba veřejná poskytuje. A nyní uváděl muž, jehož slovo mnoho vážilo, snahy vlastenců v posměch a v rozdrážděnosti vášnivé podkládal jim přání srdce (Herzenswunsch) velmi nebezpečné. Tím kyselost proti Dobrovskému ještě více se roztrpčila; pamatovali si z jeho článku jen to, co vlastence zostuditi mohlo nedbajíce na ujištění jeho na str. 102 vyslovené: „Referent wäre der erste, der dies Überbleibsel der alten slavischen Literatur, wenn er es für echt halten könnte, unter allen Slaven verbreiten würde. Allein je schärfer er alles darüber Gesagte prüfte, desto mehr Gründe boten sich dar, es für unecht zu erklären, ohne auf das Äussere der beschriebenen Blätter Rücksicht zu nehmen. Er gehört nicht unter die gegen die Slaven feindselig gesinnten Ausländer, die aus Missgunst dies altertümliche Denkmal für erdichtet halten wollen. Er ist selbst ein Slave, der väterlichen Abstammung nach ein Böhme, für den wahren Ruhm seiner Nation nicht weniger eifernd als etwa der patriotische Schlaukopf . . .“

Jaký asi dojem článek Dobrovského ve Wiener Jahrb. v Praze spůsobil, lze si představiti, když Jungmann již po prvním článku v Hormaierově archivě psal Kolárovi dne 8. května 1824: „(Dobrovský) vydal v Hormaierově archivu anathema na ten rukopis. Svoboda mu odpoví, a nepřestane-li, musím i já vylézti, poněvadž mne jako připiatého vlastence, což u nás jest jako karbonář, vyhlašuje.“ Ale J. Jungmann Dobrovskému, nechtěje jej ještě více drážditi, neodpověděl a také Ant. Jungmann, jehož se Dobrovský ve Wiener Jahrbücher velmi citlivě dotknul, dal si říci, a neuveřejnil odpovědi, kterou již sepsanou měl. Jediný V. Svoboda se pokusil o uveřejnění odpovědi; víme to z listu, který Hormaier dne 17. ledna 1825 Dobrovskému psal: „Svoboda poslal mi repliku na Vaši odpověď, kterou jsem posud nechal ležeti, ale pro případ, že bych jí déle pozdržeti nemohl, rád bych se přece připravil.“ Ale odpověď Svobodova také nepřišla na veřejnost, jak Hormaier dne 26. ledna 1825 Dobrovskému psal: „Svobodova replika tím snáze poodložiti se může, jelikož Vaše recense Rakowieckého jest ve Wien. Jahrbücher. Myslil jsem, že jest v nějakém polském časopisu.“

Tak spor o Libušin soud na nějaký čas utichnul a poněvadž obrancové veřejně na útok Dobrovského neodpověděli, obdrželo jeho mínění vrch, že rukopis ten jest podvržen.

XVII.

Jmenosloví slovanské. Sbírka lünebursko-vendických slov. Koupil original kroniky Vincenciovy. Klerik Ansbert. Horký. Kritika o Dobrovského díle „Cyrill und Method“ ve Wien. Jahrb. Odpověď Dobrovského. Cyrill a Method od Richtra a Dobrovského polemika s ním. Dob. navrhl vydání letopisů českých. Bolzano. Mährische Legende. Churavost.

Ačkoli Dobrovský sporem o Libušin soud velmi rozčilen a zaměstknán byl, nezanedbal přece jiných prací vědeckých a literárních. Chvílemi r. 1824 zanášel se uspořádáním sbírky Bartschovy již v prosinci r. 1823 počatým, sbíral material k jmenosloví slovanskému, v kterémžto příčině dne 4. dubna 1824 Pertzovi psal: „Mohu-li spoléhati, že vůdce Čechů v bitvě r. 805 padlý se nejmenoval L e c h o či L e c z o, jak se posud četlo, nýbrž P e c h o? Ve Vídni jsme jednou o tom mluvili. Máme v pozdějších stoletích několik osob jménem P e c h,[1]) slovansky vysloveno P j e c h, což dvojím spůsobem vysvětliti lze 1. rychlý pokrok, rychlý chod, 2. tolik co p ě š k y. Sbírám právě slovanská osobní jména, která v starších dějinách se přivádějí.“ Pertz pak mu listopadu měsíce skutečně poslal všecka slovanská jména, která v novém vydání letopisů Fuldenských obsažena jsou.

Pilnou péči věnoval také práci své kritické o Jornandovi, k vůli které Pertz ještě jednou Heidelberský rukopis toho díla porovnati od něho požádán byl. Obdržev zprávu Pertzovu vyslovil k němu své mínění o díle Jornandově dne 5. srpna 1824: „Rozeznávám nyní trojí recensi Jornanda: nejstarší německou, starou italskou a třetí, podle které první vydání pořízeno bylo.“ Velikou radost mu spůsobil Pertz ohlásiv mu, že v Gottinkách nalezuul v bibliotece sbírku lüneburských vendických slov, „kterou lékař, jménem Jugler v Lüneburku 1807 z jiných rukopisných sbírek snesl. Jsou to 393 strany foliové majíc každá asi 10 kusů, tak že celkem 3900 slov tam jest, sbírka tedy vždy bohatší než co Dolmeis, Pfinger a Potocki podali.“

Avšak ještě větší radostí pojat byl, když se mu r. 1824 podařilo, original kronyky Vincentia a Gerlacha vypátrati a získati. Kaplan totiž Postoloprtský, Josef Dietrich psal mu, že lékař v okolí má starý kodex pergamenový, v němž kronyky obsaženy jsou. Z obsahu poznal Dobrovský,

---

[1]) Pech jest zčeštěná forma místo P e t r.

že jest to týž kodex, který Berghauer před r. 1736 v kapitolní bibliotece nalezнul, Dobner však, když chronicon Vincentii r. 1764 z chatrného opisu k tisku připravoval, již marně hledal, jelikož tehda již v rukou jakéhosi Kneysla byl. Po smrti Kneyslově koupili jej židé a prodali jej zase jakémusi ranhojiči v okolí Postoloprtském, který pergamenových listů k rozličným potřebám užíval. Dobrovský psal ihned Dietrichovi, aby za každou cenu kodex koupiti hleděl a Dobrovskému jej zaslal. Když kodeks do rukou Dobrovského se dostal, byl on ještě radostněji překvapen, an tam mimo Vincentia a Gerlacha nalezнul také neznámý posud pramen k tažení císaře Bedřicha I. do svaté země r. 1190 sepsaný od rakouského kněze jménem Ansbert, kterýžto spis r. 1827 Dobrovským vydaný nyní pod názvem Historia de expeditione Friderici Imperatoris znám jest. Dobrovský nemeškal Pertzovi o svém nálezu zprávu dáti a navrátiv se z cesty své po rozličných archivech, jak hr. Sternberg dne 4. listopadu 1824 Cerronimu se zmínil, do Prahy a probrav bedlivěji kodeks psal dne 30. listopadu Pertzovi: „Dostal jsem šťastnou náhodou rkp. kroniky od opata Milevského kláštera, z které to, co se nás týká, Dobner (ovšem dosti chatrně) v I. sv. monument vydal. V tom kodeksu však nachází se také kus, jenž pro německou historii cenu má: Historia de expeditione Friderici imperatoris edita a quodam austriaco clerico, qui eidem interfuit.“ K jakému pak účelu ranhojič pergamenových listů užíval poznáváme z listu Dobrovského k Cerronimu dne 28. prosince 1824: „Byl jsem tak šťasten pro sebe a pro Strahov zakoupiti Vincentia a Gerlacha, starý original totiž, kterého přepis Dobner od hr. Waldsteina obdržel, podle něhož jej pak v 1. svazku Monum. historica vydal. Ranhojič v okolí Postoloprtském pilně vystřihoval pergamenové listy a zaobaloval do nich medicinské lahvičky. Zbytek, ku štěstí největší část, jsem zachoval.“ Kritické ustanovení rukopisu zaměstknávalo pak Dobrovského, an mnoho za tou příčinou dopisovati a jmenovitě Cerroniho poptávati se musel, r. 1825 a 1826, tak že tím Jornandovo dílo stranou zůstávalo.

Mimo to však nastávala Dobrovskému nová polemika, sice ne tak prudká jako o Libušin soud, ale poněkud čas mu odnímající, jelikož k vůli ní moravskou legendu tiskem vydal. Polemika ta týkala se jeho díla r. 1823 vydaného: Cyrill und Method. Nežli však o tomto sporu se zmíníme, dotýkáme, že r. 1824 také Horký několika poznámkami proti Dobrovskému se ozval a sice v předmluvě k překladu německému knihy Lva z Rožmitálu putování skrze Němce, Angličany atd., kterýžto překlad r. 1824 v Brně vydal.[1]) Vytknuv totiž že Paprocký, Kruger, Balbin, Schaller atd., ač o tom

[1]) Na latinsko byl ten spis převeden a v Olomouci r. 1576 vydán pod tytulem: Commentarius brevis et jucundus itineris atque peregrinationis pietatis et religionis causa susceptae ab illustri et magnifico domino, dom. Leone libero barone de Rozmital et Blatna, Johannae reginae Bohemiae fratre germano, proavo illustris et magnifici domini Zdenco Leonis liberi baronis de Rozmital et Blatna nunc supremi march. Moraviae capitanei, ante centum annos bohemice conscriptus atd.

spise psali, přece ho nečetli, praví Horký na str. XVI. předmluvy: „Také učený veteran, pan abbé Dobrovský, který, jak se zdá, Putování četl, pronáší nesprávné názory o něm. Píše totiž ve své Gesch. der böhm. Spr. und Lit. (1818) str. 275, že tu cestu Zdeněk Lev z Rožmitalu okolo r. 1465 Evropou a částí Asie podniknul. V těchto slovích jest nápadná trojí věc: jméno cestujícího, čas a kraj, kdy a kde ta cesta se konala. Co se týče jména, zdá se, že p. Dobrovský dosti pozorně na tytulní list onoho cestopisu se nepodíval, jinak by byl poznal, že cestující se jmenoval pouze Lev (Leo) z Rožmitalu, a že tamtéž jmenovaný Zdenko Lev jeho vnuk byl. Námitky, že Lev jest pouze rodinné jméno, tím méně očekávám, an jistotně předpokládám, že odpůrce, jenž by mi to namítnouti mohl, asi ví, že Lev (Leo) odjakživa jest v Čechách velmi obyčejné křestné jméno . . . . Co se týče času, udal ten, jenž knihu před rukama měl, dobu cesty okolo r. 1465 velmi neurčitě, jelikož zběžný pohled byl by jej poučil, že cesta od r. 1465 až do r. 1467 trvala. Že však Lev do Asie nikdy nepřišel, již svrchu ukázáno bylo. P. Dobrovský praví dále: „jeden z jeho družiny, který místo šaška zastával, spisoval denník jazykem českým." Původní spisovatel onoho komentáře jmenoval se skutečně Šašek; p. Dobrovský však měl toto vlastní jméno za appellativní, kteréžto skutečně bláznivého označuje a předpokládal bez dalšího důvodu, že Šašek na té cestě místo dvorského blázna zastával . . . . Tento omyl jest tím nápadnější, an p. Dobrovskému starý, rytířský rod Šašků z Mezihoří z Plzenska pocházející znám býti a on v cestopisu také se dočísti mohl, že Šašek v rytířských hrách podíl měl, že p. Lev jej při rozličných příležitostech vyznamenal a že císař Bedřich IV. jej ve Štýrském Hradci na rytířství pasoval, což vše na domněnku přivádí, že Šašek k panoším pana Lva náležel."

Ač výtky, které Horký Dobrovskému činil, jen nedůležitých nedopatření se týkaly, přece byly Dobrovskému nepříjemné, jak viděti z listu jeho dne 28. prosince Cerronimu daného: „Horký mě mohl ušetřiti. Takových maličkostí mohl bych mu množství vrátiti. Jest bezpochyby ještě velmi mlád, jelikož takový všetečka jest. Nechme ho." Načež mu Cerroni dne 15. ledna 1825 odpověděl: „Útoky Horkého nesmíte se urážeti; jest on všetečný v hlavě poněkud připráhlý rozumbrada, jenž se domýšlí, že znamenité v naší historii vědomosti má, [po všech koutech všecko sine cruce et luce shrabuje, staré hrady, na které však dokladů nemá, nalezá, anoť i falešné doklady podstrkuje. Dovolil si ještě více a horších výrazů o Vás, Balbinovi a Krugerovi v předmluvě k překladu spisu Commentarius brevis et jucundus atd. užiti, které však censura vymazala. Nyní však tropí své rejdy v mizerném Brünner Wochenblatt. Jest tak potrhlý, že jednou za bílého dne z Brna zmizí a nikdo nebude věděti kam, jak již se několikráte stalo." [1]) Přes toto

[1]) Nechvalný tento obraz o Horkém potvrzuje Dobrovský v listu daném Cerronimu dne 26. února 1825: „Co mi o Horkém píšete, potvrzují mi také jiní. V Oseku

chlácholení Cerroniho byl Dobrovský poznámkami Horkého nemile dotknut: jestli však kritika o překladě Horkého obsažená v posledním čtvrtletí Wiener Jahrbücher na r. 1825 str. 155—167 od Dobrovského pochází, o tom pochybujeme: obsah článku a zvláště jizlivé narážky na Čechy a Slovany vůbec ukazuje, že Dobrovský pisatelem jeho býti nemohl; dříve by se hádati mohlo na Olomouckého bibliotekáře Fr. Xav. Richtra, jenž nepřítelem Čechův a Slovanů byl. —

O spise Dobrovského již r. 1823 vydaném: Cyrill und Method, der Slaven Apostel. Ein historisch-kritischer Versuch,[1]) rozpřadla se delší rozmluva. Podle nápisu titulního lze tuto práci považovati za pokračování jeho Kritische Versuche, čemuž také obsah odpovídá. Jako v Institutiones linguae slavicae veteris dialecti spojil výsledky dlouholetého bádání o staroslovanštině v jedno, tak jest tato práce jeho soubor všeho, čeho se po čtyřicet let o životě našich věrověsteů kritickým zkoumáním byl dobral. Rozbíraje nejen zprávy vlastních legend cyrillo-methodějských do doby té známých, nýbrž přibíraje také podání jiných legend k životu sv. Cyrilla a Metoděje se vztahující zakládá spis svůj hlavně na biografii bulharského arcibiskupa Klementa, žáka sv. Metoděje, v kteréžto biografii také mnoho zpráv o životě našich světců obsaženo jest. Co Hirsmentzel a Středovský o slovanských apoštolích nabájili, boří se, jak samo sebou se rozumí, v niveč; ale při všem kritickém důvtipu také Dobrovský na plné pravdě se neustanovil aniž se ustanoviti mohl, jelikož tehda ještě známa jemu nebyla panonská legenda, kterou, ana zprávu dává o trýzni a zajetí sv. Methoda skrze biskupy německé, teprve srozumitelnými se stávají listy papeže Jana VIII., jmenovitě list daný dne 23. března 881, v němž papež sv. Methodia pro vytrpené nesnáze bolestné těší: listy ty pak, jakož i dáta panonské legendy, nejskvělejšího potvrzení nabyly papežskými listy nově v Britickém museum nalezenými, jež v Neues Archiv der Gesellsch. für ä. d. Geschichtskunde

zůstal peníze dlužen a v Teplici marně jsem hledal list krále Jana, který, než Horký tam přišel, tam byl; nad to více jej cituje ze svého diplomatáře. Já toho střeštěnce ani neznám, a nevím, že bych jej byl kdy podráždil." — Horký se narodil v Mor. Třebové kde otec jeho, pilný sbíratel starožitných věcí, městským výběrčím byl a synovi velmi bohatou sbírku listin, pečetí atd. zůstavil. Horký stal se jsa ještě mladík kancelistou starohraběte Salma, přítele vlastivědy, a začal záhy články historické v Hormaierově Archivě uveřejňovati. Horký byl velmi nadaný muž, vládnul obratným pérem, ale jsa zároveň romantik nebyl mnohokráte úzkostliv v podávání přesné pravdy historické, tak že jeho pojednáním, v nichž pravdivé a vymyšlené věci obsaženy jsou, velice nedůvěřovati sluší. — Redigoval Brünner Wochenblatt vydávaný od r. 1824 až do r. 1827; byl to však list velmi chatrný, tak že guvernér hrabě Mitrovský jej podporovati přestal.

[1]) Spis ten převeden také na jazyk ruský M. Pogodinem a vydán v Moskvě r. 1825. Exemplář skvostně vázaný pro hr. Rumjancova určený kázal hrabě na smrtelném loži poslati Dobrovskému, který ho také v březnu r. 1826 došel. — Viz Mähr. Leg. str. 123.

r. 1880 vytištěny jsou. Neznaje panonské legendy — tím méně ovšem listů nedávno teprve nalezených — nedověděl se také o důležitém příběhu ze života sv. Metoděje t. j. o jeho zajetí v Němcích a nemohl tudíž poznati následků z toho příběhu pošlých. Protož praví na str. 111: „Was eigentlich dem Method Widriges widerfahren, ist wohl kaum möglich genau zu bestimmen."

Avšak v hlavní věci ustanovil Dobrovský přesněji historickou jistotu než všichni jeho předchůdcové a vrstevníci; hlavní tato věta, kterou dřívější mínění své opravuje,[1]) vyslovena jest na str. 85: „Wir müssen Method Erzbischof von Mähren und Panonien nennen, wie ihn Pabst Johann in seinen Briefen nannte." Tento hlavní výzkum však nezabránil, že Dobrovský v některých jiných věcech na omylech se octnul. Sem náleží předkem, že sv. Methodia považoval, jak to dříve mínil, posud za krajinského biskupa (regionarius), který stálého sídla neměl: odtud přišlo, že jméno knížete Tuventarus, kterému papež psal, nevyložil, jak to již Dobner a podle něho Schlözer činili, na Svatopluka a tím ovšem sám si překážku udělal, která mu v jistějším pokračování při zkoumání svém bránila. Neměl tedy podle Dobrovského sv. Method stálého sídla ani v městě Moravě v Panonii ani na Velehradě; s strany Velehradu přidává se na str. 83 k mínění Dobnerovu, že moravský Velehrad považován byl sídlem Methodiovým omylně, an srbský Bělohrad, kde za doby té biskupské sídlo bylo, pro podobnost jména vztahován byl k moravskému Velehradu. Mínění jeho pak, že Tuventarus není zkomoleno ze slova Svatopluk, zavedlo Dobrovského, že působení Methodovo u blatenského knížete Kocela se mu zdálo delší dobu trvajícím a rozsáhlejším než skutečně bylo a tím přišel na domysl, který na str. 89 v poznámce vyslovil: „Ohne Zweifel hielt sich auch nachher Method oft genug zu Mosburg bei Chocil auf. Wenn man nun annähme, dass die Slaven dieses Mosburg Velegrad nannten, so wäre doch einigermassen erklärbar, wie man Methods Sitz zu Velehrad in Mähren suchen konnte." Avšak Mosburg (v latinských pramenech urbs paludarum) jest překlad slovanského blaten (hrad) a neslul tedy nikdy u Slovanů Velehradem. Jestli pravdě podobno, že sv. Method často se zdržoval v hradě Kocelově jest tím více pravdě podobno, že stálé sídlo měl v hlavním hradě Svatoplukově; vždyť nejen z menších legend nýbrž také ze života sv. Klimenta a z panonské legendy jde, že úklady Vichingovy a následky z nich pocházející zkusil po dlouhou dobu sv. Method na dvoře Svatoplukově.

Podobně byl Dobrovský na omylu, nevěřiv životopisci sv. Klementa pravícímu, že sv. Method na dvoře Svatoplukově umřel; tím zůstal na domyslu svém, že sv. Method „Moravu věrojatně již r. 881 opustil a do Říma šel; jak dlouho tu ještě snad žil, zcela neznámo jest" (str. 115). Domyslem tím byl ovšem kritičtější než ti, kteří za rok úmrtný sv. Methodia 899 nebo

[1]) Viz str. 66., 127.

910 ustanovili; v příčině té spokojil se s vyznáním na str. 5 položeným: „Von Methods Aufenthalt nach 882 ist kein sicheres Datum zu finden.“

Dobrovský s prací svou byl spokojen: jest to viděti z listu daného k Cerronimu dne 28. března 1824: „Na Moravě snad snesete kritiku. Aspoň jest to, co já podávám, správnější a jistější než co psali Středovský a Hirsmenzel. Avšak úsudky jsou volné. Práce jsem se neštítil a snažil jsem se latinské, ruské, bulharské zprávy ve shodu spojiti.“ Tím více byl překvapen, když o tomto spisu se objevila v druhém čtvrtletí (April — Juni) r. 1824 Wiener Jahrbücher obšírná kritika (str. 211—235), na které sice byl podepsán Fridrich Blumberger, v níž však, jak obecně se myslilo, Kopitar podíl měl. Kritikus snažil se dokázati, že Methodovo hlavní téměř jediné působiště bylo v Panonii, kde v městě Morabos (Morava) sídlo měl, kteréž pak od moravského Svatopluka dobyto bylo, a odtud prý omylové, vedle kterých Methodova činnost na Moravu se kladla. Takovémuto však pojímání běhů tehdejších příčí se listy papeže Jana VIII. a protož si Blumberger snadně pomohl vyhlásiv listy ty za podvržené. Recense zavírá se těmito slovy: „Dobrovský nalezá všudy pravdu anebo volí to, co pravdě podobnější jest potud, pokud listy papeže Jana VIII. a příbuzné s nimi spisy hlediště nezmátly. S určitostí jako žádný z jeho předchůdců poznal lichosť slávy, kterou Methodovi ve velké Moravě připisovali; on uznává velkou Moravu za nepřetrženou čásť diecese Pasovské a obmezuje veleoslavované arcibiskupství Methodovo v této zemi na zjev rychle pomíjející; — jen jestě krok dále, a bylo by se moravské arcibiskupství Methodovo úplně shroutilo.“

Takového výkladu svého spisu Dobrovský ani neočekával ani si nepřál a protož byl velice rád, když v 5. svazku Archiv für ä. d. Geschichtskunde Pertz regesta Jana VIII. uveřejnil, mezi nimiž také ty čtyři listy k Svatoplukovi a Methodovi dané byly. Zjeviv svou radost Pertzovi psal mu dne 30. listopadu 1824: „Blumberger byl tak drzý, že listy Jana VIII. za nepravé vyhlásil, jelikož je s listem bavorských biskupů z r. 900 srovnati nelze, jakoby ve sporu o diecese papež takového mínění býti musel, které biskupi (zde Pasovský) míti chtěli. Pokusil jsem se nesnáz, která již dříve se cítila, urovnati; jiní, jako Středovský, mysleli, že biskupové lhali. Ale Blumberger činí to kratší a praví, že listy Jana VIII. jsou vymyšleny.“ Zvláště Dobrovského mrzelo, že Blumberger mu podkládal mínění, jakoby arcibiskupství moravské popíral; psal v té příčině Cerronimu dne 28. prosince 1824: „Můj spis nalezmul velmi smělého kritika ve Wiener Jahrbücher. Ale není se čeho s strany moravského arcibiskupství Methodova obávati, jelikož podezírané listy Jana VIII. v papežských regestech se nalezly. Pertz o tom, jak náleží, v 5. sv. Archivu zprávu dal, kterou nyní recensentovi pod nos strčím.“

A skutečně uveřejnil v Hormaierově archivě v čísle 12., dne 28. ledna 1825 odpověď ve spůsobě listu k Hormaierovi, kde krátce sice ale úsečně a důvodně námitky Blumbergrovy vyvrací a, jak na závěrku praví, dokazuje

jak „bezdůvodné jest tvrzení, že vlastní nebo velká Morava jest jen vymyšlené působiště svatých bratří.“

Avšak kromě Blumbergra také s olomouckým bibliotekářem Richtrem ve spor o sv. Cyrillu a Metoději uveden. Ačkoli spor ten mu přišel v nehod, jelikož právě tehda měl před rukama posudek díla: Slovar akademii rosijskoj vytištěný r. 1825 v 29. sv. Wiener Jahrb. a mimo to recensi dvou spisů: Joann eksarch bolgarskij a Kronika polska przez Prokosza atd. která také v 32. sv. Wiener Jahrb. 1825 str. 65—80 vytištěna byla, nicméně se mu Dobrovský nemohl vyhnouti, jelikož Richter tenkráte za velikou autoritu jmenovitě u nejvyšších osob považován byl. Fr. Xav. Richter narodil se dne 18. srpna 1783 v Osoblaze, studoval v pruském Slezsku v Opolí, pak v Olomouci, kde r. 1806 na kněžství vysvěcen byl. R. 1808 stal se profesorem zeměpisu a dějepisu v Brně, odkud poslán byl r. 1816 na lyceum Lublaňské. Uveřejňoval historické pojednání jsa v Brně a v Lublani v Hormaierově archivě. Když se uprázdnilo místo bibliotekářské v Olomouci, na které Dobrovský Hankovi dopomoci, chtěl, aby pro Palackého místo při českém museum se otevřelo, jmenován mimo všecko nadání Richter bibliotekářem, o čemž Cerroni Dobrovskému dne 15. ledna 1825 zprávu dal: „Richter wurde geradezu von oben herab, da eben damals der Salzburger Erzbischof in Wien war, — promoveatur ut amoveatur — zum Bibliotekar ernannt, weil man ihn von der Kanzel der Geschichte wegen seiner, wie man sagt, unlauteren Grundsätze weg haben wollte.“ Přišed na Moravu řídil se zásadou, že jeden kající hříšník nebi jest milejší než devětadevadesát spravedlivých, ale hledal kajicnosti v tom, že se stal pokrytcem a svatouškem, který chtěl býti papežštějším papeže a církevnějším církve. Podlízal až ohyzdně vyšším a šlapal podřízené sobě, jak to jmenovitě ubohý Trnka zkusil, jehožto časnou smrtí ošemetné utiskování Richtrovo spoluvinno bylo.[1]) Richter byl jizlivý nepřítel Čechů a rozsíval símě nenávisti proti Čechům pilně, ale tupil také všecko slovanské, tak že Dobrovský jak níže uvidíme, jej r. 1827 přísně pokáral. Hormaier líčil jej v listě k Dobrovskému r. 1828, že tendence jeho jest „wüthend antiböhmisch, ultrapfäffisch, ultraservil und die Machthaber gewiss anekelnd“ a dokládá, že „dessen früherer Lebenswandel ebenso bekannt ist wie sein jetziges Angeber- und Schergenwesen, das ihn beinahe aufreibt und fast verrückt macht.“ V Olomouci snažil se Richter získati blahosklonnost tehdejšího arcibiskupa, kardinala a arciknížete Rudolfa a vedle jiných prostředků užil k tomu také spis r. 1825 vydaný a arcikněžeti věnovaný Cyrill und Method der Slaven Apostel und Mährens Schutzheilige. Richter byl sice náramně domýšlivý a nadutý, avšak ve skrytě srdce přece se obával, žeby Dobrovský, nad nímž spisem svým palmu obdržeti chtěl,

---

[1]) Viz Čas. Mat. Mor. 1870 str. 99.

proti němu se ozvati mohl: kritiku vůbec a jmenovitě kritiku Dobrovského mělo odstrašiti, že arcikníže dedikaci milostivým vlastnoručním listem přijal, který otisknouti v předu knihy Richter neopomenul.

Úmysl, který mimo jiné Richter se svým spisem měl, zjevil Cerroni Dobrovskému listem daným dne 15. ledna r. 1825: „Ačkoli Váš Cyrill a Method teprvé vyšel, opovážil se Richter přece, podobný život těchto dvou apoštolů psáti. Rukopis již prošel censurou, byl schválen a jemu k tisku doručen. Olomoucká konsistoř poslala jej sem s mnohým chvalořečením: bezpochyby bude arciknížeti Rudolfovi věnován a na jeho útraty tištěn. Přál bych si, abyste mu notně posvítil, jelikož se domýšlí, že spisem tím nad Vaším Cyrillem a Metodějem vrch obdrží.“ Tak Dobrovský spis Richterův nepojímal, jak jde z listu jeho daného dne 26. února k Cerronimu: „Velká Morava by zasloužila, aby dějiny její ještě jednou se psaly. Jak můj Cyrill a Metoděj byl přijat lze Vám poznati z Wiener Jahrbücher, anebo z odpovědi mé v Hormaierově archivě měsíce ledna. Ve Fr. Richtru nevidím odpůrce. Vždyť má jiný účel a jsa Moravan o předmětě tom se zálibou pojedná.“

Ale Dobrovský se klamal. Když Richtrův spis na světlo vyšel, poslal jej Hormaier Dobrovskému dne 19. března žádaje, aby do Archivu recensi napsal, přičiniv, že „Blumberger, za nímž Kopitar vězí, recensí Dobrovského Cyrilla a Metoděje, hrozně se mýlil.“ Když Dobrovský Richtrův spis četl, shledal v poznámkách ke spisu přičiněných, že Richter sice s nevinnou tváří ale dosti jízlivě na několika místech se ho dotýká. Tak píše Richter na str. 43.: „vůbec zdá se, že řečený abbé moravské legendy mnoho si neváží, ač si přeje, aby se ještě jednou a správněji vydala.“ A narážeje na to, že Dobrovský Kristana osvědčil jako nespolehlivého úmyslně klamné zprávy spisujícího kompilatora míní: „Spisovatel dává kritice, která zachovati a zachrániti se snaží, před tou napřed, která vždy jen podezírá a pochyby na pochyby shromažďuje a proto si dovoluje atd. Ještě na jiných místech činí Dobrovskému výtky, z nichž některé sice bez podstaty nejsou, avšak skrytou zlovůli prozrazují. Nejvíce však Dobrovského mrzelo, že kritice jeho vytýkáno, že stůj co stůj pochybovati a více ničiti než zachovati se snaží. Píše o tom Cerronimu dne 4. dubna 1825: „Letos se to na mě hrne! Každý se o mne pokouší. Pan bibliotekár Richter pykati bude, že mě škádlil.“ A Cerroni, jemuž Richter pro nadutosť svou velmi protivný byl, podněcoval Dobrovského k ostré odpovědi psav mu dne 1. máje 1825: „Buďte tak dobrý a udělte domýšlivému Richtrovi peprnou lekci, aby se budoucně varoval.“

Brzo na to poslal Dobrovský recensi Richtrova spisu Hormaierovi, který mu dne 16. dubna 1825 psal: „Recense Richtrova spisu jest výtečná, ačkoli schytralému Krajinci[1]) leccos při ní chutnati nechce.“ Kritika se otiskla

[1]) T. j. Kopitarovi.

v Hormaierově Archivě teprvé v čísle vydaném dne 6. července 1825 na str. 521. Hned na začátku dotýká se ho Dobrovský obvyklou ironií svou: „Des verdienten Bibliothekars Richter Cyrill und Method hält dem Inhalte nach die Mitte zwischen Středovskýs Leben dieser zwei Brüder und zwischen Dobrovskýs historisch-kritischem Versuche. Er nahm also gar vieles von den Erdichtungen Středovskýs nicht auf, verlässt aber nicht gern die zwei ältesten lateinischen Legenden bei den Bollandisten: selbst dem böhmisehen Pseudo-Kristan erzählt er manches nach, das die strengere Kritik nicht mehr ganz gelten lassen will. »Schreiber dessen« sagt er S. 43, »zieht die Kritik, welche zu erhalten und zu retten sucht, jener vor, welche immer nur verdächtigt und Zweifel auf Zweifel häuft.« Ganz recht, aber was der Velehrader Hirschmenzel und Středovský von der Hauptstadt Gross-Mährens faseln, wozu blos der Name Velehrad Anlass geben konnte, hätte doch nicht in den Anmerkungen 11 und 12 wiederholt werden sollen. Wenn die äusserst verdächtigen Münzen von Svatopluk und Velehrad, auf die sich H. Richter beruft, keine anderen sind, als welche Středovský in seiner sacra Moraviae historia S. 357 abbilden liess, so werden ihn geübtere Numismatiker gar leicht überzeugen, dass diese Münzen ins 13. Jahrhundert gehören atd. Richter totiž směšnému tvrzení Středovského uvěřiv psal na str. 64 svého spisu: „Was die Velehrader Münzen betrifft, so sollen drei derselben im Brünner Stadtarchiv aufbewahrt werden, davon Schreiber dessen in einer Handschrift die Abbildungen gesehen. Die eine, grössere dieser Münzen zeigt eine Burg, die Hochburg Svatopluks vermuthlich mit einer gekrönten Figur und der Umschrift: Insigniae civit. Wellogrod. Metrop. Reg. Moraviae; dieselbe Münze kleiner hat die Umschrift: Swatoplucus Moraviae Rex: und auf dem dritten Stücke sieht man einen gekrönten Drachen und liest die Worte: Monet. Regni Morae.“ Ač Richter uznati musel, že směšným se učinil, přece se hájiti chtěl: ale další spor veden byl teprvé r. 1826.

Richter tedy se zklamal očekávav, že žádný se neodváží proti knize arciknížeti věnované hlasitěji se ozvati. Ale Dobrovskému šla historická pravda nade všecko a byl-li přesvědčen, že něco této pravdě se příčí, neostýchal se přesvědčení své vysloviti, i když se mu obávati bylo, že tím se někoho nemile dotkne. Tak psal právě té doby, když s Richtrem spor měl, hr. Eugenu Černínovi dne 26. března 1825: „Co jsem tak mimochodem o Vašem rodě sebral, myslil jsem, že Vám zaslati a několik poznámek přičiniti mám. Chci tím jen zameziti, aby v almanachu se nepověděly věci, pro které kritika by se začervenati musela. Původ Vašeho rodu z mužské linie Přemyslovců, ač bych tuto čest Vaší slavné rodině přál, důvodně stanoven býti nemůže. Hormaier[1]) dá snad věci obrat, s kterým kritický badatel dějin se bude moci spokojiti.“

Práce tyto kritické, polemické a literární korrespondence prozrazují, že Dobrovského svěžesť stářím seslabena nebyla. Bylo mu r. 1825 dvaasedm-

[1]) Rodokmen Černínů měl totiž vyjíti v Hormaierově almanachu.

desát roků, ale duch jeho tvořil vždy nové plány, jakoby ještě dlouhý věk před sebou měl, ač o té době přece již někdy zmínku činil, že na smrt pamatuje. Tak psal již r. 1824 dne 21. února, jsa tehda ovšem trápen bolestným rheumatismem, hr. Eugenu Černínovi, jemuž tehda přítel umřel: „byl jsem tím mocně napomenut, abych se také já na cestu hotovil.“ A Cerroniumu psal dne 4. dubna 1825: „Mohlo by se státi, že letos na Moravu přijdu. Jak by mě těšilo, abych Vás ještě jednou objati a poslední „s Bohem“ Vám dáti mohl. Neboť příliš často již se neuvidíme.“ Cerroniho sběratelská, suchoparná [1]) povaha hodila se dobře k Dobrovskému, jenž poetickou náladou též málo kdy navštěvován byl; ale vřelý přátelský cit spojoval oba ctihodné starce a Cerroni rovněž vyjádřil touhu po Dobrovském v listě daném dne 1. máje 1825: „Jak bych se občerstvil, kdybychom my dva ze všech starých zůstalí gladiatoři literární zde se ještě jednou viděti a vřele objati mohli!“ [2])

Zanášeje se od několika let po výtce s historickými prácemi cítil, jak potřebí by bylo sbírky kronikářů českých, aby po rukopisech jejich badatel pracně hledati nemusel; protož navrhnul, jak Cerronimu 26. února 1825 psal, učené společnosti, aby se svazek jen česky psaných historických pramenů jako pokračování díla Scriptores rerum bohemicarum vydal a práce ta aby svěřena byla Palackému. Již 4. dubna téhož roku psal Cerronimu, že učená společnost návrh jeho přijala a tak mohl Palacký r. 1829 vydati nákladem učené společnosti dílo nadepsané Letopisové čeští. Sám pak již měl na mysli vydání moravské legendy o sv. Cyrillovi, jak se dovídáme z listu Cerronimu dne 4. dubna 1825 zaslaného: „Životy svatých, které jste mi v opisech věnoval, konaly mně dobrou službu, když jsem psal o Václavu a Boleslavovi a prospějí mně i dále, jelikož legendu moravskou o sv. Cyrillu z nich otisknouti dám. Bohužel naleznul jsem tuto legendu jen ještě v jednom zdejším přepisu. Také z Ruska jsem dostal nové příspěvky.“

Takovými vždy novými plány odkládala se cesta na Moravu a sešlo z ní úplně, když Dobrovský najednou si umínil, starý úmysl svůj, lužicko-srbskou mluvnici sepsati, ve skutek uvésti a za tou příčinou se odhodlal do Lužice zajeti, aby tam material k tomu účelu sebraný rozhojnil. Nežli však na cestu se vydal, připomenul jemu Pertz vydání Jornanda, které Doqrovský vždy poodkládal. Dobrovský mu odpověděl dne 29. máje 1825: „. . . . Anglického krále Richarda zajetí skrze Leopolda Rakouského poslal

[1]) Psal n. p. r. 1825 Dobrovskému, když mu ohlásil, že vyjdou letopisové čeští: „Byl by čas, aby zase něco historického na světlo vyšlo . . . . Bože můj, samé české verše bez konce jako za Rudolfa II., kde se jen verše kuly a všecky solidnější práce zapuzeny nebo zanedbány byly.“

[2]) Přání obou kmetů již se nevyplnilo, neboť Cerroni (naroz. 15. máje téhož r. 1753 jako Dobrovský) zemřel dne 3. září 1826.

jsem Hormaierovi, bych se dověděl, zdali exemplář *expeditionis Friderici* se snad v některé klášterní bibliotece nenalezne. Vaše společnost obdrží opis mou rukou; musím však, jelikož z originalu několik listů vystříženo bylo, nedostatky nahraditi z opisu Rajhradského, který učiněn byl, než kodex škodu vzal. Poněvadž Prahu právě opouštím a do Lužice se chystám činit si tam výpisků z vendických slovníků, které nikdy se netiskly ani tištěny nebudou, musí Jornandes až do návratu mého čekati. Doufám však, že do podzimku hotov budu.“

Kterého dne z Prahy se vypravil, není nám známo: věrojatně vyjel začátkem června. V červenci zajisté již v Praze nebyl. Dne 24. srpna 1825 psal Pertzovi z Budišína, že naleznul starou kroniku pergamenovou o markrabích Míšenských od Karla Velikého až do 15. století a praví: „Kdybych zde zůstal, opsal bych několik míst a zaslal bych je Vám k posouzení. Avšak musím odsud dále a vrátím se teprv asi za 3 neděle do Budišína. Drážďany bych také rád ještě navštívil .... Máte-li mně co důležitého psáti, adressujte list jen na kapitolu Budišínskou. V zimě budu v Praze a chci se všecek Jornandovi věnovati. Možná, když se tisknouti bude, že přijdu do Hanoveru.“ Když se do Budišína navrátil začátkem října naleznul tam list Pertzův daný v Drážďanech dne 18. září, v němž jemu zprávu dává, že v radnické bibliotece naleznul novou výtečnou legendu o sv. Václavu, která bývalému klášteru v Altaichu dříve náležela, že ji s sebou vezme do Hanoveru: „abyste jí užiti mohl při vydání rozličných životopisů sv. Václava, které zamýšlíte.“ Toť jest jediná zpráva, že Dobrovský také úmysl měl, všecky legendy o sv. Václavu vydati. Na psaní Pertzovo odpověděl Dobrovský z Budišína dne 8. října.

Zevrubnějších zpráv o jeho práci a činnosti v Lužici nemáme. Jen toho budiž ještě dotknuto, že v Budišíně dostal do rukou opis pojednání Bolzanova: *Mein Glaube, ein Wort zur Beruhigung für diejenigen, die etwa an demselben irre geworden sind.* Pojednání to činí přílohu ke spisu, který Bolzano r. 1825 arcibiskupovi pražskému na ospravedlnění své odevzdal, a psáno bylo tak, že se o sobě tisknouti mohlo. Opisy toho pojednání obíhaly zde onde a jeden exemplář také se dostal do Budišína, kdež jej kdosi do tisku dáti chtěl. To když se Dobrovský dověděl a pojednání četl, dal arcibiskupovi o tom zprávu. Listu Dobrovského neznáme; avšak jisto jest, že od té doby nastal obrat k lepšímu v osudu nešťastného horlitele, jemuž mnozí i výše postavení hodnostáři tím více tajně přáli čím méně osočovatele Bolzanova, Frinta, tenkráte již v lásce měli.

Z Lužice vrátil se Dobrovský do Čech v polovici října a meškal do konce měsíce v Měšicích, odkud posledního října do Prahy přijel. Také v měsíci prosinci zdržoval se v Praze pracuje pilně o moravské legendě, tak že již 11. ledna 1826 Cerronimu psáti mohl: „Moravská legenda latinsky

psaná jest již u censury a vytiskne se ještě letos. Naději se, že mě příště nechají s pokojem.“ Ale ještě legenda nebyla tiskem vydána a již Dobrovskému nastala polemika s Richtrem, který směšnou lehkověrnost svou s strany mincí velkomoravských omluviti chtěje do Hormaierova archivu zaslal článek vytištěný tam v čísle dne 6. března 1826: Über das urkundlich älteste mährische Kirchengut, v němž z okolnosti, že na biskupském statku v Podivíně mincovna byla, ovšem nesprávně dovodí, že také za doby velkomoravské tam mince raženy byly; při tom opět se odvolává na Hirsmentzla, který, jak sám praví, okolo Velehradu množství mincí, mezi nimi také s opisem Moneta civitatis Welogrodensis našel. Dobrovský odpověděl mu v čísle 44 téhož archivu dne 12. dubna vydaném krátce sice ale velmi srozumitelně, kde nekritického Hirschmentzla a Středovského a tím každého směšným činí, kdo podobné nepomysly tvrdí jako oni. Po té odpovědi Richter mlčel.

Tisk moravské legendy rychle se odbýval, tak že dílo již koncem dubna 1826 vytištěno bylo pod nápisem: Mährische Legende von Cyrill und Method. Nach Handschriften herausgegeben, mit andern Legenden verglichen und erläutert. Prag 1826. Od str. 2—51 podává se text legendy, pak chronologický přehled nejdůležitějších událostí říše velkomoravské a života sv. bratří od r. 824—894, tedy do úmrtí Svatoplukova (str. 51—63), pak dodatky ke spisu Cyrill und Method (str. 64—77), pak poznámky k moravské legendě (str. 77—115) a konečně „Ein nöthiges Nachwort“, ve kterém Dobrovský listů papeže Jana opět hájí, poněvadž úsudek Blumbergrův z Wiener Annalen také přijat byl do ruských bibliografických listů. Tresť této obrany vyslovena jest na str. 119: „I kdyby listy Janovy nebyly nikdy na světlo vyšly, tvrdil bych opíraje se o jiná spolehlivá svědectví posud, že Methodovo panonské arcibiskupství také obsahovalo starou Moravu, která se k východu přes Nitru rozkládala. O nynější Moravě, která jest západním menším dílem starší, bez toho zde řeč býti nemůže.“ Trval tedy posud na odporu proti Velehradu a nemohl si tudíž vyložiti slova legendy Kalajdovičem vydané: (Metodius arcibiskup) leží ve velikém chrámě moravském na levé straně ve stěně za oltářem svaté Bohorodičky“ a ptá se na str. 67: „Kde se má hledati veliký chrám moravský?“ A maje posud za to, že Method se odebral okolo 881 do Říma, odkud se již prý do Moravy nevrátil, nevěří ani staroslovanské legendě ani mnichu Bernartovi z Kremžského Monastýru pravícímu, že Method vypuzen jsa z Karantanie na Moravu se vrátil, kdež také odpočívá (ibique quiescit). Mimo to tvrdí Dobrovský leccos, co důvody přesnými opatřiti nelze; n. p. str. 5. Crha soběvolně prý vyloženo na Cyrilla, kdežto Crha jistě znamená Cyrilla, jako Strachota[1]) (jsouc ovšem špatný překlad od metus = strach) jistě

[1]) Někdy v starším datování: „v den svatých Crhy a Strachoty“ čte se místo Strachoty slovo: Hroznaty.

znamená Metodia; — str. 55, že Moosburg kdysi slul Salaburg; — str. 113 že Morava byla město na nejzazší mezi Panonie atd.

Obšírnou kritiku o moravské legendě uveřejnil Blumberger, vyzván jsa téměř k tomu v doslově Dobrovského k moravské legendě, ve Wiener Jahrbücher v prvním čtvrtletí str. 41—75 na rok 1827, o které opět v Praze a ne bez práva se domýšleli, že za ním se skrývá Kopitar.[1]) V odpovědi té snaží se Blumberger dokázati, že listy papeže Jana, ač je Pertz v opise papežských regest viděl, podvrženy jsou.

Dobrovský vida, že nejen legendy svatých rozličnou historicko-vědeckou cenu mají, nýbrž také ostatní spisovatelé, kteří o dějinách českých psali, oceněni nejsou, pokud události historické pravdivě vykládali, vykládati mohli neb vykládati chtěli, uznal svrchovanou potřebu, aby starší dějepisci čeští podle zásad přesné kritiky váženi a posouzeni byli. Za tou příčinou navrhl r. 1826, aby na kritický spis: Ausführliche Würdigung der böhmischen Geschichtsschreiber bis zur Hájekschen Chronik od učené společnosti cena 50 dukátů ustanovena byla, kteroužto cenu pak Palacký obdržel.

Sotva moravská legenda na světlo vyšla, onemocněl Dobrovský zimnicí, která jej každý druhý den napadala a po celý máj neopustila. Když přestala, byl nicméně ještě několik neděl velmi zmalátnělý, tak že namáhavějsí práce schopen nebyl. V měsici červenci, kde jej hornolužická společnost nauk čestným členem zvolila, ukazovala se opět duševní nemoc a trvala přestávkami dále. Hr. Eugen Černín psal mu z Krásného Dvoru dne 24. srpna 1826: „..... Má manželka Vás srdečně povdravuje a moje děti po Vás horoucně touží. Zpráva o Vaší nemoci nás nemálo zarmoutila; ale brzo na to jsme slyšeli, že jste se úplně zotavil.“ Bohužel nebylo tomu tak; neboť Dobrovský psal hr. Eugeniovi dne 26. srpna z Chuděnic velmi pomatený list: „Ještě jsem zaměstknán lázní sv. Volfganga. Dnes bude vana úplně nové formy hotová. V neděli jsem viděl v Klatovech krásný obraz v jezovitském chrámě. Představuje dvanáctiletého spasitele, an ve chrámě káže. Největší památnost v Klatovech jest snad dobře vycvičená bába dcera D. Chrasťanského. Hraběnka Vratislavova, vdaná Scheiblerova, byla s ní tak spokojená, že pravila, že budoucně z Prahy do Klatov pojede slehnout .... z Úsilova jeda téměř jsem se zlobil na osyky, které po obou stranách sázeny jsou. Tři staré lípy Pušperské dají dobré semeno. Prosím, aby byly zachovány. Nejde nad les lípový. Buďte zdráv a očekávejte velkých a důležitých událostí.“ Brzo na to zmizel Dobrovský z Chuděnic, tak že tam listu hraběte Černína neobdržel. Co mezi tím dělal, vidí se z listu, který hraběti dne 13. září z Prahy poslal: „Vrátiv se z lázně Sternberské u Smečna do Prahy nalezнul jsem Váš milý list daný dne 24. srpna na stole. Již malá Amalie

[1]) Kopitar se spisem tím vůbec nebyl spokojen. Psal o něm r. 1826 Šafaříkovi: „... auch nicht befriedigend; der gute Dobrovský wird alt.“

Taroucova prosbami mě vyzývala, abych do Chuděnic přišel. Kdo by to raději bez odkladu udělal než já? Lichotí mně to velmi, že tak šlechetní příznivci mě přijati chtějí. Jest mi tedy skutečně líto, že tentokráte Vašemu a bodrých dobrých dětí přání po vůli býti nemohu. Ještě jsem se tak nezotavil, abych bez veliké nesnáze cestu podniknouti mohl. Musím na blízku Prahy zůstati, a mohu tedy leda do Měšic neb Průhonic se odebrati. Když jsem ze Slaného do Prahy jel, cítil jsem každé hrknutí vozu a lomcování vozní způsobilo mi nový neduh (urinae incontinentiam). Zítra zamýšlím do Průhonic, jelikož jsem to hr. Nosticovi slíbil. Pocítím-li se po 14 dnech silnějším, napíšu Vám opět list. Jak bych si přál, říjen v Chuděnicích prožíti." Skutečně psal dne 6. října 1826 hr. Eugeniovi: „Kníže Kinský chtěl mě dáti zavésti do Lukavce; nemohl jsem však jeho laskavosti užiti, ježto jsem pro nemoc bratrovu z okolí Prahy se vzdáliti nemohl. Přišli pro mě, on však skonal hodinu dříve než jsem dojel. Jelikož po něm tři nezletilé děti zůstaly, jest potřebí, abych odsud se nevzdálil. Také mne žádala hr. Leopoldina Taroucová, která se Sternberským domem do Častolovic jede, abych hr. Sternberka v Zásmukách, až se tam vrátí, navštívil. Uznáte tedy, že mi tentokráte nelze do Chuděnic jeti. Co se letos nestalo, stane se na rok. Že se ve Vaší společnosti blažen cítím a po ní toužím, můžete mi věřiti."

Churavosť, kterou Dobrovský téměř po celé léto trápen byl, byla na příčině, že těžší vědecké práce poodložil a jen tím se zabýval, co ho nenamáhalo. Když jej Pertz o Jornanda upomínal, odpověděl mu listem z Prahy dne 9. října daným, ve kterém o nedostatku při zdraví svém zprávu dal a mezi jiným praví: „Na tento způsob byl úmysl můj Vaši krajinu navštíviti zmařen a Jornandes zůstal ležeti. Avšak chci tuto zimu práci tu předsevzíti . . . . Jest mi líto, že Vám celého Jornanda již poslati nemohu. Odpustíte přece mé liknavosti? Několik recensí pro Wiener Jahrbücher také mne po uzdravení mém stálo času." Jaké to recense byly, uvidí se níže. Zmalátnělost Dobrovského dobře pozorovali jeho ctitelé a přátelé a proto tím důtklivěji jej zvali a tím častěji mu dopisovali, aby jej povyráželi. Tak mu hraběnka Teresie Černínová děkujíc mu za přání k svátku psala z Chuděnic dne 28. října: „Milý abbé! List od Vás jest mi jako každý důkaz, že na mě pamatujete, vždy drahocenný a příjemný; avšak vyznati musím, že vlastní obsah Vašeho listu mě právě netěšil a myslím, že Vaše přání nebylo zcela upřímné, jelikož jste mi splnění jednoho z mých přání odepřel, ačkoli dobře víte, že Vaše nepřijití do sv. Volfganga všechny, veliké i malé, zarmucuje. Nevím, co sv. patron k tomu řekne, když tím nejen o Vaše mše[1]) nýbrž také o opravu kaple přijde. To si spravte s ním sám . . . . Vinobraní[2]) zajisté jest náš nejnebezpečnější sok, který nás u Vás

[1]) Viz str. 191.
[2]) Viz str. 96.

zapuzuje . . . Mládež, která Vás zde velmi pohřešuje, jest chvála Bohu zdráva . . . Beru to za dobré znamení, že jezdění snášíte. Jezdíte tedy přece, jen do Chuděnic jest příliš daleko! Či se snad bojíte patera kvardiána? To by mně nebylo milo. Mějte se dobře, vzácný abbé a ačkoli bych se vlastně na Vás hněvati měla, přece jsem Vám z celého srdce oddána a přeji Vám všeho dobrého předpokládajíc, že dá-li nám Bůh života nás příští rok zde navštívíte. Všecko, co ve sv. Volfgangu žije a dýše, Vám se poručeno činí."

Laskavý tento list jemným humorem prodchnutý Dobrovského velice těšil, jak viděti z odpovědi jeho dané dne 5. listopadu z Měšic r. 1826: „Vašnostiny řádky mě velice potěšily, jakož i pozdravy od obyvatelů pod sv. Volfgangem. Pro tohoto světce ustanoven jest vážný dukát. Snáze se se mnou smíří než můj páter kvardián. Ale i toho doufám sobě nakloniti, že slavně ujišťuji nahraditi, co se letos nestalo! . . . Považujete laskavě za znamení mého zdraví, že jezdění snesu. Ale jaké jest to jezdění? Z Lobkovic jel jsem po vodě do Ústí, odtud opět po vodě do Děčína, tak že jsem ani trochu otřásán nebyl. Z Děčína jel jsem opět po vodě zpět do Ústí . . . Pak jsem šel $^3/_4$ hodiny pěšky do Trmice, odtud po několika dnech do Hlíňan hodinu cesty pěšky. Ze Hlíňan jel jsem dvě hodiny do Lovosic; zde jsem odpočíval noc a pěšky šel jsem pak do Vrbičan k baronovi Puteanimu. Tam jsem zase odpočal. Odtud mě vlekli do Libochovic na oběd k hr. Ditrichsteinovi, odsud s malou nesnází zpět do Vrbičan. Den na to jel jsem do Roudnice, tam jsem si zase odpočal jednu noc a jel jsem pak, avšak vždy jen dvě hodiny, do Hořína. Odpočav si tam přišel jsem do Měšic, odkud se za pět dní odebereme. Kdybych u Vás v zahradním saloně při kamíně seděl, bylo by mně volno; ale cesty odtamtud do Prahy bych se obával, kdybych zimu s klíčnicí [1]) stráviti nechtěl. Excellenc hraběnka Černínová [2]) chce mi poslati polštář na pohovku vlastní rukou shotovený, na němž v zimě v Praze si hověti chci [3]) . . . . Svatý Volfgang chraniž Váš celý dům a strážný Váš anděl sprovodiž Vás do zimního obydlí Vídeňského."

V polovici listopadu vrátil se Dobrovský do Prahy.

---

[1]) Klíčnice, jménem Josefina, byla za mladších let svých duennou zpěvačky u dvorní opery. Byla němkyně z Bavor, velmi věrná, švitořivá osoba, tehda již letitá, s vlasy sněhobílými, pročež ji obecně jmenovali Schneepepi. Ona se starou služkou Marketou obsluhovaly Dobrovského, kdykoli na Chuděnicích byl. Odtud znaly dobře spůsoby a zvláštnosti Dobrovského a daly o nich zprávu Dru. Jičínskému.

[2]) Matka hr. Eugena.

[3]) Polštář ten Dobrovský skutečně obdržel s přípisem: „Polštář ode mne pracovaný a přeji srdečně, abyste ho ještě mnoho let pohodlně a příjemně užíval. Theresie Černínová roz. Schönbornová."

XVIII.

Názor Dobrovského. K. Sternberga a Palackého o budoucnosti národu českého. Založení musejních časopisů a Hormaierův úsudek o nich. Dobrovského kritika o Jungmannově Historii literatury české. Šafaříkovy Gesch. der slav. Sprache und Literatur a Richtrova spisu Über das grossmährische Reich. Dobrovského pojednání v obou musejnících. Návrh k smíření se s Jungmannem. Mater Verborum.

Hádky a sváry, které mezi spisovateli českými již r. 1817 vznikly, trvaly také o této době dále. „Zde Jungmann a *i*“ „zde Nejedlý a *y*“ bylo heslo, kterým protivné tábory se označovaly. Dobrovský tomu sporu, jenž skutečně za kyselosti a nepřátelství natropené nestál, jen klidně se díval, ač rozkvašení litoval, které ten rozkol způsobil. Psal již r. 1825 dne 26. února Cerronimu, že mu Štěpnička, kterého jemu při přeložení do Brna odporučil, nejlépe zprávu dá, co se v češtině v Praze pracuje a praví: „Bohužel jsou zde leckteré spory, které literatuře ve prospěch nejsou. Blázni byli, kordy měli.“ Měl za to, že náčelníci odbojných stran stůj co stůj zakladateli školy býti chtějí, která by se podle jejich předpisů a zákonů řídila. Psal v příčině té Čelakovský Kamarytovi dne 9. prosince 1825: „Ondyno jsem se byv u Dobrovského srdečně smáti musil; pravil: Ja jeder will halt heut zu Tage seine Schule stiften und geht es anders nicht, so kehrt man das ı um.“ Pověděv již r. 1819 upřímné mínění své u věci té[1]) měl tím méně chuti ve spór se vkládati, an bez toho útok na Libušin soud a polemika se Svobodou a Richtrem jej dosti zaměstknaly.

Chladnost rozumová, s kterou báseň o Libušině soudě ode všech vlasteneckých Čechů s velikou nadšeností uvítanou kritisoval a zavrhoval, utvrdila mnohé, že Dobrovský jest jen slavisirender Deutscher, který kriticismem svým sice jazyku českému velice prospěl, ale v životní sílu národu českého důvěry neměl. Duch český tehda již vzkříšen dával již dosti srozumitelná znamení, že ke zdárnějšímu rozvoji se chystá; avšak znamení ta pozoroval jen ten, jemuž dána byla od přírody vřelost citu a spůsobilost v duši národu se ponořiti a tím jí porozuměti. Ale nejvlastnější spůsob,

[1]) Viz str. 170,. 171.

ve kterém duch národní se zjevuje, jest jazyk jeho a pokud všecky stránky života národního soukromě i veřejně jazykem národním se neozývají, pokud všecko v umění a vědě, kterým vzdělaný národ se osvědčuje, v jazyku národním se nepěstuje, potud národ jen vegetuje bez naděje, že dostoupí jeho individualita výše, na kteréž idealy člověčenstva se skvějí. Poetickým citem nadaný Jungmann rozuměl duchu českému dobře a básník Čelakovský, který vanutí genia českého z národních písní cítil, nadějiplnou předtuchou víru svou v budoucnost lidu českého vyslovil dne 28. března 1825 Kamarytovi: „Mějme naději! nebudeť i naše usilování daremné a trýzeň času, ve které krušně dobýváme, pomine a tím více bude nám slávy od každého, kdo pováží, pod jakými těžkostmi jsme boj vedli. Pracuj tedy každý s chutí úsilovnou — ani jedno seménko nezahyne. Ani sami nevíme, o kolik stupňů jsme postoupili výše."

Tak nepojímali ti, kteří tehda v Čechách veliký vliv měli, znovuzrození národu českého, ač mu opravdově přáli. Podle jejich mínění nehodil se jazyk český ku vzdělání věd aniž měli za příhodné, aby vědecké spisy v češtině se skládaly majíce za to, že k tomu se hodí jen jazyky, jimiž milliony mluví, anglický, francouzský, německý, vlašský, ruský atd. Přáli-li tedy šlechetní mužové jako Sternberkové, Kolovratové, Kinští, Lobkovicové národu českému, ani zdaleka snad nepomýšleli, že se tak vzpružiti může, aby se kdy postavil do řady kulturních národů a zároveň s nimi dobýval skvostů, na nichž přednost člověčenstva před ostatním tvorstvem odjakživa se zakládá. Myslili, že národ český může vésti leda idyllický život, kde bodří venkované jen mluví česky, vyšší vrstvy však se poněmčují a tato česká idylla že potrvá, až by na její místo německá činohra se dostala.

Ale již za posledních let života Dobrovského snažil se genius český vyvésti na jeviště a rejdiště zápasu o bytí a nebytí český lid a ten přes všecky svízele a překážky brzo dokázal, že, má-li co v Čechách prospívati a nezakrsati, spoléhati se musí hlavně o lid český. Tak se n. p. dělo s museum, kteréž od vlastenců proto s velikou radostí vítáno bylo, ani očekávali, že ono předkem českou literaturu pěstovati bude. Když však museum se jalo vykonávati jen úlohu, kterou musea všudy jinde konají, a vlasteneckých snah směřujících ku zvelebení jazyka a literatury si nevšímalo, chládla přízeň Čechů k němu a museum bylo skladištěm zajímavých sbírek přírodopisných a starožitných, kněh a rukopisů. Hrabě K. Sternberk, šlechetný a obětivý zakládatel musea, neměl ani tušení o pravé příčině, proč lid český již tak vřelého účastenství v museum nemá, anoť nad to více lhostejně k němu se chová. Tuto pravou příčinu zjevil jemu a Dobrovskému sedmadvacetiletý tehda Fr. Palacký, kterému pro usedlou, poctivou a uvážlivou povahu a učenost oba Sternberkové a Dobrovský upřímně nakloněni byli.

Palacký totiž často zván býval k obědu u hr. Fr. Sternberka, k jehožto domácnosti také hr. Kašpar náležel. Při takových příležitostech rozmlouváno

o všelikých snahách a poměrech českých a tu se stalo, že na Boží hod vánoční r. 1825 hrabě Kašpar trpce si stěžoval do celého národu, že si nevšímá musea a že na ústav, jenž by celé zemi mohl býti velice prospěšný, zapomíná. Palacký pravil, že tím Museum samo jest vinno, „a krom jiných prostředků ke vzbuzení větší všímavosti navrhoval, aby společnost musejní vydávala časopisy a živěji podporovala literaturu a národnost českou. Dobrovský a hr. Kašpar mínili, že pozdě již jest mysliti na vzkříšení národu českého a všecky o to práce že jdou na zmar. Palacký rozhorliv se takovými řečmi, ač tehdáž neneobyčejnými, dorážel přímo na Dobrovského, že ten nic českého nenapsal a doložil v jarém unešení: Budeme-li tak všichni se chovati, pak ovšem musí zahynouti náš národ hladem duchovým; já aspoň, kdybych byl třebas cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva. Hr. František ve všem potakal Palackému a na rozchodu hr. Kašpar sám požádal Palackého, aby myšlenky své o založení časopisů podal mu písemně. Tak se stalo bez meškání; výbor musejní přijal návrhy Palackého a také povolení vládní — které sic tehdáž nebylo snadně obdržeti ku počínání tak nebezpečnému, za jaké platilo pěstování vlastenských věd — vymohli aristokrati šťastně a ku podivu rychle.“ [1])

Takové dílo obtížné, jaké bylo probuzení národu českého při síle zachovati a tím pro budoucnost národu tomu individualnost zabezpečiti, nemohl provésti chladný rozum; k tomu náležela nadšenost, která síle klesati nedá, a jižjiž klesající opět povznáší a k vytrvalosti popuzuje, k tomu náležela víra, která hory přenáší, a láska, která s radostnou slzou v oku žádné oběti až do zapomenutí sebe sama se neštítí. Věda objektivní dostupuje výšin obyčejnému nadání nepřístupných; ale tyto výšiny jsou chladné a obyčejně ochlazují ty, kteří k nim se povznesli; kdo národ, jmenovitě dlouho úmyslně zanedbaný národ k jarému duchovému životu přivésti chce, ten musí státi v nižinách a citem nadšeným musí býti srostlý s duší a srdcem národu, aby jej dříve ohřál ohněm života a pak jej povznesl na chladnou sice ale čistou výši vědy, na které nejvýtečnější duchové v záři slunečné o palmu zápasují.

Té vřelosti citu, která překoná chladně uvažující rozum a tím mocněji působí než on, Dobrovský neměl a proto nesoudil o probuzení národu českého ani tak příznivě jako veleduch z cizího národu narozený, jemuž ovšem bylo dáno, že stoje na výši duchového vývoje jemný cit pro životné hnutí národů do vysokého věku svého si zachoval, jehožto všeobjemný názor světa první spatřil sblížení se národů ve vzájemnosti písemnictví, kteréž také první

[1]) Viz Kalouskův Nástin životopisu Fr. Palackého str. 13.

jméno dal slovem: světová literatura (Weltliteratur) — největší lyrik nového věku, Göthe, znaje dobře všecky nesnáze. s nimiž buditelům národu českého zápasiti bylo. posoudil velmi příznivě snahy literární tehdejších vlastenců českých: „Die Erhaltung und Belebung einer Literatur, deren Sprache sich in engern Gränzen abschliesst, geraume Zeit fast nur dem untern Volke überlassen war und mit einer theilweise eingebürgerten, über grosse Länder weithin verbreiteten Staats- und Bildungssprache zu wetteifern hat, ist ein gewiss preisswürdiges Bemühen, das eben so viel Selbstverläugnung als Kraft und Geschick fordert. Der Reichthum an Mittheilungen aus der älteren Literatur, die ja auch eines klassischen Zeitalters sich rühmen kann, muss freilich stets die Grundlage solcher Bemühungen sein .... Indess schliessen sich an diesen Kern schon genug neuere Arbeiten an, Gedichte mannigfacher Art, historische, kritische und sogar philosophische Aufsätze. Palacký, Dobrovský, Hanka, Čelakovský, Kollar, Sedláček, Svoboda und Andere bilden eine tüchtige Reihe neuböhmischer Schriftsteller, auf deren Schultern die Fortbildung der nationalen Literatur und Sprache schon hinreichend emporgetragen scheint, um gegen die Fluthen der Zeit einstweilen gesichert zu sein.“ [1])

Göthe pověděl pravdivé slovo, že chvály hodná snaha vlastenců, zvelebiti literaturu českou, vymáhala tolik sebezapření jako síly a spůsobilosti. Těch vlastností měl v míře vrchovaté Fr. Palacký, jehož obezřetnosti se podařilo také Dobrovského získati za spolupracovníka českého listu, který museum jedenkráte za čtvrt roku vedle německého měsíčníku vydávalo. Jestli zpráva pravdivá, kterou Čelakovský dne 4. března 1826 Kamarytovi dal, byl Dobrovský jen pro vydání měsíčníku německého: „Jednatel Millauer ještě s jedním nedouživcem, — arciotcem Slávů!!! — radil, aby vycházel toliko německy, ano prý nemá se psáti pro Čechy, nýbrž pro svět. Tomu se ale valná částka protivila, že by tudy národ, jenž z toho úmyslu k založení museum přispíval a posud přispívá, aby jeho jazyk spolu se vzdělával, oklamán a od dalšího placení a přispívání zrazen a zdržován byl. Usnesli se konečně tedy, aby dva časopisy vycházely.“ Mnozí vlastenci se obávali, žeby český list německým zastíněn a konečně na zmar přiveden býti mohl; ale stal se opak: český list podporován jsa horlivě od Čechů zmáhal se očividně, kdežto musejník německý, jehož Němci ani v Čechách tím méně za hranicemi ani tenkráte si nevšímali, když Göthe pochvalný úsudek o něm pronesl, chřadnul nedostatkem předplatitelů a přispívatelů a r. 1831 zaniknul: takto se vyplnilo proroctví, kteréž Hormaier Dobrovskému dne 12. prosince 1826 psal: „českému listu předpovídám mnoho prospěšného, německému však brzké zahynutí.“

---

[1]) Slova ta pronesl Göthe v posudku prvních dvou ročníků obou časopisů musejních, který uveřejněn byl v Berliner Jahrbücher r. 1830. — Viz Göthes sämmtliche Werke 1875, Band 8., p. 202.

Zdar časopisů vložen do rukou dobrých; Fr. Palacký redigoval oba a věru není vinou jeho, že německý list zaniknul; ale nepopíratelnou zásluhou jeho jest, že český musejník se zmáhal, zveleboval a čím dále tím více působil. Zásluha jeho v té příčině jest tím větší, čím více nedůvěry proti sobě vzbudil svým obezřetným nic neunáhlujícím chováním u horkokrevnějších nedočkavých vlastenců, kteří uznati nechtěli, že policie tehda byla mocí, jíž svéhlavým odporem překonati lze nebylo. Čelakovský v několika listech ke Kamarytovi nepříznivě o něm se zmiňuje.[1]) Palacký o této nedůvěře dobře věděl; psal dne 28. září 1826 Kollarovi: „. . . . . Ač mne již mnozí krajané naši za odřezance byli pokládali, an jsem s dobrým rozmyslem jinou cestou kráčeti sobě vyvolil, nežli oni, však doufám, že národu svému platněji posloužím, nežli ti, kteří nesmyslnou a duchaprázdnou přepiatostí anobrž svým divým sobě počínáním nejen jméno samé patriotismu zhanobili, alebrž všemu tomu, což s hůry těžce na nás naléhá, příčinu dali. Věřte mi, není tak zle, jakož se za vším tím býti zdá. Jáť jsem tím dokonale ujištěn, že i nejvyšší vláda zemská ráda nám popřeje, kdekoli mírně a rozumně si počínati budeme, i vyšší stavové naši, mezi kterými já větší nežli kdo jiný z nás osobní známost mám, tak velice se nikoli ještě neodnárodnily, abychom jich vhodným a vzdělanosti jejich přiměřeným národním obcováním získati sobě nemohli. Časopis náš český u většího dílu vyšších stavů čten bude: na nás jest, příležitosti této užiti, abychom přivítajíce je vlídně a důstojně v literatuře naší, je k dalšímu s námi účastenství pobídli.“

Mnozí od Palackého se odvraceli pro důvěrné jeho obcování s Dobrovským, který pro útoky své na Libušin soud a narážky své na „hyperpatrioty“ u vlastenců téměř v nenávist přišel. Dobrovský se skutečně o Palackého staral, jak z několika listů hr. Černínovi zaslaných se vidí; za tou příčinou přimlouval se také Dobrovský za Hanku, aby tento dostana se do nějaké biblioteky státní Palackému místo při museum udělal. Když Hanka bibliotekářem v Olomouci se nestal, psal Dobrovský hr. Černínovi: „Palacký nemoha jako protestant obdržeti profesuru přál by si místo v archivě neb bibliotece; jak, kdyby se mu ročně vykázala jistá suma, aby za to pražský archiv spořádal; tak bychom se dověděli, co máme a jak a kde každý kus se hledati má . . . . O Palackého bylo by postaráno, kdyby se Hankovi do universitní biblioteky pomohlo, oč sám také žádal. Kdyby bylo možné, aby J. Ex. pan otec slovo za Hanku ztratil, působilo by to zajisté u Jeho Veličenstva. Obdržel-li by Hanka to místo, mohl by Palacký beze vší nesnáze místo bibliotekáře při museum dostati.“

Při zvláštních poměrech, které mezi spisovateli českými tehda panovaly, bylo se strany Palackého bedlivé opatrnosti potřebí, aby postavení své jako redaktor časopisu musejního uhájil. Nemohl to lépe učiniti, nežli že práci

---

[1]) Viz n. p. str. 191. 203.

svou zasvětil celému národu, že nesloužil libůstkám té neb oné strany spisovatelské, nýbrž že uznával skutečné služby, které kdo literatuře konal, ať již byl Jotista neb Ypsilonista, zapírač neb obhajce pravosti Libušina soudu. Neboť právě r. 1827, když musejník vycházeti začal, zapleten Dobrovský opět do polemiky, ku které Jungmann svou historií literatury české (1825) a Šafařík svou Geschichte der slavischen Sprache und Literatur (1826) podnět dali.

Jak již svrchu dotčeno, měl Jungmann již od několika let nechuť k Dobrovskému, která obvyklým tehda mezi českými spisovateli donášením klepů rostla. Vlastenecká horlivost Jungmannova, jejíž úbělová čistota nejlépe tím se naznačuje, že mnohokráte až do naivnosti zabíhala, odrážela se ostře od kritičnosti a rozumnosti Dobrovského, která ve vědě jen to přijímala, co světlými důvody dokázati lze a místo patriotického nadsazování a kladení domněnek vlastenectví lichotících raději se spokojila se suchoparným: non liquet. Ani Jungmann ani Dobrovský nebyl domýšlivý, avšak oba byli sobě vědomi zásluh svých a znalosti literatury české. Lze tedy pochopiti, že oba úsudky své považovali za správné a kde úsudky ty sobě odporovaly, že polemika byla nevyhnutelná. Sotva lze upříti, že Jungmann vydávaje historii literatury měl úmysl, Dobrovskému nevoli svou k němu projeviti; proto jest tím podivnější, že Dobrovského kritikou tak citedlně uražen byl, an znaje Dobrovského povahu, jinak očekávati nemohl, nežli že Dobrovský jemu náležitě odpoví. Vzdává sice Dobrovskému všecku chválu na str. 494 historie literatury pravě tam: „Příklad velikého zpytatele němčiny Adelunga, známost jihoslovanských nářečí, bez níž českého jazyka vědomost vždy nedostatečná a kusá zůstává, povýšily výborného Dobrovského nade všecky předešlé zkoumatele naší řeči. On jest důkladný opravitel nebo raději tvůrce grammatiky české, která mnohým jiným jazykům za vzor postavena býti může. Analogická ním (sic) podaná ač malá dobropísemnosti oprava s nehodným zvyku odporem se potkala.“ Avšak na několika místech staví se Dobrovskému na odpor n. p. na téže straně 494: „Od r. 1795 největší částka básnířů držela se navrženého Dobrovským přízvuku pro jeho snadnost oblíbeného, ne však bez odporu časoměry o své věčné právo zvláště poslední léta důkladně se zasazující, o jejíž konečném vítězství alespoň ve verších k zpívání ustanovených . . . . . pochybovati nelze.“ Toto místo, jelikož velmi šetrně pronešeno, Dobrovským nehnulo. Více jej mrzelo, co mu Jungmann na str. 493 ovšem bezdůvodně vytýká, že Dobrovský totiž zavinil odštěpenství Slováků od literatury české. Vykládá, že původcové toho odštěpenství Bernolák, Baiza, Fandly, Gazda a jiní „všickni skoro studovali v Prešpurce tím časem, když Dobrovský byl rektorem Hradištského seminarium. Mezi učiteli a žáky obojí (sic) semináře vzniklo jakési horlení o přednost. Bernolák na tom stál, že nalezl v Prešpurce slovenskou biblí, (rkp.), kterou

v předmluvě k své grammatice slovácké nazývá Codicem slavobohemicum. Dobrovský vydávaje tehdáž svůj Magazin pravil v 3. částce jeho (1787 str. 67), že má býti codicem bohemicum a přidal ta slova: Někteří mají ten zlý obyčej, že nerozeznávají slovanských dialektů již nyní určitých a svá jména majících a těm jest slovansky a česky jedno. To čelilo vlastně proti Zlobickému, který mu latinskou zprávu o té biblí zaslal a ji slavonicum Ms. codicem jmenoval; ale to pobodlo seminaristy prešpurské k oddělení se od české literatury a k vydání knih v sprostém slováckém nářečí od r. 1790 až do dneška k nenabyté obojích škodě."

Ještě více však urazil Jungmann Dobrovského tím, co na str. 25. o Libušině soudu pověděl: „P. Dobrovský, jehož některým domněnkám historickým tento rukopis na odpor stojí, jej za podvržený vyhlásil, ale zajisté nedůvodně."

Těmito slovy dotknul se Jungmann stránky, která při Dobrovském v posledních letech jeho života nejchoulostivější byla. Jungmann patrně narážel na osobu Čecha, pro kterou Dobrovský Libušin soud, ještě než ho viděl, za falsifikat měl a nevrle se pronesl: „To mně někdo udělal na potvor" (Das hat mir Jemand zur Schur gemacht); ale za tou příčinou mohl také Dalimila považovati za podvrženého, jelikož ten také Čecha za osobu přivádí. Na všecek způsob neporadil se Jungmann s dobrou, když Čecha a Libušin soud proti Dobrovskému vedl. Snad by mu Dobrovský byl dříve odpustil, že jej jako původce odštěpenství Slováků vinil, ale výtky, že nedůvodně upírá pravost Libušina soudu, nemohl mu prominouti. Naproti jistotě a určitosti, s kterou Jungmann Dobrovskému nedůvodnost vytýkal, umínil si Dobrovský jemu, ač ne výslovně avšak věcně, dovoditi, že on dopustiv se všelijakých nesprávností v historii literatury povolán není, aby o nedůvodnosti Dobrovského soudil.

Jungmannova Historie literatury vydána jest asi koncem listopadu [1]) r. 1825, když Dobrovský po návratě svém z Lužice mimo Prahu meškal. Když do Prahy přibyl, dal se ihned do čtení objemné knihy Jungmannovy a sotva s ní byl hotov, došla do Prahy také Šafaříkova Geschichte der slavischen Sprache und Literatur, která v únoru r. 1826 v Pešti vyšla a též Dobrovského choulostivé stránky se dotýkala. Šafařík totiž se vyslovil předkem na několika místech o přízvuku, že se slovanské poesii nehodí, nejostřeji však v poznámce str. 178., kde jednaje o přízvuku v básnictví ruském praví: „Wenn die russischen Grammatiker und Dichter in der Lehre vom russischen Ton und Zeitmass nicht zu helleren Begriffen gelangt sind, als die Herren Dobrovský, Puchmaier und Nejedlý in der vom böhmischen, so steht es schlecht um unsere slavischen Verse und —

[1]) Předmluva datována jest 1. listopadu.

Ohren." Ještě více však Šafařík Dobrovského popudil slovy o Libušině soudě na str. 304. položenými: „Die dem Nationalmuseum einverleibten vier Pergamentblätter (deren Echtheit vergebens erst neulich von H. Dobrovský bezweifelt wurde, indem sich die Gesänge selbst als einer anderen, lebenskräftigeren, durch keine künstliche Begeisterung ersetzbaren Zeit angehörend ankündigen und als solche in alle Ewigkeit bewähren werden) enthalten zwei Bruchstücke . . . ." Mimo to Šafařík pronesl zde onde názory o nejstarších sídlech a dějinách Slovanů, jež mínění Dobrovského přímo odporovaly, tak že vlastně více jej rozdráždil než Jungmann.

Poněvadž oba útoky na Dobrovského stejnou téměř dobou na veřejnost přišly, umínil si posudky o nich zároveň vydati. Jsa však z jara několikanedělní zimnicí navštíven nemohl s kritikou tak záhy býti hotov, jak si přál. Avšak v Praze již obíhala pověst, že Dobrovský připravuje ostrou kritiku na oba spisy. Tak psal syn Jungmannův, Josef, již dne 21. června Markovi: „Dobrovský se chystá na Šafaříka a na otce mého s ukrutnou kritikou, totiž s palicí." A dne 11. července 1826 píše opět témuž: „Kritika p. Dobrovského na otcovu a Šafaříkovu literaturu již jest do některého německého journalu zaslána." Také Čelakovský zmínil se v listu ke Kamarytovi v srpnu 1826: „P. Dobrovský již zaslal do letopisů rakouské literatury posudky Šafaříkovy a Jungmannovy literatury: jsou prý mastné t. j. palicú bijície." Ze zpráv těchto jde, jak dychtivě v Praze na kritiku Historie literatury očekávali; vydána konečně v prvním čtvrtletí Wiener Jahrbücher na r. 1827 a sice na str. 1—28 recense Šafaříkova a na str. 28—41 Jungmannova spisu.

Jak viděti, věnoval Dobrovský Šafaříkově práci o 15 stran více nežli Jungmannově. Kritika jest ostrá: není právě příznivým pérem psána, avšak není nezdvořilá, tím méně hrubá. Vyznívá z ní sice popuzenost, avšak ukazuje se také vyvýšenost Dobrovského nad oběma spisovateli, nejen co se týče znalosti jazyků slovanských nýbrž také sběhlosti a sečetlosti nejdrobnějších zevrubností literatury české a slovanské vůbec, kterou jen muž míti mohl, jenž po celý dlouhý věk s tím předmětem se zabýval. Že Dobrovský také ironie své místy nešetřil, rozumí se samo sebou.

Co se týče předkem recense spisu Šafaříkova, táhne se Dobrovský ku přání jeho v předmluvě vyslovenému, aby někdo, jenž duchem pravé lásky k národu prodechnut jest, spis ten list od listu zkoumal a předmětné chyby v časopise veřejném opravil. „Tuto ne právě příjemnou práci podjal jsem já" praví Dobrovský (str. 2), „musím však již napřed vyznati, že, ačkoli jsem několik chyb a nedostatků našel, dílo to přece pro nastávající milovníky slovanské literatury všech nářečí náležitě zřízeno a velmi prospěšné jest." Ale hned na to začínají výtky, které Dobrovský co do věcí spisu činí: předkem výtka, — při které však Dobrovský sám byl na omylu, kdežto Šafařík buď pravdu pověděl anebo velice se jí blížil — že není pravda,

jakoby Slované již v nejstarších dobách v Pomoří a na Baltě byli bydleli, že Sarmati nebyli nikdy Slované atd. Potakuje Šafaříkovi, že staroslovanština jest nářečí již v nejstarší době vzdělané a dává mu za pravdu, že ji považovati nelze za matku ostatních jazyků slovanských; když ale tvrdí, že staroslovanština byla majetkem stavu kněžského u pohanských ještě Slovanů, kdo by prý s ním souhlasiti mohl? (str. 5). Na tvrzení Šafaříkovo, že Dobrovský větší starožitnost hlaholice nad kyrillici nezvratnými důkazy dovodil, odpovídá: „Sehr wahrscheinlich ist allerdings Dobrovskýs Vermuthung, aber von unumstösslichen Gründen, von Beweisen sollte hier nicht die Rede sein, weil sich der dunkle erste Ursprung dieser Unternehmung, die noch kein Aufsehen machte, nicht sicher nachweisen lässt.“

Pominouce dosti veliký počet ostatních jednotlivostí, které Dobrovský Šafaříkovi vytýká, uvedeme jen ještě, co Dobrovský o Libušině soudě, o vlastenectví ve vědě, o prosodii a odštěpenství Slováků pravil. O Libušině soudě praví na str. 20: „Was von der Naturpoesie, die nirgend mehr zu Hause gewesen sein soll, als bei den Slaven, S. 303 zu lesen ist, mag immer unter gewissen Einschränkungen wahr sein. Es hat sich aber doch kein Gedicht dieser Art erhalten, dessen Alter in die heidnischen Zeiten hinaufreichte. Vergeblich bezieht man sich auf vier schmutzige Pergamentblätter, die ein Ungenannter zu Prag in den Briefkasten warf und mit einigen albernen Zeilen begleitete, so lange deren Echtheit aus Gründen bezweifelt werden muss. Herr Šafařík verweist hier auf Hormaiers Archiv, worin gegen Dobrovskýs Erklärung von V. S. einiges erwiedert worden. Warum hat er seine Leser nicht lieber auf die Recension des Rakowieckischen Werkes Pravda ruská im 27. B. der Wiener Jahrb. verwiesen? Wenn H. Šafařík selbst mit einiger Überlegung S. 99—114 darin lesen würde, so ist zu hoffen, dass er, der das Fragment nie sah, das Urtheil eines Kenners, der das Machwerk genauer zu untersuchen Gelegenheit hatte, nicht so schnöde abweisen wird, als es S. 304 geschehen ist.“

Z posledních slov vysvítá, že mínění Šafaříkovo o Libušině soudě a spůsob, jak je vyjádřil, Dobrovského bylo proti němu popudilo. Ne méně podrážděně pronáší se proti Šafaříkovi s strany poesie přízvučné, nejen pro to, co Šafařík v díle svém v té příčině o Dobrovském byl řekl, nýbrž věrojatně také pro to, že Dobrovský Šafaříka za spoluautora Počátků českého básnictví r. 1818 vydaných již znal; aspoň jest nápadno, že Dobrovský na několika místech své kritiky toho předmětu se dotýká a při tom na slovenský původ toho spisu naráží. Tak praví na str. 6: „Die wenigen Beispiele der vom Tone unabhängigen Versification, die man in Böhmen erst neulich aufstellte, werden hoffentlich ebenso wenig zur Nachahmung reizen, als es ältere verunglückte Versuche vermochten. Welcher Böhme würde sich hierin der Slovaken Baiza und Holly Gedichte zum Muster nehmen wollen, wenn er den natürlichen Ton seiner Sprache nicht

verläugnen soll?" Na str. 11: „Wie, der Ton soll der slavischen Sprache fremd, soll nicht ebenso natürlich sein als es die Dehnung der Vokale ist? Sind es denn die Deutschen allein, die nach dem Tone ihre Prosodie regeln, nicht auch die Italiener, nicht alle Nationen der Welt? Wäre der Verfasser in das Wesen der griechischen und lateinischen Prosodie tiefer eingedrungen, so müsste er gefunden haben, dass auch diese sich hauptsächlich auf den Ton gründe. Nur muss man etwa nicht glauben, dass der jetzige Ton im griechischen auch zu Homers Zeiten derselbe war. Allein unser Verfasser ist so sehr von seiner Lieblingsidee oder Grille, altklassische Versmaasse auf die slavische Sprache anzuwenden, eingenommen, dass er anmassend und absprechend schreiben konnte: »Wenn die russischen Grammatiker und Dichter in der Lehre vom russischen Ton- und Zeitmaass nicht zu helleren Begriffen gelangt sind, als Dobrovský, Puchmaier und Nejedlý in der vom böhmischen, so steht es schlecht um unsere slavischen Verse und Ohren.« Ja wohl steht es schlecht um beide, wenn man gegen den natürlichen Ton griechische und lateinische Metra der slavischen Sprache gewaltsam aufdrängen will, wie es die von einem ungenannten Slovaken entworfene böhmische Prosodie vorschreibt. Die helleren Begriffe werden die Böhmen doch nicht von Pressburg oder Neusatz erst holen müssen, um eine Prosodie für ihre Sprache zu entwerfen, die etwa der indischen [1]) entspräche."

Ač Šafařík literární odštěpenství Slováků neschvaloval, přece zastával se mínění, že slovenské nářečí jest co do výslovnosti měkčí než čeština: v příčině té praví Dobrovský v kritice své na str. 19: „Da der Verfasser als Slovak die Aussprache der Slovaken unbezweifelbar milder findet, so nahm er auch nicht Anstand, den Vorwurf, den Stan. Potocki der böhm. Sprache macht, aus Vorliebe für seine Mundart zu wiederholen. Möge ihm lud, zajac immerhin besser gefallen, so werden doch andere Richter lid, zajíc eben nicht schlechter finden, oder gar vorziehen." A poněvadž v tom oddílu Šafařík píše Rostislav, ptá se Dobrovský ironicky: „warum nicht lieber Rostislav, da die Slovaken rastem für rostem sprechen?"

Také kárá na několika místech Šafaříka, že z přílišného vlastenectví Staroslovanům a Slovanům vůbec vysokou vzdělanost připisoval a téměř žádných vad při nich viděti nechce. Tak praví na str. 5.: „Dass die Slaven mehrere Jahrhunderte vor Christi Geburt ein gebildetes Volk gewesen, dass sie Städte gehabt, wer könnte dies auf das blosse Wort des Verfassers so leicht glauben? Jornandes, der hier neben Prokopius, Mauritius, Leo hätte stehen sollen, sagt ja ausdrücklich von den Slaven seiner Zeit (550): hi paludes silvasque pro civitatibus habent. Lässt sich hieraus auf eine bedeu-

[1]) Narážka na J. Jungmanna, který v Kroku I. 1. str. 33—64 „krátký přehled prosodie a metriky indické" podal.

tende Stufe der Civilisation schliessen? H. Šafařík aber ist es sogar wahrscheinlich, dass die Slaven eine Buchstabenschrift aus Indien mitgebracht haben, die aber bald verloren gehen musste. Der Ragusaner Raicevich wollte in seinen slovanischen Briefen, davon einige im 4. und 5. Jahrg. des Magazins der Kunst und Literatur (Wien 1796, 1797) abgedruckt sind, im ganzen Ernste beweisen, dass das gelehrte Volk, so die Sternkunde und die Wissenschaften erfand, echte Slaven waren. Zu welch ungereimten Behauptungen kann übertriebener Patriotismus nicht verleiten!“ Na str. 6., dotknuv se slov Šafaříkových, kterými zlovůli nepřátel Slovanů při líčení povahy slovanské odsuzuje, praví Dobrovský: „Šafaříks Schilderung der Slaven fiel nun ganz anders aus. Nach ihm gehören zu den Grundzügen im Charakter des slavischen Gesammtvolkes sein religiöser Sinn, seine Arbeitsliebe, seine harm- und arglose Heiterkeit, die Liebe zu seiner Sprache und seine Verträglichkeit. Referent, selbst ein Slave, möchte doch nicht jeden Zug in der Ausführung unterschreiben. Dem Böhmen selbst muss der Satz auffallen, wo es S. 55 heisst: »Nichts ist dem Slaven fremder als Schimpf und Spott über andere Nationen; seine Sprache hat nicht einmal Wörter und Ausdrücke, um lieblos und höhnisch mit andrer Völker Namen, Tracht, Sitten und Gebräuchen ein Gespötte zu treiben.« Im Gegentheile steht auch hier der Slave, wie jeder andere Mensch, unter dem Naturgesetz der Reaktion und wem unter den Böhmen ist die Formel: němec brouk[1]) etc. und das Sprichwort: všudy lidé, v Chomutově Němci nicht bekannt? Nur steigende Kultur kann hier die schroffen Gegensätze mildern und dem Menschen neben und trotz dem Landsmann sein Recht verschaffen. Sokrates wollte ein Kosmier (Mundanus) sein!“ Není pochyby, že by Dobrovský, kdyby za našich dnů žil, v rostoucí kulturu tolik důvěry neměl.

Vedle těchto více všeobecných výtek napočítal však Dobrovský hezkou řadu nedopatření a chyb, kterých Šafařík v díle svém se dopustil, jakž ani jinak býti nemohlo, jelikož meškaje v Novém Sadě žádné biblioteky při ruce neměl a tudíž jen ty prameny jemu otevřeny byly, které buď sám měl anebo laskavostí přátel vypůjčiti si mohl. Protož také Šafařík jsa si vědom, že svědomitě a pilně pracoval, pokud pomůcky mu stačily, nenesl přísnou Dobrovského kritiku příliš těžce, jak viděti z jeho listu, který v té příčině Kollarovi dne 30. května 1827 psal: „Dobrovského pletky jsem ještě nečítal, ani pospíchám. Dosti času, pokud nové vydání hotoviti budu. Opravy omylův vděčně přijmu; má kniha není evangelium a nemůže v ní všecko pravda býti.“

Jinak však Jungmann, kterého kritika Dobrovského velice rozčílila, a tím více naň dorývala, an psav dějiny jen české literatury všecek material v pražských veřejných a soukromých knihovnách po hotově před rukama měl. Ač v historii literatury na str. 492 zásadu vyslovil: „kritiky nená-

---

[1]) Viz str. 3.

vidíme, více nám stydno učiti se než neuměti, přece jej kritika Dobrovského velice urazila a bolela. Nelze upříti, že Dobrovský při psaní těch kritik také ten úmysl měl, aby oběma mužům, kteří jeho autority v příčině Libušina soudu rozhodně neuznávali, makavý důkaz dal, že oni ani zdaleka nedosahují rozsáhlých vědomostí, kterými on vládnul; ale s druhé strany také upříti nelze, že jak Šafařík tak Jungmann jaksi okázale mínění své pronesli naproti muži, jenž tolik zásluh o vědu slovanskou sobě dobyl a téměř padesát let zvyklý byl, že slovo jeho in slavicis od Prahy do Petrohradu, od Budišína až do Bělohradu a Moskvy nepopíranou platnost mělo. Museli tedy oba očekávati, že Dobrovský jejich odpor tak lehce vážiti nebude a přísná jeho odpověď nemohla a neměla je překvapiti a tím méně měl ji Jungmann považovati za pohanění, jelikož nikterak hrubá nebyla, ačkoli Čelakovský o ní v listě Kamarytovi dne 27. března 1827 psal: „Kritiky Dobrovského jsou hodně hrubé."

V úvodě kritiky své uznává Dobrovský, že Jungmann při své trpké, namahavé práci vytrvalou pilnost osvědčil a 5273 kusy českých spisů sebral, při čemž že ovšem také jednotlivá kázání, modlitby, patenty, listy novinářské, kalendáře a písně obsaženy jsou. Chválí systematické spořádání; ač prý stopy, že spisovatel velice spíchal, se nalezají, přece se sotva pohřešuje které koli důležitější dílo, jen v indexu jsou prý jména některých spisovatelů vynechána. Již v úvodě prý vyskytují se některá tvrzení, jež vlasteneckému spisovateli jen přepjaté zalíbení ve všem, co Slovanům ku cti jest, vnuknouti mohlo n. p. že pohanští Slované již letopočet a snad i písmo měli, že jméno Vendů, Antů od Hindů, jméno Perun od slova Brama odvoditi sluší. Kárá dále, že Jungmann některým bájkám Hájkovým ještě věřil, n. p. hrobní nápis Libuše, který Přemysl choti své v kameně vytesati dal, jest prý důkaz, že pohanští Čechové písmo znali; dále, že prý ve škole Budečské Krok, jeho dcery a rozšafný Přemysl vyučováni byli. Aby tuto vzdělanost Staročechů Jungmann dokázal, že prý musí míti snahu, některé zbytky staré literatury do mnohem starší doby pošinouti, nežli skutečně náleží. Ale skutečně rozhorlen vytýká Dobrovský Jungmannovi, že v literaturu přijal podvržené nové slátaniny, kterými jakýsi falsator příjemně překvapiti chtěl své lehkověrné spolupatrioty, již by své literatuře rádi starší věk opatřiti chtěli: „Chceli se více víry přikládati" praví Dobrovský, „k výpovědém člověka nejmenovaného, světla se štítícího, než k důvodům filologickým a historickým, přivede jiný podvodník na potupu kritickému vzdělávání dějin českých i proroctví Libušino a zákony Přemyslovy aneb snad i Čechův pochod z Indie brzo na světlo moha se nadíti, že nalezne lehkověrné obhájce výmyslů svých."

Horší však byly výtky, které Dobrovský co do omylů věcných Jungmannovi činil. Výtky ty vztahují se k historii, k umění a jazyku, jelikož Jungmann před každým oddělením přehled těch nauk dával. Pominouce historii a umění uvedeme jen několik výtek s strany spisů a jazyka, n. př.

Dobner že nevydal Martinovu kroniku, nýbrž jen pokračovatele Beneše z Hořovic; letopisové trojanští nejsou historické dílo nýbrž roman; Husův list nebyl tištěn 1459 nýbrž 1495; český Josefus Flavius nebyl z hebrejského nýbrž podle latinského překladu přeložen; Dobner nepřevedl Hájka na česko, to prý již ukazuje tytul Dobnerova díla; Lucín nemohl historii o Karlu IV. na český jazyk převésti, poněvadž ji Lupač česky psal atd. O osudě češtiny praví na str. 34 své recense Dobrovský proti Jungmannovi: „Že by v 18. století anebo, jak Jungmann na str. 485 praví, od 180 let až do r. 1764 česká řeč v latinských školách se nebyla slyšela, vyvrací se již tím, ani při větším počtu gymnasií utrakvisté ustanoveni byli, již německy a česky přednášeli, úlohy v obou jazycích ukládali a také školní knihy pro české a německé žáky zařízeny byly ..... Podle strany 487. žádali prý čeští stavové při nastoupení Leopolda II., aby český jazyk při všech jednáních v celé zemi se ustanovil. V tom jest nedorozumění. Mezi jiným se žádalo, aby hochům jen česky umějícím přístup do gymnasií byl opět dovolen, proti čemuž guberniální rada Riegger námitky činil a místo toho českou profesuru na universitě navrhnul. Potřebu této stolice Dobrovský v přítomnosti císařově nedokazoval, nýbrž dodatek k jeho řeči, kdež český jazyk ochraně panovníkově se odporučuje, ani čten nebyl. Ale dodatek ten byl zároveň s řečí samou r. 1791 do tisku dán. Nejvyšší nařízení dané dne 23. srpna 1816 ve prospěch jazyka českého svedlo několik příliš horlivých patriotů, že vyučování češtině jako předmět povinný považovali. Proti tomuto nevčasnému počínání vydán dekret dvorské studijní komise dne 3. února 1821.“ Tímto výrokem měli vlastenci ovšem právo Dobrovskému vytýkati, že jest více slavisirender Deutscher než Čech.

Nejvíce však Jungmanna zajisté mrzely výtky, že se dopustil chyb jazykových n. p. vědiem jest špatně položeno místo vědě, ztekev zbytečno místo ztek, nelzelo jest nejvýš chybné, jelikož časoslova lzeti není. Nač prý potřebuje Čech ruská slova prevod, neizvestno, poněvadž pro ty pojmy ode dávna svá česká slova má? Nač má v češtině se říkati Horvat, kdežto národ ten odjakživa po česku Charvat slul; z nápisu knihy „Historie literatury“ lze souditi, že Jungmannovi cizí slova nejsou vždy odporná atd.

Takovými přísnými kritikami nepřibývalo Dobrovskému přátel nýbrž dříve odpůrců, kteří jej hyperkritikem pojmenovali. V největší nesnáz přicházel Palacký jako redaktor musejníka, když mu posílány byly články s obsahem, který názorům Dobrovského odporoval. Věděltˇ Palacký, že v linkvistice větší nad Dobrovského autority v té příčině není a sám také nahlížel, že mnohý přispívatel podává nepomysly a hříčky domnívaje se, že pravého jádra důmyslností svou se dobral. V takovou nesnáz přivedl Palackého Kollar, jenž do musejníka poslal pojednání, že jméno Slovanů pochází

od slávy. Palacký však byl již dostal pojednání od Dobrovského: Slovou-li Slované od slávy čili od slova? které také v prvním svazku musejníku 1827 str. 80—85 vytištěno bylo; omluvil se tedy Kollarovi listem dne 10. ledna 1827 daným: „již dříve byl jsem o témž předmětě dostal pojednání české Vašemu smyslu odporné od p. Dobrovského, kteréž pro nevídanost, anoť české bylo, od Dobrovského psané do prvního svazku s radostí jsem položil.“ Když pak Kollar Palackému rozhořčený list psal nazývaje jej ne redaktorem, nýbrž stranobijcem a Dobrovského hyperkritikem, odvětil mu Palacký: „sloužím celé vlasti a národu ... Na hyperkritičnost p. Dobrovského já naříkati nemohu; spíše na nekritičnost mnoha našinců ... Bodejž všickni vlastenci tak ochotně, jako já, zapřeli sebe sami, kdež o potřeby národní činiti jest.“ [1]) Čítal-li Palacký k nekritickým našincům také Kollara, zajisté mu nekřivdil; vždyť Kollar ve svých filologických pojednáních byl také velikým básníkem!

Ale obšírné kritiky, při kterých obsah jejich zajisté se svými záznamy a sbírkami pilně porovnával, by poznal zdali spisovatelé něčeho neopomenuli, odnímaly Dobrovskému mnoho času, tak že mu nezbývalo kdy, odbývati práci, která na něj již velice naléhala. Míníme dílo Jornandovo, jehožto ukončení společnost pro starší dějiny německé již velice si přála. Již v dubnu psal mu Pertz v příčině té prohodiv obavu, že snad společnost ukončení práce Dobrovského se nedočká; načež dne 1. máje Dobrovský odpověděl: „Jornandes jistě bude dokončen, jen že vždy něco v to vkročí a mě od práce odtahuje.“ O době té byl zdržován od díla Jornandova spisem Historia de expeditione Friderici (1827) a příspěvky do Hormaierova Archivu a obou musejníků. V č. 92. Hormaierova Archivu 1. srpna vydaného napsal krátké sice ale jadrné pojednání o údáních tak zvaného Bavorského zeměpisce, jehožto rukopis Docen v Mnichově nalezl. Část uveřejněna v Horm. Archivě dne 23. dubna pod názvem: „Die slav. Stämme von der Nordsee bis an die Donau.“ K tomu tedy psal Dobrovský své poznámky nadepsané: „Die Slavenstämme auf der Nordseite der Donau.“ V musejníku českém vyšla r. 1827 tato pojednání: Slovou-li Slované od slávy čili od slova? — Čech neb Čechové odkud tak slují? — Výtahy z kněh mistra Pavla z Prahy, Židka řečeného (1., 2. a 3. pokračování), Plavci u Dalimila jaký to národ. V německém časopise musejním, řečeném Monatsschrift, tato pojednání téhož r. 1827 uveřejněna byla: Was gewinnt die böhm. Geschichte durch die Monumenta Germaniae? — Bemerkungen eines Böhmen über die Verwandschaft der slavischen und nordischen Mythologie. — An welchem Tage ward der Grundstein bei Gründung der Neustadt Prag gelegt? — Über eine unverständ-

[1]) Čas. Čes. Mus. 1879 str. 389.

liche Stelle in der Kronik des Cosmas.[1]) Über Beneš Krabice von Weitmül. — Bemerkungen über das alte mährische Reich.

Na posledním místě uvedené pojednání vytištěné v 1. sv. Monatschrift des vaterl. Mus. str. 53—64 jest vlastně kritika o spise Fr. Xav. Richtra nadepsaném: Das grossmährische Reich und dessen Bekehrung zum Kristenthume, který ve Volného Taschenbuch 1826 str. 1—92 vyšel. Ač domýšlivý Richter v tomto článku mnoho poklesků se dopustil, které Dobrovskému hojnou příležitost daly k ostrému avšak spravedlivému posouzení, přece opravdovým hněvem pokáral Richtra hlavně pro hanebné líčení povahy Slovanů, které na str. 44. článku svého položil praviv: „Der gekränkte Slave ist nie gefährlicher, als wenn er sich dem Deutschen mit süssen Worten in kriechender Stellung nähert. Der offene arglose deutsche Sinn ahnt selten die wahre Absicht solcher Demuth und Fügigkeit und hält sie für Schwäche oder doch für Mangel an Selbstgefühl. Aber diese verstellte Demuth und Ergebenheit ist die Waffe, ja die wahre Stärke slavischer Naturen, womit sie gewöhnlich über die deutsche Gutmüthigkeit obsiegen. Diese Handlung Karlmanns, schreibt Gebhardi wahr und treffend, zeigte von seiner geringen Kenntniss der slavischen Grundsätze, denn nach diesen ist Rache für jede Beleidigung eine heilige Pflicht . . . .“ Proti tomuto zlolajnému hanobení Slovanů obořil se Dobrovský ve svrchu dotčené kritice své: „Wie konnte der Verfasser, der mitten unter einem gutmüthigen Völklein Slaven lebt, die abscheuliche Schilderung der slavischen Naturen entwerfen? Referent, selbst ein Slave, der aber den slavischen Grundsatz der Rache nicht kennt, hält es für überflüssig, auf diese unverzeihliche Schmähung zu antworten. Es bleibe Herrn Šafařík überlassen, die Ungezogenheit eines Übermüthigen in der zweiten Auflage seiner Geschichte der slavischen Sprache zu züchtigen.“ Tato slova mají velikou váhu v ústech Dobrovského, který proti Šafaříkovi byl tvrdil, že by ku všem dobrým vlastnostem od něho Slovanům připsaným potakati nemohl. Richter také od té doby Dobrovského, možná-li, ještě urputněji nenáviděl nežli před tím, jak Hormaier Dobrovskému dne 30. srpna 1828 psal: „Richter, když slyší jméno: Dobrovský, dostává křeče a šklebí se jako čert, když mu násilně ruku do svěcené vody strčili.“

Vydání pramene Historia de expeditione Friderici a práce pro musejníky zdržely Dobrovského až do června v Praze. Jsa do Chuděnic zván, psal z Prahy dne 13. června 1827 hr. Černínovi: „Dříve jsem nic jistého odpověděti nemohl, nyní však mohu zprávu dáti, že bych rád se tam odebral, kam již dlouho toužím — do Chuděnic . . . . Čeho člověk si přeje, koná rád.

---

[1]) Opravuje tam nesrozumitelné pro porouchanost místo v Kosmově kronice: ana noc aypac z Boethia.

Jsouť však okolnosti, pro které déle než 6 neděl zůstati nemohu." Začátkem července byl již v Chuděnicích. Tam obdržel čestný diplom Pomořanské společnosti s přípisem sekretáře Giesebrechta daným dne 9. července, z něhož tato slova zde klademe: „E. H. haben ein ganzes thatkräftiges Leben mit so unermüdetem Eifer dem Erforschen der slavischen Sprachen und der slavischen Alterthumskunde geweiht, dass die vor zwei Jahren entstandene Gesellschaft für Pommer'sche Geschichte und Alterthumskunde nicht umhin kann zu glauben, ihre Bestrebungen dürften für E. H. einiges Interresse haben, mindestens insoferne dieselbe sich die Untersuchung des noch lebenden Kassubischen und der in manchen Namen und einzelnen Wörtern erhaltenen altwendischen Sprache zum Ziele gesetzt hat . . . . Was könnte der Gesellschaft erfreulicher und ermunternder sein, als diess Unternehmen unter den Augen E. H., vielleicht durch Ihren Rath und Ihre Belehrung unterstützt sich entwickeln zu sehen. Daher ist mir der Auftrag geworden, E. H. um Annahme des beiliegenden Diplomes zu bitten."

Takové uznání mohlo těšiti Dobrovského za nenávist Richtrovu; a skutečně byl o době té na dobré míře, jak jde z listu daného dne 16. července 1827 z Chuděnic Palackému: „Jsem netrpěliv zvěděti, zdali náš přítel baron Stentsch ještě žije, kterého pozdraviti a jemu upřímné přání moje vyříditi račte, že bych jej za několik neděl úplně zdravého aneb hodně zotaveného rád viděl. Ale téměř se obávám, že se moje přání bude museti za ním poslati do věčnosti. V tomto případě nechci ani Vás ani koho jiného s tímto vzkazem obtěžovati, jelikož nejbližší na řadě jsem, jej sám vyříditi t. j. za ním se odebrati. Zatím však douťám, že za několik neděl všecky své přátely v Praze ještě uvidím."

Ale za jinou příčinou byl z klidu venkovského vyrušen. Jungmann totiž nemoha snésti kritiku Dobrovského, kterou se domníval býti pohaněn, napsal odpověď a žádal, aby přijata byla do českého musejníka, jelikož v něm Palacký výňatky z Dobrovského kritiky Jungmannovy Historie literatury otisknouti dal. Poněvadž se odpověď týkala člena správního výboru musejního, nechtěl redaktor Palacký článku Jungmannova bez vůle a vědomí Dobrovského přijati a poslal tedy odpověď Dobrovskému, zdali svoluje, aby v musejníku vytištěna byla? Ten když odpověď byl přečetl, psal Palackému z Krásného Dvoru dne 25. srpna 1827: „. . . . V Jungmannově potupném článku (invectiven) pohřešuji, co o slovích Srb. Slv[1]) v něm byl řekl. Či jste to vynechal úmyslně? Nerad bych Váš časopis učinil bojištěm a přál bych, abych nebyl nucen na Jungmannův článek odpověděti. Na Vás však

[1]) Vztahuje se k tomu, co Jungmann na str. 2. úvodu pověděl: „Oni sebe samy Srby a snad později Slovany nazývali, ano jak v Samskritu vůbec tak někdy až posud v češtině, zvláště v obecné mluvě čteny *r*, *l*, a *r*, *b* sebe vespolek zastupují, odkudž Srb snadno do Slv přijíti . . . . mohlo."

nikterak nechci žádati, abyste ho vynechal. Chci však milému pokoji k vůli navrhnouti p. Jungmanna pohnouti, aby sám článek nazpět vzal, jelikož již zlosti své ulevil. Pana Hanku z dobrých příčin volím za prostředníka, aneb také p. Čelakovského aneb také oba; oni ať dají p. Jungmannovi na uváženou to, co na druhém listě píši . . . Spíchám z více příčin do Prahy a doufám, že Vás tam naleznu, abych Vám ústně blahopřál[1]) a Vás svým přátelským smýšlením ujistil."

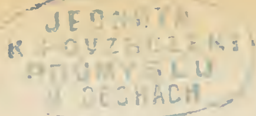
Druhý list čili vlastně vkladek do tohoto listu jest onen Vorschlag zum Frieden, který v časopise musejním 1870 str. 340. bez datum vytištěn jest: „Panu Jungmannovi, jehož horlivost o literaturu naši jsem v recensi jeho historie literatury uznal, má se vyložiti, že bych jeho dílo s mnohem větší přísností byl mohl posuzovati, že bych recensi byl zcela nechal, kdyby mě z Vídně několikráte nebyli vyzývali; že jsem mu ochotně půjčil Pelzlův seznam; své vlastní poznámky k dalšímu sepsání své historie že bych byl musil teprvé pracně shledávati a že jsem za to ani žádán nebyl: že jest docela nepravdivé, jako bych byl vysloveným úsudkem Slováky k tomu přivedl, že se od nás odtrhli; co Jenský list literarní o tom praví, že mně jest docela neznámo. Že bych docela dobře ke každému (NB. každému) kusu výčitek mně činěných mohl a musil odpověděti naděje se, že obecenstvo (čtenáře české) přesvědčím, že nemá pravdu, aspoň že jej uražená jak se domnívá — citlivost oslepila, aby mým slovům dával jiný smysl. Že by další vedení pře nebylo ku poučení a povznešení čtenářů. Že bych proti přijetí jeho důtky do časopisu mohl učiniti představení u výboru, že však toho prostředku nechci užívati; aniž hodlám překážeti p. Palackému, aby nepřijímal důtky i bez mé odpovědi. Že by i censura mnohé musila přetrhnouti; že jenom z lásky ku pokoji sobě přeji, aby p. Jungmann článek svůj, pokud se mne týče vzal nazpět a nezavdával podnětu k úvahám, které by mu jistě musely býti nemilé."[2])

Z tohoto návrhu lze několik výtek poznati, které Jungmann v odpovědi své Dobrovskému činil, jmenovitě tu, že Jungmannovi material svůj k pokračování své Geschichte der böhm. Spr. und Lit. sebraný nepůjčil. Avšak Jungmann za ten material Dobrovského ani nežádal a kdyby ho byl žádal, nebyl by Dobrovský býval povinen, jemu jej půjčiti, ač pochybujeme, že by Dobrovský při ochotě své, o všecky pomůcky s literaty se sděliti, přání Jungmannova nebyl splnil. Bezdůvodnost výtky, jakoby Dobrovský vinen byl odštěpenstvím Bernolákovým, uznal Jungmann sám, an v druhém vydání své literatury tuto výtku neopakoval. Věcných námitek však jeho Historii literatury činěných vyvrátiti nemohl, ať již se týkaly věcí

---

[1]) Palacký totiž byl Dobrovského zval na svatbu svou, která se dne 16. září 1827 slavila.

[2]) Viz Zeleného Život Jungmannův p. 254.

tam položených anebo toho, že některých spisů tam nejmenoval. Kritika Dobrovského nebyla tedy žádné pohanění Jungmanna, jak se v uražené citlivosti domníval a vida, žeby bylo nesnadné, ne-li nemožné, věcné výtky vyvrátiti, poslechl tím ochotněji přímluvy Hankovy a nežádal více, aby článek jeho v musejníku byl uveřejněn. Dávaje dne 10. listopadu 1827 Kollarovi zprávu, že Palacký dříve, nežby článek otisknouti dal, Dobrovského za dovolení žádal, píše: „Ten stařec to sice dovolil, ale psal p. Hankovi, že, vyjde-li, on na každé slovo odpoví a tak že mě to mrzeti bude. Hanka domlouval mi etc.

Ale někteří by si byli přáli, aby Jungmann Dobrovskému odpověděl: tak psal Kamaryt Čelakovskému v říjnu 1827: „S Dobrovským ať je to jak chce, trochu a hezké trochu tepání zasluhuje.“ Jungmann však osvědčil se moudrým, že se vyhnul sporu, jenž by nových kyselostí byl nadělal a v němž by zajisté nebyl zvítězil. —

Jak Dobrovský Palackému byl psal, spíchal z více příčin do Prahy. Jedna byla ta, že by se rád byl podíval na české glossy obsažené v rukopisu Mater Verborum, které v měsíci červenci krátce po odjezdě Dobrovského z Prahy do Chuděnic, nalezeny byly. Dne 14. července totiž přišel Dr. Graff, profesor z Kralovce, slovutný skladatel staroněmeckého slovníku, do Prahy ohledat tam kodeksů, jestli by v nich starých německých gloss nenalezl. Když mu Hanka ukazoval kodeks řečený Mater Verborum, nalezly se tam mimo několika staroněmeckých také staročeské glossy v hojném počtu, o kterých Hanka prý dříve nevěděl. Hanka o tomto prý nahodilém nálezu dal hned zprávu do 1. sv. musejníka 1827, o které Dobrovský ještě v Chuděnicích slyšel. Přišed v měsíci září do Prahy psal Hankovi: „Především bych se rád na tu podivnou máteř slov podíval, než zase dále se odstěhuji. Prosím zašlete mi ji ještě dnes, nebo jestli Vám příležito, přineste ji sám.“ Nazývaje Mater Verborum podivnou dal na um, že proti ní podezření má, ač proti pravosti její t. j. staročeských gloss v ní napsaných námitky nečinil, ani tehda ne, když Kopitar nedůvěřivě o nich se zmiňoval, jak to učinil n. p. v listě daném dne 15. dubna 1828 k Dobrovskému: „Nerozmnožily-li se Hankovy české glossy od té doby, co se nalezly? Vy ještě najdete u Vás zlomek z času Alexandra Velikého (i. e. zfabrikujete jej a natrápíte tím sebe i jiné).“

Kam Dobrovský z Prahy se r. 1827 na podzim odebral a kde jej prožil, není nám známo: věrojatně byl jako obyčejně návštěvou na venkově u rodiny Nosticové a Sternberkové v Měšicích a Zásmukách. Vrátiv se do Prahy obdržel list od Hormaiera daný dne 15. prosince 1827 a při něm dva svazky Koch-Sternfeldova díla Beiträge zur deutschen Länder- und Völkerkunde s prosbou, aby mu posudek o nich podal, jelikož recensi o nich do Wiener Jahrb. napsati chce: „Über diese Slavenansie-

dlungen[1]) findet sich gar vielerlei Gewäsch offenbar ohne die gehörige Sprachkenntniss in den beiliegenden zwei Bänden von Koch-Sternfeld, die ich auch schon Kopitar mitgetheilt habe und die ich für die Jahrbücher anzeigen will. Sie würden mich unendlich verbinden, wenn Sie selbe mit Bedacht lesen und mir etwa bis gegen Ende März Ihre Meinung darüber etwas ausführlicher schreiben wollten. Es ist Zeit diese/ filologischen Faseleien auf ihren wahren Werth zurückzuführen, sonst gerathen wir wieder in ein anderes Extrem.“

[1]) Totiž v Hor. Rakousích, Korutansku a v Bavořích.

XIX.

Evangelium sv. Jana. Pojednání Dobrovského v obou musejnících r. 1828. List k Bowringovi. Kyselost proti Dobrovskému. Úsudek Bowringův o něm. Letní pobyt Dobrovského v Chuděnicích. Choroba duševní. Zničil rukopis lužicko-srbské mluvnice. Cesta do Vídně. Návrat. Smrť v Brně. Pomník jeho.

Spůsob kritiky Dobrovského, vedle které jen o věc dbal neohlídaje se na choulostivost osob, byl na příčině, že oblíbenost jeho se menšila a že se stal postrachem spisovatelů, kteří jeho kritiky se báli. Avšak uvážíme-li že sám Jungmann tehda byl ještě takovým nováčkem ve vědě jazykozpytné, že nejen sám ledakterého nedopatření se dopustil nýbrž také fantasmagorie Kollarovy schvaloval, neubráníme se myšlenky, že přísná kritika Dobrovského byla štěstí, ač jej o lásku mnoha lidí připravila. Jak se kritiky jeho štítili, na to máme důkazů několik. Tak psal Jungmann dne 3. ledna 1828 Kollarovi: „Neračte se mne tázati, co bych smýšlel o nové formě viděvšeti,[1]) neboť mně, ač daleko nesměleji Vás jsem některých maličkostí v Literatuře užil, p. Dobrovský v své kritice červa vzal a mne odstrašil, oč podobného se pokoušeti neb zasazovati. Prohlédne-li Vám tu opovážlivost grammatickou a nezahřímá ze svého neomylného Vatikánu, jakž to činiti navykl — čas ukáže. Nepřeji nikomu škody, ale kdyby jemu někdo jeho plody podobným spůsobem tříbil, jak on jiné tříbí, vždy bych tajně se těšil, třeba to drobátko nekřesťansky znělo.“ Také Šafařík velice si stěžoval do Dobrovského bezohlednosti a jeho názorů o starožitnosti slovanské, jak z jeho listu daného již po uveřejnění Hormaierovy kritiky Koch-Sternfelda vyrozuměti lze; psal totiž Kollarovi dne 4. prosince 1828, aby on dříve své práce slovanských starožitností se týkající vydal, „než mne Dobrovský svým kyjem porazí; nebo ovšem již zdvíhá ruku.[2]) Poručeno! Já hotov jsem potkati se, musí-li

[1]) Tak zmatené pojmy měl Kollar o jazyku, že nové formy grammatické vymýšleti za možné považoval! Viděvšeti má býti infinitiv minulý podle příkladu německého: gesehen zu haben.

[2]) Šafařík totiž byl koncem máje vydal svuj spis: Abkunft der Slaven, kde na str. 61 praví: „Die Ableitung der neueren Slovenen von den alten Wenden zwischen den Karpaten und der Ostsee wird fortan wenigstens in dem Sinne, dass

býti, s ním. Čítáte-li Wiener Jahrb. der Literatur? Hormaier recensuje Koch-Sternfelda, maje pomocníka Dobrovského. Tento člověk se nestydí býti slouhou a robotníkem zběsnělého Němce! Jest mi on anjel a čert v jedné osobě! Tam ale se Hormaier na Koch-Sternfelda pro slovenčinu sápe, kde mu lživě a zlostně Vindomanii vytýká: sedí na Dobrovském jako na svém oslu. Všecko co tam Dobrovský o starožitnostech slovanských zpomíná, jest tak trivialné, tak bluznérské, že to až hnusné. Stokrát pověděné a stokrát poražené věci opět opakuje a připomíná. Nezasluhuje to všecko, abychom to čtli."

Že Dobrovského tehdejší názory o přibytí Slovanů do Evropy a původních jejich sídlech zde na mnoze skutečnému běhu věci nebyly přiměřeny, jest jisto; nicméně však spůsob, kterým se Šafařík, ač v listě soukromém, Dobrovského dotýká, dokazuje, jaká nechuť k němu u mnohých se ujala. Avšak nespravedlivě. Nebot' Dobrovský nekritisoval jediné spisovatelů českých nýbrž kritisoval všecka díla, která k historii a linkvistice české a slovanské vůbec se vztahovala. To dokázal právě doby té, když napsal článek do německého Musejníka: Stellen aus der Geschichte der Hohenstaufen von Fridrich von Raumer, die sich auf Böhmen beziehen.[1]) ku kterémužto článku své kritické poznámky přičinil.[2]) Tato

die alten Wenden des Plinius, Tacitus und Ptolemaeus wahre und wirkliche Slovenen gewesen sind, hoffentlich von keinem Unbefangenen in Zweifel gezogen werden." Na str. 105 pak praví: „Aus allen diesen Gründen halte ich die Wenden und Sarmaten für identisch und die Sarmaten selbst für Vorfahren der Slovenen." Oba tyto názory odporovaly mínění Dobrovského o též věci; proto když poznámky své o díle Koch-Sternfelda Hormaierovi poslal, které v recensi toho spisu ve Wien. Jahrb. sv. 43 str. 238—243 tištěny jsou, narážel na tyto výroky Šafaříka, ač jména jeho nejmenoval: „Man sollte einmal aufhören sarmatisch und slavisch als Synonymen zu gebrauchen." A o Vindech zmiňuje se takto: „Seit Jornandes sind Vinidi wohl Slaven, aber Vind gehört nicht den Slaven an. Sie selbst nennen sich nicht Winden, sondern nur die Fremden nennen sie so . . . weil sie Jornandes da fand, wo Tacitus seine Venedos hinsetzte, folglich ist die Benennung bloss geografisch, nicht genetisch." — V těchto slovích viděl Šaf. Dobrovského, kterého také na str. 13 a 101 spisu svého se dotknul, zdviženou ruku, a měl dobře; neb jak níže uvidíme, Dobrovský před samou smrtí proti němu — ovšem ústně — polemisoval.

[1]) Monatschrift des vaterl. Mus. 1828 sv. I. str. 404.

[2]) V témž svazku toho časopisu str. 89. jest také posouzení Dankovského spisu: Die Griechen als Stamm- und Sprachverwandte der Slaven, při němž sice jména ani začátečných písmen jména Dobrovského není, jež však slohem a obsahem svým zřejmě ukazuje, že je Dobrovský psal. V témž prvním svazku německého Musejníka jest na str. 41—70 pojednání jeho: Erläuternde Bemerkungen über die Geschichte Ottokars II. veranlasst durch die vor kurzem entdeckte Chronik des Abtes Johann von Viktring. Český Musejník 1828 má od Dobrovského: Král Přemysl Ottokar a Záviš (ze starého rukopisu s poznámkami) a Rozličnosti v exemplářích Diadochu Bart. Paprockého.

nechuť ještě více se rozmnožila, když Dobrovský, který celou zimu uspořádání lužicko-srbské mluvnice věnoval, nově nalezené staročeské památce, zlomku evangelia sv. Jana, pravost opět upíral.

Hanka totiž koupiv měsíce března 1828 od pražského antikváře knihu „Disciplina et doctrina Gymnasii Gorlicensis“ spatřil, že vázána jest v popsaném pergameně. Odlepil pozorně pergamen a naleznul latinský zlomek evangelia sv. Jana se staročeským meziřádkovým překladem, očistil, jak možné bylo, pergamen, neřekl však bohužel žádnému nic o svém nálezu, nežli s očištěním hotov byl. Když Dobrovský nově nalezený zlomek spatřil, pravil: „Ah, to jest něco jiného“ a pln radosti psal hned druhý den Hormaierovi tehda v Mnichově meškajícímu o novém nálezu, kterýmž Čechové prý něčím starším se chlubiti mohou nežli Slovinci s Frisingskými zlomky. Přepsal vlastní rukou celý zlomek; ale radosť jeho netrvala dlouho; neboť když grammatické formy probírati se jal, přesvědčil se, že se řeči Libušina soudu podobají a tu ovšem ztratil nový zlomek u něho víry a měl jej též za podvržený. Když Palacký mínění jeho odporoval, dal mu Dobrovský odpověď: „Jestli evangelium pravé a staré, musí také zlomek o Libuši pravý a starý býti; jelikož ale zlomek o Libuši zajisté podvržen jest, musí také evangelium sv. Jana podvrženo býti.“ Když Palacký paleografickou přesnost rukopisu hájil, odvětil Dobrovský, že proti latinskému textu ničeho nenamítá, český meziřádkový překlad však že jest nový a od Hanky sepsán, kterého nyní přímo oním falsatorem jmenoval, na nějž dříve jen narážel. Následkem odporu Dobrovského schoval Hanka rukopis a neukazoval ho žádnému, pokud Dobrovský žil, aby snad pojednáním o tom zlomku Dobrovský drážděn nebyl.[1] Touž šetrností k Dobrovskému řídil se také Palacký, který dav v 2. svazku musejníka na r. 1828 str. 138 krátké oznámení o nově nalezeném zlomku obšírnější zprávu v příštím svazku slíbil, místo které však na str. 136 třetího svazku čte se litování redakce, „že pro nahodilé překážky nebylo nám přáno podati vlastencům ve svazku tomto, jakož jsme byli slíbili, zprávy místnější o nejnovějším důležitém nálezku p. Hankově.“ Patrně také Palacký Dobrovského rozčilovati nechtěl a, proto také čtvrtý svazek musejníka ani slovem se nezmínil o zlomku evangelia sv. Jana. Hanka sice praví, že Dobrovský na jaře r. 1828 často i v neobyčejnou dobu do musea přicházel a zlomek evangelia si dáti kázal a pokud jej v rukou měl, samovolně pravost jeho připouštěl; tomu však jest na odpor, že nejpozději koncem dubna 1828 Hormaiera do Vídně se vrátivšího před zlomkem tím varoval, jakož soudíme z odpovědi Hormaierovy dané dne 3. máje: „Vaše varování s strany nejnovějšího nálezku in bohemicis, jež jste mi Kopitarem vzkázal, přišlo právě v čas.“ Také Bovringovi, když slyšel, že v anglickém jazyku českou anthologii básnickou vydati chce, již

[1]) Viz Älteste Denkm. str. 172.

dříve byl psal o podvržených dle svého mínění staročeských básních: „His te monitum velim, ne fortasse aliqua vertas, quae certe jam supposititia censentur; conjecta a quibusdam, qui nimio patriæ seu maternæ linquæ amore haec obtrudere incautis voluere. Talia sunt Elegia amantis sub Vyšehrado . . ., quam ego ipse, antequam scripturam diligentius examinarem, historiæ linquæ bohemicæ p. 109 inserui et exposui. Novi jam auctorem, quem tibi nominare possem. Poema hoc abruptum, circa annum 1816—1817 confectum, membranæ veteri atramento satis recenti adscriptum, mihi oblatum me ipsum fefellit. Alterum nimirum Libussæ judicium, ex pluribus poematis russici de Igore et antiquis formulis poematum Ms. Kralodvorskiani compilatum circa annum 1818, non nisi in Krokio expositum reperies, qui Tibi fortasse transmissus est. Cum autem Rakowiecki Polonus, cui missus hic fœtus fuerat, libro Prawda ruská eum exhibeat, opus fuit in Annalibus Vindobonensibus plurimis argumentis anthentiam ejus impugnare. Zelotes bohemici non contenti poëmatibus seculi XIII., in MS. Auloregiensi sic dicto a loco inventionis, maluerunt antiquiora effingere ad conjungendos Germanos, qui antiquioribus gloriantur . . . Ea omnia, quæ in Ms. Auloregiensi leguntur poëmata, sine omni dubio genuina sunt, quamquam et hæc zelotes bohemici antiquiora esse putent, saltem aliqua, quam sana crisis admittere possit.‘ [1])

Když se rozhlásilo po Čechách, že Dobrovský nově nalezené starožitné památce literatury české pravost upírá, nastalo rozhořčení proti němu veliké. Tak psal Čelakovský Kamarytovi dne 3. května. „Dobrovský nám zas upírá nalezení rukopisu z 11. století, zlomky evangelií a dí, že podstrčen: bodejž ho, ale učije kosa kámen. Již dostal od Bowringa, který praví, Dobrovského učenost jak vysoká, tak nízká jeho filosofie a kritika.“ A dne 7. máje píše týž témuž opět: „Dobrovský zas bez hlavničky třeští umysliv si zlomky ty písma svatého z 10. neb 11. století též za podstrčené vyhlašovati pouze z té příčiny, že, uznal-li by je za pravé, nutně by i Soud Libušin týmž uznati musil.“ A jaké rozmluvy strany odporné vedly, poznáváme z listu Kamarytova daného dne 3. máje 1828 Čelakovskému: „Tento pán (t. j. farář Klein) mimo jiné se vyjádřil, že mu milejší Dobrovský než mnohý holobradý mladík, hterý prý se naučí několika novým slovům . . . . Já řku, že sobě p. Dobrovského vážím tam, kde cti a vážnosti sobě zasluhuje, ale že dělá takového přepjatého diktátora který všemu jen sám a lépe rozuměti chce než jiní, kteří vždycky s ním se měřiti mohou; že ani Dobrovský s bradou se nenarodil; že jest mi z ohledu literatury mnohý mládek holobrádek milejší než deset bradatých Dobrovských, kteří by ani slova českého nemluvíce a nepíšíce jak živi literaturu neustanovili; že mnozí z našinců, ač mladší, celého Dobrovského do pytle strčí, ano i ve filologii že mu třebas neustoupí.“ Z křivdy, která zde Dobrovskému se činí, lze poznati, jak mnozí proti němu tehda roztrpčeni byli. On sám, jak se v Ält. Denkm. na

[1]) Čas. Čes. Mus. 1832 str. 241. 242.

str. 173 praví, několikráte Palackému vyslovil lítost, že v tom sporu tak daleko se pustil. Avšak o soukromých rozmluvách snad se Dobrovský ani nedověděl; ale v nejhlubší útrobě byl uražen, když četl nespravedlivý úsudek, který Angličan Bowring v dalece rozšířeném listě o něm byl vynesl a tato urážka rozčilila jej tak mocně, že, když jej duševní choroba v letě 1828 napadla, několik měsíců jí se zbaviti nemohl.

Když nastalo leto, odebral se Dobrovský do Průhonic na statek hraběte z Nostic, kdež obdržel pozvání do Chuděnic, odkud podle rady lékařské pak do Karlových Varů jeti mínil. Psal hraběti Eug. Černínovi, aby jemu poslali vůz, který nelomcuje, do Plzně a že ještě z Prahy oznámí, kdy do Plzně, kde by si rád odpočal, přijde, poněvadž při velikém parnu delší jízda mu nesloužní. Z Prahy, kamž se z Průhonic byl navrátil, vyjel dne 14. července do Chuděnic.

V těch dnech, co po návratě z Průhonic a před odjezdem svým do Chuděnic v Praze meškal, došel do Prahy únorový svazek anglického časopisu Quarterly Review, v němž Jan Bowring o literatuře české pojednání uveřejnil. V pojednáni tom chválí toho i onoho, nejvíce však Kopitara, o kterém praví: „Ze všech spisovatelů o jazycích slovanských učený Kopitar vykonal věci nejplatnější službu. Klidný a filologický v soudě svém, rozmanité učenosti, bystré chápavosti, neunavné pilnosti a nepochybných schopností napomáhal spisy a snahami svými ku povzbuzování všeho výtečného, k vyvrácení všeho mylného, k utišení náružívé nadšenosti přemrštěného vlastenectví a ku postavení a utvrzení literatury slovanské na základě zdravé a soudné kritiky.“ O Dobrovském však mluví velice chladně a zavírá svůj úsudek o něm těmito slovy: „Cokoli píše Dobrovský, oplývá učeností, ačkoli kritické a filosofické jeho zásluhy nerovnají se snad jeho vědomostem.“

Když Dobrovský z Průhonic do Prahy se vrátil, ukázal jemu biskup Hurdálek, po resignaci své v Praze žijící, anglický list a Dobrovský přijal Bowringův úsudek v tom okamžení dosti uvážlivě, jak jde z listu, který asi 12. července 1828 Hankovi psal, k němuž tuto doušku přičinil: „Rozvážným to, co do anglických listů zasláno, jmenovati nemohu. Tím věc jen zhoršiti se může.“ Na to odjel 14. července do Chuděnic, kamž dne 17. dojel. Tu se dověděl, že Palacký se ho v Musejníku proti Bowringovi ujal. Palacký totiž, když Bowringův článek přečetl, cítil dobře křivdu, která se Dobrovskému v anglickém listě děla a dávaje zprávu o neobyčejném zjevu, že Angličané české literatury si všímati začínají zastával se vřele uraženého Dobrovského ve třetím svazku Musejníka, který v první polovici července vydáván byl. Praví tam na str. 134.: „Hned na počátku pojednání svého, (Bowring) mluvě o tom, co pp. Jungmann, Šafařík, Kopitar a Dobrovský k důvodné známosti řeči a literatury slovanské v zemích těchto zjednali, zdá se nám, že práce posledního, kterémuž beze vší pochybnosti a odpor-

nosti přednost mezi všemi toho druhu spisovateli náleží, ne veskrz podle zásluhy jeho cení. Přičítaje tomuto patriarchovi všech zpytatelů řeči slovanské jen pouhou učenost, a výtečné kritické i filosofické zásluhy jeho poněkud v pochybnost klada p. Bowring patrně bloudí. P. Dobrovského vzorný soustav mluvnice všeslovanské a základové jeho etymologického skoumání — quos ultra citraque nequit consistere rectum — jsou zjevní důkazové důmyslu jeho hlubokého, kterýmžto duch filosofický všude se ohlašuje; a kritickému ostrozraku jeho již před padesáti lety od tehdejších veteranů kritiky evropské povinná čest se dála. Avšak zde místa není k uvažování nesmrtedlných zásluh učeného a důmyslného starce tohoto, aniž k zastání jich pomoci naší potřebí; dostiť jsou známé všem Slovanům literatury své milovným i také cizozemcům; ježto my všickni více neb méně od něho učili jsme se a učiti se bohda ještě budeme, pokud Bůh jemu života i zdraví popřeje, třebas bychom i ne o všech věcech s ním všudy stejně smýšleli.“

Dobrovský slyšev v Chuděnicích, že Palacký ho proti Bowringovi hájil, měl radost upřímnou, kterou mu projevil listem daným „ráno“ dne 18. července: „Přijev včera do Chuděnic dověděl jsem se, že Vy, ctěný Pane, jste mě předešel. Rád bych byl o podivném ne zcela pravdivém obsahu anglických listů, které mi Hurdálek v Praze ukázal, s Vámi promluvil. Zatím však s radostí vidím, že jste částečně práci podjal je opraviti.“

Jest zajisté litovati, že Dobrovskému, který ovšem kritikami svými nepřízniveů sám si nadělal, v posledním roce života jeho taková nešetrnost, anoť křivda se stala, která se ho tak hluboce dotknula, že pak v duševní nemoci často o ní se zmiňoval, a rád by toho byl poznal, který Bowringa k takovému o něm úsudku pohnul. Měl v podezření Jungmanna a Čelakovského. Jungmanna proto, jelikož od Kopitara věděl, že Bowringovi roku předešlého zapečetěný balík poslal, ve kterém Historie Literatury byla a tudiž se domnívati mohl, že v listě něco připsal, co Bowringovi k vyslovení dotčeného úsudku podnět dalo. Psal totiž Kopitar Dobrovskému dne 21. máje 1827: „Jungmann přiložil zapečetěný balík (volumen) na Bowringa; snad Vás v tom obžaloval; ale připomenul jsem Angličanovi, že Jungmann jest Ultraslovan.“ Čelakovského pak považoval za původce, poněvadž o něm se vědělo, že s Bowringem si dopisuje; avšak ani o něm ani o Jungmannovi dokázáno není, že by jeden nebo druhý Bowringovi v podobném smyslu o Dobrovském byl psal.

Ačkoli Dobrovský tehda, když Bowringův úsudek četl, rozčílen nebyl, přece jím byl velice rozechvěn a do nejhlubší útroby rozerván, když duševní nemoc jej v měsíci srpnu napadala. Poslední léta, zvláště poslední rok života svého, když duch jeho se zatemnul, blouznil mnoho o slovanské liturgii a zavedení této liturgie v zemích českých, ač za mladších let svých upíral,

že by kdy v Čechách jí se bylo užívalo.[1]) Odtud jsou v listech jeho z toho roku často zmínky o velebné písni: Hospodi pomiluj ny.

Jakási rozčilenost ba ť již pomatenost ukazuje se již v listě, který dne 17. srpna 1828 Pogodinovi z Chuděnic psal: „V předvečer mých narozenin 1828. Zítra slavím sedmdesátýpátý den svých narozenin, který 18. srpna padá.[2]) Přede třemi dny vylezl jsem ještě na vysokou příkrou horu. Málo kdo mi pěšky stačí. Vím velmi dobře, komu za tyto jakož za jiné síly děkovati mám. Také jsem si vědom, že jsem podle důmyslu svého a nabytých vědomostí volně a bez předpojatého mínění, nechtěje pochvaly od jistých lidí obdržeti, rozumu svého užil, jak na poctivého muže se sluší. Známosti s Bowringem jsem nevyhledával; jen k Vašemu vyzvání dal jsem mu odpověď. To mi způsobilo nezasloužené ublížení. Že anglický básník mé kritické a philologické (?) zásluhy (critical und philosophical merits) za nepřiměřené mým vědomostem považuje, o to málo dbám. Ale úskočnost Jidášů, kteří jej klamali, se mně nejvýš ošklivi. Či snad ti blahoví myslejí, že anglickým listem můj úsudek se změní? Kdyby Václav Hanka ještě druhou ceduli do schránky na psaní hodil, ve kterém by (ač nejmenován) k svému hanebnému činu se znal, přece by se Jungmann a jiní jemu podobní (Gelichter) neobrátili. Jestli Hanka nebo Čelakovský jej pohnuli, zapečetěný balík Bowringovi odeslati, nevím, ač to pravdě podobno jest. Avšak prozatím toho nechme.“ Zjevuje-li se v těchto slovích veliká rozčilenost, dokazuje místo: „Jestli do Mnichova pojedu, nevím. Má vůle závisí na vyšší . . . Podívejte se přece do Hormaierova Taschenbuchu, ve kterém moje podobizna prý se velmi zdařila. Jsem tak marniv domnívati se, že úplně dobře nejsem vypodoben“ — slova ta dokazují, že Dobrovský sobě volným nebyl, neboť ve zdravém stavě ducha svého nikdy nejmenší marnivosti na něm pozorovati nebylo.

Z listu toho zároveň se dovídáme, že Dobrovský měl úmysl Karlových Varů navštíviti, že však zlé počasí mu v tom překáželo.

Ale rozčilenost čím dále tím více se v něm vzmáhala, an listy přátelskými, které jej těšiti chtěly, na křivdu a urážku sobě činěnou pořád upamatován byl. Zvláště „schytralý“ Kopitar, jakoby cítil, že oslavování jeho osoby na ujmu Dobrovského jemu u moudrých lidí ve prospěch býti nemůže, snažil se, anebo aspoň tak se tvářil, jak by Dobrovskému zadostučinění způsobiti se mohlo. Psal totiž Dobrovský Hankovi z Chuděnic dne 30. srpna 1828: „Jak by se to mohlo poněkud napraviti, pan Kopitar,

[1]) Praví Jungmann v té příčině v Čas. Čes. M. 1832 str. 239: „Známo jest, že nikdo ho více uraziti nemohl, jako když mu o slovanské liturgii v Čechách rozpráběti počal; a přece na konci svého života táž liturgie byla jeho nejživější a nejmilejší myšlenkou, o kteréž jako jiným tak p. Hankovi přemnoho výmluvně a ohnivě rozprávěl a její obnovení vším úsilím zamýšlel.“

[2]) Ale narodil se dne 17. srpna.

jehožto zde očekávám, Vám psáti bude.“ Také Čelakovský v listě daném dne 6. září 1828 Kamarytovi zmiňuje se o Kopitarovi, jakoby se Dobrovského ujímati byl chtěl: „Dobrovský se na Bowringa velice mrzí, že tam nedůtklivé stránky se dotekl a jaksi kritičnost jeho v pochybnost uvedl. Pomsta to za Libušin soud. Též Kopitar cosi o tom v listech šplechtá, že ve Vídni oči se vyvalují.“

V listu svrchu dotčeném, který Dobrovský Hankovi z Chuděnic dne 30. srpna byl poslal, ukazuje se veliká rozháranost jeho mysli. Dotýká Palackého vděčně, že se ho zastal, trpce připomíná Svobody, laje zasýlateli listu k Bowringovi, zjevuje úmysl jeti do Karlových Varů, cituje několikráte píseň Hospodi pomiluj ny atd. List, ve kterém Hankovi posýlá český překlad latinské ódy na Karlovy Vary, velmi zračitě vyráží rozechvěnost mysli jeho: „Teď Vám několik řádků z přeložení Sedláčkova přepíšu . . . . Proč by p. Tappe k politování byl, nevím; myslím, že stůně. Nechť se u nás uzdraví v hojitedlných vodách. Sujný ovšem tolik co osočivý, od slovesa suji, súti na někoho, jakž jste sám v Katonu vydal. Že mne Palacký zastal proti zavedenému Bowringovi, to mu časem odplatím. Svoboda mne skoro za blázna vyhlásil, angličan za nefilosofa, ale přece za vědníka. Mají-li pak Čechové mnoho takových bláznů vědníků? Nepřestanu však proto vším dobrým se odměňovati. Rád bych, abyste se chystal k většímu lepšímu vydání staré písně Hospodine se všemi proměnami. Na mou outratu chci ji vytlačiti dát, když se posilněný k novým pracem do zlaté Prahy navrátím. Zatím hledejte, zpytujte. A Jove principium. Wer ist wohl der Verräther, Lügner und Judas, der mich dem Bowring so schändlich schilderte und Kritik nebst Philosophie absprach? Ich werde mich gar bald an ihm rächen. Und wie? Ich werde ihn zum Mitgliede der böhm. gelehrten Gesellschaft vorschlagen. Vielleicht bekehre ich ihn auf diese Art. S Bogom, Hospodinem — Zdráv buďte.“

Zde jest přestávka v listě, pak následuje 11 ostatních veršů překladu ódy; poslední verš: Kdež své slabé oudy v této slavné vodě potopili připomněla mu úmysl do Karlových Varů jeti a pokračuje v listě dále: Zkusím to ještě letos, když počasí popřeje. Zdá se mi, že ještě horka ba i parna míti budeme. Tuť budu zpívati: Hospodine pomiluj ny etc. NB. Na Hájka nezapomínejte, když proměnné čtení (varianty) sbírati budete.[1]) Kýž by se staří rukopisové nalézti mohli. Však ne snad od nějakého falešníka kovaní a podvrhlí, jako Libušin soud. Co p. prof. Jungmann Bowringovi psal, nevím sice, když mu literaturu českou odeslal, že mně ale Angličan nedobře zpraven křivdu velikou činí, Vy sami uznáte po malém času; a kdo jest toho příčina? Jak by se to mohlo poněkud napraviti, p. Kopitar, jehožto zde očekávám, Vám psáti bude. Mějte se dobře a přejte Vám srdečně přejícímu J. Д.“

[1]) Hájek totiž přivádí též text písně: Hospodi etc.

Ačkoli již list ukončiti chtěl, přece ještě k tomu připsal několik řádků: „Budete tak dobrý a dodáte přepis těch veršů slečně Kristiánce z Sternberka. Ovšem se jí lépe líbiti budou, než přeložení Vinařického z příčiny pravé prosodie . . . Co bych více psal, vím sice, ale není k tomu času. S Bohem. NB. Als ich in Deutschbrod in die Schule ging (etwa 1764, 1765) schoben (suli) die böhmischen Knaben na němce (d. i. mich) manchen Bubenstreich; sie selbst aber spotteten, indem sie mir wiederholt nachschrien: „němec brouk, hrnce tlouk, pod lavici je házel“: auch warfen sie mir Steine nach und schlugen meinen Kopf blutig (teď mužové mě o mozek připraviti chtějí). Woher nun meine Liebe für Böhmen? Auf empfangene Wohlthaten gründet sie sich keineswegs. Doch hat man mich geehrt, ja, bis auf den Bubenstreich, den Prof. Svoboda und Consorten gegen mich verübten, Bowring, von seinem Correspondenten verführt, an mir vollendete. Will man mich etwa noch kreuzigen, weil ich eine Schurkerei so nannte, wie sie es verdiente. Ich erwarte und verlange keine Antwort.“

Ač Dobrovský, když ten list psal, nepochybně již napadající jej nemocí rozechvěn byl, nicméně patrně z něho vidíme, jak hluboce do srdce a paměti se mu zaryla nešetrnost Svobody, který r. 1824 o utkvělých idejích Dobrovského mluvil a jak bolestně úsudek Bowringův nesl. Ač Dobrovský jmenovitě k chudým a dětem měkké srdce měl, přece citlivým člověkem, hlavně co se jeho osoby týče, nebyl; proto bolest a zármutek nad urážkami a křivdami za posledních let vytrpenými musely rozrývati hluboce ostnem ránu ustavičně obnovujícím nejvnitrnější útrobu jeho, dlouho se muselo doražeti na skalopevnou mysl jeho, než z ní vynucen byl zlostný výkřik, který však zároveň výrazem jest žalostně dojatého srdce: „Svoboda mě skoro za blázna vyhlásil! Mužové mě o mozek připraviti chtějí! Či mě chtějí ještě ukřižovati, poněvadž jsem darebáctví pojmenoval tak, jak to zasluhuje?“ Nikdy se netajil, že Čechy miluje a jmenovitě za mladších let hlasitě se zastával slávy království: nikdy také nepronesl se ani slovem, že lásky své k Čechám lituje a proto dojímá nás opravdovým bolem parallela, kterou stoje téměř nad hrobem mezi mládím a kmetstvím svým činí a na polo elegicky na polo rozhorleně praví: „Odkud tedy má láska k Čechám? Na obdržených dobrodiních nikterak se nezakládá. Ale byl jsem ctěn, ano ctěn až po to klukovství, kterého se prof. Svoboda a consortes na mně dopustili.“

Ustavičná rozdrážděnost byla na příčině, že duševní nemoc opět jej zachvátila. Již v srpnu ukazovala se znamení nevolnosti ducha při něm, až konečně v září nemoc vypukla a v říjnu nejvíce se ho zmocnila. V září ještě odjel z Chudénic do Prahy promluvit tam s baronem Steinem, který si přál, aby Dobrovský práci svou o Jornandovi již jednou skončil. Vraceje se z Prahy netušil, že posledníkráte přátely své tam uviděl. Když se do Chudénic navrátil, duch jeho velice se zatemnil. Blouznil o zavedení slovanské liturgie, zpíval u večer oblíbenou sobě píseň Hospodi pomiluj ny, těkal po

vůkolní krajině jsa brzo zde brzo onde, jakoby všecka místa ohledati chtěl, na nichž památka z mladších jeho let lípěla. Milí přátelé, s kterými léta mladosti své strávil, vystupovali z hlubin zapomenutí na povrch duše zatemnělé, mezi nimi zvláště spanilomyslný Fr. Polášek, který za Dobrovského rektorství v generálním semináři vicerektorem byl a Dobrovskému děkovati měl, že faru v Dolanech obdržel, kde již od r. 1818 odpočíval. Jaké myšlénky vzpomínka na tohoto muže, jejž velice miloval,[1]) v choré duši Dobrovského vzbudila, lze poznati poněkud z listu Dobrovského dne 14. října hraběnce Kesselstattové poslaného,[2]) s nímž asi souvisí, co dne 10. října z Klatov faráři Dolanskému, Janu Volnému,[3]) psal: „Bratře v Kristu! Přijdu za nějaký čas k Vám ..... Hleďte, abych měl ke hrobu (Poláškovu) snadný přístup.“

V paroxismu se domníval, že bude lze přítele Poláška z mrtvých probuditi!

V podobném paroxismu zničil také rukopis své lužickosrbské mluvnice. Podle starého zvyku, koupati se, dal si připraviti lázeň a když přichystána byla, obložil podlahu rukopisem svým, anoť i do vany několik archů nastrkal; když z lázně odešel, služka vodu i s papíry vylila!

Koncem října se nemoc poněkud utišila, ale duch jeho nebyl ještě sobě volným, jak viděti z listu jeho daného dne 25. října 1828 z Chuděnic k Hankovi: „Třemi nebo pěti slovy píšu: račte dodati vše to k Srbům.[4]) Mehrere Bücher, die etwa für das Museum taugen, sammle ich. Selbst die Bücher bei den Wenden sind als eine Filiale der grossen böhmischen Gesellschaft anzusehen. Páni jdou k jídlu: já zavírám. Váš upřímný přítel Jos. Doubrovský od dubů.“

Když nejhorší nával nemoci pominul, odhodlal se Dobrovský, ač nebyl úplně zdráv, jeti do Vídně, aby tam Jornanda ještě jednou s rukopisem dvorské biblioteky porovnal a dokonaje práci tu slovu svému baronovi Steinovi v Praze danému dostál. Měsíce listopadu jel s malými zástavkami, ježto dlouhé jízdy nesnesl, z Chuděnic za hr. Černínem do Jindřichova Hradce, odtud jel pak, opět zástavkami odpočívav do Vídně, kamž koncem listopadu přibyl a u milosrdných bratří se ubytoval. Přátelé jeho se obávali, že ve Vídni jeho zdraví se pohorší; tak psal hr. Kašpar hr. Františkovi ze Sternberka: „Nevím, zdali jest Vídeň místo, kde Dobrovský nejrychleji se uzdraví? Obcování Kopitarovi, když jej k vážné práci pohnouti může, (bude působiti dobře), jelikož vážné

[1]) Viz str. 95.

[2]) Viz str. 106.

[3]) J. Volný byl za Dobrovského v Kl. Hradišti prefektem a byl z miláčků jeho. Když farářem v Paskově byl (od r. 1792—1826, kde se do Dolan dostal), navštívil jej Dobrovský r. 1796, když žinčice užíval, procestoval s ním krajinu na Ostravici až k pramenům Visly a sprovodil jej do krajiny mor. Valachů. Dobrovský zůstal jeho přítelem a dopisoval si s ním. Bohužel jsem se dopisů těch dopíditi nemohl. — Viz Brünner Zeitung 1829 č. 206.

[4]) T. j. bohoslovcům lužickým v pražském alumnatě.

práce jsou jemu nejlepším lékem.“ Ačkoli Dobrovský o Jornandovi, tedy vědecky, pracoval, přece mysl jeho nebyla prostá blouznění; toužil vždy ještě navštíviti hrob Poláškův, jak dne 13. prosince z Vídně J. Volnému psal: „To píši ještě u milosrdných bratří na Leopoldově, ale chci již dne 16. do Brna se vypraviti. Odtud povede mě můj genius Olomoucem do Dolan.“ Že duch jeho také ve Vídni ještě blouzněním zajat byl, poznává se z listu daného dne 19. prosince, v němž, jak Palacký praví, osvědčený přítel Dobrovského psal: „Naleznul jsem našeho abbé v každé příčině na mnohem lepším spůsobu než ve vlasti české. Pracoval velmi pilně v dvorské bibliotece o svém Jornandovi a jen když jeho jednání a mluvení velmi bedlivě se pozorovalo, bylo lze poznati, že duch jeho ještě úplně volný nebyl. Přede čtyrmi dny nás opustil, aby, jak se zmínil, Brnem, Olomoucem, Čechami [1]) a Kopidlnem do Prahy se vrátil.“

Dne 17. prosince k večerou přijel do Brna a ubytoval se opět u milosrdných bratří. Důvěrný jeho přítel Cerroni ode dvou let již odpočíval v hrobě, avšak měl ještě několik známých, přátel a ctitelů v Brně, z nichž mu ovšem nejmilejší byl horlivý Dom. Kinský, bývalý profesor, tehda však český translator při guberniu v Brně, jemuž Dobrovský pro srdečnost, sprostnost a upřímnost povahy jeho laskavě nakloněn byl. Hned 18. prosince Dobrovský milého přítele navštívil, též Řehoře Volného; dne 19. ohlásil se u starobrněnského preláta Nappa, pak u biskupa Stufflera, jenž na generálním semináři v Klášteře Hradišti studoval, když Dobrovský tam rektorem byl. Oba, biskup i prelat, nabízeli mu, aby u nich bytem byl, tak že by měl do města blíže. Avšak on laskavého nabídnutí nepřijal praviv, že jako starý, churavý muž, který bez toho na polo milosrdným bratrem jest, zůstati chce v klášteře milosrdných, jak to také ve Vídni dělal. Ani vozu, který mu od biskupa i preláta nabízen byl, nepřijal a to snad bylo neštěstí, jelikož v pliskavém počasí pěšky chodě se nastudil. Dne 19. po návštěvě u biskupa šel na oběd ku příteli Kinskému, byl úplně zdráv, vesel a humorem svým jen překypoval; píše o tom Dom. Kinský sám: „Dne 19. při skrovném obědě v mém pokoji nejsladší chvíle svého živobytí v jeho přátelském, rozmarném a učeném rozmlouvání jsem strávil. Nemohl jsem se dosti nadiviti vtipu, rozsudku, paměti bať i zraku ctihodného starce.“ Kinský mu také přimlouval, aby „nechaje trudných recensí a půtek běh svého života sepsal a v něm všelijaká poznamenání svého zkoumání, též věnce pocty svých přátel atd. složil,“ což Dobrovský učiniti přislíbil.

Dne 20. prosince dal biskup Stuffler Dobrovskému ku cti tabuli; když však vůz proň na Staré Brno poslán byl, vrátil se prázdný a Dobrovský omluvil se, že předešlého dne mokrou cestou se nachladil. Pobouřen také byl

---

[1]) Čechy, statek hr. Taroucy u Prostějova, kdež věrojatně manželku hraběcí, dceru hr. Fr. Sternberga navštíviti chtěl.

starý jeho neduh žaludkový a silné zvracení jej trápilo,[1]) když prof. Volný odpoledne dne 20. prosince jej navštívil. Ačkoli tělesně zvracením velice seslaben byl, přece, když se utišilo, jal se hned vědecky rozmlouvati, pronášel mínění své o Šafaříkově spise Abkunft der Slaven a vyvracoval názory jeho, při čemž ohromná jeho paměť věrnost svou osvědčila, an místa z Pomponia Mely, Jornanda, Mojžíše z Choreny, z Prokopia atd. na odůvodnění mínění svého s patra uváděl. Řehoř Volný, který jej denně aspoň jedenkráte navštěvoval, vypravuje, že dne 24. prosince již tak zotaven byl, že světnici opustiti a v refektáři obědvati mohl. Dne 25., 26., 27. sloužil mši sv. v kapli milosrdných, chlapce, jménem Jakub Škopek, který jej provázel, učil čísti, probíral Zimmermannův spis Vorboten einer Lebensbeschreibung des h. Johann von Nepomuk, o němž úsudek podati měl, a zkoumal Ziegelbauerův opis Vincentia a Gerlacha, jenž mu z Rajhradu poslán byl. Způsob jeho zdraví již se byl tak polepšil, že lékaři dovolili, by dávno kýžený výlet do Rajhradu učiniti mohl. Vyjel s Ř. Volným dne 28. a měl radostné překvapení uviděti tam Václava Pešinu, jenž tehda na blízku Rajhradu, v Blučině, farářem byl. U večer téhož dne o 5. hodině byl již zase v Brně. Dne 29. obědval u preláta Nappa, po obědě díval se na rukopisný český překlad Pulkavovy kroniky,[2]) dal si opsati starožitnou rotu zpovědní, kterou pak vlastní rukou pro Kopitara přepsal, aby on s Frisingskými zlomky ji porovnati mohl.

Tak byl duch jeho ustavičně čilý a plánům jeho ani vysoký věk mezí nekladl. Jsa v Brně změnil úmysl, s kterým z Vídně vyjel, vrátiti se totiž do Čech, nýbrž ustanovil se zajeti do Krakova, kde prý se na zpátečné cestě z Ruska před 36 lety sotva den zdržel a později vždy se tam chystal, aby poklady slovanské vědy tam složené poznal.[3]) Přátelé mu odmlouvali, ale on stál svéhlavě na svém a bylby zajisté úmysl svůj vykonal, kdyby smrt ho nebyla v Brně překvapila. Přátelé ovšem již neměli obavy žádné o zdraví jeho, ani když dne 30. prosince nevycházel pro kašel, který již z Vídně byl s sebou přinesl. Dne 31. prosince navštívil s prelátem Nappem biskupa Stufflera a obědval opět u Augustinianů.

Tak nastal nový rok 1829. Prvního ledna sloužil mši sv. u milosrdných, obědval u nich s velikou chutí a psal pak do Prahy. Ale když Volný mezi pátou a šestou hodinou odpoledne k němu přišel, nalezнul jej churavého; zvracel asi dvakráte a kašlal. Dne druhého ledna zůstal v posteli a stěžoval si na píchání v levém boku; jmenovitě v noci s druhého na den třetího ledna byl velice nepokojný, tak že přivolán Dr. Kaiser, ordinarius u milosrdných bratří, jenž mu žilou pustiti a flastr vytahovací přiložiti

[1]) Viz str. 127., 148.

[2]) Jest to nejstarší exemplář z r. 1407 chovaný v bibl. kláštera August. na Star. Brně.

[3]) Viz str. 80.

kázal, aby píchání se ulevilo. Lékař usoudil stav nemocného za velmi považlivý a žádal Volného, aby se pokusil ku zpovědi a k učinění závětu jej přemluviti, poněvadž všem ostatním v příčině té odmlouval. Když Volný o tom se zmínil, odpíral i jemu řka, že ještě nejméně patnáct let žíti musí, aby práce, které před sebou má, vykonati mohl. Ale osud jinak tomu chtěl.

Dr. Kaiser jsa si vědom, že jeho péči tak drahý život svěřen jest, požádal sám Dr. Kročáka, znamenitého lékaře, aby nemocného též navštívil a radou svou nápomocen byl. Dr. Kročák ohledav nemocného pravil, že nemoc jeho jest katarrhalní zimnice, přitužená gastricismem, kterou nemocný nešetřiv se sám velice pohoršil, tak že síly jeho sotva s to budou, záhubné následky ze zanedbání nemoci pocházející odvarovati. Dr. Kročák bohužel prorokoval dobře; zanícení plic pokračovalo rychle a Dobrovský sám cítil, že ho již jest na krátce; protož diktoval závět svůj, k jehožto vykonání ustanovil hr. Fr. Sternberka rozkázav, aby rukopisy své učené společnosti a museum, biblioteka pak dědicům svým, dětem po jeho bratru Matěji[1]) měšťanu pražském, dány byly, ovšem podle uznání hr. Fr. Sternberka, jemuž korrespondenci svou zůstavil.[2]) V úterý dne šestého ledna žádal po deváté hodině ranní posledního pomazání a brzo na to, o tři čtvrti na jedenáctou, veliký duch jeho opustil tělo odebrav se tam, kde „všichni Sláva Bogu zpívati budeme“.[3])

Jak zazněl umíráček s věže milosrdných, rozlítla se zpráva o smrti Dobrovského bleskem po Brně a dojala mohutně všecky, kteří důležitost vědy úplně anebo aspoň poněkud znali. Ztráta byla ovšem nenahraditelná: proto chtěli ti, kteří velikost ducha nebožtíkova pochopili, poslední hold, který na této zemi vzdáti lze, co nejslavněji prokázati. Prelát Napp sloužil dne 8. ledna slavné requiem, načež o deváté hodině pohřební průvod, v němž dle rozkazu biskupova všichni alumnové a posluchači filosofie, kteří rakev k hrobu nesli, účastenství měli, k starobrněnskému hřbitovu se ubíral: též gymnasium, konventualové všech klášterů a mimo to veškerá intelligence Brněnská sprovodili k věčnému odpočinku tělo, v němž tak mohutný duch a vznešený karakter háral. A takto složeny tělesné pozůstatky jeho k věčnému odpočinku v zemi Moravské, kde jediný veřejný úřad, jenž na sobě měl, zastával, k níž upřímným srdcem lnul, jejížto slovanské obyvatelstvo ještě přede dvěma lety proti zlolajnému osočovateli hájil! —

---

[1]) Bratr jeho umřel 1826 zanechav syna a dvě dcery.

[2]) Šlechetný hrabě velmi svědomitě pozůstalosti a dědiců se ujímal: vymáhal i peníze, které Dobrovský za živa byl pujčil a měl v té příčině dlouhé dopisování jmenovitě s Kopitarem, který Dobrovskému 100 zl. dlužen byl.

[3]) Viz str. 100. — Zprávu o posledních dnech Dobrovského čerpali jsme na mnoze i doslovně z listu, který Ř. Volný hr. Fr. Sternb. zaslal a jehožto část Palacký v biografii Dobrovského otisknul; pak z listu Kinského daného dne 7. ledna 1829 Hankovi.

Brünner Zeitung byla první, která mu psala nekrolog: „Dnes byla smrtelná schrána Josefa Dobrovského, muže slovem i písmem výtečného, člena mnoha učených společností pochována. Narozen dne 17. srpna 1753 začal před 50 lety svou literarní činnost; množství a hlubokost jeho plodů duševních ve všech odvětvích vědy lidské, zvláště pak v slovanské historii a filologii, učinily nebožtíka slavným ve vlasti i v cizozemsku. Nesklíčen stářím, bystrého a mladistvě svěžího ducha dojel veteran české literatury dne 17. prosince 1828 do Brna k vůli historickému badání, v němž kmet za tvrdého počasí zimního v Krakově pokračovati mínil. Avšak nastudiv se onemocněl a ačkoliv u milosrdných bratří úzkostlivou péčí ošetřován byl, přece ochrnutím plic drahý život jeho dne 6. ledna o 11. hod. dopoledne konec vzal. Skonal tiše a byl se všemi poctami, jež zásluhám jeho náležely, od prelata Nappa za četného účastenství na starobrněnském hřbitově pochován. Úplný životopis podá královská česká společnost nauk. Kýž pak také zde naznačí trvanlivý pomník potomstvu hrob vzácného muže. Neunavně působil pro svět!“ —

Do Prahy zaslal zprávu o smrti Dobrovského Kinský Hankovi dne 7. ledna, tak že ještě na konci prvního sešitu Musejníka list Kinského, k němuž Palacký několik vřelých slov přičinil, otištěn býti mohl. Královská učená společnost rozesýlala úmrtní listy nejslavnějšího člena svého na všecky ústavy a spolky učené: hr. Kašpar Sternberg poslal dne 22. ledna 1829 list úmrtný Goethe-ovi a připsal do listu tato slova: „Museum, společnost nauk a literarní svět utrpěly smrtí našeho Dobrovského velikou ztrátu. Umřel v Brně na zpátečné cestě z Vídně do Prahy; neobyčejná paměť zůstala mu až do smrti věrná; ještě den před svým skonáním mluvil o nově vydaném spise Šafaříkově o původě slovanských národů a uváděl při tom více míst ze starých spisovatelů, aby několik mínění Šafaříkových opravil.“

Velmi bolestně dotknula se v Čechách zpráva o smrti Dobrovského všech a nad hrobem jeho truchlili také ti, kteří v poslední době jeho odpůrci byli; u šlechetníků vyrovná smrt všecky kyselosti. Krásně se pronesl o tom Čelakovský v listě daném dne 3. února 1829 Kamarytovi: „Smrt Dobrovského mezi mnohými v Praze i mne nemálo zarmoutila. Krom toho, že jsem v něm mnohou v literarních pracích podporu nalezal a on sám v mých očích takořka živou byl bibliotekou, byltě on stařec vší cti a vážnosti hodný . . . . Jmeno jeho stojí a bude v paměti slovanských národů po věky státi.“

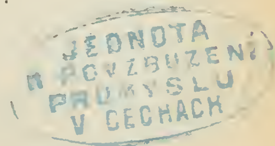
Nejbolestněji však dotknut byl dlouholetý přítel Dobrovského spanilomyslný hr. Fr. Sternberg, jenž lásku a úctu, kterou k nebožtíkovi, pokud živ byl, měl, i po smrti jeho hned osvědčil, an první byl, jenž na to pomýšlel pomník Dobrovskému zaříditi. Zjevil úmysl svůj hr. Kašparovi, aby Dobrovského tělo z Brna do Čech bylo převezeno a na některém hřbitově pražském aby mu důstojný pomník postaven byl. Hrabě Kašpar však mu

dne 17. února 1829 odpověděl: „Veteranovi Dobrovskému pomník v Čechách zříditi, asi mramorové poprsí výtečným umělcem pracované nebo něco podobného, zdá se mi ovšem velmi příhodným býti. Ale s myšlénkou, odpočívajícího vykopati a sem jej přivézti, nemohu se spřáteliti. Zůstane violatio mortuorum naříditi, kde zemřelý odpočívati má, nedal-li, pokud byl živ, své svolení; takového něco zajisté nebylo ve smýšlení našeho přítele. Byla by to skutečná urážka Moravanů, jako by nebyli hodni jeho pozůstatky chovati. Kdyby Dobrovský byl zemřel v cizozemsku, mohli by všichni Slované se spojiti, aby tělo jeho dostali: to snad by bylo dříve podle jeho mysli jednáno: neboť náležel všem slovanským jazykům a národům. V Moravě, kde první veřejný úřad v živobytí svém zastával, jest právě tak mezi slovanskými bratry jako by byl v Čechách. Nechme Salma, aby jemu pomník zřídil, a nechme mrtvé odpočívati v pokoji. Učená společnost sama nemůže se toho odvážiti . . . . Památný kámen pouze byl by pro něj málo, ale dobré poprsí mramorové by se hodilo . . . . Zdali však by takové poprsí podle malované podobizny se podařilo, jest jiná otázka.“ [1])

Hr. František ustanovil se tedy na památku Dobrovského dáti raziti medailli: avšak úmysl ten vykonán nebyl, an hrabě brzo a právě tak neočekávaně a touž nemocí za Dobrovským se odebral. (8. dubna 1830.)

Pomník[2]) Dobrovskému zříditi zůstaveno tedy hr. Hugonovi Salmovi, který, jak z listu hr. K. Sternberga souditi lze, hned po smrti velikého učence ochotu svou k tomu nabídnul. Jest to pyramida 4 m vysoká na podstavci třímetrovém postavená v slévárně Blanenské litá a stojí na starobrněnském hřbitově naproti vchodu. Na straně východní jest v pyramidě výklenek, v němž jest popelnice, z které plamen vyšlehá. Nápis od prof. Meinerta, dlouholetého přítele Dobrovského složený, zní na přední, východní straně:

Jos. Dobrowsky. annorum LXXV. ex. itinere.
obit. Brunae. VIII. Id. Januarii. anno.
MDCCCXXIX.

Na zadní, západní straně:

Hungaria. me. genuit.
Bohemia. sibi. literisque. vindicavit.
Moravia. regendis. sacrorum. alumnis. quondam. adhibuit.
nunc. pia. condidit.
Slavica. qua. patet. terra. non. ignorat.
amici. lugent.
e. queis. Hugo. comes. de. Salm. hoc. monum. p.

---

[1]) Original toho listu daroval jsem se 44 jinými listy hr. K. Sternb. českému museum.

[2]) Malá společnost v Brně dala tyto dni pomník Jos. Dobrovského na hřbitově starobrněnském natříti a (písmo) pozlatiti. (Mor. Orl. 22. pros. 1883.)

Mezi podobiznami vyniká olejový obraz r. 1821 Tkadlíkem na pobídnutí Doležálkovo malovaný nyní v českém museum v sále, kde rukopisy jsou, chovaný, podle něhož Benedetti mistrovskou mědorytinu učinil, na níž podpis: Dobrovský. A slavicarum literarum cultoribus. Podle téhož originalu olejového jest mědorytina Aignerova v Hormaierově Taschenbuchu (X. roč.); pak jsou mědorytiny od Berky v Praze, od Kronesa a Riedera ve Vídni; pak v biografii Dobrovského od Rittersberga mědorytina s podpisem: Joseph Dobrowský a pod tím: Non ommis moriar. Ze životopisů Dobrovského jsou aspoň poněkud zevrubnější biografie od Rittersberga, která brzo po smrti jeho vyšla, pak biografie od Palackého: Josef Dobrowsky's Leben und gelehrtes Wirken ve spisech učené společnosti, vydaná také r. 1833 ve zvláštním otisku a převedená také na jazyk ruský (v Moskvě 1838). Mimo to vydány stručné životopisy jeho již, pokud ještě žil, n. p. v Pelclově: Böhm. mähr. und schles. Gelehrte aus dem Orden der Jesuiten (1786), v Meuslově: Das gelehrte Deutschland (1783), v encyklopedii Erschově (1822), v Hormaierově archivě (1824, 1828), v Biographie des hommes vivants (Paris 1816).

XX.

Karakteristika Dobrovského.

Popsavše životní běh Dobrovského pokusíme se povahu jeho aspoň v hlavních rysech nakresliti.

O tak znamenitém muži, jakým byl Dobrovský, mohou se lišiti úsudky, co se týče té neb oné jednotlivé stránky povahy, nikoli co se týče povšechného rázu jeho, který jej činí zjevem, jaký se na obzoru národů ne velmi často ukazuje. Po celý život vládla jím snaha po pravdě a co duch jeho za pravdu uznal, toho se držel tvrdošíjně, až o něčem lepším přesvědčen byl, ač tak snadné nebylo, jeho přesvědčení otřásti neb vyvrátiti. Ale hledaje pravdy hledal jí jen rozumem; tu ovšem nemohlo jinak býti, než že u věcech vědeckých a náboženských byl více kritikem než dogmatikem.

Kriticismus jeho žádal, aby každé tvrzení opodstatněno bylo doklady: co důvody opatřiti lze nebylo, nemělo u něho váhy. Tou zásadou řídil se již za mladých let svých a vyslovil ji proti Dobnerovi již r. 1782: „Svědectví, spolehlivých svědectví žádám, nikoli možností; důvodů nikoli deklamací.“ Vědy a vědecké pravdy vážil si vysoko: vědator byl mu amicus, ale magis amica veritas. Kde poctivou snahu vědeckou spatřil, tam kritika jeho byla šetrná, ač vždy k jádru věci směřoval, kterého z očí nepustil, i když k osobě spisovatelově co nejšetrněji se choval. Tak kritisoval Lindeho, Antona atd.; kde však viděl při spisovateli domýšlivost, tam se neostýchal ledabylost práce jeho nemilosrdně posouditi, jak to zkusili Pohl, Šimek, Ungar, Zlobický, Richter a jiní.

Za mladších let byl ovšem také v kritikách přísnější než za zralého věku mužského; teprve když již kmetem byl, opět zmocnila se ho jakási nedůtklivost jmenovitě v příčině Libušina soudu, jehožto obhájcům, dotknuli-li se neopatrně osoby jeho, vrchovatou měrou splácel, jak to ucítili oba Jungmannové, V. Svoboda a Šafařík. Ač si vědom byl hodnoty své, nikdy sebe nepřeceňoval; ačkoli k vůli vědecké pravdě vždy hotov byl pustiti se do polemiky, měl tam, kde jen osoba jeho se hanobila, vědecké důvody však se nepřiváděly, jedinou zbraň — opovržlivé mlčení. Když Ungar jeho osobu

jízlivě ostouzel, ozval se proti němu: „Taková jest zbraň, kterou p. Ungar proti mně bojuje. Kdo nemusí podlehnouti? Já aspoň se vzdávám; neboť takto válčiti nemám ani práva ani chuti." S Thámem, pokud činiti bylo o správnost slovníkovou, měl tuhý a dlouhý spor; jakmile však Thám se spojil s pasquillantem Stachem, neuznal ani toho ani onoho za hodna, aby jediným slovem odpověděl. Nikdy se nezabýval s kritikou, jen aby kritisoval, nýbrž proto, aby omyly a klamné názory, pokud vědění jeho stačilo, z vědy vyplel. Kritika jeho stála tedy ve službě vědy a nebyla poddajnou služkou vášně a libůstky. Jak vznešený pojem o kritice měl, krásně vyjádřil v listě ke Kopitarovi: „Celý život sotva stačí, aby člověk odstranil všecko nesprávné; kterak má k tomu dospěti, aby nauku soustavně založil?" Avšak kriticismus jeho vykořeniv mnoho bludů a klamů ve vědě byl tím již tvořivým nehledě ani k tomu, že spisovatelé ostýchajíce se péra Dobrovského při pracích svých všecku píli a svědomitost vynakládali, aby chyb a omylů se nedopustili.

Mylný jest názor mnohých, že kritik již sám sebou jest empirikem. Tato výtka činila se také Dobrovskému, ovšem tytýž bezprávně. Empirikem nebyl; ale ve všem jeho vědeckém snažení a pracování zjevuje se jakýsi realistický směr, který úzkostlivě všem domyslům se vyhýbá, všudy k pramenům přihlíží a jen to uznává za platné, co důvody a logiku svou má v pramenech samých. Protož jazykozpytci Dobrovskému nebyly zákonem předpisy grammatiků, nýbrž živá mluva lidu a neporušená germanismy čeština věku starého. Takový realismus mluví z jeho slov ke Kopitarovi psaných: „Nejmilejší jsou mi jako jazykozpytci ti Slované, kteří jsou nejméně vzdělaní"; realismus to byl, když se pronesl, že Moravanů jako zachovávatelův archaismů si váží, ale že jich ve spisovní češtině užívati nesluší; realismus to byl, když na novotáře r. 1781 se obořil: „Tak hluboce řeč nikdy neklesne, aby byla nucena práv svých se vzdáti a zákonodárnou moc, která jediné jí náleží, grammatickým nedoukům a hudlařům postoupiti."

Také v historii nevedl si Dobrovský jinak. Zde připouštěl platnost jen tomu, co v listině bylo a netrpěl, aby nějaký smysl dříve do listiny se vložil a pak se listina tak vykládala, jakoby ten smysl původně již v ní byl. Ovšem jest historie předmět jiného spůsobu a rázu než jazyk lidský. Ač v jazyku panuje pohyblivost a změnitelnost, přece se nám představuje v jisté době jako předmět hotový, na němž libovůle jednotlivců nic měniti nemůže; jazyk jest plod neporušeného tvoření ducha, při němž ani vášeň ani náklonnost ani závist ani které koli strannictví zhoubného, rušivého vlivu nemělo. Jinak v historii, která jest bojem mezi svobodou a nutností; zde tedy ten, který zprávu o událostech a bězích historických dává, má účastenství jako člověk živý, v nějž vášeň, láska, soustrast, hněv a nenávist rozhodný vliv má, která jeho zprávě buď ve prospěch buď na ujmu jest. Požadavku kladeného historiografii, aby všudy podávala čirou, objektivní ani náklonností

ani odporností neporušenou pravdu, posud ani jediný historik nenaplnil, an to jest požadavek, který splniti jest naprosto nemožné: neboť žádný živý člověk není člověkem o sobě, nýbrž každý jest údem některého národu, v každého působí doba, v níž se zrodil, a kultura, jejížto požehnání neb kletbu nese. Ani kronikáři a legendáři nepovznesli se k té objektivnosti, jež v historii panovati má. S kronikami a legendami začíná historiografie u všech národů; jsouť mlhavé jako doba mlhou pokryta jest, o které jednají. Tyto mlhy roztrhnouti jest úlohou historické kritiky. Co Dobrovský v příčině té provedl, přičítáno mu bude povždy za velikou zásluhu. Zde si skutečně počíná jako nějaký Olympčan, kterého se ohledy obyčejných pozemčanů netknou. Co staletím bylo vážné a svaté, boří smělou rukou, poznal-li totiž jeho kritický duch, že zprávy legend a kronik na pravdě a skutečnosti se nezakládají. Ovšem hodil při tom kopí své někdy až za metu: ale nemohl tehda téměř jinak, jelikož neznaje bohatých zpráv pramenů správnějších později nalezených měl před sebou toliko zlomky, dle kterých souvislý běh událostí a následky z nich plynoucí všudy poznati nemohl. Ale neštítil se vyznati, že zde onde jest mezera a nesnesl ovšem, aby mezery se vyplňovaly vynálezky pravdě podobnými i nepodobnými.

Střízlivost v bádání podobná byla ostatní jeho povaze; zajímalo jej zpytování pravdy, kterou co možná na stupeň nepochybné jistoty a skutečnosti přivésti usiloval. Že při takovém směru ducha jeho místa v něm nebylo pro hárání fantasie, jest na bíledni. Málo který učenec byl tak prost netoliko poetické intuice, nýbrž vůbec citu pro poesii. Poněvadž v příčině té správný úsudek pronésti nelze pouhým rozumem, nýbrž spolupůsobiti musí vnímavost esthetická, jsou posudky Dobrovského o básních skutečně bezpodstatné. Tak psal r. 1825 Cerronimu, že Štěpnička (!) velmi roztomilé básně skládá! Ještě méně citu a soudnosti měl, když se jednalo o národní poesii, pro jejížto krásy ale pražádného smyslu neměl. Lišil se tím od velikého vrstevníka svého, J. Grimma, který jako Dobrovský v jazykozpytě a starožitné historii pracoval, ale tak jemným citem pro národní poesii nadán byl, že lepost netoliko německé nýbrž také jinonárodní poesie národní cítil. Když se ho Grimm r. 1824 tázal: „Jste přece srozuměn s vysokou poetickou cenou srbských písní? Co může býti básničtější než píseň o smrti Marka Kraljeviče nebo o založení Skadru?“ neodpověděl jemu na tento dotaz, poněvadž té krásy, co Grimm, v nich nenalezal. Jak prosaicky v příčině té smýšlel, zachoval nám zprávu Čelakovský v listě daném Kamarytovi r. 1827, dle které Dobrovský o písních srbských pravil: „Nevím, co ti lidé s těmi srbskými písněmi jen chtějí? To všecko Kopitar tak vykřičel, pak namydlili něco Goetheovi a nyní dělají tolik hluku. A přece jsou to jen písně pouličné! Něco jiného jsou písně ruské, ty mají přece ještě v třetí osobě jednočtu staré тъ!“ Takový byl úsudek Dobrovského o srbských národních písních, jichžto krásy Göthe se dosti nachváliti nemohl.

Realistický směr Dobrovského, vedle kterého smyslu pro poesii neměl, spůsobil také, že starožitného národního podání nic si nevážil. Ale historická tradice, spočívající na zprávách starožitných, jež z úst dědů v ústa vnuků, od pokolení ku pokolení se přenášejí, má v dějezpytě také své právo, zvláště když k obecnému proudu dějů a událostí ladně a skladně přiléhá. A toto nevážení sobě starožitné tradice u Dobrovského spůsobilo, že pohrdav zprávou od Nestora zachovanou, která za pravlast Slovanů v Evropě krajiny podunajské klade, od staršího mínění svého vysloveného 1788 v předmluvě k Monseovým dějinám Moravy a se zprávou Nestorovou se srovnávajícího odstoupil a na autoritu Byzantinců spoléhaje v Lehrgebäude der böh. Spr. (1809) a v Gesch. der böh. Spr. und Lit. (1818) tvrdil, že Slované teprvé s Huny a po Hunech z Asie, kde prý blíže ústí Volhy bydleli, do Evropy se přistěhovali. Jednoduché, prosté podání Nestorovo, vedle kterého Staroslované z Podunají od Vlachů t. j. Keltů k severu vypuzeni byli, pozbylo váhy u Dobrovského, když díla Byzantinců četl, kteří vědeckým spůsobem psaní svého mysl jeho tak zaujali, že Nestora u porovnání s Byzantinci chuďasem (armer Tropf) nazval a o jeho zprávách s strany Staroslovanů vesměs pravil: „Kdo může takové nerozumy stráviti, jenž dějinám národů několik roků z Byzantinců se učil?“

Upíraje takto starobylost Slovanů v Evropě a klada přibytí jejich do tohoto dílu světa zároveň s Huny mluvil zapřisáhaným nepřátelům Slovanstva vděk, kteří slovanské kmeny jako nějaký vývrhel lidstva, jako surové divochy líčili a k Dobrovskému jako k vůdci svému se odvolávali. Pravdivé pronesl v té příčině slovo Šafařík: „Hlas jeho, co proroka a samovládce v oboru historictví i mluvozpytu slovanského, nejen daleko slyšán, ale i od těch, kteří mu nerozuměli, za pravdivý přijat. Není tedy divu, že pod záštitou a korouhví takovéhoto vůdce, zapřevšího totožnost Venedů Pliniových a Vinidů Jornandových, a tudyž zničivšího jedním tahem celou starobylost Slovanů v Evropě jiní tím drzeji a protřeleji dále postoupili a Venedy hned za Celty, hned za Germany, hned za Litvany, hned zase za Čudy, Slovany pak k necti historického umění 19ho věku za národ nový, mongolský teprva v 5. století do Evropy přišlý, vyhlásili . . . . Sám Dobrovský, ne sice neomylný, ale však soudný znatel jazykův a příbuznosti národů, byl by se zhrozil té jejich nové, žádnými důvody nestvrzené smyšlenky a ji s příslušnou pohrdou zamítnul.“

Mínění Dobrovského, že Slované teprve za času Hunnů do Evropy přišli, ve spojení s jeho názorem, že všichni národové ve střední a severní Evropě, než křesťanství přijali, pouhými surovci byli, bylo na příčině, že mravy a spůsoby pohanských Staroslovanů aspoň podle některých stránek téměř za sveřepé považoval a tím houževnatěji při mínění svém zůstal, an přímých dokladů před rukama neměl, které by opak byly svědčily. Realistickému smyslu jeho nebylo dáno zahloubati se do pověstí národních staro-

žitný ráz na sobě majících a zde naslouchati tajeplnému vanutí ducha národního a vyvážiti z nich stopy života prastarého, z nichž poznati lze, že lid, který takové pověsti má, již v šerošeré dávnověkosti ozářen byl sluncem poesie, mravnosti a náboženství a obdařen všemi ctnostmi, jež z trojice té se rodí. Zaujatost jeho, že Slovanstvo za pohanské doby málo intellektualnosti mělo, zavedlo jej, že v Pravdě ruské viděl jen gothickoněmeckou látku: ovšem tehdejší věda právnická nebyla ještě tak pokročilá, aby byla mohla příbuznost slovanského práva se starším římským, germanským anot v některých institucích také se starořeckým právem na jisto postaviti. Maje vzdělanost Staroslovanů za velmi nízkou a chatrnou přiváděl mezi důvody proti pravosti Libušina soudu i ten, že Staročechové nemohli na tom stupni kultury býti, která se v básni té líčí. Jazykozpyt vedl Dobrovského sice na dobrou stopu, když n. p. tvrdil, že z něho lze poznati, s kterými cizojazyčnými kmeny národ sousedil a z které řeči látky do vlastního jazyka přibral; ale rozhodný krok dále nečinil, porovnati totiž kulturní slova slovanská s týmiž slovy ostatních příbuzných národů, čímž by byl poznal, že Staroslované již v prastaré době, když se od ostatních arijských kmenův odloučili, hezký poklad a základ s sebou odnesli, jímž intellekt jejich zdárně a rozsáhle vyvíjeti se mohl. Ovšem za jeho živobytí ještě nikdo na to nepřipadl, výsledky jazykozpytu k takovým vývodům kulturním využitkovati: vždyť teprvé za našich dnů stal se jazykozpyt archivem, v němž listiny složeny jsou, ve kterých dokladů o stavu vzdělanosti našich prapředků se dočísti lze jest.

Co se skutečným životem a živou přítomností nesouviselo, na srdce jeho nedorývalo: cit jeho lnul jen k radostem a bolům, které na živých osobách viděl. Minulost byla jemu věcí odčiněnou, problemem, o jehož rozluštění kritika se pokusiti může, ale nepovažoval jí za soubor nesčíslných momentů životních, které tím tajemstvím, jež individualitou národní jmenujeme, s živou přítomností souvisejí. Odtud onen při muži tak šlechetného srdce, jak Dobrovský byl, jinak nepochopitelný zjev, že o hrozných osudech některých kmenů slovanských, které je z řady živoucích národů vyhladily, tklivějším slovem se nezmíňuje. Jen citat z Herdera v Slavíně umístněný, o tyranském utlačování Slovanů jednající, jest jediná oása ve spisech jeho k tomu předmětu se nesoucích, ve kterých sice slunce vědy se svítí, ale slunce chladné, jež teploty citu neprobouzí. On byl také jako historik přede vším kritik, jehožto kriticismus se zdržuje při jednotlivostech; on měl hlavní historikovi potřebnou vlastnost, pronikavou totiž bystrost rozumu, ale jemu se nedostávalo oné hlubokosti citu a důrazné sympathie i vášně, která veliké historiky dle způsobu Palackých, Gibbonův a Mommsenů tvoří. On byl velikým v tak zvané malé kritice; ale v té byl tak velikým mistrem, že, uvažujeme-li dobu, kdy působil, poznati lze vnuknutí Prozřetelnosti, která tak znamenitým mužem Slovanstvu cestu do budoucnosti připraviti chtěla.

Množstvím nových dát, které ze starožitné historie a jazykozpytu slovanského vyvážil: bystrostí, s kterou výsledky badání slovanských s výzkumy v historii a ethnographii jiných národů spojoval: vážností, které v učené republice nabyl a vlivem z té vážnosti vzešlým donutil učený svět t. j. především Evropu, do oboru vědeckých badání přijati také Slovanstvo a místo jemu náležité vykázati ve velikolepém pantheonu, který nový věk vědě zbudoval. Když vděčné vrstevnictvo a ne méně vděčné potomstvo jej uctilo a ctí jmenem patriarchy slavistiky, označilo zároveň netoliko jaké služby slavistika vědě všeobecné a věda všeobecná slavistice konala, nýbrž označilo také, že Dobrovský, zakladatel vzájemnosti mezi slavistikou a vědou všeobecnou, účasten jest nesmrtelnosti, která vědě náleží.

S rozumovou vší poetické nálady prostou povahou Dobrovského souvisí také spůsob jeho spisovatelský. Jako kriticismus jeho při každém předmětě ustanoviti se snažil pravou a skutečnou podstatu, tak sloh jeho byl prostý, úsečný až k průzračnosti jasný: nepraví příliš mnoho ani příliš málo, vzdy jen tolik, kolik jest potřebí, aby názor o předmětě nade všecko pochybování jasným učinil. Sloh jeho jest velmi plynný, ale beze všech šperků, ozdob a květů řečnických. Poetická nálada byla jemu tak cizí, že sloh jeho jen tenkráte k poetickému vzletu se povznesl, když duch jeho chorobou zatemněn byl. A to jen v první době nemoci, kde blouzněním, že proroctvím nadán jest, tak u vytržení přišel, že řeč jeho, n. p. v listě k Durichovi r. 1795, skutečně mohutný, vznešený ráz proroků starozákonných na sobě má. Ale v dobách, kde rozum jeho jasný byl, pohrdal všemi šperky řeči snaživ se jen po sprostnosti a srozumitelnosti slohové. Ačkoli Dobrovský v obcování byl člověk milostný, přece spisovatelem milostným nebyl; ale jako pravda a pravdivost více váží než ozdoba a ozdobnost, tak z jeho spisů více se poučiti lze, nežli z kteréhokoli spisovatele, již do první čtvrti tohoto století o věcech slovanských psali.

Ačkoli Dobrovský suchoparným rozumem, bať téměř pitevným nožem předměty svých badání rozebíral, zdá se přece, že nejvyššího vniterného spokojení při kritických pracích historických nenaleznul. Že historie národů jest pestrá směsice bojů, strastí, násilí a ukrutností, které posud urovnány nejsou, nemohlo bystrého zraku Dobrovského ujíti: nejsa poetickým citem nadán nemohl v příčině té naleznouti útěchy v poesii, která ideal se skutečností smířiti se snaží. Proto vzal útočiště k přírodě a sice k rostlinstvu, v jehožto bezvědomém ale proto věčně a stejně souměrném životě viděl neporušitelnou harmonii rozloženou, po které ostatní tvorstvo vědomé a nejvíce sebevědomé lidstvo jako Tantalus žíznivě ale tytýž marně prahne. Vroucné línutí k přírodě jest jediný poetický tah v životě Dobrovského. Již r. 1785 pravil: „Kniha tvorstva jest nade všecky theologické školní traktaty a obsahuje na mnohém listě více přesvědčivé, více dojemné látky než všecka sofistická skolastika. Avšak slušno, dříve se učiti čísti v této tajeplné knize.“ Jak

hluboce do skrytého života rostliny vniknul, dokazuje vědecké jeho dílo o botanice a jak trvalá byla náklonnost jeho k bylinstvu, ukázal, když mladší lidi ke studium botaniky povzbuzoval a jsa na venkově botanické vycházky až do nejvyššího věku svého činil. V příčině zabývání se s přírodou stal se skutečně poetickým, tak že i na polním hospodářství poetickou stránku naleznul, jakož psal r. 1817 hraběti Eug. Černínovi: „Přeji, abyste při polním hospodářství zotavení a zaměstknání naleznul, které práci Vaši bez odměny nenechá — justissima tellus praví Virgil" a přičinil téměř orfeický výrok: „Žádný člověk nemůže býti tak uznalý, jako matka země." Možná, že náklonnost jeho k přírodě pocházela z toho, že k zednářům náležel, kteří v učení svém mnoho látky z Pythagora měli, jenž, jako nejdávnější filosofové vůbec, v soustavě své filosofii a poesii spojoval.

Ač pevně v Boha a v božské řízení světa věřil, byl v příčině hierarchie Josefinistou. Jsa zednářem tím méně hierarchii byl nakloněn, an sám s arcibiskupem pražským nemilý rozstrk měl. Ještě r. 1820 psal Pogodinovi: „Jest Weintritt skutečně odstraněn? Co z toho má konečně pojíti? Zdá se, že chtějí s kurií držeti. Ó Josephi tempora!" Nikdy nesnesl, aby kdo z náboženství a obřadů jeho si tropil žerty a káral proto horlivě Stacha. Mysl jeho byla příliš vážná, aby byla nepoznala, jak víra v Prozřetelnost skýtá útěchu a sílu jednotlivcům a národům.

Při všem, čeho Dobrovský se chopil, ukazovala se velkolepá rozumnost a všestrannost jeho vědění, jemuž také možení své přispůsobiti chtěl. S výše, na které stál, obzíral ohromný campus agendi a všudy chtěl pozůstaviti svědky a památky tvořivého ducha. Odtud netoliko množství a rozmanitost jeho prací vědeckých nýbrž také ustavičné připravování a spracování látky nové, tak že leckterá práce nedokončena zůstala. Jeho ustavičně bystrý duch nežil v dnešku nýbrž nadstavoval si ještě u vysokém stáří mnoho roků k věku svému, aby stačil k vykonání toho, co ještě před sebou měl. A tak když povinný dluh přírodě dříve, než se nadál, splatiti musel, zůstalo po něm několik prací, které již byl začal, nedokončených. Tak n. p. kritické vydání Jornanda, k němuž práce připravné odevzdány jsou společnosti pro starší dějiny německé; pak všeobecné slovanské jmenosloví (onomasticon), k němuž látku po několik let, jmenovitě od r. 1824 pilněji sbíral, která ovšem po mnoha cedulích roztroušená v pozůstalosti jeho sice se zachovala, ale ani úplná ani uspořádána není; pokračování jeho Geschichte der böhm. Sprache und Literatur. Jiných prací, o kterých se zmiňoval, že je podjati chce, ani nezačal n. p. rozsáhlé dílo o nejstarších dějinách slovanských národů, monografie o Rokycanovi, dílo o původě a útvaru jazyků, legendy o sv. Václavu a jiné, o čemž však v pozůstalosti jeho ani stopy není.

Sbíraje látku ku pracem rozličným mnoho ani nezapisoval, mnoho jen slovkem naznačil, poněvadž spoléhati mohl na věrnost své paměti, která ho až do smrti neopustila. Paměť jeho byla skutečně podivuhodná anebo, jak

Pelel pravil, zázračná. Písmo svaté znal v jazyku řeckém, latinském, hebrejském a staroslovanském téměř celé nazpamět; varianty v českých biblích měl tak vštípeny, že neměl potřebí do exemplářů samých nahlédnouti. Přílišným namáháním však ochabovala r. 1787, jak Pelel v zápisníku svém zprávu dává; ale nabyl jí opět, tak že Goethe r. 1823 se jí divil a hrabě K. Sternberg r. 1829 psal, že nevyrovnatelná pamět Dobrovskému do posledního okamžení věrná zůstala.

Podivujeme-li se Dobrovskému jako spisovateli pro bystrost rozumu, pro jasnost názoru, pro rychlou chápavost, pro množství a důkladnosť spisů, pro jadrnost a sprostnost slohu, jest Dobrovský jako člověk tak čistá a vznešená povaha, že Dobrovského jako člověka téměř nad spisovatele Dobrovského klásti sluší. Tu předkem zmíniti se jest o přímosti, otevřenosti mysli jeho, při které nejmenší falše a lsti nebylo. Jak smýšlel tak mluvil nedbaje o přízeň neb nepřízeň mocných a neostýchal se tedy toho, co za pravdu uznal, také horlivě hájiti. Pelel praví v té příčině o něm r. 1776, tedy když Dobrovskému 23 roky byly: „Dobrovský rád disputuje, avšak s podivuhodnou při tom mírnosti, miluje pravdu a jak smýšlí tak mluví.“ A Helfert psal mu r. 1786: „Kdybyste katolicky mluvil, jinak však myslil, jak by se Vám líbilo, měl byste se jistě lépe než teď, kde dobře jednáte a přesvědčení své bez obalu vyslovujete.“ Ale přesvědčení svého Dobrovský, zvláště za mladších let nikdy nezatajoval, aniž se podrobil tam, kde viděl, že se mu křivda děje. Když kanovník Voldřich, jak v Dokladech k tomuto spisu doložíme, úskočností svou Dobrovského u arcibiskupa očernil, tak že jej arcibiskup r. 1781, když ho za vysvěcení na kněžství žádal, jinak vysvětiti nechtěl, leč by dříve osmidenní pokání u kapucínů činil, raději kněžství nepřijal a zůstal jáhnem, než aby se byl podrobil nezasloužené pokutě, kterou mstivý ošemetník a klamač u arcibiskupa naň uvaliti chtěl.

Dobrovský měl přirozenou odpornost proti všemu, co bylo sprosté, ať se zjevovalo ve způsobě jakékoli. „Nikdy nesnesu“ psal Durichovi, „když mě kdo viní z jednání, které na poctivého muže se nesluší.“ A podle toho výroku také jednal. Zištnosti neznal: přátely potřebné podporoval někdy nad drostředky své a k chudině, zvláště k chudým dětem, měl srdce až měkké. Mstivosti při něm nebylo: krásně se o něm v příčině té pronesl den po smrti jeho Dom. Kinský: „Mírně soudil o svých zemřelých odpůrcích, ruky podával živým.“ Smířil se s Ungarem, také Jungmannovi podal ruku a nad to více velmi šlechetně se choval k Thámovi, ačkoli ten Stachovi příležitost dal, jedovatou jizlivostí a špinavým paškvilem Dobrovského hanobiti. Jak se mu Dobrovský šlechetně odměnil, zachoval nám zprávu Jungmann: „S K. Thámem mnoholeté půtky měl a jej až příliš ostře ve svých spisech nabíral a přece, když tento schudlý v nemocnici bratrů milosrdných ležel jeho navštěvoval, penězi zakládal a skonavšímu, aby s chudinou v pytli pohřben nebyl, rakev k počestnému pochování těla jeho na své útraty zjednal.“

Zasýlateli listu k Bowringovi že se vymstí, pravil, tím, že jej navrhne za člena učené společnosti. Šlechetné smýšlení a dobročinnost jeho pravdivě naznačil Palacký: „Povaha Dobrovského byla šlechetná a povýšena nade sobectví. Nevyčerpatelný poklad jeho vědomostí považoval za majetek všech, kteří ho užívati chtěli: o literarní pomůcky své tak rád se dělil jako o nebohatou tobolku na peníze a šatstvo, o které málo dbal. Přátelé a odpůrci byli mu za jedno, když se jednalo, něco dobrého způsobiti neb ochotu projeviti. Leckterý dojemný příklad horlivé a obětivé pomoci, jíž Dobrovský se osvědčil, Čechům ještě dlouho zůstane v paměti.“ Zasluhoval v plné míře, co Oester. Beobachter o něm brzo po jeho smrti pověděl: „Dobrovský, diese reine, edle, grosse Seele . . . .“

Ačkoli srdce byl z míry dobrého a obětivého, přece byl prost vší sentimentality a citlivost byla mu nepříjemná. Když u hr. Sternberga jednou o svém poranění vykládal, kterak při každém vydechnutí krev z něho se řinula a Palacký slyšev to zblednul a vstana od stolu ven vrávoral, smál se Dobrovský a pravil: „Hle hle, mladý lid nyní nemůže slyšeti o krvi.“ Tak zvané duchaplné hovory, v nichž jen všednost a frasovitost se plahočí, byly mu odporné; za to však miloval veselou zábavu v kruhu důvěrných přátel a tu se ukazovaly všecky výtečné vlastnosti jeho ducha: vtip překypující, jemná avšak tím neurážlivá ironie, že sám sebe také ironisoval, tedy humor v nejšlechetnější způsobě, z něho jen sršely: on vládnul jak málo kdo uměním ridendo dicere verum, žertem pověděti pravdu: kde viděl, že společnost ráda se poučiti dá, otvíral poklady vědomostí svých, ale činil to tak, že bavil a že v žádném myšlénka vzniknouti nemohla, jakoby vědomostmi svými skvíti se chtěl. Elastičnost tohoto podivného ducha přispůsobila se, byl-li ve společnosti jemu milé, každému věku, pohlaví a stupni intellektu; v tom leží to tajemství, že společnosti jeho nevyhledávali jediné mužové vážní studováním sešedivělí, nýbrž také starší dámy, mladé slečny, mladí mužové, anoť i děti, ku kterým s výše své právě tak snadně sestupoval jako dospělý věk k výši své povznášeti uměl. Pružnost ducha zachoval až do smrti své; bystrost a chuť k práci do posledních dní života ho neopustily. Anoť i písmo jeho zůstalo pevné jako bylo za mladších let jeho. Ještě r. 1826 psal mu Jaeck: „Vaše pevné písmo viděti jest při Vašem stáří tím potěšitelnější, čím více vědy ještě do něho nadíti se mohou. Proto přeji, aby Vám ještě třicet roků popřáno bylo.“

Ačkoli ku všem zdvořile se choval, přece až vášnivě se rozzlobil, když viděl, že se proti němu pokoutně štve. Odtud spravedlivá zlost jeho na zasýlatele listu k Bowringovi, jejž zrádcem, lhářem a Jidášem nazval, který jemu, jak Pogodinovi psal, ještě odpornější byl než sám obsah listu. Jsa povahy přímé nikomu nelichotil, nikomu nad slušnost se nekořil. Nejnápadnější, co v příčině té činil, bylo, že hraběte Černína v nápisech listů jmenoval: „Nejlaskavější všech příznivců, nejšlechetnější všech přátel“ anebo

když hr. Jan Rudolf r. 1823 řád zlatého rouna obdržel, že jemu psal: „Příčina, za kterou píši, jest nová sláva, která zlatým rounem Černínský rod ozařuje. Vzkvétejž a oslavujž se ve Vašich synech a vnucích!“

Že muž, v němž jasnost rozumová nad hnutím citů vládla, byl povahy důsledné, pevné, samo sebou se rozumí; přesvědčení jeho tak snadně se nezvrátilo. V pozdějších letech, jmenovitě v příčině Libušina soudu a evangelia sv. Jana, zmocnila se jeho ovšem jakási umíněnost, která však měla původ svůj v nedůvěře oprávněné, jelikož již písní pod Vyšehradem klamati se dal a tudíž opětného sklamání se obával. Že by však byl ve všem všudy stál tvrdošíjně na svém a nepřístupný byl důvodům vědeckým, pravda není jelikož v dlouhém působení vědeckém, jak ani jinak býti nemohlo, ve starším věku o leckterém předmětě vědeckém jiné názory měl než za mládí svého.

Avšak netoliko u věcech vědeckých nýbrž také v jiné příčině byl ve zralejším věku chladnějším než v mladosti své. Zde opanoval rozum úplně city předešlé. Nelze pochybovati, že muž, který jako novic u jezovitů o missionářství v Indii blouznil, za mládí svého také vřelou duší v obrod národu českého věřil. „Jaké idealy se mi míhaly hlavou“ praví sám o mládí svém; ale roku 1810 vyznává, že zkušenosti nabyté zralejší věk jeho rozvážlivějším učinily: „Věřte mi, že za věku zralejšího člověkovi nelze tak snadně pro nějaký ideal se rozehřáti.“ Ale právě probuzení a utužení vědomí českého nemohlo se ujati působením pouhého rozumu, anoť vymáhalo veliké, neznič itelné nadšenosti. Když Dobrovský nepřízeň vídeňské vlády proti všemu českému viděl; když se o zhoubném vlivu normálních škol v národnost českou přesvědčil a chatrný, zakrsalý stav české literatury uvažoval, není se diviti, že téměř beznadějně zvolal: „Nepomůže-li Bůh, jest věc našeho národu téměř zoufalá!“ Touž dobou (1811), když se o české společnosti, kterou r. 1791 založiti sám se snažil, opět mluvilo, vyslovil se jen: „Pia desideria!“ Jistě neměl té důvěry ve zmohutnění vědomí českého jako mladší horlitelé za doby jeho; nedivme se tomu, vždyť i Jungmann měl okamžení, kde naděje pozbýval. Pochybil ovšem, když jsa pro Libušin soud velice podrážděn, na „přemrštěné“ patrioty dorážel; ale jsa si vědom, že Čechy miluje, že všecka jeho půlstoletá činnost nejen slovanské vědě nýbrž po výtce české řeči a historii prospívala, měl plné právo, když se mu nevlastenectví z odporu jeho proti Libušinu soudu vytýkalo, volati: „Odkud má láska k Čechám? Na obdržených dobrodiních zajisté se nezakládá.“ Proto také nesnesl, když Čechy a Čechové jakkoli se hanobili. Tak se vyjádřil o Grillparzerově Otakars Glück und Ende v listu k hr. Černínovi r. 1826: „Náš Otakar to není, pokud jej z dějin známe. Co pak všichni vyjma kancléře Brunu musejí se představovati jako pošetilí blázni, jen aby Rudolf povýšen byl? . . . . Nejpodlejší nevěstka vídeňská, kdyby byla na místě královny Kunhuty, by se tak nedůstojně nechovala. Také slepé okenice, za nimiž Čechové hodovali, nebyly snad špatnější než vídeňské za doby té.“ Ovšem

bylo v něm kus vědomí kosmopolitického a r. 1827 pronesl se o Sokratesovi s pochvalou, že chtěl býti světoobčanem: nicméně však háralo v něm vědomí slovanské a to snad více nežli české. Budoucnost Slovanstva viděl v mohutnění Ruska, ku kterému patrnou náklonnost měl. I v tom se zjevuje realismus jeho: v Rusku nalezal všecky podmínky ku zdárnému vývoji slavismu, kterých v Čechách podle úsudku svého pohřešoval.

A přece mají Čechy a národnost česká všecku příčinu a povinnost jemu vděčnými býti. Příklad jeho, že horlivě jazyka českého se ujímá, získal češtině mnoho přátel v kruzích vynikajících, které posud češtiny se styděly. On znal zevrubně českou literaturu a jazyk český, jemuž vědecké základy podložil; ale znal také každý kout v zemi české, věděl, kde který nerost neb bylinu naleznouti lze, kde která památka starožitná uschována jest. Nebylo muže před ním ani není po něm, který by v osobě své tolik znalostí Čech v každé příčině spojil jako Dobrovský. Pravdivé o něm pronesl slovo Goethe: „Josef Dobrovský, der Altmeister kritischer Geschichtsforschung in Böhmen, dieser seltene Mann, welcher frühe schon dem allgemeinen Studium slavischer Sprachen und Geschichten mit genialem Bücherfleiss und herodotischen Reisen nachgegangen war, führte jeden Ertrag immer wieder mit Vorliebe auf die Volks- und Landeskunde von Böhmen zurück und vereinigte so mit dem grössten Ruhm in der Wissenschaft den selteneren eines popularen Namens. Wo er eingreift, da ist gleich der Meister sichtbar, der seinen Gegenstand überall erfasst hat und dem sich die Bruchstücke schnell zum Ganzen reihen."

Spisy jeho až na skrovné vyjímky jsou ovšem německy psány; ale v době, kde svět téměř ani již nevěděl, že ještě české zvuky v Čechách znějí, zapudil tím mnoho předsudků a klamných mínění v Evropě. A proto jsou jeho díla o českém jazyku ač německy psaná přece epochalní v českém jazykozpytě jako latinsky psaná jeho mluvnice staroslovanská základ k slavistice položila. Rozumová, nepoetická povaha jeho jest na příčině, že cit potomkův raději se ohlíží po Kolarovi, Jungmannovi atd.; ale když věda česká a slavistika vůbec za našich dnů zpátečnou cestu koná k původu a počátku svému, všudy po té pouti září jí vstříc slavné jméno Josefa Dobrovského a povždy zářiti bude.

XXI.

Dodavky a opravy.

Ku str. 1. V řádku 11. svrchu budiž po slově: srpna položeno: r. 1753.

Ku str. 7. O mnohonásobných studiích mladého Dobrovského okolo r. 1776 píše Pelcl ve svém zápisníku: „Dobrovský est diaconus ab anno 1776, animi inconstantis. Jam enim arabicae, syriaeque linguae, jam slavicae veteri, iterum historiae literariae bohemicae, dein lexico bohemico conscribendo dat operam Ingenii est felicis, memoriae prodigiosae, lubens disputat, cum moderamine tamen admirabili, integer fide, ut cogitat ita loquitur.“

Ku str. 11. Pelcl ve svém zápisníku praví, že Dobrovský pro své pojednání o zlomku evangelia sv. Marka byl předvolán před arcibiskupa: „ad archiepiscopum citatus, ut rationem redderet, quod ausus fuerit impugnare authentiam autographi s. Marci. Honorifice dimissus est.“

Ku str. 25. Byla ještě jiná příčina, pro kterou Dobrovský vydání Böh. Lit. zastavil. Praví o tom Pelcl v zápisníku svém: „Dobrovský 1781. Juni 5. laut eines Hofdekretes musste dem Professor, Canonicus Voldřich, in facie commissionis Abbitte thun, weil er ihn in der Literatur einer Unwissenheit beschuldigt hat, oder weil er ihn einen Esel genannt hat. Den 8ten darauf wollte er sich zum Priester ordiniren lassen. Der Erzbischof wollte ihn diesmal nicht zulassen, er sollte zuvor acht Tage in einem Kapuzinerkloster exercitia halten. Diese Verfolgung rührt daher. Voldřich hat in öffentlichen Vorlesungen behauptet: es sei nicht nöthig die orientalischen Sprachen zu lernen, weil man schon alles ins Latein übersetzt hat. Dobrovský erzählte diess in der Literatur zum Beweise, dass die orientalische Literatur auf der Prager Universität schlecht betrieben wird. Voldřich läugnete diess gesagt zu haben. Dobrovský bewies durch vier Zeugen, die es im Collegio gehört hatten. Alle vier sind Clerici, zwei schon Priester. Nun ging man über die Zeugenschaften weg und berichtete nach Hof, dass Dobrovský einen königlichen Beamten oder Professor prostituirt hätte. Daher wurde die Abbitte verordnet. Im Juli kam von hohen Orten der Befehl, Dobrovský solle

in der Fortsetzung der Literatur widerrufen, weil er, heisst es, nichts beweisen kann. Also hat man den hohen Ort mit Lügen unterrichtet und der Zeugen gar nicht erwähnt. An Trinitatis Ordination wollte er sich zum Priester weihen lassen. Der Erzbischof liess ihn aber nicht zu, er sollte eher in einem Kloster exercitia machen oder Busse thun, als wenn er ein öffentlicher Sünder wäre, da er doch ein eingezogeneres und einem Geistlichen angemesseneres Leben führt als die Geistlichen und der Erzbischof selbst . . . Dobrovský soll Busse thun, weil er mit Professoren gelehrte Streitigkeiten gehabt oder weil er gesagt, dass Esel Esel sind."

Ku str. 40. Dobrovský nebyl r. 1782, jak na str. 40 podle listu Helfertova udáno, poraněn nýbrž již r. 1781; Pelcl o tom v zápisníku svém praví: „Im Julio wurde Dobrovský mit einer Kugel verwundet, da er neben dem jungen Grafen Friedrich von Nostitz auf einer Hirschjagd zu Heinrichsgrün stund, der auch einen Streifschuss bekommen."

Ku str. 63. „Dobrovský fängt an im halben December 1787 sein Gedächtniss zu verlieren und ist ganz verwirrt im Kopfe." (Pelclův zápisník.)

XXII

Výpisky z korrespondence Dobrovskeho.[1]

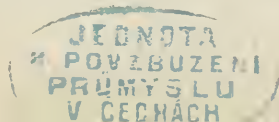
1. Comoretto Dobrovskému, 17. září 1780: . . . . Laetatus sum valde de felici exitu dissertationis epistolaris, cum sumptibus reverendissimi capituli Pragensis luci publicae me nesciente donata sit, cujus exemplar typis impressis a te prompte mihi transmissum fuit. Summopere gaudeo, quod sententia mea de autographo codice evangelii s. Marci adoptata sit a reverendissimis canonicis, immo, quod praecipuum est, quod etiam celsissimus princeps archiepiscopus Pragensis eidem sententiae suum calculum adjecerit . . . Venerabilibus . . . canonicis omnibus . . . grates rependas, quod tam liberaliter pro editione dissertationis prelo facienda sumptus omnes suppeditaverint. Sed quas gratiarum actiones tibi reddam pro tot incommodis a te susceptis, cum totum editionis pondus tuis humeris fuerit impositum? . . . Ex his omnibus statim percepi, quid senserit celsissimus princeps archiepiscopus, quid senserint rev. canonici . . . . Quid vero tu sentias, satis ingenue fateris, nec indignor de tua animi sinceritate: non enim tanti valeo, ut velim omnes etiam invitos meae adherere sententiae. Liberum esse debet unicuique in hujusmodi controversiis abundare in sensu suo.

2. Comoretto Dobrovskému, 18. dubna 1782. Ex literis tuis . . sub die 3 Martii jam elapsi deprehendi desiderium tuum scire velle, an multi Slavi circa Aquilejam habitent, quo idiomate utantur et an in divinis officiis slavicis libris utantur. Ut tuae petitioni satisfaciam, praemitto, quae in concilio provinciali Aquilejensi a Francisco Barbaro Patha anno dom. 1596 Utini celebrato statuta fuerunt. In cap. de divinis officiis circa Illyricos haec habentur: „Qui Illyricam oram colunt episcopi, in qua breviarium et missale lingua Illyrica in usu habentur, curent, ut illa diligenter adhibitis doctis et piis viris, qui linguam illam callent, revideantur et emendentur. Optandum

[1]) Kde není zvláště udáno odkud list jest, rozuměj se, že jest original v Čes. Museum. — Soudný čtenář pozná, že listy pod č. 28, 30, 32, 33, 34, 35, 37 zde uvedeny jsou, aby se poznala pravdivost toho, co jsme na str. 122, 275 o nadání Dobrovského v obcování pověděli.

tamen esset, ut episcoporum Illyricorum diligentia sensum romani breviarii usus cum missali et rituali sacramentorum induceretur." Et infra: „Quae autem de breviario, missali et rituali sacramentorum statuimus, in eam volumus partem accipi, ut non comprehendant catechismum romanum in Illyricam linguam Gregorii XIII. jussu (quod est ad nos per certos homines allatum) conversum: quod cupimus a clero Illyrico frequenter tractari et legi, ut sit hic materna lingua sacerdotibus Illyriae in promptu ad populos docendos, quae ad salutem necessaria sunt." — Itaque omnia haec, quae pro nostra provincia olim statuta fuerunt, nunc servantur inter populos Illyricos seu Slavos, qui habitant in montanis Alpium Forojuliensium et in aliis collibus non longe ab Aquileja: sacerdotes enim seu cooperatores, qui curam illorum tenent, breviario et missali romano utuntur et solum catechesibus seu concionibus vernacula Slavorum lingua animas sibi commissas instruere curant. Habent etiam librum evangeliorum, ut mihi oculatus testis retulit typis Illyricis impressum, ex quo inter missarum solemnia legunt populo evangelium, quod singulis festis occurrit, illiusque lectionem postea ad captum populi plane declarant. Inter pastores, qui curam specialem habent in erudiendis slavicis populis, celebris est nostris diebus celsissimus princeps archiepiscopus Gorlicensis ex nobilissima familia de Elinch: nam ipse per se in suggestu instruit populos slavica lingua, cujus peritiam optime tenet et in visitatione locorum suae dioecesis, quorum habitantes maxima ex parte Slavi sunt, singulari zelo doctrinam christianam et altera religionis nostrae misteria explanat et docet. In nostra dioecesi Utinensi plures villae sunt slavicae gentis et subsunt parochis italicis, qui tamen per alios suos cooperatores sacerdotes illius gentis curam gerunt, quamvis etiam plures habitantes ultra maternam linguam slavicam nostram vulgarem linguam licet aliquantulum corruptam didicerint et se intelligere faciant.

3. Dobrovský řediteli dvorské knihovny, 1. prosince 1783: „Hochgeborener unmittelbarer Hof-Bibliotheksdirector! Unterschriebener bittet um die erledigte Kustosstelle bei der k. k. Hofbibliothek aus dem Grunde, weil er die zur Bekleidung dieser Stelle erforderlichen Eigenschaften zu besitzen glaubt und zwar 1mo hat er seit vielen Jahren das Studium der orientalischen Sprachen, namentlich der hebräischen, syrischen, chaldäischen, arabischen getrieben. 2do hat er vorzüglich die slavische Literatur im ganzen Umfange studirt und die meisten slavischen Hauptdialekte erlernt, wovon er den böhmischen am geläufigsten spricht. 3tio hat er sich in verschiedenen Fächern der Wissenschaften, als Philosophie, Mathematik, Theologie, Geschichte, Palaeographie und Bücherkunde mannigfaltige gute Kenntnisse erworben. Proben, die er davon gegeben, sind verschiedene gedruckte Schriften als: Evangelium s. Marci vulgo autographum, Böhmische Literatur, Excerpirte Varianten aus hebräischen Fragmenten in des Herrn Ritter Michaelis

orientalischer Bibliothek. Dissertatio de antiquis Hebraeorum characteribus, Abhandlung über den Ursprung des Namens Čech, eine andere über die Geschichte der böh. Bibelübersetzungen sammt einer Erklärung des glagolitischen Alphabets, noch eine andere über die Einführung und Verbreitung der Buchdruckerkunst in Böhmen. Von diesen haben die meisten auch den Beifall grosser Kenner erhalten. 4to. Hofft er durch die Benützung so vieler wichtiger Handschriften, die in der Hofbibliothek aufbewahrt werden, grössere Proben seiner Fähigkeit geben zu können. Josef Dobrovský, Hauslehrer der Philosophie bei den jungen Grafen von Nostitz. (Ze sbírky autografů dvorské knihovny vídeňské sdělil se mnou laskavě p. F. Menšík.)

4. Dobrovský Durichovi, 9. června 1785. Vyzývá jej, aby k dílu Rossiho přispíval: Erit certe haec laus non vulgaris contulisse aliquid ad criticae sacrae studium, in quo excolendo tantopere desudant ingenia exterorum. His confectis velim ut te ad prosequenda slavicae literaturae studia conferas. (Aby Samotryského mluvnici starosl. na latinsko převedl) . . . . Quaecunque ad tuendum Cyrilli honorem eiusque alphabeti praerogativam et antiquitatem prae illo spurio, glagoliticum puto, congerere poteris, mecum spero communicabis. Proposui enim Cyrillici alphabeti explicationem plenissimam dare, quam secundo volumini nostrarum Dissertationum inserendam curabo. Dobnerus noster nescio quam laudem feret de frustra impensa opera sua in confundendo Cyrillico cum Hieronymiano. Luet certe poenas, si critici gnari censuram subjecit. Sed sinamus parturire montes.

5. Biskup Háj Dobrovskému, 24. ledna 1786. — Verehrungswürdiger Mann! . . . Von meiner Kindheit an war ich nur immer klein und unter guten denkenden Menschen, die sich zu meinem wenig bedeutenden Wesen herabgelassen hatten, habe ich den Werth der menschlichen Dinge, Bürgerpflicht und Tugend, Biedernheit und Wahrheit kennen und schätzen gelernt. In meiner dermaligen Stelle kann ich mich doch nicht anders betrachten, als ob ich nur das Tragthier wäre, das man mit den ehrwürdigen Gebeinen eines Heiligen beladen hat. Sagen Sie mir, verdiente das Tragthier nicht den Namen seines Geschlechtes, wenn es darüber stolz würde, weil hie und da Priester und Laien den heiligen Leib einräuchern? Ich wünsche Sie hiedurch mein würdiger Dobrovský mit mir vertrauter zu machen und Sie dahin zu bringen, dass Sie in Zukunft bei mir des Bischofes vergessen und mich nie anders als einen geraden, einfachen, gutmüthigen Mann und Ihren wahren Freund betrachten und als solchen ohne alle Umstände betrachten möchten. Also nichts von Bewunderung, Dankgefühl und wie sie alle die schönen Dinge heissen, wenn Sie an mich schreiben . . . Sie sagen mir nichts von Ihrer neuen Beförderung, als wenn sie mir gleichgiltig wäre. Lassen Sie mich in Zukunft an allem, was Sie betrifft, Antheil nehmen . . .

6. Dobrovský Durichovi, 11. července 1786. — Cl. Dobneri dissertatio me adeo non potuit a sententia mea dimovere, ut nunc fere sciam, qua occasione quove tempore enata sit omnis glag. literatura. Synodus enim Spoletana damnavit Methodium, damnavit slavicos libros utpote gothicos, scis utique gothicas Ulfilianas literas e graecis desumtas similesque cyrillicis: ergo clerus libris slavicis assuetus in Dalmatia non alia ratione usum liturgiae suae obtinere potuit, quam libros transscribendo et immutando eorum characteres, ne amplius pro gothicis haberi possent. Quove facilius finem consequerentur optimum, medio non tam turpi quam necessario et pro temporis, loci, personarum ratione apto usus est, namque figmento illo de Hieronymo literaturae glagoliticae auctore . . . Igitur non nisi psalterium et forsitan illud anno 1222 descriptum ex cyrillico omnium primum glagoliticum pro Hieronymi versione venditare ausi sunt . . . Nam psalterium linguae suae hominibus transtulisse ait Hieronymus, quem locum male intellectum a Dalmatis occasionem praebuisse figmento pervulgato, de lit. Hieronym. jam monui.

7. Dobrovský Durichovi. 7. září 1786. — Societas nostra literaria decreverat nuper, ut classis historicae membra omnem inpendant diligentiam in colligendis, describendis et conferendis diplomatibus pro adornando juxta ordinem chronologicum diplomatario bohemico et moravico, quod edendum censet, quam primum collecta monumenta tomum quatuor alphabetorum in quarto complere possint. (Vyzývá jej pak, aby listiny česko-moravské ve Vídni opisoval.)

8. Dobrovský Durichovi. 25. února 1787: Vinum certe austriacum arthrititem auget. Nostra, crede mihi, bohemica cerevisia non habet haec incommoda. Nolim tamen Te ad nos venire, quamvis Tuus ad nos adventus mihi gratissimus foret. Nam quid codices illi slavici in carceribus ad haec? Quis illos benigne tractaret, quis foveret, quis colloqueretur, quis consuleret, Te absente?

9. Biskup Háj Dobrovskému, 23. září 1787: Mein verehrungswürdiger lieber Freund.... Noch habe ich nichts um Sie verdient, dass Sie mir danken, aber das, was ich für Sie fühle, verdient, dass Sie mich ein wenig lieben. Wir wollen also zusammen nie Komplimentensprache reden: diese harmonirt weder mit Ihrem noch meinem Karakter. Ihre richtigen Begriffe von dem Werthe menschlicher Dinge, Ihre Denkungsart, Ihre Kenntnisse, Ihr zwangloser Umgang, Ihre Liebe für alles, was Wahrheit, Tugend und Gutes ist, haben mich für Sie eingenommen. Es war also Befriedigung für mich selbst, mit dem redlichen Manne, den mein Herz gewählt hat, einige vergnügte Tage im vertrauten Kreise in meiner ruhigen Landhütte[1]) zu leben...

[1]) T. j. v Chrasti.

10. Pelcl Dobrovskému, 17. listopadu 1787: Voigt ist also nicht mehr. Die Piaristen von Nikolsburg haben hieher geschrieben, die böhmische Gesellschaft der Wissenschaften habe seinen Tod befördert, weil sie ihm die zwölf Dukaten geschickt, womit er sich einigemal zu satt getrunken und die Wassersucht zur Reife gebracht. Wenigstens hat er den Preis seiner Arbeit noch genossen.

11. Dobrovský Durichovi, 25. ledna 1788: .... Nec aliter se res habet cum ritu slavico in hodierna Moravia aut episcopatu Velehradensi, quem gesserit Cyrillus aut Methodius .... Non nego, archiepiscopi Pannoniensis diœcesim pertigisse etiam ultra Danubium in aliquam partem antiquæ Moraviæ, sed hoc nego in hodierna Moravia Methudium unquam fuisse aut sedem fixisse.

12. Zlobický Dobrovskému, 30. ledna 1788: .... Ihre Reise nach Russland, auch Polen wäre mein einziger Wunsch .... Schönfeld ist schon seit den Feiertagen hier und hat vorgestern dem Monarchen das deutsch-böhmische Dictionär Thams präsentirt.[1]) Er hat ihn mit vielen Gnaden aufgenommen und auch der Erzherzog Franz .... Weil der Monarch und Prinz, wann das Tomsische fertig wird, fragte, kamen auch Sie wegen Ihrer Revision und Korrektur, so Sie dabei leisten, mit in die Empfehlung ... Bei Gelegenkeit der Pressburger Orthographie sollten Sie auch des Pohl seine, die er 1786 bei Hrašanský in deutscher und bei Trattner in böhmischer Sprache auflegen liess, in welch' letzterer er sie schimpft und nicht so versteckt sondern in einer geflissentlichen Piece ihn zu widerlegen auffordert, worauf er Ihnen antworten will, mit zu Leibe nehmen und Ihre Epistel an die Pressburger und Ihn dirigiren.

13. Dobrovský Durichovi, 3. února 1789: Koberec gallicum est ... Doba est a dy, confer composita k-dy, něk-dy ex veš et dy, ex dy factum doba, noscis enim chud-oba a chud ....

14. Dobrovský Durichovi, 3. máje 1789: ... Sed Tu sentias, quid velis: sunt enim judicia libera. Patere etiam Tu, ut dissentiam, dum versionem bohemicam ex Cyrillica adornatam aut refictam opinaris. Placet

---

[1]) K tomu se vztahuje, co roku 1799 Tham v předmluvě k 2. vydání svého slovníku praví: „Der Verleger meines ersten Nationallexicons vom Jahre 1788 hatte solches dem grossen Kaiser Josef II. nebst einer an Denselben gerichteten, besonders in Wien gedruckten Dedication überreicht und sich dadurch bei Sr. Majestät viel emphohlen, ich aber, dessen Name, da das ächte Titelblatt nicht abgedruckt war, bei dieser Gelegenheit unbekannt, ja etwa gar ungenannt blieb, musste mich an Virgils Versen erholen: Hos ego versiculos feci. — Zlobický o tomto ošemetném jednání Schönfeldově dal do Prahy zprávu.

quidem modestia Tua, quod nolis integra biblia ad hanc normam exacta fuisse, verum solum partem aliquam, lectiones nimirum evangelicas et epistolarum. Ergo concedere mihi videris a Bořivoji sociis, qui ei dati sunt, non fuisse allata integra biblia. Ego, ut verum fatear, adhuc dubito, Bořivojum a Methodio baptizatum. Examinatis enim rationibus historicis non video, quomodo id certo defendi possit. Interim hoc do, sed nego ritum slavicum in Bohemiam, alterius episcopi dioecesi jam subjectam, introductum esse, uti nec in Moraviam hodiernam invehi potuit, quod haec pareret Pasaviensi episcopo et dialectus serbica non intelligebatur a Moravis, quorum episcopus Wichingus contra ritum slavicum stabat et contra Methodium. Sed sinamus ista utpote obscuriora. Hoc agamus, utrum extent vestigia versionis Cyrillicae in versione bohemica, qualia e. gr. extant in editione vestra anni 1778 et 1780 ex Pragensi anni 1488, aut quae cum hac omnino convenit Kuttenbergensi, aut qualia extant in bibliis fratrum summa diligentia ad fontem hebraicum exactis ex Veneta vel potius Melantrichiana. Ex hac postrema sumsisse fratres plurima, imo vocabula, si spectes, vix non omnia, ego quotidie convincor, dum Melantrichiana anni 70, Kuttenbergensia, fratrum et vestra normalia saepius confero: mireque delector, cum observo, a posterioribus editoribus subinde sensum a prioribus clare expressum obscurioribus verbis redditum. Jesuitas ego huc intelligo, non eos, quibus nec datum tempus fuit, ut meliora praestarent, quae possent et vellent. Editorum omnium diligentiam dum perpendo et tamen video, vestigia plurima superesse e. gr. Pragensis editionis primae aut recensionum antihussianarum, puto, et hoc jure postulari, ut, si ex slavica versione bohemica reficta sit, aliqua saltem vestigia post tot a me solo et a Te collata loca deprehendantur. Atqui mihi saltem nihil umquam occurrit, quod me vel in eam sententiam inclinasset. Historicis imo argumentis certum est, biblia vernacula vix lecta fuisse a quopiam. Verum Tu observasti, participia graeci textus non resolvi in relativum qui — toti Vulgatae interpreti solenne est, sed reddi eodem participio — eodem? quo Graecus aut Slavus reddere solet? Hoc ego fieri debuisse existimo propter linguae utriusque genium: nec adeo bohemica versio in reddendis participiis cum slavica convenit, ut non omnia etiam hoc modo, uti in bohemica leguntur, reddi e Vulgata latina potuerint . . . Versionem slavonicam innotescere potuisse Bohemis per Benedictinos Sazavienses aut Emautinos non nego. Verum interpretes bohemici hac versione usos nego, quia usos fuisse neque historicis neque philologicis seu criticis rationibus evinci potest, vel, si mavis, evinci potuit. Primus ego victus dabo manus, si me conviceris vel unico exemplo. Matthäum Philonomum, qui abbas fuit in Emaus, exscripsisse bohemicis literis psalmos aliquot e codice slavico glagolitico, quem in monasterio suo adhuc tempore reperit, res certa est. Sed vel ideo vocabulum unicum mutatum in versione bohemica nego, imo ipsi Emautini biblia bohemica glagoliticis literis descripserunt nihil omnino

mutantes. Quid enim opus fuisset. cum honor major deferretur Vulgatae latinae quam ipsi graeco aut slavico exemplari? Cur Tibi non placet asserere bohemicam versionem e graeco fonte adornatam? Cur e slavonico? Cur Tu in adornanda editione bohemica non usus fuisti versione Cyrillica? Quomodo clerus saeculi XIII. aut si malis XII. versionem slavicam vel curare poterat? aut investigare codices — sufficiebat omnino textus latinus, hunc ille reddere studuit bohemice, uti cuique facultas et copia linguae fuerat . . . Supponis Tu semper, evangelia a Bořivoji tempore bohemice lecta, sed supponis duntaxat. Etiam Husus credidit, versionem slavicam ab Hieronymo confectam, oratores nostri fucum facere volebant Patribus concilii Basiliensis, cum illi linguagium slavonicum nominarint quidem, sed intellexerint non bohemicum, quo ante Husum et ejus sequaces uti in ecclesiis non licebat, sed slavonicum quo in Emaus sacra peragebantur, hoc est. etiam in regno nostro. Rokycana deinde et missas induxit, cum hoc ei objectum fuit ab Hilario, quod cantus bohemicos in templis resonari fecerit. Vis Tibi Taboritae sacerdotis invectivas in nostros recitem, quibus ille exprobat lectionem scripturae in vulgari interdici? Vis querelas Thomae de Štítný baronis bohemici circa annum 1388, quibus sacerdotes carpit, quod lectionem scripturae sacrae laicis non permittant? Sed mittamus jam ista, quae tot difficultatibus involuta sunt, ut plane desperem, quidquam erui posse, quo possit controversia haec ita finiri, ut Tibi placeat. Nam Tu inclinas in id, quod optas; optas autem magis, quam ego sperare possim, Te tam felicem futurum, ut et me in Tuam trahas sententiam, quam quidem mox amplecterer, si vel vestigia quaedam superessent.

15. Dobrovský Durichovi, 31. máje 1789: . . . . Gratulor Tibi et gaudeo mihi de detecta grammatica Benešovini. Nihil puto, me ex ea profecturum, gratias tamen habeo, quod notitiam ampliorem dederis . . .

16. Pelcl Dobrovskému, 24. června 1789: . . . Sie werden aus der Zpráva des Kramerius abgenommen haben, dass er vom 1. Juli selbst eine böhm. Zeitung herausgeben wird. Schönfeld setzt aber seine eigene fort, so dass wir jetzt zwei böhm. Zeitungen haben werden. Nun weiss ich nicht, welche Sie nehmen werden, die Kramerius'sche oder Schönfeld'sche? Diese schreiben die zwei Thams und manchmal Jemand aus der Typographie, wer eben Zeit hat . . . . Kramerius will auch literarische Nachrichten, was die Böhmen angehen kann, liefern; seine Schreibart ist auch besser. Er hat bei Schönfeld 900 Abnehmer gehabt und hofft jetzt einen guten Theil für sich zu bekommen. Empfehlen Sie den armen Teufel; er konnte es bei dem groben Schönfeld nicht mehr aushalten . . . . Man will hier einen neuen Lehrstuhl für die böhm. Geschichte errichten. Van Swieten gedenkt ihn mir zuzutheilen. Geschieht es, so nehme ich ihn an, abych mohl těch sedm dětí a co jich

ještě bude, snažeji vyživiti, však ale ještě nevím, jaký obrok by za tu profesuru dali.

17. Dobrovský Durichovi, 22. července 1789: ... Rectus loquendi usus sive antiquus sive recens, modo non sit ex alia lingua sumtus, est fons et norma scribendi et de slavinitate judicandi.

18. Dobrovský Durichovi, 19. února 1790: ... Si clericorum seminaria non sint Fuldæ, Hamburgi, Juvaviæ aut Spalatri seu Salonæ querenda, nescio, ubi terrarum queri possint. Habent ea, quæ mihi nota sunt aliquam speciem veri: Tu vero justis argumentis rem stabilire vis, extitisse ante Cyrillum Slavorum seminaria. Audiemus Te de hoc cupide. Milosrdie Cyrilli non esse ad normam græci vocabuli expressum, sed ad latini misericordia, jam forsitan advertisti — unde uti ex aliis multis certum redditur, Cyrillum jam invenisse vocabula usu recepta apud Slavos, quæ sacerdotibus latinis in Slavoniam Juvavia missis, debentur. Addam locis a me nominatis Laureacum et Patavium et jam fatebor, si tu alia noveris, me plane sine omni attentione legisse monumenta vetusta, nisi forte Tu in monumenta mihi atque aliis ignota incidisti.

19. Biskup Háj Dobrovskému, 10. července 1790: .... Sie wissen nun schon alles. Die Generalseminarien sind ein Opfer der Politik der-der-geworden ... Da ich Ihre filosofische Denkungsart, Ihre Genügsamkeit kenne, darum beklage ich Sie nicht. Sie gewinnen an den otiis Melibœi die doch im menschlichen Leben kein kleines Geschenk sind ... Sie kommen zu mir, sagte mir dieser Tage der Clericus B. Es ist überflüssig, Ihnen zu betheuern, dass Sie von mir .... mit offenen Armen empfangen werden sollen. Bis dahin spare ich mir recht viele Dinge, die wir zusammen im vertrauten Kreise über den Werth des Menschen, über ihre Lage und Verhältnisse und über Tausend andere Dinge filosofisch behandeln werden.

20. Durich Dobrovskému, 1. října 1790: .... Gaudeo, brevi futurum, ut otio literario restitueris: sed heic Te ingratissimis laboribus ereptum animo fideli atque Tuam valetudinem pensi habente interpello, ut huic otio modum ponas, ne plus sis negotior, quam vires ferre possint. Aut enim ego ipse vires humanos necdum satis exploratas novi: vel tu illas nimirum intendis: miror enim, in quem modum etiam ingratissimis laboribus distentus tot mihi gratissimis rei literariæ notitiis refertam epistolam perscribere valeas.

21. Hrabě Bedřich Nostic Dobrovskému, 22. července 1792: .... Jaroslaus (t. j. Schaller) kann sich nicht erholen, kränkelt und recon-

valescirt beständig. Jetzt nimmt er es sich wieder zu Herzen, dass Kornova den ersten Band von seiner commentirten und vermehrten Übersetzung Stranskýs herausgegeben und der Claistburggräfin dedicirt hat. Es soll reissend abgehen. Man spricht wieder viel von der Errichtung böhm. Lehrstühle für Geschichte, Literatur und vaterländische Sprache; für den ersten soll Pelcl, für den zweiten Sie in Vorschlag sein. Unser König will diesen Gedanken, der sein eigener sein soll, bei der Krönung in Ausführung bringen.

22. Dobrovský Durichovi, 1. února 1795: . . . . Dedi Tibi mittendas plagulas grammaticae bohemicae jam inpressas, ut possis doctrinam de tono inde haurire omnino novam, quam jam ante abitum meum in Russiam in chartas conjeceram. Huic superstructam prosodiam bohemicam videbis, miraberisque rem tam palpabilem a nemine clare et distincte propositam. Nostri uti et Constantius productarum et correptarum vocalium rationem habuerunt ita, ut plane de tono, qui vocis cujusque pronuntiationem moderatur, nihil subolfacerent . . . . Nos constanti lege primam sive longam sive brevem habita ratione productarum aut correptarum vocalium acuimus h. e. elevamus supra sequentes syllabas . . . Prodidit igitur Constantius his verbis: obliqui casus non semper quantitatem sui recti servant (pane — pán), se nec ideam toni habuisse, cum regulas suas solummodo productioni et correptioni pronuntiationis vocalium superstruxerit, nullam toni rationem habuerit. Etiamsi enim in pane, panuji, panování *a* non signetur accentu h. e. circumflexo, quam nos ut acutum pingimus, atque adeo *a* raptim enuncietur, tamen in omnibus his vocibus majori vi, energia, elevatione vocis effertur syllaba prima pa, quam sequentes, sive producantur sive corripiantur.

23. Dobrovský Durichovi, 15. března 1795: Quae cap. III. § 1. de toni diversitate perscripsisti non omnino cum iis, quae ego de tono sentio, congruunt. Patere pro modestia Tua, ut pauca hic notem. Videris Tu mihi confundere tonum cum syllaba seu vocali producta: ais enim: in trisyllabis vocibus penultimam breviter frequentius enuntiare (Bohemos) quam Russos et Serbos eandem producentes, e. gr. in učítel, naúka penultima acuitur, a nostris breviter profertur, tono in antepenultimam reducto: náděje (atqui meliores auctores naděje — *a* breve — scribunt). Posito discrimine inter vocales longas et breves, quae tonum quidem afficiunt, sed non constituunt, vocare licet longas productas, non acutas; nam τὸ acuere etiam brevibus commune est. Penultimam a Russis in trisyllabis produci, non potest asseri. Discrimen enim productarum et correptarum vocalium ne norunt quidem Russi, quod nos accurate observamus. Immo Moravos novi, qui vocales non producunt, sed omnes aequali mora proferunt. Accentus ergo Russorum nihil habet commune cum nostro super *á*, *é* etc. Tonum enim

simpliciter indicat, nulla habita ratione vocalium productarum aut correptarum. Quæ igitur monuisti de trisyllabis, ita meo quidem judicio concipienda et enuntianda erant: Cum apud Bohemos sonus sedem immutabilem habeat in prima omnium vocum syllaba, penultima in trisyllabis numquam a c u i (tono affici) potest: solet autem quandoque apud Russos, cum apud eos tonus variet, jamque primam, jam mediam, jam ultimam occupet. Nobiscum quoad sedem toni conveniunt Lusatæ superiores .... Confirmatus sum in iis, quae ante iter russicum jam Olomucii de tono nostro scripseram, quae facilius intelligi potuissent, si ea Pelcelius latius explicare voluisset. Spero tamen, etsi tarditatem ingenii incuses Tui, Te jam assecuturum sensum et intellectum, quatenus is et longas et breves vocales efficere potest. Cum enim juvenes nostri, quibus viva voce energiam in enuntiandis primis sillabis vocum bohemicarum exhibere uti musici suum f o r t e et p i a n o, licuit, præcepta prosodiæ facillime caperent versusque secundum ea compositi aurem suavius afficiant, quam ii, qui his præceptis contrarii sunt, non audeo omnino desperare, quin Tu aliquando probaturus sis ea, quæ omnium Bohemorum recte voces nativas pronuntiantium consuetudine nituntur, quam quidem, quia quasi i n n a t a censeri potest, non omnes aures advertunt. Et nec meæ unquam observassent, si non aliarum linquarum tonum antea diligentius examinassem et quasi otii fallendi causa nostras voces cum peregrinis contulissem. Pronuntia quæso l u c e r n a: dices Latinos producere mediam, Bohemos corripere; sed quæro porro, quænam ergo trium istarum correptarum syllabarum fortius effertur i. e. majori v i, n i s u, e n e r g i a, vocis e l e v a t i o n e (non mora, non productione, omnes enim ratione vocalium breves sunt apud nos)? Certe respondere cogeris, cum æquali i n t e n s i o n e plures syllabæ nulla in linqua efferri possint, primam fortius sonare h. e. tono affici. Plectra, qua chordæ pulsantur, fortius et lenis, si vibres, æqualem moram producere potes: immo fortiori pulsu notam musicam integram, mediam, $^1/_4$ et $^1/_8$ efformare licebit uti et leniri. Sed nota integra leniori pulsu producta longior quidem erit ratione moræ, non tamen fortior neque acutior. „na tom stálo — již se stalo“ si constanti lege e l e v e m primam, ais Tu, nullam observem enuntiationis diversitatem. Respondeo: elevatur prima in s t á l o, elevatur item in s t a l o, producitur autem in s t á l o, corripitur in s t a l o. Atqui et vocales longæ et breves tono affici possunt, cum tonus a mora non dependeat sed ab energia pronuntiationis. S t a l o enim si germanus scribere deberet, orthographiæ suæ sequens præcepta s t a l l o scriberet comprehenderetque nostras vocales correptas tono affectas eadem vi efferri, qua Germani efferunt syllabas s t e l l e n, s t e l l u n g etc. Idem de r á d a et r a d a sentias velim. Primum tono producto, alterum correpto effertur pro ratione vocalium. Aliud enim est a c u e r e, e l e v a r e, i n t e n s i u s e f f e r r e, aliud p r o d u c e r e vocalem. Igitur n á d a v e k habet tonum in prima simulque productam vocalem, n a d á v á m, n a m á č í m habent tonum in prima (corre-

ptum tamen) et sequentium syllabarum productas quidem vocales, quae tamen l e n i u s, d e p r e s s i u s, m i n o r i i n t e n s i o n e (etsi longiori mora temporis i. e. tardius) efferuntur . . . . Aliud omnino est vocalem syllabæ producere, aliud acuere, elevare. Ergo prima syllaba in b y l i n a non producitur, sed acuitur, accentu elevatur, q u a s i b y l l i n a, nisi malis novam condere hypothesin dicendo, voces trisyllabæ si careant vocali longa, carent etiam tono æqualique vocis intensione omnes efferuntur, quod tamen pronuntiationi nostræ, primas syllabas fortius elatiusque efferenti repugnat.

Cum Zlobickio simultas mihi orta est ex eo, quod ille in literis ad me eodem tempore datis mihi blandiretur. Talem ego morem detestor. Non quod ferre nolim aliorum judicia, quae expeto, sed quod sincero animo amicos agere oporteat. Hæc pauca, ut, si Tibi de me conquereretur, scias, qua de re motus excitati sunt. Neque mihi vacat respondere illico ad longissimas ejus, sed vacuas, epistolas. Si malis hæc ignorare, bene facies: monere tamen volui.

24. D o b r o v s k ý C e r r o n i m u, 13. února 1802: . . . . Schaller soll nun im Ernste Dobneri Annales fortsetzen. Den Anfang (wohl auch das Ende) wird er mit dem Theile machen, den Dobner hinterliess und Pelcl abschreiben liess. Dobners MS. können die Piaristen nicht finden. Nun suchen sie Pelcl's Abschrift, die sie auch bezahlen wollen. Es ist eine gute Arbeit. Schaller könnte wohl diesen fertigen Theil herausgeben, aber zur Fortsetzung ist er zu schwach und zu alt . . . (Orig. v archivě zemském v Brně).

25. P u c h m a i e r D o b r o v s k é m u, 10. máje 1803: . . . . Ich habe ein Werkchen ausgearbeitet, wodurch ich die Absicht habe, die Böhmen dahin zu bewegen, die russischen Schriftzüge in ihre Sprache aufzunehmen. Welch' ein Vortheil für uns, wenn ich meine Absicht erreiche! Die Folgen sind unabsehbar.

26. P u c h m a i e r D o b r o v s k é m u, 13. trávna 1806: S bolestí, jakéž Pišelý náš byl hoden, přijal jsem zprávu o smrti jeho. Tak se pomalu ta hrstka upřímných vlastenců jeden po druhém roztratí a když Němci vše shltí, nebude ani, kdoby želmal popeli jejich. Nechť duch jeho vzkřísí jiné vlastence a co on sobě byl předsevzal, ať jiný trpělivý, jako on, šťastněji vykoná.

27. V a m b e r a D o b r o v s k é m u, 25. června 1813: Kdo nejlépe zodpověděl otázku učené společnosti na r. 1805: Kritische Prüfung aller Quellen der böhm. Geschichte?

28. D o b r o v s k ý h r. E u g. Č e r n í n o v i 1816? — Der Eindruck, den das schöne Schönhof, noch mehr aber die zuvorkommende Güte der Bewohner des Schlosses auf mich machte, ist nicht nur nicht erloschen, sondern

wird jedesmal erneuert, wenn irgend etwas sich ergibt, was Bezug darauf hat. Zu danken für die gütige Aufnahme wäre zu gemein; wie könnte man auch einer Danksagung eine Wendung geben, die neu wäre. Auch hätte es längst geschehen müssen. Die Excursion auf den Fuchsberg in die beweglichen Moräste zeigte mir Sie von einer Seite, dass man Sie lieb gewinnen muss. Wenn mir nun etwas aufstösst, was Ihren Geist beschäftigen könnte, so sage ich bei mir: Eugen, der wissbegierige, wäre doch auch dabei.

Unweit Kulm, wo es die dicksten säulenförmigen Basalte gibt, ist eine gefärbte Thonerde, die auf die nahen Steinkohlen hinweiset. Hier an der Laurenzikirche ist ein nicht tiefer Hohlweg, wo der rötheste verhärtete Thon zu finden ist. Balbin, ein grosser Patriot, aber ein kleiner Mineralog, nannte ihn terra sigillata. Wer nun einen Commentar über Balbins Historia naturalis schreiben wollte, müsste diesen Thon doch untersuchen und so gehört er in eine Sammlung böhm. Mineralien. Nehmen Sie nun dieses Stück Thon, das hier beiliegt, an als einen Beweis meiner Erinnerung an Sie, an Ihre Gefälligkeit, an Ihre Wissbegierde, an Ihre Kenntnisse und an Alles, was Sie so liebenswürdig macht und noch immer mehr machen wird, wenn Sie das schöne Ziel, nach welchem Ihre Väter und Ahnen, die Černíne, rangen, nie aus den Augen verlieren. (Orig. v archivě Černínském v Jindř. Hradci.)

29. Meinert Cerronimu, 26. prosince 1818: Ich schicke Ihnen zum Neujahre das mir von Abbé Dobrovský eben zugeschickte Exemplar der höchst merkwürdigen Königinhofer Handschrift, das er in den Jahrbüchern der Lit. B. 1 anzeigen wird und worüber ich auch in Hormayers Archiv N. 1 J. 1819 einiges drucken lasse. Vom Jaroslav wird eine Prachtausgabe gemacht, zu der mich Dobrovský aufgefordert, eine neue getreue Übersetzung zu liefern. Dem Prager Museum ist neuerlich eine noch ältere Handschrift geschenkt worden, die ein episches Gedicht Libuša enthält. (Orig. v archivě zemském v Brně.)

30. Kristiana hr. Sternbergová Dobrovskému, 30. srpna 1821: Die versammelte Čecher Gesellschaft empfiehlt sich durch mich Ihrem werthen Andenken, sehr verehrter, wenn gleich ungetreuer Freund! Wie lange wollen Sie uns noch Ursache zu dieser gerechten Beschuldigung geben? Lassen Sie sich einstweilen die wiederholten Klagen als unsere einzige Rache gefallen — oder vielmehr machen Sie ihnen ein Ende: dazu gibt es ein gutes Mittel. Sollte Ihnen Ihr Gewissen nichts dergleichen sagen, so hat es Ihnen mein Vater auf seiner Reise aus Stuttgart, wenn ich nicht irre, an die Hand gegeben . . . Mit Leopoldinens[1]) verbindlichstem Grusse folgt auch ihre und ihres Mannes Bitte, sich eines gewissen Reiseplanes zu erinnern

[1]) Sestra hr. Kristiany, manželka hr. Taroucy.

in welchem von Čech die Rede war. Gross und klein von jedem Alter stimmt bei und zwar in Eile, da der Übernehmer dieses Briefes gleichfalls eilt.

31. Biskup Hurdálek Dobrovskému, 15. listopadu 1822: .... Was ich Ihnen berichten kann, ist bloss dieses, dass ich den 28. Oktober meine Resignation an den h. Vater abgeschickt habe. Die Theilnahme, welche die allgemein verehrte Fürstin Lobkowitz, die Gräfin Morzin und andere Damen bei diesem Anlasse bezeigen, ist mir unendlich schätzbar; auch den süssesten Trost gewährt mir in diesem Unfalle die Liebe sowohl der ihren Pflichten treu ergebenen Geistlichkeit als des Volkes, welche allgemeine Traurigkeit über die Niederlegung meines Amtes in der Stadt und in der Diözese verbreitet. Die würdigen Männer, welche der Meinung sind, dass ich hätte dem blossen Wunsche nicht nachgeben sollen, wissen vermuthlich nicht, dass ich bereits im 76 Jahre meines Alters bin, dass meine Gesundheit und meine Kräfte durch die schweren Ämter, welche ich durch 51 Jahre geführt habe, so geschwächt sind, dass ich mich unvermögend fühle, die höchst beschwerlichen Visitationen besonders im Gebirge noch fernerhin zu halten. Sie scheinen nicht zu bedenken, dass die Nichterfüllung der Ihnen bekannten Wünsche von den Übelgesinnten als eine unverzeihliche Widersetzlichkeit vorgestellt und gedeutet werden dürfte. Wie könnte es nun ein alter, schwacher Mann wagen, sich mit den Mächtigen in einen Kampf einzulassen! Der hochverehrte Erzherzog Franz Carl hat bei seiner Anwesenheit in Theresienstadt in meiner Gegenwart die Ordnung, welche er in Hinsicht der Seelsorge in meiner Diözese fand, den Religionseifer und Geschicklichkeit der Geistlichen sowohl, als die Frömmigkeit und Anhänglichkeit des Volkes an die katholische Religion und an seinen Monarchen öffentlich gerühmt und sich bei dieser Gelegenheit des vortrefflichen Reichenberger Dechants mit dem grössten Lobe erinnert; auch waren Sr. kaiserliche Hoheit gegen mich so gnädig und zeichneten mich so sehr aus, dass ich überzeugt sein darf, Höchstdieselben würden den Wunsch der römischen Kurie mit Unwillen vernommen und zurückgewiesen haben. Allein dem es an der Macht fehlt, der kann auch das erkannte Unbillige und Schädliche nicht hindern. Sie meinen, dass es am besten wäre, wenn Alles beim alten bliebe. Dies hoffe ich nicht mehr und erwarte die Entscheidung meines Schicksales mit Ergebung und Gleichmuth. Das Lob, dessen Sie in Ihrem Briefe erwähnen, mag wohl nicht von einem meiner Freunde, sondern Feinde in den Hesperus eingerückt worden sein, um mich der römischen Kurie noch verhasster zu machen. Dem sei nun, wie ihm wolle. Ich ringe nicht nach dem Beifalle der letzteren, sondern nach dem Beifalle Gottes, meines Gewissens und rechtschaffener denkender Männer, die Ihnen gleichen.

32. Eugen hr. Černín Dobrovskému, 18. března 1823: Seit fünf langen Monaten hörte ich auch nicht ein Wörtchen von Ihnen, lieb-

werthester Abbé! Dass es Ihnen fortwährend wohl ging, schloss ich aus den Briefen, welche das Sternbergsche Haus oftmals an das unsere sandte, in welchen gewiss jeder Unfall, der Sie getroffen hätte, berichtet worden wäre. Indess sehne ich mich doch recht sehr von Ihnen selbst etwas über Ihr Thun und Treiben zu erfahren. Seien Sie versichert, dass wir Alle Ihrer oft gedachten und im voraus uns darauf freuen, Sie bei der endlich jetzt nahenden schönen Jahreszeit wiederzusehen. Jung und Alt will Ihnen vielmals genannt und empfohlen sein . . . . . (Orig. v archivě Černínském v Jindř. Hradci.)

33. Dobrovský hr. Eug. Černínovi, 31. prosince 1825: Wenn sich wie H.(ormaier) unlängst sagte, die ganze böhm. Geschichte um den Stamm der Černíne wie um eine goldene Spindel dreht, so ist kaum begreiflich, dass nicht die Porträte der drei Töchter Krok's in irgend einem alten Schlosse zu finden sein sollten. Nun es nicht so ist, so hofft man aus Böhmen die wahre Tracht zu erhalten, indem man unsern Künstlern mehr Erfindungsgeist zutraut als denjenigen, die in Wien gebildet worden sind. Diesem zu entsprechen, wandte ich mich an Bergler. Dieser aber war gar nicht dahin zu bringen, es auch nur zu versuchen. Er meinte, die Damen würden zurückbeben, wenn sie die drei Töchter in ihrem wahren Costume erblicken sollten. Er nannte mir aber doch einen Schüler (Markovský), der das Verlangte am besten leisten würde. Von dessen Hand und Pinsel erhalten Sie eine Rolle im blauen Papier, die heute abging. Auch eine Comtesse war so gefällig, mir zu Liebe drei artige Figürchen zu entwerfen, die aber jetzt, nachdem sie das Meisterwerk von Markovský gesehen, nicht mehr erlauben will, dass ich ihr Machwerk zur Bekrittelung nach Wien sende. Die Figur der Libussa hat auch eine grosse Künstlerin, deren Namen ich verschweigen soll, entworfen. Nach diesem Entwurfe hat sich Markovský zum Theile gerichtet. Die blaue Figur sieht wohl einer Tänzerin ähnlich. Die Damen dürfen ihr nur einen längeren Rock geben lassen . . . Rührte der ganze Auftrag nicht von Damen her, die ich verehre, man hätte mich 73jährigen Abbé nie dazu beredet, dass ich zu solchen Frivolitäten die Hände gebothen hätte . . . Ich schliesse mit dem J. 1825. Morgen beginnt das 1826te . . . Mögen Sie Alle, alt und jung, gross und klein, das grösste Erdenglück geniessen! Was Sie darüber noch hoffen, das möge Ihnen der Himmel noch zutheilen. (Orig. v archivě Černínském v Jindř. Hradci.)

34. Dobrovský hr. Eug. Černínovi, 12. února 1826: Wie mag wohl unsere Libuša sammt ihren Schwestern aufgenommen worden sein? War das Costume recht? Wenigstens hätte niemand nachweisen können, dass es nicht so war . . . Wird es die vortreffliche Therese übel nehmen, wenn ich sie hinfüro Libuša nenne? Ihre hohe Gestalt passt doch wohl

dazu . . . Den ganzen Fasching mussten die schnellen Tänzerinnen zu Hause sitzen, wobei sie nichts verloren haben. Wenigstens behielten sie ihre natürliche Gesichtsfarbe. Schussenried im Reiche wird verkauft, also wird es eine reiche Aussteuer geben. Wie sollen wir anders die Legion von Fräulein anbringen? . . . (Orig. v archivě Černínském v Jindř. Hradci.)

35. Ludovika hr. Nosticová Dobrovskému, 22. září 1826: Geschätztester Freund! Wir sind gestern hier alle recht vergnügt und wohl angelangt in Měšitz's heimischen Gefilden — wir wissen uns in Ihrer Nähe, verehrter Abbé, und welcher Wunsch wäre da natürlicher, als Sie gerne in unsrer Mitte zu sehen? Es ist schon eine wahre Ewigkeit, dass wir dieses Vergnügen entbehren mussten — und wir hoffen, dass Sie uns es jetzt nicht grausam vorenthalten werden, da es so ganz in Ihrer Macht steht, uns für das Versäumte zu entschädigen. Durch Fräulein Naugger erhalten Sie diese Zeilen; Dienstag oder Mittwoch fährt sie . . . wieder heraus. Wie schön wäre es von Ihnen, lieber Abbé, wenn Sie uns durch Ihre Ankunft erfreuen wollten! . . . . Ich bedauerte recht sehr, lieber Abbé, dass Sie das Frühjahr so leidend waren; so ein Fieber ist keine Kleinigkeit . . . Die Gräfin und Alles, gross und klein, dick und dünn empfiehlt sich Ihnen vielmals; Aller Herzen sehnen sich nach Ihnen bester Abbé und meines steht hierin gewiss keinem nach. Ihre ergebenste Dienerin L. N.

36. Kopitar Hankovi, 4. máje 1827: De Vestris nugis mit Nejedlý etc. doleo, sed despero meliora . . . . Glaubt etwa der Meister auch, dass ich der Friedrich Blumberger bin? Hat er doch mit diesem Göttweiher Kämmerer und futuro abbate ein paar male im Göttweiher Hofe mit mir zugleich gespeist. Ich hätte ihm andere Einwendungen gemacht . . .

37. Louise hr. Nosticová Dobrovskému, v Teplici 14. září 1827: Ich kann Ihnen nicht sagen, liebster Abbé, wie innig mich Ihre mir sehr werthen Zeilen freuten, welche ich soeben erhielt; als kleiner Beweis davon möge Ihnen die Eile dienen, mit der ich sie noch im selben Augenblick des Empfanges beantwortete. Kurz vor unserer Abreise von Hřebečník erfuhren wir, dass Sie, lieber Abbé, in unserer Nähe wären; es war aber keine Möglichkeit mehr, es Ihnen wissen zu lassen, und wir bedauerten herzlich die gute Gelegenheit, Sie in unserer Mitte zu besitzen, ohne es zu ahnen, versäumt zu haben. Wir kannten Ihre Sommerprojecte nicht und wussten ebenso wenig, wo Sie sich im Monat August aufhielten . . . Zum Drehen gibt es nichts mehr hier, das kostet mir manchen Seufzer, nicht aber gewisse Schnurb . . . und etc., wie Sie, schlimmer Abbé meinen, oder vielmehr nicht glauben, sondern nur sagen, um mich zu necken. Ist es nicht so?

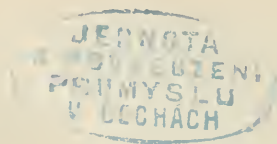
38. Dobrovský Hormaierovi, před 24. říjnem 1827: ... Unserer gelehrten Gesellschaft wollte Baron Stenztsch seine Schrift über Wallenstein widmen und es lag etwa die Annahme bei. Nur ist zu bedauern, dass nur der erste Theil druckfertig ist, wofür der sel. Verfasser 2000 Gulden verlangte, die aber kein Waldstein zu bezahlen Lust hatte. Graf Kasp. Sternberg hat für das fertige MS. einen Anboth gemacht. Es wird ihm wohl bleiben, da die wichtigste Katastrophe darin noch nicht vorkommt. Stenztsch Meinung war, dass sich Waldstein von Eger habe entfernen wollen, um sich ausser den kais. Staaten gegen die Chikanen der Minister (vorzüglich Trautmannsdorfs) vertheidigen zu können. Er hat eigentlich nur des Dechants von Jičín Červenka lat. Werk über Waldstein, das er im Manuskripte entdeckte, übersetzt, aber stark vermehrt und die gangbaren Erzählungen, die man in anderen Werken liest, berichtigt ... Blumberger hätte manches nicht gewusst, wenn ich mit Kopitar nicht darüber Briefe gewechselt hätte. Immer mag Constantins Formel einen Fürsten von Mähren an der Morava in Serbien angehen, nicht den Herzog Rastislav, nicht seinen Nachfolger Svatopluk, so ist doch unbezweifelt gewiss, dass Rastislav die Brüder Cyrill und Method in sein Mähren berufen, dass Method von P. Adrian zum Erzbischof von Pannonien und Mähren ordinirt, von Johann VIII. bestätigt worden, weil die Briefe Johann VIII. nicht als unächt zurückgewiesen werden können. Was dem Rastislav nicht gelang, da die deutschen Priester es nicht billigen wollten, gelang auch dem Svatopluk nur zum Theile, da nebst Viching noch andere Bischöfe dem Method unterworfen werden sollten. Was endlich unter Mojmar 899 geschah, konnte nicht lange bestehen. Noch heftiger musste man von Seite der deutschen Priester sich dagegen erklären, was Rastislav unternahm und ausführen wollte. Die Berufung griechischer Priester von Constantinopel oder aus der Bulgarei sah man eben für ein rebellisches Unternehmen an. Unter der Benennung oberes Mähren kann nur das Land über der Donau von Seite Bulgariens d. i. das an der nördlichen Seite gelegene verstanden werden. Es eckelt mich, alles das wörtlich zu beantworten, was Blumberger vorbrachte, um nur sein übereiltes Urtheil in Betreff der Echtheit der Briefe Johann VIII. zu beschönigen. Gerade nur diese vier Briefe, die sich auf Method beziehen, sollten unecht sein, weil sie dem Vorgeben deutscher Bischöfe widersprechen (zu widersprechen scheinen?). Wie kamen sie nun in die Regesten, davon man eine so alte Abschrift im Archive zu Rom aufbewahrt? Wer sollte sie erdichtet haben? Und zu welchem Zwecke? Um die Errichtung des Prager Erzbistums vorzubereiten und zu erleichtern? Diess vermuthete Blumberger. Allein die Regesten sind viel älter und Carl IV. hatte einer solchen Einleitung gar nicht nöthig. Blumberger ging endlich so weit, dass er Svatopluk für keinen Nachfolger im Gebiethe Rastislavs gelten lassen will! Dieser Vermuthung stehen die deutlichen Aussagen der Fuldaer Annalen und der

ganze Zusammenhang der Begebenheiten entgegen. Method episcopus Moraviae, der unsern Bořivoj taufte, wie Kosmas berichtei, war doch in keinem anderen Mähren, als demjenigen, das derselbe Kosmas von den Gränzen Böhmens bis an den Fluss Gran ausdehnte? Ob Morabos τῆς Παννονίας eine Stadt oder ein Land bedeute, ist hier nur Nebensache. Da der Grieche in Bulgarien (der Biograf des Clemens) viel zu spät lebte, mag er wohl Pannonien so genommen haben, wie die ungarischen Kronisten es nahmen für das Land Ungarn dies- und jenseits der Donau? — (Horm. Archiv 1827 p. 704.)

39. Hormaier Dobrovskému, 29. ledna 1828: . . . Dass ich Sie wider Willen verrieth als den grundgelehrten Rezensenten des Anonymus Belae notarius,[1]) thut mir sehr leid; von Unahnehmlichkeiten kann doch unmöglich die Rede sein. So ganz ochsendumm ist man in unsrer Zeit denn doch nicht mehr — und wären es einige, um so besser, dass man ihnen die Schande nicht erspart, sondern sie ihnen recht tropfenweise mit Kaffeelöffeln eingibt.

---

[1]) Dobrovský totiž psal Hormaierovi list, v němž přicházejí tato slova: Begierig bin ich, was Sie sagen zu meiner für den 40 Band der Jahrbücher abgegebenen Recension von des jungen Endlicher neuer hübscher Ausgabe des Anonymus Belae regis notarius. Hormaier dal celý list, tedy i právě uvedená slova, v Archivě svém r. 1827 v čísle od 24. října vytisknouti a sice k radě Kopitarově, jak Horm. sám 1. listop. 1827 Dobrovskému psal: Kopitar fand Ihren letzten Brief an mich so interessant, dass er mich recht sehr anging, ihn drucken zu lassen, was ich auch ohneweiters that. „Schytralému“ Kopitarovi patrně záleželo hlavně, aby se uveřejnil list ten pro to, co D ý o Blumbergovi tam praví. (Srovn. list 38.)

Ukazatel.

Omyly tiskové.

Str.	3	řádek	2	shora	místo	který čti které.
„	8	„	3	„	„	studírny čti studovny.
„	„	„	1	zdola	„	všech čti věcech.
„	10	„	4	„	„	filosofli čti filosofii.
„	15	„	11	„	„	podávala čti prodávala.
„	18	„	14	„	„	zvé čti své.
„	40	„	4	shora	„	damské čti dámské.
„	49	„	3	zdola	„	hohosloví čti bohosloví.
„	69	„	5	shora	„	písmenem čti písmenem.
„	„	„	20	„	„	sám čti nám.
„	76	„	8	zdola	„	lehunl čti lehnul.
„	„	„	1	„	„	Steinnach čti Steinbach.
„	92	„	16	shora	„	žincice čti žinčice.
„	96	„	8	„	„	měšíci čti měsíci.
„	102	„	6	„	„	1792 čti 1795.
„	106	„	8	„	„	červnu čti června.
„	107	„	4	zdola	„	zpamatoaal čti zpamatoval.
„	121	„	1	shora	„	pozván čti zván.
„	128	„	14	„	„	vřet čti vreť.
„	„	„	12	zdola	„	které čti kteří.
„	153	„	2	„	„	Tablič čtí Tablic.
„	166	„	3	shora	„	Behauptnngen čti Behauptungen
„	173	„	5	„	„	druhych čti druhých.
„	193	„	3	zdola	„	uynější čti nynější.
„	197	„	18	shora	„	vrcholi čti vrcholu.
„	198	„	7	„	„	zpyšní čti zpyšnějí.
„	201	„	3	„	„	že čti se.
„	205	„	4	zdola	„	nadepsaý čti nadepsaný.
„	207	„	18	„	„	Sternberga čti Kolovrata.
„	209	„	15	shora	„	dle čti die.
„	229	„	24	„	„	povdravuje čti pozdravuje.
„	232	„	3	„	„	Šafaříkovy čti Šafaříkově.
„	„	„	4	„	„	Richtrova čti Richtrově.
„	234	„	5	„	„	ahy čti aby.
„	275	„	4	„	„	jeho čti svých.
„	277	„	1	„	„	Sokratesovi čti Sokratovi.

